PETRU CARAMAN

COLINDATUL LA ROMÂNI, SLAVI ȘI LA ALTE POPOARE

UNIVERSITAS

EDITURA MINERVA

PETRU CARAMAN

COLINDATUL LA ROMÂNI, SLAVI ȘI LA ALTE POPOARE

Studiu de folclor comparat

Ediție îngrijită de
SILVIA CIUBOTARU
Prefață de OVIDIU BÎRLEA

INTRODUCERE

Se împlinesc 50 de ani de cînd această lucrare a apărut la Cracovia în limba poloneză. [1] Ea reprezintă opera de tinereţe a profesorului Petru Caraman (1898—1980) [2], fiind teza sa de doctorat în etnografie, susţinută în 1928, dar sensibil lărgită prin noi capitole. În această jumătate de veac, realităţile etnografice dezvăluite de pe o bază de întindere hasdeiană au fost accesibile numai cercului redus de slavişti care cunoşteau poloneza. Descoperindu-se în arhiva familiei manuscrisul românesc al lucrării, editoarea ieşeană a pornit la operaţia anevoioasă de restituire, cu concursul unor slavişti, semnalînd cu grijă adaosurile din versiunea tipărită în poloneză în 1933, precum şi omisiunile autorului, căci toate semnele indică versiunea românească a fi anterioară celei publicate. Titlul polonez, *Obiceiul colindatului la slavi şi români*, rămas de la teza de doctorat, era depăşit prin inserarea descrierii obiceiului şi la neogreci, albanezi, chiar unguri, apoi lituanieni şi letoni.

Profesorul a publicat în româneşte doar primul capitol din partea a doua, *Originea datinei*, dar vizibil lărgit şi remaniat, căci celor 31 de pagini dactilografiate din versiunea manuscrisă le corespund cele 90 de pagini din cea publicată sub titlul de asemenea amplificat. [3]

În fapt, studiul constituie abia partea întîi a obiceiului, colindatul propriu-zis, adică partea festivă, străbătută de encomiastic, căci profesorul P. Caraman a avut în vedere practicarea lui în totalitatea scenariului, urmărind ca atare şi reversul, atitudinea colindătorilor faţă de opozanţii care refuzau să-i primească. Aceasta constituie partea a doua, *descolindatul*, după terminologia stabilită de autor, adică acţiunile opuse de blestemare, batjocorire, răzbunare a colindătorilor ofensaţi prin atare atitudine adversativă. Aceasta e şi cea mai întinsă,

cele aproximativ 900 pagini depășind-o pe cea despre colindat, oglindind în subsidiar grija acordată de profesorul ieșean acestui capitol ocolit de cercetători. Rămasă în manuscris pînă acum, ea poate fi cunoscută doar parțial, dintr-o comunicare a profesorului și din întîile capitole publicate recent[4], așteptîndu-și apariția integrală în volum separat.

Importanța acestui studiu comparat reiese cu evidență din însuși enunțul titlului. Ponderea lui e capitală în folcloristica noastră, fiind cea mai de seamă contribuție românească din bibliografia folclorică a deceniului 1930-1940. Roadele pe care le va da cu atîta întîrziere confirmă încă o dată marele neajuns de a publica atari opere științifice în limbi puțin cunoscute peste granițele naționale. Capitolul tipărit în 1931 prefigura viziunea autorului și amplitudinea lucrării, semnalînd cu anticipație lacuna pe care o lăsa necunoașterea ei.

Cîștigurile teoretice sînt enorme, începînd cu cel de a avea un tablou sinoptic al obiceiului în jumătatea răsăriteană a Europei. Din el rezultă cu prisosință cum colindatul a fost structurat ca obicei în întîmpinarea Anului nou, pe care biserica a altoit apoi adaosurile creștine, mai adînci în centrul și nordul Europei, mai superficiale în partea ei sud-estică. Ca orice studiu comparat, lucrarea lui P. Caraman rămîne tributară cercetărilor regionale pe care e nevoită să se reazeme. Sub acest aspect, capitolul despre colindat ca obicei, cu actanții, scenariul și semnificația actelor și gesturilor, se arată cel mai deficitar datorită penuriei documentare. Profesorul e nevoit să semnaleze deficiența în repetate rînduri, pe care el s-a străduit ulterior să o remedieze pe plan românesc prin întocmirea unui *Chestionar folcloric asupra colindatului*[5], pus la îndemîna elevilor deveniți astfel colaboratori voluntari. Roadele au putut fi fructificate doar ulterior în lucrarea despre descolindat. În chip inexplicabil s-a încetățenit în folcloristică părerea că colindatul are un scenariu simplu și mai cu seamă uniform, pe deasupra lipsit de indicii asupra semnificațiilor structurate de-a lungul timpurilor, atenția fiind captivată doar de repertoriul colindelor. Pe cît de numeroase sînt colecțiile de colinde, pe atît de puține și mai cu seamă anemice se arată descrierile obiceiului, unii grăbindu-se chiar să „anticipeze" că „obiceiul din satul nostru, care e la fel pe valea Mureșului și abstrăgînd de la unele schimbări pot zice că în întreg ținutul de dincoace de Carpați", sau că „informațiile pe care le deținem se referă la zona Crișului Alb, însă desigur că sînt valabile pentru întreaga Transilvanie" (!!). Cît de tenace a fost această prejudecată, se vede din împrejurarea că întîia descriere amănunțită a obiceiului, împreună cu repertoriul aferent, nu se datorește unui et-

nograf sau folclorist, ci unui amator, Septimiu Albini, în vremea cînd era redactor la *Tribuna* lui Slavici.[6] Urmarea se răsfrînge în chip nefast asupra neputinței de a înjgheba o schemă mulțumitoare a obiceiului, cercetătorul fiind silit să se reazeme doar pe prea puținele sondaje mai sistematice care acoperă o descripție integrală, cu jalonarea problematicii aferente. Se întrevede totuși din datele disparate strădania profesorului Petru Caraman de a semnala caracterul de ospăț comunitar al petrecerii de la sfîrșitul colindatului. Consemnările mai amănunțite ale desfășurării obiceiului au arătat că această petrecere finală a cetei de colindători se poate structura în trei categorii care reprezintă în fapt tot atîtea etape ale evoluției colindatului. Cea dintîi se întîlnește în Transilvania vestică, cu intrînduri sporadice spre est și nord și se caracterizează prin participarea tuturor celor ce au primit ceata de colindători, adică întreg satul, cu excepțiile de rigoare. În acest scop, ceata colindătorilor pregătește o masă din darurile primite — colac, carne, brînză — la care se adaugă și băutura — de obicei țuica — primită în dar, la care se orînduiesc toți participanții (cînd darurile au fost mai numeroase, se întinde și a doua masă, de obicei în ziua a doua a petrecerii), urmată de jocul susținut de lăutarii angajați de ceată în acest scop. Acesta e cu adevărat un *epulum publicum*, aidoma celui de la Saturnaliile romane, reprezentînd faza cea mai arhaică a obiceiului, caracterizată prin ceata mare de colindători, flăcăi și maturi sau chiar bătrîni, cu tendința ca fiecare casă să-și aibă un reprezentant de parte bărbătească. Cea de-a doua petrecere e mai restrînsă ca participare, luînd parte numai tineretul, feciorii și fetele satului, pe alocuri părinții, uneori și notabilitățile, dar mult mai complexă ca desfășurare și mai cu seamă cu durată mai mare, uneori chiar pînă la Bobotează. Ea corespunde zonelor în care ceata e alcătuită numai din flăcăi: Cîmpia, apoi sudul Transilvaniei, iar în Muntenia Țara Loviștei și cu totul sporadic prin cîteva localități din zona subcarpatică și valea Ialomiței. A treia categorie reprezintă faza de disoluție, petrecerea fiind restrînsă numai la ceata colindătorilor, precupețindu-și felurit darurile, compatibilă cu interpretarea colindatului ca un prilej de cîștig.[7] Similitudinea petrecerii de la sfîrșitul colindatului cu *epulum publicum* de la *Saturnalia* a fost negată de unii sociologi[8], dar evidența ei e susținută tocmai de prezența acelor elemente semnalate ca absente la cetele de colindători de la noi, în fapt prezente totuși în Romania orientală. Există astfel la unele cete din Croația funcția de „rege" și „regină" care patronează petrecerea, „regele" fiind și șeful cetei. Aceștia nu mai sînt sacrificați, dar împrejurarea că nu se bucură de atare alegere, cău-

tînd să o evite, confirmă perpetuarea amintirii difuze a sacrificării de odinioară. La noi, se obișnuia să fie „omorîtă" („împușcată") *capra (brezaia, cerbul)* spre a fi apoi „îngropată" cu ceremonialul prescris (unul din ceată instituindu-se „preot", iar altul „bocitoare"), numit pe alocuri *îngroparea Crăciunului*. Cînd ceata nu era însoțită de *capră*, se obișnuia să înfășure un fecior sau chiar un buștean într-o pînză mortuară spre a fi prohodit în acest scop. Se poate presupune că prezența acestor „sacrificați" în ipostaza de *capră (turcă, cerb* etc.) a anulat necesitatea alegerii unui „rege" care la sfîrșit să fie jertfit, după modelul de odinioară al Saturnaliilor.

Spre a evidenția cu claritatea cuvenită substratul roman al obiceiului colindatului, Petru Caraman și-a limitat cercetarea în chipul cel mai adecvat, urmărind comparativ doar cele două categorii : colindatul celor mici *(Moș Ajunul, pițărăii)* și colindatul cetelor de flăcăi și maturi (sau colindatul propriu-zis). El a eliminat atît colindatul cu măști (*capra, brezaia, ursul* etc.), care are probabil obîrșie preistorică, cît și cel religios, posterior celui roman, organizat de Occidentul medieval, de unde a radiat și spre răsăritul Europei (*steaua, irozii, vicleiul* etc.).

Cercetarea comparativă are darul de a evidenția că și acest substrat roman se integrează funcțional în datinele celelalte de obîrșie preistorică, al căror țel primordial era asigurarea propășirii vegetației. Astfel, caracterul eminamente agrar al colindatului se revelă și la celelalte popoare, confirmînd concluziile cercetătorilor români deduse din analiza repertoriului național. Elementul care pledează cel mai fierbinte pentru această funcție agrară este colacul oferit colindătorilor pretutindeni și în chip obligatoriu, de aci și formele sale speciale în care se întrevede cu prisosință caracterul său de dar primițial, din prima recoltă, menit să asigure bogăția gospodăriei, cît și viitoarea recoltă prin seria de practici sortite să cimenteze această eficiență.

Petru Caraman semnalează și tema agrară a colindelor de la celelalte popoare slave. Aceasta este prezentă și în repertoriul românesc, dar cu precădere în *urarea* (sau *mulțămita*) colacului, rostită ceremonial la primirea lui, care nu e de fapt decît o relatare ditirambică a muncilor agricole în toate etapele succesive, de la arat și semănat pînă la scoaterea colacului cald din cuptor. Ea mai apare sporadic chiar în colinde, după toate semnele numai în ținuturile unde lipsește urarea colacului de tipul arătat anterior al *plugușorului*. Prin Munții Apuseni circula *colinda grîului*, care povestește în versuri hexasilabice toate fazele agricole, începînd cu facerea jugurilor

și plugurilor, pînă la clădirea snopilor în clăi și împletirea cununei rituale pe care o fată *Pe cap o punea, / Acasă o ducea*[9]. Lauda muncilor agrare mai apare și în alte colinde, ca în tipul despre gospodarul cu trei fii, din care unul se învață *Plugărel de cîmp*, unde tema este tratată doar parțial, relevîndu-se fie enormitatea recoltei obținute (*Stoguri peste stoguri / Vrauri peste vrauri*)[10], fie impetuozitatea aratului (*Încătro cu plug pornea / Toate coastele răsturna*[11]), alături de încrustările temei în colindele religioase, îndeosebi în tipul despre întîietatea grîului, vinului și mirului, apoi în cel atestat numai în Transilvania nordică despre Dumnezeu coborît în țarină spre a-i asigura mana, existent și la ucrainenii apuseni.

Pe lîngă această iluminare a substanței colindatului, perspectiva deschisă de studiul comparativ mai pune în lumină alte două aspecte primordiale ale obiceiului: obîrșia lui latină, mediteraneană, apoi locul central pe care îl ocupă patrimoniul românesc în contextul Europei răsăritene.

Originea romană a obiceiului este dezvăluită mai întîi de însuși numele lui, derivat din *calendae*, se subînțelege *Calendae Ianuariae* care denumea Anul nou al romanilor. Astfel, derivatele din vechiul slav *koleda* împînzesc tot teritoriul slavic, ultimele ramificații nordice fiind atestate la lituanieni (*kalêda*) și letoni (*kalada*). La neogreci și albanezi, termenul *colendra* apare mai adesea în refrenuri ca și *kaladô* leton. De proveniență slavă, cum a arătat încă la începutul secolului O. Densusianu, sînt și denumirile *colind, colindă*, făcînd parte din categoria cuvintelor de origine latină preluate de slavi și apoi reîmprumutate de români cu fonetismul lor slav, alături de alți trei termeni cruciali din aceeași categorie: *Crăciun, Rusalii* și *Troian*. Dar în teritoriul românesc apare și denumirea *corindă*, atestată pînă în zilele noastre în vestul Transilvaniei, îndeosebi în Bihor, pe cînd în refrenele colindelor — *corindă, corinde* — se întinde pe o arie mult mai largă, în valea Crișului Alb și pe a Mureșului inferior, apoi pe valea Secașului sebeșan (Cut-Alba), pînă în zona dintre Olt și Tîrnave (colecția I. Cocișiu), iar colecția Bartók o consemnează cu aceeași funcție pe Cîmpia Transilvaniei, Maramureș și Oaș, sporadic chiar prin Banat. Ca denumire a speciei a dispărut de pe valea Mureșului inferior chiar în secolul nostru, căci G. Alexici o atestă în Bacamezeu în culegerea publicată în 1899, dar toate colecțiile ulterioare atestă în această zonă numai mai modernul *colindă*. Faptele arată că denumirea era curentă în toată Transilvania, dar a dispărut sub presiunea termenului *colindă*, care a venit din sud și s-a oprit aproximativ în masivul Munților Apuseni. Supoziția că, după ce am

împrumutat *colindă* de la slavi, denumirea s-ar fi prefăcut prin rotacizare în *corindă*, este contrazisă de înseşi legile fonetice ale limbii române, întrucît *l* intervocalic s-a prefăcut în *r* numai în cuvintele de origine latină. În subsidiar, chiar dacă s-ar admite atare excepţie, e greu de explicat de ce fenomenul s-ar fi petrecut numai în Transilvania, întrucît rotacizarea a afectat întreaga zonă de limbă română. Singura explicaţie plauzibilă este cea arătată de Al. Rosetti[12]: după ce *calendae* a devenit *cărindă*, sub influenţa sudicului *kolęda* denumirea s-a prefăcut în *corindă*, păstrată doar în aria marginală nord-vestică a limbii române.

Denumirea speciei folclorice a suferit extinderi semantice, oarecum prefigurate de cele petrecute în sectorul românesc. Ca atare, *colindă (colindeţ)* a ajuns să denumească, la noi ca şi unele popoare slave, colacul special, oferit ca dar colindătorilor, apoi anumite obiecte cu funcţie rituală specifică, cum ar fi beţele piţărăilor sau panglicile din lemn de salcie îngheţată înfăşurate în jurul pălăriilor colindătorilor din partea răsăriteană a Munţilor Apuseni, iar la bieloruşi chiar intervalul cu însuşiri numenale dintre Crăciun şi Bobotează (cele 12 zile critice din perioada de tranziţie de la vechiul la noul an).

Culminaţia extinderii semantice e înscrisă de transformarea colindei în personaj mitic la bieloruşi, pornit să colinde satul de-a rîndul, dar nu ca un colindător de rînd, ci în ţinuta maiestuoasă a călăreţului pe un cal negru sau sur. Toate acestea arată cum, în feluritele lui rostiri, latinul *calendae* a prins rădăcini din Peloponez pînă pe ţărmul răsăritean al Balticii, răsunînd pretutindeni ca un ecou triumfal al culturii romane, cu aureola mitică a sacralului legat de credinţa izbăvitoare în ce va aduce noul an, potrivit dorinţelor circumstanţiate.

Structura latină a colindatului celor mici *(piţărăi, Moş Ajunul)* este confirmată de similitudinea evidentă cu obiceiul descris de Du Cange, devenit familiar cititorilor prin citările lui începînd cu Mangiuca şi G. Dem. Teodorescu, textul latin părînd o traducere a celui românesc în versiunea lui bănăţeană. Deosebirea constă doar în prezenţa la copiii din Roma medievală a ramurilor de măslin şi sare *(accipiunt ramos olivae et sal)*, acestea avînd eficienţă propiţiatoare deosebită. În condiţiile climaterice din părţile răsăritene ale Europei, măslinul a trebuit să fie înlocuit printr-un lemn încărcat cu virtuţi similare, adică alunul, din care s-a confecţionat un beţigaş cu coaja incrustată circular ca să capete înfăţişarea unui şarpe ce se descolăceşte. În schimb, datele despre colindatul maturilor sînt cu totul fragmentare, mai mult întîmplătoare. E mai bine cunoscut ospăţul public de la Saturnalii, similar cu cel de la sfîrşitul colindatului, inclusiv

îngroparea Crăciunului, în fapt a *turcii (caprei)*, care materializa vechea sacrificare a regelui Saturnaliilor, în substrat repetînd sacrificiul anual al zeului vegetației. Nu se cunoaște vreo colindă latină, dar urări aü existat fără îndoială, cum atestă același Du Cange, în forma cetelor cu dubă și mască de cerb de prin Hunedoara: „fluierînd, bat tobele, trec pe la case, se strîng în jurul scutului, toba sună, iar masca urează" *(sibilando sonant timpanum, eunt per domos, circumdant scutum, timpanum sonat, larva sibilat).*[13] La *Calendae Ianuariae* au existat și cîntece adecvate prilejului, pe care Sf. Augustin le califică *vanissimae et turpissimae cantiones* (cîntece foarte deșarte și nerușinate), *cantica luxuriosa, cantiones luxuriarum* (cîntări desfrînate).[14] Din atari vituperații, se poate deduce că acestea erau cîntece pline de exuberanță, clocotind de voie bună în preajma noului an, în care erau preamărite calitățile primordiale ce se doreau întruchipate în noul an, adică tocmai ceea ce pentru idealul primilor creștini nu putea fi decît *vitiorum laudes* (laudele viciilor), după aprecierea Sf. Augustin.[15] Întrucît textele acestor cîntece latine n-au fost consemnate, cercetarea nu poate păși spre precizări mai amănunțite.

Originea romană a obiceiului este confirmată și de aria lui de răspîndire. Studiul comparativ al lui Petru Caraman pune în lumină tocmai acest aspect primordial, constituind aportul lui de căpetenie în literatura de specialitate. Autorul distinge un tip bulgar-român-ucrainean atît în osatura obiceiului, cît și în structura repertoriului de colinde. Acest teritoriu ar alcătui ca atare nucleul colindatului, în toată plinătatea lui, avînd formele cele mai bine păstrate și mai ilustrative pentru semnificațiile lui. Dar acest teritoriu se încadrează în ceea ce s-a numit Romania orientală, în care ținutul românesc ocupă tocmai partea centrală. Simpla conspectare a acestei arii arată că obiceiul, practicat odinioară de populația romanizată, a fost transmis și ocupanților slavi odată cu propagarea creștinismului, transmițătorii neputînd fi alții decît strămoșii românilor, atît în sudul Dunării, la bulgari, cît și spre nord, la ucrainenii occidentali, îndeosebi prin românii atestați în lanțul Carpaților nordici. Asertiunea e sprijinită de constatarea semnalată de P. Caraman că obiceiul scade în amploare și tenacitate pe măsură ce se îndepărtează de acest nucleu ancestral, atît spre nord, la polonezi, bieloruși și ruși, cît și spre sud și sud-vest. Împrejurarea că la greci obiceiul colindatului e mai viu în Epir, Tesalia și Macedonia, adică tocmai în provinciile limitrofe teritoriului romanizat din Romania orientală, confirmă încă o dată obîrșia latină. Procesul de transmitere spre bulgari și ucraineni iluminează

și o fază a contopirii populației romanizate din aceste teritorii în masa slavă.

Studiul lui Petru Caraman confirmă în cele din urmă constatarea mai veche a lui B. P. Hasdeu în *Curs de filologie comparată* din 1893-1894 : „colinda nu e un slavism la români, ci un romanism la slavi", [16] cît și aserțiunea lui Alexiu Viciu : *colinda quidem tota nostra est* [17], dar restrînsă la originea speciei. Ca atare, frecventele referiri comparative ale autorului la repertoriul românesc, izvorîte oarecum involuntar, fiindu-i acesta mai familiar, au temeiuri mai adînci, îndreptățite în primul rînd metodologic, prin a porni de la izvor către derivate. În fapt, nu se poate susține că obiceiul românesc, în forma atestată de culegerile atît de tîrzii din a doua jumătate a secolului trecut, ar reprezenta *forma princeps*, din care ar deriva formele celorlalte popoare. Studiul comparat al lui Petru Caraman arată încă o dată că popoarele, asimilînd bunuri culturale împrumutate, le aduc prefaceri conforme cu matca specificului național, dar mai cu seamă contribuie cu noi creații izvodite în consonanță cu canoanele stilistice ale speciei. Colindatul și-a menținut trăsăturile distinctive în zona nucleului central, adică la bulgari, români și ucraineni, dar a suferit și unele adaosuri, inovații naționale care le conferă nota specifică. În linii mari, studiul lui P. Caraman confirmă și principiul folcloric că la populațiile băștinașe, care au viețuit mai îndelung pe teritoriul de formare, fără perturbări ale firului tradițional, repertoriul folcloric este mai bogat și mai plin de sevă creatoare, cu o pecete de șlefuire mai pregnantă. Nu cunoaștem mai amănunțit scenariul desfășurării colindatului, dar împrejurarea că la români se colindă nu numai de Crăciun, ci și de Anul nou, cu eșalonări neașteptat de variate pe plan regional [18], arată că obiceiul a fost puternic ancorat de începutul anului, în concordanță cu structura lui plăsmuită ca atare de izvoditorii romani. Stadiul cercetărilor nu permite o evaluare exactă a repertoriilor naționale, întrucît aceasta presupune întocmirea cataloagelor tipologice ale tuturor popoarelor, îndeosebi ale românilor, bulgarilor și ucrainenilor, din care să se întrevadă bogăția tematică, cu tipurile comune alături de cele existente numai la cîte un popor. Totuși pluralitatea funcțională poate suplini parțial lipsa arătată, întrucît ea poate semnaliza o încadrare mai organică în structura obiceiului și în același timp un proces de creație de mai lungă elaborare în cadrul unei tradiții cu rădăcini milenare. Dacă și la celelalte popoare, îndeosebi la cele învecinate, există colindele primordiale de fereastră (*a casei, a mesei* etc.), apoi de gospodar, de nevastă și mai cu seamă de flăcău și fată, în jurul cărora creativitatea populară

s-a arătat cea mai arborescentă, alături de unele izvodiri proprii, totuși la nici unul nu se întîlnește atîta multilateralitate funcțională ca la români. Aici, minuțiozitatea se disecă pînă la o cazuistică deconcertantă. Astfel, în casele unde sînt mai multe fete sau feciori, repertoriul se eșalonează și el, specializîndu-se pe vîrste în două sau chiar trei categorii, în afară de colindele speciale pentru copil sau fetiță de leagăn, cărora li se urează *Crește-mi, Doamne, crește-mi,* copilul să ajungă apt de a pleca la oaste, iar fetița de a merge la jocuri și nedei. Se întîlnesc, de asemenea colinde deosebite pentru casa cu trei feciori sau cu doi feciori, pentru cel plecat la oaste *(a cătanei),* apoi pentru gospodăria în care sînt două fete, dar de vîrstă apropiată, neîncadrabilă în categoria colindelor diferențiate după aceasta. Repertoriul național mai atestă colinde pentru nevastă cu copil mic, amîndouă ființele intrînd sub lupa encomiastică, apoi chiar pentru nevastă însărcinată, alături de cele specializate pentru feluritele momente ale colindatului: la începerea și la încheierea colindatului (de obicei la gazda cetei), pe drum de la o casă la alta, iar pe alocuri de la intrarea în casă pînă la orînduirea în jurul mesei, precum și la ieșirea din casă, colindă de solicitare a vătafului să mulțumească pentru daruri *(Vătaje, vătaje / Scoală-te-n picioare / Și te vătăjește / Și la gazdă-i mulțămește...)* [19], în sfîrșit, colindele ce se zic în dimineața, în seara, uneori în noaptea de Crăciun, acestea de obicei cu tematică religioasă, alături de cele specializate pentru unele daruri ce obvin mai rar (brînză, mere, vin). Din șirul lung al colindelor profesionale, cîteva categorii funcționale sînt atestate numai la români. P. Caraman semnalează colinde de pescar numai în repertoriul românesc, la care trebuie adăugate cele de cantor, de notar — acestea desigur mai recente, — și chiar de constructor de fîntînă, din partea sud-vestică a Munților Apuseni, ținut caracterizat prin specializarea satelor, pe anumite ocupații și produse de schimb. Aceasta din urmă, provenită din colecția Emil Monția, arată cum „gazda" colindată lipsește de acasă, fiind plecată *Jos la cîmpii secătoși* ca să facă cel mai indispensabil lucru vieții: o fîntînă, enumerînd encomiastic operațiile primordiale ale construcției. [20]

Petru Caraman semnalează cîteva tipuri de colinde nemaiîntîlnite în repertoriile celoralte popoare, între care locul proeminent îl ocupă tipul despre prinderea leului de către voinicul colindat. Colinda leului e și una dintre cele mai răspîndite, fiind atestată în toate provinciile, din șesul Aradului pînă la extremitatea răsăriteană a Moldovei și din lunca Dunării pînă în Bihor (totuși absentă în Maramureș și Cîmpia Transilvaniei), testimoniu indirect de vechime apreciabilă. E atestată

de asemenea numai la români colinda despre ciuta năzdrăvană care prezice măcelul gigantic cu implicații rituale, restrînsă ca arie numai la Muntenia răsăriteană și Moldova sudică.

Din analiza comparativă a tipurilor principale de colinde — *de fereastră, de gospodar, de gospodină, de flăcău și de fată* — se întrevede numai o asemănare vagă, tematică, impusă de funcția colindei, încît nu se poate vorbi de vreo influență directă. Ideea generală e aceeași, dar incidentele componente, imaginile, sînt altele, ca și cum fiecare popor s-ar fi hotărît să nu-l „plagieze" pe altul. Aceasta e în fapt situația firească în creația folclorică, în care agenții circulatorii vehiculează ideile poetice între popoarele aflate în vecinătate și în relații prospere, dar bunul împrumutat e supus elaborării, adîncite de trecerea timpului și de îndepărtarea de la zona de interferență. Asemănările evidente se întîlnesc numai la popoare învecinate și restrînse de obicei la zonele limitrofe, indicînd aproape întotdeauna un împrumut relativ recent, care n-a avut răgazul să fie reelaborat în concordanță cu matricea stilistică națională. O seamă de asemănări sînt impuse de situația identică ce se oferă funcției date a colindei care uneori nu are mai multe alternative de a fi rezolvată, implicit ducînd la aceeași soluție poetică. Bogăția fabuloasă a ciobanului este materializată de imaginea turmei aidoma unui nor sau ceață la români, bulgari și ucraineni, întrucît se oferea oarecum singură în peisajul montan. De asemenea, hiperbolizarea casei, a curții gospodarului colindat, ducea în chip inevitabil la o rezolvare similară ca idee poetică generală, dar detaliile imagistice diferă chiar în cadrul aceluiași popor. În cîteva colinde analizate, se vede cum, în ciuda identității tematice, devierea în fabulație e vizibilă: în colinda despre soțul adormit, la ucraineni acesta e întors de la război, vînătoare sau iarmaroc, pe cînd la români e arătat a fi vameș de corăbii, după cum gazda colindată lipsește de acasă, la ucraineni fiind plecată la arie, pe cînd la români e de data aceasta „în codri la vînat". În ciuda temei comune, devieri similare pot fi observate și la colindele despre asediul cetății, voinicul călare pe un cal impunător, fata pețită de trei flăcăi (la bieloruși alege pe fiul de țăran, la români pe cel de împărat), preotul peste măsură de cucernic, cerbul vînat etc.: la fiecare popor materializarea ideii poetice se realizează prin alte imagini. Se pare că similitudinea e mai pronunțată la colindele cu temă religioasă împrumutate din sudul Dunării după aserțiunea lui G. Alexici, cum ar fi tipul despre Sîmpetru portar la rai care nu-și primește părinții păcătoși [21] etc. și cel despre Sîntion metamorfozat în fiară de pădure, de obicei în

urma blestemului părintesc.[22] Probabil aceste colinde au iradiat la noi prin intermediul strînselor legături bisericești din perioada medievală.

O seamă de similitudini se observă și în refrenele colindelor, trăsătură primordială a speciei. Cel mai vechi pare a fi *aleluia* (la polonezi și bieloruși *hei leluia, leluia*), dar la români cu rotacismul caracteristic *Alerui* (*lerui* etc.) — care este și cel mai răspîndit în toate provinciile țării — abia în chip excepțional fiind atestat în forma *aleluia* prin sudul Carpaților[23] și fără îndoială sub influența cîntării bisericești. Nicăieri nu apare refrenul, atît de românesc, *Florile dalbe*, sub variatele lui forme (*Flori dalbe de măr, Florile, florilor, Linu-i lin și flori de măr, Măru-i cu flori dalbe* etc.), uneori invocîndu-se o anumită specie florală (*Mărului și-a mărului, Măru-i roșu pădureț, Viță verde de măr verde, Cunună de vinețele, Iederă, iedera, Mărului, părului* etc.), sau chiar prin îmbinare cu cel dintîi (*Lerului și-a mărului, Hoi ler flori de măr* etc.). Aproximativ tot atît de răspîndit ca și *Alerui*, acest refren pare să indice o practică dispărută din scenariul colindatului, căci în colinda *Ce sară d-aiastă sară* se insistă în final : *...Și ne lasă, gazdă,-n casă / Noi în casă c-om intra / Flori pe mas-om scutura / Și masa s-o zgrumura / Și gazda s-o bucura* (din Mogoș-Alba). Se poate bănui că odinioară colindătorii din ceată aveau mlădițe înmugurite, întocmai ca urătorii cu sorcova, sau chiar o chită de flori, cum se arată în altă colindă[24], cu care atingeau masa încărcată cu darurile pentru colindători în semn de propițiere a belșugului casei colindate. Locul central al acestui refren în repertoriul românesc îl confirmă și împrejurarea că prin Buzăul subcarpatic colindele sînt denumite *flori.*[25] Dincolo de vechile sale rosturi rituale, el certifică și o deschidere poetică, ce trădează profunzime îmbinată cu sensibilitate aleasă.

În chip inexplicabil, refrenul din unele colinde poloneze și morave *Hei nam hei* se aseamănă nu cu vreunul din colinde, ci cu cel din cîntecele de nuntă din Bihorul sudic și Hunedoara vestică : *Hei nam și dai nam (Hei nam, fecioara* etc.).

Petru Caraman pune de asemenea în lumină existența *urării colacului* și la celelalte popoare, dar relevă ca existente numai la români urările pentru celelalte daruri (bani, carne, brînză, băutură, mere, nuci, fuior, chiar țigară), întîlnite numai în Transilvania. Dincolo de aspectul tematic, ceea ce diferențiază *urările (mulțămitele)* românești de ale popoarelor slave este unda de umor care le colorează puternic cu o notă de șăgălnicie. Trăsătura semnalată provine din înclinarea funciară a românului spre satiră și umor, din îmbinarea solemnu-

lui cu ilariantul, a fastuosului cu șăgalnicul la o înaltă temperatură artistică prin care sudura celor două laturi contrare să rezulte desăvîrșită, fără vreo disonanță.

O seamă de aspecte apropie repertoriul românesc de cel al vecinilor nordici, altele, dimpotrivă, de cei sudici. Mai numeroase par notele comune dintre ucrainenii occidentali, îndeosebi huțulii și particularitățile atestate numai în Transilvania. Desfășurarea colindatului e încărcată, la huțuli, și de o seamă de gesturi rituale, inexistente la cetele de flăcăi și maturi din Transilvania, dar în oarecare măsură apropiate de cele ale pițărăilor, cu intenția vădită de a promova belșugul în grîne, bani etc. La huțuli sincretismul colindelor e global, căci, alături de text și melodie, se adaugă figuri coregrafice bizare prin hieratismul lor și ridică întrebarea dacă acestea nu provin cumva dintr-un fond autohton precreștin, altoite ulterior pe debitarea colindelor. În Transilvania, dansul apare distinct de colindă, pe alocuri, prin jurul Huedinului și Făgărașului, absorbind integral funcția colindatului, întrucît nu se mai cîntă nici o colindă; abia în Bozeș-Hunedoara s-a semnalat o oarecare apropiere, *capra* fiind jucată în timp ce ceata cîntă colindele, deci pe ritmul săltăreț al acestora.[26] Împrejurarea ar semnala existența elementutui cinetic la obîrșia colindelor, sincretismul global dizolvîndu-se prin evoluție firească, dar mai păstrîndu-și urmele în ritmul săltăreț al colindelor, relevat de unii muzicologi. În Galiția, ca și în Transilvania pe alocuri, ceata colindătorilor stă sub patronajul bisericii, dependența de aceasta fiind sporită la huțuli. Se ridică întrebarea dacă atare patronaj ecleziastic nu e mai nou, moștenit de la patronul feudal, care era cneazul sau boiernașul locului. Căci în satele românești din Galiția medievală, care se conduceau după *jus valachicum,* prin cnejii sătești, se arată într-un document din secolul al XVI-lea cum: „Cnejii au deobște cîteva lanuri de ogoare, muncile din partea poporului, colindețe, prinoase de mîncăruri, piuă, iar pe la sate morile, dîrstele, a treia parte din censul cuvenit regilor, daruri de miei, porci, precum și prinoase din colinde de la Crăciun și de la Paști..." [27] Existența cetelor paralele la ucraineni, ale bisericii și ale flăcăilor, pare să indice o vechime mai mare a dependenței semnalate, probabil biserica împărțindu-și cu cneazul feudal tutelarea colindatului. Urmă de tutelă feudală pare să fie și obiceiul semnalat la Pădurenii din Hunedoara ca cetele să colinde și la „domnul de la furnal", de la topitoria de fier din Govăjdia-Ghelari, sub forma unui concurs între cele două cete din Cerbăl și Govăjdia, una fiind declarată învingătoare.[28] Colindele ucrainene sînt arătate a fi mai idilice, cultivînd descripția cu elemente mirifice, trăsătură existentă

și în repertoriul transilvănean, dar alături de factura vizibil epică a altora.

Repertoriul bulgar și cel românesc din sudul Carpaților au ca vădită notă comună amploarea epică în care e tratată tema, în consonanță de altfel cu baladele românești din această zonă, se pare mai puțin cu cele bulgărești. Cîteva colinde — *Vînarea cerbului, Sora soarelui pețită* — atestă de asemenea unele similitudini, denotînd interferențe de repertorii în vremuri relativ mai recente.

Petru Caraman relevă totuși că, structural, colindele grecești se aseamănă mai mult nu cu cele ale vecinilor bulgari și sîrbi, ci cu cele românești. Trăsătura semnalată își are corespondent în domeniul dansurilor populare ale românilor din sudul și estul Carpaților, mai apropiate de cele grecești decît de cele ale slavilor sudici.[29] Asemănarea semnalată de Petru Caraman nu se poate explica prin relațiile dintre cele două popoare, care ar fi trebuit să fie de natură specială, ocolind intermediarii slavi, ci indică implicit o păstrare mai fidelă a obiceiului în forma lui romană, din vremea cînd l-au adoptat și grecii.

Profesorul Caraman mai semnalează și existența unor colinde albaneze alcătuite numai din cuvinte neînțelese. Atari colinde există și în repertoriul românesc, culese de Ilarion Cocișiu din zona Tîrnavelor, pînă acum nepublicate, păstrate se pare pînă în vremea noastră. Trăsătura este fără îndoială arhaică, avînd la bază credința în eficiența miraculoasă a vocabulelor lipsite de înțeles, cu cît mai misterioase, cu atît mai eficiente. Prin aceasta, colindele se învecinează vizibil cu descîntecele, unde procentul formulelor magice are aplicare mai largă.

Caracteristică numai colindelor românești se vădește a fi și justificarea colindatului prin puterea tradiției, adică prin *legea din bătrîni*, cum se subliniază în finalul unor variante: *C-așa-i legea din bătrîni / Din bătrîni, din oameni buni!* Formularea constituie la rîndu-i un testimoniu de autohtonism, dovedind cum în conștiința românească a dăinuit, sub această formă difuză, pecetea civilizației latine în colțul ei cel mai îndepărtat.

Capitolul despre *plugușor* aruncă o lumină vie asupra originii sale. Petru Caraman îl consideră de origine slavă, sprijinindu-se pe aria lui la slavii răsăriteni și pe răspîndirea corespunzătoare în teritoriul românesc, fiind aproape absent în Transilvania, mai puțin expusă influenței slave. Răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu confirmă din plin aserțiunea profesorului ieșean: *plugușorul* e viu practicat în Moldova, Muntenia răsăriteană și Dobrogea, de obicei fiind dublat de datina semănatului, dar scade treptat în Muntenia ves-

tică (județele Olt și Teleorman), devenind sporadic în Oltenia (județul Dolj) și Transilvania sudică, în ținuturile ultime fiind suspect de a fi introdus relativ recent, îndeosebi prin elevii de școală. Structura arhaică a obiceiului, bazat pe magia imitativă, presupune o vechime apreciabilă, din perioada preistorică a Europei orientale.

? Studiul lui Petru Caraman se cere continuat cu cercetări adîncite asupra desfășurării colindatului, care să arunce mai multe punți necesare reconstituirii obiceiului în plinătatea fazelor lui, la noi și la popoarele vecine. El trebuie dublat de un studiu muzicologic comparat, la aceeași scară. Deziderații privește viitorul destul de îndepărtat, deoarece atari studii lipsesc chiar pe plan național, abstracție făcînd de puținele articole cu perspectivă limitată. Abia atunci se va putea aprecia cîtă certitudine rezidă în încercările de cronologizare ale fenomenelor folclorice dezbătute de Petru Caraman, de grade atît de felurite de plauzibilitate, cu totul inerente acestui domeniu.

Călăuză firească și sigură le va fi tuturor tocmai acest studiu care s-ar cuveni tradus într-o limbă de circulație pentru a deveni accesibil și celor ce nu cunosc poloneza și româna.

OVIDIU BÎRLEA

București, aprilie 1983

NOTE

1 Petru Caraman : *Obrzęd kolędowania u Slovian i u Rumunow.* Studjum porównawcze. Krakowia, 1933, VIII + 630 p.

2 Asupra vieții și activității sale, v. îndeosebi Ovidiu Bîrlea : *Istoria folcloristicii românești,* București, 1974, p. 505-509 ; Gheorghe Ivănescu : *A 80-a aniversare a profesorului Petru Caraman,* în *Anuar de lingvistică și istorie literară,* XXVI (1977-1978), p. 269-274 ; Ion H. Ciubotaru : *Moștenirea științifică a profesorului Petru Caraman,* în *Anuar de lingvistică și istorie literară,* XXVII (1982), p. 257-283.

3 P. Caraman : *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi,* în *Omagiu profesorului Ilie Bărbulescu (Arhiva,* XXXVIII, nr. 2-4 ,1931), Iași, 1931, p. 358-448.

4 P. Caraman : *„Descolindatul" (To xetraguadisma) dans le Sud-Est Européen.* Extrait des comptes rendus du *IV-e Congrès des géographes et des ethnographes slaves,* Sofia, 1936, p. 321-327 ; P. Cara-

man: *Descolindatul în sud-estul Europei,* în *Anuarul de folclor,* II (1981), p. 57-94, III (1982), p.

5 Republicat recent în: Petru Caraman: *Literatură populară,* Antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, în *Caietele Arhivei de folclor,* III, Iași, 1982, p. XXVI-XXX.

6 Septimiu Albini: *Din seara de Crăciun,* în *Tribuna,* IV (1887), p. 121-126, p. 130-161, 165-166. (Cuprinde descrierea colindatului cetei de flăcăi din satul natal, Cut-Alba, apoi repertoriul alcătuit din 31 colinde, la care mai adaugă 4 tipuri, comunicate din Boșorod-Hunedoara, în afară de altele fragmentare pe care le va publica după ce „le voiu putea afla întregi de la alți colindători", dar se pare că proiectul a rămas nerealizat, probabil și din cauză că autorul a fost absorbit de acțiunea *Memorandum*-ului, după care a trebuit să treacă Carpații).

7 Ovidiu Bîrlea: *Colindatul în Transilvania,* în *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967,* Cluj, 1969, p. 288 și urm.

8 Traian Herseni: *Forme străvechi de cultură poporană românească.* Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului. Cluj-Napoca, 1977, p. 88.

9 Teofil Frâncu și George Candrea: *Românii din Munții Apuseni (Moții);* București, 1888, p. 193-194. Tipul lipsește din catalogul tipologic alcătuit de Monica Brătulescu: *Colinda românească,* București, 1981, Ed. Minerva. Cf. varianta din colecția Nicolae Ursu: *Folclor muzical din Banat și Transilvania;* București, 1983, Ed. Muzicală, p. 108-109.

10 Alexiu Viciu: *Colinde din Ardeal,* București, 1914, p. 160-161.

11 Frâncu-Candrea, lucr. cit., p. 188.

12 Al. Rosetti: *Colindele religioase la români;* București 1920, p. 15-23. B. P. Hasdeu, pe urmele lui Isidor care atesta existența termenului *colenda* alături de *calenda,* propune etimologia *colendum* > *corind.* *(Studii de folclor,* Cluj-Napoca, 1979, p. 263).

13 Simeone Mangiuca: *Călindariu iulianu, gregorianu și poporalu românu...* pe anul 1882; Oravița-Brașov, 1881, p. 17.

14 Petru Caraman: *Substratul mitologic...,* p. 399.

15 *Ibid.*

16 B. P. Hasdeu: *Studii de folclor;* Cluj-Napoca, 1979, p. 262.

17 Alexiu Viciu, lucr. cit., p. 20.

18 O. Bîrlea: *Colindatul în Transilvania,* p. 286-288.

19. B. Bartók: *Melodien der rumänischen Colinde;* Budapesta, 1968, p. 224.

20 Ion Iliescu și Ilie Birău: *Ce-am în inimă și-n gînd;* Timișoara, 1968, p. 473-474. Tipul lipsește de asemenea din catalogul tipologic publicat de M. Brătulescu.

21 G. Alexici: *Texte din literatura poporană română,* I, Budapesta, 1899, p. 288: „Același subiect îl aflăm la *sîrbi*..., la *croați*..., la *bulgari*...".

22 „Apare și în colindele *sîrbești*..., apoi în colindele *bulgărești*..." (*ibid.*, p. 289).

23 Gh. Cucu: *200 colinde populare;* București, 1936, p. 43 (din Valea Rea — Tecuci), apoi o colindă înregistrată pe disc de C. Brăiloiu din fostul județ Romanați.

24 „..*Ia săriți în cea grădină / Și vă luați flori în mînă / Și veniți tot răurînd*..." (Viciu, lucr. cit., p. 29, din Cugir-Hunedoara). Obiceiul de a stropi pe cei colindați are atestări mai numeroase.

25 Elisabeta Moldoveanu-Nestor: *Folclor muzical din Buzău,* București, 1972, p. 7, 28.

26 Tiboldt Schmidt: *Turca în comitatul Hunedoara,* în *Transilvania,* martie-aprilie, 1911, p. 135 și urm.

27 Ștefan Meteș: *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX;* ed. a II-a, București, 1977, p. 31.

28 Ovidiu Bîrlea: *Colindatul în Transilvania,* p. 274.

29 Ovidiu Bîrlea: *Eseu despre dansul popular românesc;* București, 1982, p. 14.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

La baza ediţiei de faţă a cărţii profesorului Petru Caraman — cea dintîi versiune în limba română — stau două surse: manuscrisul după care s-a făcut traducerea poloneză şi, bineînţeles, volumul apărut la Cracovia în urmă cu 50 de ani. Trebuie precizat, încă de la început, că acest volum nu reprezintă, aşa cum se mai afirmă uneori, teza sa de doctorat, susţinută la Universitatea iagelonă în vara anului 1928, ci o variantă substanţial îmbogăţită, al cărei număr de pagini este de aproape două ori mai mare. Sporirea numărului de pagini a rezultat din dezvoltarea celor mai multe dintre compartimentele lucrării, ca şi din adăugarea unor capitole noi, între care trebuie menţionat în primul rînd cel privitor la *Datina colindatului la greci,* conceput, de fapt, ca un studiu de sine stătător. Profesorul Caraman intenţiona, se pare, să publice separat acest *studiu de folclor neogrecesc;* cel puţin aşa rezultă dintr-o precizare pe care o face la pagina 23 a studiului respectiv: „Nu e locul aici să ne angajăm mai adînc în această problemă, care cere cadre cu mult mai ample decît spaţiul unei reviste".

Manuscrisul are formatul 33/20,5 cm şi cuprinde 179 de foi albe, volante, scrise îngrijit cu cerneală neagră, de regulă pe o singură faţă, şi numerotate, în partea stîngă sus, cu creion albastru sau roşu, de la 1 la 230. Din păcate, manuscrisul este incomplet, lipsind 51 de pagini, după cum urmează: 113-114, 117-122, 165-174, 179-206, 217-222. Manuscrisul păstrat reprezintă originalul definitivat de autor pentru publicare şi sînt indicii că paginile care lipsesc s-au rătăcit încă din perioada pregătirii variantei poloneze a lucrării. Capitolul referitor la greci este numerotat aparte, sus, pe mijlocul paginii, cu cerneală neagră, de la 1 la 23. În realitate, studiul consacrat datinii colindatu-

lui la greci numără peste 40 de pagini, deoarece majoritatea foilor sînt duble sau chiar triple, fiind lipite cap la cap și apoi pliate.

Cu toate că manuscrisul are, în general, o grafie ordonată, descifrarea lui a fost anevoioasă, deoarece autorul a recurs frecvent la abrevieri, la ștersături sau corecturi și, în plus, a intercalat propoziții și chiar fraze întregi pe spații foarte restrînse. Lectura a fost îngreunată și din cauza deteriorării unora din filele manuscrisului, dificultăți ivindu-se mai ales în cazul foilor care cuprind și completări pe verso. Toate însemnările și rectificările datează din timpul preparativelor pentru traducerea lucrării în limba polonă. Pledează pentru aceasta numeroasele pasaje poloneze care apar intercalate în text sau pe marginea foilor. Nu există însă nici un indiciu că autorul ar fi revizuit manuscrisul mai tîrziu, în ideea publicării volumului și în limba română, cu toate că l-a preocupat acest proiect.

Procedîndu-se la colaționarea manuscrisului cu volumul publicat la Cracovia — colaționare efectuată cu ajutorul Hannei Volovici — s-a constatat că între cele două surse există o identitate aproape perfectă în ceea ce privește conținutul, dar apar și unele neconcordanțe, în sensul că anumite pasaje existente în volum nu figurează în manuscris și invers. S-au identificat deci, pentru a fi traduse, toate porțiunile lucrării care lipsesc din manuscris, precum și acelea care apar numai în versiunea poloneză, marcarea acestora în ediția de față făcîndu-se prin încadrarea textului între bare (/.../). Pasajele ce apar în plus în manuscris sînt delimitate prin paranteze drepte ([...]).

Colaționarea celor două texte a înlesnit descifrarea secvențelor ilizibile ale manuscrisului ,iar pe de altă parte a scos în evidență o serie întreagă de inexactități (cele mai multe de ordin bibliografic) care s-au strecurat în volumul polonez. S-ar părea că unele dintre aceste erori fuseseră observate, imediat după tipărirea lucrării, de însuși Kazimierz Moszyński, care, în calitate de redactor șef al seriei de lucrări etnografice editate de Academia poloneză, a simțit nevoia să adauge la sfîrșitul volumului (p. 629) următoarea notă: „Atunci cînd am preluat redacția Lucrărilor Comisiei Etnografice, tipărirea cărții domnului Caraman era deja spre sfîrșit, și n-am putut, în nici un fel să contribui la orînduirea materialului și, mai ales, la ordonarea titlurilor capitolelor".

După cum rezultă din conținutul manuscrisului, ordinea inițială a capitolelor a fost alta, lucrarea debutînd cu geneza arhaică a colindatului și nu cu prezentarea cadrului etnografic al datinii cercetate, așa cum apare în volumul editat. Dar întrucît această reașzare a ma-

terialului reprezintă opțiunea definitivă a autorului, am respectat și în actuala ediție ordinea capitolelor din varianta poloneză a lucrării.

Siglarul bibliografic a fost refăcut în întregime. Trimiterile bibliografice s-au corelat cu sursele indicate, corectîndu-se, ori de cîte ori a fost necesar, titlurile inexacte ale unor lucrări, formulările aproximative ale citatelor și, mai ales, paginile la care se află acestea, consemnate frecvent în mod arbitrar. Exemplele din colecția de folclor personală, care apar, invariabil, sub genericul *culegere proprie*, au fost identificate și raportate la volumul Petru Caraman, *Literatură populară*, apărut în seria „Caietele Arhivei de folclor", vol. III, Iași, 1982, sau la fondul documentar „Petru Caraman", fond ce cuprinde întreaga sa colecție de folclor și materiale etnografice (peste 13.000 p.) și care a intrat, prin donație, în Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei din cadrul Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Al. I. Cuza" Iași.

Exceptînd studiul *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi. Contribuție la studiul mitologiei creștine din Orientul Europei*, apărut în revista *Arhiva*, XXXVIII, nr. 2, 3, 4, Iași, 1931, p. 358-448 (Omagiu profesorului Ilie Bărbulescu), manuscrisul este inedit. Dar chiar și acest capitol, publicat cu doi ani înaintea volumului polonez, diferă de versiunea din manuscris, fiind conceput într-o formă mult mai amplă.

Pentru a spori accesibilitatea lucrării și, mai ales, pentru a înlesni urmărirea în paralel a numeroaselor teme comune de colind, toate citatele în limbi slave au fost traduse. Cei trei traducători, Hanna Volovici, Dumitru Trocin și Ștefan Popa și-au unit forțele pentru a reda cît mai fidel particularitățile stilistice și mesajul poetic al textelor originare. Hanna Volovici a tradus numai din limba polonă, porțiunile de care s-a ocupat fiind marcate în cuprinsul lucrării prin bare (cca. 110 p. dactilografiate). Dumitru Trocin a tradus din limbile polonă, ucraineană, bulgară, rusă, bielorusă, sîrbocroată, cehă și slovacă, totalizînd un număr de 120 p. dactilografiate (p. 402-425 și 436-521). Ștefan Popa a tradus din limbile ucraineană, rusă, bielorusă, bulgară, sîrbo-croată, slovenă, cehă, slovacă și moravă, ocupîndu-se, aproape în exclusivitate, de citatele în versuri (cca. 80 p. dactilografiate). Versiunile românești ale citatelor din limba greacă aparțin profesorului Caraman.

Ortografia manuscrisului prezintă numeroase particularități specifice perioadei interbelice ; de aceea, ori de cîte ori a fost necesar, ea a fost pusă de acord cu normele ortografice actuale. Unele forme de indicativ prezent, persoana a III-a singular sau plural, de tipul :

constituiesc, coasă, șede, sunt au fost înlocuite cu variantele lor actuale: *constituie, coase, șade, sînt.* La fel, pluralul unor substantive, cum ar fi: *dorinți, personagii, panglice,* a fost modificat corespunzător: *dorințe, personaje, panglici.* Formele vechi de genitiv-dativ, *decadenții, gospodinii, șelei, vremei,* au fost înlocuite cu cele actuale: *decadenței, gospodinei, șeii, vremii.* Neologismele cu grafie de influență franceză, de tipul: *archaic, consequent, designate, hipostază, humoristic,* au fost ortografiate: *arhaic, consecvent, desemnate, ipostază, umoristic.* De altfel, însuși autorul oscilează în transcrierea acestor cuvinte, folosind ambele variante grafice.

S-au unificat grafiile în cazul pronumelui relativ — interogativ *(cari-care)*; a pronumelui demonstrativ *(acel-acela)*, a adjectivului demonstrativ *(aceiași-aceeași)*, sau a unor substantive și verbe: *coprinde-cuprinde, complecteze-completeze, mulțămind-mulțumind, streinstrăin, turbure-tulbure, vătav-vătaf* etc. Diftongările au fost redate în consens cu ortografia de azi: *boeri-boieri, tae-taie, contribue-contribuie, asediare-asediere.* Consoana *s* a fost înlocuită cu perechea sa sonoră, în cuvinte ca: *desleagă-dezleagă, desmoștenește-dezmoștenește, desvolta-dezvolta.*

Numele proprii, care apar uneori în manuscris în două sau chiar în trei variante grafice *(Chocim-Chotin-Hotin)* au fost transpuse în forma cea mai apropiată spiritului limbii române. S-a înlocuit, de asemenea, tot în consens cu normele limbii noastre, grafia poloneză aplicată numelor proprii ruse, bulgare, ucrainene sau bieloruse: *Szejn-Șein, Drinow-Drinov, Tereszczenko-Tereșcenko, Szpilewskij-Șpilevski, Weselowskij-Veselovski.* Toate cuvintele ortografiate cu litere slave au fost transliterate în alfabetul latin, cu excepția acelora ce explică anumite evoluții fonetice. Denumirile ce se foloseau pentru unele popoare în literatura de specialitate din perioada anterioară celui de al doilea război mondial, astăzi prea puțin cunoscute, au fost înlocuite cu echivalentele lor contemporane: *bialoruși-bieloruși, horvați-croați, latiși-letoni, maloruși-ucraineni.*

Adausurile impuse de elipsa unor predicate sau a unor particole de legătură ne aparțin și au fost marcate prin croșete incomplete ([...]). Punctuația a fost îndreptată tacit, punîndu-se de acord cu normele actuale.

Editarea pentru prima oară la noi a studiului eminentului slavist și entolog, Petru Caraman, răspunde necesității de a oferi specialiștilor și oamenilor de cultură o operă care reprezintă o etapă importantă în evoluția științei entologice românești și europene.

Nu putem încheia fără a adresa cele mai vii mulțumiri tuturor acelora care, cu sfatul sau cu fapta, ne-au sprijinit pe tot parcursul pregătirii pentru tipar a lucrării de față. Întreaga noastră gratitudine se îndreaptă, cu deosebire, spre prof. Alice Caraman, soția marelui etnolog, care ne-a pus la dispoziție, cu cea mai aleasă amabilitate, nu doar manuscrisul lucrării, ci și cele mai multe dintre sursele documentare ce au stat la baza elaborării studiului despre colindat și care, în cea mai mare parte, sînt unicate, aflîndu-se doar în biblioteca profesorului Petru Caraman.

SILVIA CIUBOTARU

Nu putem încheia [illegible] fără a adresa [illegible] mulțumiri [illegible] pentru libera alcătuire [illegible] se îndreaptă [illegible] Alice [illegible] manuscrisului [illegible] documentare [illegible] și care [illegible] profesorul Petru Caraman.

[illegible] actuale. De altfel, însuși autorul [illegible] unor cuvinte folosind ambele variante grafice.

[illegible] grafiile în cazul pronumelui relativ și interogativ (care-carele), a pronumelui demonstrativ (acel-acela), a adjectivului demonstrativ (acelaș-acelaşi), sau a unor substantive și verbe: [illegible], complectare-completare, [illegible], streină-străină, [illegible] etc. Diftongările au fost reduse în conformitate cu ortografia de azi: boeri-boieri, [illegible], contribuție-contribuție, [illegible]. Consoana x a fost înlocuită cu perechea cs, [illegible] în cuvinte ca: desleagă-dezleagă, desmoștenire-dezmoștenire, desvolta-dezvolta.

Numele proprii care apar uneori în manuscris în două sau chiar în trei variante grafice ([illegible]) au fost transpuse în forma cea mai apropiată spiritului limbii române. S-a folosit, de asemenea, tot în acord cu normele limbii noastre, grafia [illegible] numelor proprii ruse, bulgare, ucrainene sau bielioruse: *[illegible], [illegible], Tereszczenko-Tereșcenko, Szpilewski-Spilevski, [illegible]*. Toate cuvintele ortografiate cu litere slave au fost transliterate în alfabetul latin, cu excepția acelora ce explică anumite [illegible] fonetice. Denumirile ce se foloseau pentru unele popoare în literatura de specialitate din perioada anterioară celui de al doilea război mondial, astăzi prea puțin cunoscute, au fost înlocuite cu echivalentele lor contemporane: [illegible].

Adăugirile impuse de elipsa unor predicate sau a unor particule de legătură [illegible] și au fost marcate prin croșete [illegible]. [illegible] a fost îndreptată tacit, punându-se de acord cu normele actuale.

Editarea pentru prima oară la noi a studiului [illegible] Petru Caraman, răspunde necesității de a oferi specialiștilor și [illegible] de cultură o operă care reprezintă o etapă importantă în evoluția științei etnologice românești și europene.

COLINDATUL LA ROMÂNI, SLAVI ȘI LA ALTE POPOARE

Studiu de folclor comparat

PREFAŢĂ

Colindatul la Crăciun şi Anul Nou e o datină adînc înrădăcinată în întreaga Europă şi peste graniţele Europei, pretutindeni pe unde s-au aşezat colonişti europeni. Am putea spune că e una din datinele ce nu au patrie, o datină universală, cu al cărei început nu se poate glorifica nici una din naţiunile ce azi o cultivă. Ea e însă în acelaşi timp şi o datină creştină, precum o arată toate aparenţele, căci o găsim numai la popoarele creştine şi anume avînd loc cu prilejul uneia din cele mai mari sărbători creştine : *Crăciunul*.

Din acest domeniu extrem de vast voi căuta să desprind datina colindatului aşa cum se prezintă ea la două grupe etnice : la slavi şi la români.

Aceste naţiuni deşi diferite ca origine, totuşi datorită strînselor legături istorice din timpuri destul de vechi, pe de o parte, iar pe de alta, datorită ortodoxismului care îi punea deopotrivă pe români ca şi pe cea mai mare parte din slavii înconjurători sub autoritatea aceleiaşi biserici, s-a întîmplat că în datina colindatului, poate mai mult ca oriunde aiurea, avem trăsături aşa de vădit comune, că studiul separat al ei, numai la români sau numai la slavi, e cu neputinţă ; în orice caz e o lacună însemnată.

Totodată, studiul colindelor române şi slave prezintă cel mai mare interes atît din punct de vedere strict etnografic, cît şi din acel al istoricului colindelor în genere.

În acelaşi timp, cunoscînd colindatul acestor grupe / etnice, avem o privire completă asupra datinei, nu numai prin aceea

că chiar tipul oriental al colindei conține anumite trăsături comune și colindelor apusene, ci și pentru că, datorită slavilor aparținînd de biserica apuseană, aflăm aici de asemenea colinde de tip apusean. Ne străduim să dovedim că colindele slave și cele române, adică cele aparținînd tipului oriental, stau la baza datinei care apare la toți slavii, fără excepție ; în schimb unele colinde cultivate de slavii de rit apusean sînt creații tîrzii, apărute sub influența bisericii.

Vom prezenta mai întîi datina la acele popoare la care tipul străvechi s-a păstrat cel mai bine, și anume la români, bulgari și ucraineni. După delimitarea acestui prim tip, ne vom putea folosi de el ca un termen de comparație, care ne înlesnește cercetarea acestei datine la toți slavii. Pentru aceasta, din întreaga datină, cel mai bine ne slujesc cîntecele colindei care, fără îndoială, constituie sîmburele său. Ele, în primul rînd, concentrează atenția noastră și în jurul lor se adună și alte elemente. Nu scăpăm din vedere, bineînțeles, și alte componente, încercăm, pe cît posibil, să îmbrățișăm întreaga datină, cu toate momentele ei, dar *cu o atenție specială vom urmări colindele,* care, din mai multe motive, constituie calea cea mai ușoară și mai sigură spre țelul pe care ni l-am propus. Deci, prin mijlocirea lor vom prezenta datina în mod comparativ la români și la slavi și vom sublinia tipurile caracteristice, prin care vom fixa ca cel mai important pentru popoarele din Europa de est tipul denumit de noi ucraineano-bulgaro-român. Intenționăm totodată să cercetăm originea acestei datine și căile răspîndirii ei la popoarele est-europene, ca și geneza tipului răsăritean al colidatului sau, mai concis, dezvoltarea genetică a datinei, proces extrem de complicat și de lungă durată. Vom începe cu analizarea formelor romane și urmărirea lor din momnetul în care datina s-a extins în răsăritul Europei, pînă în faza transformării ei complete, înlesnită de diferitele substraturi aflate în această zonă cu care s-a contopit, precum și de infiltrarea diverselor elemente aparținînd altor datine. Intenționăm să urmărim această evoluție pînă la cea din urmă etapă genetică importantă, creată prin uriașa influență creștină, ca și de numărul copleșitor de elemente apocrife. Considerăm că abia atunci geneza colindelor de tip oriental se încheie definitiv. Alături de evoluția comună a datinei la diferite popoare, se poate observa, începînd cu o anumită epocă — mai ales de cînd slavii s-au sepa-

rat în cîteva ramuri — că în colinde la fiecare popor în parte apare tot mai evident pecetea autohtonă, ceea ce duce tot mai mult la delimitarea lor, deși niciodată pînă la formarea unui tip cu totul aparte.

Nu putem, prin urmare, să omitem contribuția fiecărui popor la datina colindatului în genere, și la colinde cu deosebire. Deci obiectivul propus în această lucrare este pur etnografic. Renunțăm astfel deliberat la toate chestiunile care ne-ar putea atrage, pentru că ele ne-ar abate, credem, de la scopul principal. Este adevărat că în cercetarea colindelor apar, la fiecare pas, probleme de tot felul, care aparțin altor domenii. Colindele constituie astfel un teren extraordinar de interesant pentru cercetătorii mitologiei creștine, mitologie care ar putea fi reconstituită cu succes după credințele populare întrupate în diferitele forme de colinde. Aici apare întregul Olimp creștin, cu Dumnezeu în frunte, cu Maica Domnului și Isus, cu îngeri, sfinți de toate rangurile, care se ivesc pretutindeni și alcătuiesc acea lume minunată care se contopește pe deplin cu viața pămîntească. În schimb, colindele, în ciuda originii străvechi, nu prezintă nici un interes pentru mitologia păgînă, cu toate că au fost încercări de studii în această direcție, însă fără vreun rezultat serios. Și într-adevăr, n-au putut da nici un rezultat pozitiv pentru că cel care se lasă atras să caute în colinde urme ale unor zeități păgîne se găsește apriori pe o cale falsă, deoarece colindatul nu a avut niciodată în structura sa cultul vreunei zeități și nici o legătură directă cu vreo divinitate antică, deși nu se poate nega o anumită legătură cu sărbătorile în cinstea lui Saturn. Chiar dacă printre divinitățile care apar în colinde se află și vreun personaj care are trăsături comune cu prototipurile din mitologia păgînă, aceste trăsături nu pot fi socotite anterioare. Ele s-au păstrat din perioada antică în alte zone ale culturii populare, iar în colinde au pătruns adesea într-o epocă tîrzie, datorită valului de apocrife creștine și datorită infiltrării unor elemente aparținînd altor datini oriental-autohtone, ceea ce s-a petrecut în diferite perioade.

Colindele pot fi, de asemenea, obiect de interes pentru literat și estetician, fiindcă oferă un cîmp de lucru rodnic, care poate duce la rezultate frumoase.

Colindele au încetat de mult a mai fi simple formule tradiționale, cu un anumit scop practic, și au devenit adevărate

texte poetice. Ele, trebuie să subliniem aici, sînt un exemplu clasic al felului în care un cîntec popular, printr-o evoluție îndelungată, dintr-o formă de tradiție magică ajunge la o formă cu adevărat artistică. Acest proces este destul de evident și în cuprinsul acestei lucrări. Și pentru un cercetător al colindei nu sînt lipsite de însemnătate; totuși abordarea din punctul de vedere istoric a variatelor motive de colinde epico-eroice este cea mai puțin profitabilă, fiindcă nicăieri ca aici terenul nu e mai puțin sigur.

Am pomenit în treacăt aceste probleme care pe noi nu ne interesează îndeaproape, dar care ar putea deveni obiectul unor alte serii de cercetări /.

PARTEA I

DESCRIEREA DATINEI COLINDATULUI

Datina colindatului se prezintă astăzi sub cele mai diferite forme la unul și același popor și firește cu atît mai mult se va deosebi de la popor la popor.

Cum se va fi înfățișat ea însă înainte de creștinism și în special la romani, nu putem ști ; nici o descriere a datinei nu avem din timpuri antecreștine. Cînd datina începe a fi pomenită în diferiți autori bisericești sau în decizii sinodale, e destul de tîrziu și atunci ea nu se deosebea prea mult de timpurile de azi, totuși și în izvoarele creștine descrierile ei lipsesc, acestea mărginindu-se numai a o înfiera și combate. Cu toate acestea, nu poate fi îndoială că la Calendae Januariae ea a ocupat între datinele romane locul cel dintîi și va fi fost foarte cultivată și foarte populară în tot imperiul, precum am văzut că erau și sărbătorile de care era legată, altminteri ar fi cu neputință de explicat cum de s-a răspîndit și s-a înrădăcinat atît de adînc în lumea întreagă.

În genere, azi avem la fiecare popor datina sub două forme distincte : profană și religioasă. Elemente din datina romană vor fi fiind mai multe și mai fidel păstrate desigur în formele profane, deși nici în cele creștine nu lipsesc cu totul. Cu toate acestea, distingerea lor rămîne de făcut numai pe cale ipotetică, ceea ce vom încerca la locul cuvenit.

La români colindatul e de multe feluri ; în general însă avem șase feluri de colindări de tipul profan, foarte distincte :

I *Colindatul propriu-zis*, cel serios, al flăcăilor și oamenilor în vîrstă, care are loc în noaptea dinspre Crăciun, deși pe alocurea și în zilele Crăciunului.

II *Colindatul copiilor*, care se deosebește cu totul de primul, atît prin colinde, care nu-s decît simple urări scurte, adesea hazlii, cît și prin lipsa de organizare ce-o aflăm la precedentul. Are loc de obicei în ajunul Crăciunului (începînd din zorii zilei).

III *Plugușorul*, colindat cu caracter agrar și legat exclusiv de Anul Nou.

IV *Umblatul măștilor*, care adesea se atașează la plugușor, adesea la colinde, de obicei la Anul Nou.

V *Vasilca*, datină în uz la țiganii din România, foarte răspîndită în trecut, astăzi se pare cu totul stinsă, constă în a umbla, în ajunul Anului Nou sau în dimineața de Anul Nou pe la casele gospodarilor și pe la curți boierești, cu o tavă pe care se află capul unui porc împodobit cu frunze și flori, cu panglici și oglinzi [1]. Cu acest prilej există recitative epice foarte curioase, precum e și întreaga datină ; aceste recitative însă n-au aproape nimic comun cu colindele propriu-zise afară de urările finale și cererea de daruri.

VI *Sorcova* [2], cu care umblă copiii mici de la 3 la 9 ani, în dimineața de Anul Nou, lovind pe gazde cu mlădițe înmugurite sau chiar înverzite (special păstrate în apă călduță de la Sf. Andrei începînd) sau azi înlocuite cu altele artificiale de obicei [3].

Afară de cele două categorii citate pentru Crăciun, mai sînt la români colindările strict religioase :

I *Steaua*. Umblă cu ea copiii în toate zilele Crăciunului, ba adesea pe întregul interval al sărbătorilor, pînă la Bobotează.

II *Vicleimul* sau *Irozii*, teatrul religios al românilor [de la Crăciun pînă la Bobotează].

Le cităm și pe acestea deși sînt străine cu totul de colindele propriu-zise, și tîrziu pătrunse la români, fiindcă ele se sprijină pe aceeași datină a colindatului, au aceeași bază ca și colindele ; numai că ele sînt produs literar bisericesc și poate la origine armă conștientă de luptă în contra colindelor, avînd de scop a le înlocui. Aceste două categorii religioase sînt indirect un ecou al colindatului propriu-zis, care le-a provocat nașterea și le-a servit întrucîtva de model : anume,

cîntecele de stea sînt creații ale bisericii paralele cu colindele, iar Vicleimul paralel cu colindatul măștilor. De ele ne vom ocupa numai într-atît întrucît au legătură directă cu adevăratele colinde.

În colindele numite de noi „de tipul profan", nu înseamnă că lipsesc elementele religioase, creștine. Ele abundă, însă — fiindcă nu formează din colindele în care se află o clasă aparte, despărțindu-le de colindele strict profane, și fiindcă rămîn mereu de domeniul popular, împletindu-se în chipul cel mai fantastic cu cele mai diferite elemente profane, și, mai ales, fiindcă la origine ele n-au fost decît profane — pot fi cuprinse sub acest nume generic deocamdată.

Trecînd acum la slavi, vom găsi la toți trăsături comune cu ceea ce am văzut la români : colindatul propriu-zis, acela al Crăciunului, de ambele categorii — cel serios al colindătorilor în vîrstă și cel al copiilor —, deși nu pretutindeni diferența e așa de tranșată ca la români, bulgari [4] și ucraineni. Comun vom găsi și colindatul măștilor, sub diferite forme de animale : la români, *capra* și *turca*, la ucraineni și bieloruși, *koza*, la bulgari, *brezaia*, la polonezi, *turoni*, *kobyla* sau *konik*. Apoi, travestiri în *moși*, *babe*, *evrei* : la sîrbi, *dzalamari*, la bulgari, *dzamali* sau *starci* și *unkeșini* [5], la ucraineni travestirile de la *malancă* etc.

Dintre colindările de Anul Nou aflate la români, găsim la sîrbi și bulgari (de la care desigur au trecut și la români sub numele *sorcova*) colindatul cu *surva* [6] la sîrbo-croați, sau, la bulgari, *suruvakane* [7], aici avînd loc în ajunul Anului Nou. Interesant e însă că pe cînd la români a decăzut ca seriozitate, fiind lăsată în seama copiilor mici, începînd cu cel care de-abia a învățat a merge, la slavii sudici datina e în seama flăcăiașilor de la 15 ani în sus, iar la bulgari, ne spune Marinov, odinioară umblau flăcăii și bărbații însurăței în număr de 10-12. [8] Datina se petrece ca și la români, constînd în lovirea cu mlădița în timp ce se urează.

În ce privește colindatul de forme strict religioase, el e comun tuturor slavilor și se prezintă cam la fel în toată lumea slavă, iar pe unde se află, pretutindeni, e de proveniență apuseană, ca și la români. Astfel avem *zvezdari*, care în sud colindă, / în primul rînd, mai ales, / la croați [9]. De asemenea și *betlehemari*, care poartă din casă-n casă *betlehem* sau *jaslice*, cîntînd cîntece religioase și primind daruri. Se află

puternică la croați, la sîrbi [fiind] mai puțin cultivată. Ele corespund exact amintitelor *steaua* și *vicleimul* la români, la poloni *gwiazda* și *szopka,* la ucraineni, bieloruși și, uneori, la ruși *wertep-ul.*

Dintre toate aceste feluri de colindări vom alege pentru a trata în special colindatul Crăciunului, comun la toate popoarele slave și la români și care continuă desigur în prima linie colindatul Calendelor lui Januar.

Colindatul, acolo unde el e în floare, nu e numai o datină, el e o adevărată instituție, cu legile și regulile ei, cu o anumită organizare cu totul aparte. În adevăr, nici o alta din datinile anuale nu e cultivată cu mai mare interes decît colindatul Crăciunului și nici o alta nu se prezintă așa de organizată ca ea. Deoarece nicăieri această datină nu s-a păstrat mai fidel ca la români, bulgari și ucraineni, să vedem în ce constă această datină și care e organizarea ei la aceste trei popoare. Iată ce ne spune Marinov despre colindătorii vîrstnici numiți la bulgari *koledarci* sau *koleždanci* : „Colindătorii sînt toți flăcăi sau tineri bărbați însurați, însă de curînd însurați. De obicei însă ei sînt flăcăi holtei. Conducătorul lor e însurat“ [10].

La români, de asemenea, „colindătorii sînt în vîrstă de cîte 18, 20, 30 și pînă la 45 de ani, tineri sau părinți de familie care se bucură de oarecare trecere“ [11].

La ucraineni, în special la huțuli, de asemenea pot fi flăcăi și oameni însurați, condiția e să fie buni cunoscători în ale colindatului [12].

La bulgari ni se relatează faptul că nu pot fi colindători cei ce au vreun defect fizic sau care sînt bastarzi [13]. Amănuntul acesta prezintă o deosebită însemnătate, el ne arată și mai mult colindatul în lumina unui ceremonial foarte serios, pe care nu-l poate îndeplini oricine.

Să vedem acum în ce chip se organizează colindătorii : „Încă de la *Ignažden* se adună flăcăii ce doresc să colinde și-și aleg un *glavatar-uczitel'* numit cu acest prilej *stánenik*“. Acesta e însurățel și știe bine colinde și urări. Alegerea șefului se face cu deosebită solemnitate : „umplu plosca cu vin și toți împreună se duc să-l poftească să le fie *stánenik*“ [14]. E cunoscută în popor prezentarea ploscii cu vin ca semn al invitării la nuntă îndeosebi.

La români de asemenea, de timpuriu, înainte de Crăciun e ales șeful, care poartă numele de *vătaf* sau *jude*, care trebuie să fie cel mai priceput în ale colindatului și în același timp să aibă oarecare autoritate asupra celorlalți [15]. Același lucru se petrece la ucraineni, unde de asemenea e ales ca *bereza* cel mai bun cunoscător de colinde; poate fi chiar om sărac, nebăgat în seamă tot timpul anului, însă la Crăciun se bucură de o deosebită atenție și e invitat la demnitatea de *bereza*. [16]

La bulgari toți colindătorii dintr-un sat își au ca șef suprem pe *stánenik*. Dacă satul e mai mic și pot dovedi să viziteze toate casele, atunci umblă toți la un loc într-o singură ceată. Dacă însă satul e prea mare, atunci *stánenik* îi împarte în *četi* sau *kudi* de cîte 7 sau 5 inși și la fiecare ceată rînduiește cu *četnik* sau *kudá-bașiia*. Acesta e șeful cetei. El conduce cîntecele și comandă colindătorilor acelei cete, care se supun ordinelor lui. El însuși stă însă sub ascultarea șefului suprem care e *stánenik*. Ca *četnik* sau *kudá-bașiia* e rînduit un flăcău sau însurățel, care însă e iscusit nu numai în ce privește colindele ci și în urări [17].

Afară de colindătorii propriu-ziși, cei ce cîntă colindele, mai avem încă ajutătorii lor, cei ce poartă darurile și care de obicei sînt flăcăi mai tineri. Ei primesc daruri de tot felul în saci sau traiste mari. Aceștia poartă numiri speciale: *trochober* „cel ce poartă colacii" și *magare* [18] „cel ce poartă slănina". La aceștia se mai adaugă *măscăriciul*, care e numit *mače* [19] fiindcă miaună ca mița. Rolul acestuia e de a provoca rîsul prin diferite năzbîtii și glume. E interesant ceea ce ne comunică Marinov despre acești din urmă membri ai cetei, din gura unor bătrîni, anume că purtătorii de daruri odinioară n-ar fi existat, fiindcă darurile lor erau puse deoparte la fiecare casă și colindătorii mergeau a doua zi să și le strîngă de la toate casele unde colindaseră. Iar despre *măscărici*, după mărturia acelorași bătrîni, [se spune], că n-ar fi existat, de asemenea, în trecut [20]. Că nu au existat purtători de daruri nu se poate susține [21], de vreme ce ei există și la alți slavi și la români. Despre *măscărici* însă, s-ar putea crede, conform acestei mărturii, că a venit să se contamineze cu colindatul propriu-zis de aiurea, din datinele *mascărilor*, care adesea se unesc cu desăvîrșire cu colindatul.

Colindătorii la bulgari poartă fiecare cu sine ca un semn distinctiv un băţ mare, al cărui capăt e împodobit cu mărgele şi cununi şi se numeşte *krivák*.

La români întîlnim aceeaşi organizare caracteristică, organizare ce o aflăm în Ardeal şi la colindătorii propriu-zişi şi la colindatul măştilor *(turca)*, unde pare a fi trecut de la colinde în urma contaminării lor cu măştile. Astfel, în Transilvania, avem pentru Ţara Oltului descrierea lui G. Dem. Teodorescu despre constituirea colindătorilor cu *turca*. La începutul postului Crăciunului se alegea *toana*, un fel de comitet alcătuit din : *birău* [22] — şeful suprem al cărui rol e ordinea şi conducerea, el pedepseşte pe cei ce se îmbată, se bat etc., cu amendă, cu arest sau cu excluderea. Autoritatea lui se întinde şi asupra fetelor : el poate pedepsi şi pe fetele care, invitate la joc de vreun flăcău, refuză ; le ocărăşte sau le exclude de la joc una-două zile sau chiar mai multe săptămîni ; el este ascultat de toţi : doi *juzi* — care au cea mai mare autoritate după *birău* ; ei aranjează locurile unde au să joace în serile Crăciunului şi invită fetele la joc ; doi *pristavi* — un fel de inspectori care ţin locul birăului ; patru *pîrgari* — al căror rol este de a executa diferite ordine [23]. Autoritatea lor nu rămîne numai în cercul colindatului însuşi, precum se vede din cele de mai sus, ci se extinde şi în afară asupra petrecerilor tineretului şi asupra fetelor ; de asemenea acest comitet de conducere e în vigoare pentru tot timpul sărbătorilor.

Pe aiurea aceeaşi organizare are unele nume ale demnitarilor schimbate. *Birăul* poate fi numit *vătaf* [24], *vornic* sau chiar *jude*. Aiurea în Ardeal, în datina colindatului lăturenilor, afară de *vătaf* mai avem de fiecare ceată cîte un *colcer*, /*culcer* sau *căprar* care are grijă de băutură şi de colaci [25]/ pentru viitorul ospăţ. Ceata se numeşte *bere* [26], în fruntea fiecărei beri aflîndu-se cîte un *vătaf*. Şi la români, în satele mari, feciorii se împart în mai multe cete [27]. Pe lîngă colindătorii propriu-zişi avem unul sau mai mulţi muzicanţi, în genere la vioară sau fluier. Purtătorul sacului cu daruri se numeşte *iapă* [28] sau *cal* [29] (în Munţii Apuseni).

La ucraineni, în special la huţuli, de asemenea avem o ceată de colindători, care, dacă e satul mare, se împarte în cete mai mici de cîte 6-10 colindători ce se numesc *tabory*, fiecare *tabor* avînd în frunte cîte un şef : *bereza*. Între colindători *bereza* îşi alege „pe unul care ştie să sufle bine din

trîmbiţă, pe altul ca scripcar şi încă unul drept *cal*, adică cel care va căra grîul şi pîinea primite la colindat. *Calul* este de obicei un flăcău moliu, mai tont, pentru a stîrni rîsul ; în afară de asta, mai aleg dansatori — *plesanniki* —, fiecare dintre ei avînd cîte un toporaş [30]. Colindătorii au şi cîte un clopoţel legat de mîna dreaptă.

Privind acum asupra organizării colindătorilor la aceste trei popoare ne izbeşte uimitoarea asemănare sau mai curînd identitatea ce-o aflăm la toate trei : aceleaşi împărţiri în cete, acelaşi şef ales din vreme, acelaşi purtător al sacului de daruri, numit aproape exact la fel cu aceeaşi metaforă humoristică : *magare, kiń, cal* sau *iapă*, apoi muzicanţii şi jucătorii.

Să vedem cum se execută datina. Începem cu pregătirea colindelor. Pregătirea pentru colindat la români, bulgari şi ucraineni e o adevărată şcoală [31]. Am văzut că stabilirea şefului, care-şi organizează cetele alegîndu-şi colindători, se face de pe la începutul postului Crăciunului ; aceasta tocmai pentru a avea timpul trebuitor învăţatului [colinde]lor. Se fac seara adunări regulate, de obicei la casa şefului sau chiar şi aiurea, la vreo gazdă aleasă sau (la români) şi la şezători, unde, sub conducerea şi instrucţiile şefului, învaţă colindele. Nu numai colindele se învaţă, însă şi jocuri şi cîntatul din trîmbiţă şi în fine tot ceea ce poate asigura o bună reuşită colindatului. Învăţatul are loc în chipul cel mai serios, iar Crăciunul e aşteptat cu înfrigurare de colindători, căci pentru ei şi pentru şef, în special, este un greu examen faţă de opinia publică a satului şi faţă de cea a fetelor îndeosebi. De aceea ei pun toată ambiţia ca pregătirea să se facă în cele mai bune condiţii.

Colindatul celor vîrstnici la bulgari şi la români are loc în noaptea dinspre Crăciun [32]. Colindătorii bulgari încep cam pe la miezul nopţii, la români de obicei după ce se înnoptează bine. Colindătorii români colindă pînă în zorii primei zile de Crăciun şi numai în caz cînd nu dovedesc cu colindatul, atunci continuă în ziua întîia de Crăciun noaptea [33].

La ucraineni, colindatul are loc în prima [34] sau în a doua zi [35] de Crăciun, după ieşirea de la biserică. Iar pe alocurea, la aceiaşi „colindatul începe din seara primei zile a Crăciunului şi se prelungeşte pînă la Bobotează“ [36]. Cu toate acestea avem motive a crede că şi la ucraineni colindatul primitiv

avea loc la aceeași dată ca și la români și bulgari. Nestabilitatea începerii colindării, cînd în ziua întîia cînd în a doua, ar fi o dovadă pentru aceasta. În tot cazul, e foarte puțin probabil ca data primitivă să fi fost la ei ziua a doua de Crăciun ; aceasta poate fi o influență apuseană. În adevăr, la această dată începe colindatul la cehi [37] și poloni [38]. Începutul colindatului *în noaptea dinspre Crăciun* și grija ce-o arată colindătorii la bulgari și români de-a isprăvi colindatul pînă-n ziua de Crăciun, împărțindu-se pentru aceasta în cete mai mici și divizîndu-și satul în părți anumite, destinate fiecărei cete, ne arată limpede însemnătatea de ritual a acestei datini, al cărei rol e de a face posibilă, prin îndeplinirea ei la fiecare familie, trecerea de la o perioadă ante sărbătorească, profană, la cea a sărbătorilor.

Interesant, în legătură cu același rol al datinei, e că atît la bulgari cît și la români și ucraineni, fiecare casă e colindată numai o singură dată de colindătorii vîrstnici, care săvîrșesc adevăratul, seriosul colindat-ceremonie. De aceea, pentru primirea lor se fac pregătiri speciale. La bulgari fetele și nevestele pregătesc masa pentru colindători : «...Și puseră pe masă „un colac răsucit-împletit" și un clondir cu vin...» [39]. Iar la români și la ucraineni, în special la casele unde-s fete mari, de asemenea îi așteaptă masa încărcată cu mîncăruri și băutură și cu nelipsitul colac ; aici ei sînt invitați înăuntru de gazde, după cîntarea colindelor de rigoare la fereastră [40]. După ce au fost colindați de-abia, oamenii din popor consideră sărbătorile ca începute.

Să trecem acum în revistă colindatul însuși.

La bulgari, colindătorii îmbrăcați în haine de sărbătoare se adună acasă la *stănenik*, de unde pornesc la colindat prin sat. „Odinioară plecarea de la casa șefului era vestită prin focuri de pușcă." La auzul lor, cei treji, care păzesc focul *badniak*-ului, deșteaptă pe cei ce dorm : „iată, au pornit colindătorii !" [41]. Mai ales dacă e o fată în casă, o deșteaptă să aștepte colindătorii, printre care poate e și iubitul ei, căci „fiecare colindător are grijă să fie în ceata aceea unde e casa iubitei lui [42]. Și se mai îngrijesc încă, ca nimeni dintre colindători să nu meargă în ceata aceea unde e casa tatălui său, adică propria casă" [43]. Aceasta va fi fiind desigur în legătură cu rolul de *polozajnik*, ce trebuie să fie străin, rol care trece și asupra colindătorilor ce-s considerați ca aducători de noroc.

Primul colind îl cîntă colindătorii la casa șefului [44]. După aceea, *stánenik* îi cinstește și îi împarte în cete, iar fiecărui *četnik* sau *kudá-bașiia*, ca semn distinctiv al rangului său între ceilalți, îi dă o ploscă cu vin și împodobită frumos [45]. Apoi dîndu-le cele din urmă instrucțiuni, deșteptîndu-le ambiția și încurajîndu-i totodată, îi pornește la colindat. Uneori *stánenik* însoțește și el una din cete, însă rar, de obicei el rămîne acasă, mai ales cînd e om mai în vîrstă. Rolul lui e acela de învățător și de organizator.

La români, de asemenea, îl colindă pe *vătaf* cu un deosebit fast. El are și colind special, *colinda vătafului* [46], totuși nu putem ști (culegătorii nu ne spun) dacă și la români el este colindat întîi, ca la bulgari. Pare-se că nu. Viciu ne spune că încep de la preot [47].

Fiecare ceată are de colindat o anumită parte din sat, de care alta n-are voie să se atingă. Intrînd în curtea unui gospodar, colindătorii cîntă mai întîi un colind, după care sînt poftiți în casă. Colindatul în casă poate dura mai mult sau mai puțin. Durata lui depinde de mai multe împrejurări : „Prima oară, la cei cu dare de mînă din obștea satului sau din familie, ori la toți din familie care au poziție socială de gospodari, iar în al doilea rînd, la cine vroiau dintre ceilalți gospodari“ [48]. La acestea se mai adaugă încă și felul cum sînt primiți și tratați de gazde, și mai ales, dacă există în familie fată mare și dacă e frumoasă și simpatizată de colindători sau nu. „Dacă familia nu are mulți membri și dacă nu este nici înstărită, șeful cetei ia cu împrumut un colac și binecuvîntează. Însă dacă familia este numeroasă iar gospodarul ocupă un loc de seamă în obște ...atunci colindătorii... vor mai cînta încă cîteva, potrivit cu poziția gospodarului și după dorința acestuia“ [49].

Ordinea cîntării colindelor la bulgari este următoarea : cel dintîi colind, am zice preludiul colindatului, am văzut că e colindul cîntat șefului tuturor cetelor de către toate adunate laolaltă. Acesta e colindul *na stánenika*. După despărțirea cetelor și începerea colindatului în sat, la fiecare casă, colindele se succed astfel :

I Colinda „la ușă sau la ușile vechi ale familiei“ [50].

II Colinda *na konșéa* [51], care se cîntă la fereastra casei.

III Colinda *na domovladikata* [52], pentru gospodari.

Apoi urmează ceilalţi din casă, în ordinea însemnătăţii locului ce ocupă fiecare în familie şi după vîrstă : *de gospodină, de fată, flăcău, copii* etc. Iar ca încheiere a colindatului, la bulgari avem urările finale la primirea colacului, *kravai*, şi la primirea banilor şi altor daruri, urări spuse de *četnik* [53] şi numai ajutat de ceilalţi colindători care întăresc la comanda *četnikului* anumite expresii repetîndu-le în cor.

La români, în Ardeal, după ce-au petrecut la gazda lor, dansînd cu lăutari ori fluieraşi pînă la miezul nopţii, pornesc apoi flăcăii la colindat sub conducerea vătafului. În comunele mari, ei se împart, precum am văzut, în mai multe cete, desemnate de primar, ca să nu se întîmple ceartă între ele. Încep colindatul de la popă, care le dă binecuvîntarea, apoi pleacă la primar şi la cei mai fruntaşi. Vătaful cere permisiunea de a colinda de la fiecare gazdă. Unde sînt fete mari, sînt primiţi în casă şi, după cîntatul colindelor, învîrt puţin fata la joc. Cam la fel se petrec lucrurile şi în vechile principate, numai că aici singuri colindătorii îşi împart satul pentru colindat, fără amestecul primarului sau a altcuiva.

La fiecare casă colindele se cîntă în ordinea următoare :
I *Colindul de fereastră* [54], cîntat afară la fereastră.
II *Colindul cel mare* [55] sau *Colindul casei,* în care sînt pomeniţi stăpînii şi care se cîntă de obicei la fiecare casă.
III *Colindul de gospodar.* Apoi *de gospodină, fată, flăcău* şi, după vîrstă, pînă la cel mai mic copil. Iar la sfîrşit urmează urările la primirea diferitor daruri : *urarea turtei* [56] sau *urarea colacului* sau *descîntecul colacului* [57], apoi *urarea banilor, urarea brînzei, urarea rachiei* etc. [58]. Dintre toate aceste *urări* sau *mulţămite,* cea mai însemnată e pretutindeni *urarea colacului* [59]. Urările le spune şi aici *vătaful* (sau, cum e numit pe aiurea, *vornicul* sau *judele*) în acelaşi chip cum am văzut că se spune la bulgari. Vornicul *vorniceşte,* comandînd din cînd în cînd colindătorilor, care-l secondează mulţumind şi ei în cor.

Din toate cele înşirate pîn-aici, numai *colindul de fereastră* se cîntă afară, la fereastră, celelalte colinde, precum şi urările, au loc în casă. Pe alocuri, colindele de fereastră nu se cîntă tot în acelaşi timp cu cele speciale. Colindele de fereastră se cîntă în noaptea dinspre Crăciun, la geam, iar cele dedicate diferitor membri din familie, în ziua de Crăciun, în casă [60].

În județul Muscel, cei ce umblă cu *brezaia* și care și colindă în același timp, au versuri speciale de strigat gazda la fereastră, cînd intră-n curte, îndemnînd-o să se scoale; versurile acestea variază după ocupația, starea materială a gazdei, sex, vîrstă sau alte împrejurări [61]. Numai după acestea începe colindatul propriu-zis. Deci ele ar înlocui colindele *de fereastră* de pe aiurea.

Fiecare din cetele care colindă e împărțită la rîndul ei, la români, în altele două care cîntă alternativ: „doi cîntă două versuri și alți doi alte două versuri și tot astfel pînă termină colindul“ [62] sau, cum ne comunică Viciu, „...grupul întîi începe și cîntă o păreche de versuri, ori numai un vers și refrenul, iar grupul al doilea continuă repețind mai întîi versul din urmă și mai adăugînd unul. Așa urmează pînă la capăt. Strofa ultimă sau ultimele două versuri le cîntă laolaltă ambele grupe“ [63]. În multe locuri, flăcăii colindă însoțiți de muzică (vioară sau fluier) ce cîntă aria colindului.

Și la români, *vătaful* sau *judele* are ca semn distinctiv al rangului său plosca cu rachiu sau cu vin, cu care umblă și cinstește pe gazde [64]. Dansul e nelipsit și la români, însă mai ales el e legat de colindatul mascaților (cu *turca, brezaia, capra*) sau de colindatul propriu-zis contaminat cu măștile. La dansul acesta, după ce are loc partea ceremonială (a dansului) sînt invitate și gazdele, în special fetele: „lăutarii zic pentru jucat cei din casă; întîi fac două roate flăcăii cu *turca* și apoi poftesc și pe fetele din casă“ [65].

La ucraineni colindatul începe de la biserică /după ce se termină slujba/. Preotul e cel care împarte satul în atîtea părți cîte *tabory* sînt, destinînd cîte una pentru fiecare *tabor*, spre a nu fi ceartă între colindători; iar cînd ei nu se înțeleg la alegerea șefilor, tot el intervine și „după slujbă citește pe cei aleși“ [66]. Deci la ucraineni trec asupra preotului o parte din atributele șefului suprem, care la bulgari este *stănenik*. „După slujbă, oamenii ies din biserică și cei fruntași din toate satele merg înaintea tuturor cu clopoței în mînă și înconjoară biserica de trei ori, colindînd, iar în urma lor ceilalți colindători, în grupuri, colindă și ei...“ [67]. Acest început îl numesc ei „începutul colindatului“ [68]. Apoi se aleg șefii și cei mai buni colindători și pornesc la popă să colinde. El este cel dintîi colindat în sat sau, cum ne relatează Hnatiuk, în descrierea ce

ne dă în graiul huțul despre colindat, „În timp ce se înconjoară biserica de trei ori, cei mai de seamă și mai buni colindători se iau cîte unul din fiecare ceată, merg pînă în fața popii și încep să-l colinde..." [69]. Același lucru ne spune și Szuchiewicz : „După ce au cîntat *începutul colindului*, toate cetele se îndreaptă spre casa preotului" [70]. Vedem că și această cinste de care se bucură preotul la ucraineni, ca și la români, de a fi colindat primul în sat și de toate cetele întrunite, e la origine cuvenită șefului suprem al colindătorilor și numai într-un timp tîrziu a trecut de la acesta la preot.

De la preot încep colindatul caselor la rînd, despărțindu-se cetele și îndreptîndu-se fiecare la partea de sat destinată ei [71]. Cînd se apropie de o casă unde vor să colinde, *trîmbițaș* sună din trîmbiță, dînd astfel de veste gazdelor, care se pregătesc să-i primească. Colindătorii intră-n curte dansînd și cîntînd diferite cîntece de joc. Înainte merg colindătorii propriu-ziși, cu *bereza* în frunte, iar după ei *plesanniki*. Cînd ajung în fața casei, la un semn al *berezii*, se opresc și tac ; acum începe dansul ceremonial : „vioara începe să cînte de joc, trompetistul cîntă la trompetă, iar colindătorii încep deodată cu dansul, mergînd de trei ori în joc pînă în dreptul casei și înapoi..." [72], cu care prilej spun strigături de joc, *kolomiijki* [73], adaptate la situație. Despre acest dans ne comunică Szuchiewicz : /„Apropiindu-se la casa la care au de colindat, încep să danseze, aplecîndu-se într-o parte și într-alta, ceea ce, fără să vrei, te duce cu gîndul la relicvele vreunui vechi dans religios, cu atît mai mult cu cît e executat de gospodari cu părul alb..." [74]/. Ajungînd în fața casei, se adună cu fața la fereastra din dreapta [75] și, după ce *bereza* cere permisiune de la gazde, cîntă colindul de fereastră [76]. Isprăvindu-l, iese gazda, care a ascultat colindul de la fereastră și le aduce daruri : un colac pe care-l dă *berezii* și bani pe care-i aruncă în *skarbonka*. Gazdele sărută cu evlavie crucea întinsă de *bereza*, iar gospodina o leagă cu o legătură de in [77]. Pentru darurile acestea *bereza* mulțumește cu oarecare urări scurte. După aceasta, gazda poftește pe colindători în casă, iar aceștia își fac intrarea cu o deosebită solemnitate, descoperindu-se la comanda *berezei*, iar ajunși înăuntru salută. Aici adesea cîntă încă un colind, stînd în picioare [78], după aceea se așează în jurul mesei : *bereza* în capul mesei și colindătorii de o parte și de alta. Gaz-

dele îi cinstesc cu băutură și cu mîncare, iar apoi cîntă colinde pentru fiecare în parte, începînd cu gospodarul, după el gospodina, fată mare dacă e, flăcău ș. a., și apoi după vîrstă, pînă la pruncul de leagăn [79]. Sfîrșind fiecare colind, spun și-o urare în cinstea celui cui le-au cîntat, și primesc pentru fiecare colind plată aparte. Unde se află fată mare, ea are grijă să răsplătească pe colindătorii flăcăi cît mai larg, cu bani și altfel de daruri, cu deosebire atunci cînd printre dînșii se află și iubitul ei [80].

În timpul șederii în casă, adesea, la gospodari de frunte sau unde sînt fete și sînt tratați bine, colindătorii, pe lîngă partea strict ceremonială, colindatul, mai au în vedere să și înveselească pe ai casei. Cu acest prilej are loc o mică petrecere. Lăutarul cîntă de joc. Atunci, „din rîndul colindătorilor se ridică cîțiva buni la joc și încep să joace cu stăpînii casei și cu oaspeții, dacă sînt în casă, iar dacă nu sînt, atunci joacă colindătorii singuri. Ceilalți din ceată, care nu joacă, stau jos sau povestesc întîmplări petrecute în timpul colindatului, iar dacă este cineva bun de glume începe să facă gesturi că se sperie și toți ceilalți se prăpădesc de rîs..." [81]. După ce au isprăvit de colindat pe toți din casă, se scoală de la masă colindătorii cîntînd o colindă de mulțumire pentru masă *(kolęda stołowa* [82]*)*. Apoi primesc un colac de la gospodină, pe care *bereza* îl urează întovărășit de colindători, cărora le comandă, așa că urarea aceasta se prezintă sub aceeași formă de dialog între șef și colindători [83], ca și la români și bulgari. Interesant e că la orice casă colindatul se sfîrșește tot cu dansul : /„Colindatul se termină cu dansul *(pliys)* pentru care sînt anumiți dansatori, care însoțesc pe colindători, sau e executat de unul din colindători. Dansul îl începe *bereza*..."/ [84]. Cu acest prilej recită sau cîntă *kolomiiki* [85] sau chiar colinde adaptate la joc [86]. După ce cîntă încă ultima colindă, *na powinszowanie* [87], și primesc ultimele daruri, *bereza* dă iarăși crucea la toți cei de față s-o sărute. Acesta este momentul final. Colindătorii își iau rămas bun de la gazde, spunîndu-le și cu acest prilej diferite urări. Iar *plesaki*, în urma lor, repetă același dans ceremonial ca și înainte de intrarea în casă : /„ei merg de-a-ndărătelea, de la masă spre prag, legănîndu-se ușor, se întorc iarăși spre masă, închinîndu-se adînc spre ea de trei ori, se lasă de trei ori pe vine și ies cu spa-

tele afară..."/[88] sau, în descrierea dată de Hnatiuk în graiul huțul, „...dansatorii mulțumesc jucînd mărunt, vin și se întorc înapoi plecîndu-se în fața fiecăruia din casă, scoțîndu-și căciulile..." [89]. Ieșind din casă în curte, /„stau colindătorii cu dansatorii în jur, iau la mijloc gospodarul și gospodina, scripcarul, iar după ce a cîntat acesta, cîntă după el cîntece vesele pentru ca gazda să aibă parte tot anul de bucurie ; apoi mai dansează puțin cu genunchii ușor îndoiți..."/[90]. Cu acest prilej iarăși sînt cinstiți colindătorii cu băutură. După aceasta iese *tabor-ul* de colindători din curte, /„mai jucînd pe drum vreo sută-două sute de pași"/[91].

Bereza trebuie să fie foarte bun cîntăreț și bun cunoscător de colinde, fiindcă el, la ucraineni, are un rol covîrșitor și întreaga responsabilitate la cîntatul colindelor. El cîntă întregul colind, iar ceilalți în cor numai refrenul după fiecare vers cîntat de dînsul. /În genere, la toate colindele, strofele le cîntă *bereza*, iar colindătorii adaugă, după fiecare strofă cîntată de el, refrenul „Oi, dai Boje" sau altul/[92]. *Bereza* își dă cele mai multe din comenzile sale cu clopotul, care e mai mare ca al celorlalți, de obicei pentru începerea colindelor sau pentru sfîrșit[93]. În timpul cîntării colindelor toți sună ușor din clopoțele și, mișcînd picioarele în tactul colindului sau, cum ne spune descrirea huțulă din Hnatiuk, colindătorii cîntă /„sunînd din zurgălăi și tropotind în ritm din picioare..."/[94] Fiecare casă este colindată de colindătorii vîrstnici numai o singură dată, de un singur *tabor*[95].

Comparînd acum colindatul așa cum are loc la aceste trei popoare, se vede că avem a face atît cu aceeași organizare a colindătorilor, cît și cu aceleași momente ale datinei, care se identifică pînă și-n mici amănunte : aceiași șefi, aceleași împărțiri în cete mai mici, același semn distinctiv al șefului (la români și bulgari plosca cu vin sau rachiu). Apoi aceleași faze caracteristice ale colindatului la tustrele popoare :

I Colindatul afară, la fereastră.

II Colindatul în casă.

Și același tip de colinde la fiecare fază, purtînd chiar nume similare : la bulgari *koleda na konșea*, la români *colindul casei* sau *colind de fereastră*, la ucraineni *pidviconna coleadka*[96], pentru prima fază. La a doua fază, exact aceleași închinări : colind *de gospodar, de gospodină, de fată* etc. Apoi, aceeași

ordine în succesiunea cîntării colindelor: întîi colindele de fereastră, apoi colindele speciale, începînd cu gospodarul, gospodina etc. Apoi, același tip de urări la primirea darurilor și execuția lor în același chip, deși urările s-au păstrat mai bine la români și bulgari decît la ucraineni, și același *colac*, care ocupă locul de frunte între daruri pretutindeni. În sfîrșit, același dans ceremonial la români și ucraineni, care însă a trecut desigur în datina colindatului propriu-zis, din datina măștilor. Deci datina colindatului la bulgari, români, ucraineni, prezintă în trăsăturile exterioare un tip unitar și bine distinct. Vom vedea, la studiul colindelor, că această unitate se menține pînă în adînc.

De același tip se ține datina colindatului și la bieloruși, unde totul e împrumutat de la ucraineni; însă fiindcă la ei, din mai multe motive, pe care le vom vedea aiurea, colindatul se prezintă în decadență, am ales anume pentru ilustrarea acestui tip al datinei popoarele la care ea se află mai în plină vigoare.

Înainte de a trece mai departe, atragem atenția și asupra faptului curios că datina, în special la ucraineni, se pune sub protecția bisericii. Colindatul începe de la biserică, iar preotul dezmoștenește pe șeful suprem al colindătorilor de unele însemnate atribute ale sale: alegerea de *bereza* pentru fiecare ceată și împărțirea colindătorilor în cete cărora le hotărăște anumite părți din sat. Apoi și onoarea de a fi colindat întîiul din sat[97] și de toate cetele întrunite o are tot popa. Am văzut că la bulgari, unde, din acest punct de vedere, datina se păstrează mai fidel ca la români și ucraineni, toate aceste atribute și onoruri cad exclusiv asupra șefului suprem, numit *stánenik*. Biserica și preotul la bulgari n-au nici o legătură directă cu colindatul. La ucraineni și la români (pe alocurea numai) începutul colindatului socot absolut necesar să-l facă de la popă, nu numai pentru că se bucură de cel mai mare respect în sat ca preot și foarte adesea este și cel mai bogat, însă mai ales pentru a căpăta de la el binecuvîntarea odată cu învoirea pentru colindat[98].

Protectoratul bisericii la ucraineni însă merge și mai departe; la ei, afară de colindatul flăcăilor, avem așa numita *braţtvo ţerkievne*, care sînt cu totul dependenți de preoți și de biserică, iar suma de bani cîștigată, precum și alte daruri le

dau în folosul bisericii, formînd pentru aceasta un însemnat venit anual. De obicei, colindatul lor nu se deosebește întru nimic de colindatul flăcăilor, doar atît că uneori iubesc a cînta mai mult colinde religioase, bisericești, decît flăcăii. Totuși, legătura cu biserica e așa de mult intrată în tradiție la ucraineni, în special la huțuli, că foarte adesea și flăcăii se constituiesc în *brațtvo țerkievne*, așa că satul are două *drujini* de colindători : I *brațtvo țerkievne „ciolovice“* și II *brațtvo țerkievne „parobоțkie“* [99]. Deosebirea între aceste două *drujini* este că pe cînd prima dă tot cîștigul de la colindat în folosul bisericii, colindînd cu convingerea că îndeplinește o faptă bună, cea de-a doua dă numai o parte, iar restul îl împart [colindători] între ei : /„Preotul le cere să dea pentru biserică o parte din grîu și bani...“/ [100], iar pe aiurea preotul pune colindatul la licitație, ca să poată scoate cît mai mult folos pentru biserică : /„În unele sate, ca, de pildă, în Kosmacz, *frații bisericești* obțin la licitație colindatul (adică profitul din colindat), plătind de la început o anumită sumă de bani pentru biserică și, luîndu-și colindători, merg pe cont propriu la colindat“/ [101].

Dar chiar acolo unde flăcăii nu-s constituiți în *brațtvo țerkievne*, ei depind de biserică, neputînd colinda fără învoirea și binecuvîntarea preotului /„fiindcă fără această învoire, nimeni nu i-ar plăti pentru colindat“/ [102]. Învoirea preotului sfințește oarecum colindatul, dîndu-i autoritatea și eficacitatea trebuitoare. Această învoire însă n-o capătă pînă nu dau o anumită sumă pentru biserică. Afară de aceasta, toate *drujinile* de colindători vîrstnici, fără alegere, își iau din biserică, de la preot, insignele distinctive, care și consacrează în același timp rolul lor în ochii lumii : /„pușculița și crucea pentru cel desemnat, pentru *bereza* o cruce mai mare, iar pentru ei o cruce mai mică...“/ [103], precum și clopot pentru *bereza :* „Cerînd preotului binecuvîntarea, iau de la staroste clopoțelul bisericii...“ [104].

Cu toată această suzeranitate a bisericii, care îndeobște e foarte tolerantă, datina colindatului nu numai că nu pierde nimic din vigoarea ei, dar dimpotrivă ea cîștigă în autoritate și în seriozitate fiind consfințită de preot și de biserică. Totodată ea nu pierde nimic din caracterele ei primitive ; cel mult o parte din atributele de organizator și din onorurile datorate

șefului la origine trec, precum am constatat, asupra preotului, însă continuînd să se păstreze intacte și mai departe. Apoi înfrățirea aceasta cu biserica a mai putut favoriza și pătrunderea de motive religioase în colinde, mai ales atunci cînd în *brațtvo țerkievne ciolovice* luau parte și diecii. Încolo, putem afirma cu siguranță că sub aripa ocrotitoare a bisericii orientale, atît de îngăduitoare, datina colindatului n-a decăzut, ci s-a putut încă și mai bine conseva și dezvolta, întărindu-se.

Ospățul comun

Un fapt foarte interesant la toate popoarele unde colindele sînt în floare e ospățul comun, care are loc la sfîrșitul colindatului și la care iau parte toți flăcăii colindători, punînd fiecare la contribuție partea sa din darurile căpătate, iar din bani cumpărînd de-ale băuturii. La acest ospăț sînt invitate și fetele, care vin cu mamele lor și contribuie și ele cu de-ale mîncării [105]. Cu acest prilej este o petrecere foarte veselă, cu lăutari și jocuri.

Se pare că nicăieri nu apar aceste ospețe mai adînc înrădăcinate și mai cultivate ca la români. Cel puțin așa reiese din descrierile ce le avem, care ne vorbesc de o organizare foarte complicată și strictă, cu deosebire în Transilvania. În ceata de colindători sînt însărcinați speciali cu aranjarea ospețelor și petrecerii, cu invitarea fetelor etc. [106]. O instituție aparte, pe care o aflăm în Ardeal numai, este [cea] a *lăturenilor*, adică a invitării reciproce a flăcăilor din două sate diferite, constituiți în cete numite *beri*. Fiecare din aceste cete merg de colindă în satul unde au fost „tocmiți“ lătureni. Partea cea mai importantă însă în tradiția aceasta o alcătuiesc ospețele însoțite de petreceri la care iau parte și fetele și joacă [107].

La fel e atestată tradiția ospețelor colindătorilor și la bulgari.

La ucraineni, de asemenea, avem știri că după sfîrșirea colindatului are loc o petrecere comună la cîrciumă unde, în schimbul cerealelor cîștigate cu colindul, cumpără băutură [108].

La poloni încă aflăm această tradiție, pe acolo pe unde s-a păstrat datina colindatului de tipul lumesc. Astfel, în regiunea Rabei, cînd colindătorii sfîrșesc de umblat cu colindul, se adună cu toții în casa în care au învățat colindele și-și împart darurile. Totodată fiecare din ei contribuie cu bani la cumpărat rachiu și bere și petrece toată noaptea cu lăutari [109].

La bieloruși aflăm aceleași ospețe comune ale colindătorilor, însă nu atît la Crăciun, deoarece datina colindatului la ei se prezintă în decadență completă, cît la Paști, cu prilejul colindatului *volocebniki*-lor, care, după cum vom vedea aiurea, reproduc fidel colindatul Crăciunului pînă-n amănunte. Deci neîndoios avem a face cu același ospăț care în alte părți are loc la Crăciun [110].

Obiceiul ospețelor care apare foarte consecvent la diferite popoare ce cultivă datina colindatului de tipul ucrainean-român-bulgar, și legată de aceasta ca și cum ar fi unul din momentele ei — anume încheierea— este cu siguranță o tradiție foarte veche. La origine ele nu sînt deloc o simplă petrecere, ci vor fi avut însemnătate ceremonială. Foarte probabil, nu e prea hazardat dacă le-am pune în legătură cu ospețele Saturnaliilor reflectate în lumea tinerimii, unde s-au putut păstra mai ușor datorită, în același timp, și faptului că ele ofereau cea mai fericită ocazie pentru întîlnirea flăcăilor cu fetele spre a petrece de sărbători. Aceste ospețe constituie de fapt petrecerea de iarnă a tinerimii satelor și fără îndoială ele corespund perfect petrecerilor de carnaval ale lumii orășenești și nu-s altceva decît un stadiu mai arhaic al acestora din urmă.

/Poate că nicăieri, totuși, legătura dintre ospățul colindătorilor de azi și mesele saturnaliene nu apare atît de evident ca la croații din insulele Krk și Lošinj din nordul Adriaticei. Aici, acest ospăț are urme remarcabile ale influenței dintr-o altă tradiție ; este legat, fără îndoială, de alegerea regelui și reginei, ceea ce dovedește mai clar legătura cu Saturnaliile.

Ospățul colindătorilor are loc în casa regelui, asupra căruia revine datoria de a se îngriji de buna sa desfășurare. În plus, aspectul solemn al ospățului vădește, fără tăgadă, caracterul său special. Colindătorii merg mai întîi la slujbă în biserică cu un steag, împodobit cu panglici de mătase, iar apoi

întreaga suită se îndreaptă spre casa regelui, unde masa este deja pregătită și unde sînt așteptați. Iată ce ne povestește Milčetić despre atmosfera festivă care domnește în timpul mesei : „În prima săptămînă de cîșlegi se face o petrecere, principala sărbătoare. Dimineața este *messa* festivă, iar colindătorii merg la biserică cu un steag asemănător cu cel purtat la ospețe sau la nuntă. În vîrful unei *ostii* subțiri și înalte se află o maramă, o basma de femeie, din cel mai fin material, de obicei din mătase : este steagul pe care-l poartă cel mai de seamă flăcău care merge în fruntea colindătorilor. Pe lîngă stegar merg doi fluierași care cîntă la fluier un marș popular, iar în urma lor vin colindătorii, cîte doi bărbați și o femeie. Astfel merg la biserică, iar de acolo la curtea regală unde are loc prînzul festiv..." [111].

Cînd suita părăsește biserica, colindătorii conduc fetele invitate : „Fiecare tînăr aduce cu el o fată și pe sora lui, o rudă sau își aduce logodnica. Toți sînt îmbrăcați în haine de nuntă. Colindătorii au dreptul să invite și pe alții la ospăț, dintre oamenii prezenți sau dintre prietenii lor" [112].

După întoarcerea acasă, masa se desfășoară așa cum o descrie Milčetić, care dealtfel enumeră numai anumite caracteristici : „steagul flutură în fața casei regale, iar colindătorii sînt oaspeți înăuntru. Fluierașii cîntă la fluier, se spun urări, iar tineretul cîntă cîntece populare îndrăgite. Nu e glumă, sărbătorim colinda !" [113]. Puțin mai departe, Milčetić adaugă : „După prînz începe dansul care continuă și noaptea..." [114].

Este demn de observat că în datina colindatului pe insula Krk, în Dubašnica, momentul saturnalic apare foarte clar și puternic accentuat ; el rivalizează cu un element luat din Calende, pe care chiar îl domină. În această datină găsim multe înrîuriri din trei tradiții romane distincte : *ospățul tradițional cu daruri; alegerea regelui (și a reginei)*, provenită din Saturnalii, și *datina colindatului*.

După Milčetić, din aceste trei tradiții, contopite într-un întreg, punctul cel mai însemnat îl reprezintă ospățul care se leagă strîns cu un element luat din Saturnalii, căruia elementul luat din Calende, adică datina colindatului, i se supune — la drept vorbind — cu totul/.

Din datina expusă mai sus în linii generale, să privim mai de aproape colindele. Același tip de colinde găsim la bulgari, români și ucraineni, colinde pe care le putem despărți în două grupe distincte, după cele două momente mai însemnate ale colindatului.

I. Colinde cîntate afară, de obicei la fereastră, care au mai totdeauna un caracter general [115].

II. Colinde cîntate înăuntru, pe care le putem numi *închinate* sau *speciale*.

Din prima categorie întîlnim la bulgari :

a) colinda *prad vratnițata* sau *prad starit vrata na konșea.*

b) colinda *na konșea* [116].

La români le corespund :

a) *colindul de fereastră* [117] sau *colindul la ușă afară* [118].

b) *colindul casei* numit și colindul cel mare [119].

La ucraineni poartă diferite numiri, după localități :

a) *podvirna koleadka* [120].

b) *pidstinna koleadka* [121], *pidvikonna koleadka* [122] sau *pivkoleadka* [123].

Colindele din categoria a doua sînt de aceleași specii la toate aceste popoare. În genere ele se împart după rangul ce ocupă cel colindat în familie, după ocupație, vîrstă, sex și diferite alte împrejurări.

Această diferențiere între colindele acestei categorii era cu mult mai dezvoltată în trecut și mai respectată. Astăzi, ca urmare a decadenței datinei, ea se păstrează fidel numai pe alocuri, atît la bulgari și români cît și la ucraineni. Iată ce culege Marinov din gura unui bătrîn bulgar, fost colindător, cu privire la aceasta : „În familiile patriarhale de altădată existau : *bunicul, bunica, fata de măritat, flăcăii, nora proaspăt căsătorită,* mai era și *copilul nou născut,* de asemenea *păstorul turmei* și un *cioban.* În sate erau : *primarul, popa, bogătașul satului,* și *cel slăvit,* adică cel care mergea la Sfîntul Munte ș.a.m.d." [124].

La bulgari există pînă și colind pentru *frați gemeni* [125].
La români, de asemenea, împărțirea este foarte bogată ; astfel, după vîrstă, începînd cu pruncul de leagăn pînă la bătrîn :

colind *de băiat, de fetiță, de flăcău, de fată mare, de însurăței fără copii, de gospodar în vîrstă cu copii, de gospodină, de bătrîni.* După ocupație : *de popă, de pescar, de cioban, de vînător, de negustor* [126] (și-n vremurile mai noi, *pentru un profesor de școală, soldat* etc.). După alte împrejurări : *de văduv, văduvă, mort, moartă, voinic străin* etc. La ucraineni la fel : colinde *de gospodar, gospodină, văduvă, de bătrîni, de flăcău, de fată, de popă, de morți etc.* [127]. La fel și la bieloruși, numai că aici împărțirea e mai simplificată, nu merge așa de departe [128].

Aceasta este împărțirea practică, pe care o dă însuși poporul colindelor sale, împărțire care, precum am văzut, e strîns legată de momentele colindatului. Ceata de colindători intrată în ograda gazdei va cînta un colind ce corespunde acestui moment, de exemplu un colind *de fereastră.* Colindătorii invitați în casă și avînd de colindat pe fiecare membru din familie, au pentru fiecare din ei colind aparte. Mai mult încă, ei au pentru fiecare specie mai multe colinde deosebite și șeful alege din ele pe aceea care în anumite împrejurări, la anumită gazdă, crede el că se potrivește cel mai bine. Păstrăm această împărțire a poporului, atît pentru comoditatea ce oferă în simplitatea ei, cît mai ales însă pentru faptul că ea își are rațiunea puternică de a fi, rezultînd din însăși desfășurarea datinei.

Vom alege acum colinde din fiecare specie mai însemnată la fiecare din cele trei popoare, spre a caracteriza în chip comparativ diferitele tipuri pomenite mai sus și spre a defini spiritul general al colindelor la aceste popoare.

Colinde generale

(Cîntate în curte)

Începem cu colindele ce se cîntă afară, în curte, de obicei la fereastra casei, și care au o înfățișare deosebită de cele cîntate în casă.

La bulgari, de exemplu, *Colind cîntat la poartă :*

Scoală, scoală, gospodine, colinda mea, colindă !
Gospodine, bun de glume,
Scoală-te de-ai adormit,
Trezeşte-te de-ai băut,
Şi deschide vechea poartă,
Vechea poartă luminată,
Că-ţi vin oaspeţi urători,
Oaspeţi dragi colindători... [129]

În această primă parte a colindului, colindătorii îşi vestesc venirea şi deşteaptă din somn pe gospodar să le deschidă. Apoi colindul continuă :

Şi-ţi aducem vestea bună :
Domnul s-a gîndit să-ţi vină... [130]

Ceea ce constituie cea mai mare cinste pentru gospodar şi, fireşte, şi cel mai mare noroc, fiindcă Dumnezeu, venind la el oaspe, îi umple casa şi gospodăria de bogăţie şi fericire. Iată dar cum îşi fac intrarea la gospodar colindătorii bulgari : ei nu numai îşi vestesc sosirea lor, însă se dau drept vestitori ai lui Dumnezeu, drept soli trimişi de el înainte, la gazdă, spre a se pregăti de primit oaspeţi aşa de înalţi, Dumnezeu şi îngerii şi cu ei, fireşte, şi trimişii lui Dumnezeu, colindătorii. Ei îşi pregătesc prin aceasta o bună primire din partea gazdei.

La români :

Florile dalbe, Ler, de măr,
Scoală, scoală ici, domn bun,
Şi fă focul mare, mare,
Şi-mi aprinde-o lumînare
Ş-o lipeşte-ntre icoane.
'Ntinde masa
'N toată casa,
Peste masă,
Grîu revarsă,
Că ţi-au venit juni d-ăi buni,
Juni d-ăi buni, colindători,
Să-ţi colinde şi să-ţi cînte
Şi ţie şi feţilor... [131]

Şi aici, la fel, colindătorii deşteaptă pe gospodar şi-i spun să se pregătească de oaspeţi, vestindu-şi sosirea. Colindul se termină cu aluzie la daruri şi cu salutul colindătorilor în versurile finale :

Bună vremea-ntr-astă casă,
La boieri ca dumneavoastră [132].

Unele colinde de fereastră însă încep cu însăşi salutarea :

Bună seara la fereastră,
La boieri ca dumneavoastră
Cu paharul plin pe masă...[133].

Alteori la români colindele de fereastră imaginează pe colindători ca rătăcindu-se şi ajungînd întîmplător la casa gazdei, aceasta îi primeşte cu bucurie şi-i dăruieşte larg :

Noi umblăm
Să colindăm
P-astă-noapte-ntunecoasă,
Pe cărare-alunecoasă
Nemerirăm l-astă casă,
L-astă casă, l-ăst domn bun,
Domnul bun, jupîn (cutare).
El, de veste cum prindea,
Înainte ne ieşea
C-un clondir plin de rachiu :
Cu clondirul d-a dreapta,
Cu paharul d-a stînga...[134].

Apoi, după ce-i cinsteşte gospodarul, ei deşteaptă din somn, stropind cu aghiazmă pe toţi din casă, şi toţi, trezindu-se, îi dăruiesc : „coconii creţi" le dau „daruri de părinţi", fetele le dăruiesc „măhrămi grele de fir", iar bătrîni :

C-un colac de grîu curat,
Pe colac vadra de vin,
Fie galbenul deplin... [135].

Prin Muscel, cei ce umblă cu *brezaia* şi colindă în acelaşi timp. Flăcăii din ceată au versuri de strigat gazda la fereastră (cînd intră-n curte), potrivite pentru fiecare ocupaţie, situaţie materială, sex, vîrstă sau alte împrejurări. După ce le spun pe acestea, începe colindatul propriu-zis. Pamfile ne dă cîteva exemple de astfel de strigări (adresate) :

1. de gospodar (care e lucrător la pădure, eventual, fiului său).
2. de învăţător.
3. de cîrciumar.
4. de preot.

La fiecare îi dau drept noutate o bucurie mare ce i s-ar fi întîmplat. De pildă, învăţătorului :

Scoală, scoală,
Domnule învăţător,
Că ţi-a venit hîrtie
De la stăpînire,
Ca să-ţi crească leafa
Şi o să te facă mai mare... [136].

Pe popă îl scoală zicînd că au venit să-i plătească liturghie și să ceară dezlegare de păcate. Cîrciumarului îi spun că i-au venit clienți mulți, care plătesc să le dea de băut și mîncat :

Scoală, scoală,
Domnule Istrate,
C-am sosit și noi
Ca niște călători
Să ne fierbi aici pe loc
Vro cinci vedre de rachiu
Și mîncare să ne dai
Pe bani gheață,
Nu pe datorie ;
Și-am aflat că-ți merge bine,
Că-ți geme pimnița de buți
Și tijgheaua de bănuți ! [137]

În timpul acesta li se aduc darurile. Banii îi ia vătaful, iar celelalte lucruri le dă *iepei*. *Moșul* și *brezaia* mulțumesc, „iar roata flăcăilor începe să cînte colindul". La sfîrșitul colindului au de asemenea strigare :

Scoală, scoală,
Frate Niculae,
C-a dat zăpada mare
Și te-așteaptă ciutele,
Să-ți speli pușca de rugină... [138]

Alteori însă, și destul de des, colindul de fereastră la români este religios. Colindătorii vestesc sărbătorile mari ale Crăciunului și evenimentul nașterii lui Christos :

D-astă-seară seara-i mare, Oi ler oi d'ai...
Seara-i mare a lui Ajun,
Mîne-i ziua lui Crăciun,
Cînd Dumnezeu s-a născut... [139]

Urmează apoi minunile ce s-au întîmplat la nașterea lui Christos, apoi fuga Maicii Domnului cu pruncul, de frica jidovilor urmăritori. Colindele *de fereastră*, cînd sînt religioase, ele nu tratează cu necesitate numai nașterea lui Christos, ci orice alt motiv relgios apocrif în legătură cu Christos, Dumnezeu sau sfinții, printre care cel mai preferat e Sfîntul Crăciun.

La ucraineni : Și aici avem motivul rătăcirii colindătorilor care nimeresc la casa gospodarului :

În pădure, în pădure, în dumbravă,
Rătăceau, rătăceau șase sute de tineri
Și au ajuns pînă la o casă... [140]

Alteori, colindători se dau drept negustori, care însă nu rătăcesc, ci întreabă de „slăvitul gospodar" și-l găsesc :

Of, venit-au nouă bogați negustori,
Nouă bogați negustori, nouă tineri feciori.

Of, și l-au întrebat în taină pe al zecelea,
Pe cel mai gazdă, mai primitor,
L-am întrebat și noi aici... [141].

Frecvent este în acest tip de colinde la ucraineni și motivul deșteptării gospodarului de către colindători și îndemnul de a-și scula slugile ca să pregătească casa pentru oaspeți :

Sculați, sculați gospodari,
Și treziți slugile toate,
Să se scoale mai din noapte,
Lumini dalbe să aprindă,
Mese de tisă să-ntindă,
Cu pîini de grîu să le aștearnă,
Căci vă vin oaspeți numeroși,
Oaspeți numeroși, colindători... [142].

Foarte multe din colindele de fereastră ucrainene încep cu întrebarea :

— Ale cărui pan gospodar sînt casele acestea,
Ale panului gospodar pe nume... ? [143]

Întrebare la care tot colindătorii răspund în diferite chipuri : sau că e acasă și stă în capul mesei încărcate cu băuturi și mîncări :

Ei, pe bărbat îl știm, e gospodarul casei,
Iată-l, stă în capul mesei,
Iar pe masă trei oale rase... [144].

sau, uneori, tot la masă „toarnă rubiniu" [145], sau nu e acasă, ci e dus la vreuna din treburile gospodărești, de obicei la cîmp :

Slugile spun că el nu e acasă
Nu e acasă, e plecat pe arie... [146].
Vîntură aur, argint scînteiază... [147].

Iar cînd nu e gospodar la casă, întrebarea din colindele de fereastră sună :

— A cui e casa, a unei văduve necăjite ? [148].

Destul de des colindele aceste încep și cu o altă întrebare :

— Ei, dă-ne drumu, gazdă, hei ne auzi ?
Vrem un cîntec să-ți cîntăm,
Vrem un cîntec să-ți cîntăm, o colindă să-nălțăm... [149].

Rar găsim ca şi la români începerea colindului cu salutul :

— Ei, sară bună, gazdă primitoare, am venit la tine ! [150].

Adesea colindul începe cu cererea permisiunii de a colinda :

— Pan gospodare,
Ne dai voie să colindăm ? [151]

ori :

— Ne daţi voie să colindăm,
Să colindăm, casa s-o înveselim,
Casa s-o înveselim, pe copii să ţi-i trezim ? [152].

Uneori colindul de fereastră cuprinde pe toţi membrii familiei, începînd cu gospodarul, şi la cunoscuta întrebare :

— E acasă, e acasă panul gospodar ?... iar apoi :
— E acasă, e acasă gospodina ?...
— E acasă, e acasă fiul lui ?...
— E acasă, e acasă fiica lui ?

colindătorii răspund arătîndu-i pe fiecare la una din treburile gospodăriei caracteristice pentru fiecare din ei. Gospodarul *vîntură grîul*, gospodina *frămîntă colaci*, flăcăul *ţesală caii*, fata *ţese pînză* [153]. Colindătorii îşi propun să meargă la fiecare din ei să-i colinde şi să capete cîte un dar [154]. Alteori numărul membrilor familiei se multiplică adăugîndu-se ginerii şi nurorile /şi atunci colindătorii li se adresează ca din partea părinţilor/ :

— Sînteţi acasă, ginerii mei ?...
— Sînteţi acasă, nurorile mele ?... [155].

Subiectele colindelor de fereastră la ucraineni sînt felurite, adesea sînt şi la ei, precum am relevat şi la români, religioase, dezvoltînd vreun motiv apocrif, iar adesea nu se disting de colindele speciale decît prin aceea că avînd aceleaşi motive adaugă la începutul colindului vreuna din formulele mai sus-citate, caracteristice colindelor de fereastră. Cînd au motive profane, de obicei colindele de fereastră tratează succesul în treburile gospodăriei, de preferinţă motivul înmulţirii vitelor, al belşugului şi bogăţiilor de tot felul [156].

Prin urmare, colindele de fereastră se pot distinge de celelalte prin următoarele trăsături :

I Au caracterul de cîntece introductive în datină, prin aceea că :

a) prin ele colindătorii își vestesc venirea și deșteaptă gazda ;

b) salută pe ai casei și-i roagă să le deschidă și să le permită a colinda ;

c) își pregătesc prin cîntarea colindului o bună primire din partea gazdei.

II Au un caracter general prin aceea că :

a) privesc bunul mers al gospodăriei, arătînd-o bogată și prosperă ;

b) se adresează mai totdeauna șefului familiei, nu pentru a-l ura în special, ci ca reprezentant al familiei și casei ; pentru același motiv, cînd nu e gospodar la casă, el se adresează văduvei ;

c) de asemenea, adesea, el se adresează la toți ai casei, înșirîndu-i pe rînd pe fiecare la lucrul ce cadrează cu vîrsta, sexul și rolul fiecăruia în familie [137].

III Foarte adesea ele sînt religioase : vestind în diferite chipuri evenimentul nașterii lui Christos sau tratînd unele motive religioase apocrife în legătură cu nașterea, ori străine. Aceasta mai ales la români și ucraineni.

/Colindele de fereastră, identice cu cele speciale, cum am văzut la români și ucraineni, care apar și la bulgari, trebuie socotite ca excepții, cu toate că sînt destul de numeroase/.

Colinde speciale

(Cîntate în casă)

Colinde pentru gospodar

Trecem la colindele legate de al doilea moment al datinei : colindele speciale, ce se închină unei anumite persoane. Începem, ținînd seama de ordinea în care le cîntă colindătorii, cu cele de gospodar. Ele fac în același timp, în chipul cel mai firesc, tranziția de la colindele de fereastră la cele speciale. Foarte frecvente sînt în aceste colinde motivele în legătură cu

succesul gospodăriei. Printre acestea motivul înmulțirii vitelor și al bogățiilor este comun la bulgari, români, ucraineni, poloni, bieloruși /și alți slavi/.

La bulgari îl aflăm sub două forme distincte :

1. Dumnezeu vine oaspete la gospodar, căruia i-a dăruit bogăție în cereale, vin, albine, vite :

Mi-a dat, Domnu, dat să am,
Trei secere pentru grîu,
Iar a patra-i oțelită
Și de spice-i înnegrită.
Mi-a dat Domnu pivniți trei,
Pivniți trei, butoaie nouă,
Butoaie nouă, vinuri rubinie,
Al zecelea-i cu răchie,
Bun ca mierea să ne fie.
Mi-a dat Domnu, dat să am,
Stupi trei sute cu albine,
Toate albinele-s parale.
Mi-a dat Domnu trei oboare,
Trei oboare, cirezi plăvane,
Al patrulea cu juncani suri.
Mi-a dat Domnu și trei grajduri,
Trei grajduri cu cai ca corbu.
Mi-a dat Domnu trei ciopoare,
Trei ciopoare cu oi albe,
Al patrulea berbeci tot unu... [158]

sau :

2. Colindătorii îi aduc vestea că i s-au înmulțit gospodarului vitele de toate soiurile. Astfel *oile* :

Bună veste ți-am adus,
Din pășunea oilor :
Oile că ți-au fătat,
Doar mieluțe bucălaie,
Doar oițe bălăioare,
Berbecuți cîrlionțați... [159]

apoi *caii* :

Bună veste ți-am adus
De pe deal de pe Morava :
Iepele că ți-au fătat,
Căișori coame-aurii,
Iepușoare coamă-leu,
Coamă-leu și coamă-sură,
Căiuții cu crupe zvelte,
Crupe zvelte, iuți ca vîntu...

caprele :

Bună veste...
Caprele că ți-au fătat,
Iezișori încornorați,
Doar iedụțe zdravene,
Iar spîrcanii coarne dalbe...

vacile :

Vacile că ți-au fătat,
Doar vițele bălăioare,
Doar viței încornorați...

albinele :

Ştiubeiele ţi-au roit,
Albinuţe, părăluţe,
O albină e o leva,
Şi ea poartă-n picioruşe,
În picioruşe-linguriţe,
Pe căpşoare-străchinioare,
Poartă miere fiecare... [160].

Ambele tipuri sfîrşesc cu aceeaşi urare :

Cîte stele sînt pe cer
Sănătate-n astă casă ! [161].

La români, motivul este identic şi se prezintă cam sub aceleaşi tipuri :

1) gospodarul se laudă cu averile lui, adică cu curţile mîndre, cu recolta îmbelşugată şi cu vite multe :

Boierul bătrîn,
El mi s-a lăudat
Cum că n-a aflat
Pe şes şi-ntră munţi,
Ca şi *a lui curţi*.
— Las' fie-i de bine,
Că i se cuvine !...
Turma-i pe cîmpie,
Numără şi-o mie,
Berbecii-i zburdă,
Oile-i dau urdă...
Are-atîtea caşuri,
Cît stau ca şi-n stoguri,
Lînă lungăreaţă,
Albă murgăreaţă !
Las' fie-i de bine...
Ai săi *căluşei*
Sunt ca neşte zmei...
Coama pînă-n brîu
Nu sufăr la frîu !

şi sfîrşeşte cu *albinele* :

Roii în stupină,
De-atîta albină,
Nuori au rădicat
Soare-au-ntunecat ;
Mierea multă, dulce,
Ca şi rîul curge !
Las' fie-i de bine... [162]

2) sau colindătorii deşteaptă gazdele, aducîndu-le vestea că le-au sporit vitele şi bogăţiile şi-i îndeamnă să se uite să vadă cum le vin turmele de *vaci, oi, cai, care cu grîu* :

Ia sculaţi,
Sculaţi,
Voi boieri bogaţi,
De mi vă uitaţi,
P-o gură de vale,
Vouă vi se pare
Tot soare răsare.
Soare nu răsare,
Ci vouă vă vine
Tot *cirezi de vaci*
Vacile zbierînd,
Viţeluşi sugînd,
Din codiţe dînd,
Cu codiţe'nvoalte,

'Nvoalte, răsucite,
În aur poleite.
Ia sculaţi,
Sculaţi...
Ci vouă vă vine
Tot *turme de oi*
Oile zbierînd,
Mieluşei sugînd,
Din codiţe dînd...
Ia sculaţi...
Herghelii de cai
Caii nechezînd,
Murguleţi sugînd...
Ia sculaţi...
Tot *cară de grîu,*
Cară scîrţîind
Cărăuşi mînînd
Din bice trosnind...
Ia sculaţi...
Murgu-mpodobit
Cu frîu poleit,
Cu şea de argint.

Colindul sfîrşeşte cu urarea :

Ce e-n casă să trăiască,
Ce e-afară să sporească [163].

La ucraineni : Poate nicăieri nu e mai răspîndit ca aici acest motiv, care e tratat în cele mai diferite chipuri, dintre care însă se desprind tot două tipuri dominante :

1) Dumnezeu umblă prin curtea şi casa gospodarului înmulţindu-i vitele şi bogăţiile de tot felul :

— Ei, panul nostru gospodar...
Ia priveşte luna nouă,
Domnu-ţi calcă prin ogradă,
Dă la vaci cîte trei bolfe,
Binecuvîntînd pe cele sterpe,
Iar la anu care vine îţi va da şi mai mult bine...

Apoi, repetîndu-se mereu aceleaşi versuri, se schimbă numai locul pe unde umblă Dumnezeu şi felul vitelor : *boi, cai, oi,* iar la urmă şi albine. După aceea Dumnezeu îi umblă prin casă, înmulţindu-i *banii* şi *hainele :*

Domnu-ţi calcă prin hambare
Şi-ţi măsoară groşi cu merţa...

Domnu-ţi calcă prin căsuţă,
Să ai spor pînza-n trei iţe,
Suveicile-n fire patru...

În cele din urmă Dumnezeu îi înmulţeşte şi roada cîmpului :

Domnu-ţi calcă pe la arie
Binecuvîntîndu-ţi toate haturile,
Grîu arnăut să ai cît mai mult...[164].

Adesea Dumnezeu împarte gazdelor şi fericire şi sănătate :

— Ei, vă calcă Domnu prin ocol,
Ei, şi să fiţi toţi sănătoşi,
Toţi sănătoşi, la mulţi ani...[165]

Tot acelaşi tip de colind apare şi într-o formă mai simplă, ce-o aflăm şi la bieloruşi : Dumnezeu cheamă pe gospodar ca să-i dea vite, recoltă bogată şi sănătate, fericire etc.

— Ei, ieşi, ieşi afară pan gospodar,
Domnu îţi va da un dar,
Îţi va împlini trei dorinţe pe ogor :
Prima dorinţă : fericire, sănătate,
A doua dorinţă : boi şi vaci,
A treia dorinţă : cereale, grîu,
Cereale şi grîu pe fiecare ogor...[166].

Acest tip e cel mai favorit la ucraineni, apare cel mai des în colindele de gospodar.

2) Rîndunica sau cucul (rar altă pasăre) vine la fereastra casei, îndemnînd pe gospodar să iasă afară sau să privească pe geam minunea ce s-a întîmplat : vitele de tot felul i s-au înmulţit, de asemenea albinele :

A venit în zbor o rîndunică
Şi s-a aşezat pe pervaz,
A început să ciripească
Şi să-i grăiască gazdei :
— Ieşi, ieşi afară, gospodare,
Şi te du pînă la vite
Că ţi-au fătat două vaci,
Doi tăuraşi ţi-au fătat,
Frumuşei şi buni şi falnici,
Şi ai să iei pe ei groşi buni...[167].

Iar alta, unde vestitor este cucul :

Deschide-ţi, boierule, locuinţa,
Că ţi-a venit, boierule, un cuc
Şi s-a aşezat sus pe pervazul ferestrei,
A zis cucu, boierule, şi a ciripit :
— Gospodare, ieşi din casă,
Ieşi din casă, oaspeţi ţi-au venit,
Vacile s-au aşezat,

Viţei mîndri ţi-au fătat !
— Gospodare... Oile toate ţi-au fătat,
Ţi-au fătat miei, boierule,
Cu lînă de aur, bălăiori,
Lîna lor e ca mătasea !
— Gospodare... Iepele că ţi-au fătat
Căiuţi mîndri ţi-au fătat,
Cu coame aurii, cu steluţe-n frunte,
Sirepi, cu zvelte crupe !
...Iar albinele toate ţi-au roit,
Cîte trei roiuri la fiecare stup,
Pe fiecare ramă cîte patru faguri
Vor da miere, bliduri pline... [168].

În fine, adesea nu mai găsim pasărea vestitoare de noroc, colindătorii singuri cheamă pe gospodar la geam şi-i vestesc norocul :

— Gospodare...
Arată-ţi chipul la fereastră...
Că ai în ogradă o bucurie divină :
Toate vacile că ţi-au fătat... [169].

Apoi, acelaşi motiv apare şi în forme mai libere ce nu se pot grupa într-o anumită categorie. Caracteristică este forma următoare : colindătorii se dau nu numai drept vestitori, ci ei înşişi aducători de noroc. Ei mînă în ograda gazdei cirezi de boi, de vaci, herghelii de cai, turme de oi :

— Scoală-te, nu mai dormi,
gospodare !
Deschide-ne uşa de-afară :
C-am venit cu-o cireadă de boi,
Boii sînt toţi porumbaci,
Cu toate jujeiele de aur.
— Hei, scoală...
C-am adus o herghelie de cai ;
Caii toţi sînt ca pana corbului
Şi au şeile de aur.
Ţi-am adus o cireadă de vaci,
Cu juncănaşi învoluraţi lîngă ele ;
— Hei, scoală...
Îţi aducem o turmă de oi,
Oile sînt fiecare de zece puduri
Lîngă ele aleargă miei bălăiori... [170].

Aiurea colindătorii numai enumeră vitele şi bogăţia în recoltă a gospodarului, astfel încît colindul apare ca un cîntec de glorificare în care este lăudată bunăstarea gospodarului :

...Iar la voi boii să stea pe trei rînduri,
Şi la trei-patru ani

Să aveţi căiuţi...
... vite ...
... albine ...
... ogari ...[171].

Alteori motivul ia forme înrudite cu ale altui motiv de colind de gospodar, pe care l-am putea numi tabloul belşugului şi al idealei armonii în familia gospodarului. Anume, gospodarul /într-o încăpere nouă de marmoră/ stă în capul mesei întinse, iar în faţa lui stau copiii săi, cărora le dă, la fiecare, cîte un ordin : unii să numere turmele de vite mari şi herghelia, alţii să numere turmele de oi, alţii să numere veşmintele din casă. Ei numără şi află totul în întregime, fără lipsă. Cu acest prilej are loc şi descrierea turmelor :

Iar cea cireadă cu coarne argintii,
Cu coarne-argintii, cu coame-aurii,
Cu coame-aurii, copite-argintii ;
Iar cele oiţe, argintii cornite,
Argintii cornite, aurie lîniţă ;
Iară în bordeie, numai bine fie...[172].

La bieloruşi găsim, la fel, aceleaşi tipuri ale motivului, exact ca în formele ucrainene, atît în colinde[173], cît însă mai ales în *pieśni volocebnia*[174] ce se cîntă la Paşti şi care de fapt nu-s decît tot colinde (cu numele schimbat), precum vom vedea aiurea.

La poloni, de asemenea, găsim motivul sub două forme : 1) Una care corespunde tipului 2 ucrainean, cu pasărea care aduce vestea înmulţirii vitelor, ciripind la fereastra casei :

A cîntat cucul, aleluia !
L-a trezit pe gospodar :
— Scoală, scoală, gospodare,
Du-te, du-te în staul,
Că în staul, Dumnezeu te-a răsplătit,
Văcuţa s-a înmulţit
Şi a fătat doi viţei.
— Şi ce nume să le dăm ?
— Unuia, corn de aur,
Iar celuilalt, corn de argint...[175]

Motivul însă nu este independent, ca la celelalte popoare, ci contaminat cu altul, *aurarul care făureşte pahar de aur.* Am

putea spune că această formă sub care se află motivul la poloni concentrează într-un singur tip ambele tipuri ucrainene : a) Dumnezeu care umblă prin staule înmulțind vitele, și b) pasărea ce vestește înmulțirea lor. Aceasta reiese din versul : „Că în staul Dumnezeu te-a răsplătit" care e neîndoios reminiscență din tipul 1 ucrainean.

2) Cealaltă formă e un tip aparte, deosebit de ale popoarelor sus-citate : colindători cu *szopak*, la finele reprezentației, cînd primesc daruri, în voievodatul Krakowskie spun următoarea urare :

Domnul să te răsplătească, gospodare, pentru ăst colind,
Și dumitale, gospodino, așa să ți se întîmple :
În casă și pe cîmp, în grădină, pe ogor,
Fiecare *văcuță să vă fete*, o doniță de lapte să vă dea,
Fiecare *găinușă* de trei ori să cadă cloșcă,
Porcii și purceii, mieii, viței
Să vi se înmulțească, să fie grași,
Caii și mînjii voștri să dea din picioare... [176].

Cum vedem, în tipul al doilea polon avem a face cu simple urări [pentru înmulțirea vitelor], ceea ce e cu totul deosebit de formele în care se prezintă motivul pretutindeni aiurea. Deosebirea aceasta o vedem lămurit comparînd chiar numai cele două tipuri ce aflăm la poloni. Într-unul avem : „...văcuța să vă fete...", pe cînd în celălalt „Văcuța s-a înmulțit / Și a fătat doi viței...". În cazul întîi colindătorii exprimă numai dorința, deci avem o *urare ;* în cazul al doilea ei vestesc un fapt împlinit, vaca a fătat deja boi cu coarne de aur și argint etc. Colindătorii se dau drept vestitorii bucuriei așteptate și dorite de gospodar. Desigur motivul rămîne mereu același, însă formele, deși nu contrare, totuși sînt cu totul deosebite ; căci, dacă am presupune ca punct de plecare tipul 1 polon, tipul 2 ar fi într-un proces foarte înaintat o rezultantă a lui, iar distanța dintre ele e aceea dintre dorință și realizare.

/De observat că a doua formă a motivului polon este o *urare* și nu o colindă propriu-zisă/.

Acum, aruncînd o privire generală asupra colindelor citate, întîi ceea ce ne surprinde este unitatea motivului, care apare în forme aproape identice din Balcani pînă la Baltica, apoi sensul acestor forme care nu-s deloc urări precum ne-am aștepta. În adevăr, în fiecare din citatele colinde, la fiecare po-

por aflăm și urări la sfîrșitul colindului, însă acestea se deosebesc cu totul de restul colindului, ele sînt numai o încheiere a lui și arată și mai bine diferența dintre ele și colindul la care sînt atașate. Pretutindeni, cu singura excepţie tipul 2 polon, avem un singur aspect al motivului : fie că Dumnezeu umblă prin curtea și casa gospodarului, înmulţindu-i vitele și bogățiile, fie că colindătorii vestesc numai înmulţirea vitelor, fără amestecul lui Dumnezeu, fie că ei înșiși le aduc în turme imense în curtea gospodarului, fie că ei se mărginesc să constate bogăţia în vite la gospodar, avem în realitate diferite fețe ale unuia și aceluiași fapt : gospodarul deja e bogat în vite, bani, recoltă și alte avuţii, el e arătat drept un om peste care a dat norocul. Colindătorii vorbesc de averile lui ca de ceva îndeplinit, iar rolul lor pare a se reduce la acela de a-i vesti aceste bucurii sau de a-l ferici că a avut așa de mare noroc. Sensul acestor colinde pare a fi acela de laudă, de glorificare a gospodarului, care, măgulit firește, va răsplăti larg pe colindători. Vom vedea mai tîrziu dacă acest sens aparent se menține la o cercetare mai de aproape.

Alt motiv favorit colindelor de gospodar este acela al recoltei bogate, motiv eminamente agrar. Îl găsim la bulgari, ucraineni, bieloruși și poloni în colinde (la ucraineni și în colinde și în *şcedrivki* mai ales), la români însă lipsește, deoarece motive agrare nu există deloc în colindele Crăciunului, ele s-au concentrat toate asupra altei datini, înrudită cu colindatul, anume *umblatul cu plugul* în ajun de Anul Nou.

La bulgari îl găsim, de exemplu, sub forme ca aceasta : plugarul are nouă feciori, ară cu nouă pluguri și seamănă grîu și sădește vie. Își umple hambarele cu grîu și nouă buți cu vin roșu. Apoi vine secetă mare și el vinde grîul și vinul cu preț :

> O măsură de grîu, cîte-o salbă,
> o măsură de vin și doi galbeni... [177]

La ucraineni, bieloruși, poloni îl găsim sub alte forme. Cea mai favorită este următoarea : Dumnezeu și sfinţii ară pe ogorul gospodarului, Maica Domnului le aduce de mîncare. Alteori ea și seamănă. Tot ea roagă pe Dumnezeu să dea belșug de grîu :

> ...Ei, și pe cîmp, pe cîmp, pe cîmpul curat,
> Am văzut acolo cum ară un plugușor de aur,

Iar în urma plugului calcă însuși Domnul ;
Către dînsul aleargă sfîntul Petru,
Maica Domnului poartă sămînța,
Sămînța poartă și pe Domnul Dumnezeu îl roagă :
— Fă să rodească, Doamne, grîu arnăut... [178]

Urmează apoi descrierea recoltei îmbelșugate, a secerișului și căratului acasă :

...Și va fi înalt ca trestia,
Iar spicele mai mari ca buruienele,
Vor veni fete și flăcăi,
Iar la legat numai tineri.
Vor fi la căpițe cîte stele,
Iar stogurile vor fi cît dealurile
Și vor căra carele ca norii cei negri,
Vor căra, vor căra de pe cîmp pînă la arie,
De la arie în hambare,
Pentru un an fericit ! [179].

La poloni motivul apare foarte frecvent exact sub aceeași formă :

Hei, hei ! iar pe acest ogor
Stă un plug de aur,
Iar lîngă acest plug,
Patru cai în hățuri ;
Iar pe un cal mîndru
Stă Sfîntul Ștefan,
Iar Sfîntul Ion îi mînă caii.
Iar în urma plugului
Chiar Domnul Isus păzește.
Prea Sfînta Fecioară
Aducea mîncare...
Fericire îi ura ;
— Dă, doamne, aici
Toate grînele,
Tulpini de aramă
Și spice de aur,
Iar secerători să fie
Numai flăcăi,
Iar secerătoare să fie
Numai fecioare,
Iar snopii să fie
Cît picăturile de ploaie
Iar clăile să fie
Cît stelele pe cer,
Iar carele (cu bucate)
Cîți nori sînt pe cer.
— Gospodare, ieși pe cîmp,
Tot ce vezi e al tău,
Și vei umbla printre clăi,
Ca luna printre stele... [180]

Motivul, firește, există și la bieloruși, identic și de predilecție în *volocebnîia pesni* [181].

La ucraineni, bieloruși și poloni, îl mai găsim însă și sub alte forme, deși mult mai rare. De exemplu tipul următor :

Dumnezeu umblă pe ogorul gospodarului şi-i înmulţeşte clăile :

Hei aleluia ! — Este sau nu gospodarul acasă ?
„ Pe ogorul lui însuşi Domnul Isus păzea...
„ El aşeză snopii în patru rînduri...
„ Şi de care snopi ?
„ Numai de grîu !
Hei aleluia ! Pe care-l aşeza, îl blagoslovea... [182].

Sau altă variantă, unde se înşiră toate felurile de producte cîmpeneşti :

Păzeşte Domnul Isus pe ogorul lui,
Dăruieşte-l, hei, dăruieşte-l !
Îi aşează secara pe trei rînduri,
Pe cîmp, hei, pe cîmp !
Păzeşte Domnul Isus...
Îi aşează grîul..., orzul..., ovăzul..., meiul...,
porumbul..., cînepa..., inul..., cartofii..., mazărea...,
bobul..., varza..., sfecla..., ceapa..., usturoiul... [183]

Tipul acesta ultim corespunde perfect tipului de la motivul anterior *înmulţirea vitelor*, unde Dumnezeu umblă prin gospodăria şi curtea gazdei înmulţindu-i vitele şi bogăţiile. Apare chiar în forma citată nu ca un tip aparte, ci numai ca o parte integrantă, ca o subdiviziune din tipul anterior : *Dumnezeu înmulţeşte bogăţiile gospodarului.*

Alt tip şi mai simplu al aceluiaşi motiv este următorul : *Dumnezeu chiamă pe gospodar să-i dea recoltă frumoasă :*

— Pane gospodare, Domnul te strigă,
Şi-ţi dăruieşte două lanuri cu secară,
Al treilea cu grîu
Pentru pîine,
Al patrulea cu hrişcă
Pentru plăcinte,
Al cincilea cu ovăz... [184]

sau aiurea Dumnezeu îi dăruieşte :

Cîmpu-ntins, secara-i deasă,
Viguroasă, pai înalt,
Cu spic mare şi boboasă
Dintr-un spic — un blid de boabe,
Dintr-un snop — poloboace trei cu vîrf... [185]

sau, în altă variantă, Dumnezeu îl poftește pe gospodar să-i dea tot felul de produse cîmpenești, ca în citata colindă polonă :

Seară bună, pane gospodare...
Domnul o să-ți vină în ajutor,
Ți-a făgăduit Domnul să-ți rodească o sută de clăi cu grîu...[186]

Mai departe urmează repetiția acelorași versuri, schimbîndu-se numai productul :

Ți-a făgăduit Domnul o sută de clăi cu grîu să-ți rodească...
O sută de clăi cu orz..., ovăz..., hrișcă..., mazăre... ș.a.m.d.[187].

În același colind Dumnezeu poftește și pe gospodină să-i dea recoltă bogată în produsele grădinăriei care o privesc pe ea în special :

— Seară bună, pana gospodina...
Domnul o să-ți vină-n ajutor,
Ți-a făgăduit Domnul o sută de tufe cu usturoi,
... de sfeclă roșie..., mac..., morcov...,
... tuberculi..., ceapă..., o sută de grămezi cu varză... ș.a.m.d.[188]

Alte colinde cu acest motiv nu pomenesc deloc de Dumnezeu sau de sfinți ; din tot cortegiul divin rămîne numai Maica Domnului, care binecuvîntează semănătura și ca urmare are loc recolta îmbelșugată[189]. Avem însă variante unde și Maica Domnului lipsește, deci nu găsim în colind nici un personaj divin. Desigur, acesta este tipul primitiv al motivului, deși azi tipul acesta apare mai rar ca acela cu personajele divine. Colindul dezbrăcat de elementul miraculos creștin, firește mai prozaic, ni se va prezenta sub forme ca aceasta : gospodarul dă ordin slugilor să scoată toți boii din obor și să se ducă pe cîmp să are și să semene... „secară, grîu, fel de fel de semănături.... Firește, urmează recoltă bogată, sau, cum spune colindul :

...Va crește cum crește Dunărea lină...

Descrierea recoltării este ca și aiurea[190]. Motivul nostru apare uneori și sub formă de urări[191].

Motivul *recoltei bogate* privit în general, independent de diferitele tipuri sub care ni se prezintă și de mulțimea de variante ale fiecărui tip, este, alături de cel al înmulțirii vitelor, cel mai preferat în colindele pentru gospodar. Faptul este

uşor de explicat, vitele şi recolta cîmpului fiind bazele gospodăriei ţărăneşti. De aceea nu e de mirare că uneori ambele aceste motive apar contaminate într-unul singur. Observăm şi la motivul al doilea ca şi la primul aceleaşi forme şi acelaşi sens al formelor : colindele şi aici, în marea majoritate, nu prezintă forma de urări directe, în care să se dorească gospodarului recoltă frumoasă, ci totul este dat ca împlinit. Gospodarul are deja recoltă îmbelşugată, secerători cu sutele i-o adună în clăi dese ca stelele, care numeroase i-o cară în hambare acasă etc. Urarea directă, chiar dacă apare, ea îşi are locul ei deosebit în final şi nu se contopeşte cu colindul propriu-zis. Foarte rar, ca într-un exemplu ce-l aflăm la poloni, întregul colind ni se prezintă sub formă de urări.

Alt motiv favorit colindelor de gospodar, care apare ca o rezultantă a acestor două sus-citate este acela al *vieţii îmbelşugate* pe care o duce gospodarul : el stă la masa încărcată cu mîncăruri şi băuturi alese. La bulgari şi români îl aflăm de obicei numai ca tablou iniţial în colind, la ucraineni şi bieloruşi însă, foarte adesea, constituie singur colindul, ca motiv independent.

Şade în capul mesei
Şi are în faţă colaci din grîu arnăut,
Ei, şi două-trei oale cu băutura-i dragă :
În prima oală vin profiriu,
În a doua oală mied dulce,
În a treia oală bere înspumată...[192]

sau :

Iar panul nostru are
O casă de piatră, masa de tisă,
Pe masa lui colaci rotunzi,
Bere spumoasă, vin cilibiu...[193]

Acest motiv însă este foarte frecvent şi la români, ca şi la ucraineni, şi-l aflăm de asemenea şi la bulgari sub o altă formă : ospeţia sfinţilor şi a lui Dumnezeu la gospodar. La bulgari în colinde se află rar, totuşi, l-am întîlnit la colindele ce se cîntă la poartă, în care colindătorii spun gospodarului că-i va veni Dumnezeu oaspete şi-l întreabă dacă poate să-l primească. La care întrebare gospodarul le răspunde :

— Se poate, se poate, bun sosit,
Bun venit, să intre!
Să mi se așeze la masa întinsă,
Iar după Domnul tot corul de îngeri...[194]

La români, gospodarul, cu masa întinsă cu mîncăruri alese, cu nelipsiții „colaci de grîu" și vin, așteaptă pe Dumnezeu și pe Sfîntul Petru:

— Domn bun, ce te-ai bucurat...
Masa mare de-ai încărcat?
Așea plin' și frumos...
Cu masaiul de mătasă
Și pe el mîncare aleasă,
Pe masai colaci de grîu...
Sus pe masă vas cu vin
Lîngă el borcanul plin...
— Eu aștept pre Dumnezeu,
Dumnezeu și soțul său,
Ei sînt azi oaspeți d-ai mei,
Și petrec prînzul cu ei...[195]

Aiurea avem și locurile unde sînt așezați fiecare la masă, după ranguri:

La-ntîielea corn de masă
Șade bunul Dumnezeu,
L-al doilea corn de masă
Șade Petru frate-său,
L-al treilea corn de masă
Șade Ion, Sînt Ion,
L-al patrulea corn de masă
Șade domnul curților
În mijlocul sfinților,
Tot închină, mulțumește,
Cu toți sfinții se cinstește...[196]

Un alt tip al acestui motiv la români este așa-numitul *colind de trei feți mari*. Gospodarul are trei feciori: unul este vinar, altul păcurar și al treilea stăvar[197]. El așteaptă pe Dumnezeu oaspete și-și pregătește casa și masa. În acest scop, trimite la fiul său vinar s-aducă buți cu vin de cel mai bun; trimite la fiul-păcurar s-aducă miei și berbeci pentru fript. Iar la urmă, cînd ospățul se încheie, trimite la stăvar să-i aducă cei mai buni cai, spre a petrece pe Dumnezeu:

Sus, în slava cerului,
Dimpotriva soarelui,
Pîn' la poarta raiului,
La scaunu de judecată,
Unde merge lumea toată[198].

Colindul începe cu pregătirea pentru ospăț și împodobirea casei:

Ici domn bun se veselește,
Frumos casa-mpodobește,
Tot cu fir de calomfir,
Cu ciucuri de barbaifir...[199].

Cît de mari sînt pregătirile ce face gospodarul, înțelegem din întrebările ce-i pune [lumea uimită] :

— D-or mi-ai fini d-a boteza ?
— Ba n-am fini d-a boteza,
Nici n-am fini d-a cununa,
Ci-mi aștept pe Dumnezeu,
Ca să-l d-uspetez și eu...[200]

În adevăr, pregătirile cele mai mari pentru ospețe se fac de obicei la nuntă, botez etc. Și astfel de pregătiri face gospodarul pentru primirea lui Dumnezeu.

La ucraineni și bieloruși, motivul de tipul 1 românesc se bucură de o răspîndire foarte mare. Gospodarul poftește la cină pe Dumnezeu. Pregătirile ce le face pentru aceasta au un deosebit fast : fețe de mese numai de mătasă, pahare de aur, tacîmuri de argint, iar la ferestre luminează soarele, luna și stelele. Învăluit în această strălucire de basm are loc ospățul. Aceeași așezare la masă, după ranguri : locul de cinste îl ocupă Dumnezeu, apoi Maica Domnului, apoi sfinții și la sfîrșit gospodarul și ai lui. Pe Dumnezeu îl cinstește cu cea mai scumpă băutură, *Zelenim vinom*, pe Maica Domnului, ca pe o femeie, cu *slodkim miodem*, iar pe sfinți cu băuturi mai de rînd *șumnov gorilkov*[201]. Uneori Dumnezeu este invitat de-a dreptul de gospodar :

...Să vină Domnul la masa de seară...[202]

Invitare ce-am văzut-o și la bulgari și care se află și la români — unde într-un colind gospodarul îi indică și drumul pe care să vie Dumnezeu : să nu vie pe cîmp, căci Dumnezeu avînd hainele lungi pînă-n pămînt, și le umple de rouă, ci să vie prin slava cerului, prin fața soarelui[203]. Alteori, și cel mai des, Dumnezeu vine singur cu sfinții lui sau cu îngerii, numai că-și trimite vestitori înainte la gospodar pe colindători, sau adesea astre : luna, stelele[204] /ca la ucraineni și bieloruși/. Sensul acestui motiv pare a fi, de asemenea, glorificarea gospodarului, care se bucură de atîta cinste și fericire încît Dumnezeu vine la el să ospăteze.

Acestea sînt motivele cele mai favorite colindelor de gospodar, dealtfel toate trei foarte strîns legate între dînsele. Ele au toate de obiect gospodăria, iar fiecare în parte nu-s decît una din diviziunile ei : *casa, vitele* și *cîmpul*. Pe gospodar îl preocupă în primul rînd tocmai gospodăria al cărei șef este și anume idealul lui e de a avea trai fericit și îmbelșugat

în casă, bogăție în vite și în roadele cîmpului. De aceea colindele închinate lui de colindători tratează, de preferință, asemenea motive și-l arată pe gospodar ca avîndu-și acele dorințe legate de gospodărie îndeplinite deja, însă în așa chip că întrec propriile lui așteptări.

De la sine se înțelege că aceste motive trec asupra văduvei, atunci cînd ea este șeful familiei. Totodată, atragem atenția că aceste motive pot fi comune și colindelor de fereastră care, precum am văzut, în genere se adresează tot gospodarului, care reprezintă familia. Ce legătură puternică este între acest fel de motive și colindele de fereastră vom vedea aiurea.

Trecem acum la alte specii de colinde, relevînd diferite motive, indiferent dacă ele sînt sau nu comune la mai multe din popoarele ce ne interesează, numai cu scopul de a scoate în relief varietatea de subiecte ce tratează colindele, pe de altă parte spiritul unitar, caracteristic tuturor colindelor, căruia i se subordonează mulțimea celor mai deosebite motive.

Colinde pentru gospodină

Colindele de gospodină sînt cele mai sărace în motive la toate popoarele. Multe din motivele lor sînt împrumutate altor specii de colinde, cu deosebire de la colindele de fată mare, adesea chiar de la cele de gospodar. Dacă le dăm la o parte și pe acestea de împrumut, puțin rămîne strict aparținînd colindelor de gospodină.

În genere și aici e de așteptat ca respectivele colinde să cînte unele din preocupările gospodărești caracteristice ale gospodinei ; în adevăr ea va fi arătată ocupîndu-se de treburile din interiorul gospodăriei, ce-o privesc în special : îngrijește de casă, coace pîine, coase, aduce apă, spală rufe etc. Aceasta este o categorie de motive ; alta ar forma-o acele ce tratează despre gospodină ca soție.

Ilustrăm prima categorie de motive cu un exemplu de la ucraineni. În noua /cameră de curat/ la mese stau trei feluri de

meşteri : cizmari, croitori şi ţesători. Primii îi lucrează ghete de *cerven safian*. Croitorii îi lucrează şubă scumpă, iar ţesătorii îi ţes *dorogoi zavoi*. Colindul scoate în relief pe de o parte bogăţia gospodinei, căreia îi dă mîna să-şi tocmească lucrători acasă, pe de altă parte eleganţa ei în îmbrăcăminte : ea poartă ghete de safian, şubă scumpă etc. E vădit lucru, aici avem a face cu glorificarea gospodinei de către colindători, care-i laudă îmbrăcămintea bogată. Alte motive, ca de exemplu cel înrudit cu acesta citat — gospodina se găteşte în haine de sărbătoare, apoi gospodina coase cămaşă sau batistă pentru bărbat şi pentru rege, gospodina merge la apă şi află crucea de aur etc. — sînt motive de colinde de fată mare adaptate. La fel este motiv de colind de gospodar aşteptarea sfinţilor şi a lui Dumnezeu ca oaspeţi. Colindele din această categorie însă sînt destul de prozaice şi neînsemnate. Femeia gospodină este foarte slab reprezentată în colind, iar atributele ei gospodăreşti cu totul reduse. Gospodarul a luat totul asupra lui şi treburile ce stau la baza gospodăriei el le reprezintă.

Motivele din a doua categorie : femeia ca soţie ne-o prezintă în acelaşi tablou cu soţul ei, aşa că colindul de fapt se adresează amîndurora şi-i zugrăveşte deopotrivă, pe amîndoi. La români sînt unele care chiar sînt numite în aceste sens : *colind de tineri însurăţei, colind de tineri fără copii,* adică de soţ şi soţie.

Din această a doua categorie alegem următorul motiv, comun şi la ucraineni şi la români. Soţul, venit obosit de la drum îndepărtat, doarme adînc. Ea (soţia) stă de pază să nu-i tulbure nimeni somnul. Motivul este tratat foarte deosebit la aceste popoare, totuşi el este acelaşi la origine. La români [205] soţul este vameş de corăbii la Marea Neagră, el a venit de departe, în unele variante de la război, şi doarme greu alături de soţie sau cu capul în poala ei. Vin corăbii cu neguţători mari, care strigă să-i vămuiască. Vămeşoaia însă le spune :

— Staţi, nu-l mai strigaţi,
Că mi-l deşteptaţi,
C-asar-a venit
Frînt de ostenit

Şi el s-o sculară
Şi s-or necăjiră,
Pe voi v-or luară,
Pe mare v-or dară [206].

La urmă ea se-ndură de ruga negustorilor care aşteaptă la ţărm şi-i vămuieşte ea, luîndu-le :

Fir și ibrișin
Postav de cel bun,
Blană de samur,
Marfă femeiască,
Căci e mai bănoasă
Și e mai frumoasă
Și mai drăgăstoasă [207].

La ucraineni [208], soțul e-ntors din țara ungurească, de la război sau de la vînătoare sau de la iarmaroc și doarme ; soția umblă încet cu cheile de aur (simbolul atributelor de gospodină), ca să nu-l deștepte :

Să sunați ușor, pe pan să nu-l treziți,
Căci panul nostru a venit de la război,
A venit de la război, din țara ungurească... [209]

sau aiurea

Căci dragul meu este trudit,
Ast' noapte, aseară s-a-ntors de la vînătoare..." [210]

În altă variantă roagă cocoșii să nu cînte dimineața, ca să nu-i deștepte soțul. Aiurea roagă pe rînd : șoimul, cucul, albinele să tacă, să nu deștepte cu cîntatul sau cu zumzetul lor pe obositul soț :

— Șoim sur, nu croncăni prea dimineață,
Să nu-mi trezești gospodarul...
— Cuc cenușiu, nu cînta așa dimineață...
— Albinuțe harnice, nu zumzăiți așa devreme... [211]

Motivul adesea este contaminat și cu altul : aducerea darurilor de către soțul întors de la război, tîrg, vînătoare, pentru soție. Motivul acesta însă aparține colindelor de fată mare. Totuși, îl aflăm și-n cele de gospodină, nu numai în această contaminare, ci și independent, formînd singur colindul. În ambele părți avem comun elementul glorificator față de una din calitățile de bună soție : grija pe care aceasta o poartă soțului ei. Apoi, întrucîtva deosebite, avem la români glorificarea soției vameșului ce capătă pentru îmbrăcămintea ei lucruri așa de scumpe de la negutători, iar la ucraineni glorificarea soției iubite, căreia soțul îi aduce, la întoarcere acasă, daruri tot pentru îmbrăcăminte.

O altă categorie de motive de colinde de gospodină o formează cele religioase, care vin să completeze golul acestei specii și s-o întărească. Aceste motive, în genere, cînd nu sînt

prea noi, au de obiect evlavia gospodinei. De exemplu: gospodina se duce duminică la biserică cu trei trăsuri încărcate cu daruri: lumînări, prescuri, cărți bisericești[212]. Aici, vădit lucru, avem a face cu glorificarea evlaviei gospodinei și totodată și a bogăției ei. Altă parte din motivele religioase tîrzii, adesea artificiale, tratează subiecte apocrife, care din punct de vedere al spiritului adevărat al colindelor ne interesează aici foarte puțin.

Colinde pentru flăcău

Colindele de flăcău formează, alături de cele de fată mare, speciile cele mai cultivate din întregul ciclu de colinde: ele au cel mai bogat și mai variat repertoriu de motive. Am putea împărți motivele acestei specii de colinde în trei categorii:

I Motive din viața gospodărească: flăcăul se află la diferite treburi, de exemplu cosește, ară...

II Motive eroice: flăcăul întreprinde diferite expediții războinice sau alte isprăvi vitejești.

III Motive erotice.

Totuși, motivele colindelor de flăcău rar se pot distinge ca aparținînd în mod exclusiv uneia din aceste categorii. De obicei ele aparțin la două categorii deodată, așa că fiecare motiv prezintă o nuanță complexă de tipul I+III sau II+III (rar găsim și nuanța I+II sau I+II+III, numai în cazul cînd avem contaminare de motive).

Motivele din prima categorie sînt puține, și nu cele mai caracteristice; se-nțelege ușor de ce: ele sînt specialitatea colindelor de gospodar, aici ele apar numai incidental pare-se și nu pentru a scoate în relief calitățile de bun gospodar ale flăcăului, ci cu alte scopuri, în general erotice. De exemplu: flăcăul este pe cîmp la coasă; vine tatăl lui și-i spune că-i vremea de încetat lucrul și de mers acasă; el însă cosește înainte și nu se duce. La fel îl cheamă acasă toți ai casei, fără ca flăcăul să-i asculte. Numai cînd vine iubita și-l cheamă, el ince-

tează cositul și merge cu ea acasă[213]. Deci în colindul citat se scoate în relief iubirea flăcăului pentru fată prin deosebita atenție ce i-o arată fată de toți ai casei, ascultînd-o numai pe ea, cît despre cositul flăcăului, el ne apare ca element cu totul secundar față de sensul erotic al întregului colind.

În schimb, însă, motivele din categoria a doua sînt foarte numeroase și pline de interes, formînd partea cea mai caracteristică a colindelor de flăcău. Colindele cu aceste motive își propun scopul de a scoate în relief vitejia eroului.

Un motiv din această categorie, comun la bulgari, români, ucraineni, bieloruși, ar fi *lauda calului eroului*. Lauda aceasta, firește indirect, cade asupra flăcăului, deoarece calul, tovarășul nelipsit în lupte și expediții, îl ajută să capete izbînda. Calul în colindele de flăcău apare foarte des și totdeauna aici el reprezintă simbolul vitejiei. Motivul acesta, enunțat atît de general, este tratat cu totul deosebit la popoarele ce ne interesează. El se prezintă sub trei tipuri distincte.

La bulgari eroul se laudă că are un cal așa de iute că întrece în fugă pe vînt și pe soare :

...Laudă-te, viteze Branko, colindă, dragă colindă !
Ieși seara la fîntînă,
Fața de fete și feciori,
Că ai un cal bun,
Un cal bun, un cal sireap,
Bate vînturile, viforele,
Le bate și le întrece,
Chiar pe soarele strălucitor
El poate să-l întreacă, să i-o ia-nainte...[214]

Sora soarelui aude lauda eroului și spune fratelui ei. Hotărăște să se ia la întrecere, însă mai întîi pun condițiile : dacă soarele cîștigă, ia flăcăului calul cu care se laudă ; dacă însă învinge flăcăul, ia pe sora soarelui de soție. Învingător la întrecere iese flăcăul și, potrivit condițiilor, ia de soție pe „sora soarelui luminoasă stea“. La sfîrșit eroul întîlnește pe învinsul soare, iar acesta, mărinimos, îl felicită pe învingător[215]. Sensul colindului bulgar este glorificarea vitejiei flăcăului prin calul său.

La români[216], eroul are un cal așa de iute că se ia la întrecere în fugă cu șoimul și-l întrece. Expunerea este tot epică,

ca și la bulgari. Eroul, vînător vestit, are cal, șoim și ogar. Într-o zi, șoimul provoacă pe cal, ofensîndu-l :

— Tu mănînci degeaba
și-n zadar bei apa,
căci nu poți să zbori,
să plutești pe nori,
să mă-ntreci pe mine
cum te-ntrec pe tine [217].

Murgul se plînge stăpînului de obrăznicia șoimului și-l roagă să le pună la încercare puterile :

— Stăpîne, stăpîne,
Șoim s-a lăudat
Pă mine m-a întrece.
Dacă șoim mă întrece,
Vinele să-mi tai,
La cîini să le dai,
Drumul să mi-l dai,
Să mă d-aracnes
Prin gunoaie,
Băligar de cal
Dat de prin coșar" [218].

Șoimul îngîmfat și sigur de puterile lui, de asemenea, spune stăpînului :

Dacă murg m-a întrece
Aripa să-mi tai,
Aripa din dreapta...
Ochii să mi-i scoți...
Drumul să mi-l dai... [219]

Stăpînul hotărăște întrecerea, punînd condițiile atît de grele pentru învins, sugerate de înșiși rivalii. El îi duce într-o dimineață departe de casă :

La cîmpii curați,
La merii rotați,

și apoi se-ntoarce acasă și s-așează la masă, așteptînd să vadă care va ajunge mai întîi. Înainte de a începe întrecerea, fiecare din cei doi rivali se roagă lui Dumnezeu să-i dea izbîndă, apoi pornesc :

Șoimul în sus de vînt,
Murgul pe pămînt.

Murgul iese-nvingător. El ajunge întîi acasă și bate cu copita-n poartă strigînd pe stăpîn :

Stăpîne, stăpîne,
Bun stăpîn d-al meu
Dat de Dumnezeu,
Ieși dă mă preumblă
Și mă răcorește...

Stăpînul bucuros iese-n calea lui, îl preumblă și :

În grajd că mi-l băgară,
Orz că-i răvărsară.[220]

Cu un ceas mai tîrziu după aceea sosește și șoimul, pe care stăpînul îl întîmpină cu foarfeca să-i taie aripa. Murgul însă, mărinimos, se roagă de stăpîn să-l ierte :

Murgul d-auzia,
Milă i se făcea
Ș-astfel că-mi grăia :
— Stăpîne, stăpîne...
Șoimul nu-ți sluți,
Că ți-o trebui...[221]

Din această baladă, în care tînărul stăpîn are un rol secundar, acela de arbitru, reiese în plină lumină iuțimea calului la fugă. Șoimul la români este considerat între păsări ca simbol al repeziciunii în zbor ; totuși, calul tînărului îl învinge în iuțeală. Sensul colindului închinat flăcăului este acela de slăvire a lui, deși nu direct, însă prin faptul că posedă un cal atît de bun. Aceeași glorificare a eroului prin calul său o mai aflăm la români și-n alte colinde de alt tip.

La ucraineni[222] și de la ei la bieloruși[223] și poloni[224] par a exista mai multe tipuri ale motivului. Totuși, ținînd seamă de faptul că statornic avem pretutindeni portretul calului cu calități extraordinare, care este elementul principal și că diferă numai împrejurările în care este încadrat acest portret, putem afirma că avem a face cu un singur tip. Aceste împrejurări de cadru /ce servesc pentru a scoate în evidență imaginea calului/, care apar cel mai des, sînt următoarele :

1) Eroul mînă peste un pod de aur herghelia de cai murgi. Podul se frînge și caii se îneacă. Eroului i-i jale, nu atît pentru herghelia toată, cît pentru calul cel negru, care prețuiește cît toți la un loc. Apoi urmează portretizarea calului :

...Ah, ce rău îmi pare de corbul hergheliei,
Ah, ce rău îmi pare de unul din ei,
De acel cal ca pana corbului ;
Cînd sforăie bagă spaima în fiare,
Ce are ochi ca două stele,
Ce cu urechile ascultă turturele,
Ce cu copitele zboară pe deasupra pietrelor albe,
Ce i se văd urmele scînteind,
Ce acoperă toată cîmpia cu coama...[225]

2) Eroul ţinteşte cu mere şi nuci calul de sub rege /şi cînd nimereşte îl cîştigă. Acest tip de colindă cuprinde şi o portretizare a calului căpătat în acest fel/.

...Coama de aur a calului se-avîntă,
Potcoavele de-argint scriu pămîntul...[226]

3) Tînărul se laudă cu calul în faţa regelui, spunîndu-i că el n-are aşa cal :

...Şi s-a lăudat cu calul lui în faţa regelui :
— Nu are nici regele un asemenea cal !...[227]

Apoi îi face portretul :

Calul meu are zăbala de aur,
Calul meu are urechile ca frunza,
Calul meu are ochii ca porumbele,
Calul meu are coama de aur,
Calul meu are copite de argint,
Calul meu are coada de mătase,
Calul meu are şaua de aur.
Urechile ca frunza îndemnuri ascultă,
Ochii-porumbe stele scînteie,
Coama de aur tot calul acoperă,
Copitele de argint pietrele sfarmă,
Coada de mătase urmele mătură,
Iar în şaua de aur însuşi panul şade...[228]

În alte variante ale portretizării acesteia calul zideşte şi biserică din pietrele pe care le despică cu copitele în fugă :

...Copitele de-argint bat în piatră,
Bat în piatră, o biserică zidesc,
Cu trei turle, cu trei ferestre...[229]

Acesta e însă motiv venit de aiurea şi contaminat azi, totuşi se întîlneşte foarte des în portretizarea calului minunat.

Vedem dar că acelaşi sens se desprinde şi din sus-citatele colinde ucrainene, ca şi la români şi bulgari din cele corespunzătoare : eroul este lăudat de colindători că are un cal aşa de extraordinar. Elementul glorificator cade direct asupra calului în colind, însă indirect el se răsfrînge asupra stăpînului calului. Motivul în fond este acelaşi, totuşi remarcăm în realizarea lui o deosebire fundamentală la ucraineni faţă

de bulgari și români. La ucraineni predomină exclusiv elementul descriptiv : pretutindeni întîlnim zugrăvit portretul calului, pe cînd la bulgari și români calitățile extraordinare ale calului ne sînt arătate nu prin descripție, ci prin fapte. Nu ni se spune nimic mai dinainte despre cal, nu ni-l califică în nici un chip, însă ni-l arată în acțiune. La români calul este pus la întrecere-n fugă cu șoimul, la bulgari cu soarele. La aceștia din urmă predomină aici elementul epic, precum în genere el predomină în mare parte din colindele lor, la români în special; ceea ce formează o trăsătură caracteristică între colindele ucrainene și cele române și bulgare.

Un alt motiv de colind de flăcău, din categoria celor eroice, este acel al asedierii unei cetăți de către erou. Motivul acesta pe care-l numim prescurtat *asediul cetății* se bucură de o răspîndire în adevăr uriașă la bulgari, români, ucraineni, polonezi, bieloruși. Distingem însă două tipuri ale motivului :

I Tipul bulgar-ucrainean-bielorus-polon.

II Tipul românesc.

Începem cu tipul I și anume cu bulgarii. Flăcăul, călare pe un cal care suflă văpăi pe nas, asediază cetatea „Georgeograd". Îi aduc locuitorii diferite daruri și-l roagă să se retragă. Întîi îi dau două samare cu bani, el refuză ; apoi îi dau trei samare cu galbeni, el din nou refuză. La urmă îi aduc fata cea mai frumoasă din cetate :

...Și-ți voi dărui un dar frumos,
Un dar frumos, o fată mică,
Cu fața dalbă ca nămeții,
Ca nămeții de pe munte,
Cu ochii negri ca iugavița,
Sprîncene subțiri-găitan,
Ca găitanul pe șindrilă,
Pe șindrila lui Igrișin,
Ca mlădița de firavă,
Ca mlădița de migdal...[230]

Atunci tînărul, înduplecat, se retrage, iar calul stinge focul suflînd rouă cu nările :

...Pleacă-mi-te, Rabro, voinice,
Adă calul, își dă duhul,
Își dă duhul, ceața-i neagră,
Ceața-i neagră, roua-i măruntă,
Și stinge orașul Ghiurghium,
Și o ia pe mica fată...[231]

La ucraineni[232] motivul, în forme absolut identice cu cea bulgară, este mai răspîndit și mai cultivat decît oriunde. Poate nu e nici un alt motiv mai preferat în domeniul colindelor de flăcău (dacă nu chiar în colinde în genere !) decît acesta. Tînărul asediază una din cetățile : Lvov, Halici, Kamenet, Kiev

și uneori Hotin. Cel mai des apare însă Lvov. Locuitorii îngroziți îi aduc daruri ca să se retragă: îi aduc un cal frumos înșeuat, eroul nu se uită la el sau îl primește fără să mulțumească și fără să se retragă. Începe asediul din nou. Îi aduc un taler cu bani de aur, de asemenea. Numai la sfîrșit, cînd îi aduc *krasnu pannociku*, el mulțumește și, descoperindu-se, se retrage. Darurile, deși acestea sînt cam de obicei, ele pot varia; totuși, ultimul dar, *fata frumoasă*, care formează deznodămîntul în jurul căruia se grupează tot interesul colindei, nu se schimbă niciodată (afară doar de cazul cînd motivul decade cu totul), căci atunci se schimbă cu totul și sensul colindului. Tot în variante ce vădesc decadența, tînărul asediază, pe rînd, mai multe cetăți și de la fiecare primește cîte un dar.

Motivul se prezintă în absolut identice forme și la bieloruși [233], unde, în general, nu apare în decadență. La poloni [234], însă, suferă unele modificări, în sensul unei adaptări la un anume tip de colind polon, modificarea aceasta însă o putem numi decadență, fiindcă motivul nu mai e înțeles așa cum era la origine, devenind adesea simplu șablon. La poloni, eroul asediază cetatea Lvov sau Kraków. Locuitorii, ca să-l înduplece să înceteze asediul, îi aduc ca daruri diferite haine:

...Și i-au adus cîteva cămăși;
Nici asta nu vrea. El vrea Lvovul...

Apoi îi aduc *pare kaftanów, pare kamizel, sukman, capecek* etc., pînă ce-i înșiră toată îmbrăcămintea. De-abia la urmă:

...Și i-au adus cîteva fete.
Mulțumește pentru ele, de Lvov se lasă... [235]

Deosebirea între tipul polon și cel ucrainean este foarte mică și constă în înșirarea nesfîrșită de daruri la poloni, pe cînd la ucraineni avem ca număr obișnuit de daruri trei împreună cu fata. Colindele cu motivul *asediul cetății* laudă pe de o parte vitejia eroului, iar pe de alta norocul ce-a dat peste el căpătînd daruri așa de bogate și frumoase, printre care însă cel mai de preț fata.

La români, fata zidește o cetate așa de puternică încît nici turcii, nici frîncii [236] nu pot s-o cucerească, în zadar o asediază:

Bate-o turci de pe uscat
Și voi frîngi de pe Marea Neagră
Și nu poati să-mi pridideascǎ,
Să-mi pridideascǎ cetatea... [237]

Atunci fata, mîndră de tăria cetății, provoacă pe voinici să-și încerce puterile cu cetatea zidită de ea, trimițînd veste-n lume :

— Cine-n lume s-o d-afla,
S-o d-afla, s-o devăra,
Să-mi prididească cetatea ?

Eroul colindului, auzind aceasta, se pregătește de luptă, luîndu-și calul cel mai iute și armele cele mai bune :

Cu palușu se-ncingea,
Sulița-n mînă-și lua...

și începe asediul :

...Cu zidul s-alăturară,
Cu palușu-n zid ciopleşte,
Cu sulița-n turn lovește... [238]

Atunci fata, văzînd vitejia flăcăului, îl roagă să înceteze asediul și ruinarea cetății :

— Hei, (cutare) Făt-Frumos,
Nu strica, nu fărîma,
Cetatea nu-mi dărîma... [239]

Și-l invită să vie înăuntru în cetate la masă-ntinsă :

— Treci la scară, descalică,
Descalică voinicește,
Treci la masă-n chip domnește... [240]

Să fii domn cetății mele
Și eu doamnă dumitale... [241]

Deci și în tipul român, aceeași asediere de cetate, aceeași răsplată finală, *fata,* ca și în tipul ucraineano-bulgar, deși realizarea precum se vede este cu totul deosebită. Glorificarea vitejiei eroului este și la români foarte distinctă, iar elementul eroic se împletește tot așa de strîns, dacă nu și mai mult cu cel erotic, deoarece cetatea din colindul românesc este evident simbolul iubirii fetei, care trebuie cucerită. Curios este că la bieloruși găsim un tip analog cu cel românesc : feciorul de împărat atacă cetatea în care se află fata de împărat, la îndemnul ei. El sfărîmă trei rînduri de porți și pătrunde la fată

și o sărută [242]. Tipul românesc găsește o analogie și mai puternică încă într-un colind bulgar: frumoasa fată, care are mulțime de pețitori, pune diferite condiții grele [pentru cei ce vor s-o dobîndească]. Ea zidește o cetate puternică și prima condiție pusă de ea este: cel ce va dărîma cetatea o va lua de soție. Viteazul erou dărîmă cetatea, însă ea nu-și ține cuvîntul, pune pe rînd încă alte trei condiții și de-abia după îndeplinirea lor o dobîndește [243]. Este ușor de întrezărit aici motivul de basm: ciclul isprăvilor grele pe care trebuie să le îndeplinească eroul pentru dobîndirea fetei de împărat.

Alte motive, înrudite cu acel al asediului cetății, favorite colindelor de flăcău, sînt diferite expediții războinice ale eroului; fie că el pe cîmpul de luptă îndeplinește minuni de vitejie, încît regele sau împăratul care îl vede îl admiră și-i promite fiica de soție [244], fie că se ia la luptă cu împăratul turcesc și-l învinge legîndu-l în urma calului și tîrîndu-l după el [245]; fie că bate pe turci și tătari care i-au prădat curțile în lipsa lui de-acasă, și le ia înapoi prăzile [246]; fie că el însuși învingînd pe dușmani (turci și frînci) pradă și ia captivi, printre care o fată frumoasă [247] etc. Cu un cuvînt, flăcăul, erou de colind, este întruparea vitejiei sau cum ne ilustrează această calitate unele colinde la ucraineni, el pune lumea în uimire prin vitejia ca și prin mîndrețea lui. Nimeni nu-l cunoaște; cînd îl văd în fruntea oastei sau la luptă, unii spun că-i un fecior de rege, alții că-i șoim sau că-i lună... numai mamă-sa îl recunoaște după cămașă [248].

Alte motive, care scot în relief de asemenea voinicia eroului, sînt expedițiile vînătorești de tot felul. Unele din colindele cu astfel de motive pot fi în unele localități sau în anumite împrejurări socotite drept colinde de vînător, adică închinate vînătorului. Totuși însă, prin caracterul lor eroic prin excelență, putem afirma cu siguranță că ele țin în genere de domeniul colindelor de flăcău și numai ocazional pot fi, parte din ele, utilizate și drept colinde de vînător.

La români, flăcăul vînător este arătat în tovărășia calului, șoimului, care-i stă pe braț sau pe umăr, și a ogarului, pe care îl ține de zgardă [249]. Tabloul apare întocmai și pentru vînătorul ucrainean și bielorus:

— Ține calul de dîrlogi,
Ține ogarul în lanț,
Ține șoimul pe braț... [250]

Între expedițiile vînătorești ce aflăm numai la români este vînatul leului : voinicul prinde leul de viu, îl leagă la oblîncul șeii și-l aduce călare în sat. Toată lumea îl laudă.

Alt motiv comun din Balcani și pînă la Baltica este vînătoarea cerbului.

La bulgari, eroul se duce la vînat păsări și stîrnește un cerb. Îl alungă :

...Pe munte, pe pajiște,
La umbră și la soare...

Cerbul însă îngîmfat privește înapoi la tînăr și-i spune că se trudește în zadar. El se laudă că nu-l poate vîna, fiindcă este cerb în vîrstă, că trei ani a supt lapte și a păscut iarbă verde :

— Hei, tu, Peio, voinice !
Nu-ți chinui calul corb,
Calul corb de sub tine !
Nu sînt cerb pentru vînat,
Nu sînt cerb crescut de-o zi,
Nu sînt cerb crescut de-un an,
Ci sînt cerb crescut de trei ani,
Trei ani lăptișor am supt,
Lăptișor am supt și iarbă-am păscut,
Pe munte, pe pajiște,
Unt am lins cînd mă hrăneam,
Apă din lacuri am băut,
Din lacurile știmelor,
Nu poți tu să mă ajungi,
Să m-ajungi și să mă prinzi...

Tînărul, încrezător în agerimea calului, îi răspunde și el lăudîndu-se în același stil :

— Fugi, fugi, cerbule sur !
Și de fugi tot am să te prind ;
Calu-mi nu-i crescut de-o zi,
Calu-mi nu-i doar de un an,
Ci de trei ani e crescut,
A supt lapte de la mînză,
De la mînză cîrlănioară,
De la mînză noatenioară...

Apoi vînează cerbul și urmează împărțirea lui la fete și neveste. La toate ajunge, numai unei singure fete, celei mai fru-

moase, nu-i rămîne. Ea începe să plîngă de necaz. Eroul însă o împacă spunîndu-i să tacă, că el va fi răsplata ei :

— Taci, taci, Vido fată !
Singur sînt ursit să-ți fiu,
Pentru tine, tu pentru mine !...

Sfîrșitul colindului îl formează conducerea fetei ca mireasă, la casa părinților lui [251].

La români avem mai multe tipuri. Cel mai asemănător tipului bulgar este următorul : cerbul se laudă că nimeni nu-l poate vîna, fiindcă nimeni pe lume nu-i știe ascunzătorile lui :

La tulpina unui brad...
Un cerb mi s-a lăudat,
Că nime nu l-a văzut,
Că nime nu l-a știut
Unde el s-adapă
Cu limpede apă...
Și unde el îmi paște...

Totuși însă eroul colindului îl află la izvor, la umbra unui copac „șezînd, rumegînd, amiază făcînd" și-l săgetează. Înainte de a muri, cerbul își blastămă urechile care n-au auzit de dibaciul vînător, codrul că n-a răsunat și ochii care n-au văzut săgeata ce l-a lovit, iar pe erou îl fericește, fiindcă a avut parte să-l vîneze și cu carnea lui să-și pregătească ospățul la nuntă [252]. Aiurea, cerbul se laudă cu coarnele lui frumoase și cu picioarele sprintene :

Cerb mi se-ngîmfa,
Cerb se lăuda,
Că el își întrece
Cu coarnele lui,
Fala bradului,
Și cu fuga lui,
Zborul șoimului,
Și cu mersul lui,
Fuga calului [253].

Pe cînd se lăuda cerbul, voinicul care vîna păsări îl întîlnește. Aici, cînd moare, cerbul își blastămă coarnele, fiindcă l-au oprit în fugă, și picioarele, fiindcă nu l-au scăpat de vînător. Analogia între tipul bulgar și cel român merge pînă la amănunte : lauda cerbului și într-o parte și într-alta, apoi întîlnirea cerbului de către erou pe cînd vîna păsări. Iar la sfîrșit și la români în cele mai multe variante are loc împărțirea cerbului, însă nu ca la bulgari fetelor, ci la diferiți meșteri să facă diferite lucruri din oase, din unghii, coarne. Deși, și la români, împărțirea se leagă și ea de nuntă adesea : carnea pen-

tru ospăț, unghiile pentru pahare de băut la nuntă, coarnele pentru leagăn. Aiurea, cerbul cu coarne minunate este dat de zestre fetelor gazdei [254]. Tipul specific român necomun este următorul : turma de ciute paște în pădure fără grijă, numai una tînără, năzdrăvană :

A ciută mioară
Pe bot gălbioară,
La păr căruncioară,
Iarbă nu păștea,
Nici apă nu bea...

Un cerb, fratele ei, sau celelalte ciute o întreabă de ce e tristă și nu vrea să pască și nici să bea ?

Au iarba nu-i bună,
Au nu-i apa lină ? [255]

Ea le răspunde că toate sînt bune, însă ea e întristată de grija soartei lor : un vînător vestit va veni călare, însoțit de ogari și șoimi, și *le va vîna în număr așa de mare* că peste rîu se va face „pod de oase" de căprioare, iar din laptele lor se va face „lacul alb", din sînge „lacul roș", iar din părul lor se vor ridica munți cărunți [256].

La ucraineni motivul nu se prezintă sub forme așa de clare ca la români și bulgari, deși el e foarte răspîndit. Totuși, din mulțimea de variante în care îl aflăm, foarte adesea nu ca motiv central, putem desprinde tipul comun cu cel român-bulgar : slugile se hotărăsc să dea de veste stăpînului lor că s-a ivit în pădure o fiară minunată :

...Ningi, ningi, zăpadă albă ; Hei, dă Doamne !
C-a apărut o fiară ciudată,
O fiară ciudată, un cerb cenușiu ;
Ei, să-i dăm de știre panului,
Să iasă, să prindă fiara,
Să prindă fiara și s-o împuște...

Stăpînul își adună slugile și le dă ordin să se pregătească pentru vînătoare :

Și-a strigat, a strigat la slugile sale :
— Hei, voi slugilor, sculați mai devreme,
Sculați mai devreme, caii pregătiți,
Caii pregătiți, armele luați,
Că la vînătoare mergem,
La vînătoare în pădure, în luncă...

Începe vînătoarea și urmărirea cerbului. Acesta însă se întoarce către tînărul vînător și se laudă că nu-l poate vîna, sau, în tot cazul, chiar de s-ar întîmpla aceasta, foarte cu greu, și ar însemna mare noroc pentru erou :

Și i-a spus fiara :
— Tu, panule, panule, n-ai să mă prinzi,
N-ai să mă prinzi, n-ai să mă omori,
Poate ai să mă prinzi la răscruce,
La răscruce, la apele limpezi,
Acolo m-ai putea prinde, acolo m-ai putea ucide...[257]

În alte variante, cerbul îi spune să nu-și mai trudească ogarii și nici să-și murdărească armele, fiindcă el singur i se va preda la izvor :

— Nu-ți mai trudi roșcovanul ogar !
Nu-ți aținti lustruita pușcuță !
C-aș vrea să zbor în crîng foșnitor,
În crîng foșnitor, la limpezi ape,
Acolo să vii, să vii să mă iei,
Să vii să mă iei, să mă ucizi de vrei...[258]

Iar aiurea, cerbul îl roagă să nu-l ucidă :

— Ei, panule, nu mă-mpușca,
Nu mă-mpușca în luncile mele,
În luncile mele cu călini...[259]

Vedem că motivul primitiv, lauda cerbului, din prima variantă ucraineană citată, se depărtează din ce în ce mai mult de forma inițială. Totuși, nu e greu de recunoscut că la origine avem a face cu lauda cerbului, comună la români și bulgari, și care, datorită diferitor adaptări și analogii, se schimbă la ucraineni. De pildă, rugămintea cerbului către vînător înlocuiește motivul laudei, datorită altor motive de colind care influențează motivul nostru transformîndu-l prin analogie. La ucraineni (și la români) este foarte răspîndit în colinde motivul : un animal, pe care vînătorul se pregătește să-l vîneze, se roagă să-l cruțe, făgăduindu-i diferite servicii în schimb. Într-o variantă românească din Ardeal, asemănarea cu sus-citatul colind ucrainean se arată și mai mare : vînătorii slugi ale boierului vestesc stăpînului lor că în pădure se află un

cerb cu coarne minunate şi-l roagă să-i lase să-l vîneze, dăruindu-i-l apoi lui[260].

Vînătoarea ca simbol al voiniciei eroului decade cu vremea în colinde, fiind lăsată numai pe seama slugilor, precum cu mult mai des găsim la ucraineni, iar eroul de colind numai porunceşte şi se bucură de foloasele vînatului. De aceea, la ucraineni motivul vînătorii poate forma adesea şi subiectul colindelor de fată sau de gospodină. De exemplu : gospodina priveşte pe fereastră şi vede un cerb cu nouă coarne. Ea porunceşte slugilor să se pregătească să-l vîneze :

Ei, şi ţipă ea la slugile sale :
— Hei, voi slugile mele prea credincioase !
Luaţi cu voi plasele de mătase
Şi săgeţi strălucitoare
Să prindeţi o vietate sălbatecă,
O vietate sălbatecă, un cerb ca un bour,
Şi cum o să-l prindeţi pe loc să-l ucideţi,
Şi cum îl ucideţi, corniţe să-i smulgeţi,
Corniţe să-i smulgeţi, pielea să-i luaţi,
Şi să mi-o aduceţi şi să mi-o întindeţi,
S-o întindeţi bine în odaia mare,
În odaia mare, sus pe un perete,
Să-i fie acolo stăpînului gazdă...[261]

Finalul colindelor cu acest motiv, şi la ucraineni ca şi la români şi bulgari, deşi prezintă oarecare nuanţe diferite la fiecare, totuşi şi el e comun şi se reduce la distribuirea diferitelor părţi din cerbul vînat sau enumerarea diferitelor foloase ce are eroul de la el, între care mai preţuite sînt „siva şubonca" şi coarnele :

...Ei, şi de coarne să atîrni,
Să atîrni veşminte scumpe,
De corniţe, arme strălucitoare...[262]

iar la români eroul dă părţi din cerb la diferiţi meşteri, pentru a-i face felurite lucruri de preţ :

Unghiile la păhărari,
Coarnele la pieptănari,
Iar pielea la tăbăcari,
Să-mi fac japiu bun pe cal
Şi zgardă pentru ogar...[263]

La alt capitol vom avea prilej să ne întoarcem iar la acest motiv, spre a discuta tipul expus mai sus, precum și alte tipuri ale lui ce aflăm și la ucraineni, bieloruși (și chiar poloni) și la români, însă din alt punct de vedere. Deocamdată ne mulțumim a conchide, din juxtapunerea motivului la bulgari, români și ucraineni, că găsim la aceste popoare un tip comun al motivului și că pretutindeni tendința colindelor respective este de a scoate în relief calitatea de bun vînător a flăcăului, iar motivul face parte din ciclul expedițiilor eroice. Sensul prim al colindelor cu acest subiect este deci ca și aiurea glorificarea eroismului tînărului vînător, iar secundar la origine și numai un derivat ulterior al motivului este lauda eroului pentru foloasele însemnate ce-i aduce un vînat așa de rar.

Trecem acum la categoria motivelor *pur erotice*. Le numim pe acestea pur erotice, spre deosebire de motivele anterioare, din care de asemenea n-a lipsit elementul erotic, precum am amintit mai sus, însă ocupa acolo un loc secundar, chiar dacă adesea se arăta destul de distinct, rivalizînd cu motivul cu care se împletea în același colind, totuși nu apărea firește atît de puternic și în lumină atît de plină precum îl vom afla în categoria de care e vorba acum. Aici e greu de aflat motive comune la români și slavi, fiindcă terenul acestor colinde este cel mai lunecos posibil, chiar de vor fi fost motive comune la origine, ele au suferit schimbări și adaptări violente sau înlocuiri în cursul vremii mai mult decît altele. /În afară de asta, se mai adaugă faptul că în vremuri mai tîrzii la fiecare popor în parte s-au format noi teme erotice în colindă, care s-au alipit celor timpurii, uneori chiar înlocuindu-le/.

Dăm la întîmplare cîteva motive și din această categorie pentru a face cunoștință și cu ea. Unul din motivele favorite, și cel mai însemnat, va fi aici însurătoarea eroului de colind, tratată în cele mai felurite chipuri și în diferitele ei momente, începînd cu curtarea fetei, pețirea, conducerea ei la părinți.

La bulgari, într-un colind colindătorii îi spun flăcăului că-i aduc ca daruri :

...Trei pocale aurite :
...Cu primul să cununi,
Cu al doilea să botezi,
Cu al treilea să mănînci și să bei
Cu falnicii flăcăi colindători... [264]

Aici avem motivul expus sub formă de urare directă. Eroul de colind ridicîndu-se deasupra nivelului comun prin calitățile lui neobișnuite : curaj, vitejie, fiind în adevăr figură eroică, la fel se va ridica deasupra flăcăilor de rînd și în ce privește relațiunile lui erotice și însurătoarea. Va avea, de obicei, nu o singură iubită, ca oricare, ci trei, care toate îl cheamă și-l așteaptă nerăbdătoare cu diferite daruri. Astfel, la români :

Niță, bun bărbat,
El s-a lăudat
Că el zău își are
Trei ibovnicele
În trei săticele,
Trei cornuri de țară...
Dalba brașoveancă...
Nalta moldoveancă...
Romånca de țară.

Fiecare ibovnică îi trimite veste să vie să nuntească, spunîndu-i una că e timpul înmulțirii oilor și n-are cine le păzi de tîlhari :

Romånca de țară,
Ea a poruncit
La Niță la oi :
— Vie Niță, vie,
Dac-o sta să vie,
Dacă nu, spuie,
Că oile au fătat,
Trecut de fătat ;
Și vin tîlhărei
Și iau mieluşei
Și se duc cu ei,
Niță făr' de ei.

Moldoveanca îi spune că e timpul culesului de vii și-l așteaptă strugurii copți :

Vie Niță, vie...
Strugurii s-au copt,
S-au trecut de copt,
Și vin porumbei
Și iau strugurei
Și se duc cu ei,
Niță făr' de ei ;
Vine-o cioară neagră,
Duce vița-ntreagă.

Și, în sfîrșit, dalba brașoveancă îl vestește că a dat grîul în copt și-i timpul secerișului :

Vie Niță, vie,
Că grîul s-a copt,
S-a trecut de copt
Și vin păsărele
Și iau spicșorele
Și se duc cu ele,
Niță făr' de ele...[265]

Deci eroul de colind este arătat a avea pe de o parte noroc în iubire, iar pe de alta noroc la însurătoare, căci fiecare iubită îl așteaptă cu zestre bogată : una cu recoltă de grîu, alta cu

turme de oi și alta cu via cu strugurii copți. Lui îi rămîne numai de ales din toate acestea. Se expune în colindul citat un ideal de însurătoare, care, firește, i se urează flăcăului colindat.

Motivul celor trei mîndre îl aflăm și la ucraineni, deși în forme diferite. Aici fiecare din cele trei iubite dau flăcăului cîte un dar scump :

Prima iubită un cal îi dărui,
A doua iubită o căciulă-i dărui,
A treia iubită — pene aurii.
Calul la chip îi ca luna cea sfîntă,
Căciula arată ca zorii zilei,
Penele pare un soare-n strălucire... [266]

Cînd eroul de colind se duce la horă, el se prinde lîngă fata cea mai frumoasă, care este ibovnica lui și care apoi îi va fi mireasă [267]. Iar cînd pleacă în pețit, nu merge la o fată oarecare, ci merge la o fată foarte bogată, cel mai adesea din țări depărtate. Astfel, cînd tatăl său îl întreabă unde se gătește de drum, el răspunde :

— Peste hotare,
Dup-o fată mare !
Fata mea-i
Fată voinică,
În zile de lucru umblă-n argint, în aur,
De sărbători umblă-n catifea... [268]

De obicei însă el nu se mulțumește nici cu astfel de mireasă, ci merge să pețească pe fata regelui sau pe fata împăratului. La îndemnul tatălui de a-și alege mireasă :

— Trebuie să cauți, fiule, o fată...

el îi răspunde :

— Ei, aș lua-o pe fata țarului !...

gînd la care tatăl nu se împotrivește deloc :

— Eu nu te opresc, poți merge, fiule !
Mergi la cea care-ți place... [269]

Adesea, în scopul însurătoarei, el scrie și scrisori fetei de împărat sau de rege :

...Și-au ajuns scrisorile pîn' la fetele regelui...[270]

Ea îi răspunde să nu se trudească, fiindcă singură va veni :

Voi merge singură pînă la panul meu,
Of, mi-e milă că trudește calul,
Calul să nu-l trudească, slugile să nu le trezească...[271]

Totuși, el pleacă cu alai mare, înconjurat de slugi călări, ca un adevărat comandant de oaste. În drum spre mireasă trag focuri de pușcă și de tunuri :

S-a urcat repede pe primul deal,
Cu tunul a tras, ca tunetul Domnului,
S-a urcat repede pe al doilea deal,
Cu paloșul a lovit, ca fulgerul Domnului,
S-a urcat repede pe al treilea deal,
Gloanțe a tras, ca o ploaie măruntă...[272]

Alteori pregătirile sînt și mai mari, ca în basme :

Ei, și de mă voi însura,
Voi dura poduri tot cu inele,
Voi coperi drumul numai cu cunune,
Voi pune stîlpi numai de aur,
Voi atîrna steaguri numai de mătase,
Voi ara cîmpul cu vulturi porumbaci,
Voi semăna cu mărgăritare pe lîngă drum ;
Hei, dac-aș lua-o pe Ganocika,
Podurile vor răsuna din inele,
Vor foșni cununele așternute pe drum,
Vor suna a vrajă stîlpii cei de aur,
Vor croncăni vulturii în largul cîmpului,
Vor scînteia mărgăritarele de lîngă drum...[273]

E firesc dar ca lumea, văzînd o nuntă cu asemenea fast, să se minuneze și să nu-l mai recunoască pe erou și să creadă că este nunta unui rege :

Și ce spun oamenii : crăișorul vine,
Crăișorul vine, o crăiasă duce...[274]

Fata de rege sau de împărat o capătă foarte adesea eroul pe cîmpul de luptă, uimind prin vitejie pe împăratul dușman, acesta îi dă fiica de soție, iar de zestre jumătate de împărăție.[275]

La români și la bulgari eroul de colind nu se mulțumește însă nici cu fata de împărat, el merge la fata cea mai mîndră din lume, la sora soarelui, simbolul celei mai perfecte frumuseți femeiești. La bulgari am văzut că o capătă întrecîndu-se cu soarele la fugă călare, la români voinicul merge de-o pețește la palatele soarelui, care se află firește în cer și anume în rai. Eroul, călare pe calu-i neîntrecut în fugă,

Sare ici, sare colea,
Sare-n poarta raiului.

Sora soarelui îl întîmpină foarte bucuroasă și-i dă cea mai largă ospitalitate eroului și calului [276], iar soarele nefiind acasă, el răpește pe fată și-o duce cu dînsul călare la părinții lui. Sora soarelui însă îi spune s-o ascundă bine fiindcă o vor căuta zori și luceferi trimiși de fratele ei soarele în urmărire :

...Ascunde-mă bine,
Că din urmă vine
Zori încercători,
Luceferi ispititori [277].

Tînărul o ascunde, „în celar, în păunar", iar cînd vin zorile și luceferii, el le spune să caute pretutindeni, afară de celar, unde se află păuni și păunițe. Dacă însă ei, cu toată prevenirea lui, vor căuta și acolo, eroul îi amenință că :

...D-o scăpa vreun păun,
Iau soarelui d-un cal bun ;
D-o scăpa vro păunioară,
Ieu pe sor-sa soțioară,
C-am găsit-o ș-am luat-o
Și-n casă că mi-am băgat-o [278].

În alte variante, însuși soarele vine în căutarea surorii răpite. Eroul însă voind să-l împace :

...Și-nainte că-i ieșea,
C-un pahar de băutură
Și altul cu voie bună.

și vrea să-l cinstească :

— Ține, soare, vin de bea,
Vin de bea din mîna mea.

Soarele însă refuză, spunînd că el a venit să-și caute sora și s-o ia înapoi. Eroul îi răspunde, ca și aiurea zorilor și luce-

ferilor, mărturisindu-i în cele din urmă că este la el, însă îl mîngîie cu atîta doar că :

N-am luat-o roabă sî-mi fie,
Şi-am luat-o de soţie...[279]

/Într-un colind bulgar, la nunta eroului vin soarele, luna, stelele, vîntul ca staroste, vornici, druşte[280]. La români întîlnim acelaşi motiv într-un colnd de fată/.

Aflîndu-şi mireasa potrivită, eroul de colind bulgar o conduce acasă la părinţi şi-o dă în special în seama mamei, ca s-o iniţieze în treburile gospodăriei :

Învaţ-o, măicuţă, că-i neştiutoare,
Că-i neştiutoare, da-i femeia mea,
Cum vă veţi pricepe, aşa s-o deprindeţi,
Mied, vin ca să toarne, să nu risipească,
Mătase să coasă, dar să n-o încurce,
La gherghef să ţeasă, firul să nu-l rupă[281].

Iar la români tînărul o duce ca să-i fie :

Doamnă bună curţilor,
Stăpînă argaţilor,
Nepoţică unchilor,
Cumnăţică fraţilor,
Nuroră părinţilor,
Chelăreasă banilor,
Stăpînă averilor[282].

Încheind aici şirul exemplelor acestei categorii, observăm din cele citate că însurătoarea eroului de colind, în armonie cu calităţile lui, care ies din cadrul realităţii zilnice, iese şi ea din cadrul lumii reale, ţinînd de o lume ideală, imaginară sau, mai bine zis, de lumea eroică specifică colindelor. Tînărul din colind este întruparea vitejiei şi a frumuseţii bărbăteşti — la români chiar este numit foarte des în colinde Făt-Frumos — şi mireasa lui va fi deci fata cea mai frumoasă, cea mai bogată şi cea mai de viţă : fată de rege, de împărat sau chiar zînă, cum e sora soarelui.

Sfîrşim cu colindele de flăcău, reţinînd că ele în general relevează diferite calităţi ale tînărului, lăudîndu-le, şi tratează cele mai diferite subiecte în legătură cu idealurile tinereţii, prezentîndu-le ca îndeplinite în chipul cel mai norocos posibil, depăşind de cele mai multe ori graniţele realului şi posibilului. Dintre aceste idealuri, două predomină asupra tuturor ce-

lorlalte : *voinicia* și *însurătoarea*, care nu o dată se îmbină și se împletesc laolaltă. Și-am văzut că realizarea lor are loc tot în domeniul idealului. Sensul de glorificare a celui colindat apare și în aceste colinde foarte puternic.

Colinde pentru fată mare

Trecem acum la colindele de fată mare, un alt capitol foarte însemnat al colindelor.

Această specie de colinde are în mare parte motive paralele sau chiar comune cu cele aflătoare în colindele de flăcău. Vom putea distinge și aici cam aceleași categorii de motive, afară bineînțeles de categoria expedițiilor eroice. Deci după tipul colindelor de flăcău vom avea și aici categoriile :

I Motive din viața gospodărească interioară, casnică.

II Motive erotice.

La acestea însă se mai adaugă încă o categorie foarte însemnată aici :

III Motive privitoare la îmbrăcămintea și podoabele fetei și în general la frumusețea ei.

Despre colindele de fată, Veselovski crede că sînt în număr mai mic decît cele de flăcău și că temele lor nu-s așa de variate ca ale acestora din urmă [283]. Totuși, cercetînd mai de aproape această specie de colinde, vedem că e greu să ne împăcăm cu părerea lui. Adevărul este că colindele de fată mare sînt tot așa de cultivate, ba încă și mai cu multă grijă și atenție decît cele de flăcău. Iar dacă aici nu avem frumoasele colinde cu motive vitejești, totuși categoria motivelor erotice ia în colindele de fată o dezvoltare așa de mare față de cea din colindele de flăcău și devine un izvor atît de bogat și variat în teme, încît colindele de fată mare pot sta pe același plan dacă nu chiar rivaliza cu cele de flăcău. Motivele erotice sînt cu drept cuvînt baza colindelor de fată, ele formează atmosfera lor și poate nu există colind din această specie, în care alături de alte subiecte să nu se fixeze și un motiv erotic sau măcar în parte să-i dea colindului un sens de așa

natură. Această categorie ia în adevăr proporții hipertrofice în colindele de fată mare.

Începem cu prima categorie, pe care am remarcat-o și la colindele de gospodină. Motivele din această categorie au de scop a ne arăta priceperea și hărnicia fetei în ale gospodăriei, totuși însă aceasta numai în parte, precum vom vedea. Vom afla în colinde deci, pe fată spălînd rufe, torcînd, culegînd in, secerînd, cultivînd flori, păzind grădina, via etc. Pretutindeni însă motivul gospodăresc este subjugat unui sens erotic. Dintre treburile gospodărești, caracteristic în colindele de fată este cusutul.

La ucraineni și bieloruși fata coase batiste, dintre care una cu aur, și le împarte pe una mamei, pe a doua tatălui sau fratelui, pe cea cu aur iubitului. În loc de mamă, tată, frate, foarte des apar soacra ori socrul și vornicul de nuntă :

...Ei, șade, șade și-o năframă coase :
Una că o coase cu firișor alb,
Alta că o coase cu argint și aur,
Pe-a treia o coase, cu aur o brodează.
Pe cea cusută cu firișor alb
O va da la fete,
Cea cusută cu argint și aur
O va da tatălui socru,
Cea cusută, cu aur brodată,
Iubitului ei că o va da...[284]

La bieloruși la fel :

Fata Alionka coase o năframă...
Cea cu alb cusută tatălui s-o deie,
Cea cu roș cusută mamei s-o deie,
Cu negru cusută fratelui s-o deie,
Cu aur brodată prietenului s-o deie...[285]

Înainte însă de a trimite batista brodată cu aur iubitului, stă la gînduri prin cine s-o trimită. Ar trimite-o prin tată, mamă sau frate, însă găsește că nu șade bine ; ar trimite-o pe o vecină, însă vecina este clevetitoare și o va vorbi de rău iubitului, care ar putea crede vorbelor ei și ar părăsi-o ; ar trimite pe sora ei mai mică, însă aceasta este mai frumoasă ca ea și se teme să n-o îndrăgească pe ea iubitul ei :

...Sora cea mai mică coase lîngă mine,
De o îndrăgește, pe mine mă pierde...[286]

De aceea se hotărăște, în cele din urmă, să i-o ducă singură :

De-o fi o rușine sau de vor fi două, singură le-oi duce !...[287]

Precum se vede, în aceste colinde, deși este vorba de cusutul batistelor, totuși prea puțin ne interesează iscusința fetei în lucruri atît de fine ca brodatul cu aur și argint, față de sensul celălalt, erotic, ce ocupă locul de frunte și devine însuși scopul colindului. Fata coase batistă iubitului ei și daruri de nuntă socrilor și vornicilor. Motivul iscusinței apare mai rar în plină lumină, ca de exemplu într-o *șcedrivkă* : fata coase trei îngerași, însă așa de frumos și cu atîta măiestrie, încît îngerașii vorbesc :

Fata Kulinka, la cusut măiastră,
A cusut trei îngeri.
Și de unul spune : asta-i mama mea !
De al doilea spune : este draga mea.
Iar de-al treilea spune : e doica mea...[288]

La români, același motiv, cusutul și brodatul diferitelor lucruri fine : gulere, batiste, apare foarte frecvent în colinde, este îndeobște lucrul cel mai nobil din toate ale gospodăriei și caracterizează în special pe fată. De cele mai multe ori îl aflăm numai ca motiv de cadru fără importanță pentru subiectul însuși al colindului, adesea însă se găsește și independent[289].

Fata în „chilia dalbă" sau la „masă de mătasă" sau „în leagăn de mătase în coarnele unui cerb" coase :

...Guleraș tătîne-său
Și năframă frate-său.[290]

sau

La gulere bărbătești,
La năframe voinicești.[291]

O văd boieri bogați, cărora le plac într-atît de mult lucrurile cusute de fată, încît îi oferă oi și boi și bani nemăsurați, numai să le dea cîte-o năframă :

Da-i-om buţi cu bani mărunţi,
Da-i-om cară cu comoară... [292]

Fata însă refuză toate aceste daruri scumpe, spunînd boierului că nu-i trebuie :

Nice oi şi nice boi... [293]

...Nice buţi cu bani mărunţi,
Nice cară cu comoară...
Numa' cel voinic de-asară,
Că-i cu părul retezat,
Voinic ca el nu-i în sat... [294].

În adevăr, la români este scoasă în relief puternic şi măiestria fetei care lucrează extraordinar de fin şi frumos de vreme ce boierii îi oferă pentru o năframă bogăţii aşa de mari, totuşi nu e mai puţin adevărat că scopul ultim al colindului este de a releva altceva : valoarea iubitului în ochii fetei, deci motivul nostru se subordonează tot unui motiv erotic. /O să menţionăm în treacăt că împrejurările din acest colind de fată românesc/ sînt paralele cu cele din colindul de flăcău de tipul bulgaro-ucrainean, cu motivul *asediul cetăţii,* unde la fel este preţuită fata de către erou : refuză diferite bogăţii ce i se oferă, precum un cal, aur, argint, în schimbul fetei pe care o preferă înaintea tuturora.

La fel s-ar mai putea cita multe alte colinde de fată mare, în care motive din categoria treburilor gospodăreşti se pun în slujba motivelor erotice. De exemplu fata spală rufe la rîu [295] şi după ce isprăveşte se roagă de tatăl ei să vină cu căruţa sau sania să i le ducă acasă. Tatăl însă refuză spunînd că nu i-i căruţa aşezată, nu i-s potcoviţi caii. La fel roagă ea pe toţi din casă : mamă, frate, soră şi toţi o refuză, trimiţîndu-i acelaşi răspuns. Numai la urmă, cînd s-adresează iubitului, el vine îndată :

...Sania mea e strînsă,
Calul meu e potcovit,
Nu fi tristă, draga mea,
Îndată plec prin împrejurimi... [296]

Exact la fel se întîmplă în colindul cu motivul *fata culege in* [297]. De asemenea motivul *fata seceră grîu* oferă acelaşi fenomen. Pe lîngă ogorul pe unde frumoasa fată seceră trec

flăcăi tineri de viță : fecori de popă [298] sau chiar împăratul, care stau în loc și privesc :

Nu atît la grîu, cît la fată !

Împăratul îi propune să meargă să secere și la el :

— Fată frumoasă, vino la mine,
Vino la mine la secerat de grîu... [299],

propunere însă care are sens simbolic : pețirea fetei.

Numai rar de tot găsim la ucraineni motivul independent, însă atunci el este fără farmec, prozaic, tocmai fiindcă-i lipsește nuanța erotică, ca în exemplul următor : fata toarce foarte fin, pentru veșminte părinților și fraților :

...Frumoasa domnișoară N. toarce fir subțire,
Toarce firul, nu adoarme,
Tatălui ei o cămașă,
Mamei sale o basma,
Surorei sale o brățară... [300] ;

sau în alte colinde ucrainene :

...Și auzit-a ea trei glăscioare :
Primul glăscior — tătuca cum o strigă,
Al doilea glăscior — măicuța cum o strigă,
Al treilea glăscior — frățiorul cum o strigă.
Tătuca o strigă să mături-n foișor,
Măicuța o strigă să toarcă un fuior,
Frățiorul o strigă să adape calul... [301]

Deci colindele în care ne este arătată fata la vreo treabă acasă sau la cîmp, foarte rar se întîmplă să trateze acest motiv cu scopul anume de a ne arăta pe fata gospodină, relevîndu-i calitățile ei în acest sens ; cel mai des motivul capătă nuanțe erotice.

Categoria motivelor privitoare la îmbrăcămintea și podoabele fetei și în general la frumusețea ei ne apare cu mult mai distinctă decît cea precedentă. Frecvent în colindele de fată mare este motivul citat deja la cele de gospodină, al meșterilor de tot felul care lucrează pentru fată : țesători care țes mătasă, cizmari care lucrează ghete sau cizme, croitorii cos rochii scumpe, giuvaergiii fac inele de aur. Eroina umblă printre ei veselă și-i cinstește cu vin sau cu mied [302]. Foarte pro-

babil că motivul aparține la origine colindelor de fată și de aici a trecut în cele de gospodină. Aiurea, hainele și podoabele i le cumpără frații de la tîrg :

...Să mergem, frățioare, pîn' la iarmaroc...
O cămașă scumpă surorii să-i luăm,
Ne cunoaște lumea, bine-o să ne fie...[303],

sau i le dăruiește iubitul ei[304]. /Motivul în ultima sa formă este de origine polonă, precum vom vedea mai lămurit aiurea/. Iubitul care dă daruri fetei apare cu mult mai des în colindele polone /în forme stereotipe/ :

/Pantofiori de aur,
Făcuți la Varșovia,
Flăcăul i-a dăruit, flăcăul i-a dăruit,
Fiindcă de această fată,
Preafrumoasă fată,
S-a îndrăgostit, s-a îndrăgostit...[305]

Apoi urmează enumerarea altor obiecte : *chusteczki, katanki, spódniczki* ș. a. La ucraineni cel mai des astfel de daruri aduce fetei fratele ce se întoarce de la război. De obicei sînt în număr de trei. Felul lor variază : *o fustă verde, un inel de aur, un șirag de perle*[306], *un brîu de mătase, o șubă de vulpe*[307], *o chită de păun, un vas de aur, ciuboțele*[308] etc. La bieloruși la fel : *rumeanî veanok, zolotî persțen, șovkova spodnița*[309]. În unele colinde întîlnim înșiruirea tuturor obiectelor de îmbrăcăminte și a podoabelor de sărbătoare cu care se gătește fata. Ea se laudă către vreun tînăr care o vede în zile de lucru la treabă în haine obișnuite și-o place, spunîndu-i că de-ar fi văzut-o sărbătoarea gătită, ar fi avut în adevăr ce admira :

...— Ce să-mi urezi dumineca dimineața,
Cînd mă gătesc să merg pînă la biserică,
Nu atît pîn' la biserică, cît pînă la cîrciumioară ;
De voi îmbrăca ciorapi albi,
De-mi voi lua botinele,
De-mi voi lua cămașă albă,
De-mi voi lua fusta frumoasă,
De-mi voi prinde catrința roșie,
De mă voi încinge cu funda cea roză,
De-mi voi atîrna coralii cei scumpi,

De-mi voi pune inelușul de argint,
Ciorapii albi picioarele să le încălzească,
Botinele tălpile să le-ncălzească,
Cămașa albă trupul să-l apere,
Fusta cea scumpă de fundă-i încinsă,
Catrința roșie la soare să strălucească,
Coralii cei scumpi gîtul să-l cuprindă,
Funda cea roșie să mă facă frumoasă,
Șiragul de perle capul să mi-l strîngă
Șuba cea scumpă trupul să mi-l încălzească,
Centura cea scumpă mijlocelul să mi-l strîngă,
Inelușul de argint degetul să-l cuprindă...[310]

Firește însă că eroina de colind este tipul frumuseții de femeie. Iată cum zugrăvesc colindele frumusețea ei :

Frumoasă și bogată-i călina în luncă,
Dar mai frumoasă-i fata N. N.
Prin curte cînd umblă, la soare cînd iese,
În tindă-a intrat, în zori c-a ieșit...[311]

În același chip la români :

Grădina cu florile,
Sîntu-mi flori de toate flori,
Dar ca una nu-i nici una,
Ca Mărie, fată bună ![312]

Tot la români, adesea, eroina de colind este comparată cu soarele :

De frumoasă-n lume
Ea soață nu are,
Numa sfîntu soare[313],

sau, iar la ucraineni :

...Iese în curte, curtea se umple de lumină,
Intră în tindă, tinda se umple de lumină,
Tinda se luminează de zici c-a luat foc...[314]

Iar cînd joacă în horă, între toate fetele :

...nu e alta mai frumoasă ca a noastră...[315]

sau, cum spune un colind românesc din Ardeal :

Sus în malul Jiului,
La tîrgul Sibiului,
Horă mare se d-aflare,
Tot de fete și neveste,
Dar ca Țica nu mai este[316]

Totuşi, oricît este ea de frumoasă, îmbrăcămintea bogată şi podoabele scumpe cu care se găteşte vin să dea o şi mai mare strălucire frumuseţii ei naturale. De aceea, cînd se îmbracă de sărbătoare şi merge la biserică sau aiurea, oricine o vede se minunează de frumuseţea ei şi nimeni din sat n-o mai recunoaşte. Toţi se dau plin de respect în lături sau cei ce şed se scoală în picioare înaintea ei şi se descopăr, salutînd pînă la pămînt şi întrebînd-o uimiţi, dacă este fată de împărat sau de rege :

...Panii că stăteau, căciulile că-şi scoteau,
Căciulile că-şi scoteau, pe ea că o-ntrebau :
— A cui eşti tu, ţarino, a cui eşti tu, regino ?
— Eu nu mi-s ţarină, eu nu mi-s regină,
Eu-s fata lui Ivan, numită Ganocika ! [317]

Precum se vede, motivul acesta e perfect paralel cu cel din colindele de flăcău, unde, de asemenea, lumea se minunează de vitejia eroului şi-l întreabă dacă este fecior de împărat sau rege. La origine însă motivul a aparţinut colindelor de fată mare şi de aici a trecut în cele de flăcău, precum vom avea prilejul să constatăm mai departe. Analogia merge aşa de departe între aceste motive că şi aici, ca şi în colindele de flăcău, numai mama îşi recunoaşte fiica :

...După păru-i castaniu, după cămăşuţa-i,
După cămăşuţa-i, după chipu-i dalb... [318].

Numeroasele colinde la ucraineni, care au de obiect îmbrăcămintea şi podoabele fetei, sînt de fapt un capitol însemnat ce tratează indirect despre frumuseţea ei. De acest capitol ţin în cea mai mare parte diferitele daruri scumpe pe care fata le primeşte, de asemenea şi împodobirea fetei cu cunună din pene de păun ; tot aici aparţine în parte şi motivul făuririi diferitelor obiecte scumpe de către aurar din *zolota reasa* pentru fată : *zolotîi vinok, zolotîi poias, zolotîi persteneţ* [319].

Colinde care cîntă direct frumuseţea fetei, zugrăvind-o, sînt puţine ; astfel, adesea eroina se laudă cu părul ei bogat, ce se compară cu florile mesteacănului :

...Ei, s-a lăudat panna cea brunetă
Cu părul ei faţă de prietene... [320]

La bulgari și la români frumusețea fetei este relevată în chip și mai reușit, prin mijloace și mai eficace, anume în cadru epic.

La bulgari, eroina se laudă că-i mai frumoasă decît soarele și luna [321]:

S-a lăudat mica fecioară,
Că-i cea mai frumoasă fată,
Cea mai frumoasă, cea mai ferchesă;
Mai frumoasă decît soarele,
Mai frumoasă decît sora lui,
Decît sora lui, decît luna... [322]

Soarele îi propune să se ia la întrecere în frumusețe, să se vadă care strălucește mai tare. Pentru aceasta apar amîndoi: fata gătită frumos, pe pămînt, iar soarele pe cer. Dar fata este așa de frumoasă, că și ea pare a fi un alt soare, așa că lumea vede doi sori în loc de unul:

Unu-i soarele pe cer
Iar alt soare-i pe pămînt... [323]

Însă din pricină că strălucesc pe lume doi sori, căldura dată de amîndoi fiind prea mare, ard cîmpurile și muncitorii de pe ele; secerătorii, cosașii, ciobanii:

Au ars prășitorii,
Prășitorii de pe ogoare,
Au ars secerătorii,
Secerătorii de pe lanuri,
Cosașii de pe pășuni,
Ciobanii de pe pajiști... [324]

Această ardere, firește, este simbolică: le arde inima cu frumusețea ei! Atunci soarele se dă învins. Fata este recunoscută ca mai frumoasă decît dînsul și o roagă, pentru a cruța lumea de ardere, să înceteze de a străluci așa de tare și să intre-n casă:

...Hei, tu fată, mică fată,
Intră în chiler,
Ca să nu te încălzești,
Să te-ncălzești la doi sori... [325]

Avem în colindul bulgar reliefarea frumuseții eroinei nu prin zugrăvire, cum este de obicei la ucraineni — nici un vers nu ne spune în colind cum este la față, cum i-s ochii, părul, în ce fel e îmbrăcată —, ci prin fapte. Pe de o parte prin efectele ce această frumusețe are asupra lumii, pe de alta prin

întrecerea cu însuşi simbolul celei mai desăvîrşite frumuseţi — soarele — pe care-l învinge.

La români, deşi colindele ce tratează despre frumuseţea fetei nu ating strălucirea fantastică de basm a colindului bulgar, totuşi nu-s mai puţin reuşite şi întîlnim aceleaşi mijloace epice de realizare ca şi la bulgari. Eroina, fată frumoasă fără seamăn, însă săracă, este peţită de un tînăr boier de rang, de marele serdar al ţării sau de portar-mare sau chiar de un fiu de rege [326]. Colindul începe fericind pe părinţii fetei de aşa noroc :

Ferice, Doamne, ferice,
Ferice de cest domn bun,
Cest domn bun, jupîn (cutare)
Că mi-şi are fată mare,
Fată mare pe (cutare) ;
Şi mi-o cere un serdar-mare... [327]

Dar serdar-mare, potrivit rangului său înalt, trebuia să-i ceară şi zestre boierească ; şi astfel el trimite vorbă la părinţii fetei că cere :

Cam vreo mie de mioare,
Tot mioare ocheşioare,
Ies în vară fătătoare,
Şi-alte zece
De berbece,
Cu lînele poleite,
Cu coarnele zugrăvite ;
Şi-i mai cere-o zestre, cere,
Cere-şi pluguri cu boi negri
Şi gonaci
Cu pogonaci... [328]

Şi-i mai cere zestre, cere,
Nouă mori de sub pămînt
Ş-alte nouă mori de vînt
Măcinînd aur şi-argint,
Cu piscoaie pe fereastră,
Să pice bănetu în casă ;
Şi-i mai cere zestre, cere,
Cere pe Negrul din grajd,
Înfrînat şi înşeuat
Cu şeaua moldovenească,
Cu pătura tătărească
Şi scările cu turnuri
Şi frînele cu fluturi,
Şi cioltarul podobit
Numa-n aur şi-n argint [329].

Părinţii şi fraţii fetei, cînd aud că serdar-mare le cere o zestre aşa de mare, se întristează şi pierd nădejdea de a mai căpăta un asemenea ginere. Fata însă, încrezătoare în sine, nu deznădăjduieşte şi încurajează şi pe ai săi, spunîndu-le să aştepte pînă-n sărbători, cînd va fi horă :

— Alei, dragii mei părinţi,
De ce-mi staţi aşia mîhniţi
Şi voi fraţi aşia-ntristaţi ?

Puţintel mai aşteptaţi,
Pîn-or veni joile
Joile cu horile.
Duminici cu nunţile.[330]

Venind sărbătorile, fata se găteşte frumos în hainele cele mai scumpe :

'Mbrăcă o ie
Dintr-o mie
Şi-o rochie stacojie
Şi-un brîu lat
De Ţarigrad...
Şi papuci
De pe la turci[331].

Astfel îmbrăcată, pleacă la horă :

Şi-n horă mi se prindea,
Serdar-mare mi-o vedea,
La inimă-l săgeta,
Toată zestrea i-o ierta !...
...Numai pe Negrul să-mi daţi...[332]

Apoi are loc nunta, care ţine trei zile cu chefuri şi petreceri. Înţelegem cît de frumoasă va fi fost fata de vreme ce serdar-mare, cînd o vede-n horă jucînd, uită de toată zestrea domnească pe care o ceruse părinţilor şi o cere numai pe fată, a cărei frumuseţe l-a săgetat la inimă, precum spune colindul[333]. Dacă însă el renunţă la toată zestrea, nu poate renunţa la cal, care reprezintă în colinde însuşi simbolul voiniciei precum am văzut.

Într-un chip analog este relevată frumuseţea fetei în colindele bieloruse : cînd o văd popii pe fată uită să citească, iar cînd o văd negustorii îşi uită de interese şi toţi îi dau daruri :

...M-a făcut maica pe mine,
Fericită, iscusită,
Neagră la sprîncene şi ascultătoare :
Cînd mă duc la liturghie,
Toţi popii mă privesc,
Uită să citească, uită să mai scrie,
I-a plăcut de mine unui tînăr popă,
El mi-a dăruit basma de mătase.
Cînd mă duc la tîrg,
Toţi negustorii mă privesc,
Şi uită să mai vîndă,
I-a plăcut de mine unui tînăr negustor,
El mi-a dăruit fir chinezesc...[334]

Frumusețea fetei din colind apare în plină lumină, deși nicăieri fata nu este zugrăvită.

Dealtfel, în colindele românești în special, foarte rar ne întîlnim cu portretizări, totul este arătat prin mijloace indirecte : impresia ce lasă eroul sau eroina asupra altora sau prin fapte, în chip epic. În regulă generală, zugrăvirea directă prin epitete nu se întîlnește, decît doar exprimată în foarte scurte caracterizări ca : „(Cutare) d'ochi-și negri" [335]. Un tip de portretizare a eroinei de colind la români în chip indirect este următorul : boieri mari rămîn uimiți de frumusețea fetei și o întreabă :

— De cînd tu ți-ai dobîndit
Cest corp 'nalt, mîndru îmbrînat,
Ochișorii negri, genele
Mai pe sus sprîncenele,
Cele ingînățelele ? [336]

Ea le răspunde că fratele ei a adus, cînd era mică fetiță, trei zugravi meșteri mari din țări străine la ei acasă și, pe cînd ei lucrau, ea a privit pe fereastră printre zăbrele și :

Trei scîntei că mi-au sărit
Și pe mine m-au lovit,
D-alta-n piept și d-alta-n spate,
D-alta-n fața numelui...
Și de-atunci mi-am dobîndit
Cest corp nalt, mîndru-mbrînat,
Ochișori negri, genele... [337]

Iar aiurea, fata este întrebată de colindători :

Da pe tin' Mărie hăi,
Cine mi te-a-mpodobit
Așa mîndru și gătit,
Cu argint pînă-n pămînt
Și cu aur pînă-n brîu ?

Răspunsul îl dau tot ei în locul fetei :

Doi părinți cari' te-au băiat,
Lapte dulce te-o scăldat,
Flori de măr te-o-nfășurat,
Să fii dragă pruncilor,
Ca otava juncilor...
Ca sarea berbecilor,
Vin roșu boierilor,
Măr roșu copiilor,
Ca tămîia popilor ! [338]

Zugrăvirea, cu chipul acesta, trece din faza statică la acțiune, la epic. Numai în mod excepțional aflăm în colindele române adevărate portretizări directe ca :

Cristina frumoasă,
Cu cosiță groasă,
Cu sprînceana trasă,
Cu geana sumeasă,
Chip de jupîneasă... [339]

Din cele citate pînă aici se vede clar că, indiferent sub ce formă este cîntată, frumusețea este cea mai înaltă, cea mai de preț virtute ce se cere eroinei de colind. Ceea ce este vitejia pentru eroul de colind, este pentru eroină, chiar mai mult încă, frumusețea. Aceasta este calitatea ce o caracterizează înainte de toate. Desigur, eroina de colind va fi și harnică gospodină, iscusită la treburi femeiești, bogată, însă mai presus de orice frumoasă. La frumusețea ei însă se mai pot adăuga și alte calități care-o pot accentua și mai mult și face pe fată și mai plăcută lumii. Astfel, eroina de colind trebuie să și cînte frumos.

La români, eroina de colind, în timp ce coase, cîntă așa de frumos, încît stîrnește gelozia împărătesei care o aude. Aceasta îi trimite răspuns să tacă, fiindcă se teme să n-o audă și împăratul ce se întoarce de la vînat, căci :

...Iar dacă te-o auzi,
Pe tine că te-o-ndrăgi
Și pe mine m-o urî [340].

La bulgari, eroina, după tipul cunoscut, se ia la întrecere în cîntat cu simbolul celei mai perfecte cîntărețe din lume, cu privighetoarea, și-o întrece. Rămășagul se face cu următoarele condiții : dacă învinge privighetoarea, taie frumosul păr bălai al fetei ; dacă învinge fata, taie aripa dreaptă a privighetoarei. Fiind învinsă, privighetoarea se roagă de iertare, promițînd in schimb să-i cînte fetei la fereastră și seara cînd se culcă și dimineața cînd se scoală [341]. Colindul începe arătînd pe fată cosînd și cîntînd în același timp, ca și la români :

Iar ea coase mărunt de mînă,
Coase și cîntă,
Un cîntec minunat, un cîntec divin... [342]

Este curios că la ucraineni nu găsim în colinde pe eroina cîntăreață. Cîntatul, fie din vreun instrument oarecare, fie din gură, este o calitate a eroului :

Mîndrul pan intră-n joc și joacă,
La joc că joacă și frumos mai cîntă... [343]

Fete de boier îl aud și se minunează. Ele în întreabă cine l-a învățat a cînta așa frumos. El le spune că *nenka radnenka* [344].

/Uneori răspunde că mama care l-a născut, alteori că iubita lui l-a învățat/. În colindele de flăcău motivul cîntatului apare foarte des, în cele de fată rar de tot și se prezintă perfect identic cu cel din colindele de flăcău, ceea ce arată a fi o adaptare de acolo. De exemplu, într-un colind de fată ucrainean eroina „La zaruri că joacă, / Frumos că mai cîntă..." [345]. Și un tînăr care o aude întreabă uimit :

— Cine joacă acolo atît de frumos,
Atît de frumos joacă și-atît de frumos cîntă ? [346]

Apoi văzînd pe fată o ascultă și o întreabă cine a învățat-o să cînte așa de frumos. Răspunsul fetei e, ca și în respectivele colinde de flăcău :

„M-a-nvățat măicuța..." [347].

Altă calitate, care însă e mai puțin reliefată și nu cu necesitate cerută eroinei de colind, ar fi și inteligența. La ucraineni ea apare mai distinct decît oriunde, anume în motivul *enigmelor*. Un tînăr întîlnește fata și-i pune la încercare înțelepciunea dîndu-i să-i dezlege de obicei trei enigme, cu condiția că de le va ghici va fi soția lui, iar de nu, nu :

— Ce crește fără rădăcini ?
— Ce înflorește fără sămînță ?
— Ce arde fără să frigă ?... [348]

Firește că eroina le dezleagă și devine soția tînărului. Prin ucraineni motivul se răspîndește la bieloruși, unde este foarte cultivat, și la poloni, unde, deși mai rar, totuși e atestat. Foarte rar și numai în mod excepțional motivul se află în colindele de flăcău, cînd fata dă enigmele flăcăului spre dezlegare [349]. Tot aici trebuie amintit și motivul, tot ucrainean, însă mult mai rar, al fetei care *rozum sadit* [350].

Am relevat pînă acum din colindele de fată motive ce au de obiect ocupații de-ale fetei sau calități de-ale ei, care contribuie a o face pe fată cît mai plină de farmece, cît mai atrăgătoare. Ne rămîne încă de cercetat categoria motivelor erotice pure care sînt foarte numeroase și formează domeniul în care vedem pe eroina de colind înarmată cu calități ca acelea amintite, intrînd în luptă. Lupta aceasta, deși diferită de a eroului de colind și cu alte arme, totuși nu e mai puțin grea

și mai puțin eroică. Cît de puternice sînt armele eroinei de colind și cum iese învingătoare din cea mai grea luptă am putut deja vedea și la citatul colind românesc despre serdar-mare.

Din categoria aceasta lăsăm la o parte mulțimea de motive idilice, care au de obiect diferite scene de iubire între eroină și alesul ei, de cochetărie feminină, etc. / fiindcă ele sînt mai tîrzii și se îndepărtează de spiritul colindului propriu-zis/ și ne oprim la grupul cel mai important, anume la cel cu motive în legătură directă cu căsătoria. În adevăr, scopul definit, în jurul căruia se centralizează în chip direct sau indirect toate motivele colindelor de fată mare, este măritișul fetei. El este idealul suprem în slujba căruia se pun toate calitățile eroinei, relevate în diferite colinde, printre care calități, am văzut, frumusețea ocupă locul întîi. Dacă acest ideal este atins și în ce chip este atins de eroină, am văzut în parte și vom completa încă prin cîteva exemple. Din ciclul acesta, motiv foarte răspîndit este acel al pețitorilor. Fata întîlnește la tot pasul tineri care se-ndrăgostesc de ea și vor să le fie soție. Ea are numai de ales dintre dînșii pe cel mai bogat, pe cel mai frumos sau mai de rang. Astfel, la români, fata aude afară zgomot și i se pare că bate vîntul. Întrebînd însă pe mama sa, aceasta-i spune că au venit pețitor s-o ceară [351]. Aiurea, fata privind pe drum departe i se pare că vede în loc de pețitori nouri de ploaie, așa de numeroși vin [352]. Acești pețitori însă nu-s tineri de rînd, ci viteji și învățați :

Unul sulița strujește,
Unul șoiman netezește,
Unul cărți dalbe cetește [353].

La ucraineni vin de obicei trei pețitori, fiecare cu alaiul său : unul așteaptă la poartă, altul în livadă și al treilea în fața casei. Ea îi împacă pe toți, dînd la doi din ei diferite daruri, cu cel de al treilea însă merge ea însăși [354] ; alteori își dau daruri reciproc, iar adesea numai fata primește de la pețitori [355] și-l alege pe acela care îi dă daruri mai bogate sau mai frumoase. De exemplu, într-un colind unul îi oferă „ghete galbene", al doilea o „haină de vulpe" și al treilea un „rădvan de aur" tras de patru cai :

— Unul c-o întreabă : — Mă iubești pe mine ?
Mă iubești pe mine, și mergi după mine ?
Că-ți voi da botine galbene !

Ea răspunde hotărît :

— Eu botine că nu vreau, după tine nu mă dau...

Al doilea o întreabă la fel, oferindu-i şuba, însă îl refuză şi pe acesta. Al treilea o întreabă şi el, spunîndu-i :

— Am să-ţi dau un rădvan de aur,
La rădvanul meu patru cai vor sta,
Iar prin sat dacă vom trece,
Vor spune sătenii : „iată tîrgoveţii !"
Iar prin tîrg dacă vom trece,
Vor spune tîrgoveţii „iată panii trec !"

Acestuia fata îi răspunde :

— Iar eu te iubesc, după tine merg ![356]

Colinda citată e dintre acelea ce arată un ideal de căsătorie bogată după închipuirea fetelor de la sate. În fiecare din darurile celor trei peţitori se vede un simbol al bogăţiei visate : „ghete galbene" în imaginaţia poporului era în trecut un lux foarte rar[357], tot astfel şi blana de vulpe. Însă mai presus de toate i se pare semn al vieţii bogate şi fericite rădvanul cu patru cai, ce stîrneşte admiraţia şi a sătenilor şi a orăşenilor. Colindul e desigur inspirat din observaţia directă, după impresia lăsată de boieri călătorind în astfel de trăsuri ca aceea din colind pe la sate.

Dintre toţi peţitorii însă, cel mai preferat la ucraineni este feciorul de popă ; el este privit drept peţitorul ideal. De ce feciorul de popă constituie un ideal de măritiş pentru fetele de la ţară, ne-o spun înşişi colindele : fiindcă nu vor mai munci din greu, ci vor purta cheile gospodăriei, adică vor conduce în calitate de stăpînă poruncind numai slugilor :

Iar tînăra avea numai cunoştinţe,
Avea cunoştinţe pînă la Lublin,
Chiar pînă la Lublin, pentru fiul popii,
Pentru fiul popii ce n-a făcut ea,
Ce n-a făcut ea, mied, vin c-a băut,
Mied, vin c-a băut, şiragurile că şi-a zornăit...[358]

De aceea adesea, chiar cînd nu vine el singur la fată s-o peţească, fata îndrăzneşte ea să-i propuie s-o ia în căsătorie, spunîndu-i că are zestre mare :

— Ei, panule, fecior de popă,
Ia-mă pe mine de pe corăbioară,
Căci am șaptezeci de frați,
Șaptezeci de frați și trei rînduri de neamuri,
Și-or să mă susțină cu toții pe mine,
Și dacă mă iei, cu toți or să-mi dea...[359]

Mai rar apar însă și alți pețitori preferați, de exemplu armeanul bogat, pe care îl alege înaintea orășeanului :

Nu mă duc după tîrgoveț,
Mai bine merg după armean,
La tîrgoveț muncești din greu,
La armean zornăi groșii,
Groșii că-i zornăi, porți straie frumoase...[360]

Adesea vine în pețit la fată chiar feciorul de împărat sau de rege și-i aduce daruri foarte bogate : argint nesocotit, stofă nemăsurată și miere necîntărită[361].

La români, de asemenea, găsim alegerea pețitorului ideal, din obișnuitul număr de trei care vin la fată și-o cer. Astfel o pețesc un păcurar, un ostaș și un fecior de împărat :

O cer din trei laturi
De peste trei vaduri,
De pe-un vad o cere...
Oacheș păcurar...

Colindătorii sfătuiesc pe mama fetei să-l refuze :

Dar lui nu o da,
Că nu-i fata ta
Să umble pe la turmă
Pînă-i dă de urmă,
De cu dimineață,
Prin rouă și ceață,
Și-n de către seară
Prin vînt și răceală
Numai alergînd,
După el căutînd,
Rochii sfîrtecînd...[362];

sau, aiurea, fata singură-l refuză pe „dalbul păcurărel" fiindcă :

...are oi prea multe,
Cîtă frunză-n munte,
Și ei i se urește
Untul alegînd
Și oi ciobănind[363],

...În strungă bătînd,
Oi multe mulgînd[364].

La fel îl respinge și pe ostaș, deoarece :

Cîndu-i gura dulce,
El pleacă, se duce ![365]

Alteori o cere un tînăr cîrciumar, însă nici după el nu se duce, fiindcă :

...Are vii prea multe,
Cîte frunze-n munte
Și i se urăște
Vinul crîșmărind,
Banii numărînd [366].

La urmă e numit feciorul de împărat pe care fata-l preferă înaintea tuturor :

De pe-un vad o cere,
După doru-i piere,
Fecior de-mpărat,
Mîndru și înalt
Și lui o vei da,
Că-i de fata ta,
Masa-i tot întinsă,
Lumina aprinsă,
Pentru împărăteasă
Covor de mătase,
Cocia de aur... [367];

sau, în altă variantă, tot relativ la feciorul de împărat :

...Și ea așa-mi zice,
Că-acolo se duce,
Că ei că i-i drag
Sara, dimineața,
Hinteie chichind
În tîrguri mari mergînd.
Da-n tîrg ce și-o lua ?
Haine de mătase
Ca l-o-mpărăteasă,
Iar la împărat
Un bît ferecat [368].

Precum se vede, nici unul din pețitorii respinși nu-i de lepădat : ciobanul și negustorul sînt bogați peste măsură, ostașul e frumos. Ei însă nu formează în colind decît gradația ascendentă către idealul de pețitor care e feciorul de împărat. Colindele ni-i arată pe toți pețitorii deopotrivă, pe respinși, ca și pe aleși, oameni cu calități neobișnuite ; fie prin rangul lor înalt, fie prin vitejia sau bogăția lor, tocmai pentru a scoate în relief și mai mult trecerea de care se bucură eroina.

Curios este însă că motivul acesta, care se află într-un tip paralel cu cel românesc la bieloruși, se prezintă acolo cu un caracter deosebit ; alegerea se face în chip invers : eroina refuză pe flăcăii bogați sau de rang, cum sînt de exemplu tînărul negustor și feciorul de împărat, și preferă pe feciorul de țăran sau pe *molodii sujenki* [369], ceea ce de fapt înseamnă același lucru. Iar cînd cel ce alege este flăcăul, la fel refuză și el pe fetele de viță, cum sînt fiica de boier și fiica popei :

...Cîte zile oi trăi,
Fată de curtean n-oi iubi...
...Cîte zile oi trăi,
Fată de popă n-oi iubi... [370] ;

și o alege în același chip pe fata de țăran :

...Cîte zile oi trăi.
Fată de țăran că voi iubi !...[371]

Totuși e explicabil de ce motivul ia această întorsătură la bieloruși. Colindul unde flăcăul alege, fiind adresat desigur unei fete mari, care în general este fată de țăran, ea este ridicată mai presus de orice alte fete. La fel colindele în care flăcăul țăran e ales de fată vor fi fiind închinate flăcăului și de aceea condiția de țăran este supra-prețuită. În orice caz, aceasta constituie o coborîre de la ideal la real și o abatere de la adevăratul duh al colindelor, care cere strălucire și idealizare.

Ar mai fi acum de cercetat motivele care vorbesc despre nunta fetei. Zugrăvirea nunții înseși, cum se petrece, n-o aflăm în colinde și, pentru scopul practic al colindelor, desigur nici nu și-ar avea rostul. Aflăm însă pregătiri de nuntă, așteptarea nuntașilor și vornicilor. La români fata prinde în mreje un pește minunat în grădina cu flori. Peștele singur se oferă pentru ospățul de nuntă, spunînd fetei :

Vino de mă ia,
Căci cu carnea mea
Nunta ți-ei nunti
Ș-o vei potoli...[372]

Cu prilejul nunții, la ucraineni, colindele relevă și zestrea mare a fetei sau diferite alte daruri ce ea primește în afară de zestre de la părinți, frați, surori. Ea își strigă vornicii, făcîndu-le semn cu batista și vestindu-i :

— La o parte, boieri greci...
Vrea tatăl să dea ca dar,
O sută de boi să dea ca dar,
Să-i înjuge, la grîu să are.
...Vrea mama să dea ca dar,
Să dea în dar o sută de vaci,
O sută de vaci să dea, toate cu viței ;

apoi sora :

„...O sută de oi să dea, toate cu miei...",

iar fratele :

„...O sută de stupi să dea, toți cu roiuri...",

și la urmă Dumnezeu :

„...dar să dăruiască, parte să primească..." [373]

Aiurea, fata e dăruită de tatăl ei cu trei sate :

— La o parte, măi boieri,
Că tata vrea ca să-mi dea,
Ca dar că vrea să-mi dea trei sate :
Un sat cu oameni bătrîni,
Al doilea sat cu flăcăi,
Al treilea sat cu fecioare... [374]

Motivul nu e statornic aici, ci numai prin întîmplătoare adaptare. Deci eroina de colind e și bogată, are zestre mare, sau în tot cazul la nuntă capătă daruri bogate de la toți, care daruri formează ele însele o zestre însemnată. La români am avut prilejul, aiurea, în alte împrejurări, să cunoaștem zestrea eroinei de colind.

Imagini despre fastul strălucitor al nunții fetei însă se pot găsi, deși nu des și nu ca motive statornice, ci rezultatul unor adaptări sau contaminații incidentale. De exemplu, la ucraineni întîlnim uneori motivul zidirii podurilor minunate de către fată în așteptarea iubitului care vine singur sau cu nuntașii la aleasa lui :

Am podit cu bîrne și cu straie scumpe,
Am podit podurile cu inele,
Am sădit grădinile cu vii,
În păduri am dus păuni,
Pe cîmp am semănat mărgăritare ;
Și dacă dragul meu va trece pe pod,
Inelele vor răsuna pe pod,
Se vor pleca-n grădină toate viile !
Iar de va trece dragul meu prin pădure,
Vor scînteia-n pădure toți păunii,
Iar de va trece dragul meu pe cîmp,
Vor fulgera pe cîmp toate mărgăritarele,
Toate mărgăritarele, de grîu arnăut ! [375]

Același motiv l-am văzut și în colindele de flăcău, unde eroul se laudă că la nunta lui va face astfel de pregătiri.

La români găsim acelaşi motiv pe care l-am relevat la bulgari în colindele de flăcău, al astrelor nuntaşi : eroina doreşte ca la nunta ei să aibă pe :

Sfîntul soare nănaş mare,
Sfînta lună nună bună,
Şi stelele fetele,
Şi luceferii feciorii...[376]

Totuşi, motivul apariţiei unui alt ciclu şi numai întîmplător îl găsim contribuind la strălucirea nunţii fetei.

Colinde pentru logodiţi

La români aflăm şi colinde de fată logodită, care sînt desigur specializări mai tîrzii ale unora dintre cele de fată mare, prin adaptare la situaţie. Ele însă nu se deosebesc de celelalte colinde de fată mare prin nimic. Acelaşi colind, în unele regiuni poate fi cîntat drept colind de fată, aiurea drept colind de logodită. De exemplu, colindul cu *fata care cîntă frumos,* în culegerile G. Dem. Teodorescu şi Păsculescu, e dat drept colind *de fată mare,* iar flăcăii, de la care l-am cules eu în Ialomiţa, mi l-au dat drept colind *de fată logodită :* fata cîntă de bucurie că-i vin nuntaşii :

Şi eu cînt că-mi pare bine,
Astăzi, mîne nunta-mi vine.
Dacă voi nu mă credeţi,
Hai cu mine şi vedeţi
Pă cea guriţă de vale
Colăcerii cum îmi vin :
Cîte unu, cîte doi,
Cîte trei alăturaţi,
Cu batiste-aghiotanţi ;
Şi-ăia vin ca să mă ia
De la fraţi, de la părinţi,
Să mă ducă-ntr-alte curţi...[377]

Şi cu acest prilej avem încă o imagine din celebrarea nunţii în colindele de fată.

De asemenea există la români şi colinde „de logodiţi", care se adresează perechii, şi unde apar şi eroul şi eroina. În aceste specii derivate din colinde *de fată logodită* sau *de logodiţi,* trebuie, desigur, să apară totdeauna motivul căsătoriei foarte distinct.

Colinde pentru însurăței

Am făcut cunoștință pînă acum, din citatele exemple, cum e concepută și zugrăvită în colinde căsătoria. Că acest ideal de căsătorie, zugrăvit de colindă pentru eroii săi în chip atît de optimist, este pe deplin atins, se vede și din viața ce tinerii duc după nuntă. Dar cu aceasta ieșim din domeniul colindelor de flăcău și intrăm în cel al colindelor așa-numite la români *de însurăței* sau *de tineri căsătoriți* sau chiar *de tineri fără copii*. Acestea nu-s nici colinde de gospodar și gospodină, deoarece tinerii eroi n-au trecut încă la viața serioasă, plină de griji a gospodăriei. Ei continuă un scurt timp traiul din colindele de flăcău și de fată mare, însă mai liniștit, chiar și mai fără griji ca acel de acolo. Viața zugrăvită în colindele de însurăței corespunde perfect cu așa-numita în limbajul literar „luna de miere".

Un colind de însurăței foarte obișnuit la români este următorul : În curte se află doi meri înfloriți. La umbra lor, pe un pat așternut cu covoare și cearceafuri scumpe dorm cei doi însurăței. Deodată se trezește din somn tînăra nevastă și rămîne uimită. Vede că deasupra lor ninge și spulberă zăpadă, deși e mijlocul primăverii. Atunci ea trezește și pe soțul ei spunîndu-i :

— Scoală, doamne, nu dormi,
Căci ne-au nins, ne-au viforît...

Acesta, trezindu-se, observă iluzia soției sale și o liniștește :

— Culcă-te, doamnă, fii dormită,
Căci n-au nins, n-au viforît,
Vînt de vară mi-a bătut
Prin pometul raiului,
Flori de măr s-au scuturat,
Peste noi s-au revărsat.[378]

El o-ndeamnă să doarmă pînă în răsăritul soarelui, deoarece :

Cînd soarele-o răsări,
Flori de măr s-or veșteji,
Fețele ne-or rumeni,
Ca doi-trei
Trandafirei.[379]

Acest tablou pictural, de o uimitoare frescheță, de-o neobișnuită senitătate, arată îndeajuns fericita viață a tinerilor eroi de colind după căsătorie. Imaginea traiului lipsit cu totul de

grijі ce ne-o oferă acest colind, care e un pastel idilic de-o rară frumusețe, poate fi socotită însuși simbolul celei mai ideale vieți ce s-ar putea visa : tinerețe, primăvară, flori.

În alt colind de tineri însurăței, eroul și eroina înșiși ne spun fiecare fericirea și mulțumirea de soț și viață. Eroul este arătat la petrecere, tot la umbra celor :

doi merișori nalți,
nalți și minunați...

conducînd „danțuri de boieri". În mîna stîngă ține cupa de vin, iar în dreapta un toiag, și jucînd :

Toiag răsucește,
În sus l-azvîrlește,
'N palmă-l sprijinește
Și se fericește :
— Ferice-mi, ferice,
Ferice de mine
Și d-ai mei părinți ;
'N zile ce-am născut,
Parte ce-am d-avut
De tînără doamnă,
Tînără, frumoasă ;
De cînd m-a luat,
Bine m-a purtat :
Tot cămăși de in
Cu guler de fir ;
Ș-încă mă mai poartă
Cu zăbune d-albe,
D-albe de bumbac,
Cu nasturi curați,
Pe piept revărsați...

Apoi urmează al doilea tablou, în care apare tînăra soție. Ea se află într-un leagăn de mătase atîrnat :

Sus, la vîrf de meri,
În dalbele flori...

și coase :

Coase, -nchindisește,
Trage-și cîte-un fir,
Rupe-și cîte-un măr ;
Și-n sus l-azvîrlește
'N palmă-l sprijinește...

/Ea povestește fericirea ei/ :

Ferice-mi, ferice,
Ferice de mine
Și d-ai mei părinți ;
'N zile ce-am născut,
Parte ce-am d-avut
De taică, de maică,
De domn tinerel,
De domn frumușel ;
De cînd l-am luat,
Bine m-a purtat :
Rochie rășluită,
'N spate răsucită.
Ș-încă mă mai poartă
La brîu cu paftale...

La brîu de argint
Cum n-am mai văzut,
De cînd m-am născut;
Paftale cu bolduri,
Lăsate pe şolduri,
Paftale cu zale,
Lăsate pe şale...[380]

În aceste două tablouri, din care e alcătuit colindul, fericirea tinerilor însurăţei iese şi mai limpede în relief, fiind în chipul cel mai direct arătată. Fiecare din soţi îl laudă pe celălalt pentru grija şi atenţia ce-i poartă şi se mîndreşte în acelaşi timp cu norocul ce-a avut în căsătorie. Diferitele simboluri din colind vorbesc şi ele acelaşi limbaj. Cupa plină cu vin, pe care-o ţine eroul în stînga, este simbolul bunului chef şi al veseliei, petrecerea şi jocul în fruntea căruia e eroul, de asemenea; aruncarea toiagului în sus sau a mărului şi prinderea lui sînt simboluri ale mulţumirii şi bucuriei, leagănul din vîrful merilor înfloriţi, legănat de vînt, în care stă eroina, simbolul lipsei de griji şi al bunului trai. Cu un cuvînt întregul colind e un adevărat panegiric al vieţii fericite ce duc tinerii însurăţei.

Colinde pentru văduvă

Trecînd acum la colindele *de văduvă*, deşi locul lor în succesiunea colindelor la colindat nu e aici, ci la început, coincizînd cu al celor de gospodar şi gospodină, ale căror roluri se întrunesc în persoana văduvei, totuşi le cercetăm aici, tocmai din pricina lipsei lor de originalitate din punct de vedere al motivelor. Această specie de colinde nu e independentă ca acele enunţate pînă acum, ci motivele lor sînt în cea mai mare parte adaptări de aiurea, din alte specii. Astfel, precum am remarcat deja la locul cuvenit, colindele *de fereastră*, cînd gospodarul este mort, se adresează văduvei. De asemenea, tot văduvei, ca şef al gospodăriei, i se închină colinde care în genere sînt colinde *de gospodar*, avînd de obiect bunul mers al gospodăriei şi familiei.

Altă categorie o formează obişnuitele colinde *de gospodină* care, fireşte, sînt adresate văduvei ca oricărei gospo-

dine. Cînd văduva însă e tînără și nădăjduiește să se mărite iar, idealurile ei coincizînd cu cele ale fetelor mari, colinde de fată se adaptează la colinde de văduvă și aceasta este și ea glorificată, lăudîndu-i-se hainele ei mîndre, frumusețea ei, trecerea ce are în lume atrăgîndu-și mulțime de pețitori etc.[381] Cînd văduva e femeie în vîrstă, cu familie, și nu are gînd de măritiș, colindele ce i se adresează conțin îndeobște motive religioase, iar calitatea cea mai caracteristică a văduvei este arătată a fi evlavia, pe care o slăvesc colindătorii. Motivul religios apocrif cel mai favorit colindelor de văduvă la români și în bună parte și la ucraineni este căutarea fiului de către Maica Domnului. Totuși, avem și un restrîns număr de motive originale inspirate din înseși împrejurările văduviei, anume acelea care scot în relief jalea văduvei după bărbatul mort, și în același timp și o virtute însemnată a ei : credința conjugală. Glorificarea acestei virtuți o întîlnim atît la ucraineni cît și la români în colindele de văduvă.

Astfel, la ucraineni, colindul se prezintă sub forma unei frumoase și reușite alegorii. În livadă sau în pădure trăiesc fericiți o pereche de porumbei.

În grădină, grădiniță, sub coroana pomilor
Șade un porumbel și-o porumbiță,
Se drăgăleau, se-mbrățișau,
Cu aripi de aur de gît se coprindeau...

Vînătorii însă vin și împușcă porumbelul, iar pe porumbiță o prind și o duc cu ei. Îi dau să mănînce grîu, să bea apă rece, ea refuză :

...Of, ea nici că mănîncă, nici că bea,
În livada cu vișini merge să plîngă...

Întrebată pentru ce nu vrea nici să bea nici să mănînce, ea răspunde :

...Cum să mai mănînc, cum să mai beau,
Dacă pe lumea asta n-am cu cine trăi...

Atunci vînătorul îi propune să-și caute alt soț. El îi spune că are 700 de porumbei dintre care își poate alege pe cel mai frumos și mai plăcut ei. Porumbița însă, credincioasă soțului mort refuză :

Chiar dacă ar fi şapte sute patru,
Nu este şi n-o să fie nimeni ca dragul meu ;

/Apoi ea începe a zugrăvi frumuseţea soţului ucis care n-avea seamăn pe lume/ :

Cum a fost dragul meu, cu aripa de aur,
Cu faţa dalbă şi sprîncene negre !...[382]

Iar în altă variantă :

Of, al meu avea feţişoara rumenită,
Feţişoara rumenită, sprîncenele negre ;
Şi cît am zburat, cît am colindat,
N-am putut afla aşa cum am avut...[383]

În alte colinde, văduva se tînguieşte că-i singură şi părăsită pe lume şi-şi doreşte moartea în accente tot aşa de puternice şi evocative cum numai în bocete aflăm :

...Ei, pămîntule, ei, tu iarbă fragedă !
Cum mi l-aţi luat pe gospodarul meu,
Of, luaţi-mă pe mine, sărmană văduvioară,
Sărmană văduvioară, sărăcuţ de mine,
Ca să nu mă chinui pe această lume !
Copilaşii mei, toţi îs mititei,
Tare greu îmi este ca să îi pot creşte,
Şi mai greu îmi este la casa lor să-i văd...[384]

Tot aşa de puternic ne exprimă jalea văduvei după soţ şi altă variantă :

În curte o păsărică ciripeşte,
Iar sărmana văduvă după bărbat plînge ;
Lacrimile-i curg, bob de mazăre,
Au curs şi s-au prelins pin' la Marea Neagră,
Marea cea neagră s-a dezlănţuit,
Sărmana de văduvă în plîns a izbucnit,
În plîns a izbucnit pentru gospodarul...[385]

Colindătorii nu-i pot aduce altă mîngîiere decît compătimind-o :

În curte perii altoiţi,
Perii altoiţi, des c-au înflorit,
Des c-au înflorit, însă n-au rodit,

Așa cum din perii ceia florile se trec,
Așa că se trece viața bietei văduve ![386]

La români avem cu totul alt motiv, care însă scoate în evidență aceeași virtute ce caracterizează în special pe văduvă : credința conjugală, după moartea soțului. Aici văduva merge-n căutarea soțului și, întîlnind în cale tineri călări, îi întreabă dacă nu i-au văzut soțul :

...Tinerei voinici,
Pe cai povîrnici,
Pe unde-ați trecut,
Au nu mi-ați văzut
Soțiorul meu
Luat de Dumnezeu ?

Vătaful voinicilor călări îi răspunde că chiar de l-or fi văzut nu l-au cunoscut. Văduva atunci îi face portretul, zugrăvindu-l în strălucite culori :

Fețișoara lui
Spuma laptelui,
Mustăcioara lui
Spicul grîului,
Perișorul lui
Peana corbului,
Ochișorii lui
Mura cîmpului,
Coaptă la răcoare,
Ne-ajunsă de soare,
De fulg de ninsoare...
Căiușelul lui
Puiul leului,
Șeulița lui
Falca zmeului,
Chingulița lui,
Doi balaurei
Cu capul de zmei,
De coade-nnodați
La gură-nclештați ;
Friulețul lui,
Două năpîrci verzi...[387]

Atunci vătaful îi răspunde că, în adevăr, l-au văzut așteptînd să intre în rai pentru faptele bune săvîrșite pe lumea aceasta :

...Dragă văduviță
Albă la pieliță,
Neagră la cosiță...
Noi l-am cunoscut
Și mi l-am văzut
'N sînul Domnului,
'N poarta raiului,
Stînd la judecată,
Ca să-și ia răsplată
Pentru bună faptă !...[388]

Din colindul românesc mai reiese încă și grija soției pentru soarta soțului ei după moarte, pe lumea cealaltă, ceea ce întărește și mai mult iubirea și credința văduvei față de bărbat. Colindul acesta fiind identic cu cel ce prezintă motivul apocrif *Maica Domnului își caută fiul*, /ne-ar da oarecare ex-

plicare/. Atît la români cît şi la ucraineni[389] aflăm între colindele religioase de văduvă pe cel al Maicii Domnului căutînd pe Isus. Dar asupra acestor motive vom reveni la alt capitol.

Colindele de văduvă tipice, cu motive ca acelea citate, formează un punct întunecat în atmosfera atît de senină a colindelor, ceea ce înseamnă o îndepărtare de la scopul intim originar al colindatului. Acest fapt cu mulţimea de adaptări de aiurea ne arată clar că specia colindelor *de văduvă* nu e printre cele mai vechi, că ea este o *specie derivată,* despărţită într-o epocă mai tîrzie, atunci cînd colindatul ia o dezvoltare mare, iar subdiviziunea colindelor în specii deosebite are loc pe o scară întinsă, pentru situaţiile cele mai felurite.

Paralel cu colindele de văduvă trebuiesc amintite şi colindele *de văduv,* care sînt mai puţin în uz, însă la români le găsim atestate. Acestea în general conţin motive religioase apocrife şi ni-l arată pe văduv evlavios /ca şi pe văduvă/. Adesea acelaşi colind religios care slujeşte pentru văduvă, prin schimbarea numelui gazdei, numai, este aplicat şi bărbatului văduv. De exemplu : în crengile unui măr înflorit atîrnă un leagăn în care se află pruncul Isus. Văduvul îl leagănă şi-l întreabă în acelaşi timp :

— Cînd e capul veacului,
Sfîrşitul pămîntului,
Obrijania cerului ?

Isus îl laudă că-i pune asemenea întrebări şi răspunde că atunci cînd se va înrăi lumea de tot încît o bate fiu pe tată, fiică pe mamă, fin pe naş... etc.[390] Acest colind, în culegerea lui G. Dem. Teodorescu, e dat drept colind *de văduvă,* iar noi l-am auzit în Ialomiţa de la flăcăi colindători drept colind *de văduv* sau *de burlac.* Fireşte la origine poate fi *de văduvă,* cu atît mai mult cu cît legănatul pruncului cadrează mai mult pentru o femeie, decît pentru un bărbat. În orice caz colindele *de văduv* sînt posterioare celor de văduvă şi create după ele, deci un derivat al lor de aceea nici nu sînt atît de uzitate.

Colinde pentru bătrîni

Altă specie de colinde sînt cele de bătrîni, închinate unui moş sau unei babe ori amîndurora la un loc. Acestea sînt religioase „per excellentiam", e uşor de înţeles pentru ce, ele convenind cel mai mult vîrstei înaintate, care se caracterizează prin evlavie şi lepădare de cele lumeşti. Hnatiuk, în culegerea sa, într-un capitol însemnat de colinde închinate „didam i babam"[391], nu ne dă decît motive religioase apocrife, ce au de obiect nu numai naşterea şi botezul Domnului ci întreaga viaţă a lui Isus, precum şi moartea şi învierea lui, ba chiar şi motive străine acestui ciclu şi anume în legătură cu diferiţi sfinţi. Cele mai frecvente şi cele mai numeroase însă sînt tot cele ce tratează evenimente din jurul naşterii lui Isus. Am putea conchide că la ucraineni nu aflăm decît colinde religioase la această specie, deşi nu e atît de sigur prin faptul că îndeobşte culegătorii se mulţumesc a ne da colindul fără a se interesa cui este el închinat. Şi s-ar putea ca printre unele colinde cu motive profane, despre care nu se specifică de culegători cui sînt dedicate, să fie unele ce aparţin bătrînilor.

Se înţelege de la sine că atunci cînd bătrînul e şeful gospodăriei, îi sînt închinate colinde de gospodar, însă pe lîngă acestea, în chip statornic i se adresează şi vreun colind religios, care cadrează cu gravitatea şi pietatea bătrîneţii. Astfel de colinde religioase aflăm pentru bătrîni şi la români şi bulgari, însă la aceştia, pe lîngă cele religioase, avem colinde *de bătrîni* cu motive profane.

De exemplu, la români, eroul colindului, un bătrîn, dă un ospăţ la care invită pe alţi bătrîni, vecini şi prieteni de-ai lui. În intimitatea acestei adunări, în timp ce beau şi ospătează, bătrînul de gazdă le spune oaspeţilor că în noaptea dinainte a avut un vis minunat, şi-i roagă să-l asculte :

...Megiaşi bătrîni,
Vecinaşi de-ai mei,
Beţi şi-mi ospătaţi,
Şi mă d-ascultaţi !

Noaptea d-astă noapte
Fuse-o noapte mare,
Puţin somn somnai,
Frumos vis visai...

Apoi începe povestirea visului :

Unde se făcea,
Ici, din curtea mea,
Drum la chezărel,
Verde-i ostrovel.
Jur prejur de el,
D-o stană de piatră...
La căpcean de piatră,
Doi meri d-înfloriţi,
Bine-şi potriviţi.
Jur-prejur dă ei,
Meri mai mititei
Şi mai mărunţei.
Sus, pe la vîrşori,
Prin dalbele flori,
Schimbă se răschimbă
Două păsărele,
Chip de rîndunele...

Oaspeţii spunîndu-i că visul lui e un „vis adevărat", încep să i-l tălmăcească :

Unde se făcea,
Ici, din curte-afară,
Drum la chezărel,
Verde-i ostrovel,
Ala-i vinul tău ;
Cea stană dă piatră
E masa-ncheiată.
La căpcean de piatră
Cei meri d-înfloriţi
Bine-şi potriviţi,
Tu cu doamna ta.
Cei meri mititei
Şi mai mărunţei,
Coconaşi de-ai tăi ;
Fini ce-ai botezat,
Şi ce-ai cununat,
Vite ce le-ai dat.
Sus, pe la vîrşori,
Prin dalbele flori,
Schimbă, se răschimbă,
Două păsărele,
Chip de rîndunele,
Nu sînt păsărele,
Ci sînt păhărele,
Care bem cu ele,
Rar, la zile mari,
Ziua de Crăciun
Şi-a de Bobotează...[392]

În alte variante, printre oaspeţi se află şi Dumnezeu şi el este acel ce tîlcuieşte visul. Colindul acesta ne înfăţişează o scenă din viaţa patriarhală de la ţară, foarte reprezentativă pentru vîrsta bătrîneţii şi constituind un ideal pentru ea. Căci, ce şi-ar putea dori mai mult nişte bătrîni aşezaţi, decît să aibă parte de viaţă tihnită ca aceea arătată în colind, să aibă stare bună, încît din cînd în cînd să-şi poată invita la vreun ospăţ prietenii de-o vîrstă cu ei şi, cu acest prilej, să stea la sfat şi să-şi tîlcuiască visurile de peste noapte ? Pe de altă parte, visul din colind este indirect o glorificare a bătrînului, deoarece gazdele sînt comparate cu doi meri înfloriţi, copiii cu meri mărunţei, şi tot aici sînt lăudate şi faptele bune ale

bătrînului : el a botezat mulți copii și a cununat multe perechi de tineri în viața lui, dăruindu-i cu vite. Visul acesta alegoric, ca toate visele dealtfel, ale cărui simboluri sînt atît de reușite, are rădăcini cu mult mai adînci în credințele populare, decît simple combinări întîmplătoare ale fanteziei poporului. Dar despre aceasta vom vedea aiurea. Deocamdată observăm numai că la bulgari ne întîlnim cu aceleași simboluri într-un colind *vodicearca* dedicat, de asemenea, *„na star cioveak"* :

Aici este un copac secular,
Un copac secular,
Cu ramuri pînă la cer,
Cu rădăcinile adînc în pămînt.
Ramurile că-i sînt dragile nurori,
Rădăcinile, dragii fecioarei,
Iară vîrfurile, dragii nepoței...[393]

Găsim aici același element de glorificare ca și la români, însă nu sub formă de vis.

Mai apropiat încă de colindul românesc este colindul *vodicearca* închinat gospodinei, femeie în vîrstă, cu copii, unde avem și visul și tălmăcirea lui, însă nu exact ca la români, la care se prezintă într-o formă mai complicată și de un epic mai amplu :

Draga Ianculiță un vis c-a visat
Duminică dinspre ziuă ;
Un merișor că răsărise
În nisip, drept în mijlocul curții,
Rădăcinile de-argint, crengile de aur :
Și-a rodit cinci mere,
Cinci mere aurite...

Ea povestește visul acesta soțului, care i-l tălmăcește :

...Ianculiță, bre nevastă,
Cum de nu te-ai priceput,
Merișorul ăsta ești chiar tu, femeie,
Merișoarele, copilașii noștri...[394]

Colindele acestea bulgare se reduc numai la sensul de glorificare al eroilor ; nu aflăm însă în ele și o icoană a idealului

bătrîneţii, ca în respectivul colind românesc. /Imaginea idealului de bătrîneţe, deşi altfel descris decît în colindul românesc corespunzător, o găsim şi la bulgari, ca de pildă, în următorul colind *vodicearca* :

Şi-mi şedea bătrînul Iano,
În cerdacul cel înalt,
Pe divanul cel înalt,
În odaia înflorată,
Pe patul de borangic,
Pe pernele de mătase.
Lîngă el este Ianoviţa
Şi-mprejur feciorii săi.
Feciorii lumînări că îi aprind,
Nurorile prînzul că-i gătesc,
Nepoţeii o slujbă că-i slujesc,
Nepoatele o horă că-i joacă,
Ca să-i aştepte pe oaspeţii dragi,
Pe oaspeţii dragi, pe colindători...[395]

Avem şi aici imaginea tatălui înconjurat de o numeroasă familie, care i se supune şi îi urmează cu smerenie poruncile. Se mai observă aici una din aspiraţiile ideale ale bătrîneţii/.

Colinde pentru copii şi pentru sugari

Ne mai rămîne de văzut, spre a completa ciclul colindelor împărţite după vîrstă, pe cele *de băiat* şi *de fetiţă* şi pe cele *de prunc* în leagăn. Acestea în vremea noastră aproape nu mai sînt utilizate. În culegeri, de asemenea, foarte rar sînt specificate. La români, de obicei colindele *de băiat* sînt colinde *de flăcău* adaptate la situaţie, băiatul fiind socotit a fi deja flăcău sau, în tot cazul, urările adresate lui sub această formă sînt socotite a fi realizabile cînd va atinge vîrsta de flăcău. Astfel se întîmplă în judeţul Ialomiţa, unde am cules colinde *de băiat* care aiurea sînt cunoscute drept colinde *de flăcău*, cum este, de exemplu, colindul cu motivul *prinderea leului*

şi aducerea lui acasă călare. La fel se petrece şi cu colindele *de fetiţă*, ceea ce ar fi o dovadă că aceste specii de colinde sînt tîrzii şi nu s-au putut înrădăcina. Colindele *de prunc de leagăn* par a fi ceva mai distincte. Le găsim la români şi ucraineni şi le aflăm atestate şi la bulgari : „avea şi un copil nou născut, din popor" [396], ne spune Marinov.

La români şi ucraineni pruncul, fie băiat, fie fată, are de obicei acelaşi colind în care nelipsit este leagănul. La ucraineni, un colind povesteşte că în vîrful unui brad este un leagăn şi „în acel leagăn este un mîndru copilaş..." [397]. Mai departe avem motivul relevat deja la colindele *de flăcău* şi *de fată*. Copilul „din fluier cîntă, cîntă frumos..." şi auzindu-l, boieri sau doamne vin şi-l întreabă cine l-a învăţat să cînte aşa frumos, iar el răspunde :

M-a învăţat mama ce m-a născut,
Mama ce m-a născut, surioara dragă [398].

În altă variantă, pruncul se află în leagănul din coarnele unui cerb ce înoată pe ape [399].

La români se cîntă adesea pruncului colinde religioase, în care e vorba de Maica Domnului care leagănă pe pruncul Isus şi-l împacă dîndu-i mere şi alte daruri, ca să nu plîngă. Sau alte colinde formate după analogia acestora. Sînt însă şi motive profane, în care de asemenea este arătat copilul în leagăn şi i se urează să crească mare, să poată fi de ajutor părinţilor la treburile gospodăriei :

Nani, nani, pui băiat,
Copilaş şi drăgălaş,
Şi mi te fă măricel,
Măricel şi frumuşel,
Şi te du cu oile
Pe toate vîlcelele,
Şi întoarce caprele
Ce-au umplut dealurile.
Du vacile la suhat
Şi boii du-i la arat.
Fă-te mare, măricel,
Să fii lui tat-to de-ajutor
Să scoţi plugul din obor
Şi carul de sub şopron... [400]

Aici colindul se prezintă sub formă de urare directă, formă rară şi excepţională în tipul bulgar-român-ucrainean.

*

Împărţirea colindelor după vîrstă şi după sex, aşa cum am cunoscut-o pînă acum, este fără îndoială cea mai însemnată, însă ea nu se opreşte aici. Mai avem încă anumite co-

linde care au în vedere ocupația specifică sau rangul stăpînului casei la care se colindă. E adevărat, și pînă acum, de fapt, am avut de-a face cu colinde adresate unui om cu anumită ocupație, de exemplu colindele de gospodar. Deși „gospodar" e un termen general, cu semnificația de șef al familiei și gospodăriei, indiferent de ocupație, totuși, obișnuitul lui sens în popor și desigur la origine singurul este cel de plugar. Dar ocupația de gospodar, adică în înțelesul strict al cuvîntului de plugar, fiind cea mai răspîndită în popor sau, mai bine zis, comună la toți locuitorii satului, fără excepție, chiar pentru cei ce au și altă ocupație, în realitate se confundă cu un anumit moment din viață: vîrsta matură, cînd fiecare țăran, prin însurătoare devenind șef al familiei, devine cu necesitate și gospodar. De aceea pe drept și după însăși concepția populară, putem socoti colindele de gospodar în ciclul celor împărțite după vîrstă. /Același lucru se poate spune și despre colindele de gospodină/.

Singurele care prezintă împrejurări străine cu totul în acest ciclu sînt cele de văduvă și văduv, însă le-am înglobat aici mai mult pentru identitatea de motive ce ne oferă această specie față de alte specii ale ciclului. Cît despre cele *de logodiți* și *de însurăței,* deși s-ar părea că nici ele nu și-ar avea locul în ciclul acesta, ele sînt tot așa de legate de anumită vîrstă ca și cele de gospodar, și apoi am văzut că multe dintre cele *de logodită* nu sînt altceva decît colinde *de fată,* adaptate.

Colinde după ocupații și alte împrejurări

Trecem acum la alt ciclu de colinde. Speciile de colinde ce se adresează unei persoane cu rang oarecare ar fi: *de popă, de primar, de gospodar fruntaș în sat*[401], rar, chiar colinde speciale pentru boierul proprietar al satului. Dintre toate acestea cea mai însemnată și mai distinctă specie este cea a colindelor *de popă,* celelalte sînt de fapt anumite colinde de gospodar adaptate la situație[402].

Colinde pentru preot

Colindele *de preot,* fireşte, vor fi religioase „per excellentiam“, adesea semipopulare chiar, de provenienţă bisericească : „colindătorii, sub fereastra casei preotului, încep să cînte o colindă bisericească“ [403], ne spune Szuchiewicz. Motivele lor favorite sînt legende apocrife din întreaga viaţă a lui Isus : naşterea, urmărirea lui de jidovi, botezul, patimile, moartea, învierea...“ [404], precum şi alte teme religioase apocrife. Avem însă şi motive pur populare, unde sub diferite forme aflăm glorificarea preotului. Întotdeauna el este arătat ocupîndu-se de treburi religioase. De exemplu, popa zideşte biserică frumoasă şi umblă printre meşteri dîndu-le instrucţiuni [405].

La ucraineni, în general, colindele îl arată la slujba bisericească, astfel cînd colindătorii întreabă unde este, află că: „...ţine o slujbă lîngă cristelniţă“ [406].

La români, preotul vine cu preoteasa pe mare, în corabie, din ţări depărtate, şi se opreşte la o mănăstire unde slujesc :

...Nouă popi, nouă dieci
Şi pe-atiţia patrierşi... [407]

El le aduce vestea că Dumnezeu se află la Ierusalim :

Sub un crac de tiparos,
Cu mirosul pre frumos... [408]

Toţi preoţii, patriarhii şi diecii se pun sub ordinele lui. El se pregăteşte să înceapă slujba, ajutat numai de ceilalţi, şi în acest scop porunceşte să sune clopotele :

...Să-mi d-auză tot norodul,
Tot norodul creştinesc
Să vie să mi se-nchine
La sfintele rugăciuni,
La dalbele mănăstiri... [409] ;

iar preotul nostru

În mănăstire-mi intra,
În veşminte se-mbrăca,
Patrafir la gît punea,
Cu stînga cartea ţinea,
Cădelniţa cu dreapta,
Sfîntă slujbă începea,
Să ruga, iar să ruga,
Pentru toată lumea asta,
Să le ierte din păcate,
Din păcate jumătate,
Din greşeale a treia parte [410].

Astfel, aici se laudă destoinicia, autoritatea preotului și respectul de care se bucură el față de alți duhovnici și față de credincioși, care vin toți să-l asculte cum slujește. La ucraineni, adesea, cînd preotul se duce la biserică :

Singură biserica s-o zidit,
Singure lumînările s-au aprins,
Singure cărțile s-au așezat [411],

arătîndu-se prin această minune sfințenia popii, care e agreat de Dumnezeu. Alteori, preotul este vizitat de oaspeți divini ca : Isus Christos și Maica Domnului [412].

La bulgari, aflăm colinde unde preotul este glorificat pentru înțelepciunea și adînca lui învățătură : trei sute de preoți nu pot citi o carte bisericească, numai popa, eroul de colind, este în stare s-o citească și s-o priceapă [413].

La români, în unele colinde preotul capătă daruri de la Dumnezeu și sfinți, care îi aduc în corabie :

aur, smirnă și tămîie
popii (...) bucurie... [414]

Colinde pentru hagiu

O specie de colinde ce se referă tot la un rang anumit, ce distinge pe un gospodar de alții, este colinda adresată gospodarului care a călătorit la Sfîntul Munte. Astfel de colinde ne sînt atestate numai la bulgari. Iată, de exemplu, un motiv : gospodarul pleacă cu bani mulți la Sfîntul Munte, unde stă trei ani, iar apoi se întoarce acasă încărcat de lucruri scumpe și sfinte. Cu prilejul acesta el dă un ospăț mare, la care invită nouă sate [415]. Aici este glorificat gospodarul pentru fericirea ce-a avut de a vedea locurile sfinte, pentru bogăția și pentru dărnicia lui.

Dintre colindele care au în vedere o anumită ocupație, cele mai des întîlnite ar fi : colindele *de cioban, de vînător, de pescar, de negustor, de soldat ș. a.* Colindele *de vînător* sînt, de fapt, colinde *de flăcău,* care au ca subiect vînătoarea

cerbului sau întrecerea dintre cal și șoim. La ucraineni, deși găsim colinde cu subiectul vînătoarei, totuși colindele de vînător nu sînt atestate ca specie aparte. Colindele *de cioban* însă se prezintă ca o specie bine diferențiată la bulgari, români și ucraineni.

Colinde pentru cioban

În aceste colinde, eroul-cioban va fi înfățișat în mijlocul oilor sale, însă avînd turmă numeroasă, sau chiar mai multe turme și ciobani mulți în slujbă la el. De exmplu, la bulgari turma eroului numără mii de oi, mii de berbeci și o sută de ciobani care le păzesc [416]. Extraordinara mulțime a oilor reiese din comparația de la începutul colindului :

S-a lăsat o negură deasă
Peste munte, peste vale ;
Acu se lăsa, acu se ridica.
Nu era negură deasă,
Ci era Noiko ciobanul,
Noiko ciobanul, cu a sa turmă... [417]

Această comparație apare identică în colindele respective ucrainene tot la început :

S-a înnegrit muntele negru, Of, dă Doamne !
Și-a pogorît de pe el un nour negru,
Dar nu este nour negru,
Ci este o turmă de oi,
Iară-n fruntea oilor,
Merge un mîndru tinerel... [418],

sau și sub altă formă :

...— Ce s-a revărsat afară, o negură, o apă ?
— Nici negură, nici apă, ci oi albe... [419]

La români, la fel, este glorificat ciobanul prin mulțimea oilor :

Colo-n jos și mai în jos...
Nu știu ceață-i
Ori albeață,
Ori o turmă de oi dalbe... ?[420]

însă cel mai des prin alte comparații, cu totul diferite :

Dalbul păcurari,
El s-a lăudat
Că are oi multe,
Multe și mărunte,
Cîte flori pe munte ;
Cîte-s floricele
Atîtea-s miorele ;
Cîți îs d-aglicei,
Atîți berbecei !...[421]

Motivul cel mai răspîndit la ucraineni este al *ciobanului cu trei buciume*. Ciobanul merge în fruntea numeroasei sale turme, purtînd trei cornuri sau buciume la cingătoare :

...Prima trîmbiță e din alun,
A doua trîmbiță din aramă,
A treia trîmbiță din aur...[422]

Materialul din care-s făcute buciumele variază după colind : de corn, de os, de zimbru, de argint etc. Eroul sună pe rînd din fiecare și, în chip gradat, sunetul buciumului se aude tot mai departe :

...Of, cînd am suflat în cea din alun,
A dat glas chiar pînă la pădure !
Of, cînd am suflat în cea de-aramă,
A dat glas pîn' la capătul lumii !
Of, cînd am suflat în cea de aur,
A dat glas chiar pînă pe lumea cealaltă !...[423]

Cînd sună din ultimul bucium, îl aude o fată de împărat, care rămîne uimită de măiestria eroului :

Of, și-a auzit chiar prințesa :
— Dac-aș ști al cui e feciorul care cîntă,
I-aș da împărăția mea...[424]

Cel mai des însă, cînd sună din cornul de aur se aude pînă la cer și-l aude Maica Domnului :

...Maica Domnului a auzit glasul,
A auzit glasul și i-a plăcut...[425]

Maica Domnului îl răsplătește pentru priceperea lui la cîntat din bucium. Răsplata, firește, variază : uneori îi dă o fată frumoasă și cal :

I-aș dărui un dar de preț,
O fecioară frumoasă pe tron, un cal înșeuat,
Un cal înșeuat și-o cravașă argintată [426].

Alteori îi dă haine [427], alteori Maica Domnului îl invită la opsăț în cer :

...L-a auzit Maica Domnului :
— Bucuroasă-aș fi să știu al cui e acest fecioraș,
Ce joacă așa de frumos, ce cîntă așa de frumos,
Că l-aș trimite la sfînta cină,
La sfînta cină, la masa de seară,
La Sfîntul Crăciun, la masa de prînz,
La Sfîntul Ștefan la prînzul cel mic... [428].

În sfîrșit, adesea, ea îl dăruiește cu o dărnicie în adevăr divină :

De-aș ști al cui e feciorul de cîntă,
Al cui fecior cîntă, pe îngeri de-i scoală,
I-aș da jumătate de lună,
Jumătate de lună, jumătate de soare,
Jumătate de soare, jumătate de lume,
Și încă o trîmbiță de aur,
O trîmbiță de aur și-o tînără fată... [429]

Colinda ucraineană, deci, ne prezintă glorificarea ciobanului prin mulțimea oilor și prin talentul lui deosebit, de a cînta din minunatele buciume, pentru care e răsplătit așa de larg, de obicei de Maica Domnului. Buciumul sau cornul în aceste colinde este simbolul vieții ciobănești și numai astfel se explică rolul lui atît de însemnat în colindele *de cioban ucrainene* [430]. El reprezintă în special partea senină a vieții ciobănești, lipsa de griji și voia bună. /În colindele ucrainene, cornul sau buciumul corespunde la români fluierului din cîntecele ciobănești și chiar din colinde. Cuvîntul *trembita* sau *trymbita*, la huțuli, este împrumutat de la păstorii români. Aceasta o indică foarte clar fonetica sa, ca și faptul că acest cuvînt apare des în cîntecele ciobănești din Maramureș/. Forma aceasta a motivului celor *trei buciume* e fără îndoială cea primitivă ; îl mai găsim însă și sub o alta, care e mai complicată și mai plină de strălucire, însă nu e decît o transfigurare a celei citate, și anume : Dumnezeu și doi (adesea trei) sfinți/ sînt ciobani la numeroasa turmă a gazdei ; fiecare din ei are cîte-un

corn minunat. Cel mai minunat însă e cornul de aur al lui Dumnezeu. Cînd suflă fiecare sfînt, se-ntîmplă cîte o minune pe pămînt. Cea mai mare minune care întrece pe a tuturor sfinților, și care vădește puterea dumnezeiască, are loc cînd suflă Dumnezeu din buciumul său de aur [431]. Elementul miraculos din tipul al doilea al motivului, pe lîngă valoarea lui de podoabă în colind, mai are și sensul de glorificare pentru cioban, eroul colindului : el este fericit și lăudat că are la oile sale asemenea divini păzitori, care, firește, avînd puteri nemărginite, îi vor asigura cel mai deplin succes în ale ciobănitului, înmulțindu-i-le, ferindu-i-le de boale, de fiare... etc.

La români, colindele ciobănești formează o specie însemnată și foarte cultivată, cu deosebire în regiunile muntoase, unde creșterea oilor e ocupația de frunte. Motivele se deosebesc fundamental de cele ce aflăm la ucraineni. Iată unul : ciobanul care paște oile „pe munții cu florile“ le adună sub un copac umbros, ca să facă amiaza. Vîntul însă, începînd a sufla, scutură frunza copacului peste oi, iar acestea se sperie și fac atît de mare zgomot, încît se aude pînă la Dumnezeu în cer. El se scoboară pe pămînt, uimit, și întreabă pe cioban :

— Hai, tu, Nică, Făt-Frumos,
Ale cui sînt ceste oi,
De zbierar-așia frumos,
Așia frumos și cuvios ?

Eroul nostru însă îi răspunde, modest și plin de pietate în același timp, că oile sînt ale lui și ale lui Dumnezeu :

...— D-ale tele, cu-ale mele,
Eu le pasc, tu le păzești,
Eu le mulg, tu le-nmulțești,
Eu le tund, tu mi le crești.

Dumnezeu, foarte bucuros de asemenea răspuns, binecuvîntează oile ciobanului, însă îi cere în schimb să-i dea în fiecare an :

...La Sînzene
Două miele,
La Sînjos
Un miel frumos,
La Ispas
Un bulz de caș !... [432].

Colindul acesta e pe de o parte o glorificare a bogăției ciobanului, care are oi așa de multe, încît zbierătul lor se aude pînă-n cer, iar pe de alta a evlaviei ciobanului, care are fericirea să stea de vorbă cu Dumnezeu și să-i dea în seama lui

oile ca să le aibă-n sfînta sa pază. Eroul colindului românesc, bogat și cu frica lui Dumnezeu, așa cum este „Nică Făt-Frumos" constituie, după concepția poporului, un ideal de cioban la care aspiră fiecare. La bulgari, aflăm într-un colind ciobănesc un motiv similar: Sfîntul Gheorghe, protectorul oilor, cere de la cioban ca dar un miel la sărbătoarea lui [433].

Alt motiv, care amintește migrațiunile ciobanilor români din Carpați la Marea Neagră cu turmele în timpul iernii, este următorul: eroul are oi foarte multe, pe care, după cum spune colindul:

...El în primăvară
Le păștea la țară,
Vara le văra
Pe vîrful de munte,
Împrejur de curte,
Toamna le-aduna...
Iarna... le ierna
Pe țărmuri de mare.

Acțiunea din colind se petrece iarna, cînd ciobanul își are sălașul turmelor sale pe malul mării. Se iscă ceartă între cioban și mare. Marea, nemulțumită de oile ciobanului, care sînt așa de numeroase, îi spune să-și mute sălașul de la țărm, amenințîndu-l că va veni mînioasă și o să-i înece oile:

Că m-oi tulbura
Și m-oi învolba,
Turm'oi apuca
Și-o voi îneca...

Ciobanul însă îi răspunde, provocator, că nu-i pasă. El se laudă cu cîinii lui:

Nouă cîini bătrîni,
Ca niște păgîni,
Nouă cățelei,
Ca și niște zmei...
Tu de vei bui,
Tu vei uiui,
Cîinii te-or simți,
Te vor blehoti...

Și, în adevăr, marea se ține de cuvînt, umflîndu-se și revărsîndu-și apele asupra sălașului ciobănesc, însă cîinii dau de veste stăpînului din vreme și el își scapă oile nevătămate de urgia mării:

...Turma mi-a suit
Sus, pe munte, sus,
Și marea n-a ajuns... [434]

Astfel ciobanul iese învingător din lupta cu marea. În colindul acesta, glorificarea ciobanului este realizată indirect prin

cîinii săi buni, care-i asigură biruința asupra mării. Cîinii sînt aici simbolul ocupației de păstor și mîndria ciobanului :

În alt colind de cioban îi aflăm întovărășind pe ciobanul-flăcău și în expedițiile sale erotice :

...El că mi se plimbă
Prin satele dese,
Pe la jupînese,
Prin satele rari,
Pe la fete mari,
Cu cincizeci de cîini,
Tot cîini cățelandri,
De un an mai mici... [435]

Alt motiv de colind de cioban, la români, este *supărarea ciobanului* care amenință oile că le va părăsi :

Lăsa-v-oi la lupii, oi... [436]

De cînd umblu după voi,
Sînt mai alb eu decît voi... [437]

Alteori, el le amenință că le va vinde ; oile însă plîng și îl roagă toate sau, adesea, prin gura unei mioare :

Ba tu, Domnul, nu te-i duce,
Că ai cîntecul prea dulce ;
Ne tomnează, ne iernează
Și ne scoate-n primăvară,
Făr' a pierde vreo mioară [438].

Și pentru aceasta oile îi făgăduiesc că vor fi ascultătoare și că se vor înmulți în chip nebănuit. Îl roagă să le ierneze. Alteori îi făgăduiesc darurile pe care, în unele colinde, am văzut că le primește Dumnezeu de la cioban :

La Sîngeorz un miel frumos,
La Ispas un bulz de caș,
La Rusale-o lînă mare,
La Crăciun un suman bun !... [439]

Foarte adesea colindul acesta se află transfigurat prin infiltrarea elementului miraculos : Dumnezeu sau, adesea, un sfînt este cioban la oile gazdei :

...— La oițe cine șede ?
— Șede bunul Dumnezeu,
Cu fluierul-nțintelat,
Cu sumanu-mbăierat ;
Cînd cu fluierul zice,
Toată turma se strînge ;
Cînd cu fluierul tace,
Toată turma se sparge... [440]

sau :

— Dar după oi cine umblă ?
— Umblă bunul Dumnezeu,
Cu fluierul de-aurel... [441]

sau, într-o variantă din Bucovina :

Pe poiana cu flori dalbe
Merge-o turmă de oi albe.
— Da la oi cine ședea ?
— Ședea zău și Dumnezău,
Cu fluierul pe tureac
Și cu mîna pe baltag...[442]

Iar aiurea, cioban este sfîntul Ion :

— Dar la ele cine șede ?
— Tot Ion, Sîntionu,
Cu brîu roșu-nținţelat,
Cu fluieru-nferecat,
Cu baltag încolţurat.
Din fluier își zice,
Turma i se strînge...[443]

Încolo, colindul e identic cu cel citat, adică avem : amenințarea oilor de către Dumnezeu, care le păzește, și rugămintea lor de a le scoate în primăvară, făgăduindu-i darurile cunoscute sau promițîndu-i că se vor înmulţi așa de tare, că în primăvară va putea face din ele trei cîrduri :

Trei cîrduri, la trei tîrguri :
Oi ţigăi cocoanelor,
Berbecașii grecilor,
Mielușeii domnilor...[444]

Avem a face, în realitate, cu glorificarea bogăției eroului de colind, care, avînd oi multe, face negoț cu ele.

Interesant e faptul că în colindele de cioban atît la bulgari, cît și, mai ales, la români și ucraineni avem același element miraculos, foarte preferat de popor : Dumnezeu și sfinţii sînt ciobni la oi. El e perfect paralel cu cel remarcat la colindele *de gospodar*, adică *de plugar :* Dumnezeu și sfinţii ară pe ogorul gospodarului. Acest element miraculos, judecînd prin prisma concepţiei populare, potenţează eficacitatea colindului, deoarece acolo unde Dumnezeu și sfinţii iau parte la treburile gospodărești, nu poate fi decît noroc, spor și belșug. De aceea, nu e de mirare că ciobanii nu numai iau de patron al turmelor pe Dumnezeu și-l îmbracă în haine ciobănești, punîndu-l să cînte din fluier și să le păzească oile, însă, în unele colinde, îi dau chiar origine ciobănească. De exemplu cînd sfinţii îl întreabă pe Dumnezeu :

— Doamne milostiv,
Cît micșor ai fost,
Ce rost ai avut ?...

El răspunde că a fost cioban la oi :

— Oi dalbe-am păzit,
Pe nor, pe senin,
Sus la Rusalim... [445]

Colindele de cioban sînt atestate pretutindeni la români, însă în regiunile de munte, unde păstoritul este în floare, ele sînt cu mult mai numeroase ca aiurea, fapte foarte explicabil dealtfel. Totuși, aici au nu atît motive noi, cît se „ciobănizează“ diferite motive ce aparțin altor specii de colinde. Astfel colinde *de flăcău, de fată mare*... etc. devin adesea colinde de cioban. De exemplu, motivul *serdar-mare și fata cea frumoasă* ia forma următoare : turma se întoarce de la pășune, sora dă oile-n strungă, fratele le mulge. Ea grăbește pe frate să le mulgă cît mai repede, că se văd nori de ploaie :

— Mulge, frate, cît mai tare,
Mulge două, lasă nouă,
Că vin doi norei de ploaie. [446]

Fratele însă o liniștește, spunîndu-i că nu-s nouri, ci sînt pețitori, care vin s-o ceară pe ea și odată cu ea și zestre mare :

Multe sute
Oi cornute,
Lîngă ele, tot mai cere,
Cîrduleț de miorele,
Cere zeciuri
De berbeciuri... [447]

/Nu trebuie să vedem aici o alegorie, așa cum Christos, vorbind despre oi, se gîndește la suflete, cu toate că nu este exclus ca acest element religios să fi pătruns aici. În orice caz, acest element s-a estompat în așa măsură, încît nu mai este deloc simțit în colinde/. Apoi colindul urmează exact după tipul cunoscut : pregătirea fetei, jocul și impresia adîncă asupra pețitorului ce uită de zestre. Cum vedem, colinda *de fată mare* suferă o transfigurare în formă : i se adaugă unele elemente din viața ciobănească, cum este tabloul mulgerii oilor, apoi din tipul cunoscut sînt selectate, de asemenea, numai elementele ciobănești și li se dă aici o dezvoltare mai mare : astfel zestrea se compune numai din oi, mioare, berbeci. La fel se întîmplă și cu alte motive. Cu chipul acesta căpătăm noi colinde de cioban [448].

Colinde pentru pescar

O specie caracteristică la români şi pe care, pare-se, numai la ei o găsim atestată, este cea a colindelor *de pescar*. Cu deosebire sînt ele cultivate în regiunile unde pescuitul este una din ocupaţiile de căpetenie a multora din locuitorii satelor.

Satele de pe malul Dunării şi din vecinătatea bălţilor muntene şi dobrogene unde pescuitul are loc în stil mare, trebuiesc socotite centrul de creaţiune şi de răspîndire al colindelor *de pescar* sau *de năvodar*, cum se mai numesc pe alocuri. Iată unul din motivele cele mai curente ale acestei specii. Pescarul pleacă la pescuit şi aruncă-n mare năvodul de mătasă de cîteva ori, însă nu prinde mai nimic, ori tot peşte mărunt, la care nici nu vrea să se uite. Supărat, el mai aruncă încă o dată năvodul şi prinde puiul Iudei (Idiţei, Idoliţei sau Vidrei)[449]. Pescarul începe să-l bată şi să-l chinuie. Puiul ţipă şi aude mamă-sa, Iuda, care vine să-l scape. Pentru aceasta ea este nevoită să spuie pescarului taina mării, pe care numai ea singură o ştie : unde se află peştele cel mai mult şi mai bun. Iuda conduce pe pescar :

La potmolul
Cu somnul,
La stufişul
Cu albişul,
La pietrişul
Cu crăpişul...[450]

Atunci, eroul colindului începe a pescui în locurile arătate. Atît de mult peşte află acolo, încît la fiecare dată cînd aruncă năvodul se umple de nu-l poate trage afară. Astfel pescuieşte el nouă zile de-a rîndul şi-şi umple corăbiile cu peşte şi face din el nouă grămezi mari cît şurile şi-l vinde-n sate şi oraşe de se satură toată lumea[451]. În această povestire, împletită cu elemente fantastice — colindul nostru — avem glorificarea pescarului prin norocul extraordinar ce are la pescuit. Eroul este arătat în culmea idealului de pescar : izbîndeşte să pescuiască atît de mult peşte, încît satură toată lumea, iar el se îmbogăţeşte.

Colinde pentru negustor

Colindele *de negustor*, în special *de cîrciumar*, ocupaţie caracteristică la sate şi fundamental deosebită de cea generală a sătenilor, vor fi fost, desigur într-un trecut nu tocmai depărtat, cu mult mai distincte. Astăzi de-abia le găsim în rare reminiscenţe la români şi bulgari. La ucraineni nu sînt atestate, totuşi, puternice dovezi indirecte de existenţa lor ar fi motive ca *fata cîrciumăreasă ce vinde trei feluri de băuturi*[452], apoi, mai ales, existenţa de colinde închinate cîrciumarului la poloni. Ce-i drept, aceste colinde polone sînt de cele mai multe ori, închinate evreului, care, foarte adesea, este cîrciumarul satelor ; de aceea le şi intitulează unii culegători : „kolędy żydowi“[453] sau „żydowi karczmarzowi“[454], însă acest amănunt n-are nici o importanţă, fapt e că există specia aceasta de colinde *de negustor* exact în acelaşi duh ca la români şi bulgari.

Iată, de exemplu, cum un colind polon dintre acestea urează cîrciumarului evreu noroc şi bani mulţi :

Lîngă cîrciumă e un arţar,
Oi lelum, lelum !...
Iar în arţar stă un porumbel,
Cîrciumarii se uită la el,
Să vadă ce daruri a adus
— Cîrciumarului, o mie de zloţi,
Să plătească stăpînului dijma ;
Nevestei, un diamant,
Fiicei sale, un inel de aur,
Iar fiului, o căciulă de vulpe...
Oi lelum, lelum !...[455]

Din colindul acesta foarte puţin se vede că eroul este evreu sau de altă naţie, în rîndul întîi este colind *de cîrciumar*. În el avem un element foarte cunoscut colindelor ucrainene, *pasărea vestitoare* sau *aducătoare de noroc*, care aici e porumbelul, deci cu atît mai mult inducţia noastră e verosimilă. Colindele polone de tipul celui citat corespund perfect motivului românesc, în care colindătorii vestesc pe cîrciumar că i-au sosit clienţi mulţi, care cer să le dea de mîncat şi de băut „vreo cinci vedre de rachiu“ şi plătesc bine. Tot colindătorii îi spun :

...Am aflat că-ţi merge bine,
Că-ţi geme pivniţa de buţi
Şi tejgheaua de bănuţi...[456]

În colindul românesc, colindătorii se dau drept clienţi ai cîrciumarului, drept călători flămînzi şi însetaţi de băuturi bune. Enigmaticele versuri introductive din colindele ucrainene, unde colindătorii se dau drept nouă negustori care caută pe al zecelea care este gazda, par a fi de asemenea reminiscenţe de colind *de negustor*.

...Of, au plecat acolo nouă negustori,
Of, nouă negustori, tineri chipeşi...
Of, şi au întrebat de al zecelea,
Şi au întrebat de el,
De acel pan care-i mai omenos... [457]

La români, foarte rar găsim azi motive ce aparţin „en propre" colindelor *de negustor* ca acela mai sus-citat ; la bulgari pare-se şi mai rar încă. În colindele de negustori găsim, la români, adesea motive adaptate de aiurea, de exemplu motivul vameşului [458] care doarme la ţărmul mării, vegheat de soţia sa, motiv care de obicei formează unul din subiectele colindelor de însurăţei sau logodiţi... El e atras la colindele de negustor prin faptul că conţine elemente corespunzătoare acestora, anume : este vorba acolo de „greci neguţători / Mari corăbieri...", apoi de mărfuri scumpe aduse de ei [459]. Totuşi, eroii nu-s negustori, ci vameşi, din care cauză e greu de presupus contrariul: că motivul ar fi la origine de colind de negustor şi de aici s-ar fi adaptat aiurea. Încheiem şi cu această specie, constatînd completa ei decadenţă astăzi pretutindeni, iar la ucraineni dispariţia, şi faptul, curios, că la poloni această specie şi-a păstrat mai integră ca aiurea individualitatea ei caracteristică, desigur, tocmai fiindcă ele, adresîndu-se evreului cîrciumar, n-au putut fi înlocuite de colinde religioase „kantyczkowe" ca acelea care se adresau creştinilor. Colindele *de negustor*, în acelaşi chip ca şi colindele altor specii, cîntă idealul acestei ocupaţii : clienţi mulţi, vînzare bună, bogăţie în bani... etc., iar pe erou sau pe eroină ni-i arată la tejghea în plină activitate turnînd în pahare, primind bani.

Colinde pentru soldat

Altă specie de colinde, care se desprinde din cea a colindelor *de flăcău* în timpurile mai noi, datorită unei noi împrejurări ce se ivește și se statornicește în viața satelor, miliția, este cea a colindelor *de soldat*. Mai des atestate ca aiurea le aflăm la români, se pare, și poartă aici numele de colinde *de oștean* [460], în vechile principate, iar în Ardeal, ori în părțile învecinate Ardealului, în colinde *de cătană* [461] sau *de cătănie* [462].

La ucraineni, rar aflăm distingerea lor de către culegători cu numele special de *jovnirska* [463] sau cu alt termen mai vechi, *kozațka koleadka* [464]. La bulgari, de asemenea, sînt astăzi foarte rare.

La români, adesea ele nu-s altceva decît vechi colinde de flăcău, cu motive vitejești, închinate soldatului ; de exemplu, eroul care învinge pe turci și frînci și ia mulțime de prăzi și de robi sau eroul cu calul extraordinar [465] etc. Nu trebuie însă să ne închipuim că acele numeroase colinde de flăcău cu subiecte eroice s-ar fi născut în legătură cu miliția organizată și obligatorie, care e relativ tîrzie ; ele sînt mult mai vechi și ne prezintă ecoul unor vremuri de luptă, cînd pentru fiecare tînăr isprăvile vitejești constituiau un ideal de frunte. Totuși, ca unul din cele mai vechi motive de colind de soldat, care ține de timpuri foarte îndepărtate, cînd miliția nu era instituție de stat, motiv aparținînd desigur, la origine, acestei specii, și pe care-l aflăm comun la bulgari și la români, trebuie considerat următorul : trei regi vin la gospodar și-i cer fiul să le fie împărat, adresîndu-i-se astfel :

...— Dane, Bane Boliarine !
Bine că am auzit,
Un fecior drag c-ai avea,
Păr de aur, braț de-argint,
Rege îi stă scris să fie,
Rege fie, domn să fie,
Noi cu asta am venit, ca să ți-l luăm.
Dă-ni-l, dă-ni-l,
Dane Bane !...

Tatăl le spune că are astfel de fiu, însă se opune, spunînd că-i prea mic și nu e bun de împărat, fiindcă nu se pricepe în ale oștirii :

— Am, îl am, Domnul să-l apere,
Dar îmi este încă mic ;
Nu știe calu-a călări,
Nu știe calul-a călări, trupa de-a o instrui,
Pontoanele-a le-nșirui,
Și-n luptă a se lovi...

Cei trei regi îi răspund să nu se îngrijească de aceasta, fiindcă îl vor învăța ei :

— Acolo trei regi vor fi ;
Unu pe cal l-o sui,
Altu trupa o instrui,
Al treilea pontoanele o-nșirui,
Iar voievozii pe cîmp s-or lovi... [466]

La români se prezintă motivul aproape exact la fel, numai că aici în loc de trei regi vin oștile înseși să-l ceară pe fiul gazdei să le fie rege :

...Oști moldovinești
Și craiovenești,
Multe-s muntenești... [467]

La fel protestează părinții, în special mama, cînd „mari boieri", fruntașii oastei, îi roagă să li-l dea :

Taică-său mi-l da,
Maică-sa nu vrea,
Căci e mititel,
De curînd născut
Și nepriceput ;
Nu știe a domni
Nici a-mpărăți. [468]

sau :

Că e mititel
Și e crudicel,
Și el nu știară
Cizme de-a-ncălțară,
Cal d-a-ncălicară,
Cal d-a-nching-a strînge,
Săbioara-ncinge,
Grele oști a-nfrînge... [469]

Oștile însă continuă a-l cere, spunînd că este ușor a domni :

— Dă-ni-l, taică, dă-ni-l,
Dă-ni-l, maică, dă-ni-l
Că-i lesne-a domni
Și a-mpărăți,
De curte să-și vază,
La masă să-mi șază.
Să bea, să mănînce,
Pahar să rădice,

Caftan să-mi îmbrace,
Cal bun să-ncalice,
Oști să-nșiruiască...
El să pregătească
Și să împărțească
Lefi la lefegii,
Spade la spahii,
Arme la armași,
Cai la călărași...[470]

Aici se oglindește perfect felul cum judecă poporul rangurile sociale superioare. În închipuirea lui, ele se reduc numai la partea strălucitoare : lipsă de griji și datorii, trai fericit etc. Cu această argumentare, boierii trimiși ai oștilor conving deci pe părinți și capătă pe fiul lor.

În alte variante, însă, la protestul părinților, răspunsul celor ce-l cer sună la fel ca la bulgari, anume, ei le spun să n-aibă grijă, că dacă nu se pricepe a domni, îl vor învăța :

— Dă-ni-l, taică, dă-ni-l,
Dă-ni-l, maică, dă-ni-l,
Că în oastea noastră
Sînt ostași bătrîni ;
Pe el l-o-nvăța
Cal d-a-ncălica,
Cizme d-a-ncălța,
Săbioar-a-ncinge,
Calu în frîu d-a strînge,
Grele oști d-a-nfrînge...[471]

Singura deosebire de amănunt e că la români îl vor învăța „ostași bătrîni", iar la bulgari trei regi. Desigur, la origine, colindul acesta a fost colind *de oștean*, deși astăzi, nemaifiind bine înțeles, a devenit colind de băiat sau chiar *de prunc de leagăn*. Atît la bulgari cît și la români la aceasta au contribuit firește versurile în care părinții protestează spunînd :

...Că e mititel
Și e crudicel...

sau, la bulgari :

...Însă îmi este încă mic,
Nu știe pe cal să meargă[472]

De fapt, însă, colindul e *de oștean*, fiecare amănunt din el ne dovedește aceasta. Colindul nostru nu e altceva decît idealizarea unui moment important din viața soldatului : *luarea lui la oaste*. Micșorînd proporțiile datelor din colind, adică scoborîndu-ne de la fantezie la realitate, putem vedea în loc de cei trei regi sau „mari boieri" sau de oști numeroase, o ceată de soldați trimiși să adune tineri pentru oaste. Apoi împotrivirea părinților, care, în colind, e contra rangului de rege sau

împărat, este de fapt împotrivirea, atît de cunoscută în poezia populară, a părinților de a-și da fiul la oaste. De asemenea răspunsul regilor sau boierilor, o idealizare a argumentării celor ce cereau tînărul la oaste, căutînd să liniștească pe părinți.

În sfîrșit, atîtea elemente militare înșirate în întregul colind, precum și regii, iar la români, mai aproape de realitate: ostașii bătrîni care-l vor învăța treburile oștirii, în același sens se explică. Un element și mai elocvent încă pentru tălmăcirea noastră e motivul ce aflăm la români, în unele variante ale colindului citat, la sfîrșit: după ce capătă fiul de la părinți, îl îmbracă în haine frumoase, deosebite cu totul de ale altor oameni și anume:

D-un veșmînt prelung,
Lung pînă-n pămînt,
Iar în pieptul lui
Scris îmi este, scris,
Soarele și luna;
În spatele lui
Soare cu căldura,
În ambi umerei
Doi luceferei;
Jur-prejur de poale
Cerul plin de stele...[473]

Același motiv apare la români și în alt colind, înrudit cu cel citat, ca motiv central. Și acesta la fel e utilizat azi drept colind de copil, însă la origine este *de oștean*. Oștile sînt în marș și se opresc pe la casa eroului. Mama lui le iese înainte cu un clondir de rachiu și cu pahar să-i cinstească și să-i roage-n același timp să aștepte puțin și pe fiul ei, fiindcă încă nu-i gata, ci se îmbracă cu același strai minunat pe care:

Croitor croitu-l-a,
Zugrav zugrăvitu-l-a;
Scris mi-e-n spate,
Scris mi-e-n piept,
Scris e-n șale,
Scris e-n poale,
D-amîndouă părțile
Scris cîmpul cu florile.
Iar în cei doi umerei
Scriși cei doi luceferei,
Jur prejurul poalelor
Scrisă-i marea turbure...[474]

Tînărul nostru se gătește astfel, fiindcă îl așteaptă:

...Stegari cu stegărele,
Căpitani cu baltăgele...
Să-l ridice la rang mare,
La rang mare-al oștilor,
Mai mare-al călărilor;
El să-mparță lefile,
Să dea lefi la lefegii,
Gălbiori la tineriori,
Postav roșu la fustași,
Gălbinași la boiernași...[475]

Astfel, în final, colindul acesta revine la motivul din colindul anterior, unde oştile aleg domn pe erou.

Privitor însă la hainele eroului din aceste colinde, nu e greu de ghicit că sub veşminte somptuoase se ascunde modestul mondir de soldat, idealizat pînă-ntr-atît, că devine strai de rege sau de împărat, precum și însuşi eroul, simplu soldat, e închipuit ca împărat. Dealtfel nu e de mirare, regele sau împăratul, oricît de sus e, ei în imaginaţia poporului sînt concepuţi tot ca oşteni, fireşte însă, cu cele mai înalte ranguri de oaste; de aceea, în chipul cel mai natural, prin puterea de idealizare a colindelor, oşteanul devine împărat şi hainele lui straie împărăteşti. La înrolarea în oaste, un moment important este acela al îmbrăcării soldatului, după care el devenea cu totul altul faţă de consătenii lui, iar hainele lui cu totul deosebite şi desigur strălucitoare în comparaţie cu cele simple, ţărăneşti, au izbit în special imaginaţia poporului în toate timpurile şi, mai ales, în trecut, cînd aceste uniforme erau mai pompoase mult ca azi şi, de asemenea, mult mai rare. Socotesc suficiente aceste argumente pentru a dovedi caracterul de colinde de soldat al colindelor citate. Ele glorifică pe soldat pentru frumoasa lui îmbrăcăminte şi-i urează, în acelaşi timp, să ajungă la un rang cît mai înalt în oaste: comandant, rege, împărat...

Foarte adesea şi la ucraineni aflăm motivul oştilor fără comandant, fără rînduială şi este ales eroul de colind care pune ordine şi porneşte-n expediţii eroice:

Of, în inima muntelui,
Of, acolo, la oaste, îi este greu,
Of, acolo, la oaste, pe pan nu-l are...[476]

Totuşi, e greu de susţinut că ar fi acelaşi motiv sau măcar că ar exista vreo filiaţiune genetică între motivul român-bulgar şi cel ucrainean.

Alteori, tot la români, ca într-un colind de cătană din Ardeal[477], este redat în formă de baladă epică motivul *petrecerii la oaste* a fiului de către mamă-sa. Eroul, ca voinicul din basme:

...'Ntr-o lună creştea,
Cînd luna împlinia,
Armele-ncingea...

Şi e cerut la oaste în trei părţi : de un boier mare, de un rege şi de un împărat, motiv întrucîtva analog cu cererea fiului ca domn din colindele citate mai înainte. Părinţii, din aceşti trei aleg pe împăratul şi-şi dau fiul la el în slujbă, însă tot cu greu se hotărăsc la aceasta :

Cînd taica îl da,
Maica nu mi-l da ;
Cînd maica mi-l da,
Taica nu mi-l da.
La vremea de-apoi
Da-l-or amîndoi...

Mama îşi petrece fiul, sfătuindu-l cum să se poarte ca să-i pară viaţa mai uşoară cînd va fi departe de casă :

...—Fiule... ficioru maicii,
Dacă tu te-i duce
În cele ţări străine,
În cele limbi păgîne,
Ceia domni mai mari
Tu prinde-i tătîni,
Cele doamne mari
Prinde-le mumîni,
Cei ficiori de domn
Prinde-i frăţiori,
Cele fete de domn
Prinde-le surori !...

Odată dus de-acasă însă feciorul, mama nu mai poate răbda de dorul lui, şi pentru a-l vedea :

...Ea că se făcea
Neagră negurea...

şi astfel metamorfozată, mama eroului se coboară, cînd

...În lunca Oltului,
În vatra Motrului...,

cînd

...În lunca Jiului,
În vadul Diului... [478],

cu gîndul că-şi va vedea fiul cu caii la apă sau la păşune, însă nu-l află. Alteori ea se preface şi-n iederă [479] pentru acelaşi scop. În cele din urmă,

...Ea de jelea lui
Şi de bănat mare,
Ea că se făcea
Pasere măiastră,
La domni în fereastră... [480]

Sub această nouă metamorfoză, ea reuşeşte să-şi vadă fiul, care deşi departe de ai săi, e fericit şi printre străini, căci mama, uitîndu-se printre zăbrelele ferestrei în casă,

...Şi ea că-mi vedea
Drag fiuţul ei,
La masă şezînd,

Cu craiu petrecînd,
Paharul umplea,
La craiu-nchina...[481];

sau, aiurea, în altă variantă, îl vede :

La masă şezînd,
Cărţi dalbe scriind,
În lume trimeţînd...[482]

În colindul acesta, în care aflăm zugrăvite două momente din viaţa soldatului : luarea lui la oaste şi despărţirea de părinţi, iar apoi viaţa în oştire şi dorul mamei după fiu, avem glorificarea eroului care duce trai fericit ca oştean, ceea ce, fireşte, e dorinţa cea mai vie a fiecărui tînăr care pleacă în armată.

Motivul petrecerii fiului la oaste sau la război de către mama sa, care-i dă diferite sfaturi[483] — cel mai adesea îi spune să nu se avînte prea mult şi să nu-şi primejduiască viaţa —, îl aflăm în colindele de flăcău ucrainene, totuşi, nici un alt indiciu nu avem pentru a-l socoti că ar fi ţinut cîndva de o specie distinctă, aceea a colindelor de soldat. Neîndoios motiv al acestei specii la ucraineni, şi pe care l-am văzut şi la români, este acela al oşteanului care scrie scrisori la părinţi şi le spune cum trăieşte în armată :

...Iar respectuosul pan, tînărul brav,
Scrise o scrisoare mamei sale :
— Nu-mi purtaţi de grijă,
Aici o duc bine,
Mă simt ca un călin...[484]

Colindul dat la ucraineni de culegători cu titlu de *jovnirska koleadka* este următorul : soldatul înarmat odihneşte cu sabia alături, şi vine Maica Domnului să-l deştepte să meargă la luptă :

Tînărul ostaş pe pat şade culcat,
Pe pat şade culcat, cu tunica trasă,
Şi în mîna dreaptă săbioara ţine...
De el că se apropie Maica Domnului :
— Ei, fecioraş, fecioraş, e timpul să te scoli,
Căci oastea ta deja a plecat...

Pe el, însă, gloanțele nu-l ating :

În urma mea plouă gloanțe mărunte...
Zboară peste tot, pe lîngă mine trec,
Multe din acestea-n spate au nimerit [485].

Și aceasta fiindcă mama lui s-a rugat lui Dumnezeu să-l păzească :

Pentru mine, măicuța Domnului s-a rugat
Și Tatălui adînc s-a aplecat... [486]

Colindul sfîrșește cu încetarea războiului și învoirea soldatului acasă :

Regii de-acum au terminat războiul,
Și mie mi-au spus să merg acasă... [487].

Avem dar, în acest colind, prezentat idealul fiecărui soldat : norocul de a scăpa cu viață din luptă și întoarcerea cît mai curînd acasă.

Motive vădit soldățești se găsesc încă în colindele ucrainene. Într-unul din Galiția, de exemplu, soldatul cere voie acasă de la împărat nemțesc :

— Of, împărate, împărate, cneaz al nemților,
Dă-mi drumul pîn' la noi la Pidghiri ! [488]

Dar acestea sînt tîrzii. Tîrzii și nestatornice sînt, de asemenea, la români, colindele de soldat în care se deplînge în chip liric, viața soldatului :

...— Cătănia cui e dată ?
— La feciorul fără tată.
— Cătănia cui e bună ?
— La feciorul fără mumă... [489],

unde eroismul dispare cu totul, lăsînd loc sentimentului de jale pentru satul părăsit, pentru părinți, frații... Rar apare vreo imagine mai eroică în colind, [doar unde ni-l arată pe soldat culcat,

...Cu pistoale la picioare
Și la căpătîi cu arme... [490]].

Data fixării unor astfel de motive în colinde, ca în genere formarea colindelor de soldat în sensul modern al cuvîntului, coincide cu epoca decadenței colindelor, de aceea această spe-

cie, şi ea în întregime considerată, se prezintă de asemenea decadentă. Miliţia, ca instituţie de stat, a avut răsunet în poezia populară, e drept, anume ea a dat naştere unei specii de poezie de natură lirico-elegiacă, cunoscută la toate popoarele, însă pentru colinde ea are foarte puţină însemnătate din punct de vedere al creaţiunii de noi motive ; deoarece colindele de soldat mai totdeauna sînt motive luate de-a gata de aiurea şi adaptate la situaţie.

Colinde pentru voinic străin

Înrudită cu colindele de miliţie, de tipul decadent lirico-elegiac, e o altă specie, care la români, în popor, este desemnată cu numele de colindă *de voinic străin*. La ucraineni găsim astfel de colinde, deşi culegătorii nu ne-o dau ca o categorie aparte şi nu ne spun cum o numeşte poporul sau dacă şi aici, în popor, are un nume aparte. La ucraineni, adesea, se şterge graniţa între colindele închinate soldatului şi cele închinate voinicului străin, fiindcă imaginile celor două tipuri de eroi se confundă : şi soldatul ca şi voinicul străin, sau orfan sînt totuna de părăsiţi şi de singuri. Iată un exemplu unde eroul este cazac, deci avem a face cu un colind de soldat. Eroul este întrebat dacă are părinţi, fraţi, iubită :

— Tinere Ivasenko, cine-ţi este tată ?
Tinere Ivasenko, cine-ţi este mamă ?
Tinere Ivasenko, cine-ţi este frate ?
...soră, ...iubită ?

El răspunde prin comparaţii, ce arată consfinţirea lui pentru ostăşie, însă care sugerează, în acelaşi timp, şi jalea pentru singurătatea şi înstrăinarea lui :

— Al meu tată-i calul corb, A mea surioară-arma lucitoare,
Al meu frate-i arcu-ntins, Iar a mea iubită-patul dalb...[491]

Sentimentul deprimant ce se degajă din acest colind este cu totul impropriu colindelor, este o abatere de la scopul colin-

datului; totuși, în colindul citat mai sus comparațiile cu elemente din viața ostășească au fost, fără îndoială, interpretate în popor și ca o glorificare a acestei vieți, cea ce se împacă perfect cu duhul colindelor.

Exact în același stil, însă cu comparații diferite, aflăm un colind *de voinic străin* : eroul, orfan sau departe de casă, printre străini, e întîlnit într-o pădure de trei hoți, care-l întreabă dacă are părinți, frați, surori. El le răspunde :

...Al meu taică-i luna plină,
A mea mamă strălucitorul soare,
A mea surioară steaua lucitoare,
Al meu frățior șoimul sur...[492]

Aici, la origine avem același sentiment de adîncă tristețe pentru eroul părăsit, sentiment mai puternic încă decît în colindul cazacului, totuși comparațiile-personificări la care se reduce de fapt colindul, și în care constă toată frumusețea lui, capătă și aici adesea un sens de glorificare specific colindelor. Exemplu clar pentru aceasta avem variante în care, pe baza acestui sens, deja existent într-o mică măsură, desăvîrșesc în colind elementul de glorificare, schimbînd în același timp cu totul atmosfera sufletească a colindului, din care dispare complet sentimentul de jale pentru înstrăinat. Acest proces se poate urmări treptat ; astfel, într-o variantă, la întrebările hoților eroul răspunde :

— Tătucul meu e însuși luna,
Măicuța mea o rîndunică,
Draga mea e-n inima mea...[493]

Aiurea, însă, eroul încetează de-a mai fi înstrăinat, orfan..., ci el se laudă cu părinții, frații, iubita... și la întrebarea hoților răspunde cu mîndrie :

Tatăl meu e ca un șoim...,
Măicuța mea e ca o pasăre,
Surioara mea e ca o pasăre,
Frățiorul meu e ca un șoimuleț,
Draga mea e ca o rîndunică...[494]

Aici colindul capătă sensul exclusiv de glorificare, adică una din caracteristicile cele mai distincte ale colindelor în genere, însă colindul încetează de-a mai fi *de voinic străin*. Din juxtapunerea acestor două tipuri : colindul cazacului și colindul orfanului, ar reieși totodată și comuna lor origine — în unul și același motiv — totuși, aceasta e numai în aparență.

Ele nu au comun decît forma de întrebări și răspunsuri, pe cînd fiecare din cele două serii de comparații sînt născute cu totul independent unele de altele, iar mai veche e seria în care sînt personificate elementele naturii. Totuși, care din cele două tipuri e mai vechi intrat în colind, și care a exercitat influență analogică asupra celuilalt e greu de hotărît, deși numărul mai mare al variantelor cu eroul orfan și vechimea motivului față de celălalt ar decide în favoarea acestuia. Observăm sigur numai strînsa legătură dintre ele, care face ca adesea cele două tipuri sau elemente din ele să contamineze. De exemplu,

Surioara mea e ca un bob strălucitor,
Iubitului meu săbioara îi atîrnă [495].

Tot la specia aceasta mai putem cita, la ucraineni, un motiv de colind care ne arată pe flăcău trăind *în țară străină*:

În țară străină oamenii nu umblă,
Ziuă nu se face, soarele n-apune,
Luna nu strălucește, zorile nu se lasă,
Zorile nu se lasă, cocoșul nu cîntă... [496]

Însă acest tablou în care se înnegrește *străinătatea*, e pus în contrast cu viața între ai săi, căci eroul se-ntoarce din străini și totul se schimbă :

A venit Ivașu din țară străină :
Și oamenii umblă și murmură,
Și ziuă se face și soarele-apune,
Și luna strălucește... etc. [497]

Deci deznodămîntul fericit al colindului, întoarcerea eroului acasă, arată idealul înstrăinatului ca îndeplinit, ceea ce e în acord cu atmosfera generală a colindului.

Un motiv asemănător cu acesta, însă cu mult mai dezvoltat și mai complicat, ne oferă un colind de voinic străin la români. Eroul este departe de casă, în slujbă la un boier, *Domn Constandin*, din copilărie :

(Cutare) voinic,
Slujește, prujește,
De micșor copil,
La domn Constandin ;
Cu calul de frîu,
Cu ploșchița-n brîu,
Cu clondiru-n stînga,
Cu paharu-n dreapta.

Odată, în timp ce toarnă de băut stăpînului, se întîmplă că varsă paharul pe brațul domnului său :

De greu ce-mi ofta,
Păhărel vărsa
Pe brațe de domn,
Pe trupșor de om.

Stăpînul tălmăcește această întîmplare drept un semn rău pentru el și anume își închipuie că sluga sa a pus gînd să-l piardă, de aceea îl apostrofează foarte sever :

— Vai, slugă de domn,
Dreaptă și-nțeleaptă,
Ce-ai gîndit tu rău,
Rău la capul meu
Și la trupul meu ?
Au vrei să-mi iei doamna,
Doamna și domnia,
Toată avuția ?

Eroul însă explică domnului său că nici un gînd rău n-are față de el, însă el a oftat și-a greșit de a vărsat paharul, numai din pricina dorului cel mare pentru părinți și frați, care, de asemenea, se gîndesc cu jale la înstrăinat :

— Doamne Constantine...
Nu ți-am gîndit rău,
Rău la capul tău...
Ci eu m-am gîndit
Peste negri munți,
La dragi de părinți.
Părinciorii mei
Prînzul ce-l prînzesc,
Nu mi-l pot prînzi
Tot de mila mea
Și de jale grea ;
Și eu m-am gîndit,
Peste brazi și fagi,
La dragii de frați ;
Frățiorii mei
Caii ce-și hrănesc,
În grajd se spetesc,
Că nu-i pot încurge,
Tot de mila mea și de jale grea ;
Și, ia, m-am gîndit
Peste lunci cu flori,
La drage surori ;
Surorile mele
Cununi ce-mpletesc,
În cui se veștejesc,
Nu le pot purta,
Tot de mila mea,
Și de jale grea.

Aceasta este prima parte și partea negativă a colindului, unde avem zugrăvită starea sufletească deprimantă a înstrăinatului, care e răpus de dorul de casă. Pînă aici nu găsim nici un semn care să ne indice că avem a face cu un colind ; atmosfera aceasta sumbră e în adevăr cu totul străină de cea a colindelor. Iată însă că partea a doua care urmează dă un deznodămînt fericit tuturor acestor dureri care chinuie pe înstrăinat. Cînd află stăpînul jalea eroului, îi spune să mai aștepte puțin numai și-i va da drumul acasă, să-și vadă pe cei doriți ;

totodată îi făgăduieşte daruri bogate, cu care-l va încărca la plecare de la dînsul :

— Vai, slugă de domn,
Dreaptă şi-nțeleaptă,
Dacă este-aşa,
Tu să mai slujeşti
Pîn' la Sîn Văsii,
Cînd se-mpart domnii,
Rang şi boierii ;
Şi te-oi dărui
C-un cal, c-un cioltar,
C-un mîndru caftan,
C-un verde rădvan,
Cu doisprece cai,
Cu opt seceraşi
Negri țigănaşi,
Negri-mi sînt ca corbul,
Iuți îmi sînt ca focul.
Şi tu mi te-i duce,
Peste negrii munți,
La dragi de părinți.

Atunci, părinții, frații, surorile se vor bucura de venirea lui :

Părinciorii tăi,
Prînzul ce-l prînzesc
Cu toții l-ăți prînzi,
Cu toți împreună
Şi cu voie bună...
Frățiorii tăi,
Caii ce-şi hrănesc,
Cu toți i-ăți încurge
Cu toți d-a-mpreună
Şi cu voie bună...
Surorile tale,
Cununi ce-mpletesc
Cu toți le-ți purta...[498]

Tocmai acest fericit deznodămînt, darurile bogate ce primeşte înstrăinatul de la stăpînul său şi întoarcerea acasă între ai săi, constituie caracterul specific de colind al versurilor citate ; deoarece acum avem nu numai schițarea idealului eroului înstrăinat, ci şi perspectiva îndeplinirii lui în chipul cel mai norocos. Dezbrăcînd colindul românesc de toate amănuntele şi considerînd numai mijloacele de reliefare a acestui ideal, ele se reduc la aceeaşi simplitate ca şi în citatul colind *de voinic străin* ucrainean, anume, avem ca şi acolo două tablouri expuse prin contrast : primul întunecat, arătînd jalea eroului înstrăinat, al doilea luminos, care se proiectează pe primul, arătînd bucuria întoarcerii şi a revederii după lipsă îndelungată.

Privitor la figura eroului din colindul românesc, avem de observat că el apropie, la fel ca şi la ucraineni, colindele de voinic străin de cele de oştean, însă nu cele de tipul nou decadent, ci cu cele ce cuprind cele mai vechi motive ale acestei specii. Anume, eroul pare a fi în slujbă de paj la un comandant de oaste sau, într-o variantă, chiar la domnul țării : Li-

xandru Vodă [499]. Aceasta ne-o arată şi felul slujbei ce el dă ca răsplată eroului ; la plecarea acasă, nu numai că îi dă daruri, însă îi dă şi rang de boier, îl face mare ban de Craiova. Ne-o arată şi felul slujbei ce el îndeplineşte : îngrijeşte de calul stăpînului, îi toarnă vin la masă... ; apoi faptul că în varianta cu Lixandru Vodă eroul poartă chivără indică şi mai clar caracterul militar al serviciului său. Armata şi plecarea departe de ai săi la muncă, pentru cîştig, au fost în toate timpurile cauze ale aceluiaşi efect : înstrăinarea. Totuşi, astăzi, colindul acesta, la români, în datina colindatului n-are nimic comun cu colindele *de oştean* şi el este adresat, în genere, unui tînăr străin în sat, în slujbă la vreun gospodar şi avînd părinţii şi casa departe ; acel tînăr este identificat deci, în ceremonial, cu eroul medieval din colind.

Această specie de colinde *de voinic străin* şi, cu deosebire, ultimul colind românesc citat, face de la sine tranziţia la o altă specie importantă : colindele de morţi.

Colinde pentru morţi

În culegerea noastră de colinde, din aceeaşi regiune ca şi cele culese de G. Dem. Teodorescu, colindul dat de dînsul pen- *voinic străin* [500], este colind *de mort*. Colindătorii care mi l-au cîntat m-au asigurat că în satul lor se cîntă numai la casa unde a murit în timpul anului un flăcău sau un bărbat tînăr. Nu poate fi nici o îndoială că, la origine, colindul este de *voinic străin,* aşa cum figurează în culegerea Teodorescu şi numai mai tîrziu de aici, prin asemănare de situaţii, colindul a devenit colind de mort. În adevăr, această deturnare de sens şi de utilizare a colindului a fost favorizată de următorul fapt : în colindul de voinic străin, eroul este arătat despărţit de casă, înstrăinat departe... chinuit de dor după părinţi, fraţi, surori... Aceştia la fel sînt stăpîniţi de dorul lui, sau, cum spune colindul, părinţii nu pot prînzi, fraţii nu-şi încalecă caii, surorile nu mai poartă cununi pe cap :

...Tot de focul meu
Şi de jalea mea... [501]

Aceste împrejurări, însă, și sentimentele de dor și jale după cel absent sînt identice cu cele ce au loc în legătură cu moartea cuiva. Nu-i de mirare atunci că voinicul străin se identifică cu mortul, iar acțiunea colindului, de la sine se înțelege, trebuie socotită că se petrece pe lumea cealaltă, pe unde eroul se gîndește cu dor :

Peste negrii munți,
La frați, la părinți [502],

adică la lumea noastră, iar negrii munți ar fi hotarele între cele două lumi. Numai că [este] mai greu de stabilit vreo analogie între acel domn Constandin, la care slujește eroul, și vreun personaj de pe lumea cealaltă, și mai greu ar fi încă de explicat partea finală a colindului acesta de mort : făgăduința [dată eroului] de a se întoarce acasă „la frați, la părinți", pentru a-i bucura.

Totuși pentru popor au fost suficiente analogiile relevate, pentru ca acest colind, ce nu conține nici un element care să ne vorbească direct despre moarte, cu acțiune care întreagă se petrece pe lumea asta și nimic nu trădează în ea vreo pomenire a lumii celeilalte, să fie înțeles de la o vreme ca un colind *de mort* și utilizat în acest sens. Cu toate acestea, chiar deznodămîntului specific de colind străin : întoarcerea acasă și revederea alor săi, i se poate găsi o rațiune de a exista într-un colind de mort ; anume, [precum am relevat în acest studiu] Crăciunul este totodată și sărbătoarea morților. Și în acest timp, cele douăsprezece zile — de la 24 decembrie la 6 ianuarie —, mormintele sînt deschise și sufletele ies la lume și fiecare se întoarce la casa unde a trăit să-și vadă pe cei de-aproape și să se bucure și, totodată, să ospăteze și să bea din belșug din bucatele și băuturile cu care sînt așteptați și care sînt, pretutindeni, special pregătite pentru dînșii. Crăciunul pare a fi cea mai însemnată dată din an pentru morți cînd, după credința poporului, sufletele capătă această libertate de a se întoarce de la lumea cealaltă la lumea noastră și cînd are loc revederea dintre vii și morți. În sensul acesta s-ar putea tălmăci și întoarcerea acasă a eroului din colindul de mort românesc, și așa s-ar explica și vorbele stăpînului din colind către erou cînd îi spune să mai aștepte :

Pîn' la Sîn-Văsii,
Cînd împart domnii
Rang și boierii...[503]

Colindul acesta de mort, de tipul *voinic străin*, sfîrșește cu formula de binecuvîntare, caracteristică pentru morți la români, „Dumnezeu să-l ierte!"[504]

I s-ar dori, deci, mortului, în acest colind, să aibă fericirea de a se putea întoarce acasă în timpul sărbătorilor Crăciunului, să vadă pe cei dragi lui; această întoarcere constituie un ideal pentru mort, căci, deși sufletele cu acest prilej se bucură de mare libertate, atît cele din rai cît și cele din iad, putînd trece granițele între cele două lumi, totuși nu toate capătă această învoire. Sînt anumite restricții, după cum ne arată, în special, colinde ucrainene cu motive apocrife; cele prea păcătoase sînt oprite în iad[505].

Un alt colind, din aceeași specie, avem la români colindul *de fată moartă*, care însă e cu mult mai enigmatic decît cel de mort citat. Motivul este următorul: pe marea revărsată înoată un cerb sau un bour între ale cărui coarne, într-un leagăn de mătase, șade moarta și coase:

...Sta Mița, răposata,
Și cosea și se bocea...[506]

Ea spune, în același timp, cerbului ori bourului să înoate lin, să n-o înece sau să-i strice cusătura, amenințîndu-l cu frații și rudele ei care o vor răzbuna, rănindu-l. Colindul acesta îl aflăm la români dat drept colind *de moartă* în culegerea Dumitrașcu și în culegerea noastră din Ialomița. Aiurea, exact același motiv trece drept colind *de fată*.

Motivul acesta cu leagănul sau cu jilțul în coarnele cerbului sau ale taurului îl aflăm și la ucraineni și la bulgari; în leagăn sau mai des pe scaun șade un tînăr, mai rar o fată, nicăieri însă nu e colind de mort sau moartă, ci de flăcău sau fată. Ba la ucraineni aflăm o variantă așa de identică a colindului românesc *de moartă*, de parcă ar fi o traducere a lui; totuși, la ucraineni colindul este *de fetiță*. Ce legătură să aibă cu moartea și ce sens poate avea asemenea colind?

La origine nici acest colind nu e de moartă, dovadă pentru aceasta avem cele mai mult variante ale motivului, [care]

nu sînt date drept colinde pentru morți; dar acesta nu ar fi un argument absolut, fiindcă privitor la specia colindelor, culegătorii, foarte puțini s-au interesat să o afle și să ne-o comunice exact, și, cu deosebire, colindele de mort au fost cele mai neglijate sub acest raport, desigur și pentru faptul că ele au început a fi uitate chiar în popor. Totuși, socot sigur că acest colind, la origine *de fată,* capătă sensul și caracterul de colind *de moartă* numai mai tîrziu, iar aceasta datorită unei imagini de la începutul colindului, revărsarea mării:

Lin, mai lin marea-i venită,
Că-i de vînturi ocolită.
Dar pe mare ce-mi aduce?
Plavii și mălini
Și brazi cu cetini.
Printre brazi, printre mălini
'Noată, 'noată, buhur 'noată...[507],

sau, în varianta noastră,

Lat, mai lat mare-a venit,
Ea din mări s-a mărginit,
Plăvioară că-mi d-aduce.
Ruptu-s-a munți cu brazi mărunți,
Printre brazi, printre molifte,
'Noată, 'noată cerbu-noată,
'Noată, 'noată, coarne-și poartă[508].

Poporul a făcut analogie între imaginea aceasta și o credință care există, dealtfel, nu numai la români în legătură cu moartea: între lumea pămînteană și cealaltă este o genune imensă, plină cu apă, sau chiar marea care le desparte. Deci sufletul celui ce-a murit trebuie să treacă această apă imensă și adîncă, pentru a ajunge pe celalaltă lume. Firește, însă, după închipuirea poporului, nu toate sufletele o pot trece cu bine, ci adesea se îneacă sau se chinuie, rătăcind vreme îndelungată între cele două lumi. Prin urmare, marea din colind a fost identificată de popor cu marea din credința despre călătoria sufletului după moarte, iar restul elementelor au căpătat și ele sensuri similare: cerbul sau bourul este purtătorul sufletului peste mare, iar fata ce coase-n leagănul din coarne — răposata. Cu chipul acesta colindul *de moartă* ne prezintă un tablou al peregrinării sufletului moartei către lumea cealaltă. Și totodată aflăm aici și realizarea acestei călătorii în chipul cel mai fericit, într-un leagăn în coarnele cerbului, care, temîndu-se de amenințările fetei ce are mulțime de rude, tot de ranguri mari, n-o va îneca, ci o va purta pe apele întinse pînă la capăt, și așa de lin încît să poată coase chiar. Deci, pe lîngă

faptul că ni se prezintă ca o imagine din împărăția morții, colindul mai este, în același timp, o urare adresată moartei de a izbîndi trecerea grea de la lumea aceasta la cealaltă cu bine.

Imaginea mării, ca hotar între cele două lumi, apare și în alte colinde cu motive religioase apocrife, atît la români și ucraineni, cît mai ales, la bulgari — aici motivul, deghizat în haine creștine, se prezintă de fapt ca-n mitologia greco-romană : sufletele se urcă în corabie și corăbierul care le trece este sfîntul Nicolai ; adesea se stîrnește furtună pe mare, corabia se răstoarnă, sfîntul le salvează... etc.[509]

La români, afară de colindele citate și de cele *de zăurit,* nu cunosc altele indicate precis a fi *de mort ;* totuși, sigur este că o mare parte din ele sînt motive religioase apocrife preferate pentru aceste situații, deși, care anume dintre acestea sînt utilizate iarăși nu putem ști. Nu poate fi îndoială că specia aceasta la români va fi fost mai bogată în trecut în motive profane, inspirate din înseși împrejurările concrete ale morții, precum și din credințe în legătură cu ea, însă au dispărut în timpurile noi, datorită decadenței colindatului, [care pierde caracterul grav și serios de altădată, singurul care cadrează cu astfel de colinde].

La ucraineni, însă, deși nici aici culegătorii nu dau mai multă atenție colindelor de morți, avem norocul, datorită a doi culegători, foarte serioși, de materiale folclorice, lui Szuchiewicz și Hnatiuk, să găsim în culegerile lor reprezentată suficient această specie, al cărei tablou îl putem astfel întregi cu motivele ce aflăm la dînșii, precum și cu unele amănunte ceremoniale de care sînt însoțite numai colindele de morți. Szuchiewicz ne arată că la huțuli, în casa în care a murit cineva, colindătorii încep a cînta colind *de mort* la un semn special al gospodinei care este înțeles imediat de ei : /„gospodina aprinde o lumînare și o lipește pe pîinea de pe masă ; este un semn pentru colindători că în această casă a murit cineva din familie...“/[510]. Bineînțeles, însă, ei se interesează atunci, sau cel mai des știu de mai înainte, cine anume a murit, adică ce vîrstă avea, ce sex..., ca să știe ce colindă din repertoriul celor de morți i se potrivește. Colindele de morți la huțuli se cîntă la sfîrșit /„colindătorii le cîntă după ce au colindat pentru toți ceilalți“/. Colindătorii le cîntă „fără acompaniamentul scripcarului“[511] în semn de doliu. Iată, de exemplu, cum ni se

înfăţişează colindul de mort pentru gospodar la huţuli, după Hnatiuk şi Szuchiewicz: gospodarul, înainte de a muri, se spală şi se primeneşte; el cheamă soţia sa:

Şi i-a cerut gospodinei sale:
— De mă vei spăla pe cap,
Să-mi dai şi-o cămaşă albă,
Şi să-mi aprinzi şi trei luminări,
Ca să ne rămînă despărţirea asta,
Despărţirea asta o lungă tristeţe[512].

În alte variante, în ceasul morţii el îşi cheamă familia, rudele, cunoscuţii şi-şi cere iertare pentru supărările ce le va fi pricinuit în viaţă:

Of, cînd gazda se pregătea să părăsească casa,
I-a adunat la el pe toţi vecinii,
Pe toţi vecinii, pe gospodina lui,
Pe gospodina lui, pe copilaşii lui,
I-a strîns lîngă el să-şi ceară iertare.[513]

Aiurea, el se roagă lui Dumnezeu să-i mai prelungească puţin viaţa, ca să aibă timp să-şi ceară iertăciune de la ai săi:

...Acela îi cere Domnului anul[514].

Lungeşte-mi viaţa cu un an!
Să-mi pot chema familia,
Să-mi cer iertare de la rude,
Să nu mor plin de păcat...[515]

— Hei, fraţilor, surorilor, iertaţi-mă...[516]

Aiurea, se roagă de moarte să mai aştepte puţin pentru acelaşi scop:

— Moartea mea, aşteaptă-mă un an,
Ca să-mi pot cere iertare...[517]

Gospodarul are vreme să-şi dea şi de pomană toate cele necesare, înainte de a muri. Pentru aceasta spune el să cheme oameni săraci, cărora le împarte haine:

Şi-a spus să vină oamenii,
Celor mai sărmani să le deie,
Să le deie, trupul să le îmbrace[518]

De asemenea el împarte și vite :

Și a spus să vină
Celor mai sărmani să le deie,
Cui ce să-i dea, în ce să fie îmbrăcat[519]

Îndeplinind toate acestea, gospodarul trimite la preot ca să vie să-l spovedească și să-l împărtășească :

Of, a spus să cheme preotul :
— Of, să vină preotul, să-l ostoiască,
Să-l ostoiască, să-l spovedească...[520]

După aceea, el își dă liniștit sufletul, avînd la cap lumînările aprinse :

La prima lumînare trupul a murit,
La a doua lumînare, sufletul l-a părăsit,
La a treia lumînare, trupul i-a îmbrăcat[521].

Gospodarul mort este condus la înmormîntare de alai de îngeri, care vin cu mai multe căruțe :

Oi, și au venit după el sfinții îngeri,
Sfinții îngeri cu cinci care :
În primul car un clopot sunător (sau „doar prapuri")
În al doilea car sfinții preoți,
În al treilea car lumînări strălucitoare,
În al patrulea car cărțile sfinte,
În al cincilea car îngerii sfinți...[522],

iar în altă variantă, în ultimul car mortul :

În al cincilea car trupul celui luat[523].

Astfel el este condus la biserică sau după mai multe variante la mănăstire la Ierusalim, iar cînd se apropie de sfîntul lăcaș, se întîmplă minunea că :

Clopotele singure au început să sune,
Bisericile singure s-au deschis,
Lumînările singure s-au aprins,
Cărțile sfinte singure s-au deschis[524].

Ceea ce arată cît de plăcut înaintea lui Dumnezeu este mortul gospodar. Motivul acesta nelipsit în colindele de mort l-am mai văzut și aiurea în colindele de văduvă și în special în cele

de popă, unde pretutindeni are acelaşi înţeles de glorificare a evlaviei eroului sau eroinei. Ajunşi la biserică sau la Ierusalim la mănăstire, sufletul gospodarului este luat de îngeri şi dus în rai unde îl dau lui Dumnezeu în grijă :

Sfinţii îngeri sufletul că l-au luat,
Sufletul că l-au luat, Domnului că i l-au dat :
Acum sufleţelul e-n raiul luminos,
În raiul luminos, în tihnă [525].

...Te vei odihni aici,
Îngerii cîntece îţi vor cînta [526].

Adesea însuşi Christos vine să i-l ia şi să-l conducă în rai pentru suferinţele lui :

Însuşi Isus Christos grăi :
— Frate Nicola, ai un coş cu chinuri,
Un coş cu chinuri ce Domnu ţi l-a dat,
Ia coşul cu chinuri, dă-mi mîna,
Şi luîndu-l la judecata de apoi,
Îl petrecu spre raiul luminos :
— Frate Nicola, odihneşte-te aici ;
Eu cu lumînările,
Eu cu Domnul şi cu îngerii... [527]

Aflîndu-se în rai sufletul se roagă lui Dumnezeu să dea gînduri bune la ai săi, ca aceştia să nu-l uite ci să-i îndeplinească toate cele trebuitoare pentru odihna sufletului : rugăciuni, praznice, slujbe la biserică :

Iar el acolo şade culcat în faţa Domnului
Şi mîinile cruce în faţa Domnului ţine,
Şi Domnul Dumnezeu el din inimă-l roagă,
Pentru gazda aceasta, pentru copilaşi,
Ca pe mine să nu mă uite,
Cu toate slujbele şi molitvele... [528]

Ba încă în unele variante mortul se scoală în clipa despărţirii supreme, înainte de a fi coborît în groapă şi spune oamenilor de faţă şi în special la ai săi să aibă grijă de dînsul, să nu-l uite :

În timp ce preoţii ţineau slujba,
El s-a ridicat şi la lume a spus... [529]

sau aiurea :

Şi a început să vorbească,
Nevestei sale, copiilor săi :
— Să nu cumva să mă uitaţi,
În fiecare sîmbătă să mergeţi,
În fiecare sîmbătă şi duminica,
Cu colaci, cu acatiste,
Iar dacă nu, cu o bucată de pîine,
Iar eu am să-l rog pe Dumnezeu,
Ca voi să trăiţi mulţi ani...[530]

Colindul sfîrşeşte cu îndemnul colindătorilor din partea *berezei* de a se ruga lui Dumnezeu pentru odihna mortului :

— Hai să ne ridicăm, fraţilor, ca să-l petrecem,
Noi să-l petrecem, să înălţăm mîinile,
Să înălţăm mîinile, să spunem o rugăciune,
Pentru acest suflet ce a ieşit şi s-a dus,
Din această casă, din această soartă,
Ca acest suflet să fie cu Domnul,
Şi-n împărăţiile luminoase să aibă odihnă[531].

În adevăr colindătorii, aşa cum spune colindul, se scoală şi în cea mai deplină solemnitate religioasă unul din ei spune : „oice naş“[532] sau altă rugăciune chiar.

Uneori colindul *de mort* se sfîrşeşte şi cu urare din care o parte este adresată mortului, iar alta celor vii :

— Of, frate Petre, Domnul să te odihnească,
Iar nouă celor vii deie-ne fericire, sănătate,
Fericire, sănătate, mulţi ani,
Mulţi ani, de azi pînă-ntr-un veac...[533]

Colindele *de gospodină moartă*, în genere, sînt de acelaşi tip ca şi cele *de gospodar*[534]. Aici mai găsim adesea motivul : *sfinţii pierd crucea şi sufletul gospodinei o găseşte şi le-o dă înapoi*, iar ca răsplată ei o primesc în rai :

Noi îţi vom da viaţa de apoi,
Oi, viaţa de apoi, împărăţia cerului[535].

În culegerea lui Szuchiewicz (deşi el nu le indică anume, le cunoaştem după simboluri) găsim şi un colind *de flăcău mort*

și unul *de fată*. În cel *de flăcău*, șoimul care simbolizează pe tînărul mort se așează în diferite locuri, pe *arțar*, însă copacul nu-l primește bucuros :

> Dar acestui arțar nu-i este drag,
> Nu-i este drag și el nu crește[536].

În cele din urmă se așează pe biserică, iar aceasta îl îndrăgește și-l primește bucuroasă :

> Bisericuța l-a îndrăgit,
> Cum l-a îndrăgit s-a și deschis...[537]

Iar în cel *de fată moartă*, cam la fel, prepelița, simbolul fetei, vrea să-și clădească cuibul în diferite locuri, însă îi e teamă să nu i-l strice ; la urmă, la fel, îl clădește la biserică[538]. Ambele sînt cunoscute motive de colinde *de flăcău* și *fată mare* adaptate la situație. Ambele, aici, simbolizează moartea, deși la origine simbolizau nunta.

Mai trebuiesc amintite încă și colindele de copii morți, din care aflăm cîteva variante, ale aceluiași motiv, în citații culegători ucraineni. E vorba aici de sădirea viei, lucrul ei, culesul strugurilor, facerea vinului, sfințirea lui de către *Sjyti duchoüni* și apoi împărtășirea copiilor morți după ce au fost spovediți, cu vin :

> Sufletele morților că le-a spovedit,
> Sufletele morților că le-a pieptănat
> De-a pieptănat micuții copilași...[539],

sau,

> Pe copiii morți i-au citit[540].

E cunoscută în popor credința că a muri nespovedit și, mai ales, neîmpărtășit e mare păcat și sufletul celui mort n-are odihnă pe cealaltă lume ; aceasta însă se întîmplă cel mai des copiilor, și anume pruncilor de leagăn, a căror moarte rar se poate prevedea. De aceea, în colind i se dorește pruncului mort ca tot ceea ce n-a fost îndeplinit pe lumea asta să se îndeplinească pe lumea cealaltă, anume, sufletul lui să fie împărtășit de către sfinți pentru ca astfel să poată fi admis în rai.

Afară de citatele colinde *de mort,* mai sînt utilizate la ucraineni pentru acest prilej, ca și la români, diferite motive religioase apocrife[541], care nu aparțin în special colindelor de mort, ci au un caracter general și pe care le vom cerceta cu altă ocazie.

Ar mai fi de reliefat încă un motiv frecvent și în colindele *de mort,* care de obicei n-are aici un loc statornic într-una din categoriile acestei specii, ci se poate atașa pretutindeni, unde se întîmplă. Motivul e *zidirea bisericii minunate* cu astrele în ferești sau nașterea ei din sîngele lui Christos, în care biserică, sfinți sau Dumnezeu

Am făcut o slujbă pentru cel mort...[542]

Rar însă cînd motivul acesta reușește să formeze singur colindul *de mort;* o dovadă și mai vădită că e străin și tîrziu infiltrat aici. În adevăr, îl aflăm foarte des între colindele celor vii. [Un amănunt ceremonial important este că răsplata pentru colindul de mort la huțuli este colacul și lumînarea. De asemenea, plata în bani pare a fi mai largă ca cea obișnuită pentru alte colinde.][543]

Încheind aici cu citarea din colindele morților, vedem că din ele se desprinde tabloul morții ideale, așa cum și-o închipuie credința poporului. Eroul sau eroina acestor colinde moare totdeauna în zi de sărbătoare : „Și duminecă dis-de-dimineață..."[544]. Moartea nu-l surprinde, ci îl află pregătit cu toate cele trebuitoare : el și-a îngrijit de suflet pentru viața viitoare, dîndu-și din vreme de pomană, preotul l-a spovedit și împărtășit, lumea i-a dat cuvenita iertăciune etc. El moare de moarte liniștită, cu lumînare la cap, cu rude și prieteni în jur, de la care își ia rămas bun și care îl plîng. Înmormîntarea lui se face cu deosebită strălucire, nepămînteană : alaiul de înmormîntare e format din îngeri și sfinți, care îndeplinesc cuvenite slujbe religioase. El nu e îngropat oriunde, într-un țintirim oarecare, ci la Ierusalim. Ultima scenă a acestui tablou este conducerea sufletului celui mort de către îngeri la Dumnezeu, care îi dă loc în rai, unde-l așteaptă fericirea eternă, sau, ca la români, călătoria sufletului în coarnele cerbului peste mare, către lumea cealaltă. Iar după moarte, eroul colindelor nu este uitat de-ai săi, ci tuturor li-i jale după el și-l plîng, precum am văzut în colindul românesc, sau îi fac praznice și

diferite slujbe religioase pentru odihna sufletului, ca în cele ucrainene. Cea mai mare parte din acest tablou are sensul de glorificare a mortului, căci nu oricare din fericirile zugrăvite atît de plastic în el i se pot dori : de exemplu, moartea fericită, frumoasa lui înmormîntare... sînt fapte deja întîmplate odată pentru totdeauna și nu le mai putem tălmăci drept urare. Totuși, înțeles de urare au primirea sufletului în rai, plîngerea de către rude după moarte etc.

Aruncînd acum o privire generală asupra tuturor colindelor *de mort*, găsim în ele aceeași tendință de ramificare ca și la celelalte colinde cunoscute pînă aici. Avem adică, precum am văzut din cele mai sus citate, colinde *de gospodar mort, de gospodină moartă, de flăcău, de fată mare, de copii mici*... Și, desigur, speciile colindelor de morți s-ar mai spori, dacă culegătorii le-ar fi dat mai multă atenție. Credem că un început de ramificare după ocupații a existat și aici, căci, de exemplu, ce alt sens ar avea un colind românesc, despre care culegătorii nu ne spun nimic cui este închinat, dar care are vădit caracterul de colind *de cioban mort*, căci în el oile își plîng pe stăpînul lor după moarte :

— Sărac gazda nost'
Ne-a dat adăpost
Și ne-a hărănit
Cu iarbă frumoasă,
Pe la umbră groasă,
Și ne-a adăpat
La izvor curat[545].

De unde am putea deduce că ar fi putut exista colinde de mort corespunzătoare și altor diferite ocupații și situații. Acest fapt ar arăta cu totul improprie clasificarea noastră, care le desparte de celelalte specii de colinde, și ar indica mai nimerit a socoti moartea ca o simplă împrejurare la fiecare din speciile relevate. Astfel, la colindele de gospodar, gospodină, fată etc., alături de cele ce privesc fapte și momente din viața respectivului erou sau eroină, ar fi trebuit considerat și corespunzătorul colind pentru moarte. Totuși, afară de faptul că n-am avea colind de mort pentru fiecare specie din cele cunoscute, ținînd socoteală că fondul colindelor pentru morți e cu totul deosebit, din pricina scopului care e deosebit de al celorlalte, am socotit mai nimerit a le trata aparte.

Astfel, colindele toate s-ar împărți în două clase cu totul distincte :

1) Colinde pentru vii.

2) Colinde pentru morți.

Prima avînd o uriașă extensiune, iar a doua foarte redusă, în principiu însă egale. În adevăr, în fiecare din ele putem distinge acel șir de specii relevate deja, rezultat al celor mai felurite împrejurări care le-au dat naștere.

Clasa colindelor pentru morți, oferind din acest punct de vedere un paralelism perfect cu cealaltă, în chipul cel mai natural, ne-am aștepta să găsim aceeași diferențiere nesfîrșită, ca și în colindele pentru vii. Tendința de diferențiere este imanentă acestei clase, precum ne dovedește faptul că pentru cele mai însemnate avem atestate specii anumite — precum am văzut — însă ea a fost ținută în loc de mai multe cauze, între care două sînt cele mai însemnate :

1) Apariția clasei acesteia mai tîrziu și lipsa de timp pentru a se dezvolta desăvîrșit.

2) Invadarea de motive religioase în domeniul colindelor pentru morți, foarte prielnic și ospitalier pentru ele, care motive aduceau cu ele altă tendință, contrarie celei de diferențiere, imanentă colindelor în genere : tendința de *uniformizare*.

Aceste cauze explică în bună parte și sărăcia de motive și, în genere, lipsa de dezvoltare a colindelor pentru morți, ceea ce s-ar mai explica și prin faptul că împrejurarea morții față de colindat este o simplă împrejurare ca atîtea altele, ca logodna, ca nunta de exemplu, și, deși morții sînt diferiți, împrejurarea fiind comună pentru toți, de la sine se înțelege că motivele vor fi în număr restrîns și repetate și totodată și ramificarea ținută în frîu. În orice caz, colindele pentru morți sînt una din curiozitățile datinei.

La originea lor, colindele nu pot fi închipuite ca urări *exclusiv pentru vii*, în legătură cu norocul și izbînda în viață, și că n-au nici o legătură cu moartea, care este polul opus și negația tuturor acestora. De aceea, la prima vedere, chiar existența colindelor pentru morți este în principiu o inconsecvență față de atmosfera generală a colindelor, care nu-s altceva decît expresia optimismului celui mai absolut : cîntecele biruinței în viață și viața însăși, care izbucnește în toată plenitudinea ei. Cercetînd însă colindele de mort, am văzut că și aici găsim anumite idealuri, foarte limpede conturate și aici nădejdi și optimism, e adevărat nu atît cu lumea aceasta, cît cu lumea cealaltă, însă aceasta nu are mare importanță, după

concepția populară lumea cealaltă deosebindu-se prea puțin de lumea pămînteană și existînd și după moarte o viață pe care poporul nu și-o poate închipui decît asemănătoare cu cea de pe pămînt; singura deosebire ar consta în aceea că prima apare ceva mai modificată, datorită diferitelor credințe religioase. Această concepție pămînteană a vieții de după moarte a și favorizat crearea colindelor pentru morți, care, altminteri, nu și-ar fi avut locul în datina colindatului.

/Baza pentru aceste colinde a constituit-o caracterul Crăciunului ca o sărbătoare a morților/. Colindele morților au fost create după modelul colindelor pentru vii, ceea ce face să găsim dominînd și aici același spirit caracteristic colindelor în genere, în același timp însă ele s-au format sub influența puternică a creștinismului. Colindele de mort, deci, sînt creație a timpurilor creștine, nu însă a celor mai vechi. Ele se vor fi născut în plin ev mediu, cînd un asemenea ideal pentru viața de dincolo de mormînt, ca acel schițat în colindele ucrainene, va fi reușit să se graveze adînc în imaginația maselor populare creștine.

URĂRI

A. Finaluri de colind

Pentru a încheia colindele, avem încă de cunoscut finalurile lor. În formă, aceste finaluri, făcînd parte integrantă din colinde, deși nu și în fond, vom avea, în principiu, și aici exact aceeași împărțire, aceleași categorii pe care le-am cunoscut la colinde. Cu toate acestea, le tratăm aparte datorită spiritului lor diferit de al colindelor propriu-zise, care face să se observe foarte ușor lipsa de omogenitate între ele și colind, precum și din cauza caracterului lor general în comparație cu colindele propriu-zise. Finalurile de colind sînt formule stereotipe, care trec cu neînchipuită ușurință de la un colind la altul, nu numai în interiorul aceleiași specii, ci și de la o specie la alta. Diferențierea între aceste finaluri nu merge așa de departe ca în colinde; ele urmează împărțirea centrală a colindelor, după vîrstă și ocupații. Avem, deci, finaluri de colinde *de gospodar, de gospodină, de flăcău, fată, copil, morți...* Pe lîngă acestea, trebuiesc distinse aparte finalurile colindelor *de fereastră,* care, deși de obicei sînt asemănătoare celorlalte, totuși uneori, au elemente proprii numai lor și în legătură cu rolul colindului și momentul ceremonial de care sînt legate.

La români și bulgari, finalurile colindelor în genere se reduc la cîteva versuri; la ucraineni, însă, ele iau dezvoltare cu mult mai mare și poartă numele în popor de *pokoleade,* adică versuri ce se cîntă după isprăvirea colindelor, de unde numele. Aceasta înseamnă că poporul e conștient de deosebi-

rea ce există între colindul propriu-zis și final. La români și bulgari nu găsim numiri speciale pentru el ca la ucraineni.

Finalul oricărui colind este cu necesitate o urare, aproape totdeauna. Sfîrșindu-se colindul, ea vine să întărească cuprinsul lui sau, mai curînd, să-l explice și să-l întregească. El merge paralel cu cele exprimate în colind, rezumînd *in abstracto* ceea ce colindul ne-a prezentat *in concreto*. Astfel, în colindul de gospodar, care cîntă casa(adică familia), gospodăria și cîmpul gazdei, arătîndu-le în cea mai prosperă stare, finalul are de obiect aceleași lucruri. De exemplu :

Și după acest cuvînt, să fii sănătos,
Să fii sănătos, pane gospodare,
Dar nu singur din gospodărie,
Din gospodărie, ci cu toți curtenii,
Și cu fiii și cu fiicele,
Și cu toate rudele, cu tot ocolul !
Dă, Doamne, pe cîmp recoltă,
Pe cîmp recoltă, hambarele pline,
În hambar grîne, în obor vite,
În casă veselie, spre slava...[546]

Sau, aiurea, unde apar și mai clar cele trei mobile :

...— Dă, Doamne, în casă sănătate,
În casă sănătate, la toți ai ei,
Și fericire și vite,
Pe cîmp recoltă, cereale, grîu,
Cereale, grîu pe fiecare ogor[547].

În aceste versuri colindătorii își spun în chip direct urările lor gospodarului. dorindu-i sănătate și fericire în casă, noroc la vite și roadă îmbelgușată la cîmp, adică, în rezumat, tocmai ceea ce am văzut că tratează pe larg și sub altă formă colindele de gospodar. La fel în colindele de flăcău, care cîntă foarte frecvent însurătoarea eroului, finalul va cuprinde mai totdeauna urare de noroc la însurat, afară de urări de sănătate și fericire, comune tuturor colindelor :

Mîndrului tînăr, pe nume pan...,
Ție ne plecăm, pe tine te stimăm,
Pe tine te stimăm, ție îți urăm :
Fericire, sănătate și numai bine

Şi tatei şi mamei şi la toţi din casă,
Şi alesei tale dragi,
În oraş verdeaţă, în curte veselie,
În oraş verdeaţă, în curte bucurie... [548]

sau aiurea :

Te felicităm, cu fericire, sănătate,
Fericire, sănătate, cunună verde,
Cunună verde, fete frumoase,
Fete frumoase şi o soartă bună ! [549]

Perfect paralele cu cele din colindele *de flăcău* vor fi finalurile colindelor *de fată mare,* care conţin urări de noroc la măritiş :

Oi, cu această urare să fii sănătoasă,
Nu singură, cu tata, cu mama,
Cu fraţii, cu surorile.
— *Dă-le, Doamne, în oraş verdeaţă,*
În oraş verdeaţă, în casă veselie ;
În oraş să-nverzească,
O lună să se-nveselească !
În oraş tei,
În casă scripcă... [550]

Un motiv de predilecţie al colindelor *de fată* am văzut că este frumuseţea eroinei ; acest motiv apare adesea şi-n *pokoleade*-le de fată, care-i urează să fie frumoasă sau chiar îi şi dau în acelaşi timp titlul acesta :

Să fii sănătoasă, frumoasă domniţă,
Frumoasă domniţă, pe nume...,
Să creşti subţire, înaltă,
Spre binele părinţilor tăi,
Spre mîngîierea fraţilor tăi,
Lumea să te jinduiască ! [551]

Finalurile colindelor *de gospodină* sînt restrînse şi sărace în motive ca şi înseşi colindele respective. Ei i se urează, în genere, sănătate şi fericire, elementul comun în toate finalurile, fără să aflăm un motiv caracteristic legat de ele, precum nici în colinde dealtfel gospodina nu are un rol reprezentativ. Din contra, însă, cînd gospodina e văduvă şi reprezintă gospo-

dăria, ea primind asupră-i în colinde atributele gospodarului, ca șef al familiei, și în final vom afla urări identice cu cele din colindele de gospodar :

— Și cu astea zise, să ne fii sănătoasă,
Femeie cinstită, sărmană văduvă !
Și nu numai tu, ci întreaga casă,
Ci întreaga casă, din mila Domnului,
Tu și copilașii și slugile.
— Dă-le, Doamne, în casă sănătate,
În casă sănătate, la toți ai casei,
În curte fericire, spor la animale,
În cîmp recoltă, cereale, grîne,
Cereale, grîne pe fiecare ogor [552].

Foarte reduse sînt finalurile în colindele *de copil mic*, ele cuprind urări de sănătate și de a crește mare :

Oi, sănătate mîndrului copilaș,
Fii sănătos, sănătos, dar nu singur,
Nu singur, ci cu tata, cu mama,
Cu slugile, cu cei ai casei,
Să crești mare, să porți ciubote [553].

Dintre *pokoleadele* colindelor ce au de obiect o ocupație oarecare, deosebită de plugărie, se disting, cu un caracter deosebit, cele ale colindelor *de preot ;* aici găsim, ca și în colindul de popă însuși, elemente religioase :

— Oi, să vă dea Domnul cruci de aur,
Cruci de aur, cheile cerului,
Cheile cerului de la Domnul Hristos,
Și fericire și sănătate, viitor bun,
Viitor bun și viață lungă,
Și în toată casa și în curtea cinstită,
Cu stăpîna casei, cu toți ai ei,
Și cu toate odraslele, cu toate cele sfinte,
Cu Sfîntul Crăciun, cu Nașterea Domnului [554].

La români, aceste finaluri la colindele *de preot* foarte puțin se deosebesc de celelalte, doar prin aceea că-i numit în ea preotul, preoteasa și lui i se dă, de obicei, epitetul de cuvios :

Cuvios preot (...)
El să-mi fie sănătos
Cu-a lui dalbă preoteasă,
Cu coconi, cu ce se află,
Și cu noi toți d-a-mpreună[555],

sau :

Iar acest preot din casă,
Cu-a lui masă, cu-a lui casă,
Cu-a lui mîndră preoteasă,
Cu-a lui feți buni logofeți,
Cu-a lui fete preotese,
El să-mi fie sănătos
Și în știrea lui Hristos,
La anul și la mulți ani ![556]

Alteori, însă, chiar la ucraineni în *pokoleadul* colindului de preot, acesta este tratat ca simplu gospodar, de exemplu :

— Nu ne goni, pane gospodare,
Că te-am colindat,
Noi am așteptat tot anul aste sărbători[557].

În colindele *de fereastră*, finalul, firește, va avea și el un caracter asemănător cu al colindelor respective, adică se va adresa gospodarului ca reprezentant al casei, tuturor în general[558] sau, apoi, pe lîngă urări ele vor conține adesea și salutul colindătorilor, precum și chemarea gospodarului afară pentru a-i răsplăti și a-i invita în casă, care chemare adesea ia forme admirabile ca următoarea :

— Hei, veniți lîngă noi și ne mulțumiți,
Pentru că v-am colindat aici,
V-am colindat, frumos că v-am cîntat,
Ca privighetoarea duios în luncă,
Ca mierla în livada de vișini,
Ca rîndunica, cînd e fînul proaspăt...[559]
Ca dădaca copiilor mici...[560],
Ca gusla de aur, ca strunele de-argint...[561] ;

sau :

— Gospodare, gospodare,
Arată-ți chipul la fereastră,
Iar de la fereastră în curte,
Și ne mulțumește pentru colindă,
Că te-am colindat,
Te-am colindat, casa ți-am înveselit[562].

La români şi bulgari finalurile colindelor *de fereastră* nu-s deloc distincte de celelalte, doar uneori prin aceea că ele conţin salutul de primă întîlnire cu gazdele :

— Bună vremea-n aceste case
La boieri ca dumneavoastră...[563],

sau la bulgari :

Cu voioşie, cu sara bună...[564].

La bulgari şi români finalurile colindelor în genere sînt şi mult mai simple şi mai restrînse şi mult mai generale, caracterul lor de formulă aici e şi mai pronunţat, iar libertatea de a se alipi la orice specie de colind şi mai mare. De aceea, pe acestea le vom examina după conţinutul lor, fără a ţine seamă totdeauna de colindul căruia sînt ataşate în textul folcloric.

În *pokoleadele* ucrainene, elementul comun tuturor este urarea de sănătate, de viaţă lungă, fericire. Nelipsite sînt aceste urări şi în finalurile colindelor române şi bulgare, indiferent cărei specii aparţin. De exemplu, la bulgari, în colinde de gospodar :

Cîte stele sînt pe cer,
Atîta sănătate în casă ![565],

sau într-un colind *de fată :*

...Pentru sănătatea tinerei fete ![566]

sau într-un colind *de flăcău :*

...Pentru sănătatea tinerei mirese
Domnul să-i dea sănătate...[567].

La români :

La mulţi ani cu sănătate,
Că-i mai bună decît toate ![568]

sau :

Dumneavoastră să trăiţi,
Să trăiţi, să mărgăriţi,
Şi tot fericiţi să fiţi ![569]

sau :

Să fii, Gheorghe, sănătos,
Peste an mai veselos,
Ca vara, ca primăvara,
Ca și toamna cea bogată,
Că-i bogată-ndestulată,
Ca și vița vinului,
Ca și spicul grîului ! [570]

iar adesea și mai scurt :

La anul și la mulți ani ! [571]

Foarte adesea, urările se împletesc cu cerere de daruri, atît la ucraineni și bulgari, cît și, mai ales, la români :

Să fii gazdă sănătoasă,
Să plătești colinda noastră,
Cu-n colac de grîu curat,
Cît rotița plugului,
S-umple straița pruncului.
Rupe-un fir de busuioc,
Dă, Doamne, gazdei noroc !
Rupe-un fir de izmă creață,
Dă, Doamne, gazdei viață ! [572]

sau, într-o colindă *de fată* din Ardeal :

Și-ai fi, fiică, veseloasă,
Să plătești corinda noastră,
Cu trei sute de florinți
Și pe-atîția bani mărunți [573].

Alteori se laudă ei singuri că au cîntat frumos, ca și colindătorii ucraineni, și cer pentru asta să fie răsplătiți :

Prea e mîndră colinda,
De la noi de la vreo doi,
Noi silim de o zicem,
Voi siliți de o plătiți,
Mai vîrtos de la Hristos,
Cu-n colac de grîu frumos
Și o ploscă de vinars,
Să o tragem pe sub nas,
Să fii gazdă sănătos... [574].

La bulgari :

...Cu voioșie, cu seară bună,
Ție îți cîntăm, gazdă,
N-o facem pentru daruri,
Darul nostru : un răsucit colac,
Iar pe colac un ducat [575].

La fel la ucraineni :

Iar pentru colind,
Un butoiaș cu bere,
Iar de nu-i un butoiaș,
Fie și-o căldărușe,
Iar dintr-o căldărușe,
Măcar o litrișoară,
Iar dintr-o litrișoară,
Măcar o porțioară [576] ;

sau, în colindă *de fată*, după ce i se urează sănătate, căsătorie fericită etc., fata e chemată de colindători să-i răsplătească :

— Oi, vino către noi, ca să ne răsplătești,
Să ne răsplătești pe noi colindătorii,
Oi, nu cu mult, c-o jumate din cel roșu,
O jumătate din cel roșu, o jumate de (vin) galben [577].

La români finalul se reduce numai la cerere de daruri, însă foarte rar :

Și pe noi ne-or dărui,
Cu daruri de la părinți,
Cu colaci de grîu curat,
Cu colacul lui Crăciun.
Pe fața colacului
Plata colindatului... [578]

Foarte des, la români, în finalul colindului se împletește urarea cu rămasul bun al colindătorilor, ce se despart de gazdă :

Busuioc verde pe masă,

sau :

Trandafir verde pe masă,
Rămîi, gazdă, sănătoasă ! [579]
Noi pornim la altă casă [580] ;

sau :

Busuioc bătut de brumă,
Rămîi, gazdă, noapte bună ! [581]

sau :

Rămîi, gazdă, cu noroc [582].

La ucraineni, de asemenea :

Rămîi sănătos, pane gospodare, rămîi
Cu bunul Dumnezeu, cu curtea ta,
Din an în an, de azi pînă în veci ! [583]

sau aiurea :

Și cu aste zise, rămîi sănătos... [584]

Tot la ucraineni, în unele colinde, la primirea darurilor, în *pokoleadă* se îmbină urarea cu mulțumirea pentru daruri :

— Să ne fii sănătos, pane gospodare !...
Iți mulțumim pentru *colindă*,*
Pentru colindul mititel
Să-ți dea Domnul fericire, sănătate,
Casei tale cu bunul Dumnezeu [585].

Rar, urarea se împletește chiar cu scuze din partea colindătorilor față de gazde, temîndu-se că nu vor fi cîntat bine. Astfel în *pokoleadul* unui colind *de flăcău* :

De noi, cavalerii, să nu vă mirați,
Că n-am știut să colindăm,
Că drujina adunată,
La colind nu-i învățată,
Nu-i învățată, nu-i școlită [586].

sau în altul, *de gospodar* :

Oi, nu te mira că am greșit,
C-am greșit, c-am amețit,
N-am amețit, ci puțin m-am cam pilit... [587]

La români și bulgari, unde finalurile sînt mai generale ca la ucraineni, se deosebesc de la o specie la alta de colind, adesea numai prin aceea că se spune cui este închinat colindul, schimbîndu-se numele. Astfel, la români, într-un colind *de flăcău* finalul sună :

Da N. cel frumos,
El să-mi fie sănătos !
La mulți ani cu sănătate
Și cu multă bogătate ! [588]

sau de *copil mic* :

Iar (cutare) copil mic,
El să-mi fie sănătos... [589] ;

iar în colind *de fată* :

Da N. cea frumoasă,
Ea să-mi fie sănătoasă !
La mulți ani cu sănătate
Și cu mare bogătate ! [590]

La bulgari, în același chip :

Pentru sănătatea tinerei fete,
Ție îți cîntăm, pe Domnul îl slăvim,
Să-ți dea domnul sănătate,
Iar drujina cea voioasă,
Voioasă să fie întregul an [591] ;

---

* Aici cu sensul de colac.

sau, *pentru fată : malka moma*, sau, *pentru gospodar : domakine* [592], sau şi mai pe scurt :

— Ţie îţi cîntăm, bunule voinic,
Ţie îţi cîntăm, pe Domnul îl slăvim [593],

sau, pentru a o adapta la alte specii, se schimbă în primul vers ; în loc de *dobră iunak, domakine* sau *domakinka* sau *stanenine* sau *malka moma*.

La români, adesea, finalul de colind se reduce la minimum, la laconica urare obişnuită cu prilejul Anului nou : „La anul şi la mulţi ani !" [594]. La români şi bulgari finalul poate lipsi cu totul din colind. În finalurile de colinde adesea avem epitete sau comparaţii măgulitoare la adresa celui colindat, cea ce ar constitui elementul de glorificare al finalurilor :

Cu aste zise, fiţi sănătoşi,
Oi, gospodarule, oi, panul nostru,
Şi nu singur, ci cu gospodina,
Şi cu copilaşii, ca nişte steluţe,
Să vă fie femeia ca o stea strălucitoare,
Iar copiii voştri, ca stelele clare [595].

La români e foarte frecvent acest element în final :

— Rămîi, om bun, sănătos,
Ca un trandafir frumos...
Rămîi, gazdă, sănătoasă,
Ca o garoafă frumoasă... ! [596]
— Fii, tu..., sănătoasă,
Cum eşti dalbă şi frumoasă ! [597]

sau, în colind *de tineri căsătoriţi* :

Iară..., d-ochi-şi negri,
Şi cu Gheorghe, Făt-Frumos,
Ei să fie sănătoşi... [598]

Element comun în finalurile de colind la bulgari, români, ucraineni, [cît şi la toate popoarele unde există datina colindatului], sînt deci urările de sănătate. Acestea sînt cel mai des întîlnite, am spune nelipsite — sănătatea e motivul de bază al oricărei urări de colind, indiferent cui i se închină colindul — sau cum spune urarea la români :

La mulţi ani cu sănătate,
Că-i mai bună decît toate ! [599]

Apoi, în rîndul al doilea, vin celelalte : fericire, veselie... etc., care de asemenea sînt general întrebuințate. Pe acest fond de urări numai apare elementul special : urare de succes în ale gospodăriei și ale cîmpului pentru gospodar, de căsătorie pentru flăcău, fată.. .etc.

O analogie între finalurile colindelor românești și cele ucrainene privitoare la urările de sănătate (și fericire) e că ele se adresează, totdeauna la ucraineni și foarte des la români, la toți ai casei, ele cuprind întreaga familie, indiferent dacă colinda este de gospodar, de gospodină, fată, flăcău etc. Urarea fiind exprimată direct celui colindat, sînt înșirați imediat după el pe rînd ceilalți membri ai familiei. Astfel, într-un *pokolead* la colindul *de gospodar :*

— Cu aste zise, să fii sănătos,
Să fii sănătos, gospodarule,
Gospodarule, pe nume Ivan,
Dar nu singur, ci cu stăpîna,
Cu stăpîna și cu toți ai casei,
Cu feciorașii și cu fiicele,
Și cu toți oamenii ce-i ai în casa ta.[600]

sau, într-un colind *de flăcău :*

— Să fii sănătos, dalbe tinere,
Dalbe tinere, pe nume...,
Dar nu singur, cu tata, cu mama,
Cu tata, cu mama și cu oamenii din curte,
Și cu frățiorii și cu surioarele,
Cu toată familia și cu cei din jur[601].

Într-un colind *de fată :*

— Să fii sănătoasă, frumoasă domniță !
Dar nu singură, cu tata, cu mama,
Cu tata, cu mama, cu toți ai casei ![602]

Iar la români, într-un colind *de gospodar :*

Domnul (cutare),
El să-mi fie sănătos,
Mai cu taică, mai cu maică,
Mai cu frați, mai cu cumnați,
Cu feciori și cu surori...[603] ;

într-unul *de flăcău* :

...Iară Ion, Făt-Frumos,
El să-mi fie sănătos,
Şi-ai săi fraţi, şi-ai săi părinţi,
A lui Dumnezeu să fiţi...[604];

sau, într-unul *de fată mare* :

Iară, Ana, d-ochi-şi negri,
Ea să-mi fie sănătoasă,
Cu-ai săi fraţi, cu-ai săi părinţi...[605];

sau, în culegerea G. Dem. Teodorescu, /finalul la colindul *de fată tînără*, de acelaşi tip/ :

Dalba, d-ochi-şi negri,
Ea să-mi fie sănătoasă
Şi cu taică şi cu maică
Şi cu fraţi şi cu surori
Şi cu noi colindători[606].

La fel, în colindul *de preot* :

Iar acest preot din casă,
Cu-a lui masă, cu-a lui casă,
Cu-a lui mîndră prioteasă,
Cu-a lui feţi, buni logofeţi,
Cu-a lui fete, preotese,
El să-mi fie sănătos
Şi în ştirea lui Christos...[607]

În fine, exemple similare găsim la români ca şi la ucraineni în orice final de colind, indiferent de specie. Interesant este motivul vechimii datinei, care apare foarte adesea în finalurile de colind numai la români. Acest motiv este invocat de colindători de obicei, deşi nu totdeauna, pentru a-şi îndreptăţi cererea darurilor, ca în exemplul :

Şi pe noi ne-or dărui
Cu colacul lui Crăciun,
C-o vadră, două, de vin,
C-aşa-i legea din bătrîni,
Din bătrîni, din oameni buni ![608]

sau, sub altă formă, mai rară :

La anul şi la mulţi ani !
Sănătate-n astă casă,
Bucurie dumneavoastră,
Fericiţi să tot trăiţi,
Şi pe noi să ne plătiţi,
C-aşa este datina
De cînd s-a urzit lumea[609].

Aiurea sînt utilizate pentru a justifica unele tradiţii sau chiar însăşi datina colindatului, însă totdeauna în finalul colindului, niciodată în corpul lui.

Aşadar, sfîrşind acest paragraf, constatăm că finalul de colind este o urare sau, mai des, un conglomerat de urări diverse, între care unele sînt cu totul generale, iar altele speciale, în legătură cu ocupaţia, rolul în familie, vîrsta, sexul celui căruia se cîntă colindul; urările speciale constituind astfel elementul diferenţiator în final şi dînd ca rezultat anumite finaluri pentru anumite specii de colinde: de gospodar, de popă, fată... etc. Totuşi, prin părţile comune ce ne oferă diferitele finaluri, prin aceleaşi urări, prin aceleaşi versuri (de început sau de sfîrşit mai ales) ce se repetă la oricare din ele, prin faptul că astfel ele se pot ataşa cu o extraordinară uşurinţă — numai cu neînsemnate schimbări — la orice colind în interiorul aceleiaşi specii şi în afară de ea, finalurile colindelor au un caracter pronunţat de *formulă de încheiere*. Această formulă face un singur corp cu colindul din punct de vedere formal şi nu poate fi despărţită de el: „după ce a fost cîntat colindul propriu-zis, este cîntată formula finală, imediat, fără pauză“ [610], ne spune Fedkowicz despre *pokolead*, care la ucraineni se arată strîns legat de colind prin versul stereotip ce apare pretutindeni, făcînd tranziţia de la colind la final: „Cu aste zise, să ne fii sănătos (-oasă)“, adică, după ce au cîntat colindul... etc. sau:

Cu aste zise, din clopoţei sunăm,
Din clopoţei sunăm, adînc ne plecăm,
Adînc ne plecăm, Domnului ne rugăm [611].

La români şi bulgari, deşi o asemenea legătură lipseşte, iar trecerea se face cu totul brusc de la colind la final, totuşi, finalul nu mai puţin este un element ce aparţine colindului şi nu poate fi considerat aparte ca fiind de sine stătător. Totodată, motivele deosebite de urări, cum sînt, de exemplu, cererea de daruri, care apare destul de des, precum şi altele, deşi, desigur, sînt de origine foarte veche de asemenea, le putem considera ca ingrediente incidentale în final, izvorîte din anumite momente ale datinei, ingrediente care nu se împotrivesc deloc caracterului de urare *per excellentiam* al finalurilor de colind. Element primar în final este fără îndoială urarea, celelalte motive străine s-au suprapus mai tîrziu, dovadă este faptul că finalul numai sub formă de urări apare cel mai des. Totdeauna cînd apare un motiv străin în el nu este singur, ci împletit cu urarea.

B. Urări de mulțumire

În continuare cu urările-finaluri de colind și în directă legătură cu ele, avem de examinat acum așa-numitele, la români, *urări*, la bulgari, *blajanki*, la ucraineni, *povinșovania*, care sînt cu totul independente de colinde. După ce colindătorii sfîrșesc de colindat pe toți din casă, vine rîndul urărilor. Ele corespund unui însemnat moment din datină: *primirea darurilor*. Aceste urări au drept scop de a mulțumi gazdei pentru darurile oferite, de aceea la români, prin unele regiuni transilvănene, poartă numele de *mulțămită*, iar la ucraineni o anumită specie din ele, *podeaka*. Urările au în vedere primirea darurilor de orice fel și sub orice formă. Astfel, la ucraineni, colindătorii sculîndu-se de la masă, unde au fost ospătați și cinstiți cu băutură, mulțumesc în chipul următor:

Îi mulțumim Domnului Dumnezeu,
Dă Doamne!
Domnului Dumnezeu, gospodarilor,
Gospodarilor, gospodinelor
Și bucătarilor și bucătăreselor,
Berarilor și berăreselor,
Ce ne-au pus pîinea pe masă
Și de băut au adus,
Pentru cinste, pentru bogăție.
Pentru onoarea dumneavoastră, pentru slavă!
Vă mulțumim pentru masă,
Pentru masă, pentru bunătăți,
Vă urăm mulți ani,
Și să arătați așa și la anul
Și la mulți ani" !...[612]

Această cîntare pe drept este numită, de obicei, *podeaka stolovi*, fiindcă se reduce numai la mulțumiri, începînd cu Dumnezeu, apoi gospodarului, gospodinei, bucătăresei și la urmă mesei. La aceasta însă se adaugă în final și urări ca la colinde, ca în exemplul de față, alteori însă mulțumirile se împletesc cu urările și în interiorul cîntării, de aceea ea mai este numită adesea și *koleadka stolovi*, avînd aparența unui colind și cîntîndu-se ca și colindele, niciodată nu se spune. Ca cele mai multe din urări, ea are refren întocmai ca și colindele:

„Dai Boje !". Însă desigur nu poate fi socotită drept colind nici ca formă, nici ca fond, nici a destinație în desfășurarea datinei. O variantă ne-o arată și mai clar că aparține urărilor, începînd în același chip ca și acestea. Bereza comandă colindătorilor :

„Să ne ridicăm, fraților, și să-l aducem", iar uneori se înșiră diferitele daruri primite, sau bucatele cu care au fost ospătați, ca în urările de mulțumire :

...Pentru slănină vă dăm un copil,
Iar cîrnatul, aici îl vom împărți,
Iar pentru o bucată de urdă voi rămîne și noaptea,
Iar pentru brînză niciodată nu mă întind,
Însă o bucată tot m-aș gîndi să iau,
De pe grindă un șirag de cîrnați
Și pe lîngă el un codru de pîine[613].

La bulgari și români, deși și la dînșii în datină există momentul ospătării și cinstirii colindătorilor, totuși aici nu aflăm această mulțumire pentru ospăț, care e specifică ucrainenilor. La ei însă avem urări pentru difetitele daruri primite, astfel la primirea colacului, a banilor etc. La români această specializare merge foarte departe, [existînd] urări pentru fiecare dar în parte ; pe lîngă cele citate, mai găsim la ei : urare pentru brînză, urare pentru carne, urare pentru rachie, vin etc. Acest tip de urări sînt cunoscute la bulgari sub numele general de *blajanki, slavi, blagoslavii.* La români, cu nume special pentru fiecare, după dar : *urarea turtei* sau *colacului, urarea banilor, urarea brînzei, urarea rachiei* etc.

În general, acest fel de urări se spun, foarte rar se cîntă. Totdeauna urarea este spusă de șeful colindătorilor, adică de *cetnik* sau *kuda-bașiia* la bulgari, la ucraineni de *bereza,* iar la români de *vătaf* sau *vornic,* din care cauză adesea la aceștia din urmă urarea se mai cheamă și *vornicie,* de unde și verbul a *vornici,* adică a spune astfel de urări.

Cea mai însemnată dintre toate aceste urări este *urarea colacului,* și există la fiecare din cele trei popoare de care ne ocupăm. La bulgari, această urare se subîmparte de obicei în trei părți : *de gospodar, de gospodină* și *de fată.* „Cînd se sfîrșesc colindele de cîntat, *cetnik* iese puțin înainte din ceată aproape de masă, ia colacul, se descopere și începe a ura." [614]

Orațiunea lui e în formă epică; el povestește pe scurt petrecerea lor la gazdă: cum au venit să colinde pe gospodar, cum l-au găsit în toane bune și i-a primit bucuros, cum i-a ospătat cu mîncăruri alese și i-a cinstit cu vin roșu și cum ei i-au cîntat „Vechi cîntece de colindă" și cum, în sfîrșit, ca răsplată, el îi dăruiește:

Și ne dă un dar bun,
Un dar bun, pîine de grîu,
Pîine de grîu, un colac,
Pe colac argint, aur,
Argint, aur, cruce — ducat [615].

Pînă aici ar fi partea introductivă la urare, parte în care ni se schițează în trăsături generale întreaga datină de la început pînă la momentul dăruirii. De aici înainte de abia începe urarea proriu-zisă, în legătură, în special, cu colacul, care, de fapt, reprezintă simbolul rodniciei cîmpului. Aceste urări sînt date ca un fel de schimb pentru darurile ce au primit de la gazdă:

Acela (adică gospodarul) i-ajută pe colindători:
— Ci Domnul s-ajute!

Aici *cetnik* comandă colindătorilor:

— „Spune, drujină, amin!", la care comandă toți răspund într-un glas: „Amin!". Apoi urmează diferite urări. Unele au de obiect casa gospodarului, urîndu-i bucurii familiale:

Ci Domnul să ajute,
Să-i dea din trei părți,
Trei ploști de invitat la nuntă:
Una — pe copii să-i boteze,
A doua — pe tînăra fată s-o cunune,
A treia — să-și ia rămas bun ca-n vechime!
— Spune, drujină, amin!
...Ci Domnul să-i ajute...
Cu fii cinstiți,
Cu fiice cinstite... [616]

Însă cele mai însemnate și direct legate de colac sînt acele în care i se urează gospodarului roade la cîmp:

...Ci Domnul să-i ajute...
...Toți boii de la plug
Să are pîrloaga neagră,
Să semene grîul alb,
Să-l secere tinerele fete,
Tinerele fete aplecate,

Tinerele fete cu pălării întoarse.
— Spune, drujină, amin !
— Amin !
Ci Domnul să ajute :
Cu doi cai, doi corbi,
Să meargă pe cîmpul larg,
Să-nconjoare lanurile galbene.
Şi să mergi pe munte,
Acolo sus se împarte,
Maica Domnului împarte :
Argint ,aur, miere şi unt,
— Spune, drujină, amin !
— Amin !

Apoi urmează urarea de încheiere. *Cetnik* ridică colacul în sus spunînd :

Acel colac :
Alb, dalb, sucit, răsucit,
În faţa Domnului copt,
Nouă menit,
Cît grîu se află în el,
Măcinat, răsmăcinat,
Răsucit, răsrăsucit,
Alb, dalb,
Atîta sănătate, cinste şi spor în astă casă !
— Spune, drujină, amin !
— Amin !

Apoi colindătorii se adresează cu urări gospodinei, care a împletit şi copt colacul, dorindu-i, între altele, copii frumoşi :

Acel colac,
Răsucit şi-mpodobit,
Domnul să dăruiască,
Toate fetele cu plete de aur,
Toţi feciorii cu braţe de argint.
— Spune, drujină, amin !
Cine se va aşeza,
Să fie măreţ şi cinstit,
Pînă la coate în argint,
Pînă la picioare în aur !
— Spune, drujină, amin !

Şi, în fine, urarea se îndreaptă către fată, care a frămîntat colacul, urîndu-i sănătate şi frumuseţe :

Care l-a frămîntat
Ca să-l ia şi să-l ducă, [să fie :]
Ca mreana în adînc,
Ca vulturul în înălţimi,
Ca şoimul în pustiu,
Ca cerbul în munţi,
Ca cucul pe dealul verde,
Ca potîrnichea în iarba verde,

Ca păunul la curtea boierească,
Ca logodnica în curtea părintească, pe cîmpul înflorit,
Ca fecioara cu pana aurită plecată !
— Spune, drujină, amin ! [617]

La români, *urarea colacului* sau a *turtei* ia dezvoltări şi mai mari, adesea, decît la bulgari. Aici n-avem acele specializări ale urării după gospodar, gospodină şi fată, ca la bulgari ; la români ea se adresează totdeauna gospodarului şi, uneori, este de două feluri : *urarea colacului de la fereastră*, aceea care este spusă afară, la primirea colacului ce li se dă de gazdă, înainte de intrarea în casă, împreună cu alte daruri, şi *urarea colacului în casă,* la primirea colacului cel mare şi frumos, anume pregătit pentru colindători. Foarte izbitoare sînt şi la români acele comenzi pe care vătaful sau vornicul le dă din cînd în cînd tovarăşilor pentru a mulţumi gazdei pentru dar, ceea ce dă aspectul de dialog acestor urări.

Vornicul : ...— Aveţi, fraţi ficiori, gură de-a mulţămi,
Că ne dăruieşte jupînul gazdă
C-un colac de grîu curat
Dinspre Sîntă Mării semănat,
Pe-a noastră samă gătat !
Toţi colindătorii : — Mare mulţam !... [618]

Aceste comenzi se amestecă cu urări la adresa gospodarului, apoi cu lauda colacului, ca şi la bulgari :

Vornicul : — Ia staţi fraţi şi ascultaţi,
Că jupînul gazdă de loc,
Deie-i Dumnezeu noroc,
Cinsti-l-ar Dumnezeu cu daruri şi cu mila lui,
Că dînsul încă ne cinsteşte
C-un colac de grîu curat...
Oricît de voinici ne ţinem,
Pe statu stăm,
Pe pălmi toţi îl luăm,
De după colac abia ne vedem,
Pe gura sacului abia-l băgăm !... [619]

Deci mulţumiri directe, urări şi glorificarea darului, exagerîndu-i calităţile, şi prin aceasta glorificînd indirect pe gazde, iată la ce se reduce urarea colacului de la fereastră. *Urarea*

col*acului* în casă sau *urarea colacului* în genere, pe aiurea, pe unde nu există decît o singură urare pentru colac, în casă, are un aspect deosebit prin aceea că ea este o adevărată orațiune epică, în care vornicul spune povestea nașterii colacului ce l-au primit de la gazdă, începînd cu aratul cîmpului de către gospodar, semănatul, seceratul, treieratul, măcinatul, facerea colacului de gospodină, coacerea și, în sfîrșit, dăruirea lui colindătorilor, adică pînă la momentul actual din datină pentru colindători.

Vornicul: — Stați frați și ascultați,
Bine seamă să luați:
Jupînu gazdă de dimineață s-a sculat,
Pe față s-a spălat,
Grîu roșu-n saci a băgat.

Apoi strînge 24 de pluguri, la fiecare plug fiind înjugați 12 boi:

Boi boureni, în coarne cu inei,
Perechea cu 500 de lei.
Boii dinainte cu coarne poleite,
Boii dinapoi cu coarne de custoriu,
Boii de la spate, cu coarne împreunate...

Cu aceste pluguri pleacă la arat în cîmpul Ierusalimului:

Și-ncepu a brăzda:
Cît lungiș ,cît curmeziș,
Cît cu ochii n-a cuprins...
Brazdă neagr-a răsturnat,
Grîu roșu a aruncat
Și cu grapa l-a grăpat,
Colbu-n ceri s-a ridicat,
Dumnezeu cu picuri îl picura...
Și grîul tot mai mîndru și mai frumos era.
Cînd era la luna, la săptămîna
Se cocea holdina...

Apoi gospodarul se duce să-și vadă ogorul:

Și-a ales un cal graur,
Cu șeaua de aur,
Pe cal a-ncălecat,
La holdă a alergat.

Holda se prezintă în condiții excelente, spicele sînt de mărgăritar. Se pregătește pentru adunat recolta, dînd la făurit seceri ca să le dea la

...Nepoți și nepoțele
Și copile tinerele...

Treieră cu :

...Nouă iepe, suriepe,
De nouă ani și nouă zile sterpe,
Cu coamele-ntr-aurite,
Cu cozile-ntr-argințite...

sau aiurea :

Cu potcoavele de argint,
Care bat bine la pămînt.

Aceste iepe năzdrăvane, singure vîntură grîul și știu să-l toarne-n saci ca și omul :

Cu cozile felezuia,
Pe nări vînt trăgea,
De colb îl alegea,
Cu urechile-n sac îl punea,
De nici căuș nu-i trebuia...

Apoi încarcă nouă cară mari, „mocănești“, și pornesc cu grîu la moară, însă moara se sperie cînd vede că-i aduc atît de mult de lucru :

Auzind, hoața de moară,
Atîtea cară cu povară,
Carăle scîrțîind,
Boii răcnind,
Pogonicii-n bici pocnind,
Puse coada pe spinare
Și-o luă la fuga mare...

În fine, moara este amăgită și prinsă de morăriță, așezată la locul ei de morar și pusă la măcinat grîul gazdei. Apoi „jupîneasa găzdoaie“ cerne făina :

Și-a făcut acest colac minunat,
Pe piatra morii măsurat,
...Nouă gazda ni l-a dat

sau aiurea :

Ne dăruiră jupîn gazdă
C-un colac de grîu frumos,
Ca fața lui Hristos,
Dar nouă nu ni se pare că-i colac,
Ni se pare că-i stogul cu totul...[620]

Vedem însă că această poveste a colacului e de fapt povestea întregii plugării, toate treburile ei mai însemnate, de la arat pînă la măcinat. Am văzut la bulgari motive asemănătoare în urarea colacului : aratul și semănatul grîului, apoi mergerea gospodarului la cîmp călare spre a vedea recolta, însă la ei sub formă de urări directe :

Ca să ari pîrloaga neagră,
Ca să semeni grîul alb,
Ca să-l secere tinerele fete[621].

Și aceste motive nu sînt singurele care formează urarea colacului la bulgari.

La români, însă, ea capătă o înfățișare cu totul specială, devenind strict agrară în întregime și alcătuind, în acest spirit, un tot bine închegat și unitar, nu eterogen ca la bulgari, iar forma fiind nu aceea a urărilor directe, ci de tipul colindelor : totul se dă ca îndeplinit, în același timp elementul epic e aici mult mai puternic. *Urarea colacului* la români cuprinde foarte dezvoltat elementele de glorificare la adresa gazdei pe tema recoltei îmbelșugate, a treburilor agrare conduse în chipul cel mai fericit și mai boieresc.

La ucraineni, deși *urarea colacului* n-are un nume special, există totuși, alături de celelalte urări, ocupînd între ele locul de frunte. Și aici, la huțuli, ca și la români pe alocurea, primesc colindătorii un colac afară, la prima dăruire ca răsplată pentru colindatul la fereastră :

„După ascultarea colindului, iese gospodarul din casă, cu un colac în mînă“[622]. Gospodarul, dîndu-le colacul și totodată și bani, se scuză că nu le dă daruri mai mari : „Poftiți la colindeț, e drept că nu e mare, dar primiți-l ca pe unul mare“, la care colindătorii răspund, urîndu-i :

Mare, mare, ca să fie la fel de mare la Domnul,
La fel de mare ca acest colac ![623]

Iar după urarea aceasta sînt invitați de gazde în casă. Cu o mai mare solemnitate se săvîrșește primirea colacului în casă, care are loc după ce colindătorii au cîntat *podeaka stolovi.* Aici dialogul între șef, care comandă, și restul colindătorilor care răspund în cor apare și mai în floare ca la români și bulgari ; totuși, urarea e mult mai restrînsă ca la aceștia și lipsită de unitate. Astfel *bereza,* primind colacul de la gazdă,

vestește oarecum pe ceilalți de darul căpătat și-i îndeamnă să mulțumească. Iată dialogul dintre ei :

Bereza : — Pani colindători ! (în alte variante „tineri flăcăi !")
Colindătorii : — S-auzim !
B. — Scoate-ți-vă căciulile !
C. — Așa vom face ! (își scot pe rînd căciulile)
B. — Pan gazdă ne dăruie colaci !
C. — Iar noi, sănătate și fericire ! (către gazdă : Domnul să-ți dea sănătate și fericire !).
Cîte fărîmituri sînt în acest colac,
Dă-i, Doamne, în ogradă atîtea vaci,
Atîția cai în grajd, atîtea oi la stînă,
Iar în prisacă albine
Și pe deasupra fericire și sănătate !
Ca Domnul și toți sfinții să le înfăptuiască în pace,
Pînă o trece anul...
Asta îți urăm, dăruiește-l Doamne !...[624]

Sau, după Szuchiewicz, urările propriu-zise sînt spuse fie pe rînd de *bereza*, iar restul colindătorilor nu fac decît să întărească, repetînd în cor după fiecare, „Dai Boje !"

Bereza — ...Să vă dea Domnul sănătate !
C. — Să dea Domnul !
B. — Și pace în casă !
C. — Să dea Domnul !
B. — Și belșug în cămări !
C. — Să dea Domnul !
B. — În ogradă boi și vaci !
C. — Să dea Domnul !...[625] ;

și tot așa continuă urările : /„În grajd, cai", „în staule oi", „în prisacă albine" ș.a.m.d./.

Frecvent, urarea la primirea colacului în casă este cea deja citată pentru primirea colacului afară :

Să fiți la fel de prețuiți și onorați, asemeni colacilor de grîu în fața panilor, a senatorilor, în fața preoților, a oamenilor cumsecade ![626]

Adesea și gospodarul ia parte activă, de obicei la sfîrșit, mulțumind sau întărind cu vreun „Dai Boje !". De fapt, urarea citată nu-i exclusiv în legătură cu colacul numai, cum este de exemplu la români ; aici găsim tot felul de urări, însă ținînd

socoteală că ele au loc cu prilejul dăruirii colacului, care e pomenit în dialog, apoi şi de faptul că în genere aceste urări sînt subordonate comparaţiei cu numărul firimiturilor ce sînt în colac : cîte firimituri sînt în acest colac... atîtea văcuţe..., cai, oiţe... albine... ş.a.m.d." [627], iar pe lîngă acestea şi de forma de dialog dintre şef şi colindători, comună la români şi bulgari, nu poate fi nici cea mai mică îndoială că avem a face exact cu aceeaşi urare a colacului. Totuşi, apropierea urării ucrainene pentru colac e ceva mai mare de cea a bulgarilor, la care găsim şi comparaţia cu firimiturile colacului :

Cîte boabe sînt în el,
Măcinate şi răsmăcinate,
Vînturate şi răsvînturate,
Cernute şi răscernute,
Atîta sănătate, cinste şi spor în astă casă ![628]

O altă urare independentă, care ocupă locul al doilea după cea *a colacului,* este la bulgari şi români *urarea banilor,* aceştia fiind darul cel mai de preţ după colac. *Cetnik* „ia bani cu două degete, îi ridică în sus şi urează" :

Acest ducat :
Dacă e de aramă — de aramă să-i fie ocolul,
Dacă e de aur — de aur să-i fie punga,
Dacă e de argint — argintul să curgă şi să ferece !
Cîtă gheaţă e pe ape,
Cîtă frunză pe dealuri,
Cîtă apă la moară,
Aurul şi argintul să curgă, să se reverse,
Şi peste pragul lui să treacă,
Lui să i se verse şi să-i albească :
Asemeni gheţii iarna,
Asemeni florilor vara !
Aurul şi argintul au curs
Şi carul că i l-au argintat !
— Spune, drujină, amin !
— Amin !..." [629]

Adesea, după urare, colindătorii cîntă finalul de colind cunoscut :

Cîte stele sînt pe cer,
Atîta sănătate în astă casă !

Precum se vede, la bulgari urarea banilor se prezintă cu mult mai unitară decît cea a colacului. Toate urările speciale din ea se grupează în jurul unuia și aceluiași motiv, îmbogățirea gazdei cu aur și argint, motiv provocat de momentul datinei : dăruirea colindătorilor cu bani.

La români, cunoscută sub numele de *mulțămita banilor* sau *urarea banilor*, e analoagă cu cea a bulgarilor, cu deosebire că urările nu se servesc aici de aceleași comparații, și alta, mai interesantă încă, abundența elementului umoristic, ca și la urarea colacului, însă peste acest element trecem, deoarece acum nu ne preocupă :

Ne-o dăruit acest domn bun
Și doamna dumnealui
C-un florint de argint
În Buda-Nouă făcut...

sau, aiurea :

Cu tri așiprilișori
Groși în dungă,
Spori la pungă.
Mie nu mi se pare că-s doi-tri așprilișori,
Că mie mi se pare comoară-ntreagă,
Ca Dumnezeu să-l trăiască mulți ani ! [631]

sau, în altă variantă :

Ne mai cinstește jupînul gazdă
Și cu doisprece-trisprece galbini de aur... [632]
Că jupînul gazdă punga și-a golit
Și pe noi ne-a cinstit.
Dumnezu să-l cinstească :
Cu mila sa cerească,
Cu masa raiului,
Cu bunul pămîntului...
De la jupînul gazdă este dat,
De la noi binecuvîntat,
De la toată masa : mare mulțam !
Toți : — Mare mulțam ! [633]

sau, alt final al urării :

..De unde dumnealui s-o cheltuit,
De-a golit, Dumnezeu să-i umple

Cu sute nenumărate, cu mii nesocotite,
Cu șaptezeci părți mai multe !...
— Aveți urechi de-a auzi și gură bună de-a mulțumi !
— Îi mulțam ! [634]

Urarea aceasta n-o mai aflăm la ucraineni, însă urme de existența ei sînt, de exemplu, într-o *povinșovanie*, *bereza* se adresează astfel colindătorilor :

„Tineri flăcăi, panul gospodar ne cinstește pe toți cu rubiniu" [635].

Ar mai fi de exemplificat și *urarea rachiei, urarea brînzei, cărnii* etc., dar, deoarece le aflăm numai la români, le trecem cu vederea. Aceste urări speciale uneori sînt grupate într-o singură mare urare, unde totuși nu se contopesc, ci se succed unele după altele în ordinea primirii darurilor, sfîrșitul fiecăreia este însemnat prin comanda șefului și răspunsul colindătorilor care mulțumesc. Cu toate acestea și aici cea mai dezvoltată și cea mai însemnată din toate este *urarea colacului* și cu ea se începe șirul urărilor. Adesea, sub numele de *urarea colacului* se ascund și alte urări speciale : a *cărnii, a banilor* [636]. Desigur tipul urării-conglomerat este unul din stadiile arhaice, din care apoi, cu vremea, s-au dezvoltat urările speciale, independente, începînd cu urarea colacului.

Comparînd astfel urările legate de momentul primirii darurilor la bulgari, români și ucraineni, avem de observat că la primele două popoare ele sînt cu mult mai dezvoltate și specializate, după darul primit, devenind astfel independente, pe cînd la ucraineni sînt reduse și amestecate, fără nici o diferențiere ; numai rareori se poate distinge un început de diferențiere. Dealtfel urările acestea la ucraineni în ce privește cuprinsul nu se deosebesc aproape deloc de *pokoleade*, doar ca formă apar deosebite prin aceea că ele nu-s nici proză, nici vers, ci o înșiruire de fraze ritmice, din care însă nu lipsește adesea chiar rima, de obicei sub chipul asonanței, și încă prin aceea că ele se spun, nu se cîntă.

Față de *pokolead, povinșovania* sau *vinșivki* reprezintă neîndoios un stadiu mult mai primitiv, din care s-au dezvoltat cu vremea finalurile colindelor, *pokoleadele*. Însă, tocmai datorită acestui fapt, urările propriu-zise au decăzut, nemaifiind cultivate cu atîta atenție, toată grija colindătorilor fiind atrasă de *pokoleade*.

La români şi bulgari însă finalurile de colind sînt cu mult mai restrînse ca la ucraineni, din cauză că aceste urări, dezvoltîndu-se aparte şi devenind independente, foarte puţine elemente au cedat colindelor pentru final. Foarte probabil că într-un depărtat trecut vor fi fost unele urări speciale de tipul român-bulgar, după cum ne probează *urarea colacului,* care adesea se conturează destul de distinct.

Privire generală asupra colindelor Conturarea tipurilor de colinde ucrainene-bulgare-române

Să aruncăm acum o privire generală asupra colindelor pe baza materialului expus şi să încercăm a prinde spiritul lor specific, să definim tipul de colind *bulgar-român-ucrainean.* Colindele, aşa cum le-am cunoscut pînă aici, au toată aparenţa unor cîntece de laudă, care în literatura cultă ar corespunde perfect odelor sau imnurilor. În adevăr, colindele şi ele cîntă faptele mărețe ale unui erou, şi ele glorifică anumite calităţi neobişnuite, anumite împrejurări din viaţa cuiva, care stîrnesc admiraţia lumii, în sfîrşit, şi ele ca şi odele sînt închinate cu necesitate unui personaj anumit, care este în acelaşi timp însuşi eroul.

Am văzut cum se împart colindele : după sexul, vîrsta, ocupaţia celui colindat. Cînd colindătorii cîntă, de exemplu, un colind *de gospodar,* pun în colind numele gospodarului de gazdă, asupra căruia deci cade tot ceea ce se cîntă în respectivul colind, la fel înr-un colind *de flăcău, de fată,* pun numele flăcăului sau fetei de gazdă care devin prin acesta eroi de colindă. Mergînd la alte gazde, în aceleaşi colinde schimbă alte nume, după noile persoane ce au de colindat. Astfel eroul sau eroina din colind sînt închipuiţi a fi unul din membrii familiei colindate. Sub această formă ele par a măguli pe cel colindat, atribuindu-i toate virtuţile, toate calităţile ce le poate

plăsmui fantezia populară, atribuindu-i o viață plină de noroc, lăudîndu-i bogățiile etc.

Iată cum sînt zugrăviți și ce fel de viață duc eroii de colind :

Gospodarul trăiește în cel mai plin belșug, casa lui nu-i obișnuită casă țărănească, ci curți boierești, el are vite multe, slugi credincioase și harnice, cîmpul îi dă recoltă bogată de grîu... familia e fericită sub ocrotitoarea lui oblăduire.

Gospodina, cu cheile de aur în mînă, umblă prin casă, dînd ordine slugilor.

Fata e frumoasă, cum nu se află alta pe lume, pețitori bogați și de neam vin mulțime, căutînd să-i cucerească iubirea prin fapte eroice sau prin daruri fără preț, îmbrăcămintea și podoabele ei sînt numai mătase, aur, mărgăritare.

Flăcăul este un erou viteaz, întreprinzînd tot felul de expediții războinice sau vînătorești, iese totdeauna învingător din ele. Pe lîngă aceasta el are noroc la însurătoare : cea mai frumoasă fată devine soția lui, datorită isprăvilor lui vitejești, care pun lumea în uimire, adesea chiar împăratul îi oferă pe fiica lui și jumătate de împărăție ca zestre, ba chiar și sora soarelui poate deveni soția lui.

Copilul, deși mic, este însă așa de voinic încît prinde leul viu și-l aduce [legat] la părinți.

Pruncii dorm fără grijă, în leagăn atîrnat în pomi înfloriți, sau se joacă și cîntă.

Însurățeii trăiesc în cea mai deplină iubire și armonie, amîndoi sînt fericiți și mulțumiți unul de altul, fiecare din ei se laudă cu norocul ce-a avut în căsătorie. Tînăra nevastă îngrijește cu multă stăruință de soțul ei, lucrîndu-i cămăși și haine frumoase, iar el, la fel, plin de atenție față de soție, îi cumpără cele mai scumpe podoabe femeiești. Colindele ni-i arată cînd petrecînd veseli cu jocuri și cîntece, cînd dormind la umbra mărului, în timp ce vîntul scutură floarea mărului deasupra lor.

Bătrînii, evlavioși, trăiesc cu frica lui Dumnezeu, nutrind gînduri religioase și făcînd fapte bune. Viața lor curge pașnică și fericită. Ei se bucură de prosperitatea familiei și de respectul tuturor. Adesea îi aflăm la ospețe în capul mesei, unde stau la sfat cu alți bătrîni, tîlcuindu-și vise de peste noapte.

Preotul, evlavios și el, slujește-n biserică îmbrăcat în odăjdii strălucitoare și este ascultat de toată lumea creștină, adesea chiar Dumnezeu sau sfinții ori îngerii vin să-l asculte. El este în fruntea tuturor preoților, care sînt mai mici decît dînsul și se supun ordinelor lui ; este, în același timp, și cel mai înțelept și mai învățat din toți preoții.

Ciobanul cîntă fericit din bucium sau din fluier, păzindu-și oile, turmele lui sînt așa de numeroase că zbieretul lor se aude pînă la cer. El e în același timp și milostiv și evlavios, de aceea Dumnezeu veghează asupra oilor sale.

Pescarul are noroc așa de mare la pescuit, că numai la o singură pescuire își umple luntrile cu pește pe care, vînzîndu-l, se îmbogățește.

Cîrciumarul are mușterii mulți și afacerile îi merg strună.

Soldatul trăiește bine în armată și este ridicat la rang mare. În lupte este ferit de gloanțe și în curînd va fi eliberat din oaste.

Voinicului înstrăinat și lui îi surîde o soartă mai bună : el capătă învoire de la stăpîn să se întoarcă acasă, să-și vadă familia dorită, care-l așteaptă.

Morții, pînă și ei sînt fericiți : trăiesc în rai viața cea mai plină de bucurii, se scaldă cu Dumnezeu și cu sfinții în rîuri de vin și de mir, îngerii le cîntă. iar rudele lor de pe pămînt au grijă de le fac praznice și le plătesc slujbe bisericești pentru odihna sufletului lor.

*

Aceasta este lumea colindelor : lume de eroi și de oameni ce trăiesc în culmea fericirii. În ele găsim pentru fiecare vîrstă, sex, ocupație și alte diferite împrejurări, ceea ce e mai caracteristic, mai reprezentativ în același timp, însă ele cîntă întotdeauna un ideal de viață, potrivit persoanei căreia i se închină colindul. Am putea spune despre colinde că ele sînt cîntecele idealului. Cu drept cuvînt, nicăieri în tot domeniul poeziei și literaturii populare, și chiar în întregul domeniu al producțiilor folclorice de orice natură, nu găsim mai precis și mai desăvîrșit exprimată concepția idealului de viață al poporului ca-n colinde. Ele sînt însăși întruparea acestui ideal, conștient zugrăvit în cele mai felurite chipuri, după cum felurite și multiple sînt aspectele vieții.

Deşi acest ideal variază de la popor la popor, totuşi, în trăsături generale, precum reiese din citatele colinde, este cam acelaşi, chiar la popoare deosebite ca românii, bulgarii şi ucrainenii, atît din cauza izvorului comun din care se nasc colindele la fiecare din ele, cît şi, mai ales, din motivul că în viaţa şi mentalitatea poporului de jos, la naţiuni diferite, diferenţierea nu-i aşa de mare.

Formele în care sînt turnate aceste idealuri de viaţă în colinde sînt deosebite ; predomină însă două tipuri :

I. Tipul epic : adevărate balade în care se povestesc isprăvi eroice sau alte întîmplări glorificatoare pentru eroul colindului. Aflăm acest tip de preferinţă la bulgari şi români, deşi slab reprezentat există şi la ucraineni. La români însă elementul epic apare mai puternic decît oriunde.

II. Tipul plastic-descriptiv : idile sau pasteluri idilice, unde viaţa apare zugrăvită în tablouri, fiecare colind corespunzînd unui singur tablou. Acest tip este comun şi puternic la toate cele trei popoare ce ne interesează, mai răspîndit însă ca oriunde îl aflăm desigur la ucraineni, unde cel epic nu reuşeşte să se închege.

Colindele însă nu numai că ele cîntă idealurile de viaţă ale poporului, dar le dau şi ca realizate : eroii şi eroinele lor deja trăiesc din plin fericirea visată. Acel şir de luminoase tablouri, în care ei sînt încadraţi, acele scene idilice atîta de senine, acele victorii ce repurtează eroul în expediţiile vitejeşti ce întreprinde, toate sînt expresia triumfului celui mai deplin în viaţă. Iată de ce atmosfera colindelor este optimistă *per excellentiam,* nici un nor nu vine să întunece seninătatea ei. Este drept, optimismul stă la baza vieţii sufleteşti a poporului şi orice producţii folclorice sînt deci prin definiţie optimiste, nicăieri însă nu apare nădejdea mai exuberantă, încrederea în viitor mai fermă, nicăieri optimismul nu înfloreşte mai abundent şi mai puternic ca în colinde. Acesta este spiritul colindelor în genere, acesta este tipul de colind bulgar-român-ucrainean pe care ne-am propus să-l definim.

Diferența între colindele propriu-zise și urări

Pentru a sfîrși acest capitol, însă, mai avem de precizat deosebirea dintre colindele propriu-zise pe de o parte și urări pe de altă parte. Prin numirea generală de urări înțelegem și finalurile de colind și urările propriu-zise, spuse la primirea darurilor, la despărțirea de gazdă etc.

Acum, după caracterizarea colindelor, deosebirea dintre colinde și urări se reliefează limpede. Urarea, care exprimă simplu dorințele colindătorilor față de gazde, dorințe de fericire și de noroc, este pură abstracțiune, pe cînd colindul este acțiune, este viață ; el e concretizarea acestei abstracțiuni și în același timp și realizarea dorințelor din ea. Și una și cealaltă sînt expresia idealului, a aceluiași ideal : fericirea supremă a celui colindat ; în urări însă apare enunțat în chip general și inform, în colind el capătă formă și culoare, cu un cuvînt, viață.

Urările din finalurile colindelor în special au totodată un rol practic foarte distinct : adresîndu-se direct persoanei colindate, ele aplică tot ceea ce a fost exprimat în colind celui colindat, dînd un scop bine definit imaginii ideale prezentate în colind. Adesea finalul chiar ne spune cui este închinat colindul :

Ție îți cîntăm, gospodare!

sau „O-nchinăm cu sănătate“ sau, aiurea, mai precis :

Noi colinda o gătăm,
Sus la cer o înălțăm,
Jos la gazde o-nchinăm[637].

Cu chipul acesta urarea din final face legătură între ideal și real și ne dă în același timp și cheia înțelegerii desăvîrșite a colindului, apărînd astfel și ca o explicare a lui.

Așadar, colindele nu mai trebuie înțelese ca niște cîntece de pură glorificare, ci și ele trebuie considerate ca niște urări adresate cuiva, nu directe ca acele propriu-zise, ci indirecte, sau, mai bine zis, ca niște urări împlinite. În ce privește cuprinsul urărilor, fie finaluri, fie urări propriu-zise, față de colinde, am văzut deja mai sus că ele sînt de fapt un rezumat foarte general și abstract al acelorași idei ce exprimă colindele.

COLINDATUL DE TIP LAIC LA POLONI ŞI LA ALŢI SLAVI

A. La poloni

Tipul de colind bulgar-român-ucrainean a fost la origine comun la toţi slavii. Pînă ce biserica se organizează puternic în ţările slave şi se despart popoarele slave din punct de vedere al credinţei şi, deci, ca urmare şi al culturii, în două părţi : una care ţine de biserica de răsărit, iar alta de cea de apus, pînă atunci datina colindatului şi colindele au vreme să se formeze în acelaşi spirit unitar, aşa cum ni se prezintă tipul bulgar-român-ucrainean, cercetat pînă acum.

/Să urmărim acum, fie şi fugitiv, cum se prezintă colindele şi datina colindatului în general la alţi slavi, în afară de bulgari şi ucraineni, despre care am vorbit pe larg. Din materialul pe care îl vom analiza mai jos, ne vom convinge că într-adevăr comunitatea slavilor a avut la bază o formă comună a datinei colindatului, care se manifestă cu trăsături analoage, uneori chiar identice, cu trăsăturile tipului de colinde ucrainene, bulgare, româneşti.

Începem cu polonii, cu toate că şi înainte a fost vorba despre diferite motive de colinde, dar numai în trecere. La poloni — peste tot unde n-a fost transformat cu totul sub influenţa bisericii — colindatul are trăsături comune cu tipul ucrainean-bulgar-român. Colindătorii cîntă două feluri de colinde complet diferite : colinde *religioase (kantyczkowe)* şi *laice*. Acestea din urmă, de care ne ocupăm în această lucrare, se cîntă numai acolo unde sînt fete tinere, iar acolo unde nu sînt fete în casă se cîntă numai colinde religioase. De aici se vede că printre colindele laice cel mai important şi mai preferat

este colindul pentru fete, așa cum vom dovedi în continuare. Jan Świętek spune că dacă vreunul dintre copiii gospodarului e ocolit de colindători, în orice caz nu poate fi fata cea mai mare, mai ales cînd nu este măritată, fiindcă ar fi cea mai aspră pedeapsă pentru ea dacă părinții n-ar cere să fie colindată. [638]

Și la poloni, colindătorii sînt primiți cu o atenție deosebită în casele în care sînt fete mari și sînt cinstiți cu mîncăruri și băuturi, iar ei petrec și dansează cu fetele gazdei și cu cele venite în vizită : „colindătorii sînt primiți peste tot cu bucurie ; unde locuința este mai mare, acolo se și dansează. Sînt cinstiți cu colaci și băutură..." [639]. La poloni există și un personaj comic, *Michonosz* : „își iau un *worowego*, un personaj comic ducînd un sac ; de obicei este un țăran bătrîn, mai sărac, dintre cei care știu să spună snoave, un om hîtru și bun de farse... cu o haină jerpelită, încins cu un curmei și uns pe față cu funingine". [640] Acest component al datinei poloneze este fără îndoială foarte vechi și nu poate fi considerat ca un împrumut tîrziu de la ucraineni. Ca dovadă ne poate servi expresia populară : *być za worowego* [641] (a fi cel care duce sacul), care a avut nevoie de un timp îndelungat pentru a se forma și a se înrădăcina.

La poloni învățarea colindelor cere o pregătire de lungă durată ,în perioada celor patru săptămîni de dinainte de Crăciun : „...pentru asta au exersat mult ; se adunau în mai multe seri la unul dintre gospodari și învățau diferite colinde, nu din culegeri religioase, ci din tradiția orală, trecute din tată în fiu..." [642]. Aceasta corespunde aceluiași obicei la bulgari, români și ucraineni, unde, cum am văzut, în același fel, colindătorii își aleg ca gazdă pe unul dintre gospodari, iar dacă nu, se adună la unul dintre ei : „tinerii se adună în fiecare duminică, apoi și în zilele de lucru, ca să învețe colinde" [643]. Colindătorii, la poloni ca și la ucraineni, bulgari și români, sînt tineri, chiar și însurați. Colindătorii poloni au unul sau mai mulți conducători, aleși încă înainte de a începe învățarea colindelor și tocmai în acest scop [644]. Învățarea o conduc doi colindători mai vîrstnici, numiți fruntași" [645]. Și aici întîlnim diviziunea în grupuri, avînd în frunte un conducător : „Colindătorii se pornesc seara, în ziua sfîntului Ștefan, împărțiți în două grupe principale, cu cîte un conductor" [646].

Colindele laice se împart, ca și la ucraineni, bulgari și români, după diferite împrejurări : vîrstă, sex și poziția în familie, dar împărțirea nu merge atît de departe ca în tipul menționat. Cele mai importante subîmpărțiri le aflăm și aici : colinde *de gospodar*, *de fată, de flăcău* și *de copii*. „În satele de pe rîul Raba predomină colindatul gospodarilor, copiilor lor și slugilor..." [647] ; în unele zone întîlnim și colindul de gospodină, ca în provincia Wieliczka (în Łazany), unde este cîntat chiar înainte de colindul de gospodar : „se colindă întîi gospodinei, apoi gospodarului, fetelor și la urmă slugilor" [648]. Aceasta este o schimbare tîrzie, ca urmare a modernizării infiltrate în datina colindatului, fiindcă, în general, ordinea colindatului este aceeași ca în tipul ucrainean-bulgar-român.

Să trecem acum la cîntatul colindelor, care se desfășoară astfel : colindătorii mai întîi rostesc, iar uneori cîntă, invocația introductivă la fereastră, care, la poloni, este adresată totdeauna și gospodarului, rugat să permită colindatul. De obicei aceasta o fac conducătorii, în numele colindătorilor : „Conducătorii, stînd la fereastră, bat la geam și-l salută pe gospodar cu cuvintele :

Am venit la gospodar să colindăm.
Va fi bucuros sau nu,
De colindat tot l-om colinda [649].

Sau :

Să se veselească gospodarul,
Că ne-a primit cu colindul.
Iar la vara care vine
Să-i dea Domnul sănătate ! [650]

Sau altele, care încep cu un salut religios obișnuit :

Lăudat fie Isus Hristos !
Am venit, incetișor
Pe gospodar să-l colindăm.
— Oare dormiți sau nu dormiți ?
Ne-ați pregătit colindețul ? Aleluia !... [651]

sau în acest fel :

— E oare acasă stăpînul ?
Sau nu este ?... [652]

Versurile acestea amintesc cunoscute formule inițiale ale colindelor de fereastră, îndeosebi la ucraineni :

— Dormi ori ești treaz, gospodare ? [653]

sau :

I-acasă oare gospodarul ?... [654]

Aceste versuri introductive poartă de obicei denumirea de *început*, pentru că în realitate cu ele se începe colindatul și reprezintă introducerea în datină. *Zacynanie* (începutul) precede aproape totdeauna colindul de gospodar, cîntat mai întîi. Se întîmplă ca uneori colinde întregi să formeze introducerea la datină. În acest caz, colindul este, aproape fără excepție, religios, ca, de pildă, în împrejurimile Iaroslavului, unde există un colind de fereastră cu subiect religios :

Un crin frumos înflorește în grădină,
Prea sfînta fecioară pe Isus îi întîmpină :
— Bun venit, Doamne Isuse,
Poftește la masă,
Va fi peste cu miere...

Colindul se încheie cu un vers care exprimă rugămintea de a permite colindatul, ca și cum colindătorii n-ar fi colindat pînă atunci :

— Cinstite gospodare și dumneata gospodină,
Îngăduiți-ne azi să colindăm [655],

de unde se vede și mai bine caracterul introductiv al acestui colind. La ucraineni, dar mai ales la români, cum am observat la locul corespunzător, există multe colinde de fereastră cu subiect religios. La poloni, colindele de fereastră au dispărut aproape cu totul, singura rămășiță fiind acel început de cîteva versuri. După terminarea *începutului*, colindătorii trec la colindele propriu-zise. Să le examinăm și să vedem care este raportul lor cu tipul ucrainean-bulgar-român.

Începem în ordinea în care sînt cîntate, deci cu *colindele de gospodar*, numite chiar așa. Această categorie prezintă, în diferite variante, cele mai importante motive din ciclul gospodăresc de tipul ucrainean-bulgar-român, și anume recoltă bogată și sporirea vitelor, așa cum am constatat cu prilejul

discutării acestui tip. Mai amintim cele două forme în care le întîlnim. Prima, mai frecventă, se înfățișează astfel : Dumnezeu și sfinții ară pămîntul gospodarului cu un plug de aur, Isus, călare, mînă boii sau caii, în timp ce un sfînt ține coarnele plugului ; Maica Domnului le aduce mîncare și îi poftește la masă. Apoi urmează semănatul, și colindele se încheie cu descrierea recoltei îmbelșugate, strînsă în multe căpițe, printre care gospodarul, fericit, se plimbă „ca luna pe cer printre stele“ [656].

A doua ipostază a acestui motiv este mai simplă : Dumnezeu pășește pe ogorul gospodarului, sporindu-i grînele și așezîndu-i-le pe trei sau patru rînduri :

Pășește Domnul Isus pe ogorul lui,
Îi așează secara pe trei rînduri... [657]

Ambele ipostaze ale motivului sînt identice cu cele ucrainene.

Motivul *înmulțirii vitelor* la poloni se contopește cu motivul *cupei de aur*. E drept că acest motiv dintîi, atît de răspîndit la români, bulgari și ucraineni, este, în forma contaminată poloneză, atît de sărac și de șters, în cele mai multe variante, încît unii cercetători nici n-au observat această contaminare, considerînd-o drept un singur motiv, cel al cupei de aur. Totuși, la o examinare atentă, motivul înmulțirii vitelor apare cu claritate chiar și acolo unde este foarte palid. Iată cum se prezintă el, în genere, în colindele poloneze : cucul sau altă pasăre îl trezește din somn pe gospodar și-l trimite în staul, ca să aibă o mare bucurie : vaca a fătat și are doi viței cu coarne de aur. Gospodarul îi înjugă la plug și iese la cîmp, la arat. Deodată, răstoarnă o brazdă de aur, culege aur și-l duce la aurar, care-i face un pocal de aur. Apoi, gospodarul îl duce la biserică, îl așează pe altar pentru ca Domnul, Maica Domnului și îngerii să bea din el [658]. Alegem mai întîi o variantă în care motivul înmulțirii vitelor este mai dezvoltat decît aiurea :

Păsărica a ciripit, Pe gospodină n-a lăsat-o să doarmă. Gospodina s-a sculat devreme, A măturat odăile... A așteptat musafiri de vază Pe Isus din înălțimi.	Păsărica a ciripit, Pe gospodină n-a lăsat-o să doarmă : — Scoală, sărmană gospodină, Că în ograda ta Totul este bine :

Vacile ţi-au fătat,
Ţi-au făcut numai tăuraşi
Cu păr de aur pe grumaz
Şi cine i-a dat ? Fiului Domnului !

Apoi, în aceeaşi colindă, pasărea se adresează gospodarilor şi le dă de veste despre înmulţirea altor animale :

Păsărica a ciripit,
Pe gospodar nu l-a lăsat
să doarmă ;
— Scoală, sărmane gospodar,
Că în ograda ta
Totul e bine !...[659]

În felul acesta, colinda se adresează pe rînd tuturor celor din casă : gospodinei, căreia păsărica îi vesteşte înmulţirea vitelor — pentru că de vite se ocupă ea —, gospodarului, căruia îi vesteşte înmulţirea cailor — grija de cai îi revine lui — şi la urmă, flăcăilor, care se ocupă cu aratul.

Aici se contopesc patru motive diferite :

1. Pregătirea casei de către gospodină pentru primirea sfinţilor oaspeţi.
2. Înmulţirea vitelor.
3. Cupa de aur.
4. Aratul ; motivul cel mai estompat în această colindă/.

Motivul înmulţirii vitelor [este] expus exact ca şi la ucraineni şi bulgari :

Toate vacile viţei să fete,
Numai tăuraşi plăvani,
Plăvani cu coarne gălbioare...
Toate iepele să fete,
Numai mînji ca pana corbului,
Pintenogi cu coame aurii...[660] ;

sau, la bulgari :

...Vacile să fete
Numai viţeluşi cu coarne
dalbe ;
Iepele să fete
Numai mînzişori cu coama
şargă[661].

Numai că la poloni nu avem înşirarea tuturor vitelor ca la ucraineni, români, bulgari, ci ea se opreşte aici la două soiuri, adaptîndu-le ca urări pentru gospodină şi pentru gospodar ; totuşi, ceea ce interesează este, ca şi în tipul primitiv, înmulţirea, coarnele de aur şi coama de aur sînt numai elemente de podoabă ce apar şi în variantele tipului primitiv. În alte variante ale tipului polon însă, în cele mai multe, motivul înmulţirii vitelor se reduce şi, din lunga înşirare de vite din tipul primitiv, ne rămîn numai vacile şi încă numai o singură vacă, deci motivul înmulţirii pierde importanţa aproape cu to-

tul şi nu mai interesează în colind mulţimea vacilor care fată, ca la origine, ci toată atenţia cade asupra celor doi viţei pe care-i fată vaca gospodarului, fiindcă au coarnele de aur. Acest element aici nu mai e simplă podoabă, ci e privit ca o adevărată minune, şi în geneza întregului colind are rol creator prin aceea că provoacă prin analogie cu el naştere de elemente similare: în adevăr viţeii cu coarne de aur, înjugaţi la plug cu jug de aur [662], arînd, vor răsturna brazdă de aur. Nimic mai firesc şi mai logic pentru fantezia populară; nu trebuie astfel pentru explicarea colindului nici o ipoteză mitologică.

De asemenea, contaminarea cu motivul aurarului care făureşte diferite lucruri scumpe din aur a fost atrasă în special de brazdă de aur. Infiltrarea motivului aratului în colind a putut fi înlesnită de însuşi motivul perechii de viţei, pentru care aratul este o urmare firească, totuşi, putem presupune, deşi este foarte puţin verosimil, şi o contaminare aici a motivului, dintr-un colind foarte răspîndit la ucraineni şi bieloruşi, care glorifică plugăria:

Vrednicul cuculeţ dimineaţă s-a sculat,
De cîntat s-a apucat, mîndrului pan porni să-i repete:
— Scoală-te în zori, spală-te binişor
Şi iute-o porneşte pîn' la noul grajd;
Acolo-ţi alege cal pană de corb,
Cu el că goneşte pe cîmpia întinsă!
Pe cîmpia întinsă plugarii tăi,
Plugarii tăi, mîndri tinerei!
Iar plăvanii tăi buni de tras la jug!
Jugurile tale, din fag meşterite!
Plugurile tale, din aur făurite!
Coarnele la plug, toate din aramă!
Iar carele tale, toate-s ferecate!
Policioarele, din argint curat!
Hamurile tale toate-s de mătase! [663]

Motivul *aratului* într-un colind ca acesta putea fi atras de motivul introductiv al *cucului vestitor de noroc,* care formează la fel începutul colindelor ce au de obiect înmulţirea vitelor, ca şi al celor ce glorifică plugăritul. Motivul din citatul colind ucrainean, însă, nu există la poloni; totuşi, e cu putinţă să fi existat şi să fi dispărut ca multe altele. Iată dar cît de com-

plicat se arată a fi colindul polon cu motivul *paharul de aur*. Îl citez acum sub forma cea mai obişnuită sub care apare :

În livada de vişini — Aleluia !
A cîntat cucul — Aleluia !
L-a trezit pe gospodar : — Aleluia !
— Scoală, scoală gospodare,
Şi te uită la vite !
În ograda ta Dumnezeu te-a dăruit :
Văcuţa a fătat,
A făcut doi tăuraşi,
Tăuraşi cu cornițe de aur.
— Şi ce nume le dăm ?
— Unuia — Corn de aur,
Celuilalt — Corn de argint.
Peste coarne juguri de aramă,
Peste juguri, hăţuri de alamă.
Să poruncim să facă juguri,
Să mergem să arăm ogorul,
Au plecat, au arat,
Prima brazdă au răsturnat,
Au scos un bolovan de aur !
Au mai răsturnat o brazdă
Şi-au scos un bolovan de argint !
— Şi ce-o să facem cu acesta ?
— Îl ducem la aurar,
Îi cerem să facă o cupă de aur,
O cupă de aur cu margini
de-argint,
Pe placul preasfintei Fecioare.
— Şi unde o ducem ?
O ducem la biserică.
— Şi unde o aşezăm ?
— Pe altar, gospodare !
Poarta s-a deschis singură,
Atît de bucuroasă a fost,
Lumînările singure s-au aprins,
Atît de bucuroase au fost,
Clopotele singure au bătut...
Şi orga a cîntat singură...
— Şi cine va bea din ea ?
Însuşi Isus cu sfinţii,
Preasfînta Fecioară
cu mironosiţele !
Aleluia !
Slavă ţie, Isus ...ş.a.m.d. [664].

Acest colind polon, cu toată contaminarea complexă din care s-a născut, totuşi, datorită legăturii foarte strînse dintre diferitele elemente componente, străine unele de altele la origine, ne apare ca un tot foarte unitar. Această desăvîrşită armonie ne duce la concluzia că, contaminarea amintitelor motive, adică naşterea colindului polon, se va fi realizat în timpuri destul de vechi. Totodată semnalăm că sub forma aceasta colindul nu există la ucraineni ; la ei găsim numai motivele în parte, formînd fiecare din ele subiectul unui colind. Prin urmare, putem socoti colindul drept o *creaţiune specific polonă* [665].

Trecînd acum la celălalt motiv contaminat aici şi care ajunge să domine în citatul colind polon, motivul aurarului şi al paharului de aur, avem de observat că, de asemenea, este un motiv comun de colind, aflător la bulgari, ucraineni, bieloruşi şi la români, formînd însă la aceştia singur colindul. Totuşi, acest motiv apare şi la poloni necontaminat, ceea ce ne

arată şi mai vădit elementele străine din colindul de tip contaminat, în special pe cel al înmulţirii viţelor. Tipul necontaminat însă apare foarte rar la poloni, am aflat o singură variantă în culegerea lui Żegota Pauli, şi aceeaşi pare a fi reprodusă şi de Zygmund Głoger, deşi el introduce cîteva foarte mici schimbări şi unele adăugiri :

În mijlocul curţii e un arţar. Hei ! Leluia !
În arţar, flori de aur. Hei ! Leluia !
Au venit în zbor păsărele din rai. Hei ! Leluia !
Şi au scuturat florile de aur. Hei ! Leluia !
Şi a ieşit o fată frumoasă. Hei ! Leluia !
Şi a întins şorţul ei alb
Şi a cules florile de aur
Şi a dat fuga la aurar :
— Aurare, meşteraşule,
Fă-mi un pocal de aur !
— Cine o să bea din el ?
— Însuşi Isus cu îngerii,
Şi Maria cu fecioarele,
Fata chipeşă cu flăcăii... Hei ! Leluia !... [666]

Aici însă nu mai avem brazda de aur şi viţeii cu coarne de aur din care aurarul făureşte paharul, ci florile de aur ale platanului. Forma aceasta însă ne conduce direct în colindele ucrainene şi bieloruse, unde întotdeauna aurul provine dintr-un copac oarecare, fie că are coajă de aur sau de argint :

Iară pe mesteacăn
Coaja e de aur... [667]

sau :

Iară pe cea salcă
Coaja-i de argint [668],

fie că vreun păr sau mesteacăn are flori de aur [669], fie că roua de pe copac e de aur ori de argint [670]. Vîntul sau păsările raiului scutură acele flori de aur sau roua de aur sau ciupesc coaja de aur, fata şi, mai rar, gospodina vin şi culeg în pestelcă aurul şi-l duc la aurar ca să le facă diferite podoabe, care în genere sînt simboluri ale căsătoriei : inel, cunună şi cingătoare de aur :

Cu cingătoarea să se împodobească,
Cu inel în deget băgat,
Cu cununa să se încunune [671];

iar în altă variantă cingătoarea este destinată pentru a înfășa prunci [672]. Cam în acest cadru variază de obicei motivul, totuși, deși mai rar, îl aflăm în forme identice sau aproape identice cu varianta polonă din culegerea lui Z. Pauli, anume, aurarul făurește pahar de aur sau de argint:

— Hei, aurarule, puișorule,
Meșterește-mi un covor de aur,
Un covor de aur și-o cupă de argint;
Pe covor de aur însuși Domnul vine,
Iar din astă cupă domnul gospodar... [673];

iar aiurea, gospodarul, nu fata, duce aurul la giuvaergiu, ca să facă *sribni lojiciki* și *zoloti chilh*, cu care va trata și cinsti pe colindători [674]. Într-o colindă bielorusă, *zalatîi kubak* apare alături de cunoscutele podoabe ale fetei: cunună și inel, tot ca simbol al căsătoriei și anume al veseliei de la nuntă, căci din paharul de aur vor bea.

Și la români există, de asemenea, motivul paharului de aur sau al paharului minunat, pe care sînt zugrăvite două sau trei flori mîndre. Cu paharul acesta bea gospodarul care stă la masă cu Dumnezeu și sfinții, veniți oaspeți la dînsul; adesea din paharul despre care vorbim bea gospodarul după moarte în rai, ca răsplată pentru faptele sale bune. Iată cum este zugrăvit de obicei paharul minunat în colindele române:

Pe toarta paharului
Scrisă-i floarea soarelui [675];

/iar în al loc:

Și în gura paharului
Scrisă-i luna și lumina
Și soarele cu căldura [676].

În alte cazuri găsim floarea vinului, grîului și mirului [677]. Paharul astfel pictat este atît de frumos că place și lui Dumnezeu și de asta el ar vrea să-l cumpere de la gospodar sau să-l schimbe cu altul. Gospodarul își cere iertare și răspunde că nu-l poate vinde, nici schimba:

Că și eu l-am căpătat,
Nașul cînd m-a botezat
Singur el că mi l-a dat,
Pe cînd pruncii oi boteza,
Pe cînd îi voi cununa,
Oaspeții de a-i minuna,
Și din el vin a gusta[678].

Aici motivul paharului de aur, în afară de sensul slăvirii gospodarului, mai are și un sens simbolic : voie bună și petrecere. La români, acest motiv apare tot în ipostaza ucraineană-bielorusă. Fata găsește aur, îl duce la aurar ca să-i facă diferite lucruri prețioase. Motivul acesta îl întîlnim în Transilvania, pe malul Oltului[679].

La bulgari, motivul este identic cu tipul ucrainean-bielorus :

A măturat fata întinsa curte
Și-a strîns o pană de aur
Și-o dete unui aurar :
— Haide, aurare, ia-o,
Făurește-mi o centură de aur,
Să-mi rămînă ca centură,
Făurește-mi o brățară de aur
Să-mi rămînă ca brățară ;
Făurește-mi o salbă de aur,
Să-mi rămînă ca salbă ;
Făurește-mi un inel de aur,
Inelul de aur s-o înlocuiască[680].

Singurul element prin care se diferențiază de tipul slav nordic este faptul că aurul dus la aurar nu provine din scoarța copacului, nici din flori, nici din rouă, ci dintr-o pană de aur găsită de fată atunci cînd mătură. Numai într-o singură variantă bielorusă acest detaliu apare întocmai ca la români și bulgari : fata culege pene de aur, le duce la aurar ș.a.m.d.... Vedem deci că la ucraineni, bieloruși, bulgari și români, motivul aurarului apare într-o ipostază laică. Aurarul face podoabe pentru fată sau o cupă de băut în timpul petrecerilor și la nuntă. La polonezi, acest motiv capătă o formă religioasă : paharul de aur e dus la biserică și pus pe altar, ca să bea cu el Dumnezeu, Maica Domnului și îngerii.. Uneori, dar asta se întîmplă rar, de exemplu în varianta lui Pauli, din pocal mai beau, în afară de sfinți, fata cu flăcăii care-i plac :

— Cine va bea din el ?
— Chiar Isus cu îngerii
Și Maria cu fecioarele,
Fata chipeșă cu flăcăii[681].

Ultimul vers este o rămășiță de element laic, peste care s-a așezat cel religios, eliminînd cu totul, treptat, pe cel dintîi.

Am văzut, de asemenea, infiltrat în colinda specific poloneză, motivul eminamente religios al miracolului petrecut în biserică, la vederea cupei de aur :

Uşile singure s-au deschis
De încîntare înaintea cupei,
Lumînările singure s-au aprins...
Clopotele singure au bătut,
Orga singură a cîntat [682].

Cu alt prilej am vorbit despre acest motiv itinerant, care circulă liber în primul rînd în colindele religioase, alipindu-se oriunde se potriveşte. Cu timpul, atmosfera religioasă cuprinde tot mai mult colinda poloneză, pînă la eliminarea primelor elemente laice, în aşa măsură încît ele nici nu mai pot fi recunoscute. Aşa, în varianta lui Świętek e vorba şi despre răstignirea lui Hristos şi despre Maica domnului, care strînge sîngele scurs în pahar şi-l duce apoi la biserică :

Prea Sfîntă Fecioară,
Sub cruce a îngenunchiat
Şi preasfîntul sînge
În pahar l-a strîns,
L-a dus la biserică,
Slăvite fie faptele Domnului !
Uşile singure s-au deschis,
Bucuroase de Isus,
Slujbele singure au început...
Sfintele cărţi singure s-au deschis [683].

De aici se vede că este vorba de o cupă de aur, care, iniţial, a fost un motiv cu totul laic. Aici, cu siguranţă că motivul *miracolului petrecut în biserică*, la vederea cupei, este mai justificat, fiindcă în cupă se află sîngele lui Isus.

Prin examinarea motivului *aurarului,* infiltrat într-un colind *de gospodar,* dar întîlnit şi separat, am depăşit de mult aria colindului de gospodar. A fost totuşi necesar pentru detaşarea motivului exclusiv gospodăresc de elemente străine.

Vedem deci că aceste colinde de gospodar conţin aceleaşi motive ca în tipul ucrainean-bulgar-român şi în acelaşi fel, adică sub forma urării împlinite sau sub forma slăvirii gospodarului.

Să trecem acum la categoria colindelor de fată. Am mai pomenit de ea cînd am analizat motivul aurarului. Aceste colinde sînt cele mai numeroase şi cele mai cultivate dintre toate, chiar se poate spune că obiceiul colindatului de fată a păstrat la poloni ultimele rămăşiţe ale tipului primar al datinei şi n-a permis dispariţia totală a colindelor laice. În afară de numărul lor foarte mare şi de rolul jucat în păstrarea acestei datine, colindele de fată mai au şi o altă semnificaţie : din toate genurile colindelor poloneze, ele sînt cele mai caracteristice, fiind cele mai distincte şi mai specific poloneze. Ele subliniază totuşi, mai multe decît altele, aproape totalul de-

clin, la poloni, al datinei colindatului de tipul ucrainean-bulgar-român.

În ce priveşte motivele poloneze de colinde de fată, putem spune că ele se reduc la un singur tip : *slăvirea veşmintelor eroinei.* Toate celelalte se subordonează acestui motiv dominant în toate colindele de fată, aproape fără excepţie, chiar şi atunci cînd colindele slăvesc frumuseţea fetei şi îndemînarea ei în a coase lucruri fine. Totuşi, aceste motive sînt umbrite de motivul slăvirii veşmintelor. Din multele variante alegem numai cîteva. Cea mai simplă formă a motivului se prezintă astfel :

I. Colindătorii slăvesc îmbrăcămintea fetei :

1. Adesea, într-un mod direct, ei enumeră pe rînd toate părţile îmbrăcămintei :

> Ludovisia noastră frumos se poartă,
> Are botine ce costă un taler,
> Un taler bătut, chiar şi mai mult.
> Hei, hei ! Colinda...[684]

Apoi, aceea strofă se repetă întocmai, pînă cînd colindătorii termină cu toate straiele şi podoabele fetei ; de fiecare dată schimbă numai obiectul, deci în loc de botine vor fi ciorapii, rochia, şorţul, scurteica, mărgelele, batista, fundiţele, cerceii, inelele ş.a.m.d. [685] ; sau altele :

> Pe sub cerdac se plimba mîndra Marysia,
> Purta o cămaşă de o sută de zloţi [686].

2. Sau colindătorii o roagă pe fată să le arate straiele, la care ea răspunde că le poate arăta numai cu învoirea mamei :

> Are Kasiunia frumoase botine — mi s-a spus !
> — Kasiunia noastră, frumoasa noastră — arată-ni-le !
> — Dragii mei colindători,
> Eu botinele nu le arăt
> Pînă nu mă lasă mama [687].

Apoi enumeră rochia frumoasă, mărgelele, vesta, coroniţa ş.a.m.d. [688]

3. În altă variantă e vorba de o barcă aflată pe rîu, în care meşterii lucrează la îmbrăcămintea fetei :

Pe această luntre ei îi fac botine,
Brodate cu aur le fac,

Pe această luntre ei îi cos cămașa.
Brodată cu aur o fac.

După aceea fac fusta, vesta, scurteica ș.a.m.d. [689].

4. În alte variante, fata apare în timp ce se gătește :

— Kasienka dragă,
Frumoase straie ai !

Lîngă măsuță stă,
Cu cămașa se îmbracă...

Apoi își pune fusta, scurteica etc. [690]

5. Uneori fata se gătește fiindcă iubitul se uită la ea :

La portiță e o piatră de aur,
Mîndra Marysia stă pe piatră
Și își pune o cămașă frumoasă,

Fiindcă o privește iubitul ei
Și cosița îi este mărunt împletită
Și coronița-i e verde și iarna...

Apoi strofa se repetă, schimbîndu-se numai obiectul : fusta, fota, vesta, scurteica, umbrela [691]. Bineînțeles, flăcăii văzînd-o atît de frumos îmbrăcată aleargă după ea :

Trei flăcăiandri se țin după Kasia,
Vorbesc despre ea,
Ea poartă o cămașă de aur... ș.a.m.d. [692].

II. A doua formă a acestui motiv ar fi : fata primește de la cineva în dar veșminte și podoabe :

1. De la flăcăul îndrăgostit, încîntat de frumusețea ei :

— Ești, mîndro, fată minunată,
O floare de trandafir !
Pe ea o slujesc băieți și flăcăi,
Lumea întreagă, lumea întreagă !
Botine de aur,

Făcute la Varșovia,
I-a dăruit flăcăul,
Fiindcă a îndrăgit-o
Pe fata asta frumoasă [693].

Se îndrăgostește de ea și un flăcău care-o vede pieptănîndu-se la fereastră :

Stătea la fereastră, hei, hei !
Își pieptăna cosița aurită,
De dragul cosiței, Iasiu îi face jurămînt,
O cămașă de aur îi dăruiește...

apoi fustă ș.a.m.d. [694]

Această imagine capătă uneori dramatism, fiindcă colindătorii cîntă în numele iubitului ; se întîmplă chiar ca iubitul să fie unul dintre ei :

E aici Hanusia, o fată mîndră,
O floare de trandafir !
Are botine de aur — eu i-am dăruit
Fiindcă de ea m-am îndrăgostit...[695],

sau în varianta din Silezia :

Ei, o să dau de ea,
Dar cu ce o să dau de ea ?
O să-i cumpăr o frumoasă maramă
Pentru capul ei,
O să-i cumpăr o rochie frumoasă
Pentru umerii ei... șorț... ș.a.m.d.[696].

2. De la colindători. În unele variante, ei o cheamă ca să-i ofere daruri :

— Ci vino la noi, frumoasă Marysia,
Să-ți dăruim ceva,
Botine de aur
Lucrate la Varșovia... ș.a.m.d.[697].

Alteori îi aduc fetei daruri într-o caretă de aur :

Noi mergem la Marysia noastră,
Să ducem botine într-o caretă de aur,
Deschideți poarta, botinele-s de aur...[698]

În alte cazuri înmînarea darurilor are loc în modul cel mai simplu :

Știm noi ce-o să-i dăm Marysiei,
Ciorapi de aur, făcuți la Varșovia[699].

Aici trebuie amintit că și în tipul ucrainean-bulgar-român se întîlnește motivul colindătorilor care dăruiesc gospodarului vite, bogății, chiar și sănătate și noroc, dar diferă mult de forma poloneză.

3. Cîteodată fata primește daruri în schimbul unor lucruri frumos cusute, date unor persoane care se schimbă în funcție de colindă :

a) iubitului :

La o fereastră cîntă o păsărică,
La altă fereastră Zosienka brodează,
Fiecare floare brodată lui Iasiu o dăruiește,
Iar Iasiu, pentru acestea, îi dă botine de vară...,

rochie, vestă ş.a.m.d.... [700].

b) mamei :

Iar ce coase, îi duce mamei.
Mama îi dă în schimb un batic de vară.

mărgele, fundă, pestelcă ş.a.m.d. [701]

c) reginei sau unei alte doamne :

Frumoasa fată stă la fereastră,
Brodează cu fir de aur,
Şi tot ce brodează
Dăruieşte doamnei,
Iar doamna, în schimb,
Îi dă botine de vară... [702] ;

sau :

Fiecare floare brodată
O dăruieşte reginei ;
Regina îi dă pentru asta
Botine de vară... [703]

III. Altă formă a motivului slăvirii straielor eroinei se prezintă astfel : mulţi peţitori o peţesc, iar ea o roagă pe mama ei să n-o dea, s-o ţină acasă, pînă va uza toată îmbrăcămintea :

— Nu mă da, mămucă, de la tine,
Pînă nu rup cămaşa acasă la tine... [704]

Dar mama nu se învoieşte şi îi răspunde că a ponosit destulă îmbrăcăminte la ea, deci e vremea să se mărite :

— Ai purtat de-ajuns hainele acasă,
E vremea să te duci în lume... [705]

IV. În sfîrşit, o altă formă a motivului discutat sună astfel : iubitul bate la fereastra fetei, o cheamă afară, dar ea îi cere să aştepte pînă cînd îşi pune straiele :

A venit Iasienko sub fereastră ;
A ciocănit, hei, a ciocănit,
O căuta pe iubita lui...
— Ieşi, Kasienka, ieşi, frumoaso,
Să ne plimbăm la lumina lunii.
— Aşteaptă, Iasiu, o clipă,
Să-mi încalţ botinele... ş.a.m.d. [706]

Să ne oprim aici cu citatele.

Se observă cu claritate că nu e vorba de un singur motiv, ci de mai multe, care au fost mai demult, cu siguranţă, independente. Cu timpul, din cauza declinului colindelor, acestea sînt uitate sau sărăcesc. În acelaşi timp începe să se im-

pună un singur motiv și devine preferat în acest tip de colinde: motivul slăvirii straielor și podoabelor fetei. Acesta începe să predomine printre colindele de fată, altele se subordonează puterii lui „tiranice". În acest fel, colindatul fetei se simplifică în așa măsură, încît devine o formulă stereotipă, prin care se enumeră veșmintele și podoabele fetei. De aceea, poporul însuși numește colindatul fetei *ubieranie* (îmbrăcarea) ei. Din același motiv, oamenii spun despre colindători că *îmbracă* fetele, în loc să spună că le colindă. De aici, cuvîntul *a îmbrăca* poate căpăta sensul de a colinda, cu referire la fete. Și pe bună dreptate, fiindcă, enumerînd tot ce alcătuiește veșmintele și podoabele fetei și tot ce se poate imagina în această direcție, colindătorii cu adevărat îmbracă fata din cap pînă în picioare. Expresia aceasta o întîlnim chiar în colinde. La sfîrșitul unei colinde, colindătorii spun:

— De-acum te-am îmbrăcat, te-am colindat...[707],

sau, aiurea:

— Te-am colindat, fato, de-acuma,
Din cap pînă-n picioare frumos te-am îmbrăcat...[708]

Dar nu numai la încheierea colindelor de fată întîlnim expresia *a îmbrăca* în înțelesul de a colinda, ci și la sfîrșitul colindelor de flăcău:

— Mîndrule Iasiu, acuma ai de toate,
Numai să rogi pe Dumnezeu de sănătate.
Noi de-acum te-am *îmbrăcat*, ți-am dat tot,
Nu te scumpi, dă-ne un zlot roșu...[709]

Dealtfel, să observăm că în realitate *se îmbracă* și flăcăul și fata enumerîndu-se diferite părți ale îmbrăcămintei, dar — lucru interesant — în colindele ale căror încheieri le-am citat nu e deloc vorba de îmbrăcăminte, cu toate că s-a folosit expresia *a îmbrăca*. De unde se vede și mai bine că și la polonezi se poate folosi această expresie ca sinonim pentru a colinda, indiferent de persoana colindată. Să denumim și noi, prin urmare, cu aceeași terminologie populară, acest tip de colindă poloneză de fată: *îmbrăcarea fetei*. Este, sub aspectul formei, specific polonez, deși reprezintă un tip în declin. Aici avem de-a face cu o ipostază care devine stereotipă și, asimilînd tot ce întîlnește în cale, unifică la extrem componen-

tele străine ale motivului îmbrăcării, ducîndu-l aproape la dispariție. Fantezia creatoare este îngrădită, iar bogăția și varietatea motivelor — absolut anihilată.

De remarcat că acest tip polonez trece și la bieloruși și ucraineni, ceea ce dovedește că între aceste popoare a avut loc un schimb de influențe. În zonele etnice ucrainene și bieloruse, unde nobilimea era în majoritate polonă, colindătorii ucraineni sau bieloruși au învățat de la colindătorii polonezi un număr de colinde, ca să le cînte la curțile nobilimii, colindate imediat după ce se colindă preotul. Colindele religioase-imnice au trecut în mare parte de la polonezi la ucraineni și bieloruși, așa cum vom vedea în alt loc. Alături de ele, au trecut, deși într-un număr mai mic, și colinde laice, între care în primul rînd tipul *îmbrăcarea fetei*. De aceea le întîlnim des la ucraineni, cîntate în limba polonă, de pildă, la Michowy (zona Dobromil) :

— Veniți, frați, încetișor
Să mergem la o curte veselă ;
Iar acolo este o fată cuminte,
O fată cuminte, frumos îmbrăcată,
Cu pantofiori de o sută de zloți,
De o sută de zloți, din cei roșii,
Și cîțiva cai murgi...[710]

Apoi urmează repetarea acestor versuri pentru ciorapi, fustă ș.a.m.d. ; vedem deci că și colinda și limbajul ei sînt curat poloneze, în afara cîtorva cuvinte ucrainene, care apar incidental, ca : *idemo* (să mergem), *czerewyczki* (pantofiori), *za paru konyj* (pentru cîțiva cai), *spindniczka* (fustiță)... În acest colind limba ucraineană apare numai la sfîrșit, ceea ce ne convinge că acești colindători sînt ucraineni :

Rămîi sănătoasă, să crești mare,
Să crești mare pînă la pantofi,
Iar de la pantofi pîn'ajungi om mare[711].

De aici, bineînțeles, traducerea colindei poloneze în ucraineană și răspîndirea ei în popor a fost inevitabilă :

— Veniți, frați, încetișor
La o curte mare !
Iar acolo este o fată frumoasă,
Rochia ei este de o sută de zloți,
De o sută de zloți, din cei roșii,
De o sută de zloți năframa ei...[712]

Singurul element ucrainean este refrenul care se adaugă după colindă :

Seară-mbelșugată, bună seară...[713]

Iar în altă variantă a aceleiaşi colinde, la ucraineni apar cuvinte poloneze :

...Dar la această curte este o distinsă *(velimojna)*
O distinsă doamnă, această gospodină...[714]

În altă variantă a tipului polonez la ucraineni, colindătorii cer permisiunea de a colinda, iar fata le cere să aştepte pînă se îmbracă cu diferite straie :

— Ce ne spui, curtenitoare doamnă
În astă-mbelşugată seară ?

— Oi, aşteptaţi încă un anişor
Ca eu să îmbrac roşie cămaşă ![715]

Apoi urmează motivul darurilor, exact ca şi la polonezi :

Am venit, Ksenusea, în pădure după apă,
După ea, după ea, ca slujnica după pani,
Iar Ksenusea are o cămaşă faină,
Cine i-a dat-o ? — Cui îi este Ksenusea pe plac.

În continuare, strofa se repetă şi sînt enumerate alte lucruri : *kaftanik* (scurteică), *spidniţea* (fustă), *korali* (mărgele), *ciobitki* (botine).[716]. Sau acelaşi motiv, dar în care colindătorul se identifică şi mai mult cu iubitul fetei, ca la polonezi :

...S-a dus Hanusia dimineaţa după apă...
Are pantofiori de aur curat,
De mine-s dăruiţi, i-am fost logodnic,
Inimioara că i-am îndrăgit...[717]

Printre colindele poloneze de fată mai găsim un motiv bine cunoscut în toată lumea slavă — motivul păunului care-şi pierde penele şi al fetei care le culege. Şi acest motiv se supune cu totul tipului *îmbrăcarea fetei* :

Pe lac pluteau păunaşii,
Păunaşii pluteau, penele le împrăştiau,
Mîndra Marysia penele le aduna ;
Tot ce adună aduce mamei,
Mama-i dă pentru ele
Pantofiori de vară, hei, hei !...[718]

În altă variantă fata împleteşte coroniţe şi le dă iubitului :

Hei, hei ! păunaşii zboară,
Penele de aur le pierd,

Fata le culege
Coroniţe împleteşte,
Iar ce împleteşte, lui Iasiu-i dăruieşte,
Iar el, pentru ele, îi dă pantofiori de vară...[719]

În altă parte, ea le dă colindătorilor, care, la rîndul lor, o răsplătesc cu daruri în îmbrăcăminte şi podoabe :

...Culege penele, împleteşte coroniţe,
Ce împleteşte nouă ne dă,
Iar noi, pentru asta, îi dăm pantofiori de vară...[720]

Acest motiv este foarte răspîndit la slavi. La bulgari apare într-un cîntec de Lazarski :

— Dă-mi, Doamne,
O ploaie măruntă,
Ca roua să cadă,
Iarba să-ncolţească,
Păunul să pască,
Penele să-i crească,
Dragei să-i culeg,
Dragei, că-i mireasă,
Cunună să-i iasă...[721]

Aproape în aceeaşi formă îl întîlnim la sîrbi. Cele mai frumoase şi mai dezvoltate forme apar la ucraineni şi bieloruşi, unde, în colinde de fată, reprezintă unul din motivele cele mai frecvente şi mai îndrăgite. Iată forma în care apare : o fată tînără culege penele de păun şi, după ce a împletit o coroniţă frumoasă, se duce la dans sau la izvor, după apă ; vîntul îi smulge coroniţa de pe cap şi i-o duce pe Dunăre. Fata roagă trei tineri pescari să arunce năvodul şi să-i prindă coroniţa. Pescarii se învoiesc, dar cer în schimb daruri scumpe, printre care cel mai de preţ dar este ea însăşi, care va deveni soţia unuia dintre ei [722]. Cu toate acestea, motivul, atît de poetic şi atît de răspîndit la ucraineni şi bieloruşi, îngrădit de formulele poloneze, sărăceşte atît de mult, încît, în raport cu motivul îmbrăcării fetei, căruia îi este subordonat, devine secundar. Cu siguranţă că acest motiv a existat mai demult şi la polonezi, în forma ucraineană sau bielorusă ; astăzi, totuşi, din cauza declinului datinei, întîlnim numai rămăşiţele lui slabe într-o formulă stereotipă. Nu poate fi vorba de un împrumut tîrziu de la ucraineni, fiindcă apare şi în alte cîntece populare poloneze (şi anume într-unul din cîntecele unei datine de primăvară).

Împărțirea merelor de către fată este un motiv cunoscut și la alți slavi :

Oi, în ogradă crește un măr, hei leluia !
În măr sînt crengi de aur, hei leluia !
Pe crengi, frunze de aur, hei leluia !
Și printre frunze, flori de aur, hei leluia !
Și printre flori, mere de aur, hei leluia !
— Cine le-a cules ? — Frumoasa Anușka, hei leluia !
— Și cui a dat merele de aur ? hei leluia !
— Unul l-a dat tatălui ei, hei leluia !
Al doilea l-a dat mamei, hei leluia !
Al treilea l-a dat fratelui, hei leluia !
Al patrulea l-a dat surorii, hei leluia !
Al cincilea l-a dat celui iubit, hei leluia !
Al cincilea l-a dat cui a socotit...[723]

Cu toate că acest motiv s-a păstrat mai bine decît altele, și el vădește semne de declin. Aceasta se vede bine prin comparație cu motivul ucrainean analog, care cu siguranță apare într-o formă arhaică : fata păzește un măr plin de mere sau le culege, iar toți ai casei — tatăl, mama, fratele și sora — vin pe rînd să-i ceară cîte unul :

— Marynia dragă,
Dă-mi un merișor !

sau, în altă variantă :

— Ori mi-l dai
Ori mi-l vinzi...[724]

Dar ea răspunde fiecăruia :

— Nu vă dau vouă,
Pentru iubit le țin

sau :

Nici că ți-l dau,
Nici că ți-l vînd ![725]

Abia spre sfîrșit, cînd iubitul îi cere un măr, ea îi spune să-și ia tot sacul :

— Tu, dragule, nu rîde,
Ia toată punga !...[726]

La polonezi, enumerarea celor din casă nu are un scop atît de precis ca la ucraineni, este o enumerare simplă, fără sfîrşit, ca şi în motivul îmbrăcării fetei. Într-o variantă, de exemplu, fata dă mere tatei, mamei, frăţiorului, surioarei, mătuşei ş.a.m.d. [727]. În această enumerare, sensul simbolic exprimat printr-un contrast plin de efect (la ucraineni fata-i refuză pe toţi în afară de iubit) se pierde la polonezi cu totul, fiindcă fata tratează pe toţi la fel, dînd fiecăruia cîte un măr. Numai ordinea enumerării a rămas aceeaşi. Şi aici iubitul apare la sfîrşit. Trebuie să observăm că la ucraineni lipseşte strălucirea, aşa cum o aflăm în acest motiv la polonezi : creanga de aur, frunze de aur, mere de aur... În schimb, această strălucire reapare la bulgari, de pildă, într-un colind pentru mire, în care mărul sădit de erou apare în acelaşi cadru de basm, ca la polonezi :

A dat frunze de argint,
Flori de mărgăritare,
Mere aurii de soare [728].

Doar că aici merele nu sînt culese de fată, ci de erou. Simbolul, şi într-un loc şi în celălalt este acelaşi : căsătoria. Îl întîlnim şi la români, cu toate că aici nu este atît de bine păstrat, fiindcă sensul simbolic de obicei s-a pierdut sau s-a transformat. El apare mai degrabă într-o formă apropiată de cea bulgărească. Trunchiul şi crengile copacului sînt aici din pietre scumpe, florile sînt de argint, iar merele de aur [729]. Bărbatul culege merele, ca şi la bulgari, de obicei gospodarul. Mereu intervine vîntul care scutură pomul, detaliu întîlnit şi la polonezi şi la ucraineni :

Boarea cînd borea,
Măru-mi clătina,
Merele-mi pica,
Boieru le-aduna [730].

Dar gospodarul împarte merele între „fiii Crăciunului", adică între colindători, iar uneori între fiii şi fiicele lui. La români, acest motiv capătă un caracter religios şi de aceea îşi schimbă cu totul sensul iniţial : mărul se află în rai, unde gospodarul a ajuns pentru faptele sale bune. Acolo culege mere de aur, scuturate de vînt, şi le împarte săracilor. În alte variante, îngerii culeg merele şi le trimit, prin fata regelui, în rai ca să le împartă sufletelor [731]. Dar nu poate fi nici o îndoială

că la români acest motiv este de aceeași origine cu cel slav (la polonezi, ucraineni, bieloruși și bulgari).

Alt motiv foarte interesant de colinde poloneze de fată sună astfel: fata se îngrijește de cal și de stăpînul său, un flăcău frumos:

Hei, peste cîmp, peste întinderi, colinda !
Fuge, îmi fuge, călușul murg, colinda !
Călare aleargă un flăcău mîndru, colinda !
Mîndru flăcău, frumosul Iasienko, colinda !
— Hei, de unde s-a ivit o fată cuminte ?
Fată cuminte, mîndra Marynia,
A luat calul de căpăstru,
Și l-a dus în grajd,
A dat calului ovăz și fîn,
Iar lui Iasio pîine și brînză...[732]

Acesta este, la slavi, unul din motivele îndrăgite. La ucraineni și bieloruși apare într-o formă identică : tînărul vînător mergînd călare întîlnește o fată, care ia calul de căpăstru, îl adapă și-l duce în grajd să-i dea fîn, iar pe flăcău îl duce acasă ca să-l ospăteze cu mîncare și băutură :

Calului i-a dat ovăz,
Tînărului pîine de grîu,
Calului apă din Dunăre,
Tînărului vin rubiniu[733].

La români, motivul este identic. În unele colinde flăcăul merge la fată în pețit, uneori chiar la sora soarelui. I-aduce calul de căpăstru în grajd, iar pe flăcău îl ia de mînă și-l duce acasă. Și calul și flăcăul sînt tratați cu ospitalitate:

Și el, unde-mi auzea,
D-așa bine ce-i părea,
De pe cal descăleca,
Și calul și-l priponea
De-o creangă de trandafir
La creangă de rozmarin.
— Și unde-n horă se prindea ?
— Lîngă sora soarelui ![734]

Puțin schimbat apare motivul la poloni în Silezia : fata îngrijește de cal, însă e al ei :

În pridvorul de brad
Ținea fata calul,
Rum, rum, rumali !
— Cu ce l-a hrănit ?
— Cu boabe de grîu,
Cu grîu verde
Și boabe de linte ;
— În ce i-a dat mîncare ?
— Într-o iesle de piatră...
— Cu ce l-a țesălat ?

— Cu o țesală de argint.
— Cu ce l-a șters?
— Cu o năframă de mătasă...
— Cu ce l-a înșeuat?
— Cu șea de aur...
— Cu ce l-a prins?
— Cu un căpăstru de argint...
— Unde l-a adăpat?
— În Dunărea cea iute.

Pe cînd îl adapă, însă, calul îi scapă și sare în Dunăre. Un flăcău i-l prinde și i-l aduce, căpătînd ca răsplată pe fată:

Călușul s-a împiedicat,
A sărit în Dunăre...
Janiczek s-a dezbrăcat,
A prins calul...
Pentru asta a primit fata
Și a rămas iubitul ei...[735]

Motivul din final, *prinderea calului,* ne conduce la colindele ucrainene și bieloruse și la cele românești unde este foarte cunoscut: în herghelia de cai se află unul mai bun și mai frumos decît toți, însă nimeni nu-l poate prinde și înfrîna, numai eroul, un tînăr viteaz, reușește și, ca răsplată, capătă de soție o fată mîndră:

Oi, paște herghelia, toți pană de corb,
Iar în herghelie este unul năzdrăvan,
Merg în urma lui doi-trei pani flăcăi,
Nici un pan nu poate pe cal ca să-l prindă.
Vasilco aleargă și pe cal îl prinde
Și pe cap îi pune căpăstru de aur,
Căpăstru de aur și șea de argint
Pe sur că se urcă și porni cu el[736],

iar lumea care-l vede și fata se minunează de el[737]. În altă variantă însă:

Se porniră după el trei cete s-alerge:
Alergară, alergară, dar nu-l dovediră...[738]

Aiurea, unde motivul se păstrează desigur în forma cea mai apropiată de cea primitivă, împăratul provoacă voinicii să-și încerce puterile, punînd ca preț al izbîndei pe frumoasa lui fiică:

Oi, spuse țarul: cine-l prinde,
Cine-l prinde și-i pune șeaua,
Acela va primi pe fata țarului,
O tînără fată ca o fragă[739].

Iar la români, fata însăși este cea care provoacă pe viteji, ca din herghelia de cai să prindă și să înfrîneze pe:

...Negrul nebun,
Ce-i cu coama viforîtă
Şi cu coada bici făcută...

spunîndu-le :

— Cine-n lume s-ar d-afla,
S-ar d-afla s-ar devăra,
Pe Negrul de-a-ncălica :
Fără şea, fără oblînci,
Fără frîu, fără căpăstru,
Fără fir de bici în mînă ?

Şi aici, la fel ca şi la ucraineni şi bieloruşi :

Nime-n lume nu s-afla
Pe Negru d-a-ncălica,
Numai Radul, Făt-Frumos...

El încalecă pe cal şi cu toate sforţările acestuia de a-l trînti :

...Săria-n vînt,
Săria-n pămînt,
Săria-n mare să-l înece...,

el reuşeşte să-l înfrîneze şi capătă de răsplată pe fată ca soţie [740]. În chip excepţional motivul apare şi invers de cum l-am văzut în varianta sileziană şi aiurea : tînărul scapă calul şi fata i-l prinde.

...Şi-alerga năzdrăvanul cal corb,
Iar în urma lui un băiat bălai,
Un băiat bălai, pe nume Maxim,
Şi-alergînd spunea :
— Vai, cine-mi va prinde calul,
Va primi în dar o cupă de aur,
O cupă de aur şi două de-argint !
Ieşi dimineaţa fecioara la apă
Şi prinse pe dată calul de căpăstru,
Cu cealaltă mînă pe tînăr de braţ
Duse apoi calul pînă-n grajd, la iesle,
Iară pe acel tînăr în faţă la preot... [741]

Apoi continuă motivul ospitalităţii fetei faţă de cal şi stăpîn, relevat mai sus. Totuşi această variantă ucraineană pare a fi unică, iar motivul ia această întorsătură evident din cauza contaminării cu celălalt motiv al fetei ce îngrijeşte de cal şi

călăreț. Dealtfel și aici ca și aiurea avem același deznodămînt : căsătoria.

Un alt motiv ce aflăm la poloni, mai rar însă, în colindele de fată este acel al enigmelor, puse de unul sau mai mulți flăcăi fetei cu anumite condiții : dacă fata va ghici, va deveni soția tînărului, dacă nu, nu ; sau : dacă va ghici, îi va da înapoi un lucru pierdut de fată... sau altele. Motivul acesta este foarte răspîndit la ucraineni și bieloruși și l-am amintit în treacăt la cercetarea colindelor ucrainene. La poloni se află exact în forma ucraineană-bielorusă, numai că în decadență.

— În dumbrava verde, hei, hei !
Stătea Jadwisia, acolo stătea, hei, hei !
S-au dus după ea trei flăcăi :
— Stai, Jadwisia, să-ți spunem o ghicitoare!
— Ce fel de Jadwisia aș fi,
Dacă nu v-aș dezlega ghicitoarea ?
— Ce crește și n-are rădăcină ?
— Piatra crește și n-are rădăcină !

Apoi se repetă toate versurile de la început pînă la sfîrșit, schimbîndu-se numai ultimele două, în care se enunță altă enigmă :

...— Ce vuiește și nu e vînt ?
— Apa vuiește și nu e vînt !
— Ce înflorește și nu e floare ?
— Obrazul înflorește și nu e floare ! [742]

Fata, dezlegînd enigmele, devine soția tînărului ce i le-a pus. În adevăr, într-o altă variantă, colindul are următorul deznodămînt :

...A așezat-o în capătul mesei,
În capul mesei de arțar,
A pus o sticlă de vin
Și a treia (sticlă) de votcă... [743],

ceea ce înseamnă că fata primește onorurile cuvenite miresei. Motivul enigmelor, prezentînd forme identice ca la ucraineni, și la aceștia avînd o răspîndire foarte mare, putem presupune că va fi fiind un tîrziu împrumut de la aceștia. Tot de proveniență tîrzie ucraineană par a fi și alte motive de colind de fată ce apar rar la poloni, ca : pierderea boilor de către fată și aflarea lor de către iubit :

Marysia păștea patru tăurași prin tufărie,
Hei, prin tufărie, lîngă valea înverzită,
Împletea coronițe, tăurașii i-a pierdut,
A venit acasă, a bătut la ușă...
— Du-te, tătucă, și caută tăurașii...
Tătuca s-a dus, tăurașii n-a găsit...

Apoi cheamă pe rînd pe toți ai casei să-i caute, însă nimeni nu-i află (la fiecare se repetă întreaga strofă). Numai la urmă, adresîndu-se iubitului, acesta îi află :

— Du-te, Jasiejko, caută tăurașii...
Jasiejko s-a dus, tăurașii a găsit... [744]

Sub forma acesta, motivul se prezintă identic ca la ucraineni, unde-l găsim foarte frecvent și în cele mai diferite tipuri tratat, anume : fata adesea pierde boii [745], ca în citatul colind polon, adesea herghelia de cai [746], turma de oi [747], alteori însă pierde un obiect oarecare (rufele spălate pe rîu [748], secera [749] sau chiar cununa ori inelul [750]). Pretutindeni deznodămîntul colindului e același : nimeni nu află obiectul pierdut afară de iubit. La poloni, aflăm motivul pierderea boilor și alterat prin contaminarea cu motivul îmbrăcarea fetei ; astfel, într-o asemenea variantă, iubitul, afară de boi, caută : fusta, șorțulețul, vesta... [751]. De același tip ucrainean țin și alte motive de colind ce aflăm la poloni. De exemplu, colindul în care eroina este rănită și vin la ea, pe rînd, s-o mîngîie : tata, mama, fratele, sora ; ea însă nu primește pe nici unul, numai iubitul este primit cu bucurie [752].

Motivul îl aflăm și la ucraineni în forma normală : iubitul este rănit pe cîmpul de luptă și el nu primește pe nimeni lîngă el afară de iubită [753]. Tot de același tip ține și motivul : fata (sau flăcăul) se află la o treabă oarecare sau la petrecere și este chemat acasă, însă ea nu vrea să asculte de nimeni, afară de iubit, la chemarea căruia părăsește lucrul sau hora și se duce [754].

Încheind aici cu specia colindelor de fată, amintim în legătură cu ele și pe cele de gospodină sau văduvă, care la poloni sînt foarte rare, aproape nu există, fiindcă și puținele exemple ce le avem sînt de fapt colinde de fată adaptate :

— Unde mergeți, oameni buni ?
— La gospodină, s-o colindăm — Hei nam hei !

Că e femeie cumsecade,
Are pantofiori de o sută de zloţi,
De o sută de zloţi din cei roşii
Rostogoliţi pe masă...[755]

apoi strofa se repetă pentru : rochie, vestă şi perle. Sau, pentru văduvă, la fel :

...Veniţi, fraţi, încetişor,
Pe văduvă s-o colindăm...
Are cămaşă de o sută de zloţi [756].

Pretutindeni, în specia colindelor *de gospodină,* predomină tipul specific colindelor de fată : *îmbrăcarea fetei.*

Trecem acum la colindele de flăcău care sînt cu mult mai sărace în motive ca acelea de fată şi, totodată, cu mult mai puţin caracteristice, fiind şi mai puţin cultivate. Cel mai răspîndit motiv în această specie este faimosul motiv *asediul cetăţii,* atît de cunoscut la ucraineni, bieloruşi şi bulgari. În aceeaşi formă ca şi la aceştia îl aflăm şi la poloni. Singura deosebire aici, faţă de tipul ucrainean-bulgar, este contaminarea acestui tip cu tipul *ubieranie dziewczyny,* anume, darurile ce locuitorii cetăţii aduc eroului se înşiră la infinit şi ele constituie la un loc întreaga îmbrăcăminte bărbătească. Avem dar a face şi în specia aceasta cu influenţa covîrşitoare a colindelor de fată mare, care-şi impun tipul caracteristic lor şi colindelor de flăcău :

...S-a dus Jasieńko să cucerească Lwow-ul
Şi Isus s-a îndurat să-i dea noroc.
Şi i-au dăruit botine roşii
El le-a luat, n-a mulţumit,
Darurile le-a luat cu nepăsare
Hei colinda, colinda !

Strofa se repetă apoi pentru fiecare dar nou : surtuc roşu, năframă, curea, vestă, chipiu, mănuşi etc. şi în cele din urmă :

...I-au adus şase cai la o caretă,
Şi pe Marysienka în catifea neagră,
A luat tot, a mulţumit,
Pe ea a luat-o de mînă, a sărutat-o,
Hei colinda, colinda ![757]

Aiurea, îi aduc la sfîrşit „cîteva fete“, aşa cum i-au adus cîteva tunici, ghete... etc.[758] Deznodămîntul colindului este deci identic ca în tipul ucrainean-bulgar. Am văzut că în ce priveşte înşirarea darurilor, acest tip, spre deosebire de cel polon, se mărgineşte de obicei la trei : aur, cal, fata, dintre care cele două dintîi variază : sabie, argint etc.

Alte variante polone vorbesc de asediul cetăţii Cracovia, care apare destul de des de asemenea :

...Lîngă Cracovia, lîngă Cracovia, pe cîmpie, pe cîmpie,
Goneşte dumnealui Jasinek, pe cal, pe cal...[759]

La poloni, afară de Cracovia şi Lwow, alte cetăţi nu mai apar în colindele cu acest motiv. Fireşte că motivul a venit la poloni prin intermediul ucrainenilor, unde se află foarte frecvent, poate cel mai răspîndit motiv în colindele de flăcău. Dar după cum polonii şi bieloruşi l-au primit de la ucraineni, tot astfel şi ucraineni l-au primit din sud prin bulgari, la care motivul este tratat identic în colinde. Deci nu poate fi vorba aici de un motiv specific ucrainean, născut în domeniul folclorului ucrainean, pe care l-au împrumutat apoi alte popoare ca polonii şi bieloruşii. E unul din cele mai vechi motive de colind, al căror drum fiind de obicei de la sud la nord, a trebuit ca de la slavii sudici să treacă mai întîi la ucraineni şi apoi la poloni sau bieloruşi. Deci interesează aici numai timpul cînd l-au primit polonii : nu mult după ce l-au avut ucrainenii, ori în timpuri cu totul tîrzii ? Nimic nu dovedeşte că polonii nu l-au avut şi ei în imediată continuare, după ce l-au primit ucrainenii, adică din timpurile cele mai vechi.

Printre alte motive de colinde de flăcău la poloni, care apar însă cu mult mai rar, aflăm *vînătoarea căprioarei*. Tînărul căpătînd de la tatăl său ca răsplată pentru hărnicia lui un cal înşeuat şi înfrînat, încalecă :

...Şi a ieşit pe cîmpul negru,
Pe cîmpul negru, spre vale,
Şi a vînat căprioara !
Nu era căprioara,
Ci a fost o fată cuminte...[760]

Colindul sfîrşeşte cu căsătoria tînărului cu fata, care e pusă în capul mesei şi cinstită cu vin şi bere, cu un cuvînt primeşte onorurile cuvenite miresei :

A așezat-o în capul mesei,
În capul mesei de arțar... ș.a.m.d. [761]

Motivul acesta e foarte interesant fiindcă se prezintă într-o formă cu totul deosebită de tipul ucrainean. La aceștia avem motivul vînătorii cerbului sau taurului, însă, precum am văzut aiurea, diferă de acesta polon; acolo e vorba de uciderea cerbului și utilizarea diferitelor obiecte scumpe obținute de la el: coarnele pentru cuier în casă, în care să se atîrne haine scumpe, arme..., blana pentru șubă... etc. Tipul polon este foarte asemănător cu unul din tipurile românești ale acestui motiv, unde tînărul spune că a fost la vînat o căprioară, de fapt el a fost în pețit la o fată [762]. Acest tip specific polon și inexistent la ucraineni poate fi socotit, alături de altele, drept reminiscență din colindele polone dispărute și o dovadă că ele au existat cîndva independente de cele ucrainene și că, deși în chip natural erau influențate de acestea, existența lor încă nu era condiționată în chip exclusiv de colindele ucrainene.

Aflăm însă la poloni și tipul ucrainean al motivului *vînătoarea taurului*; totuși, el se prezintă și aici sub o formă destul de deosebită prin atmosfera miraculoasă creștină în care e învăluit: Maica Domnului mătură casa, pregătind-o pentru oaspeți: Isus și îngerii. Isus vine călare pe un cal negru:

...Un căluț negru
Cu căpăstru de aur,
Înșeuat cu o șa...
Cu cioltar de argint...

Apoi pornesc la vînătoarea taurului:

— Așează-te, așează-te, Doamne,
O să mergem prin locuri străine,
Prin locuri străine, spre Podolia
Să vînăm taurul,
Să-l dăruim regelui nostru,
Nu celui de la Roma,
Ci lui Isus din ceruri... [763]

Alt motiv în legătură cu precedentul găsim încă la poloni: *vînătoarea cu șoimii*. Eroul are patru șoimi și fiecare din ei îi aduce cîte un vînat, iar cel din urmă îi aduce o fată:

Hei nam hei!
Primul nostru șoim
Tare s-a avîntat,
A zburat peste cîmp
Pînă în Podolia.
— Ce-are să aducă
Gospodarului nostru?
— O pereche de porumbei
La micul dejun.
Al doilea șoim al nostru...
— Doi cocoșei
Gospodarului la prînz.

Al treilea șoim al nostru...
— Doi iepurași
Gospodarului la cină.
Al patrulea șoim al nostru...
— Ce-are să aducă
Gospodarului nostru ?

— Îi aduce gospodarului
O fată, o iubită,
Se plimbă prin odaie
Frumos îmbrăcată
Fruntea-i strălucește
Stăpînul în brațe o strînge [764].

Motivul vînatului cu șoimii se află și la bulgari, români, ucraineni, bieloruși. La aceștia din urmă îl găsim sub forme apropiate sau chiar identice cu cea polonă. Obișnuit la ucraineni și bieloruși se prezintă astfel : eroul, care în colind apare ținînd calul de frîu, ogarul de zgardă și șoimul pe braț (exact ca și la români), dă drumul fiecăruia să meargă la vînat :

Dădu drumul calului în larga cîmpie,
Slobozi ogarul în pădurea deasă...
Iară păsărarului pe întinsul lac...

Fiecare, întorcîndu-se, îi aduce cîte ceva :

Călutul se-ntoarse, herghelia o mînă,
Ogarul aleargă, un jder viu că poartă,
Păsărarul zboară și un pește-aduce... [765]

Foarte rar însă apare la ucraineni și tipul polon, care de fapt nu e altceva decît o simplificare a motivului primitiv, căci în loc de cal, ogar și șoim, avem numai șoimii, vînaturile aduse de ei rămînînd aceleași [766], iar adesea adăugîndu-se, ca vînat, fata. Iată varianta ucraineană de tipul polon :

Primul șoim zbură spre vie,
Al doilea șoim zbură spre Dunăre,
Al treilea șoim spre cîmpia largă,
Al patrulea șoim o luă spre înălțimi.
Din vie se întoarce, o potîrniche aduce,
De la Dunăre vine, un inel de-argint aduce,
Din cîmpie vine, herghelia o mînă,
Din înalt se-ntoarce, un păun frumos aduce... [767]

Cu un asemenea deznodămînt colindul devine o urare indirectă de căsătorie, adresată flăcăului. Motivul pare a fi un împrumut tîrziu de la ucraineni, totuși atragem atenția că forma polonă este excepțională la ucraineni.

Alt motiv de colind *de flăcău* la poloni, *scăparea calului de către tînăr în Dunăre*, e cu desăvîrşire decadent. Eroul se întoarce de la război cu cai mulţi cîştigaţi ca pradă; unul din ei sare în Dunăre, iar tînărul sare după el să-l prindă:

Mîndrul Jasinek din război se-ntoarce!
Hei nam hei!
Vine din război, aduce o sută de perechi de cai.
Unul s-a avîntat, în Dunăre a sărit,
Jasiu a sărit după el...[768]

Motivul însă apare fragmentat în toate variantele, căci de aici încolo se contaminează cu motivul *ubieranie* şi urmează fără nici o legătură de fond înşirarea hainelor pe care acesta şi le udă sărind în Dunăre.

Jasiu a sărit după el...
Pantalonii şi-a udat...

apoi caftanul, scurteica, căciula, ciubotele...[769]. Sau în unele variante forma de şablon a colindului prezintă o anumită tehnică; eroul aduce, de exemplu, din război opt cai: unul după altul sărind în Dunăre, eroul îşi udă de fiecare dată o altă haină şi în colind, pentru fiecare cal care sare şi în acelaşi timp pentru fiecare haină udată, se repetă strofa întreagă. Cu fiecare repetare a strofei însă scade numărul cailor (8, 7, 6... 1), pînă ce la sfîrşit sare şi ultimul cal în Dunăre muindu-l pe erou întreg.

...Se întoarce din război,
Opt cai aduce,
Unul s-a avîntat, în Dunăre a sărit.
În Dunăre a sărit, *cămaşa* şi-a udat,

apoi:

...Se întoarce din război,
Şapte cai aduce... *pantalonii* şi-a udat
Şase cai aduce... *sumanul...*
Cinci cai aduce... *tunica.*

şi la urmă:

Unul aduce... *de tot s-a udat*[770].

Uneori motivul acesta se contaminează și cu *asediul cetății*, caii fiind unul din darurile căpătate de la locuitorii orașului asediat. [771]

Examinînd motivul *udării hainelor* din punctul de vedere al sensului de colind, nu vedem în el nici urare, nici glorificare, nimic din ceea ce constituie spiritul cunoscut al colindelor. Udarea hainelor, rînd pe rînd, și la urmă baia totală a eroului este mai curînd un element comic, rezultat al decadenței colindului, care, fără nici o îndoială, la origine n-a fost astfel. De exemplu, motivul *udării hainelor* îl găsim în colindele române și anume : în luptele cu turcii și cu frîncii, eroul sare cu calul în mare și-o trece înot, dar calul se poticnește de un pește și-i udă :

...Poală de caftan,
Vîrf de buzdugan... [772],

din care cauză eroul vrea să-l vîndă. La români însă motivul e cu totul serios, nici umbră de umor. Motivul polon pare a fi înrudit și cu cel citat mai sus la colindele de fată, unde eroina scapă calul și flăcăul i-l prinde și i-l aduce, căpătînd fata de soție ca răsplată :

...Căluțul s-a împiedicat,
A sărit în Dunăre...
Janiczek s-a dezbrăcat
A prins calul...
Pentru asta a primit fata
Și a rămas iubitul ei... [773]

În fine, în legătură cu același motiv, alteori tînărul se întoarce de la război aducînd ca pradă un cal negru, înșeuat, înfrînat, și împreună cu calul și o fată :

Vine, vine flăcăul de la război,
— Ce ai dobîndit, mîndrule Jasienko ?
— Un cal negru, cu căpăstru,

apoi se repetă aceleași versuri, adăugîndu-se încă ceva calului :

...Un cal negru, cu cioltar pe el...
Un cal negru, cu o șa pe el...
Un cal negru, cu scărițe pe el...

și, în fine :

„Un cal negru, cu o fată pe el“ [774].

Colindul întrunește deci cele două idealuri caracteristice pentru flăcău: vitejia simbolizată prin calul, pradă de război, și căsătoria, prin fată, prezentîndu-i-le ca îndeplinite.

Un alt motiv de colind *de flăcău*, pe care-l aflăm într-o complicată contaminație, *portretizarea calului*, care, speriindu-se de un pește pe cînd trecea podul peste rîu, se îneacă, este vădit împrumut tîrziu de la ucraineni:

Pe calul ăsta, pe sur, oastea s-o înconjuri,
Și cu picioarele, cu picioarele, oastei să-i dai ocol,
Și cu spinarea, cu spinarea, oastea s-o sprijini,
Cu urechile, cu urechile oastea s-o auzi,
Cu ochii, cu ochii oastea s-o zărești,
Cu coama, cu coama oastea s-o acoperi,
Cu coada, cu coada oastea s-o înconjuri[775],

unde avem glorificarea calităților calului, în chip identic ca la ucraineni[776]. Totuși, nici aici nu lipsesc probe de decadență: la ucraineni voinicul pierde herghelia întreagă, fiindcă se rupe podul; în colindul polon calul se sperie de pește, apoi, element și mai ridicol, coada lui cea nemăsurat de lungă:

Cu coada, cu coada oastea s-o înconjuri[776].

Și încă felul cum își exprimă jalea eroul colindului polon, căruia nu-i pare atît de rău de cal cît de potcoave!

Nu mi-e jale, nu mi-e jale de calul cel sur,
Cît mi-e de jale, cît mi-e de jale de potcoavele de argint,
Care mi le-a potcovit tatăl meu[777].

Pe cînd la ucraineni, eroul spune că lui nu-i pare rău de toată herghelie, cît îi pare rău de calul cel năzdrăvan. Vedem deci că elemente foarte serioase în colindul ucrainean sînt întoarse în ridicol sau parodic în varianta polonă, ceea ce, pe lîngă identitatea motivului, probează împrumutul tîrziu de la ucraineni.

Încheiem aici cu relevarea motivelor ce aflăm în colindele polone și trecem acum la altă parte a colindului, la final. Am văzut mai sus că dintre toate colindele singure cele *de gospodar* sînt precedate de invocația introductivă numită *zaczynanie*; totuși aceasta, cîntîndu-se chiar la început, la venirea colindătorilor la fereastra unei case și numai o singură dată,

înainte de a începe colindarea, e de fapt introducerea în datină. Dacă însă se adresează gospodarului, [fac] aceasta numai în calitate de şef al familiei, de la care cer învoirea pentru a colinda şi de la care solicită o favorabilă primire. Nu tot astfel este cu finalul. Orice colind, indiferent cui e închinat, este urmat de aşa-numita *oddawanie*, adică final *(zakończenie)*. Deci orice colind este format din două părţi distincte, colindul propriu-zis plus *oddawanie*, afară de colindele de gospodar care au trei părţi : *zaczynanie* plus colindul propriu zis plus *oddawanie*.

Să examinăm mai deaproape aceste finaluri. Iată un exemplu de *oddawanie* pentru colindele de gospodar :

...Slavă ţie, Isuse, pe muntele înalt, *hei nam hei !*
Să ne dea nouă, oamenilor, pacea, peste dealurile joase,
hei nam hei !
— Ţie, gospodarule, pentru tine-i acest cîntec, *hei nam hei !*
Ţie acest cîntec, nouă colindeţul, *hei nam hei !* [778]

Îndeobşte, *odawanie* închină colindul cîntat persoanei colindate :

— Ţie gospodarule, ţie acest cîntec, *hei nam hei !*

sau pentru fată :

Noi de-acum te-am colindat, Marysia, *hei nam hei !*

sau pentru flăcău :

Noi de acum te-am colindat, Jasiniu, *hei nam hei !* [779]

Apoi în ele aflăm urări directe, cereri de daruri, mulţumiri... Cele mai dezvoltate şi mai numeroase *oddawanie* sînt cele adresate fetei, ceea ce e firesc, mergînd paralel cu dezvoltarea însăşi a colindelor respective. Iată un exemplu :

— Noi de-acum te-am colindat, Marysia, hei nam hei !
Iar tu ne dai pentru asta doi taleri bătuţi,
Doi taleri bătuţi, unul de argint.
Ea din pat se scoală,
Să ne dea colindeţul,
Prin odaie umblă,
Zornăie cheile,
Cufărul deschide,

Doi taleri caută...
Unul de argint...
Iar noi, Marysia, ţic un cîntec,
Iar tu, pentru asta, dă-ne colindeţul !
Iar noi, pentru asta, pe *Jasinio* la vară,
Jasinio cel drag (sau alt nume, după împrejurări),
Ea s-a bucurat,
Pe fereastră a sărit,
I-a întins mîinile
Şi i-a urat :
— Bucuroasă aş fi
Să te văd, Jasinio ![780]

Aici găsim toate elementele ce apar în numeroasele variante de *oddawanie* ce aflăm pentru colindele *de fată*. Cel mai dezvoltat motiv din toate aici este *cererea de daruri*, care e dată ca împlinită ; fata deja este arătată ca aducîndu-le daruri, aşa după cum mai întotdeauna o aflăm şi în alte variante :

Merge şi rîde, ne-aduce colinda,
Cufărul deschide, zornăie cheile [781],

sau :

...Marysia păzeşte, zornăie cheile,
Deschide cămara, scoate cîrnaţii,
Cheile pe verigă, talerii în sac... [782]

Totuşi, mai rar aflăm şi cererea de daruri sub forma directă, care desigur e cea primitivă :

— Să creşti mare, colindeţul să ne dai [783],

sau încă :

...Ia cheile de sub perniţă
Şi deschide cutia !
Ia banii grămadă,
Dă guriţa ca mierea... [784]

Cererea de daruri apare îndeplinită adesea şi în colindele de gospodar :

...Băgă mîinile în buzunar
Şi scoase doi ducaţi roşii,
I-a rostogolit pe masă,
Pe masa de arţar :
— Daţi-i colindătorilor,
Care mult trudesc,
Hei nam hei, colinda ! [785]

În colindele *de gospodină* cererea de daruri se prezintă exact ca în colindele *de fată*, după cum acestea înseşi sînt numai o adaptare a colindelor *de fată*. În cele *de flăcău* la fel motivul apare în aceeaşi formă numai cu o mică schimbare: în loc de *kluczykami brzaka* vom avea *podkówkami brzaka*:

...Marcinek de-acum se scoală, ne dă colinda,
Pe podea păşeşte, din pinteni sună,
Hei nam hei, colinda ![786]

/Uneori motivul *cererii darurilor* se dezvoltă într-un colind separat, la care s-au alipit diferite farse şi glume. Colindul acesta are ca scop în primul rînd înveselirea ascultătorilor şi din cauza aceasta este considerat mai degrabă ca un discurs glumeţ decît o colindă propriu-zisă; iată un exemplu:

— Mărite gospodare, cămăraşul casei,
Nu fi adormit, porunceşte să ne dea vodcă,
Din cea bună, din alambic, şi la ea, turtă dulce !
Hei colinda, colinda !
Pîine din făină cernută, cu unt la pîine,
Să aştearnă masa şi să spele farfurii,
Porunceşte un prînz bogat, căci eşti drept credincios,
Hei colinda, colinda !
Curcan de stropit, milostive domn,
Şi ăst purcel negru va încăpea şi el,
Să ne facă fripturi, să le luăm în buzunare.
Hei colinda, colinda !
Mărite gospodare, cămăraşul casei
Porunceşte să ne dea o damigeană cu vin, că e prăpăd în burtă,
Nu pierdeţi vremea, mai daţi şi a doua.
Hei colinda, colinda !
Mărite gospodar, cămăraşul casei,
Porunceşte să deschidă hambarul, să ne umple sacii,
Trei saci de secară şi boii din grajd,
Hei colinda, colinda !
Mazăre, măcar o jumătate de sac, din conacul ăsta,
Grîu pentru făină, s-o mîncăm cu toţii,
Trei măsuri de ovăz, pentru o ofrandă mai mare,
Hei colinda, colinda !

— Slăvită gospodină, stăpînă a casei,
Arată-ţi bunătatea, poruncește să ne dea un calup de unt,
Dacă nu te zgîrcești, dă-ne și unul de brînză,
Hei colinda, colinda !
Slăvită gospodină, stăpînă a casei,
Ai grijă, la vreme, să ne dai cîte doi cîrnaţi,
Şi cînd o să-i mîncăm, o să-ţi mulţumim,
Hei colinda, colinda !" / [787]

Între urările din *oddawania* colindelor *de fată*, cea care ocupă primul plan este urarea de căsătorie, precum se vede și din finalul mai sus-citat. Ea este nelipsită în orice *oddawanie* pentru fată :

— Îţi dorim, Marysia, toate cele bune,
Pe Jasinio cel drag, pe Jasinio cel drag... [788],

sau :

— Roagă-l pe Dumnezeu și pe prea sfînta Fecioară,
Să capeţi un mîndru drăguţ [789].

Adesea însă și urarea de măritiş apare prezentată ca îndeplinită, ca în *oddawania de fată* citată în întregime mai sus, sau, și mai mult încă ; alteori această realizare a urării de măritiș este reprezentată în chip dramatic. Astfel, [cînd] colindătorii cîntă versul : „Ne-am bucura dacă ţi-am da și un flăcău..." [790], dau fetei pe unul dintre ei, care-l închipuie pe mire. Uneori nu lipsește din urările de măritiş nici elementul umoristic :

— Te-am colindat de-acum, Marysia,
Bucuroși am fi să te dăm unui flăcău,
Unuia drăguţ, fie și cu un ochi,
Numai să fie în anul ăsta !... [791]

Din care ridiculizare răsare și mai limpede graba fetelor de a se mărita și importanţa deosebită ce prezintă pentru ele măritișul. Alteori urarea, pe jumătate umoristică, pe jumătate serioasă, merge și mai departe, după căsătorie, dorind fetei mire, îi dorește în același timp :

Ca să nu te bată,
Vodcă să nu bea,
Din lulea să nu fumeze
Şi pe tine să nu te supere... [792],

sau:

> La cîrciumă să nu meargă,
> De păr să nu te tragă...[793]

La fel și în colindele *de flăcău*, însurătoarea fiind unul din idealurile de frunte, ea va apărea și în finalurile acestora:

> — Te-am colindat de-acum, Jasinio,
> Să te dăm apoi pentru Hanusia.
> Și să-ți crească precum bradul în pădure,
> Să crească, să dea colindă,
> Iar noi, în schimb, i-l dăm pe Jasinio, la vară...[794]

Aceasta nu-i altceva decît o *oddawanie* de fată adaptată și încă nu desăvîrșit, precum se vede din versurile finale, și pe care o găsim identică la colindele de fată:

> Te-am colindat de-acum, Marysia,
> Ca să te dăm apoi după Jasinio,
> Ca să-i crești ca bradul în pădure...[795]

Foarte rar apar altfel de urări pentru flăcău sau fată, de exemplu de sănătate:

> Numai de sănătate să-l rogi pe Dumnezeu...[796],

urări ce apar în special în finalurile colindelor de gospodar.

Adesea, în *oddawania* la colindele *de fată* avem și elemente de glorificare la adresa fetei, un fel de complimente măgulitoare, care însă par a fi izvorîte dintr-un scop foarte practic, acela de a căpăta cu chipul acesta daruri mai bogate, ceea ce ne indică faptul că întotdeauna ele apar alături de cererea de daruri:

> Mînuțele albe se aseamănă cu neaua,
> Ochii negrișori nouă mult ne plac!
> Nu te zgîrci, dă-ne un zlot roșu..."[797]

Motivul *mulțumirii*, împletit de asemenea cu urări, este legat de momentul primirii darurilor. La poloni, mulțumirea pentru daruri coincide de obicei cu clipa rămasului bun de la gazde și are o formă generală adresîndu-se tuturor sau gospodarului și gospodinei:

> — Mulțumim pentru colindă, Mulți ani să trăiți
> Fericire, sănătate urăm, La anu să ne primiți![798]

sau :

— Mulţumim pentru colindă,
Fiţi cu toţii fericiţi,
După moarte, izbăviţi...[799]

Prin urmare, *oddawania* colindelor polone îşi are corespondent în tipul ucrainean-român-bulgar al finalurilor de colind. Prin dezvoltarea lor deosebită şi, mai ales, prin independenţa ce capătă faţă de colindul propriu-zis, ele corespund uneori şi urărilor, foarte extinse în special la români şi bulgari. Din cercetarea lor rezultă că *oddawania* prezintă aceleaşi caractere şi îndeplinesc exact acelaşi rol ca şi finalurile şi urările numitului tip. Nu avem, e drept, la poloni urările de mulţumire dezvoltate aşa de mult ca la români şi bulgari, de exemplu, unde, pentru fiecare în parte avem urări specifice. Lipseşte aici tradiţionalul colac, atît de des pomenit în colindele şi urările bulgare-române-ucrainene şi care în datina însăşi ocupă un loc atît de însemnat. Urările de mulţumire sînt de un aspect cu totul general la ei, cuprinzînd tot soiul de daruri sub numele colectiv de *colindă (za kolęde dziękujemy). Oddawania,* care de obicei se cîntă, în general nu-s urări de mulţumire, deşi adesea se confundă cu acestea. Strict vorbind ele sînt finaluri de colind, care adesea iau dezvoltări mari aşa cum de exemplu iau la ucraineni *pokoleadele*. Ca şi la ucraineni, ele sînt simţite de popor ca fiind ceva aparte, deosebit de colind, ceea ce indică şi numele special de *oddawanie*. Ca şi în tipul ucrainean-român-bulgar ele ţin formal de colind, însă ca fond sînt deosebite. Totuşi, adesea, nici ca fond nu se deosebeşte prea mult acest final de colindul propriu-zis, deoarece sînt cazuri cînd elementul activ din colind, acea tendinţă de actualizare dramatică a tot ceea ce este urare (caracteristică spiritului colindelor de tipul ucrainenan-român-bulgar) pătrunde şi în *oddawanie,* ba chiar uneori apare şi mai puternică încă decît în colindul însuşi. Aceasta se întîmplă în colindele *de fată* polone, cînd urarea de măritiş e prezentată în final ca realizată, dîndu-i-se un flăcău dintre colindători şi inscenîndu-se astfel măritişul ei.

Aruncînd acum o privire generală asupra colindelor polone, observăm că ceea ce ne izbeşte mai întîi de toate este

decadența completă a lor ca și a datinei. Contaminări de cele mai diferite motive, foarte des nonsensuri, lipsă de legătură... Tot același lucru se vădește și din punct de vedere al spiritului lor. Prezentarea dorințelor și urărilor ca realizate în forme plastice sau epice e foarte redusă ; ea decade aproape pretutindeni la sensul de glorificare a eroinei sau eroului prin enumerarea de haine, podoabe sau alte soiuri de enumerări, care sînt tipul reprezentativ al formei colindelor polone. Predomină formula șablon, care se adaptează cu cea mai mare ușurință la cele mai diferite împrejurări, fără a ține socoteală adesea de sens și de legătură ; cu chipul acesta ea încătușează și înăbușă cu totul inspirația și puterea de creație continuă, necesară pentru întreținerea și progresul oricărei producțiuni populare.

Cu toate acestea, așa cum se prezintă datina colindatului de tipul lumesc la poloni, și din datină în special colindele, cu toată decadența lor, ele țin de tipul *ucrainean-român- bulgar,* atît prin desfășurarea diferitelor momente ale datinei, chiar prin diferite amănunte ale ei, comune apoi prin sensul de glorificare și, foarte rar, prin manifestarea tendinței de a prezenta urările ca realizate prin diferitele părți ale colindului*(zaczynanie, colindul propriu-zis, oddawanie),* care conduc la aceeași ordine din tipul ucrainean-bulgar-român *(colinde de fereastră, colinde speciale, urări finale),* prin toate motivele ce conțin colindele polone, dintre care unele sînt chiar comune și numitului tip. Nu mai puțin, datina colindatului la poloni, decadentă cum o aflăm, ne prezintă un tot complet și unitar pe care-l putem reconstitui, chiar din relativ săracul material aflător în [circulație] și cu mult mai sărac încă în culegeri și descrieri.

Datina colindării lumești la poloni, deci, ține neîndoios de tipul *ucrainean-român-bulgar,* cu care oferă cea mai perfectă analogie, deși ea păstrează în același timp caracterele ei specifice, care o fac să fie mai puțin asemănătoare cu datina colindatului fiecărui din cele trei popoare decît sînt acestea între ele.

Colindele polonilor, deși au majoritatea motivelor comune [cu ale] ucrainenilor, au și cerațiunile lor aparte, cum e de exemplu colindul cu *zloty kielich,* apoi, îndeosebi, tipul *ubieranie dziewczyny,* devenit model pentru toate colindele polone, ceea ce, pe lîngă caracterul lor decadent, ne-ar îndreptăți chiar

să distingem în datina polonă — deși aparținînd tipului comun, român-ucrainean-bulgar — un subtip aparte. Pentru explicarea decadenței datinei colindatului și a colindelor îndeosebi, la poloni, ni se prezintă trei ipoteze :

1) Sau că polonii n-au avut deloc colindatul de tipul ucrainean-român-bulgar și într-un timp tîrziu (probabil între secolele XVI-XVIII), au împrumutat colinde de tipul acesta, precum și diferite motive din datină, de la ucraineni. Pentru aceasta ar fi probe hotărîtoare : mulțimea motivelor de colind comune cu ucrainenii și bielorușii pe de o parte, iar pe de alta [faptul] că polonii cunosc acest tip de colindare numai în partea de sud a țării și de răsărit, începînd cu Silezia și continuînd cu Małopolska înspre est, pe un brîu destul de lat ce merge paralel cu lanțul Carpaților, ridicîndu-se însă cu mult mai spre nord, apoi în partea de răsărit a țării, în unele puncte la Mazowsze, adică, cu alte cuvinte, datina colindatului de tipul ucrainean-român-bulgar se află la poloni atestată în acele teritorii polone care stau în vecinătate cu populația ucraineană și bielorusă, pe cînd ele lipsesc cu totul la apus, în Wielkopolska, în centrul țării și nord.

2) Sau că parte din populația ucraineană sau bielorusă, polonizîndu-se, în chip firesc au păstrat datina, care însă cu vremea decade, învinsă în lupta cu elementele noii culturi apropiate.

3) Sau că polonii avînd datina din perioada slavă comună, ceea ce nu se poate tăgădui — o dovedește însuși numele de *kolęda* și toate derivatele lui — s-a format chiar de la început și la ei, prin contact cu ucrainenii și paralel cu ei tipul bulgar-român-ucrainean de colindare. Și în cazul acesta decadența se explică ușor, nefiind altceva decît un rezultat al intoleranței bisericii catolice, care față de orice datini vechi necreștine, care veneau cît de puțin în legătură cu ea sau aveau loc la vreo sărbătoare creștină, a avut rolul unui factor destructiv de prim ordin. E de ajuns să amintim, ca fenomen perfect analog cu decadența și dispariția colindelor de tipul bulgar-ucrainean-român la poloni, dispariția bocetelor despre care nu încape nici cea mai mică îndoială că și polonii le-au avut ca și ucrainenii, bielorușii, românii și alte popoare din răsărit, însă au pierit fără urmă, de asemenea exterminate de biserica romano-catolică.

Socotesc dar ipoteza a treia ca cea mai sigură din toate, deşi nici primele două nu pot fi respinse cu desăvîrşire. Ar fi cu totul inadmisibil şi inexplicabil ca datina colindatului de tipul bulgar-român-ucrainean să fi lipsit la poloni, căci ar însemna în cazul acesta să fie o excepţie între celelalte popoare slave, căci, precum vom vedea, acelaşi tip îl aflăm şi la alţi slavi de rit apusean : slovaci, moravi, croaţi. De aceea colindele lumeşti de tipul român-ucrainean-bulgar, ce le aflăm încă sporadic şi fragmentar la poloni nu sînt exclusiv elemente de împrumut tîrziu de la ucraineni, ci o parte din ele trebuiesc privite ca resturi din colindele vechi dispărute. De asemenea şi multe momente din datină, aşa cum ea se prezintă azi, au aceeaşi veche provenienţă, atingînd epoca slavă comună, timpul răspîndirii colindatului la toţi slavii.

Faptul că teritoriile pe care aflăm colindele de tipul ucrainean-bulgar-român sînt în vecinătatea ucrainenilor sau bieloruşilor, nu înseamnă cu necesitate că polonii le-au împrumutat de la aceştia în timpuri noi, ci înseamnă atît doar : că aici numai, în apropiere de popoare la care datina colindatului era în floare, au putut ele să se mai păstreze, în rest, fiind alungate de pretutindeni şi prigonite. Aceste regiuni au fost pentru vechile colinde polone un adevărat loc de refugiu şi singurul unde biserica nu le-a putut nimici cu totul. Ar fi greu de imaginat ca polonii, fervenţi catolici, să împrumute, în timpuri cînd conştiinţa apartenenţei religioase era deplin formată, de la ucrainenii pravoslavnici datini ca aceea a colindatului cu colinde lumeşti şi încă în legătură cu sărbători aşa de mari cum este Crăciunul. Pe lîngă aceasta afirmaţiile sînt întărite chiar de faptul că colindele polone, deşi ţinînd de tipul ucrainan-român-bulgar, au caracterele lor specifice, formînd în interiorul amintitului tip un subtip aparte, ceea ce dovedeşte şi mai mult că ele sînt, din timpurile cele mai vechi, creaţiuni pe teritoriul polon, care numai cu vremea şi datorită factorilor bisericeşti ce le combăteau pe toate căile, au ajuns la dispariţie sau la decadenţă, acolo unde se mai păstrează în sus-numitele regiuni. Totuşi, colindele de tipul vechi, odată salvate în aceste ţinuturi şi continuînd a fi cultivate de lumea polonă, nu pot fi contestate mici împrumuturi mai tîrzii care vin să întreţină tipul primitiv al datinei pe

cale de dispariție, pentru care împrumuturi găsim mărturii un număr însemnat de motive comune la bieloruși și ucraineni.

Colindele de fată polone și în special numirea *oddawanie* pentru finalurile colindelor de orice fel, ne orientează puțin în evoluția colindelor la poloni. *Oddawanie* < *oddawaé, oddaé,* ia naștere din obiceiul colindătorilor flăcăi de a da pe unul dintre ei fetei colindate, atunci cînd după isprăvirea colindului îi cîntă urarea de măritiș. /*Oddawanie,* în sensul actual al acestui cuvînt, se poate traduce ca *dedicație,* adică închinarea colindei deja cîntate unei anumite persoane. Dar unele sensuri dialectale ale *oddwanie-ei,* în legătură cu nunta ar arăta un sens primar cu totul diferit: *oddaé sie* (a se da), *wydaé sie* (a fi dată), *wyjść za maz* (a s mărita). De aici, *oddajacy* (cel care dă), adică unul din drujba nuntașilor, *oddaw* (cununie), *oddawiny* (cununie), înmînarea festivă a zestrei miresei de către părinții ei în zona Cracoviei [800]. Într-adevăr, *oddawanie-le* în colindele *de fată* sînt cele mai ample, cele mai cultivate și nu numai că nu lipsește niciodată urarea de căsătorie, dar tocmai acest motiv joacă rolul cel mai important.

Am remarcat deja că urarea capătă uneori o formă dramatică și anume colindătorii, care cîntă *oddawania,* dau fetei pe unul dintre ei, pe acel care are atunci rolul mirelui. *Aceasta ne permite să presupunem că denumirea oddawanie, în sensul de încheiere a colindei, provine de la verbul oddawaé cu sensul „a se mărita"*. La început *oddawanie* însemna urare de căsătorie și aparținea numai colindelor de fată. Cu timpul, se răspîndește atît de mult, încît denumirea cuprinde urări de tot felul cîntate în legătură cu colindele. S-ar putea să fi trecut la început de la încheierea colindelor de fată la încheierea colindelor de flăcău, păstrînd un timp aceeași semnificație, sau poate chiar și la colindele de văduvă tînără, care se mai gîndește să se mărite, și de aici, la încheierea colindelor de gospodină și de gospodar. Cu trecerea timpului, sensul primar al urării de căsătorie se transformă tot mai mult, pune în umbră căsătoria însăși și păstrează numai sensul de urare în general. În această fază, și în finalul altor colinde, în afară de finalul colindelor de fată și de flăcău, ar fi putut să asimileze denumire de *oddawanie* cu totul străină lor pînă atunci. Așa se explică de ce *oddawania* la polonezi este sinonimă cu

încheierea oricărei colinde ; şi-a însuşit aceleaşi scopuri avute de finalul colindelor de tipul ucrainean-bielorus, care închină totdeauna cuiva colindul cîntat, exprimînd totodată şi urări/.

La români, bulgari, ucraineni, bieloruşi, între finalurile de colind rolul cel mai însemnat îl are finalul colindelor de gospodar, care de multe ori se vede a fi la baza celorlalte. Acesta, deşi şi la poloni există, totuşi, e redus şi nu se bucură de atenţiunea şi dezvoltarea ce se dă finalului colindului *de fată.* Aceasta ne indică rolul covîrşitor ce au avut colindele de fată la poloni din timpuri relativ vechi.

Distingem dar în evoluţia colindatului lumesc la poloni două momente importante :

I. Existenţa datinei după tipul vechi, tip contemporan şi paralel cu cel ucrainean-român-bulgar, al cărui început coincide cu perioada slavă comună. Tipul acesta însă la poloni e dispărut sau aproape dispărut, fiindcă din fragmentarele reminiscenţe, nesigure şi acestea în mare parte, ar fi greu de reconstituit. În orice caz el va fi avut o formă analoagă cu cea a tipului sub care se prezenta datina în aceeaşi epocă la ucraineni, români, bulgari, desigur nu prea mult deosebită de felul cum se află ea astăzi la aceste popoare. Cît va fi durat acest tip într-o stare de înflorire e cu neputinţă de determinat ; desigur că foarte puţin timp, poate încă din evul mediu cade în lupta cu biserica.

II. O tendinţă de renaştere în cadrul însuşi al datinei, prin colindele de fată. Intoleranţa bisericii catolice nimicind-o, datina aceasta suferă o transfigurare : ca ultimă scăpare ea se pune la adăpostul tradiţiei flăcăilor de a vizita fetele mari cu ocazia sărbătorilor Crăciunului şi cu acest prilej ei le cîntă astfel de colinde glorificatoare, *ubieranie dziewczyny,* le spun urări... şi petrec dansînd la ele. Mai toţi culgătorii de colinde polone ne spun că acele lumeşti se colindă numai la casele unde-s fete mari. Astfel, pe cînd celelalte specii aproape dispar nemafiind cultivate, colindele de fată iau o dezvoltare deosebită şi-şi formează un tip aparte, care în acelaşi timp devine pe încetul tip reprezentativ în colindele polone şi se impune tuturor speciilor celorlalte, împrumutîndu-le atît motivele sale ca *oddawanie.* Totuşi, colindele de fată, formîndu-se în epoca de plină decadenţă a datinei nu reuşesc să ţină în loc procesul de dezagregare şi dispariţie, ele însile

nefiind decît simple formule fără inspirație mai adîncă. Un rol conservativ însă în ce privește datina de tipul ucrainean-român-bulgar nu li se poate tăgădui. Nici împrumuturile de la ucraineni, mai tîrzii, deși le-au mai întreținut întrucîtva existența, alimentîndu-le cu noi motive, nu le-au putut re-deștepta la vechea viață. [Existența colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar și la alte popoare de rit apusean întărește pe de o parte ipoteza existenței acestui tip la poloni din cele mai vechi timpuri și pe de alta ne arată că tipul acesta a fost la baza colindatului la toate popoarele slave].

B. La slovaci, moravi, cehi, croaţi, sloveni, sîrbi, bieloruşi şi ruşi

La *slovaci* aflăm motive care ne amintesc colindele ucrainene, române, bulgare. De exemplu, invocaţia introductivă cu care se încep adesea colindele *de fereastră* ale sus-numitului tip :

— Acasă eşti, acasă,
Dragul meu cumătru ?

la care colindătorii răspund arătîndu-l pe gospodar trăind în belşug şi în fericire cu familia :

Staţi la masă,
Vă uitaţi la plăcinte ;
Pe masa voastră
Înfloreşte-un trandafir ;
Fata dumitale
Să aibă un bărbat frumos.
Cîte farfurii,
Atîţia peţitori,
Cîte linguriţe,
Atîtea druşte.
Pe masa dumitale e un picior de porc ;
Fiul dumitale
Să aibă o nevastă bogată.
În curtea dumitale
Un coşuleţ de aur,
În acel coşuleţ
Sînt doi ducaţi ;
Doi de aramă
Şi trei sute de galbeni [801].

Vedem cum se împletesc aici urările date ca îndeplinite cu cele directe : urările de căsătorie a fetei și flăcăului, care aici sînt adresate gospodarului, ca reprezentant al familiei. Aflăm apoi motivul foarte cunoscut la ucraineni și adesea și la români al *păsării augur,* aducătoare de noroc și fericire :

La casa voastră o rîndunică
Ciripește,
Vă urează :
Doamne, Dumnezeule, dă-le bine, sănătate, sărbători fericite ! [802],

ca la ucraineni :

A venit o rîndunică,
La geam s-a așezat,
Să ciripească a-nceput... [803]

Mult mai numeroase motive de colind de tipul ucrainean-român-bulgar aflăm la *moravi.* Aceștia, în afară de colindele religioase, care sînt îndeobște aceleași ca și ale cehilor și au multe motive comune și cu colindele religioase polone, mai au și *koledy světské* [804]. Acestea și între ele cele *milosné* [805] cu deosebire, reprezintă tipul ce urmărim, în chipul cel mai desăvîrșit. Avem mai întîi unul din cele mai izbitoare caractere exterioare ale tipului ucrainean-român-bulgar : împărțirea colindelor după persoana căreia se închină colindul, deci, *de gospodar, gospodină, flăcău, fată.* Ca și la poloni, cele de gospodar și gospodină sînt foarte puțin cultivate și sînt înlocuite de cele religioase, pe cînd cele de fată și flăcău atrag toată atenția colindătorilor.

Materialul foarte prețios din culegerea lui Sušil ni-i de ajuns pentru a ne forma o idee precisă despre colindele lumești morave, deși el nu le însoțește de nici o descriere a datinei și de nici un comentariu, ceea ce ar fi mărit încă valoarea culegerii, dată fiind vechimea ei și datorită faptului că acele colinde culese de Sušil pe la jumătatea secolului al XIX-lea se pare că au dispărut azi cu totul, deoarece în culegerile mai noi, ca aceea a lui Bartoš, nu le mai aflăm. Colindele *de gospodar* sînt precedate de apostrofe adresate gazdei de către colindători și anume de tipul celor din colindele *de fereastră.*

— Hei, dormi, gospodare, n-auzi,
Ne primești cu colindatu ? [806],

sau, în altă variantă :

— Dormi, gospodare, sau nu dormi ?
Primești să te colindăm ? [807],

sau, încă aiurea :

— Dormi, dormi oare, pan gospodar, sau nu ?
— Nu dorm, nu dorm, colindători, vă aud,
Și aș mai vrea și o colindă... [808]

Aceste formule introductive reproduc exact pe cele ale colindelor *de fereastră* ucrainene în special :

— Hei, ce dormi, gazdă,
De ce dormi ?
Vrem un cîntec să-ți cîntăm,
Un cîntec să-ți cîntăm, să te colindăm... [809].

sau :

— Dormi sau ne auzi, gospodare ? [810],

iar la bulgari :

Dormi cumva, trezește-te ! [811]

De asemenea, am aflat și la poloni, în colindele *de gospodar*, această formulă de început, ba încă identică celor morave mai sus-citate :

— Dormiți, ori nu dormiți,
Ori ne pregătiți *colindă*... [812]

Tot ca motiv introductiv la colindele de gospodar găsim mult-cunoscutul motiv de glorificare a curților și porților gospodarului din tipul ucrainean-român-bulgar :

Fier călit, poartă ferecată,
Poarta e de argint, de aur,
Se luminează prin curtea voastră,
Prin curtea voastră și în cămară [813].

Ceea ce ne amintește la ucraineni și bieloruși versuri ca acestea de la începutul colindelor :

Fratele nostru are poartă aurită,
Poartă aurită, chiar din aur făurită [814],

sau :

In jurul curţii e un gard verde,
Un gard verde, poartă de aramă [815],

la bulgari pe :

Deschide porţile, uşa veche... [816],

iar la români :

...Porţile ferecate
Cu lanţuri de fier legate... [817],

sau de curţile :

...minunate...
Inăuntru aurite
Şi de soare argintite... [818]

Nu lipseşte la moravi nici motivul păsărilor vestitoare :

Trei sute de păsări ciripeau — De ce oare ciripeau ?
Pe acel lan strălucitor. — Sus pe deal a înverzit... [819]

Trecînd acum la colindele de flăcău şi fată, care ne oferă pentru tipul nostru un material cu mult mai bogat, avem de observat că în genere ele au de obiect căsătoria eroilor. Vor predomina deci motive de natură erotică în colindele acestea ; ele vor cînta în variate chipuri idealul cel mai însemnat al tinerimii : măritişul sau însurătoarea cu noroc, prezentîndu-le ca îndeplinite : eroul sau eroina se logodeşte cu cel drag, sau cel mai adesea pe cale de a se îndeplini : unul dintre cei doi iubiţi mărturiseşte celuilalt iubirea lui, de cele mai multe ori în mod indirect, trimiţîndu-i un dar simbolic. Iată, de exemplu, un colind *de flăcău* în care se urează acestuia însurătoarea :

In mijloc de curte se-nalţă un harag,
Şi pe ăst harag se-ntinde hameiul ;
Cînd hameiul se va coace,
Bere face-vom din el.
— Pe cine vom cinsti cu ea ?
— Pe cine altcineva
Decît pe tînărul Stanco.
— Unde plecăm după mireasă ?
— Peste acel deal, peste acea vale,

Apoi spre Rimek, în odaie,
În acea odaie e o lojă,
Iar în lojă stă un pan ;
Capul înfășurat îl ține,
Are un inel de aur în deget,
Cine inelul îi va scoate,
Acela al fetei va fi cu siguranță...[820] ;

sau, în altă variantă, deznodămîntul e și mai direct :

— Cine acel inel-îl va scoate,
Acela îi va fi dragei soțior.
Inelul că l-a luat, pe dragă că a-mbrățișat...[821]

În colind e dat și numele fetei, fiindcă și aici, ca și-n tipul bulgar-român-ucrainean, colindătorii se interesează pentru fiecare flăcău sau fată să știe pe cine simpatizează, spre a-l putea numi la colindat. În colindul sus-citat avem și cel mai elocvent simbol al nunții : hameiul.

Unele colinde *de flăcău* sau *fată* nu sînt altceva decît idile, așa cum se găsesc nenumărate la tipul ucrainean-român-bulgar. Iată, de exemplu, o astfel de scenă idilică : fata împletește cununi de rute, iar flăcăul vine să-i propună ajutor la împletit ; ea refuză ; el îi cere o cunună, ea de asemenea îl refuză, spunîndu-i că-i va da numai mirosul unei flori :

Cunosc o grădină cu spini
Și-n ea este o floare verde, *hei, hei*
În ea este o floare verde ;
O fată frumoasă a plivit-o,
A plivit-o o lună întreagă...
A venit la ea frumosul Janicek
Pe calul său negru :
— Dumnezeu să-ți ajute, fată frumoasă,
Să te ajut și eu ?
— N-am nevoie de ajutor
Chiar de-aș plivi pînă la miezul nopții !
— Cu cîtă mîndrie, fată frumoasă,
Cu cîtă mîndrie îmi răspunzi,
Nu-mi dai o cunună ?
— Nu-ți dau, frumosule Janicek,
Nu-ți dau o cunună
Un inel de argint,

Dar am să-ți dau, frumosule Janicek,
Am să-ți dau un buchet
De cuișoare roșii... [822]

Deși în această idilă ceea ce iese mai mult în relief și ceea ce formează în același timp farmecul colindului sînt cochetăriile eroinei, iar sensul adevarat de colind se pare că nici nu există, totuși cererea cununii fetei este însăși simbolul peţirii, deci colindul este o indirectă urare de căsătorie, adresată fetei, i se doresc pețitori cu care ea, firește, cochetează, tachinîndu-i și ținîndu-i la distanță, tocmai fiindcă se bizuie pe calitățile ei, între care desigur frumusețea în primul rînd. Motivul împletirii cununilor de fată e general cunoscut la slavi în colinde și în afară de colinde. Cererea cununii și aceleași cochetării feminine le aflăm și în colindele românești. Aici de obicei idila se petrece la izvor :

La fîntîniță-n făget,
Unde curge apa-ncet,
'Cet încet pe sub făget,
Fete merg cu vedrele
Și voinici
Cu caii murgi [823].

Acolo se întîlnește și flăcăul cu eroina de colind și-i cere pe rînd diferite lucruri ce simbolizează fiecare din ele căsătoria : batista, inelul și la urmă cununa :

Și-i cere cununița.
— Ce să faci cu cununa,
Cununa-te-ai cu dînsa,
Cu dînsa, cu doamnă-sa ! [824]

Alte colinde morave — unde de asemenea urarea de căsătorie e învăluită în simboluri prin faptul că în ele e vorba de diferite lucruri ce simbolizează nunta, ca : batista, inelul, cununa, ca și în sus-citatul colind român — sînt acelea unde aceste lucruri simbolice sînt dăruite flăcăului de către fată. Astfel într-un colind de fată, aceasta împletește cununi și pe cea mai frumoasă, împletită cu aur, o trimite iubitului :

Frumoasa Marianka
În grădină a intrat...
A rupt trei ruje
Și-a-mpletit trei cununi :
Prima cunună e de aur,
A doua cunună de argint,
A treia cunună de flori
Ce-a de aur a dat-o iubitului,
Cea de argint a dat-o fratelui,
Cea de flori a dat-o cumnatului.
Cu cumnatul am fost o clipă,
Cu fratele în tinerețe,
Cu iubitul meu vreau să fiu
Pînă la moarte [825] ;

sau, într-o variantă :

O cunună cînta ;
Pe aceea a dat-o iubitului.
A doua cunună plîngea... [826]

Motivul *darurilor trimise* de fată iubitului îl cunoaștem bine de la ucraineni, unde eroina trimite trei batiste în trei părți : iubitului, tatălui, fratelui (sau cumnatului) și pe cea mai frumoasă, de mătasă sau cusută cu aur, o dă iubitului. Într-un alt colind morav înșiși colindătorii, care par a juca rolul de trimiși ai fetei, — deci un fel de staroste *(svaty)* — dăruiesc o batistă eroului. Ei însă au mai multe batiste și se întreabă pe care s-o i-o dea. Firește, i-o dăruiesc pe cea cusută de iubita lui, se înțelege ca din partea fetei :

— Pe care o dăm tînărului,
Lui Franta Horak ?
— O dăm pe cea trandafirie
De la Kacenka Chaloupkov,
Aceasta este o fată ca o floare,
Puteți da pe ea un pol.
— Dacă știți așa de bine,
Atunci veți primi un pol.
— Cum să nu știm,
Doar v-am văzut împreună,
Stăteați amîndoi într-o cameră,
Stăteați și vă iubeați [827].

Alteori, urarea indirectă de măritiș se împletește în același colind cu elementul de glorificare la adresa fetei, lăudîndu-i-se diferite calități : frumusețea, bogăția, abilitatea la cusut, priceperea slugilor ei etc. :

Să mergem
La colindat
Și-ți vom aduce
O fată frumoasă ;
Și vom merge
Nu prea departe după ea
Și-ți vom aduce
O fată bogată și frumoasă,
Cu ochi foarte ageri,
Să poată să coasă
Un șal negru noaptea ;
Și fata aceea
E sprintenă ca o veveriță
Ce sare și noaptea ;
Și fata aceea are
Niște pescari
Care-i prind pește în apă...
Și are fata aceea
Un astfel de inel
Care luminează noaptea
Ca o luminiță ;
Și are fata aceea
Și niște dulgheri,
Care îi retează
Mărul din curte ;
Din acest măr
Vom face un leagăn,
În care fata
Își va legăna pruncul [828].

Deci avem o enumerare de laude, care ne amintește întrucîtva tipul polon, însă fără semnele decadenței de acolo.

Motive comune și altor slavi sau adesea și românilor aflăm destule la moravi. Am văzut la ucraineni, bieloruși și poloni cum flăcăul pune la încercare inteligența fetei, dîndu-i diferite enigme spre dezlegare (adesea și invers, fata flăcăului, însă cu mult mai rar) cu condiția că de va izbuti să le dezlege va fi soția lui; iar la bulgari cu aceeași condiție, pune fata la încercare vitejia flăcăului, dîndu-i diferite isprăvi eroice de îndeplinit. La moravi același tip aflăm însă întors în umoristic: fata pune la probă pe flăcău încercîndu-i dinții cu nuci — se-nțelege ca să afle de-i bătrîn — și delicatețea la mîncare cu smîntînă:

Pe masa aceea este un castron cu nuci...
— Mănîncă, dragule, fără să-ți strici dinții;
Dacă-ți vei strica dinții,
Nu vei mai fi al meu!
Pe masa aceea este un castron cu smîntînă:
— Mănîncă, dragule, dar să nu-ți curgă pe barbă;
Dacă-ți vei murdări barba,
Nu vei mai fi al meu [829].

În altă variantă tinerii se încearcă reciproc: flăcăul dă vin fetei ca să vadă dacă se îmbată:

Aduce František o sticlă cu vin:
— Bea, Aniciko, numai să nu te îmbeți! [830]

Am putea desemna tipul acesta cu o numire generală: *tipul căsătoriei cu condiții.*

Alt motiv de colind la moravi, comun slavilor și românilor, este acela al *îngrijirii calului iubitului* de către fată; însă într-un cadru mult mai strălucitor ca aiurea îl aflăm aici:

Fata aceasta
Crește un mînz în tindă,
Un mînz negru în tinda de lemn
— Cu ce-l hrănește?
— Ovăz, răsură și sulfine
Acestui cal,
Astea i le dă.
— Din ce-i dă să bea
Frumoasa fată?
Dintr-un jgheab de aur,
Frumosule Janicek,
Din acesta îi dă.
— Cum îl scoate afară?
— C-un căpăstru de piele,

C-un şnur de mătase ;
Cu astea îl scoate afară.

A sărit pe cal
Şi-a fluturat şalul[831].

Într-o altă variantă ea îl ţesală cu ţesală de aur[832], iar aiurea încă îl înşeuează cu şa de aur[833]. Vedem că motivul morav, atît prin forma de dialog, cît şi prin fond se prezintă exact la fel cu colindul polon din Silezia mai sus-citat[834].

Un motiv foarte răspîndit la ucraineni şi bieloruşi este *pierderea unui lucru de către fată şi aflarea lui de către flăcău*. Astfel fata pierde cununa de pene de păun, dusă de vînt pe Dunăre, sau adesea pierde tot în apă inelul de aur[835], pe care le pescuiesc trei flăcăi ; alteori pierde secere de aur, alteori vite : boi, cai, oi... etc. şi le află flăcăul iubit. Totdeauna preţul răscumpărării lucrului de la flăcău este fata, care devine mireasa lui. Iar cînd sînt trei flăcăi la doi din ei le dă daruri scumpe : batistă de mătasă, inel de aur... însă celui de al treilea pe ea de soţie. Foarte rar numai găsim şi inversul motivului : flăcăul pierde ceva şi fata găseşte. Astfel la ucraineni flăcăul pierde calul şi nimeni nu i-l află decît iubita[836]. Tipul invers al motivului îl aflăm la moravi : iubitul pierde mănuşa de aur şi-o află fata, care nu vrea să i-o dea, decît cu condiţia de a fi soţul ei :

A mers iubitul pe lac
Şi-a pierdut mănuşile de aur, *colindă !*
Draga lui a mers după el,
I-a găsit mănuşile de aur.
— Dă-mi înapoi, dragă, mănuşile,
Că-mi îngheaţă mîinile !
— Nu-ţi dau înapoi mănuşile
Pînă nu-mi promiţi că vei fi al meu[837].

La ucraineni, acest motiv adesea ia şi o nuanţă religioasă : sfinţii pierd o cruce de aur şi fata (sau gospodina) o găseşte. Ea n-o dă înapoi decît cu condiţia ca sfinţii să se roage lui Dumnezeu pentru ea, să aibă noroc. Numim această serie de motive cu un termen general : *tipul pierderii şi al răsplăţii pentru lucrul găsit*.

Aflăm la moravi şi mult răspînditul motiv în toată lumea slavă, *al păunilor cărora le cad pene şi fata le strînge şi împleteşte cununi*, numai că aici în loc de păuni apar *zlatý*

holóbki sau *husičky* și motivul ia întrucîtva și o culoare religioasă :

— Pe ce stă Dumnezeu ? *leluia !*
— Pe un scăunel de aur...
— Ce ține în mîini ?
— O biciușcă de aur.
— Ce biciuiește ?
— Porumbei de aur
Pînă le sar fulgii.
— Fugi, fetițo,
Strînge fulgii,
Fă din ei cununi
Și-mparte-le colindătorilor !...[838]

De asemenea, alt motiv foarte cunoscut tipului ucrainean-român-bulgar este acel al *vînatului cerbului*. Îl aflăm și la moravi însă într-o formă foarte apropiată de cea polonă și în același timp și de una din formele românești, precum am amintit deja la cercetarea colindelor polone. Și la moravi e vorba de o căprioară care simbolizează pe mireasă. Iată colindul : eroul își pregătește calul negru și pornește la vînătoare :

Pe cîmpia întinsă vînează căprioare.
A prins o căprioară frumoasă,
O căprioară, pe nume Anka[839].

Colindul este astfel o urare de căsătorie adresată flăcăului. El nu se sfîrșește însă aici, ci continuă, contaminînd motivul relevat al vînătoarei cu un altul cunoscut în special la poloni *zloty kielich,* care la moravi devine *slatý žban :*

Avea cornițe de aur,
Cornițe de aur, picioare de argint ;
Să-i rupem cornițele
Și să facem din ele pahare.
— Cine va bea din acele pahare ?
— Cine altul decît fiul.
— Și ce-i vom da să bea din ele ?
— Ce altceva decît vin ?[840]

Motivul acesta, cum vedem, e identic ca la poloni — deosebirile sînt cu totul superficiale, se mărginesc numai la formă : în loc de cei doi viței avem aici căprioara, însă și într-o parte și într-alta avem coarnele de aur din care se făurește vasul de aur. Motivul rămîne în întregime profan la moravi, spre deosebire de poloni, căci din ulciorul acesta prețios va bea

eroul vin — se înțelege la nunta ce va avea cu fata, simbolizată prin căprioara vînată. Motivul *ulciorului de aur* prin urmare, contaminat aici, vine să întregească sensul de urare de căsătorie a colindului, exprimată prin motivul *vînătoarea căprioarei,* sugerînd petrecerea veselă ce va avea loc la nuntă. Totodată, el este și un element de glorificare a flăcăului.

Privitor la colindele de flăcău morave avem de observat că în ele predomină pretutindeni, ca unic ideal către care aspiră tînărul, însurătoarea. Prin aceasta ele au aceeași atmosferă, aproape exclusiv erotică, ca și cele de fată. Motivele eroice, atît de numeroase în tipul bulgar-român-ucrainean, lipsesc aici cu totul. Din acest punct de vedere se apropie mai mult de cele polone. Singurul element eroic în colindele de flăcău la moravi ar fi prezența — destul de rară dealtfel — a calului, în tovărășia căruia e arătat flăcăul :

A venit la ea frumosul Janicek,
Pe calul lui cel negru[841] ;

iar aiurea, eroul își îngrijește de cai :

La vecini e un grajd nou, *colinda !*
Și-n acel grajd cai ca pana corbului.
— Cine va încăleca pe ei ?
— Cine altul decît fiul ?
— Și cu ce-i va hrăni ?
— Cu tocătură măruntă, bună.
— Și din ce-i va adăpa ?
— Dintr-un butoi frumos de aur[842].

Această tovărășie a tînărului cu calul e comună colindelor de flăcău de tipul ucrainean-român-bulgar, unde e nelipsită. Astfel, în unele colinde românești, motivul îngrijirii calului apare foarte asemănător, aproape identic, cu cel mai sus-citat din colindele morave, atît prin fond cît și prin forma de dialog :

...— Cal cum și-ngrijește ?
Și cu ce-l hrănește ?
— Tot cu fîn tocat
Și cu orz pisat,
De vînt vînturat,
Cu apă din năstrapă...[843]

Dealtfel calul, ca tovarăș al voinicului în expedițiile eroice, nu-i deloc un apanaj al colindelor ; el e cunoscut și aiurea în poezia populară, anume în baladele eroice în special, unde e mai primitiv decît în colinde. Totuși în colindele morave

calul nu mai e un simbol al vitejiei eroului, așa cum apare atît de des și atît de clar manifestat în colindele ucrainene, române și bulgare[844], ci mai mult o slabă reminiscență a tipului de altădată, dispărut din colinde odată cu colindele ce vor fi cîntat ca ideal pentru flăcău vitejia.

Un loc însemnat în colindele *světske* morave ocupă și animalele care apar singure în colind. Găsim în categoria acestora, de exemplu, un colind care are forma de adevărată fabulă.[845] Sensul de colind de tipul ucrainean-român-bulgar se pierde aici cu totul. Elementul predominant în acest fel de colinde e umorul. /Elementul umoristic predomină în acest tip de colind, cu toate că, fără îndoială, el a înlocuit aici motivele inițiale foarte serioase care au căpătat cu timpul un caracter comic, fiindcă oamenii nu le mai înțelegeau/.

Ne oprim aici cu citatele din colindele propriu-zise ale moravilor. Trecem la urări. Pe acestea rar le găsim făcînd parte din finalul colindului. De obicei ele sînt independente și considerate drept colinde aparte. Aflăm în culegerea lui Sušil astfel de urări adresate gospodarului și gospodinei. Se referă, în cazul acesta, la vite și la roada cîmpului.

Vacile vor avea viței,
Scroafele purcei,
Găinile, gîștele vor scoate pui ;
Veți avea de toate din belșug[846],

sau :

Anul acesta va fi foarte bine,
Va fi ceapă din belșug,
Hrean, morcov și varză dulce,
Sfeclă, ridichi și pătrunjel.
Va crește grîul,
Orzul, secara și bucatele,
Vi se va umple hambarul,
Se va bucura punga[847].

Precum vedem, acestea sînt urări directe, însă aici sînt date sub forma unor făgăduințe sigure, ceea ce le apropie de spiritul colindelor propriu-zise, care prezintă urarea ca realizată. Totuși, urarea apare și în forma strict directă, de exemplu :

Să aveți parte de fericire, scumpi pani,
Să vă meargă bine călare[848].

Urările se adresează în aceeași ordine ca și cea în care se cîntă colindele, începîndu-se cu gospodarul, apoi gospodina...

Mai întîi, pane gospodar...[849]

Cererea de daruri are loc tot la sfîrşitul cîntării colindelor şi adesea se amestecă cu urările precum am relevat la tipul român-bulgar-ucrainean, inclusiv la poloni:

Să vă meargă bine boii, oile,
Ce aţi vîndut din hambar
Să vă aducă bani în pungă[850].

Uneori însă motivul cererii darurilor formează subiect de colind special şi dorinţa colindătorilor este prezentată de ei ca îndeplinită, într-un chip mai pronunţat încă decît la poloni, unde la fel colindătorii înfăţişează pe cel colindat ca aducîndu-le daruri. Iată un astfel de colind — *cerere de daruri* — în care colindătorii cerînd de la fiecare membru al familiei, capătă darul dorit din partea fiecăruia:

— Şi ce ne dai, cinstite gospodar?
— Eu vă dau doi taleri bătuţi.
— Şi ce ne dă cinstita gospodină?
— Eu vă dau două gogoşi rumenite.
— Ce ne dai, frumosule argat?
— Eu vă dau inelul meu de aur.
— Şi ce ne dai, frumoasă fată?
— Eu vă dau o cunună verde.
— Şi ce ne dai, frumosule pahonţ?
— Eu vă dau două grămezi de şnururi.
— Ce ne dai tu nouă, frumoasă văcăriţă?
— Vă dau un colac cît roata carului[851].

Acelaşi motiv în acelaşi chip expus, însă cu infiltrarea elementului religios, îl aflăm şi aiurea:

— Şi ce dăruiţi dumneavoastră, cinstit gospodar?
— Eu dăruiesc un cîrnat
Cu care poţi să te înconjuri de trei ori
Şi-l voi duce chiar lui Isus.
— Şi ce dăruieşti dumneata, cinstită gospodină?
— Eu voi dărui un scutec
Şi pene de aur[852].

În această formă dramatică, tipul *dorinţei realizate*, caracteristic colindelor propriu-zise, apare în plină lumină. Asemenea colind în care colindătorii cer daruri de la toţi ai ca-

sei se află la români, la ucraineni și bieloruși între colindele de fereastră [853].

Citatul colind morav mai e important și pentru înșirarea membrilor familiei, care dau daruri, pentru faptul că astfel aflăm și pe calea aceasta, indirectă, persoanele cărora li se închinau colinde la moravi în timpul cînd datina era în floare; deci colinde *de gospodar, de gospodină, flăcău, fată, slugile...*, apoi, pe de altă parte, aflăm și ordinea cîntării colindelor, începînd cu gospodarul și sfîrșind cu slugile, ordine care se împacă perfect cu cea cunoscută la tipul ucrainen-român-bulgar al datinei. Interesant e și faptul că printre darurile ce primesc colindătorii la moravi nu lipsește nici colacul, pe care la poloni nu-l aflăm pomenit în colinde. Astfel, într-un colind, în cunoscutul dialog ce prezintă cererea colindătorilor ca îndeplinită, gospodarul, la întrebarea colindătorilor:

— Ce pregătești colindătorilor?

răspunde:

— Vă pregătesc o pîine mare și-o plăcintă
Și mai adaug un ban ceh pe deasupra [854].

Pentru a încheia cu colindele morave, amintim și refrenele lor, care oferă forme general slave cum este: *koleda!* [855] și cea religioasă *leluja!* [856], mai prezintă foarte frecvente forme comune și colindelor polone: *hej nam hej!* [857], *hej, hej, kolęda!* [858] și *spomeň na nas s koledu!* [859] (la poloni: *hej nam hej!*, *hej, kolęda! kolęda!* și: *hej, nam hej, kolęda!* și *wspomnij na nas z kolędą!*). Prin urmare, observăm privitor la colindele lumești ale moravilor că aparțin tipului român-ucrainean-bulgar, oferind însă izbitoare asemănări cu subtipul polon, atît prin decadența și dispariția colindelor de gospodar, gospodină... și eflorescența colindelor de flăcău și de fată în special, prin motive de colind analoage, prin refrene comune etc. Totuși decadența la ei nu e așa de înaintată ca la poloni, la ei avem a face mai curînd cu fenomenul dispariției.

La *cehi*, tipul ucrainean-bulgar-român a dispărut aproape cu desăvîrșire, de aceea foarte greu e de aflat aici exemple care să arate clar legătura cu numitul tip. Interesantă este o *poděkování* a colindătorilor pentru darurile primite. Urările din

ea sînt de două categorii : o parte au de obiect succesul în recoltele de tot felul, iar alta păsările de curte :

— Să vă plătească Dumnezeu pentru colindă, cinstite gospodar !
Și dumneavoastră de asemenea, cinstită gospodină !
Să vă rodească totul pe cîmp,
În grădină, pe ogor ;
Prunii, merii, grîul,
Secara de primăvară.
Fiecare găină să aibă pui de trei ori pe an,
Fiecare rață să aibă pui de patru ori pe an.
Găina zice : cotcodac, cotcodac ! iar cocoșul cucurigu !
S-aveți curtea plină de găini ![860]

Această *poděkování* este perfect analoagă cu una polonă, unde găsim chiar versuri identice, numai că la poloni partea a doua a urărilor se prezintă mai completă, extinzîndu-se și asupra vitelor de tot felul.

— Să te răsplătească Dumnezeu, gospodare, pentru această *colindă.*
Și ție, gospodină, așa să ți se întîmple :
În casă și pe cîmp, în grădină, pe arătură ;
Fiecare văcuță să vi se înmulțească,
Să vă dea un ulcior de lapte ;
Fiecare găinușă să vă dea pui de trei ori pe an,
Să vi se înmulțească porcii și purceii, mieii, vițeii
Și grași să fie !
Caii voștri și mînjii să tropăie...[861]

Și urările cehe ca și cele polone reprezintă, de fapt, cele două motive atît de bine cunoscute tipului ucrainean-român-bulgar : al *recoltei bogate* și al *înmulțirii vitelor,* numai că ele aici, spre deosebire, se prezintă sub formă de simple urări directe.

Cea mai veche colindă, pe care o găsim păstrată în monumentele literare vechi cehe, provine din secolul XV (1426). Ea apare în disertația despre *Štědry Večer* a preotului Jan din Holešovo, al cărui titlu este : *Largissimum vesper seu colledae historia*[862]. Acest preot citează numai primul vers al colindei :

Parul stogului în mijlocul curții

și mai jos citează același vers, completat cu un cuvînt repetat de două ori :

Beli, Beli (în loc de Wele, Wele!)
Parul stogului în mijlocul curţii.

Acest vers apare iarăşi, zece ani mai tîrziu, într-o predică ceho-latină a preotului Matěj (1436), într-o formă identică, cu singura deosebire că nu începe cu cuvintele „Beli, Beli...", ci „Wele ,Wele..." :

Wele, Wele, stă parul înfipt în mijlocul curţii.

Se vede deîndată că acest vers este începutul unei colinde laice de tipul ucrainean-bulgar-român, iar această colindă nu este cu adevărat cehă, chiar dacă în acel timp colinde asemănătoare puteau fi găsite, fără nici o îndoială, în plină înflorire la cehi. Întîmplarea face ca ea să fie de origine moravă, cum o atestă însuşi predicatorul Matěj, care ne spune că a auzit-o în Hradište, în Moravia, unde era atunci foarte răspîndită. Dealtfel, şi fără asta ar trebui s-o considerăm ca moravă, şi asta datorită versului de început, citat deja dintr-o colindă moravă din culegerea lui Sušil, într-o formă aproape identică :

Stă prăjina în mijlocul curţii.

În ultima vreme [863], această colindă străveche a fost subiectul multor discuţii, fiindcă unii cercetători au văzut în ea, greşit, urme ale unei zeităţi vechi slave, Weles, şi anume în exclamaţia „Wele, Wele", cu care începe versul şi care este, bineînţeles, numai refrenul colindei [864].

Deci la cehi, cu excepţia multor colinde religioase — de care nu ne ocupăm în această parte a lucrării — şi în afară de colindele laice, unde urările apar într-o formă nemijlocită, astăzi nu întîlnim deloc urme ale tipului străvechi de colind, care, la ei, a dispărut cu totul.

Cu mult mai bine păstrat avem tipul nostru la *croaţi* şi *sloveniţi,* care dealtfel ne înfăţişează cam aceleaşi motive şi forme ce aflăm la *sîrbi.* Astfel, găsim la croaţi acele versuri iniţiale în care se adresează colindătorii gospodarului deşteptîndu-l şi chemîndu-l să le deschidă porţile :

— Scoală sus, gospodare! [865],

sau :

— Saltă sus, gospodare! [866],

sau :

— Ridică-te sus, gospodare,
Descuie-ne poarta ! [867]

şi încă :

— Deschide-ne curtea, gazdă, [868]

versuri care ne amintesc de colindele *de fereastră* de tipul ucrainean-român-bulgar. Alteori, gospodarul e chemat de colindători afară ca să vadă o minune întîmplată în curtea lui, motiv de asemenea foarte cunoscut în tipul nostru, inclusiv la poloni, de exemplu :

— Ridică-te sus, gospodare,
Priveşte în faţa curţii tale,
În faţa curţii e un pin verde... [869]

În ce priveşte forma şi sensul colindelor croaţilor şi slovenilor, ele aparţin cu totul tipului urmărit de noi. Găsim şi forma de urare dată ca îndeplinită, predomină însă sensul de glorificare aproape pretutindeni. Colindele însele ne spun aceasta ; de exemplu la croaţi :

Am venit să colindăm,
Curtea să v-o preaslăvim... [870]

Motivul tipic de glorificare a gospodăriei gazdei, porţi de aur... etc., atît de răspîndit în colindele ucrainene, bieloruse, române, bulgare..., apare des şi la croaţi :

— Deschideţi-ne poarta,
Ce-i jos din aur toată,
Iar la vîrf îmbelciugată... [871]

Apoi întîlnim slăvirea gospodarului în refren de colind : „Bunului soţ în curte" [872] sau aiurea, prin comparaţii măgulitoare ; iată, de exemplu, la adresa gospodinei :

Pe gospodar îl salutăm,
Şi pe gospodină, ca pe-o regină... [873]

Adesea, chiar la începutul colindatului, colindătorii debutează cu laude direct la adresa gospodarului :

Din bătrîni am auzit,
C-aici se află un om de omenie,
Şi-am venit să vă colindăm...[874]

Alteori, se glorifică gospodarul prin descrierea hainelor lui mîndre şi totodată prin lauda bogăţiei lui în bani, ca în colindul :

— Ridică-te, gospodare,
Ia pe tine o manta verde,
Încinge un brîu de-argint,
Prinde-ţi şi chimirul ;
În chimir e o sută de ducaţi,
Şi mai e şi unu în plus,
Pe care-l poţi cheltui...[875]

În chip analog la ucraineni, gospodarul, care :

Şade-acasă-n capu mesei,
Poartă un pieptar de blană,
E-ncins c-un brîu fermecat,
Iar la brîu se află o pungă
Şi-n pungă o sută de galbeni...[876]

În acelaşi timp, pe lîngă sensul de glorificare, citatul colind croat ca şi cel ucrainean, are şi sensul de urare îndeplinită, căci în ultimă analiză se urează gospodarului bogăţie. Aceeaşi împletire a acestor două sensuri apare foarte des ; găsim însă unele exemple unde sensul de urare împlinită, deşi mereu nedespărţit de glorificare, apare mai puternic :

— Gospodare, chită de aur,
Cu bine v-a venit ceata de tineri,
În faţa casei e un pin verde,
Pe casă aveţi iederă deasă,
În casă fete frumoase,
În spatele casei vorbe goale,
În casă butoaie pline...[877]

Aiurea, privitor la idealurile familiale :

Fiii şi i-a însurat, fetele le-a măritat[878].

În ce priveşte caracterul specific al colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar, împărţirea colindelor după persoana căreia se închină, pare a fi pierdut la croaţi sau în tot cazul foarte redus. Astfel, un motiv foarte răspîndit la croaţi şi aflător şi la sloveni e *glorificarea flăcăului călare,* îmbrăcat frumos, adesea şi înarmat. Nu e dat drept colind de flăcău aparte, ci motivul este înglobat în colind de gospodar ; în tot cazul totdeauna colindul se adresează gospodarului, flăcăul fiind tratat ca simplu fiu al gospodarului şi glorificarea că-

zînd în rîndul întîi asupra acestuia, care are un fiu aşa de chipeş şi numai indirect asupra flăcăului lăudat :

— Ziua bună, gospodare !
În faţa casei e un pin verde,
Lîngă brad un căluţ tînăr,
Pe căluţ o şa,
În şa tînărul fiu ;
Fiul poartă o scufie,
Pe scufie un buchet,
Lîngă buchet o ploscuţă...[879],

sau, aiurea :

— Bună dimineaţa, gospodare !
În faţa casei e un pin verde,
De el legat un cal corb,
Iar pe calul înşeuat
Şade fiul tău...[880]

Acelaşi motiv însă la sîrbi se află independent şi formează colind de flăcău, iar adesea colind de fată mare, în care eroina, deşi foarte puţin pomenită, numai în apostrofa iniţială, totuşi i se urează căsătorie cu acel frumos voinic, fireşte urarea prezentată ca realizată :

— Ei, frumoasă, *colindă*, tînără fată, *colindă !*
Suflă vîntul, *colindă*, de la munte, *colindă !*
Răsuflă, *colindă*, un cal corb, *colindă !*
Şi pe cal, *colindă*, şa de luptă, *colindă !*
Şi pe şa, *colindă*, odor fecioraş, *colindă !*
Şi pe odor, *colindă*, calpac de samur, *colindă !*
Pe calpac, *colindă*, buchet de muşcate, *colindă !*
Să fie sănătos, *colindă*, odorul fecioraş, *colindă !*[881]

Dintre motivele comune cu tipul ucrainean-român-bulgar, aflăm la croaţi motivul *păsării augur*, care vesteşte noroc şi bogăţie gospodarului. Motivul acesta apare foarte adesea contaminat cu cel mai sus-citat al glorificării tînărului. De obicei pasărea vestitoare e porumbelul, care apare şi la români deşteptînd pe gazdă :

Pe un pin o porumbiţă
Gungurea şi cînta ;
Un an bun că vă doreşte,
Cerealele să rodească,
Cerealele şi grîul ;
Să vă trăiască fata,
De logodnic s-aibă parte,
Ca să o peţească...[882],

sau, aiurea :

Un an bun că vă doreşte,
Ca să rodească,
Cerealele şi grîul,
Vinul şi rachiul,
Vinul ca să-l bem,
Grăunţele să le mîncăm...[883]

Alt motiv comun este cel al aurarului aflător la croați și sloveni, deosebirea față de tipul ucrainean-român-bulgar constă în aceea că aurarul făurește aici chei de aur pentru a deschide cetatea în care se află o fată mare cu 9 frați ce se sfătuiesc după cine s-o mărite :

— Rouă, rouă, roușoară,
Unde ai căzut ?
— Colo jos, în vale ;
Cînd vor da fire de aur,
Fire de aur de legat,
Vom smulge un fir,
Să-l ducem aurarului,
Să ne scoată cheia orașului,
Să vedem cine-i în oraș.
În oraș sînt nouă frați,
Printre ei au și o soră,
Se puseră consulii la sfat,
Cui s-o dea pe fată ?
Mai bine s-o dea soarelui,
Mai bine soarelui și lunii !
Soarele o va-ncălzi,
Luna soacră îi va fi,
Luceafărul îi va fi socru,
Stelele druște vor fi,
Aștrii vornicei...[884]

Cum vedem colindul este neîndoios *de fată mare,* deoarece în el se cîntă idealul eroinei de colind și anume dat ca îndeplin; astfel motivul comun în colindele slave și române devine aici un simplu motiv de încadrare, o formulă, așa cum se întîmplă adesea cu unele motive vechi și foarte răspîndite. Tot interesul cade asupra motivului al doilea care intră în contaminare : *măritișul fetei cu soarele.* Această strălucită realizare a urării de căsătorie, prezentată de colindul croato-sloven, cu acel pompos alai de nuntă format din astre, am întîlnit-o în colindele bulgare și române.

Din Slovenia relevăm un colind cu motive agraro-păstorești, în care se urează ani buni, în special pentru ca pășunea să fie bogată și spor la vite. Urările sînt date ca îndeplinite :

Soarele-apune, *colindă !*
Roua cade, *colindă !*
Și umezește, *colindă !*
Dealul nostru, *colindă !*
Și pășunile, *colindă !*
Umezește praful curților, *colindă*
Înveselind colindătorii, *colindă !*
Norul se-ntinde, *colindă !*
Pe cerul senin, *colindă !*
Fulgerul scapără, *colindă !*
Tunetul bubuie, *colindă !*
Ploaia se varsă din nori,
Ne udă grădinile,
Stropește ogoarele,
Scaldă pe colindători...[885]

În final însă urările apar sub formă directă, exact ca și în tipul ucrainean-român-bulgar :

— Dă-ne, Doamne, *colindă!*
O păşune bună, *colindă!*
Pentru văcuţe, *colindă!*
Şi oiţe, *colindă!*
Ca să ne deie, *colindă!*
Găleţi cu lapte, *colindă!* [886]

Trecînd acum la *sîrbi,* vom afla aici — se-nţelege — tipul nostru cu mult mai bine reprezentat decît la croaţi şi sloveni; totuşi, nici la ei nu aflăm datina în aceeaşi stare de înflorire pe care am remarcat-o la bulgari, români şi ucraineni. Lipseşte la ei şi mulţimea şi varietatea de motive aflătoare la numitele popoare, lipsesc foarte adesea şi formele de adevărată poezie în care sînt turnate aceste motive acolo unde tipul nostru e în plină vigoare: nu găsim aici nici acea încadrare epică a motivelor, caracteristică pentru bulgari şi români, (deşi epicul în poezia populară sîrbă este foarte bine reprezentat) şi nici chiar formele plastice, desăvîrşite adesea, bine cunoscute pretutindeni la fiecare din cele trei popoare. Nu lipseşte însă acelaşi duh al colindelor, aceeaşi tendinţă de actualizare a urărilor la baza colindatului, tendinţă care apare tot atît de puternică precum e şi la români, bulgari, ucraineni. Cu toate acestea, deşi motivele de colind sînt mai puţin numeroase şi fragmentare foarte adesea, deşi şi împărţirea colindelor după persoane şi împrejurări este şi ea redusă, deşi, în sfîrşit, datina colindatului celor în vîrstă nu se află azi aşa de organizată ca la bulgari, români sau ucraineni, şi nici acea regulată succesiune de momente în desfăşurarea ei nu mai aflăm aici, totuşi, aşa cum se prezintă astăzi datina la sîrbi e evident ea aparţine desăvîrşit tipului ce ne preocupă. Fără îndoială, în trecut a fost mai înfloritoare, azi e în decadenţă şi la ei.

Dintre colindele sîrbeşti reliefăm unul *de gospodar* foarte răspîndit la ei şi al cărui motiv este comun aproape tuturor slavilor, precum şi românilor: *înmulţirea vitelor,* vestită aici gospodarului care, stînd la masă, bea vin:

Vacile că ţi-au fătat,
Juncanii coarne viguroase,
Iepele că ţi-au fătat
Numai căiuţi pintenogi,
Oile că ţi-au fătat
Doar mioare cu lîna ca mătasea... [887]

Alt colind ne arată gospodarul în culmea belşugului şi bogăţiei; astfel, colindătorii îi spun:

— Hei, gazdă, *colindă,* domnule, *colindă!*
Te-am nimerit la cină,

Cu cina te ospătezi,
Cu vin albul gît îl uzi,
Cu ochii perle că numeri,
Cu mîinile șnur împletești...[888]

Tabloul acesta l-am văzut foarte frecvent apărînd în tipul ucrainean-român-bulgar și constituie una din formele tipice de prezentare a urărilor ca realizate. Sensul acesta la sîrbi apare mai puternic și mai des decît la croați și sloveni, unde cel de glorificare de obicei predomină.

În ce privește finalurile de colind la sîrbi, croați și sloveni, seamănă cu finalul de tip ucrainean-român-bulgar ; ele sînt, la fel ca în acest tip, niște formule stereotipe de urare care exprimă urări directe :

— Mulți ani fericiți să fii,
Încă o sută de ani să ne trăiești[889].

Totodată, cu aceste urări se împletesc foarte adesea cereri de daruri care de multe ori iau extensiuni foarte mari, motivul acesta formînd uneori la croați ca și la poloni, moravi... singur subiect de colind. Destul de des însă, ca și în tipul ucrainean-român-bulgar, finalurile colindelor sîrbo-croate și slovene sînt o închinare a colindului cîntat persoanei colindate. De exemplu :

— Cinste ție, domnule ![890],

sau :

Cinste ție, maică bătrînă...[891]

Uneori finalul, ca o încoronare a colindului, e și el o glorificare a celui colindat, din care nu lipsește însă de tot nici sensul de urare :

— Rămîneți ca niște cneji,
Iar noi vom porni ca oamenii[892],

finaluri de asemenea cunoscute tipului român-bulgar-ucrainean, unde găsim des comparații măgulitoare la adresa celui colindat sau a gazdelor în genere, ca în exemplul ucrainean :

Gospodaru-i cum e strugurele,
Gospodina cum e călina,
Iar copiii — floricelele ![893]

Cîteodată însă finalul poate fi și vreo formulă religioasă, venită desigur prin intermediul colindelor religioase ; iată una de tipul acesta la sloveni :

— Lăudat fii, fiu al Domnului,
În vecii vecilor, amin ![894]

Încheind aici cu sîrbo-croații și slovenii, închidem astfel cercul popoarelor slave la care am cercetat datina în chestiune începînd cu bulgarii.

Despre colindele *bieloruse*, nu vom trata în special, fiindcă atît ca formă, cît și ca fond reproduc în chipul cel mai fidel colindele ucrainene. Am putea spune că aproape nu-i motiv de colind bielorus care să nu se afle și la ucraineni. Dacă unele motive sau forme sînt diferite de cele ce aflăm la ucraineni, sînt cu siguranță tîrzii ingrediente în colinde, venite de aiurea din domeniul folclorului bielorus prin analogie. Aceste motive formează un tip aparte în colindele bieloruse, cu totul specific pentru acest popor, pe care l-am putea numi un *tip de contrast*. Cel mai des apare el în colindele de fată, unde cu siguranță s-a infiltrat întîia oară. Motivul cel mai favorit, tratat sub formă de contrast, este motivul *pețitorilor fetei*. Iată un astfel de colind : fata așteaptă pețitori pe un bătrîn bărbos și pe un tînăr holtei. Urmează apoi pregătirea ei pentru primirea fiecăruia din ei : pe bătrîn îl primește rău și bătîndu-și joc de el, pe tînăr, dimpotrivă, foarte bine și îi arată cele mai delicate atenții :

Îl voi pune, îl voi pune : pe cel bătrîn, sub piuă,
Pe cel tînăr, la masă,
Le-oi da să mănînce : bătrînului, cocean de varză,
Tînărului, un copan de clapon ;
Le voi da de băut : tînărului, vin rubiniu,
Bătrînului, apă rece ;
Le voi așterne : bătrînului, rogojină,
Tînărului, pernă moale ;
Mă voi culca : spre bătrîn, cu spatele,
Spre cel tînăr, cu fața dalbă ;
Îi voi trezi, îi voi trezi :
Pe bătrîn, cu ghionturi,
Pe cel tînăr, cu lăutari ;
Îi voi petrece, îi voi petrece :

Pe bătrîn, afară pe poartă,
Pe cel tînăr, în cîmpia largă...[895]

Într-o altă variantă, iată cum îi trezeşte pe cei doi peţitori fata şi cum îi tratează pe fiecare. Pe bătrîn :

— Ridică-te, drace, trezeşte-te,
Ai lături pe tine, spală-te,
Ai o rogojină, şterge-te,
Ai capacul cuptorului, închină-te,
Ai un posmag, îneacă-te ![896]

tînărului îi spune pe alt ton :

— Ridică-te, puişorule, trezeşte-te,
Ai apşoară, spală-te,
Ai prosop, şterge-te,
Ai pe Sf. Neculai, închină-te,
Ai un colăcel, mănîncă-l ![897]

În fine, tema antitezei acesteia dintre felul cum sînt trataţi sau consideraţi de fată cei doi opuşi peţitori e expusă în cele mai variate chipuri. Iată un alt exemplu ceva mai deosebit. Într-o colindă peţitorii aceştia, bătrînul şi tînărul, cîntă *na gusilkah*. Impresiile ce lasă asupra fetei cîntatul lor sînt diferite, ca şi sentimentele ce le are fata pentru unul şi pentru celălalt. Cînd cîntă bătrînul zice fata :

Picioarele mi s-au muiat,
Braţele mi s-au lăsat,
Sprîncenele s-au încruntat...[898],

cînd însă cîntă tînărul :

Picioarele mi s-au înviorat,
Braţele mi-au luat avînt,
Sprîncenele s-au ridicat...[899]

Foarte adesea, acelaşi motiv al peţitorilor e expus şi sub o formă puţin diferită de cea arătată pînă aici : în loc de doi peţitori vin la fată trei : *starii, malii, rounii*. Antiteza fireşte rămîne mereu, numai că în cazul de faţă prima parte a antitezei o formează doi peţitori : bătrînul şi micul, iar a doua peţitorul ideal *rounii*. Pe cei dintîi îi tratează foarte rău şi-şi rîde de ei, pe ultimul foarte bine. Astfel fata le prgăteşte piroşte, cele mai bune însă sînt pentru *rounomu*[900]. Aiurea ea respinge pe bătrîn şi pe cel mic şi acceptă pe cel de-o vîrstă cu ea. Colinda spune prin gura fetei defectele celor din-

tii și calitățile ultimului. Astfel, privighetoarea aude fata plîngînd în casă fiindcă nu vrea să se mărite nici cu bătrînul, căci :

Bătrînul se culcă pe braț,
Ca un buștean de stejar,
Și miroase ca un smîrc...

dar nici cu cel mic, fiindcă :

Cel mic se culcă pe braț,
E rece ca un broscoi,
Și miroase ca o baltă...

Privighetoarea însă o aude pe fată sărind de bucurie că se mărită cu cel de o seamă cu dînsa, căci :

Puiul se culcă pe braț,
Ca scorușul cel stufos,
Și miroase a zmeură...[901]

Alteori, motivul celor *trei pețitori* se prezintă și sub o altă formă, unde contrastul apare în imagine și mai concret : trei surori măritate se întîlnesc ; una e soția unui bătrîn, alta a unuia mic și a treia a celui de-o vîrstă cu ea. Întrebîndu-se una pe alta cum trăiesc, fiecare din ele își povestește pe scurt traiul ; primele două sînt nefericite, a treia fericită. Astfel, pe cînd primele două spun triste că :

Rău trăiește sora cu bătrînul...
Rău trăiește sora cu cel mic,

a treia spune că :

Bine trăiește sora cu cel drag,

fiindcă toată vremea este vesel, cîntă etc.[902].

Alt motiv, ce ține tot de *tipul contrastelor*, este în colindele *de fată* expunerea prin contrast a traiului bun al fetei acasă la părinți, față de traiul rău după măritiș la bărbat și socri. De exemplu, într-o colindă unde tînăra nevastă coase și brodează lucruri fine, cînd vine socrul ei la geam, se sperie și-și încurcă lucrurile, iar cînd vine tatăl ei la fereastră, ea se bucură și lucrul îi merge din plin[903]. Același tip al contrastelor apare adesea și în colindele de flăcău, tot în legătură cu căsătoria. De exemplu flăcăul caută mireasă frumoasă și

de neam, însă, tocmai cînd să facă nuntă, află că soacra e rea și mireasa necinstită. Atunci își împrăștie nuntașii și strică nunta. Pleacă din nou la căutat și, de data aceasta, aflîndu-și mireasă pe plac și soacră bună, invită din nou nuntașii și serbează nunta [904].

Forma de contrast devenind favorită la bieloruși, ea modelează și alte diferite motive cunoscute colindelor și la alte popoare, de exemplu motivul îngrijirii calului de către stăpîn. Colinda respectivă bielorusă ne prezintă două părți :

a) În prima parte calul se plînge de stăpînul său, fiindcă-l ține rău : flămînd, neadăpat, nețesălat etc. Aici colindătorii dau pentru stăpînul rău un nume oarecare :

— Ah, trăit-am la un pan rău,
La un pan rău, la Ivanocika :
Sub șopron m-adăpostea,
Doar cu paie mă hrănea,
Din baltă mă adăpa ;
Copitele-mi necurățate,
Coada-mi nețesălată,
Ochișorii mei ca la cucuvea [905].

b) În a doua parte a antitezei însă calul este arătat a fi dat peste un stăpîn foarte bun, care-l îngrijește în chip ideal. Colindătorii pun aici numele tînărului colindat :

— Ah, trăit-am la un pan bun,
La un pan bun pe nume N. N...
În manej m-adăpostea,
Numai fîn ales îmi da,
La izvor mă adăpa ;
Copitele curățate,
Coada mereu țesălată,
Ochișorii ca la corb,
Urechile ca la iepurași... [906]

Tipul contrastelor în colindele bieloruse nu se abate prea mult de la duhul specific al colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar. Uneori însă, cu deosebire atunci cînd cu vremea cade elementul pozitiv din antiteză și rămîne numai cel negativ, sau cînd deznodămîntul îl formează partea negativă, avem a face evident cu un fenomen de decadență, deoarece asemenea colinde pierd cu totul caracterul specific de colinde și se depărtează de la scopul pur optimist al acestora : cîntarea idealului visat de anumite persoane, de anumite vîrste și cu anumite ocupații și prezentarea lui ca deja îndeplinit. Un astfel de exemplu ne oferă colindele în care tînăra nevastă se plînge de trai rău în casa socrilor. În special de o deosebită frumusețe e într-una din variantele acestui motiv tînguirea nevestei către fratele ei, însă n-are nici o legătură cu atmosfera colindelor de tipul cercetat de noi :

— Bine ți-e, soro, la oameni străini ?
— Înhamă, frățioare, trei cai de-ai tăi
Și-o pornește, frate, în codru-ntunecat
Și poartă cu tine trei care cu răchită,
Aprinde apoi, frate, un foc nimicitor
Și-așează-te, frate, cu fața spre pară,
Ai să vezi cum chipul tău o să apară,
La fel cum mi-e mie la oameni străini [907].

Astfel de colinde în realitate sînt simple cîntece și nu adevărate colinde.

Într-adevăr și elementul umoristic, adesea foarte dezvoltat chiar — precum am remarcat în motivul pețitorilor — este element străin colindelor de tipul dorinței realizate ; tipul contrastelor totuși e o formă care nu face decît să reliefeze și mai puternic anumite idealuri ce constituie subiectul colindelor. Totodată, elementul de glorificare apare și el cu mult mai puternic datorită contrastului.

Am relevat acest tip al contrastelor ca fiind o notă caracteristic bielorusă, pe care rar o întîlnim aiurea. La ucraineni apare sporadic, însă, desigur împrumutat de aici, căci se întîlnește cu deosebire la granița bielorusă. E unul din tipurile formate pe teren bielorus și atras din alte domenii ale poeziei populare, precum vom vedea aiurea. O vreme a fost în armonie perfectă cu duhul colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar, însă, cînd colindele nu mai sînt înțelese, decade. În tot cazul, am putea spune că, afară de forma aceasta, colindele și întreaga datină a colindatului la bieloruși sînt copia celor ucrainene, caractere noi specific bieloruse impregnate în ele, chiar dacă aflăm, sînt de tîrzie proveniență.

Din punct de vedere al acestei datini, ucrainenii și bielorușii prezintă o unitate desăvîrșită și omogenă. Singura deosebire între colindele ucrainene și cele bieloruse este că acestea din urmă prezintă o vădită decadență față de cele dintîi. E nevoie să amintim aici și faptul că bielorușii fiind unii catolici, alții pravoslavnici, colindele lor vor fi în regiunile catolice din vecinătatea polonilor parte de tipul polon — nu cel cercetat mai sus — parte de tipul ucrainean-român-bulgar, pe cînd în regiunile pravoslavnice în întregime de tipul urmărit de noi. Totuși, chiar la bielorușii catolici colindele de tipul po-

lon — *kantyczko* — *pastorale* — sînt împrumuturi tîrzii, precum relativ tîrzie este și catolicizarea unei părți din populația bielorusă. A fost o vreme, nu tocmai îndepărtată, cînd în tot domeniul etnic bielorus n-a fost cunoscut decît un singur tip de colindare : tipul bulgar-român-ucrainean — și anume în formele ucrainene.

Ar mai fi de cercetat colindele la *ruși*. Datina colindatului, deși o aflăm și la dînșii, totuși regiunile velicoruse fiind locul cel mai depărtat de centrul de expansiune al datinei, Balcanii, aici vom întîlni de-abia un slab ecou al ei. Firește că aflăm aici tipul ucrainean-român-bulgar al datinei, însă nu pătruns adînc ca aiurea. Pe lîngă aceasta, tipul amintit se află aici paralel sau suprapus altui tip, cu totul special, pe care nu-l mai întîlnim la alți slavi. Colindele cu refrenul *usen!*, *ovsen!*, *tausen*. Acest enigmatic refren este înțeles foarte adesea în colind ca o persoană ce se invocă :

— Oi Ovsen ! Oi Ovsen !
Mergi de petrece
Seara de sărbători,
Pe la case vesele,
Oi Ovsen ! Oi Ovsen ! [908]

Iar alteori personificarea apare și mai clară încă : boieri clădesc poduri și le aștern cu stofe, așteptînd să treacă peste ele Ovsen de Anul nou :

Ai, în brădet, în brădet,
Se află acolo un pin
Verde și cu ramuri dese
Oi Ovsen, Ovsen !
Și s-au dus boierii,
Pinul au tăiat,
Scînduri l-au făcut,
Un pod că au durat,
Cu postav l-au așternut,
Cu cuie că l-au țintuit,
Oi Ovsen !
— Cine, cine o să treacă
Pe acest podeț ?
— O să treacă Ovsen
De Anul nou.
Oi Ovsen, Ovsen ! [909]

Sensul acesta de persoană, care e cuprins în refrenul acestor colinde, a făcut pe mulți interpreți să vadă ascunsă în numele Ovsen, Usen, Tausen... o zeitate. Această ipoteză pare a fi întărită și mai mult de existența la letoni a unui personaj mitologic — pare-se — *Uhssing*, cu care prezintă analogii izbitoare, mai întîi din punct de vedere fonetic, apoi, întrucîtva, chiar din punct de vedere al sensului, căci și într-o parte și într-alta Usen e așteptat cu pregătiri să vie : la ruși cu poduri clădite înadins pentru el, la letoni cu jertfe :

Vino, Usen, vino,
Mult te-am așteptat,

Caii așteaptă iarbă verde,
Flăcăii cîntece vesele...[910],

sau, aiurea :

În seara asta fraților... să aducem
Jertfă lui Uhssing, o sută de ouă...[911],

sau :

Am tăiat un cocoș cu nouă moțuri,
Ca să crească secara și orzul
Și să fie grași caii[912].

Desigur, letonul Uhssing nu poate fi despărțit de rusescul Usen, deși cultul lui Uhssing la letoni este primăvara, la Sfîntul Gheorghe, cînd se cîntă cîntece în cinstea lui, cu prilejul scoaterii cailor întîia oară la pășune, pe cînd colindele ruse cu refrenul : Ovsen, Usen ! au loc iarna, la Anul nou. Uhssing, acest patron al cailor la letoni, căruia în trecut i se aduceau jertfe și în a cărei cinste aveau loc ospețe, socotit de iezuiți drept *equorum deus*[913], pe care voiau să-l dezrădăcineze din datinele populare, va fi avînd aceeași origine ca și rusul *Usen* și foarte probabil a fost împrumutat dintr-o parte în alta. Cei mai mulți sînt de părere că la ruși ar fi împrumutat de la letoni. Brückner însă susține contrariul[914]. Letonii l-ar fi împrumutat de la ruși. În tot cazul, presupunînd că au origine comună și la letoni, avînd așa de clare trăsături de figură mitologică, ar însemna să vedem în refrenul colindelor ruse de asemenea vreun personaj mitic. Totuși, cînd ne gîndim cu cîtă ușurință trece poporul de la refrene neînțelese la personificări — firește și ele foarte nedefinite la început — ipoteza că avem a face cu vreo zeitate pare foarte hazardată. În adevăr, avem un caz foarte elocvent în această chestiune, chiar în domeniul colindelor tipului urmărit de noi : personificarea refrenului *koleada* la bieloruși :

A venit colinda în seara de Ajun[915],

sau :

Colinda merge, o sută de cai o duce, *colindă !*
Of, a ieșit s-o tragă tînărul Iesenko, *colindă !*
— Ai grijă, colindă, de fiecare căluț[916].

sau :

A venit colinda pe un cal sur,
O legat calul la şură
Şi s-o aşezat la masă să mănînce... [917]

sau :

A pornit colinda să colinde
De la un capăt la altul să meargă [918],

sau încă :

A pornit colinda de la un capăt la altul,
Colinda, colinda mea !
Şi-a intrat colinda la N. N. în curte :
— Pan N. N., ce dărui colindei ? [919]

sau, în sfîrşit, un exemplu unde personificarea apare într-un strălucit cadru :

Şi-a pornit colinda din Poloţk,
Într-un micuţ car,
Cu un căluţ pană de corb
Şi-a intrat în curtea lui Vasil :
— Vasil, dăruieşte colindei... [920]

Koļada a fost personificată, nu numai ca refren neînţeles, dar şi ca sărbătoare, fiindcă la diferiţi slavi şi la bieloruşi, în special, /perioada dintre Ajunul Anului nou şi Bobotează/ poartă numele de *kolady* [921]. Personificarea sărbătorilor — cu deosebire a acelora al căror nume nu mai e înţeles de popor — e un fenomen foarte cunoscut în folcloristică. Astfel, la ucraineni *Rizdvo,* la români *Crăciunul* devenit sfînt va fi avînd şi soţie, Crăciuneasa, şi fiice ! [922] În cazul acesta am putea vedea prin analogie şi în Ovsen, Usen, din colindele ruse, personificarea unui refren neînţeles sau a vreunei sărbători vechi slave, păstrate numai la ruşi, al cărui nume va fi putînd avea la bază cuvîntul *oves* sau, în tot cazul, radicalul *s* din *st,* după presupunerea lui Veselovski [923], fiindcă cu acest prilej umblă copiii semănînd pe gazde cu ovăz. Ar fi în cazul acesta colindele şi refrenul *Ovsen* o reminiscenţă a unei datini vechi ruse, băştinaşe, sau poate vechi slave, dispărută aiurea.

Motivul caracteristic în colindele *Usen,* acel al clădirii podurilor, îl aflăm şi în unele colinde bieloruse, fără îndoială de

proveniență rusă, fiind identic, numai în formă puțin deosebindu-se; pe cînd la ruși apare de obicei în forma povestitoare:

Și-au pornit-o boierii,
Pinul l-au tăiat[924],

la bieloruși este în formă dramatică și aici fata poruncește meșterilor fierari să-și făurească topoare și să clădească poduri:

Fata că s-a ridicat,
Pe fierar că l-a trezit:
— Scoală-te, fierare,
Pune mîna pe topoare,
Să faci niște podișoare,
Bătute în cuișoare[925].

Aici însă nu mai e vorba de venirea lui Ovsen, ci de sărbătorile cele mai însemnate ale ciclului de iarnă:

Că vor veni
Trei sărbători:
Prima sărbătoare
A Sfîntului Crăciun,
A doua sărbătoare
A Sfîntului Vasile,
A treia sărbătoare
A Sfintei Boboteze
Cu colinde de rămas bun[926].

Ceea ce ar întări ipoteza noastră că Ovsen e personificarea unei sărbători, cu atît mai mult că și la ruși ni se spune adesea că Osven vine împreună cu o sărbătoare: cu Anul nou:

— Cine, cine o să treacă
Pe acel podeț?
— O să treacă Ovsen
Și cu Anul nou![927]

Dar tocmai aceasta nu exclude posibilitatea unui împrumut al numelui Usen de la letoni, unde Uhssing va fi fost și vreun personaj mitic și sărbătoarea lui sau, mai curînd, și sărbătoare și personificarea ei. Acest motiv caracteristic colindelor Usen, clădirea podurilor și așternerea lor cu stofe scumpe în așteptarea cuiva, care va trece peste ele, e cunoscut și colindelor ucrainene și bieloruse[928], în cele *de fată* sau *de fiăcău*, unde eroul sau eroina de colind așteaptă pe iubit. E adevărat, elementul decorativ e mult mai puternic în colindele respective ucrainene, însă în fond motivul e același și am văzut mai sus că la bieloruși motivul de formă rusă e asociat de asemenea cu fata care poruncește meșterilor să clădească poduri.

Tipul de colindă *Ovsen,* care, dealtfel, în afară de refresău specific, nu apare prea distinct față de tipul de colind urmărit de noi, pare a fi fost absorbit de puterea asimilatoare a acestuia din urmă. Astfel aflăm la ruși colinde care prezintă chiar refrenul sub formă de contaminație.

Piotr se pregătește pentru Orda,
Colindă Ovsen !
Alexandr se prăpădește pe picioare,
Colindă Ovsen ! [929]

Chiar acolo însă unde rămîne vechiul refren rus *Ovsen, Usen,* cuprinsul colindului îl formează vreun motiv bine cunoscut tipului ucrainean-român-bulgar. Într-un colind, urarea adresată gospodarului de a-și însura feciorul e dată ca îndeplinită deja :

...La Pavel în curte, *Avsen, Avsen !*
E un foc de lemne, *Avsen, Avsen !*
Bere ca să-i fierbem, *Avsen, Avsen !*
Fiu-i se însoară, *Avsen, Avsen !* [930]

Mai des încă și foarte pronunțat apar elemente de glorificare la început sau în final, ca de exemplu :

Însuși Pavel e luna luminoasă,
Soțioara lui — roșu soare,
Copiii lui — stelele curate, dese [931].

Uneori se întind asupra întregului colind. Astfel, mult cunoscutul motiv atît la slavi pretutindeni, cît și la români, al *glorificării curții și caselor gospodarului* care au porți de chiparos, gard de aur și argint etc. îl aflăm și la ruși, însă cu mult mai dezvoltat ca aiurea, unde de obicei formează numai începutul colindului, aici formînd însuși colindul :

Ca-n inima Moscovei
Aici sînt porți roșii,
Ușile sînt pestrițe,
Oi Ovsen, oi Ovsen !
Toată curtea lui Filimon
E-ngrădită, înconjurată
De un gard de chiparoși,
Oi Ovsen, oi Ovsen !
Cu argint e căptușită
Și cu aur poleită,
Oi Ovsen, oi Ovsen ! [932]

Apoi glorificarea continuă asupra casei și asupra gazdelor totodată :

„În curte la Filimon
Se-naltă trei foișoare,
Luminoase, roșioare,
Aurite foișoare!
Oi Ovsen, oi Ovsen!
[Primul foișor
Sfînta lună,
Al doilea foișor
Mîndrul soare,
Al treilea foișor
Stelele curate.
Sfînta lună-i
Gospodarul nostru,
Mîndrul soare
Soția lui,
Stelele curate
Copilașii lor[933].

În ce privește versurile inițiale ale colindelor ruse, de asemenea, cuprind adesea motive de tipul ucrainean-român-bulgar specifice *colindelor de fereastră*; de exemplu, căutarea casei gazdelor de către fetele colindătoare:

Gîște, lebede au zburat,
Colindătorii,
Flăcăiandrii,
Fete frumoase
Au plecat și-au căutat
Curțile lui Ivan[934].

Finalul de colind, de asemenea, la fel ca în numitul tip conține sau glorificarea celui colindat, precum am văzut mai sus, sau urări directe nedespărțite de cele mai multe ori de cereri de daruri sau chiar numai cerere de daruri:

Colinda noastră
Nu-i nici mare, nu-i nici mică,
N-o întrerupe, nu o frînge
Dă-ne toate plăcintele![935]

Iată dar că și la ruși și chiar în colindele cu refrenul *Ovsen*, care s-ar părea că sînt cu totul diferite de colindele ce ne preocupă, aflăm clar tipul ucrainean-român-bulgar, firește însă în forme foarte apropiate de cele ucrainene și bieloruse, cum e, de exemplu, dezvoltarea mare a motivului *glorificarea curții gospodarului*, apoi *personificarea Koleadei*:

A sosit colinda
În ajunul Crăciunului[936],

care sînt elemente de proveniență bielorusă. Totuși, deși astăzi apar confundate și contaminate, tipul *Usen* cu tipul de colind ucrainean-român-bulgar, ele au fost cîndva cu totul distincte după cum aflăm pe cale documentară. Un *ukaz* din 1649 ne spune că „la Moscova, în seara nașterii lui Hristos, mulți oameni cîntau colinde și *useni*[937].

Ca încheiere a acestui capitol, constatăm că tipul de colindare ucrainean-român-bulgar îl aflăm la toți slavii, fără excepție, nu la toți deopotrivă de puternic manifestat, însă același, precum reiese din caracterele comune relevate. De unde deducem că tipul ucrainean-român-bulgar a fost odinioară la baza colindatului în toată lumea slavă. Aruncînd însă o privire generală asupra datinei la toate popoarele cercetate, observăm că mai bine păstrată este ea la pravoslavnici și în decadență sau aproape cu totul dispărută la slavii de ritul apusean. Și lucrul e foarte explicabil : biserica orientală pravoslavnică, tolerantă față de atîtea alte datine și tradiții, a fost tolerantă și față de colinde. Ea nu numai că nu a căutat să le extermine, ci a colaborat alături de ele sau chiar le-a luat sub protecția ei, ca la ucraineni și români. Pe cînd la slavii de rit apusean biserica, precum vom vedea mai precis încă aiurea, a dus o luptă îndîrjită și conștientă de distrugere și înlocuire a datinei colindatului, în special cu producții de natură bisericească, și din tipul vechi au rămas de abia urme slabe adesea. De unde reiese că biserica a fost factor de separație la slavi în domeniul colindării].

COLINDATUL COPIILOR ŞI COLINDELE COPIILOR

E nevoie să expunem pe scurt şi un alt tip de colindare, aflător la toate popoarele cercetate, alături de tipul de colind bulgar-român-ucrainean, însă cu totul diferit de acesta : *colindatul copiilor*. Pentru caracterizarea acestui tip luăm, de asemenea, exemple tot de la bulgari, români şi ucraineni, pentru că acolo, fiind mai înfloritor tipul determinat de noi pînă aici, vom putea să scoatem în relief şi mai bine tipul colindelor de copii, prin contrast.

Colindătorii mici nu colindă în acelaşi timp cu cei în vîrstă, ci de obicei înaintea lor. La bulgari ei umblă la *malka koleda* [938] (24 decembrie) şi pornesc la colindat foarte devreme ; după miezul nopţii, pînă în dimineaţa de 24 decembrie. Sînt în vîrstă de 8—12 ani şi se numesc *koledarce*, spre deosebire de colindătorii vîrstnici, *koledarţi*. Umblă în grupe mici, care n-au nici o legătură una cu alta. Fiecare numără 3-4 colindători. Ei umblă de-a rîndul la toate casele, grupă după grupă. Despre aceştia spune Marinov : „Aceştia nu sînt colindători. Aceştia sînt un fel de prevestitori ai naşterii lui Isus..." [939].

La români copiii începînd cam de pe la vîrsta de 5 ani chiar, pînă pe la 12 sau 14 ani [940], încep a colinda, pe unele locuri exact ca şi la bulgari, îndată după miezul nopţii şi pînă în dimineaţa de 24 decembrie [941] ; aiurea însă din zorii zilei de ajun, durînd toată dimineaţa — pînă aproape de amiazi, iar prin alte părţi chiar toată ziua pînă-n seara ajunului [942]. Se zice despre aceşti colindători că umblă cu „Moş Ajunul", cu „bună dimineaţa la Moş Ajun" sau mai simplu cu „bună di-

mineața“, ori cu „colinda“, „colindișul“, colindețele“ [943], iar în Ardeal, Banat și unele regiuni oltene se zice că „merg în pițărăi“ [944]. Atît la bulgari cît și la români, micii colindători au fiecare cîte un băț frumos lucrat, sculptat sau înflorit la fum (ca la românii din Oltenia), adesea e împodobit. La bulgari este din corn, la români — de obicei din alun. Ele poartă și la un popor și la altul cam aceleași numiri. La bulgari : *kolednița* sau *koledarca* sau *koledarnița* [945]; la români se numesc : *colinde, colindețe*. Acestea nu sînt simple bețe care servesc colindătorilor numai să se apere de cîini, ci ele sînt cerute de datină, fiindcă la români, ajungînd la casa unui gospodar unde vor să ureze, bat în poartă sau bat pămîntul cu dînsele, urînd în același timp [946]; la bulgari, de asemenea, bat cu bețele în pragul ușii și totodată urează. La ambele aceste popoare, cu aceleași bețe micii colindători scormonesc focul în vatră, căutînd să stîrnească scîntei cît mai multe și spunînd și cu acest prilej urări [947].

La ucraineni nu aflăm știri așa de precise în privința micilor colindători, însă se pare că datina nu are exact aceleași caractere ca la români și bulgari. Știm numai că și la aceștia copiii au o perioadă anumită pentru colindat. Spre deosebire de cei mari, care de obicei încep colindatul în ziua a doua de Crăciun, /„în timp ce colindătorii numiți cei mici, au dreptul de a colinda numai în această noapte de ajunul Crăciunului, pînă în zorii zilei de Crăciun; mai mult nu au voie“/ [948]. În ceea ce privește colindele copiilor, ele au trăsături evident comune : sînt de obicei urări directe adresate gospodarilor, avînd de obiect rodnicia cîmpului, înmulțirea vitelor... etc. Astfel la bulgari copiii se opresc la ușă, unde, în timp ce gospodina îi seamănă cu grîu din sită, ei lovesc cu bețele în prag și unul din ei urează astfel :

Să se nască, să se nască,
Cu plugul să meargă,
Să meargă sau să nu meargă [949]

sau :

Cu plugul să meargă, iar sapa să sape [950].

În timpul acesta ceilalți răspund toți în cor, întărind :

Amin, dă Doamne !

La români, în Oltenia de nord, gospodarul dă „vătraiului" — adică celui ce trece drept şef al cetei — o coajă de dovleac în care sînt amestecate tot felul de seminţe: de cînepă, de in, de porumb, grîu... etc. Acesta ia cu mîna şi aruncînd în toate părţile pe casă, curte, pivniţă, urează:

Să crească,
Să înmulţească,
La mulţi ani ea să înflorească!
Cîte cuie pe casă,
Atîţia galbeni pe masă,
La anul şi la mulţi ani![951]

Afară de urări ca acestea, colindul general pe care-l cîntă sau îl spun la orice casă, de obicei, este la români următorul:

Buna dimineaţa
La Moş Ajun!
Ne daţi?... Ne daţi?...
Ori nu ne daţi?[952]

sau:

Buna dimineaţa la Moş Ajun!
Într-un ceas bun...[953],

sau:

Buna dimineaţa,
Daţi-ne colindeaţa.
Bună dimineaţa la Moş Ajun,
Daţi-ne un colac bun!...[954]

De cele mai multe ori, după primele versuri de salutare şi de vestire a ajunului Crăciunului, de la care îşi ia numele şi colindatul (a umbla cu „Bună dimineaţa" sau cu „Moş Ajunul"), urmează un şir întreg de versuri în care cer daruri în chip comic. De exemplu:

Dă-mi un covrig,
Că nu mai pot de frig;
Dă-mi un măr,
Că mă iau cu mîinile de păr...[955],

sau:

...Dă-ne poame,
Că ni-i foame,
Dă-ne nuci,
Că-s mai dulci,
Dă-ne alune,
Că-s mai bune...[956]

E interesant la cîntecele sau recitativele acestea ale micilor colindători, că, deşi ele vorbesc de ajunul Crăciunului şi de Crăciun — mai totdeauna în primele versuri: „Bună dimineaţa la Moş Ajun" sau „Bună ziua lui Ajun / Că-i mai bun-a lui Crăciun"[957] — totuşi, adesea, ele se încheie cu urarea „La

anul şi la mulţi ani !"[958], fapt care înseamnă că sărbătoarea Crăciunului e simţită ca an nou, ceea ce este foarte explicabil, fiind cunoscut rolul de an nou pe care l-a jucat Crăciunul din primele secole ale erei creştine pînă tîrziu, iar în timpuri romane fiind cunoscută confuziunea Saturnaliilor cu Anul nou. La primirea darurilor de la gazdele colindate, colindătorii spun iarăşi urări :

Cîte şindile la gazda pe casă,
Atîţia galbeni la gazda pe masă ![959]

sau :

Atîţia miei, atîţia purcei,
Cu copiii după ei !...[960]

Ba adesea nici fetele de măritat nu-s uitate :

Cîte aşchii-n tăietor,
Atîtea fete la cuptor !
Apoi, cîţi cucuruzori,
Tot atîţia peţitori ![961]

De asemenea, urări de sănătate şi viaţă lungă, de tipul celor din sorcovă :

Să trăiţi,
Să-mbătrîniţi,
Să trăiţi ca nişte boieri ![962]

La ucraineni colindele copiilor sînt de acelaşi tip ; iată, de exemplu, sub ce formă se prezintă în ele urări de recoltă, de spor la vite :

Rodeşte, Doamne, grîul, bucatele,
Pe fiecare lan,
Pe cîmp recoltă,
În ogradă bine,
Casa plină de oaspeţi,
Pe podea copii,
Pe cîmp cereale,
În curte mînzişori[963].

Totuşi, mai niciodată nu aflăm urările independente, căci şi aici predomină motivul cererii de daruri, ce se împleteşte cu ele, ba foarte adesea singur formează subiectul colindelor, iar elementul umoristic abundă şi la dînşii :

Sănătate, bunicule, ia scoate
Slană şi cîrnaţi...[964],

sau :

Colindă colindaţi,
Miroase a cîrnaţi [965],

sau :

Colindă, colinde,
Adă, mătuşă, plăcinte,
Plăcinte de nu ne-ai da,
Bou' de corn oi lua [966].

Colinde de copii de tipul celor de mai sus aflăm la toţi slavii, din belşug ; noi ne mărginim aici să dăm un exemplu de la poloni, unde micii colindători nu au o perioadă deosebită de a celor mari. Astfel, /„şi aşa, în ziua de Sfîntu Ştefan, băieţandrii, îndeosebi cei mai săraci, merg din casă în casă colindînd şi semănînd pe gospodari cu ovăz şi spun :

Cu noroc, cu sănătate
Pentru ăst Crăciun !
Din tot ce aveţi,
Tot să vă sporească,
În ogradă, în cămară...
Să aveţi parte numai
De găini cu creastă,
De gîşte pestriţe ;
Atîţia boi
Cîţi ţăruşi pe acoperiş !
Atîţia viţei
Cîţi brazi în pădure !
...Cai cu picioare albe...
Ca să araţi
Cu patru pluguri !
Dacă nu cu patru, atunci cu trei,
Dacă nu cu trei, atunci cu două,
Dacă nu cu două, atunci cu unul
Dar unul grozav..." / [967].

Apoi urmează cererea de daruri :

...Mergeţi la cuptor,
Scoateţi colacii !
Mergeţi la cămară,
Scoateţi o jumătate de porc !... [968]

Prin urmare, ceea ce ne apare caracteristic pentru colindele copiilor este faptul că aici urările se prezintă sub formă directă, adică de urări propriu-zise şi tocmai prin aceasta se deosebesc fundamental de colindele celor vîrstnici, de tipul ucrainean-român-bulgar, unde urările se prezintă sub formă indirectă, dîndu-se ca realizate, adică de drept nu mai sînt adevărate urări.

Tipul urării realizate apare foarte rar în colindele de copii şi poate fi considerat ca [fiind] ceva excepţional în ele, ca de exemplu la români :

...Are gazda şase boi
La coarne auriţi ;
Marsă-n cîmpu Rusalimului,
Trase brazdă-mpărătească,
Dumnezeu să vă trăiască ! [969]

sau la ucraineni :

Oi, să-ţi dea Domnul :
Clăi de grîu,
Grîu în clăi
Pe ogoare,
Iar snopul cu hrişcă
Pentru colţunaşi [970],

sau, încă, alt exemplu mai clar, unde avem în plus şi elementul de glorificare :

Păzeşte, Doamne, vitele lui,
De vite ţi-i plin ocolul,
Nevasta ţi-i sprîncenată,
Ca un potir cu miere,
Ca o păsărică în grădină,
Ca un brebenel să-nflorească,
Ca bunăstarea panului să prospere [971].

Acest fel de exemple, ca şi la bulgari, colindul de copii dat de Marinov, cu motivul aurarului ce făureşte chei de aur [972], trebuiesc socotite ca un rezultat al influenţei colindelor celor în vîrstă de tipul ucrainean-român-bulgar, sau chiar simplu împrumut de motive, dacă nu chiar împrumutul întregului colind dintr-o parte în alta. Aceasta însă, întîmplîndu-se pe o scară foarte mică, deosebirea rămîne mereu tranşantă între cele două tipuri. Colindele de copii nu-s altceva decît simple urări directe, avînd de obiect succesul în ale gospodăriei şi fericirea şi sănătatea gazdelor. Ele sînt inseparabile însă de motivul cererii de daruri, mai totdeauna umoristic, prin ameninţări comice la adresa gazdelor sau prin exagerări în ce priveşte darurile. Acest motiv ia dezvoltări aşa de mari încît adesea pentru urări rămîne loc foarte mic în colind, ba adesea chiar dispar cu totul. Acest cuprins al colindelor de copii nu se închează în acţiune sau în tablouri din viaţă bine conturate, ca în colindele de tipul ucrainean-român-bulgar ; forma dominantă a lor este în general *enumerarea* : se înşiră un număr oarecare de urări, unele după altele, se-nşiră un număr oarecare de daruri pe care le cer de la gazde. De asemenea, specializarea colindelor, după persoane şi după cele mai diferite împrejurări, e cu totul necunoscută colindelor de copii. Ele au un ton general şi se adresează totdeauna gospodarului sau gospodarului şi gospodinei.

Pe lîngă deosebirea între colindele unui tip şi ale altuia, avem deosebiri fundamentale în întreaga datină, aşa cum are

loc într-o parte şi-ntr-alta. Altfel, pe lîngă faptul că la bulgari şi români, în special, colindatul copiilor are destinat un anumit timp, anterior colindătorilor vîrstnici, mai avem deosebirea în ce priveşte organizarea colindătorilor. Pe cînd tipul ucrainean-român-bulgar prezintă o organizaţie foarte complicată şi strictă, cerînd o iniţiere foarte greu de dobîndit de către cei ce doresc să fie colindători, la colindatul copiilor organizarea aici aproape lipseşte cu totul, aceştia putînd colinda sau unul singur sau în ceată, al cărei număr de colindători poate varia fără nici o regulă. Apoi, capitalul de colinde al unei cete se reduce la minimum necesar : în genere un colind şi adesea şi cîteva urări spuse la primirea darurilor.

Afară de acestea, colindatul copiilor, deşi şi el are caracterul ceremonial de asemenea foarte serios, totuşi, nu prezintă solemnitatea de ritual al celui de tipul ucrainean-român-bulgar al vîrstnicilor, care o singură dată are loc la o casă în sat. Nu e permis ca aceeaşi casă să fie colindată de mai multe ori în noaptea dinspre Crăciun, de exemplu, la români şi bulgari, în timp ce aceeaşi casă este colindată de zeci sau, dacă satul e mare, chiar de sute de ori de micii colindători, ale căror cete n-au nici o legătură între ele, cum, de exemplu, au cetele colindătorilor flăcăi, care-şi împart satul şi care de fapt alcătuiesc o singură mare ceată sub ascultarea unui şef suprem.

Colindatul copiilor de tipul arătat mai sus îl aflăm nu numai la toţi slavii şi la români ; el e general la toate popoarele Europei care cunosc datina colindatului şi este singura formă de colind alături de colindele religioase sub care datina noastră se manifestă în Apus.

DATINA COLINDATULUI LA GRECI ȘI LA ALTE POPOARE ÎN ESTUL EUROPEI

/ Dintre popoarele balcanice care nu aparțin de ramura slavilor, interesul nostru se îndreaptă în primul rînd spre greci, deoarece tocmai cu aceștia slavii vechi și contemporani au avut cele mai strînse contacte. /

La greci aflăm obiceiul de a colinda foarte bine reprezentat și aproape exact în formele și în spiritul tipului româno-slav. Totuși, menționăm de la început [că] și la neogreci, ca și pretutindeni aiurea dealtfel, colindatul se găsește astăzi într-o vizibilă decadență, deși această decadență nu ia proporțiile celei pe care o observăm pentru datina în chestiune la slavii de rit occidental. În orice caz, putem spune că la greci, colindatul, odinioară în floare, nu mai oferă caracterul de gravitate pe care el îl are în special la bulgari, români și ucraineni, unde, în afară de colindul copiilor, există încă o formă mai complexă și mai serioasă a datinei, *colindatul flăcăilor*. În Grecia, datina colindatului cade în general în grija copiilor de ambele sexe, de diferite vîrste. Cu toate acestea, deoarece o bună parte a obiceiului prezintă la neogreci caractere identice cu cele ale tipului româno-slav, și deoarece aflăm mărturii că la acest popor pînă în ultimul timp pe alocurea colindau și flăcăii [973] — nici o îndoială nu poate fi că și la greci, altădată, forma cea mai serioasă cădea tot în seama flăcăilor.

Data la care are loc colindatul în Grecia — dacă avem în vedere toate ținuturile grecești — variază de-a lungul întregului ciclu al marilor sărbători de iarnă, adică : la Crăciun, Anul Nou sau Bobotează. Un folclorist grec, care se ocupă în

special cu culegerea de colinde grecești [974] și de alte cîntece similare, definește colindele în chipul următor: „Colinde, adică acele cîntece care sînt cîntate în fiecare an de către băieți sau fetițe pe la casele creștinilor ortodocși, la cele trei mari sărbători: a nașterii, a circumciziunii și a botezului lui Christos“ [975]. Dar nu numai în timpul acestor trei citate sărbători este în uz la greci colindatul iarna, ci în unele localități, ca de exemplu Kataphyghi — sat situat pe versantul muntelui Olimp — datina e cultivată în ziua de 7 ianuarie, la sărbătoarea sfîntului Ion Botezătorul, sau cum îl numesc grecii: „Αγιος 'Ιωάννης ὁ πρόδρομος“. De la acest epitet al sfîntului Ion πρόδρομος adică premergător (al lui Christ), și-au luat numele lor de „προδρομέται“ tinerii care umblă cu colindul în acea zi. Cu privire la acești colindători și la datina ce ei cultivă, Abbott ne dă o foarte prețioasă, deși cam scurtă descripție: Flăcăii știutori de colinde „se adună după slujba bisericească în piața satului care, în acel timp al anului, ca și în celelate sate, este de obicei acoperită cu zăpadă. *Din numărul total al flăcăilor, patru sînt aleși ca să conducă grupele. Aceștia sînt socotiți drept cei mai buni cîntăreți ai satului și ei reprezintă cele patru parohii în care este împărțit satul. Fiecare din acești conducători, urmat de o ceată de opt sau zece inși, merge din casă-n casă, unde găsesc așteptîndu-i o masă întinsă, acoperită cu lucruri dulci de mîncare și cu băuturi.* După ce s-au împărtășit din copiosul ospăț și după ce s-au familiarizat complet cu gazdele, ei încep să-și umple traistele de piele și sticlele, pe care niște băieți le duc pentru dînșii, cu tot felul de lucruri pe care ei nu le pot transporta în alt chip. Apoi, împărțiți în două semi-coruri, ei cîntă alternativ cîntece adresate fiecărui membru al familiei, începînd cu un cîntec panegiric general pentru însăși casa ospitalieră...“ [976] Deci, aflăm aici trăsături foarte caracteristice pe care le observăm și la tipul româno-slav al colindatului, în executarea datinei: diviziunea colindătorilor în grupe după mahalalele satului, alegerea șefilor dintre cîntăreții cei mai de frunte, masa pregătită de gazde pentru colindători, felul cum cîntă ei colindele, în fine, diferitele specii în care se împart colindele... adică totul de la un capăt la altul, identic ca la bulgari, români și ucraineni, unde datina în chestiune s-a conservat cel mai bine.

Dacă ne raportăm în special la cîntecele datinei — căci culegătorii de materiale folclorice, din nenorocire, în cele mai

multe cazuri n-au dat nici cea mai mică atenție celorlalte momente rituale — vom întîlni la greci de asemenea două categorii foarte distincte: *colindele religioase,* care reprezintă în datină o etapă mai recentă, de suprapunere, datorită influenței bisericii ortodoxe, și *colindele profane,* care reprezintă colindele de tip vechi, acele de care noi ne vom interesa cu deosebire.

De obicei, la greci colindătorii cîntă mai întîi o colindă religioasă, care, în succesiunea momentelor ceremoniale, marchează începutul. Acest cîntec de introducere în datină corespunde colindei *de fereastră* a românilor și ucrainenilor și colindei cîntate înaintea ușii la bulgari. Iată ce ne spune Fauriel, cel mai vechi culegător de colinde grecești: „...tinerii colindători greci ai Anului nou, intrînd într-o casă preludează colindele lor cu un cîntec în onoarea sfîntului Vasile..." [977]. Această colindă în uz la Anul nou, foarte răspîndită pretutindeni, are ca subiect o legendă apocrifă inspirată din Vechiul Testament. În ea se povestește despre sfîntul Vasile, al cărui toiag a înfrunzit și a înflorit, iar pe crengile lui vin să s-așeze păsări care cîntă [978]. [Avem a face aici cu legenda biblică a toiagului lui Aaron [979] aplicată, printr-o destul de curioasă adaptare, sfîntului Vasile. Această colindă religioasă pare a fi tipică datinei grecești, fiindcă nici la popoarele slave, nici la români n-o cunoaștem].

Dar colindatul avînd ca dată și alte sărbători ale ciclului de iarnă, după regiuni, se-nțelege de la sine că în colinde se vor reflecta caracterele distinctive ale acelor sărbători. Astfel, colindătorii care umblă la Crăciun au o colindă religioasă, al cărei subiect este nașterea lui Christ cu închinarea magilor, persecuțiile lui Irod împotriva pruncului divin, fuga Sfintei Fecioare... etc. Această colindă începe de obicei cu vestirea nașterii:

— Hristos se naște astăzi în orașul Betleem,
Cerurile se veselesc, toată suflarea se bucură.
El vine pe lume în peșteră, în ieslea cailor... [980]

Colinda religioasă a Bobotezei, de asemenea, va cînta botezul lui Christ în Iordan și rolul pe care l-a avut cu acest prilej — după tradiția creștină — Sfîntul Ion Botezătorul [981]. Dar această colindă cu motive religioase apocrife — precum am amintit deja — este numai introducerea în datină. Prin ea co-

lindătorii nu fac decît să anunțe solemn gazdelor evenimentul religios sărbătorit în ziua aceea, exprimînd astfel totodată pioasa lor bucurie ; căci îndată după aceasta urmează o altă parte a datinei, cu mult mai dezvoltată, care nu mai conține absolut nimic religios în ea. Sînt colindele profane. Cu privire la aceste colinde, Abbott, pe care l-am citat deja, ne spune că *sînt cîntece adresate fiecărui membru al familiei*[982]. Fauriel, în al său *cuvînt introductiv,* cu care el și-a precedat importanta și vechea sa colecție — de la apariția căreia a trecut mai bine de un veac — ne vorbește mai mult și mai clar despre colindele profane : „În această serie de cîntece este mai întîi unul în onoarea *stăpînului casei,* pe care o vizitează tinerii colindători și care i se adresează direct lui. Un al doilea este cîntat *pentru gospodină,* apoi pe rînd atîtea altele cîte persoane sînt de felicitat în familie. Dacă se află la o casă un fecior în vîrstă de flăcău, el are cîntecul lui special ; iar surorile sale, în caz cînd are, de asemenea nu sînt uitate. Pînă și membrii absenți ai familiei își iau partea lor în pomenirile și urările poetice ale colindătorilor ; se cîntă totdeauna privitor la ei cîteva versuri grațioase, de compătimire, adresate acelora dintre rudele lor care sînt prezente..."[983]

Prin urmare, colindele profane la greci sînt de o perfectă analogie cu tipul român-slav : aceeași diviziune a colindelor după vîrstă, sex, ocupație și rangul social al fiecăruia dintre membrii familiei, și nu numai atît, dar chiar și aceeași ordine de succesiune este respectată la cîntatul colindelor. Abbott ne vorbește și despre o colindă panegirică, într-un ton mai general, care precede toate celelalte colinde și care este dedicată casei înseși[984]. Această colindă corespunde aceleia care la români deschide seria colindelor-dedicații. Ea este numită în românește *colinda casei* sau încă, în unele regiuni, *colindul cel mare,* deoarece nu este cîntat decît la cei mai cu dare de mînă dintre săteni sau la acele persoane cărora colindătorii vor să le arate un respect deosebit. Acest cîntec — un fel de *colindă de fereastră* — se distinge la români de asemenea prin subiectul ei general, adresîndu-se tuturor din casă, deși în primul rînd gospodarului.

Să trecem în revistă colindele speciale spre a scoate în evidență caracterele distinctive ale fiecărui tip. Firește, vom începe cu cîntecul pe care colindătorii îl cîntă mai întîi, închinîndu-l gospodarului, „στό νοικοκύρη" sau „διά τὸν οἰκοδεσπότην".

Iată o astfel de colindă, unde gospodarul ne este înfățișat ca fiind foarte bogat, dar în același timp și foarte milostiv : el oferă cea mai largă ospitalitate față de toată lumea care este în nevoie. Casa sa este deschisă străinilor care vin să-și astîmpere foamea și să găsească odihnă noaptea :

— Boierule, în curțile tale luminează o candelă de aur ;
Ea luminează pentru oaspeți, ca să cineze și să se culce...[985]

Motivul acestei colinde oferă o mare analogie cu cel dintr-o colindă românească, unde însă — spre deosebire de cel grecesc — subiectul apare colorat cu o nuanță etico-religioasă de natură apocrifă : gospodarul se află în rai, unde se scaldă în trei rîuri miraculoase (de vin, de mir și de apă limpede), alături de sfinți și de însuși Dumnezeu. Întrebat fiind de către Dumnezeu cu ce drept îndrăznește el să se bucure de atîta fericire și onoare de a sta alături de dînsul și de sfinții lui, gospodarul îi răspunde că a adăpostit în casa sa pe drumeți și a ospătat pe cei flămînzi :

[...Fapt-am, Doamne, iar am fapt-am,
Fapt-am casa lîngă drum,
Tins-am masa peste drum,
De-am săturat flămîngioșii
Și-am încălzit frigurosii...[986]]

Deci, în colinda grecească, la fel ca și în cea românească, urarea de fericire și bogăție este prezentată ca realizată deja și anume în așa chip că eroul poate împărtăși și altora din bunurile sale.

Iată o altă colindă de gospodar unde urarea de tipul realizat se întrețese perfect cu elementul de glorificare :

— Boierule, cînd te-ai născut, te-au hrănit leii,
Și de aceea ai ieșit cel mai ales dintre toți vitejii.
Căci în timp ce unii pustiesc cu sabia, iar alții cu arcul,
Tu, minune mare, faci prăpăd cu ochii.
Săgețile ochilor tăi dărîmă turnuri din temelie,
Turnuri și puțuri de piatră și palate de marmoră[987].

Așadar, se urează eroului acestei colinde să fie viguros ca și cum în pruncie ar fi fost nutrit de lei și să aibă ochi frumoși în stare să facă minuni cu privirile lor. Totul este dat drept ceva care deja există. [Această colindă însă scoate în relief

virtuți fizice care mai curînd se potrivesc flăcăului decît gospodarului, șef de familie. Credem chiar că la origine aceasta va fi fost o colindă de flăcău, care cu vremea a fost adaptată gospodarului.]

Într-o altă colindă de gospodar, i se urează acestuia să devină bogat, în chipul următor :

...Cîte stele sînt pe cer și cîte frunze-s pe copaci,
Atîția bani are boierul nostru, atîția galbeni și atîția piaștri ;
Cu sacul îi măsoară și-i toarnă cu banița... [988]

[Urarea aceasta amintește de una analoagă, deși nu chiar așa de frumos exprimată, pe care o aflăm la români, de obicei la sfîrșitul plugușorului :

...Cîte paie pe casă,
Atîția galbeni pe masă... [989]]

Numai că în colinda grecească urarea este prezentată ca îndeplinită : gospodarul e deja foarte bogat, mai mult chiar decît ar fi îndrăznit dînsul să dorească.

Colindele închinate gospodinei sau, în general, stăpînei casei („εις τήν κυρὰ sau εις οικοδέσποιναν") îi urează acesteia să fie frumoasă și atrăgătoare. Aceste cîntece de asemenea n-au aparența de urări ci de pure glorificări, căci totul ne este arătat ca deja realizat. Iată o astfel de colindă, unde frumusețea eroinei este zugrăvită în imagini foarte plastice de o rară frăgezime și originalitate și în același timp de o reală valoare estetică :

Cocoană de argint, cocoană de aur, cocoană cu totul și cu totul de aur,
Cînd a-mpărțit Dumnezeu frumusețea pe lume,
Dumneata stăteai drept în poartă și ai luat partea cea mai bună,
Ai luat rumenul obrajilor de la trandafiri, iar albul lor de la zăpadă,
Și-ai mai luat și sprînceana neagră de la rîndunele" [990].

O colindă de Anul nou de asemenea ne-o arată pe gospodină atingînd idealul de frumusețe. Aici eroina apare într-un cadru și mai plin de strălucire, deoarece, între podoabele cu care se gătește, cînd merge sărbătoarea la biserică, își pune și astrele cele mai luminoase : soarele și luna. În afară de aceste procedee plastice, frumusețea gospodinei ne

este relevată uneori și în chip dramatic prin fapte. Astfel colindătorii, vrăjiți de farmecul gospodinei o admiră, spunîndu-i că i s-ar cuveni tronul de regină a frumuseții :

Dumneata, cucoană, se cuvenea s-ajungi regină,
Să te așezi pe tron și să judeci frumusețile [991].]

Iar într-o altă variantă, unde, de asemenea, eroina merge la biserică, iată ce impresie profundă și ce efect totodată produce frumusețea ei asupra celor ce-o văd :

...Popii, diaconii te privesc și-și pierd șirul cetirii lor,
Iar dascălii și cîntăreții își uită cîntecele" [992].

E același motiv pe care îl aflăm în colindele de fată mare ale ucrainenilor și bielorușilor. La bieloruși motivul acesta e ceva mai amplificat, prin aceea că eroina colindului trece de asemenea prin tîrg, unde negustorii, privind-o, rămîn atît de uimiți de frumusețea ei, încît uită să-și mai vîndă mărfurile lor și toți i le oferă fără bani.

Desigur, aceste colinde care cîntă frumusețea ca ideal al femeii sînt întrebuințate nu numai pentru gospodină, ci adesea și pentru fată. [La obîrșie chiar credem că au fost închinate exclusiv fetelor mari și numai pe urmă, cu vremea, au trecut și asupra femeilor măritate.]

Colindele de fată mare („στὴν κόρην") au de scop și la greci să-i ureze eroinei realizarea celui mai arzător ideal al fetelor : un măritiș cu noroc. Natural, în conformitate cu spiritul colindelor, urarea aceasta ne este prezentată și ea ca un fapt împlinit. Astfel o colindă de fată mare, foarte răspîndită, povestește cum fata este cerută în căsătorie de trei pețitori distinși : de fiul unui rege, de fiul unui prinț și de fiul unui boier bogat. Dintre toți fata îl alege pe bogatul fecior de boier. Totuși acesta îi cere o zestre foarte mare :

...Și acel tînăr boier vrea multe mii de galbeni ;
El cere drept turme de oi stelele și-n loc de capră luna,
Cere de-asemenea un cal și o vacă de cel mai bun soi,
Cere lanuri de grîu nesecerate dimpreună cu toți secerătorii ;
Cere vii neculese încă, dimpreună cu toți culegătorii,
Cere douăsprezece mori cu toți morarii lor :
Cinci mori din acestea să macine cu apă și șase cu lapte,
Iar cea din urmă și cea mai bună să macine cu lacrimi... [993]

Într-o variantă a acestei colinde, fata este pețită de un tînăr cu carte („γραματικός"). Aceasta, de asemenea, pentru învățătura lui cea multă, cere părinților fetei o zestre mare, adăugînd la hiperbolicele pretenții mai sus-citate și altele încă :

...Cere și Veneția cu toate corăbiile ei,
Cere și pe jupînul Crivăț ca să le poarte pe mare...[994]

Motivul *zestrei mari* cerute de pețitor îl aflăm identic și într-o colindă de fată la români ; la aceștia însă el constituie numai prima parte a cîntecului, care prezintă un cadru epic mai amplu.

[Colinda românească reprezintă, față de cea grecească, nu numai forma cea mai desăvîrșită din punct de vedere estetic — aspect care în studiul de față nu ne preocupă — dar și cea mai autentică. Colindele din orientul Europei, cele profane — adică adevăratele colinde, de tipul vechi — au un spirit specific al lor, de la care nu există abatere : ele sînt sau cîntecele fericirii și ale idealului împlinit sau cîntece de glorificare. Citata colindă grecească se termină fără să rezolve nimic ; ne lasă în suspensiune : nu știm dacă eroina și-a atins idealul. Mai sigur că nu, fiindcă n-are zestrea cerută de tînărul boier. Prin aceasta ea își pierde însuși caracterul de colindă. De asemenea ea nici măcar nu evidențiază îndeajuns frumusețea eroinei. Colinda grecească are ca centru de gravitate motivul uriașei zestre cerută de pețitorul nobil ; ilustrarea cît mai desăvîrșită a acestui motiv pare a fi chiar scopul colindei. Pe cînd, dimpotrivă, la români motivul acesta, cu toată extensiunea lui, este tratat ca un mijloc pus în slujba scopului de a ilustra frumusețea răpitoare a fetei. Colinda românească ne lasă să înțelegem din plin cît de frumoasă este eroina, de vreme ce marele serdar numai cît a văzut-o jucînd în horă i-a iertat toată zestrea aceea.

Iată de ce credem chiar că aspectul sub care se prezintă astăzi colinda grecească în chestiune este o formă decadentă. Urme de decadentism se văd în acele elemente care au pătruns fără a avea vreun rost în colindă, ci din contră stricîndu-i armonia prin nepotrivire sau artificialitate. Un exemplu, care constituie o contradicție față de atmosfera caracteristică a colindelor, îl aflăm la greci în faptul că una din morile miraculoase cerute de pețitor trebuie să umble purtată de lacrimi. În alt domeniu al literaturii populare acest

detaliu de natură fantastică poate fi foarte bine venit, în colinde însă n-are nici un sens. Exemple de artificialitate găsim în partea finală a colindei greceşti unde i se spune ce fel de făină trebuie să macine moara mînată de lacrimi:

Să facă făina roşie şi pospaiul negru,
Ca să vie fetele bălăi să-şi vopsească sprîncenele cu el,
Şi să vină şi grămăticii, ca să-şi ia de-acolo cerneală (de scris)[995].

Versurile acestea le credem un adaos tîrziu în colinda grecească, atunci cînd poporul n-a mai simţit adevăratul sens al colindelor. Nu avem nici o îndoială că moara cea mai minunată din colindă trebuie să fi umblat, la origine, cu miere, precum chiar ne spune o variantă pe care o aflăm trecută drept cîntec de iubire („τραγούδι τῆς ἀγάπης") într-o colecţie dedicată exclusiv acestei specii din lirica populară grecească[996]. Avem astfel complet acel arhicunoscut simbol popular al belşugului şi bogăţiei, exprimat prin legendarele rîuri de lapte şi miere.]

Notăm aici şi faptul demn de reţinut că motivul zestrei mari nu se află în colindele nici unuia dintre popoarele slave. În schimb însă la slavi — în special la ucraineni şi bieloruşi — motivul celor trei peţitori de rang este foarte cunoscut în colinde, unde îl aflăm tratat în felurite chipuri, dar întotdeauna formînd un subiect aparte, prin el însuşi. La români de asemenea îl aflăm ca motiv independent, nu contaminat cu cel al zestrei mari ca la greci.

Colindele greceşti *de fată mare*, ca şi la români şi slavi, cîntă de asemenea frumuseţea fetei, aceasta constituind arma ei cea mai puternică prin care va ajunge la izbîndirea dorinţei de a se mărita în chip fericit. De aceea, la greci, colindele acestei specii încep de obicei cu un vers prin care se laudă frumuseţea fetei colindate:

— Aici au şi o fată frumoasă, o mîndră fată...[997]

O colindă *de fată*, care are de obiect exclusiv glorificarea frumuseţei fetei, ne-o arată pe eroină bucurîndu-se de cele mai atente îngrijiri ale mamei sale. Aceasta o spală şi îi îngrijeşte frumosul păr şi o ascunde de razele arzătoare ale soarelui la umbra norilor, în dosul lor, aşa că nimeni n-o poate vedea. Numai cîteodată, cînd norii sînt împrăştiaţi de

vînt, ea apare lumii în toată splendoarea ei. Atunci pot fi admirate și frumoasele ei cosițe :

Ies la lumină cosițele ei cîrlionțate și cozile-i de doamnă mare [998].

[Frumusețea fetei însă mai este cîntată în colindele grecești și sub aspectul îmbrăcămintei strălucitoare și a podoabelor scumpe cu care se gătește eroina :

Aici este o frumoasă fată bălaie și cu ochii negri ;
De-atîția galbeni și mărgăritare (ce-o împodobesc) nu se poate mlădia de trup,
Și de mult aur ce poartă pe ea nu se poate așeza jos... [999]

Aceasta face ca farmecul fetei să iasă și mai puternic în relief, iar adoratorii ei să fie atrași în număr tot mai mare ; căci, precum ne spune această colindă, roiesc în jurul eroinei cu miile pețitorii, toți dorind-o de soție și toți aducîndu-i daruri neprețuite, printre care și inelul de nuntă — simbolul căsătoriei — de la cel mai ales dintre dînșii.

...Unul îi aduce galbeni o mie, altul cinci sute,
Iar cel mai bun dintre toți îi aduce un inel de nuntă [1000].

Idealul feminin a fost, întotdeauna și la toate clasele sociale, legat și de bogăția și frumusețea veșmintelor. De aceea e firesc ca el să transpară de asemenea în colindele de fată mare, care-l prezintă ca realizat. L-am văzut zugrăvit și la români în colinda cu tema zestrei mari, unde eroina nu e numai frumoasă, ci și frumos gătită. Aflăm însă o colindă românească în care imaginea fetei gătite este identică cu cea din citata colindă grecească :

...Tare-mi vine-o cocinită
Și-mi aduce-o cuconiță ;
Cuconița smedioară
Cu cosița gălbioară.
'Pasă-i capu de flurinți,
De flurinți, de bani mărunți,
Urechiuși,
De strulechiuși,
Degețele,
De inele... [1001]

Iar într-o variantă a acestei colinde ni se spune că, la invitația unui tînăr fecior de boier, fata nu se poate întoarce de povara multelor ei podoabe, întocmai ca și eroina colindei grecești, care nu se putea îndoi, nici așeza :

— 'Ntoarce-te, Mario,-ncoace !
— Nu mă pot cocoane-ntoarce ;
Greu mi-e capul de bani mulți,
Urechiușí,
De părăluși,
Degețele
De inele [1002].

Acest ideal, caracteristic fetei mari, este bine reprezentat și în colindele popoarelor slave ; iar la poloni, care aproape au pierdut colindele de tipul vechi, motivul îmbrăcămintii frumoase formează exclusiv subiectul colindelor de fată mare.]

Colindele de flăcău („τὰ καλαυδα εις νεανιαν") sau („στό μΥαλμο Υιό τοῦ οικοδεσπότου") glorifică și la greci atît vitejia eroului și actele lui de curaj, cît și succesele sale în domeniul sentimental. Uneori, ne este schițat portretul lui în care calitățile sale fizice ocupă un loc de frunte făcînd din el o adevărată personificare a bărbăției. Colindele de flăcău ni-l arată adesea pe erou întrecîndu-se cu rivali, de obicei la aruncat cu discul sau la tras cu arcul și învingîndu-i [1003]. Însă flăcăul se pricepe tot așa de bine :

...Ca să săgeteze păsările, ca și pe fetele frumoase [1004].

Și de fapt flăcăul colindelor grecești — deși epitetul obișnuit ce i se dă este cel de παλληκαρὶ — nu apare totuși decît rar în hipostazul de erou în sensul războinic al cuvîntului :

Cu calul său, pe care-l joacă-n frîu, și cu spada-n mînă [1005]

Mult mai familiar decît atitudinile războinice și isprăvile vitejești îi este rolul de cuceritor pe alt cîmp decît cel de bătaie. Căci, precum ne spune o colindă în care colindătorii se adresează mamei flăcăului :

— Cucoană, pe feciorul tău, cucoană pe dragul tău fiu
Îl iubesc cinci fete mici și optsprezece mari... [1006].

Cea mai mare parte dintre colindele de flăcău ale grecilor au subiecte pur erotice. [Comparîndu-le cu colindele de flăcău ale slavilor și românilor, constatăm că, la aceștia, elementul eroic este cu mult mai dezvoltat ca la greci.]

Găsim, de asemenea, la greci și colinde *pentru fetițe mici*. Pentru a ilustra și specia aceasta e de ajuns să menționăm o colindă destinată fetițelor de la vîrsta de patru pînă la zece ani, în care drăgălașa copilă, iubită de toți pentru far-

mecul ei, împarte la adoratorii săi sărutări. Cîntecul ne face cunoscut aceasta printr-o hiperbolă foarte comică :

...Ţine balanţa-n mînă şi cîntăreşte sărutările.
Celor bogaţi le dă multe, celor săraci puţine,
Iar celor sărmani de tot nu le face parte nicidecum...[1007]

Fireşte, sensul unei astfel de colinde este tot de urare : se doreşte fetiţei colindate atîta drăgălăşenie şi gingăşie, încît să fie iubită şi răsfăţată de toţi, întocmai ca eroina din colindă.

Nu lipsesc grecilor nici colinde pentru copiii mai mici încă, începînd cu pruncul de leagăn. Iată de exemplu o colindă dedicată unui copil de patru ani — băieţel ori fetiţă — care este glorificat tot în chip hiperbolic ca şi fetiţa din citatul colind — sub forma unei frumoase alegorii. El ne este prezentat ca o minunată candelă care luminează cu strălucitoarea ei lumină cerul şi pămîntul tot, cu părinţii lui dimpreună :

Frumoasă candelă de aur atîrnă de sus din bolta cerului !
Atîrnă fără lanţuri şi fără funii atîrnă ;
Se leagănă fără să sufle vîntul, se clatină fără s-adie vreo boare,
Ea luminează lumea-ntreagă fără făclii şi fără lumînări,
Luminează şi pe mama sa în aşternut unde doarme,
Îl luminează şi pe tatăl său pe cale, pe unde umblă,
Luminează de asemena şi pe bunica sa ca să meargă la biserică[1008].

Precum se vede, acest fel de colinde se pierd în glorificări pure, devenind adevărate panegirice. Sensul de urare, prezentată ca realizată — caracteristică colindelor în general — a dispărut aproape cu totul.

Dintre colindele *de băiat* mai interesantă de cunoscut ni se pare cea pentru băiatul în vîrstă de şcoală. Acest cîntec, foarte răspîndit la greci, este uneori cunoscut sub numele special de *colindă de şcolar* (εἰςμαθηςᾶς). Această colindă are de obiect idealul de a merge la şcoală spre a ajunge om învăţat :

— Cucoana mea, pe feciorașul tău, pe dragul tău fecior,
L-ai spălat, l-ai pieptănat şi l-ai trimis la învăţător...[1009]

De obicei prin această colindă se urează băiatului gazdei colindate să ajungă popă, ceea ce constituia în trecut şi la greci,

ca și la slavi și români, supremul ideal — după concepția poporului de la țară, care vedea în preotul satului pe cel mai învățat și totodată pe cel mai fericit om prin buna lui stare materială. Din colindele ucrainene și bieloruse mai ales, aflăm că cel mai dorit pețitor pentru fata mare este tînărul candidat la preoție ; o altă partidă mai bună nici nu poate fi imaginată pentru eroina de colind. Același lucru se întîmplă și la greci în colindele de fată, unde vedem că eroina, dintre toți pețitorii, îl preferă pe feciorul de popă, refuzînd chiar odrasle de regi și de prinți :

Nu vreau pe fiul regelui, nu-l vreau pe fiul de prinț,
Îl vreau pe feciorul popei care se potrivește așa de bine cu mine [1010].

De aceea, nu poate fi urare mai plăcută pentru un școlar decît aceea pe care colindătorii greci i-o spun în chip figurat, în colinda dedicată lui, astfel :

Acestuia care merge la școală și scrie cu condeiul,
Să-i dea Dumnezeu mulți ani ca să-mbrace epitrahilul... [1011],

sau aiurea :

Iar dacă ai vreun fecior la-nvățătură și vreunul la psaltichie,
Să dea Dumnezeu și Maica Domnului să-mbrace patrahirul... [1012]

Foarte adesea în această colindă se infiltrează și elemente erotice ; căci atunci cînd învățătorul întreabă pe școlarul său, pe care-l instruiește cu o vargă de aur :

— Băiete, unde îți este învățătura, băiete, unde ți-e gîndul ? [1013]

elevul îi răspunde în modul următor :

— Literele mele sînt pe hîrtie, dar gîndul meu departe umblă,
Departe de aici, la fetele frumoase, departe la fetele ochișele.
Care au ochii negri ca măslinele și sprîncenele ca niște găitane [1014].

Avem a face aici cu o deviere de la sensul specific colindelor, se uită tocmai idealul care formează obiectul urării și care constă în a învăța bine. Cîntecul a luat un ton umoristic, care la origine a fost cu desăvîrșire străin colindelor. Totuși această deviere se poate explica prin influența colindelor de flăcău, unde elementul erotic ocupă un loc foarte însemnat, datorită desigur faptului că băiatul colindat este

considerat de către colindători c-a ajuns deja în vîrsta de flăcău, avînd deci aceleaşi idealuri ca şi acesta.

În afară de colindele mai sus examinate, care se conformează prin conţinutul şi urările lor vîrstei şi sexului celor colindaţi, întîlnim de asemenea la greci — ca şi la slavi şi români — colinde pentru anumite împrejurări cu totul speciale, ca de exemplu colinde *pentru tineri logodiţi*. Acestea nu sînt altceva decît nişte idile în care aflăm din abundenţă şi elementul glorificator. Iată o colindă de fată logodită : („εις αρρβωνισμενην“) :

— Auzi tu, tînără fată, naltă la stat şi mlădie la trup ?
Auzi tu, cea cu frumoase sprîncene-mbinate ?
Auzi tu ce-ţi dă de veste logodnicul tău ?
Seamănă busuioc mult ca să se facă din belşug,
Să vină lume din vecini ca să-i curețe crengile,
Iar de aceste crengi de busuioc să-ţi legi tu batista.[1015]

Busuiocul este o plantă simbolică aici, el simbolizează nunta ; în această datină el are la greci, ca şi la multe alte naţiuni, un rol important. Iată şi o colindă *de tînăr logodit* („εις νεανιαν αρραβωνισμένον“) sau („εις μνηστήρα“) ; ea începe cu aceeaşi formulă stereotipă ca şi precedenta :

— Auzi tinere sprinten la trup şi nalt la stat,
Auzi tu cel cu sprîncenele îmbinate ?
Auzi ce veste-ţi trimite logodnica ta ?
Să te duci repede să-ţi iei sărutarea de la ea, ca nu cumva să plouă sau să ningă,
Ca nu cumva să se umfle rîul şi să ia podul.
— Atunci eu însumi am să mă fac pod şi am să trec prin valurile spumegate la ea.[1016]

Aici fiind vorba despre logodnic este firesc ca să se împletească elementul erotic cu cel eroic, care apare în răspunsul tînărului.

Foarte înrudite cu colindele *pentru logodnici* sînt, la greci, colindele *pentru tinerii însurăţei* („εις νεονύμφους“) sau („εις ἀνδρόγυνον νεωστὶ νυμφευμένον“). Această specie de colinde este bine cunoscută mai ales la români. Ele sînt de fapt nişte tablouri idilice, care arată în chipul cel mai plastic

cum înțeleg colindătorii să le ureze tinerilor soți ca să trăiască împreună. Colinda de tineri însurăței ni-i prezintă pe eroi întotdeauna unul lîngă altul, în vreun frumos decor de natură, spunîndu-și cuvinte de iubire sau dormind :

Colo jos în via cu vița curățită, în via cu crengile tăiate scurt,
Acolo odihnește tînărul însurățel cu a lui doamnă pe genunchi ;
O ține pe genunchi și-o privește drept în ochi [1017].

Dar să citām din această specie în întregime o colindă care ne poate edifica cel mai bine asupra conținutului unor astfel de cîntece :

Aici, în această curte frumos pavată,
În această casă boierească zidită din marmoră,
Doarme un tînăr însurățel, doarme lin ca un mielușel.
Și iată că o frumoasă fată vrea să-l deștepte din somn :
Să-l stropească cu apă, îi e teamă să nu răcească,
Să-i dea vin să bea, îi e frică să nu se-mbete ;
Atunci dînsa ia niște crengi de busuioc, ia și altele de magheran,
Și-l lovește cu ele pe frunte și-l atinge pe buze.
— Deșteaptă-te, soțul meu neprețuit, nu mai dormi așa de adînc,
Căci soarele a răsărit și au tăcut din cîntec privighetorile [1018].

S-ar părea că această colindă cu atmosfera sa de viață pașnică și plină de iubire — unde fiecare detaliu înseamnă o dezmierdare sau o atenție a tinerei soții pentru soțul ei — este un cîntec pur panegiric. De fapt însă ea este o urare prezentată ca realizată, conform spiritului colindelor.

[Colindele de însurăței sînt la români de o rară frumusețe ; sînt, după părerea noastră, cele mai desăvîrșite idile populare. Ele ne prezintă de asemenea pe erou și eroină culcați, de obicei sub doi meri înfloriți, care își scutură floarea peste dînșii, la adierea vîntului de primăvară. Imaginea aceasta se află și în colindele grecești, în care ni se descrie cum tînărului gospodar îi așterne soția sa ca să doarmă pe florile cele mai frumos mirositoare :

...pe trandafiri și pe viorele,
Ca să cadă flori deasupra ta și mere în brațele tale,
Iar rămurele mici de jur împrejurul gîtului tău [1019].]

Spre a încheia ciclul colindelor care au în vedere vîrsta persoanelor sau împrejurări legate de o anumită vîrstă, tre-

buie să mai amintim și *colindele de bătrîni*. Acestea la greci nu sînt nicidecum așa de dezvoltate cum sînt la români, iar dintre slavi, în special la ucraineni. Colindele de bătrîni ale grecilor se reduc la cîteva versuri-formulă, în care se schițează foarte pe scurt idealul religios al acestei vîrste, ideal care constă în a fi evlavios și a merge regulat la biserică pentru ascultarea sfintei slujbe și spre a se ruga lui Dumnezeu pentru mîntuirea sufletului :

— Bunicule, bunicuțule, de cinci ori bunicuțule,
Ia-ți mătăniile și du-te la biserică,
Fă închinăciuni înainte lui Christos, ca să se sfințească sufletul tău [1020].

Aceleași versuri servesc adesea drept colindă pentru bătrînă, cu singura deosebire că expresia „μαννιτσα μου" din primul vers se înlocuiește cu : „παπποὺτσικος" [1021].

Dar, în afară de diviziunea după vîrstă și după împrejurări speciale ca acele mai sus relevate, colindele se mai împart la greci — ca și la slavi și români — după ocupația gazdelor colindate.

Dintre acestea, cele dintîi care trebuie examinate sînt *colindele de preot* („στόν παπα" sau „στόν ιερέα") Colindătorii greci încep și ei colindatul de la preot, întocmai cum se-ntîmplă la români și la popoarele slave, unde datina e în floare. După colinda de fereastră, care poate fi cîntată la orice casă, se cîntă preotului colinde speciale, dedicate lui, ce nu mai pot fi adresate nimănui altuia din sat. Conținutul acestor colinde este în strînsă legătură cu ocupația preotului. Ele nu sînt cu necesitate religioase și nu tratează întotdeauna motive biblice sau apocrife, ci pot fi și de inspirație pur profană. Astfel, într-o colindă închinată preotului, colindătorii vin să-l deștepte din somn spre a merge la biserică să facă liturghia :

— Ia deșteaptă-te, cucernice părinte, deșteaptă-te, nu mai dormi așa de greu,
Căci clopotele bisericilor au sunat și în mănăstiri cîntă dascălii,
Numai în biserica sfinției-tale nimeni nu cîntă, nimeni nu citește... [1022]

Într-o variantă a acestei colinde [a cărei atmosferă este într-adevăr grandioasă datorită infiltrației elementului miraculos], soția preotului vine să-l deștepte :

— Sus, cucernice părinte, scoală-te și nu dormi așa de greu,
Căci însuși Dumnezeu trage clopotele de răsună pămîntul și cerurile,
Răsună și biserica Sfînta Sofia, în mijlocul Constantinopolei,
Din toate clopotele ei : din cele patru sute de clopote obișnuite
Și din cele șaizeci și două de clopote uriașe [1023].

Într-o altă colindă preotul este reprezentat dormind, cu crucea în mînă, în mijlocul pădurii de oleandri, la țărmul unui rîu ; însă nimeni dintre muritori nu îndrăznește să-l trezească, ci însăși Maica Domnului împreună cu pruncul Isus vin să-l cheme la biserică [1024]. Aceste personaje din Olimpul creștin au în colindă o semnificație măgulitoare pentru preot : eroul este în relații cu divinitatea, ca o răsplată a pietății sale. Deci el e lipsit de păcate și se bucură de grația divină, adică tocmai ceea ce colinda are intenția să-i ureze preotului.

În afară de colindele de preot cu această caracteristică fizionomie, mai există la greci și altele în care se pun pe seama preotului idealuri pur laice, în așa fel cîntate încît ele se pot potrivi și altcuiva, iar colinda poate fi confundată cu o colindă de gospodar. Aceste colinde se adresează preotului în calitatea lui de gospodar fruntaș în sat :

Aceste case-nalte, zidite din marmoră,
Cu curtea lor mare, așternută cu lespede de piatră,
Să dea Dumnezeu să aibă o mie de oi și cinci sute de capre ;
Să aibă douăzeci de perechi de boi și optsprezece iepe,
Să aibă o sută de vaci și hambarele pline ! [1025]

Totuși, în finalul colindei, se dă acestui ideal atît de pămîntesc o turnură etică, foarte potrivită pentru o figură eclesiastică, anume, i se urează preotului să aibă toate acestea spre a putea fi milostiv și ospitalier cu toată lumea :

Pentru ca rudele sale să tot intre și să iasă din casa lui, iar
prietenii de asemenea să nu lipsească,
Și cîți călători trec să vie să ospăteze și să mîie la dînsul [1026].

Învățătorul de școală primară, din sat, mai ales cînd nu e căsătorit, își are și el colinda lui aparte („σςον δαοκαλοΥ"). Subiectul ei, de obicei idilic, este pătruns de unele elemente glorificatoare luate din viața specială a învățătorului, deși a-

cestea apar adesea sub o formă umoristică şi uşor ironică, precum le aflăm de exemplu în următoarea colindă :

— Grămăticule şi cîntăreţule din psaltichie, psaltule şi cetitorule neîntrecut,
Tu care te-ai aşezat să scrii afară la lumina lunii,
De-atîta scris şi-atîta trudă multă,
Ţi-au tremurat miinile şi-ai vărsat cerneala.
— Cine-i vrednică şi iute la lucru ca să-mi spele hainele ?
Nici o fată nu-i răspunse, nici una nu-i dă vreun răspuns,
Numai cea care-l iubeşte, numai fata care-l doreşte,
Aceea îi dete răspuns, aceea îi răspunde :
— Eu sînt vrednică şi iute la treabă ca să-ţi spăl veşmintele [1027].

Fauriel de asemenea ne face cunoscută, sub forma fragmentară, o colindă similară. Asupra acestui cîntec, care în colecţia sa se găseşte sub numărul IV, ne spune el următoarele : „Cînd în casă se află un tînăr destul de înaintat în studii ca să merite numele de învăţat, i se cîntă această a patra bucată“ [1028]. Această colindă se cîntă fără îndoială şi în împrejurările relatate de Fauriel, totuşi însă ca şi varianta citată de noi, de provenienţă din Thesalia (Almyros), a fost la origine închinată exclusiv învăţătorului, care, odinioară, era în adevăr şi dascăl de biserică şi grămăticul satului totodată. [Dealtfel împrejurarea aceasta a vieţii greceşti s-a repercutat în chip absolut identic şi în Principatele Române, ceea ce probează termenul grec *dascăl*, care azi înseamnă numai cîntăreţ bisericesc, dar altădată îl desemna, în aceeaşi persoană şi pe învăţător. *Colinda de învăţător* este atestată şi la români, însă din cauze uşor de înţeles este aici de tîrzie apariţie faţă de cea a grecilor şi foarte puţin răspîndită.]

Mai importante — deoarece conţin elemente comune mai multor popoare şi fiindcă sînt mai vechi ca oricare altele — sînt colindele destinate gospodarului ce are o ocupaţie cîmpenească. Între acestea sînt şi *colindele de păstor*, în care totul se reduce la urări de noroc în creşterea vitelor. Nu e vorba aici de colindele cîntate în onoarea oricărui gospodar de sat în general, care are vite, ci despre cele specific ciobăneşti, ce au în vedere îndeosebi succesul la oi şi capre, nu şi la alte animale. Iată un exemplu :

Aici, în această curte așternută cu marmoră,
Aici, sînt o mie de oi și trei mii de capre,
Cînd se urcă sus la munte, se umple codrul întreg de turme;
Iar cînd coboară-n vale, se umple toată cîmpia.
Ele mișună ca furnicile și roiesc ca albinele,
Iar la mulsoare, spumegă hîrdaiele întocmai ca spuma mării [1029].

Abbott, între colindele pe care ni le face cunoscute din Thesalia, din regiunea muntelui Olimp, ne dă drept colindă dedicată casei („to the house") un cîntec pe care noi îl considerăm a fi fost la origine colindă de cioban. Dacă însă ea a devenit colindă pentru casă, adică o colindă de uz mai general, ce se cîntă pretutindeni, aceasta s-a întîmplat cu vremea și se explică ușor pentru această regiune muntoasă, de unde ea a fost culeasă: ocupația de păstor fiind acolo cea mai răspîndită, colinda de cioban se potrivea oricărui gospodar. Din această pricină ea s-a generalizat, devenind un fel de colindă de fereastră. Totuși, noi o cităm ca pe o colindă tipică pentru ciobani:

Aici, în această curte așternută cu marmoră,
Aici sînt o mie de oi și două mii de capre.
Le-au coborît în vale la cîmpie, ca să le pășuneze,
Și le-au dus sus la munte, ca să le adape.
Și iată că regele tocmai trecea pe-acolo, întorcîndu-se din călătoria lui.
El își struni pe Negrul din frîu și-l întrebă pe păstor:
— Bre ciobane, bre mocane, bre voinice cu sprîncene-mbinate,
Ale cui sînt oile acestea cu tălăngi de argint la gît?
— Ale boierului nostru sînt oile acestea cu tălăngi de argint.
— Și a cui e stîna aceasta împletită cu salbe de galbeni?
— Tot a boierului nostru și stîna împletită cu salbe de galbeni [1030].

Precum se vede, versurile de la începutul acestei colinde sînt identice cu cele ale colindei anterioare, probă că ele alcătuiesc un fel de formulă inițială tipică pentru specia colindelor de cioban la greci; dar mai departe cele două colinde citate diferă cu totul. Căci în timp ce prima este pur descriptivă, a doua ia un aspect epico-dramatic, care îi dă mai multă viață. Hiperbolele abundă în ambele, deși nu sînt aceleași într-o parte și în alta. Dar ne-am înșela dacă le-am considera drept pure glorificări. Ele reprezintă întotdeauna — deși în formele cele mai variate — urările colindătorilor, însă expri-

mate în așa chip ca și cum ar fi deja fapt îndeplinit. [Astfel, colindătorii, spre a ura gazdei-cioban să aibă turme de oi și de capre cît mai numeroase, se slujesc de imagini și comparații ca acelea din prima colindă, spunînd că acel colindat posedă turme așa de mari încît umplu pădurea sau cîmpul și că mișună oile ca furnicile și roiesc ca albinele de multe ce sînt.] Aceste comparații sînt caracteristice colindelor de cioban ; le cunosc bine de asemenea românii și slavii.

[Ele nu sînt la aceştia, fireşte, chiar identice cu cele greceşti ; sînt însă de acelaşi tip și au semnificații perfect analoage. La români, de exemplu, într-o *colindă de păcurar* din Hunedoara ni se spune despre cioban :

...Că el mi-ș d-are
Cîte flori pe munte
Atîtea oi de multe ;
Cîte-s viorele,
Atîtea-s mieluşele ;
Cîți-s cocoșei,
Atîția-s berbecei... [1031]

Sau, aceeași frumoasă comparație, sub o altă formă :

Colo-n jos și mai în jos
Este-un cîmp mare frumos,
Dar nu-i înălbit de flori,
Ci e înălbit de oi... [1032]

În ce privește ultima colindă grecească citată, ea este foarte interesantă prin aceea că oferă unele motive asemănătoare, dacă nu chiar identice cu cele ce le aflăm într-o colindă românească închinată ciobanului și anume în colinda cea mai răspîndită din această specie. Acțiunea, cîtă aflăm în colinda grecească, este aceea ca și-n cea românească]. O mică deosebire aflăm în aceea că la greci nu se mai află atmosfera miraculoasă din colinda românească, unde ni se povestește că însuși Dumnezeu, auzind behăitul oilor, de acolo din cer — așa de numeroase erau — s-a coborît pe pămînt și văzînd frumoasele turme a-ntrebat uimit pe păstorul l[or] ale cui sînt [1033]. În colinda grecească, în locul lui Dumnezeu este un rege. Dar e limpede că la origine avem a face cu una și aceeași temă de colind; înlocuirea de personaje este în producțiile folclorice de orice fel, fenomenul cel mai obișnuit.

Colinde pentru gospodarul plugar („εις οικοδεσπότην γεωργόν") aflăm de asemenea la greci, dar sînt mai puțin răspîndite decît oriunde aiurea, pentru motivul că grecii în general nu sînt agricultori. De aceea nici nu întîlnim o temă bine închegată pentru această specie. Iată o astfel de co-

lindă, în care urările sînt exprimate mai mult în chip direct decît ca realizate, precum e obiceiul :

— Ţie ţi se cuvine, boierule, să ai o pereche de boi aşa de vrednici,
Şi vrednici şi mîndri şi împodobiţi cu cununi în coarne.
Plugul tău să-ţi fie cu noroc, Dumnezeu să ţi-l procopsească,
Pentru ca să seceri în lungiş şi-n curmeziş şi să legi snopi voiniceşti,
Să-i clădeşti în clăi înalte cît turnurile...
Să vînturi nu grîu ci aur curat şi să cadă la pămînt galbeni [1034].

O altă colindă de plugar — de tipul urării realizate — în care elementul glorificator este foarte dezvoltat ne spune că gospodarul, ieşind la arat pentru întîia oară, îşi pune o turturică pe coarnele plugului să-i cînte, în timp ce el umple drumurile cu rodii şi seamănă ogorul brăzdat cu grîu [1035]. Munca lui este încununată de succes, deoarece are ca rezultat o măreaţă recoltă : după ce treieră, gospodarul se vede stăpînul a cinci mii de măsuri de grîu.

Dacă însă colindele de plugar sînt rare şi puţin cultivate la greci, ei au în schimb o specie de colinde pe care n-o vom afla la nici un alt popor dintre toate cîte cunosc datina colindatului. Sînt *colindele pentru marinar*. Acestea sînt foarte răspîndite şi mult mai extinse în comparaţie cu colindele celorlalte specii. Le putem considera printre colindele cele mai caracteristice ale acestui popor atît de versat în meşteşugul navigaţiei astăzi ca şi în antichitate. Colindele *de marinar* („εις ναυτικόν") sînt un produs folcloric despre care n-avem nici o îndoială că au luat naştere în Grecia ; totuşi ele nu sînt aşa de vechi ca alte specii de colinde. S-au născut dintr-o necesitate locală şi anume după modelul colindelor destinate altor ocupaţii, de natură cîmpenească. Vom cita o colindă *de corăbier* în întregime, tocmai fiindcă este aşa de tipică grecilor şi deoarece această specie e necunoscută altor popoare :

— Boierule, boieraşule, de cinci ori boierule,
Ţie ţi se cade, boierule, să ai o fregată ca s-o echipezi,
Să aibă pupa înaltă şi prora-n chip de leu.
Să aibă catarge de bronz şi odgoane de sîrmă,
Să aibă pînzele de mătase şi vergi de oţel,
Iar ca lest să aibă galbeni de Veneţia.

Cu vîntul prielnic, ea merge repede ca un nour ; cu cel mai puțin
prielnic, ca un delfin ;
Și între vîntul cel dintîi și cel de-al doilea, măsurătorul de viteză
nu coboară deloc.
De vîntul cel propice tu te bucuri, iar de cel potrivnic nici nu-ți pasă,
Și între cele două vînturi te-așezi și ospătezi.
În timpul acesta, la prora corăbiei stă de veghe însuși domnul
Christos, în mijlocul ei Preasfînta Fecioară,
Iar îndărăt, la cîrmă, șade Sfîntul Nicolae.
Să dea Dumnezeu să te duci în Englitera, ca să-ți încarci corabia
cu galbeni [1036].

Deci se urează gospodarului, corăbier de profesie, să aibă o corabie frumoasă, să-i fie favorabile întotdeauna vînturile, iar Dumnezeu împreună cu Sfînta Fecioară și cu Sfîntul Nicolae, patronul corăbierilor, să-l însoțească pe mare. I se mai urează încă să se îmbogățească, aducînd bani mulți din bogata Englitera. Colinda sfîrşeşte dorindu-i să ajungă comandantul vasului, căci sub formă de glorificare el este numit, în ultimul vers, „comandantul corăbiei" :

...Și căpitanul corăbiei să trăiască întru mulți ani ! [1037]

Precum se vede, citata colindă *de corăbier* conține toate idealurile legate de această ocupație, atît de răspîndită în Grecia, prezentîndu-ni-le, în cea mai mare parte, ca realizate.

Avem colinde speciale și pentru *gospodarul fruntaș* al satului („εις προεστῶτα κωριου"). O astfel de colindă ni-l înfățișează pe erou ca fiind bogat și foarte ospitalier cu toată lumea. /Un colind ni-l descrie ca și în colindul românesc, îl așează într-un cadru idilic : fruntașul satului doarme cu nevasta lui într-un pat de trandafiri, în timp ce peste el cad petale de flori, merele le cad în mînă, iar crenguțe mici li se răsucesc în jurul gîtului [1038]. La români, această imagine are și mai multă prospețime și viață, cu toate că motivul rămîne același/.

Boierul din sat — vreun mare proprietar, poate chiar un bogat negustor — își are de asemenea colinda lui(,εις κρχουτα'). El este lăudat pentru marea sa avere și pentru buna faimă de care se bucură în lume. O asemenea colindă ne spune că atît de mare vîlvă au stîrnit bogățiile lui, încît însuși regele se

simte foarte onorat să-l aibă de naş la nunta sa, cu care prilej boierul aduce daruri mărețe pentru miri :

— Boierule, prea cinstitule boier, tu care eşti cel dintîi onorat între oameni,
La-nceput chiar Dumnezeu te-a onorat, iar după aceea lumea-ntreagă,
Te-a onorat şi regele şi te-a poftit să-i fii nun la-nsurătoare.
Tu aduci o coroană împletită numai din galbeni şi mărgăritare,
Ca să-l cununi pe rege cu o prinţesă.
Aduci miresei ca dar un prea frumos inel
Şi-i mai aduci şi-o rochie de aur, pe care stau zugrăvite
Cîmpiile cu florile şi cerul cu stelele [1039].

Colinda pentru boier, aici citată, nu-i numai un exagerat panegiric la adresa celui colindat, după cum are aparența, ci o urare de tipul realizat.

Spre a trece în revistă întregul ciclu al colindelor speciale, nu putem omite o colindă care se cîntă într-o împrejurare cu totul aparte, anume, la casa unde este cineva plecat departe de ai săi — poate chiar în altă țară — pentru multă vreme. Această *colindă pentru cel înstrăinat* („εις άπ οδημοῦντας") este de o remarcabilă tristețe :

Păsărică-ntristată, şoimulețule pierdut în lume,
Străinătatea se bucură de tine, în timp ce eu mă otrăvesc de dorul tău.
Să-ți trimit un măr, putrezeşte pîn-acolo; să-ți trimit o gutuie, se pălește ;
Ți-aş trimite lacrimile mele într-o batistă brodată cu aur,
Dar lacrimile mele sînt fierbinți şi ard batista [1040].

O variantă aproape identică a acestei colinde, sub o formă şi mai fragmentară încă — deoarece nu ni se comunică decît patru versuri — a publicat şi Fauriel [1041]. În al său „argument" cu care o precedează, el ne face privitor la acest cîntec următoarea comunicare, interesantă de cunoscut, spre a şti exact rolul pe care o astfel de colindă îl are în ansamblul datinei : „Următoarele patru versuri sînt cîntate unde se ştie că este cineva absent. E un fel de duios cîntec de compătimire, prin care te asociezi spontan la sentimente de regret care par ar fi fost întrerupte o clipă" [1042]. Cam tot acelaşi lucru ne spune Fauriel privitor la această specie de colinde şi în citatul paragraf din „discours préliminaire" [1043].

Unui român nu-i e greu să recunoască — mai ales avînd în vedere împrejurarea în care se cîntă această colindă — că are a face aici cu cîntecul bine cunoscut în datina românească sub numele de *colindă de voinic străin*. Judecînd după forma fragmentară sub care, de obicei, apare acest colind la greci, și după faptul că nu-l aflăm în multe culegeri, conchidem că astăzi, la ei, această specie de colinde e mai puțin răspîndită ca altele. E greu de spus dacă avem a face aici numai cu o decădere a colindelor în chestiune și dacă în trecut au fost cu mult mai răspîndite. Mai sigur că nu. Asemenea cîntece, în tonul elegiac și cu melodia foarte apropiată de a bocetelor grecești μοιρολόγια constituiesc o incompatibilitate pentru atmosfera senină, optimistă prin excelență, a colindelor.

Devierea aceasta de la sensul obișnuit al cîntecelor datinei colindatului, pe care o observăm în colinda grecească a înstrăinatului, nu poate fi considerată exclusiv ca un rezultat al decadenței datinei, ci ea se mai explică și prin aceea că această specie de colinde, la greci ca și aiurea, a luat naștere mai tîrziu ca altele. Totodată mai trebuie să ținem seamă și de faptul că asemenea colinde nu sînt un produs care să fi izbucnit din sînul datinei colindatului, ci nașterea lor e datorită unei simple adaptări. Atunci cînd tendința, inerentă colindelor, de a se diviza în diferite specii, după diferite împrejurări, a luat proporții mari, s-a simțit nevoia și de-o colindă aparte pentru cazul cînd, la o casă, cineva era dus departe prin străini pe timp îndelungat. Și materialul a fost găsit de-a gata într-un gen de cîntece elegiace ale poeziei populare grecești, anume, în cîntecele de înstrăin „τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς") . Aceste cîntece, la greci — care se expatriază în număr foarte mare — sînt incontestabil cele mai frumoase și cele mai caracteristice creațiuni lirice ale muzei populare. Colinda mai sus-citată, pentru cel înstrăinat, nu-i altceva decît un cîntec de înstrăinare [1044], adaptat la situație. Adaptarea e dealtfel foarte slabă, căci colindătorii n-au făcut decît să ia un astfel de cîntec, din cele mai răspîndite, fără a-i atașa măcar un final în duhul colindelor.

Dar diviziunea colindelor în specii, la greci, merge încă și mai departe. Ei au avut pînă nu demult și *colinde aparte pentru boierul turc din sat* („εἰς ὀθωμάνον ἰδιοκτήτην τοῦ χωρίου") [1045]. [Asemenea colinde de obicei îl glorifică pe demnitarul

musulman prin diferite laude ce i se adresează, direct sau indirect, în legătură cu rangul său. Un exemplu pe care-l aflăm în culegerea lui Arabantinou[1046], colindătorul își exprimă regretul că n-a știut nimic despre sosirea boierului, pentru ca să-i iasă-n cale și să-i aștearnă drumurile cu flori frumoase. Proprietarului turc i se dă în general epitetul glorificator de *bei* („μπέη μου")și în finalul colindei i se urează s-ajungă pașă.

Are un exemplu de colind și pentru feciorul boierului turc. Acesta însă nu se deosebește aproape prin nimic de obișnuitul colind de flăcău. În el se cîntă ca ideal al situației tot voinicia : eroul se pregătește să plece la vînătoare cu șoimul și călare pe un cal negru neînvățat. Ca să arate de cîtă atenție se bucură tînărul boier și cît de viteaz este el, colinda sfîrșește cu următoarea imagine glorificatoare :

O mie de inși îl țin pe Negrul tău, o mie te așteaptă
Și altă mie te roagă :
— Stăpîne, încalecă ![1047]

Astfel de colinde apar ca [fiind] ceva curios, deoarece datina colindatului — deși de obîrșie antecreștină — este cunoscută astăzi drept apanajul exclusiv al popoarelor creștine. Totuși, în esența ei, n-a avut la origine nimic comun cu religia, așa încît colindele de tip vechi — adică cele profane, de care ne ocupăm în special aici — au putut fi dedicate și la persoane aparținînd altor religii decît cea creștină. Astfel, colinde *pentru boierul turc* sînt atestate și la bulgari, iar polonii din Małopolska cunosc colinde speciale închinate evreului, cîrciumar în sat. Deci diferența de religie pentru datina colindatului nu joacă un rol prea mare. Umblatul cu colindul la gazde de religie mahomedană sau mozaică n-a fost simțit de popor ca ceva nepotrivit, în nici un caz drept un sacrilegiu. Desigur, la aceasta a contribuit într-o oarecare măsură și preocuparea de cîștig, care a făcut pe colindător să treacă peste orice considerație de religie.

Încheiem aici ciclul colindelor, din care am căutat să ilustrăm toate speciile cunoscute la neogreci, și subliniem identitatea lor cu colindele româno-slave, atît în ce privește modul cum se divid ele în specii — după vîrstă, ocupație, rang social și diferite alte împrejurări — cît și în ce privește sensul, forma, iar adesea chiar și motivele lor de fond. Această iden-

titate poate fi urmărită de asemenea în versurile inițiale și în cele finale ale colindelor. Ele prezintă aceeași stereotipie și cam aceleași motive la greci ca și la slavi și români. Aceste versuri și la greci s-au cristalizat în formule care pot circula cu ușurință în sînul aceleiași specii de colinde și uneori în întreg ciclul — atașîndu-se la diferite colinde.

Dintre *formulele inițiale* sînt unele prin care colindătorii cer gazdelor permisiunea de a colinda :

Dacă e cu voia dumneavoastră să spunem colindele...[1048],

sau aiurea :

Dacă vă face plăcere, să mă așez jos aici afară,
Ca să vă spun buna seara și să vă urez frumos[1049].

Alteori aceste formule exprimă salutul colindătorilor către gazde :

— Bună ziua, buna seara, bună să vă fie ziua, boierule[1050],

sau :

— Buna seara la dumneavoastră, noroc bun la dumneavoastră,
Bine v-am găsit sănătoși, cinstiți boieri...[1051],

sau încă :

— Buna vremea la dumneavoastră, buna seara la dumneavoastră[1052].

Adesea la aceste salutări se adaugă și invitația adresată gazdelor, de a se scula din somn ca să asculte colinde :

— Dacă dormiți, sculați-vă,
Iar dacă ședeți jos, ascultați...[1053]

Această invitație este bine cunoscută la slavi (bulgari, ucraineni, bieloruși) și la români de asemenea.

Colindele speciale încep de obicei cu o apostrofă către cel căruia îi este închinată colinda. Astfel, la începutul colindei de gospodar vom auzi :

— Boierul meu, boierul meu, de cinci ori boierule[1054].

La începutul colindei de gospodină este în uz cunoscuta invocație glorificatoare :

— Cucoană naltă, cucoană mlădioasă, cucoană mîndră...[1055],

sau încă :

— Cucoană de argint, cucoană de aur, cucoană cu totul și cu totul de aur.[1056]

Fapt interesant de reținut, în colindele speciale închinate fetei și copiilor de orice vîrstă, apostrofa din versul inițial este adresată aproape totdeauna mamei (și destul de rar ambilor părinți), de exemplu :

— Doamna mea, pe copiii dumitale Dumnezeu să ți-i aibă în grijă [1057],

sau :

— Doamna mea, pe fiulețul dumitale, pe scumpul dumitale fiu... [1058],

sau de asemenea, într-o colindă pentru fată :

— Mamo, pe fiica dumitale, pe mica și drăguța dumitale fiică [1059].

În afară de ceea ce am relevat pîn-aici, formulele inițiale se complac de asemenea în elogii aduse curților gospodarului colindat. Cele mai multe din colindele dedicate acestuia și chiar altor membri ai familiei, încep astfel :

Aici în această curte, așternută cu marmoră [1060],

sau :

Aceste curți înalte, clădite din marmoră [1061],

sau încă :

Ne-au îndreptat aici și am venit în aceste palate
Cu două și cu trei caturi, împodobite cu marmoră... [1062]

Acest motiv există și în formulele inițiale de colind aproape la toți slavii, dar cu deosebire la ucraineni, ruși și bieloruși. [La români, în colindele gospodarului ele sînt aproape nelipsite și uneori foarte dezvoltate. Colindătorii își arată admirația față de casa gazdei la care vin să colinde, prin întrebări ce exprimă uimirea lor :

— Ale cui sînt aceste case,
De sînt dalbe și frumoase,
Prin-năuntru zugrăvite,
Prin afară poleite,
Pe deasupra stoborîte
Cu stobor de busuioc ? [1063].]

Trecînd acum la *formulele finale* din colindele grecești, observăm că ele conțin ca și colindele româno-slave urări di-

recte adresate celui colindat. De obicei însă, la greci, ele se îndrepetază către gospodar, cu toate că pot avea de obiect pe toți membrii familiei. În cazul acesta, urările în chestiune încep întotdeauna cu gospodarul și continuă în ordinea ierarhiei familiale pînă la copiii cei mai mici. Formulele-urări din final sînt adesea de o deosebită amploare și în general se cîntă după ce colindătorii au sfîrșit de cîntat colindele speciale. Ele sînt foarte asemănătoare așa-numitelor „pokoleade" ale ucarinenilor :

Aici, la casa unde am cîntat noi colinde, nici o cărămidă să nu crape,
Iar stăpînul ei să trăiască mulți ani.
Să trăiască o sută de ani, ba chiar să-i și întreacă,
Să trăiască împreună cu soția dumnealui și să-i petreacă cu bine,
Să-i trăiască și copiii și să-i gospodărească și pe dînșii
Și să capete nepoți și strănepoți ca să-i dezmierde ;
— Boierule de neam, dumneata care ai un har așa de mare,
Că strălucești în ținutul nostru întocmai ca soarele și ca luna...[1064]

Se vede bine, după începutul primului vers, că aceste urări se cîntă după ce colindele propriu-zise au fost deja cîntate :

Aici unde am cîntat...[1065]

Aceasta este expresia care face tranziția între colindă și final. În același chip la ucraineni tranziția e făcută de o expresie a primului vers din formula finală :

Și după acest cuvînt, rămîi sănătos,
Rămîi sănătos, domnule gospodar[1066].

Foarte adesea, și la greci, urările se împletesc în final cu cereri de daruri din partea colindătorilor :

— Dezleagă, boierule, dezleagă-ți punga ta cea de argint
Și dacă ai bani de argint dă-ne, dar nici galbenii de aur să nu lipsească ;
Iar dacă ai cumva și vreun urcior cu vin toarnă voinicilor să bea,
Cîtă sănătate, tot pe-atîta și bucurie vă urăm și anul acesta și totdeauna,
Să trăiești o sută de ani și cinci sute de Boboteze,
Să trăiești cît muntele Olimp, cît porumbelul cel sălbatic![1067]

[Comparaţia din ultimul vers, fiind răsărită din împrejurări de viaţă specific grecească, apare foarte des în urările finale ale colindătorilor greci. Sînt culegeri folcloirce unde ea prezintă aspecte estetice şi mai izbutite încă, de exemplu :

Să trăiască o mie de Paşti şi două mii de Boboteze,
Să-nălbească întocmai ca şi muntele Olimp şi ca porumbelul cel alb ! [1068]

Iată un alt exemplu de cerere de daruri :

Deschide-ţi punga ta cea bătută-n mărgăritare,
Şi dacă ai piaştri, dă-ni-i nouă, dă-ne şi gologani dacă ai,
Iar de ai cumva şi vin dulce, scoate şi toarnă-ne să bem... [1069]]

Deseori, în ultimele versuri ale finalului de colindă, apar salutările de rămas bun ale colindătorilor care pleacă de la gazda colindată. Ele, la fel, se întreţes cu diferite urări :

Urăm de-o mie de ori noapte bună la casa boierului nostru,
Cu sănătate şi bucurie, niciodată să nu-i lipsească acestea... [1070]

[Asemenea saluturi de adio sînt foarte cunoscute la toţi slavii, ca şi la români. Iată un exemplu de rămas bun din finalul unei colinde româneşti :

Busuioc verde pe masă,
Rămîi gazdă sănătoasă,
Că plecăm la altă casă... [1071],

sau din alta :

...Tu, gazdă frumoasă, Tu, gazdă bătrînă,
Rămîi sănătoasă ; Rămîi, ziua bună ! [1072]].

În fine, uneori, cînd colindătorii sînt mulţumiţi de chipul cum au fost dăruiţi de către gazde, ei menţionează aceasta în ultimele versuri ale formulei finale, iar urările lor de revanşă pentru buna primire au aerul unor binecuvîntări :

Aici unde am colindat, bine ne-au plătit ;
Bine să le meargă în averea lor şi în toate cele din casă... [1073]

Cu formulele finale ale colindelor am completat tabloul pe care ni l-am propus să-l schiţăm. Astfel, am trecut în revistă, de la un capăt la altul, întregul ciclu al colindelor greceşti, cu tot ceea ce ele au mai caracteristic, şi am relevat în acelaşi timp unele din numeroasele lor motive comune,

sau analoage, cu ale colindelor româno-slave. Totuşi, nu vom sfîrşi înainte de a atrage atenţia asupra unui fapt deosebit de interesant. Colindele mai sus-analizate după specii, în calitate de cîntece absolut independente unul de altul, ne sînt prezentate de mai mulţi culegători ca o singură mare colindă de tipul conglomerat, în care distingem două părţi diferite :

a) partea religioasă, care formează începutul şi care cîntă evenimentul religios al sărbătorii, şi

b) partea profană, mult mai amplă decît prima, după care urmează imediat şi cu care, în chip formal, este unită. Aceasta e tocmai partea de care ne-am preocupat în chip special, deoarece aici aflăm colindele propriu-zise. Kalligheropoulos, în colecţia sa de colinde, face un capitol aparte din aceste colinde profane, dîndu-i titlul următor : *Elogii sau cîntece de laudă, cîntate la sfîrşitul cîntărilor de sărbătoare*[1074]. Acest titlu defineşte în chipul cel mai precis locul colindelor profane în succesiunea momentelor ceremoniale din datina colindatului la greci. În partea profană a colindei mari sînt menţionaţi rînd pe rînd toţi membrii familiei, adresîndu-se fiecăruia o scurtă dedicaţie panegirică. Ordinea de succesiune este aceeaşi pe care am relevat-o mai sus : mai întîi este pomenit gospodarul, apoi gospodina, fata mare... etc.

Toate aceste colinde-dedicaţii urmează în şir una după alta, ca şi cum ar forma o singură colindă neîntreruptă. Să fie oare, întîmplător, o greşeală a culegătorilor, care le-au prezentat ca o singură colindă ? Credem că nu, fiindcă mai mulţi le-au publicat sub această formă. Totuşi, din punct de vedere al realizării practice, este cu totul neverosimil ca toată această colindă de tipul conglomerat să fie cîntată de colindători fără întrerupere, începînd cu partea religioasă şi sfîrşind cu ultima dedicaţie din partea profană. Nu poate fi îndoială că colindătorii fac pauze şi anume cea dintîi pauză trebuie să fie după partea religioasă, a doua, după versurile dedicate gospodarului, a treia, după cele dedicate gospodinei... şi aşa mai departe. Partea profană urmează după cea religioasă, fără a avea — în cele mai multe cazuri — nici un vers care să facă tranzaţia între una şi cealaltă. Totuşi, uneori, cu toată diferenţa capitală dintre cele două părţi, se întîlneşte o tentativă de legătură — deşi destul de slabă — mai ales în colindele de Anul nou, care încep cu cîntecul apocrif al Sfîntului Vasile[1075]. O oarecare încercare de a se face tran-

ziția între diferitele colinde aflăm de asemenea în partea pur profană, de la o dedicație la alta. Această tranziție, foarte comodă — precum vom vedea — este și ea cu totul slabă, aproape nu există decît în formă. Ea se reduce la un singur vers stereotip, care se repetă în tot ciclul de dedicații pe care le cuprinde partea profană. Acest vers de legătură apare cînd o dedicație sfîrșește și o alta, pentru altă persoană, începe, de exemplu, la sfîrșitul părții închinate gospodarului :

Am spus multe pentru boierul nostru, hai să spunem și pentru cucoana [1076],

sau :

Am urat [ad litteram : am zis"] pe boierul nostru, s-o urăm și pe cucoana [1077].

Apoi, la sfîrșitul versurilor dedicate gospodinei :

Am spus multe și pentru cucoana, hai să spunem pentru copii [1078],

sau aiurea :

Am colindat-o pe cuconița noastră, hai s-o colindăm și pe fiica dumneaei [1079].

Apoi, la sfîrșitul dedicației fetei și la începutul celei a flăcăului :

Am colindat-o pe fată, hai să-l colindăm acum pe fiul dumneavoastră [1080].

[Dacă gazda are mai mulți băieți, colindătorii fac tranziția la altă dedicație în același chip ca și pentru fete, repetînd versul-formulă pentru fiecare din ei în felul următor :

L-am colindat pe feciorașul (acesta al) dumitale, hai să-l colindăm și pe celălalt [1081].]

Astfel de versuri de tranziție sînt deci cu totul formale ; ele nu reușesc să ne dea nici cea mai mică iluzie că avem a face cu o singură colindă. Diferitele dedicațiuni membrilor familiei colindate par a fi cîntece deosebite, deși ele apar nu o dată redactate împreună sub forma unei colinde unice.

Cît despre partea inițială religioasă, ea este încă și mai independentă, neavînd absolut nimic comun cu dedicațiile și cu urările din care se compune partea profană. Ea rămîne colinda prin excelență religioasă, cu subiect apocrif, produs

posterior adăugat cîntecului ritual al datinei, ca un fel de preludiu, datorită influenței bisericii și a sărbătorilor creștine de care colindatul este legat.

Foarte important de cunoscut este de asemenea faptul că, la greci, cea mai mare parte dintre colindele în uz în timpul ciclului marilor sărbători de iarnă, se cîntă și primăvara, cu o săptămînă înaintea Paștelui, anume în sîmbăta lui Lazăr, de unde și numele lor de „τραγούδια τοῦ Λαζάρου“ [1082] sau „λαζαριφτικα τραγούδια“ [1083] sau simplu „λαζαριανά“ [1084], precum și numirea de „λαζαριναις“ [1085] dată colindătoarelor care umblă la această sărbătoare. În alte părți se colindă chiar la duminica Floriilor, în grecește „Κυριακή τῶν Βαίων“ De aici a luat naștere numele de „βαϊστικα τραγούδια“ [1086] pentru colindele cîntate cu acest prilej, și cel de „βαϊστραις“ [1087] dat fetelor care colindă la Florii. În această chestiune domină o totală confuzie ; în multe colecții de materiale folclorice grecești aflăm prezentate drept colinde de Crăciun sau de Anul nou, ori chiar de Bobotează, ceea ce altele, din alte regiuni, ne prezintă ca aparținînd sîmbetei lui Lazăr sau duminicii Floriilor. Și așa este în realitate, nu e nicidecum vreo eroare din partea culegătorilor. În unele localități se cîntă chiar exact aceleași cîntece și de colindătorii Crăciunului și de către cei de la pomenitele sărbători de primăvară. Această identitate perfectă pe care o constatăm între cîntecele a două datini de la diferite epoci ale anului, la greci, o aflăm și la slavi — între cei meridionali, la bulgari și sîrbo-croați, iar între cei nord-estici, la bieloruși în special. Pentru studiul genezei datinei colindatului acest fapt are o extrem de mare valoare.

Spre a sfîrși complet cu această datină la greci, ne mai rămîne încă de amintit ospățul comun al colindătorilor, care are loc după ce aceștia au terminat de umblat cu colindul. E ultimul moment al datinei. În această chestiune, Abbott ne comunică următoarele : „Aceste daruri (pe care le-au primit colindătorii) sînt încredințate de ei paracliserului din aceeași parohie, care, spre a le răsplăti munca lor, îi poftește a doua zi la un ospăț îmbelșugat. Seara, se aranjează jocuri în piața publică, unde vin mulțime de săteni. Dansul este însoțit de felurite cîntece“ [1088]. Acest moment ritual din datina colindatului se manifestă, la greci, în chip identic ca și la români și slavi (bulgari, sîrbo-croați, ucraineni). În paracliser, la care

colindătorii greci ospătează și petrec, recunoaștem ușor pe *stanenik* al bulgarilor, pe gospodarul mai chiabur pe care, la români și sîrbo-croați, îl aleg de obicei colindătorii spre a benchetui la dînsul, sau pe cîrciumarul satului, care, cum se-ntîmplă foarte adesea la ucraineni, îi primește pe colindătorii flăcăi să petreacă la cîrciumă.

[Cu ospățul final al colindătorilor, am adăugat ultima trăsătură tabloului datinei grecești, pe care ne-am propus s-o descriem, analizînd-o în părțile ei esențiale. Ar mai fi de discutat asupra unei forme speciale sub care se prezintă adesea datina la greci, prin aceea că unii dintre colindători sînt mascați, imaginînd diferite personaje. Nu voim să vorbim de colindatul măștilor, ci de datina mai sus analizată, care reprezintă elemente comune cu cele din datina mascaților [1089]. Nu vom aborda însă acest subiect aici, deoarece înseamnă să trecem la studiul altei datine, elemente ca acele amintite fiind intruse în datina colindatului cea prezentată de noi. Dealtfel, nu numai la greci întîlnim contaminații de tot felul între colindatul propriu-zis și cel al mascaților, ci și la români și la toți slavii.]

În cursul acestui studiu, am semnalat în multe rînduri — deși în treacăt — analogiile ce prezintă datina grecească cu cea a românilor și a popoarelor slave, insistînd îndeosebi asupra raporturilor greco-românești. Ne mărginim a constata că nu e nicidecum ușor de spus cu precizie cu datina cărui popor e mai asemănător colindatul grecilor ; dacă cu al vreunuia dintre popoarele slave sau dacă cu al românilor. Totuși avînd în vedere marele număr de motive comune, atît în ce privește momentele rituale ale colindatului cît și în ce privește colindele — unde identitatea cu ceea ce aflăm la români merge nu o dată pînă la amănunt —, se pare uneori că datina grecească prezintă mai multă asemănare cu cea a românilor. Faptul acesta apare destul de curios, fiindcă e de așteptat ca datina colindatului la greci să fie mai asemenea cu a slavilor și anume cu a celor meridionali. Verificarea acestei probleme, în acest sens, e de o capitală importanță pentru precizarea căilor de răspîndire a datinei în Balcani.

Demn de relevat, în legătură cu problema originilor colindatului la greci, și a căilor sale de expansiune, mai este și faptul că deși datina e cunoscută mai pretutindeni pe unde

există populaţie grecească, totuşi, se pare, ţinuturile unde ea se află în starea cea mai înfloritoare sînt cele din nordul Eladei : Thesalia, Epir şi Macedonia. Aceasta o putem constata şi din culegerile folclorice greceşti relative la datina colindatului : cele mai multe şi în acelaşi timp cele mai importante indică, drept loc de provenienţă a materialului, pomenitele regiuni. O hartă care să aibă de obiect răspîndirea geografică a datinei la greci ne-ar arăta foarte clar acest lucru, însă nu posedăm, precum nici la alte popoare dealtfel nu se află.

Încheiem aici aeastă cercetare, scopul ei nefiind acela de a dezbate multiplele probleme care se leagă de datina colindatului la greci şi de a propune soluţiile ce le credem potrivite pentru ele ; ci, în rîndul întîi, acela de-a prezenta în întregul ei datina grecească, făcînd-o cunoscută prin tot ceea ce are ea mai caracteristic şi cu deosebire prin cîntecele ei. Cercetarea noastră este totodată un studiu de sistematizare a colindelor greceşti şi de încadrare a datinei grecilor în ansamblul datinilor similare din orientul Europei, în special al tipului româno-slav. Un asemenea studiu, care formează punctul de plecare al tuturor investigaţiilor, nu s-a făcut pînă astăzi asupra datinei colindatului la greci, nici în greceşte, nici în vreo altă limbă, de aceea îl socotim cu atît mai necesar.

/Dintre popoarele balcanice, trebuie să mai pomenim de albanezi. Obiceiul nostru există şi la ei, dar pare să fie numai un slab ecou. Hahn aminteşte în trecere despre colindatul la acest popor : „Imediat după miezul nopţii (în Ajunul Crăciunului), copiii între 10 şi 15 ani, în grupuri merg din casă în casă cîntînd şi pentru asta primesc de la gazdă κολενδρα (un fel de colaci)“ [1090].

Despre cîntecele pe care le cîntă colindătorii, Hahn vorbeşte de asemenea în treacăt : „Cîntecul pe care îl cîntă este alcătuit din 10 cuvinte lipsite de sens“ [1091]. El citează chiar o colindă cu cuvinte într-adevăr de neînţeles, din care alege un singur vers, alcătuind se pare un fel de apostrofă sau refren :

„Κολενδρα Μιλενδρα“

care apare şi la popoarele vecine cu albanezii : la românii macedoneni [1092], la greci, bulgari, chiar şi la sîrbii din sud.

Dacă s-ar putea forma o apreciere despre datina albaneză numai după cele afirmate de Hahn, ar trebui observat că la ei este mult mai puţin cultivat decît la slavi şi români, mai

puțin decît în alte părți. Aceasta se datorește, probabil, faptului că această datină, cu toate că nu este de origine creștină și nu are nimic comun cu religia, este cultivată însă numai de popoare creștine. În schimb, albanezii, în majoritatea lor, sînt de credință mahomedană și sărbătorile lor nu corespund deloc sărbătorilor creștine cînd, la alte popoare, se cîntă colinde.

La românii macedoneni colindatul este mai răspîndit și mai cultivat decît la albanezi, dar și acolo se observă tendințe de decadență. Obiceiul e păstrat numai de copii și dacă am aprecia, bizuindu-ne numai pe puținele și incompletele culegeri de colinde, am trage concluzia că ele se reduc la o formulă foarte scurtă, cu ajutorul căreia colindătorii cer daruri și uneori, mai ales la urmă, adresează gazdei cîteva urări.

Am vorbit aici despre datina colindatului la românii din sud și nu în cadrul capitolului consacrat românilor din nordul Dunării, fiindcă datina la cei dintîi este cu totul diferită din cauza puternicelor influențe străine. Într-adevăr, toate popoarele vecine au lăsat urme puternice de influență asupra românilor macedoneni și a celor din Meglena. În acest grup întîlnim fenomenul dispariției totale a moștenirii etnice, înlocuită cu împrumuturi.

Aici încheiem descrierea datinei la popoarele balcanice. În afară de această peninsulă, mai sînt popoare care trăiesc mai spre nord și care, în privința colindei, pot fi clasate în grupul româno-slav. Dintre ele, cea mai mare atenție o merită ungurii. Colindatul există și la ei, dar se vede clar că nu este un produs autohton, ci împrumutat. Aceasta se constată și pe baza terminologiei : *koleda, kolinda*, folosită de unguri în denumirea cîntecelor de datină : primul termen este cunoscut tocmai în zonele din vecinătatea popoarelor slave, iar al doilea în localitățile învecinate cu cele românești. Deci datina este împrumutată de la români și slavi. Viciu spune că în Transilvania maghiarii merg cu colinda numai în acele zone în care sînt amestecați cu românii, acolo unde sînt vecini cu ei [1093]. El mai susține că a auzit pe maghiari cîntînd colinde de Crăciun, dar erau exclusiv cîntece religioase [1094]. Alexici crede la fel că datina colindatului la maghiari este un împrumut tîrziu [1095]. În privința aceasta nu poate fi nici o îndoială. Cînd maghiarii, la sfîrșitul secolului al IX-lea, s-au așezat pe cîmpiile de lîngă Tisa, datina colindatului la slavi și la ro-

mâni era de mult constituită și reprezenta tipul ucrainean-bulgar-român în stadiul celei mai mari înfloriri. Maghiarii puteau să fie numai primitorii obiceiului, ei n-au contribuit la formarea datinei. Împrumutîndu-l parțial, n-au ajuns să-i imprime vreun caracter național, cum s-a întîmplat în alte părți.

Trebuie să mai amintim aici de lituanieni și letoni, popoare neslave, care cultivă datina colindatului în estul Europei. Întîlnim la ele ultime și slabe ecouri ale datinei extinse spre nord. Regretăm foarte mult că despre existența datinei la aceste două popoare știm numai din denumirile : lit. *kalêda, kalêdos ;* let. *kalada, kaladô.*

Necunoașterea limbii și lipsa cercetărilor în acest domeniu în alte limbi ne împiedică să spunem ceva precis. Cel mult putem aminti că la letoni femeile interpretează diferite strofe, cîntate numai în timpul Crăciunului, deoarece repetă, după fiecare vers, cuvintele : „Kaladô, kaladô..." [1096].

Acest cîntec, citat de o culegătoare, nu are nimic comun cu colinda, în afară de refren. Iată una din strofe :

Țigan a fost tatăl meu
Kaladô, Kaladô !
Țigancă și mama
Kaladô, Kaladô !
Un țigan m-a făcut
Kaladô, Kaladô !
Hoinărind prin lume
Kaladô, Kaladô ! [1097].

Este un cîntec mai degrabă umoristic, departe de spiritul colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar. Dacă sensul cîntecului citat oglindește esența datinei, atunci concluzia vine de la sine, că interpreții ei erau țigani și țigance, precum și că umblatul lor cu colinda era tratat ca un fel de a hoinări prin lume. Cuvîntul *a colinda* a căpătat într-adevăr acest sens la unele popoare slave și chiar la români. Numai din faptul că datina, la letoni, a fost preluată de țigani și s-a confundat cu expresia „a umbla la cerut" se poate conchide cît de decăzută este datina la letoni.

Refrenul *kaladô* îl mai întîlnim și în cîntecele cultivate la Crăciun, în unele jocuri, la care iau parte fete și băieți, numite *La pețit*. Aceste jocuri, cu puternic element dramatic

— pentru că ele cuprind și cererea în căsătorie — sînt cunoscute și la bieloruși. Cîntecele care însoțesc aceste jocuri au forma unui dialog între doi pețitori și un grup de fete tinere [1098].

Dar aceste producții populare letone trebuie discutate în altă parte, cînd examinăm domeniul evoluției genetice a datinei colindatului. Deocamdată ne oprim la afirmația că la letoni, ca și la lituanieni, datina colindatului este foarte puțin și numai sporadic cultivată și că nu întîlnim acolo tipul bulgar-român-ucrainean.

Încheiem acest capitol cu concluzia că în afară de români și slavi, pe care-i considerăm o singură grupă, colindatul este cultivat mai mult la greci. E adevărat că la ei colindele nu sînt prea dezvoltate, ele se reduc adesea la strofe scurte, de laudă, la un anumit tip de urări, dar care nu ajung niciodată la amploarea epică și plastică a colindelor românești, bulgare și ucrainene, alcătuind o adevărată literatură. Cu toate acestea, tipul ucrainean-bulgar-român este întocmai, pînă în cele mai mici amănunte, reprezentat și la greci, atît în sfera colindelor, cît și în celelalte momente ale datinei/.

NOTE

1 G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, culegere de ..., București, Tipografia Modernă, 1885, p. 134—160 (Teodorescu, *Poezii)*.

2 *Ibidem*, p. 158.

3 Simion Mangiuca, *Călindariu iulian, gregorian și poporal român...*, cu comentariu pe anul 1882, Oravița—Brașov, 1881, p. 2. Mangiuca, în studiul său despre colinde, găsește pentru Crăciun patru categorii de colindări în loc de două, precum le-am grupat noi. Pare-se însă că Mangiuca face abuz de împărțire. Poate că din împărțirile lui s-ar cuveni să recunoaștem colindatul *pițărăilor*, care are caracterele lui specifice, însă noi îl trecem la grupul II, fiind *colind de copii mici*; precum, de asemenea, trecem *colindatul junilor*, grupat aparte de el, la tipul I. / În acest fel noi simplificăm împărțirea diferitelor tipuri de colindat practicate de români, în timpul întregului ciclu de sărbători, și le reducem la șase categorii. / (Mangiuca, *Călindariu...)*.

4 *Koledarčeta*, care se colindă la 24 decembrie *(malka kóleda)*. Cf. D. Marinov, *Narodna vera i religiozni norodni običiai. (Sbornik za*

narodni umotvoreniia i narodopisi izdava Bălgarskata Akademia na naukită v Sofia, kniga XXVIII, Sofia 1914, p. 276 (Marinov, *Ob.*,).

5 Românescul *unchieș* = moș.

6 Edmund Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten*, (Ergänzungsband XV zur Wiener Zeitschrift für Volkskunde), Wien, 1925 = (Schneeweis), p. 145.

7 Marinov, *Ob.*, p. 337—338.

8 *Ibidem*, p. 337.

9 Schneeweis, p. 149.

10 Marinov, *Ob.*, p. 309.

11 G. Dem. Teodorescu, *Noțiuni despre colindele române*, București, Tipografia „Tribunei române", 1879, p. 32. (Teodorescu, *Noțiuni*).

12 Włodzimierz Szuchiewicz, *Huculszczyzna*, tom I—II, Kraków, 1902, tom. III, Kraków, 1904, tom. IV, Kraków, 1908. (Szuchiewicz...), tom. III, p. 19 ș.u. ; Wołodymyr Hnatiuk, *Koljadki i szczedriwki*, I, II, *Etnograficznyj Zbirnyk, wydaje Etnograficzna Komisja Naukowoho Towarystwa imeny Szewczenka*, u Lwowi, XXXV—XXXVI Lwow, 1914. (Hnatiuk, *Kol.*), I, p. XV ș.u.

13 Marinov, *Ob.*, p. 309. / „De la acest drept sînt excluși acei care au vreo infirmitate, ca și acei care aparțin unei categorii sociale foarte umile sau *bastarzii*, precum și acei de altă credință". /

14 *Ibidem*, p. 309.

15 Tudor Pamfile, *Crăciunul. Studiu etnografic*, București, Socec-Sfetea, 1914, p. 36. (Pamfile, *Crăciunul*); Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe poporane*, culegere cu anotațiuni și glosar de ..., București, Socec-Sfetea, 1914, p. 9 ș.u. (Viciu, *Colinde*,).

16 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XVI.

17 Marinov, *Ob.*, p. 310.

18 *Ibidem*, p. 7.

19 *Ibidem*, p. 310.

20 *Idem*.

strîngerii darurilor a doua zi, despre care spun bătrînii lui Marinov.

21 Poate într-una sau în anumite localități să fi fost obiceiul

22 Numele de *birău* < ung. *biró* = primar, nu trebuie a da de presupus că organizarea datinei ar fi împrumut de la unguri. Cuvîntul e un simplu împrumut în datină, a cărei organizare reflectează tipul de organizare comunală din Ardeal.

23 Pamfile, *Crăciunul*, p. 168—172.

24 Viciu, *Colinde*, p. 9.

25 *Ibidem*, p. 12.

26 *Ibidem*, p. 10.

27 *Ibidem*, p. 9.

28 Pamfile, *Crăciunul*, p. 179.

29 *Ibidem*, p. 166.

30 Szuchiewicz, t. III, p. 19—20 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XV ș.u. ; *Lud*, organ Towarzystwa Ludoznawezego we Lwowie, 1895—1915. *(Lud,)*, V, p. 208.

31 Marinov, *Ob.*, p. 309 ; Oskar Kolberg, *Pokucie. Obraz etnograficzny*, 4 tomy, Kraków, 1882—1889 (Kolberg, *Pok.,)*, I, p. 86 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XV., Pamfile, *Crăciunul*, p. 36 ș.u., Teodorescu, *Noțiuni* p. 36

32 Marinov, *Ob.*, p. 309 ; Viciu, *Colinde*, p. 11 ; Teodorescu, *Noțiuni*, p. 32 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 14 ; Cercetări personale, Ialomița.

33 Viciu, *Colinde*, p. 11.

34 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XIX.

35 Szuchiewicz, t. III, p. 19.

36 P. P. Ciubinski, *Trudi etnograficesko-statisticeskoi expediții v zapadno-russkii krai*, t. III, S. Peterburg, 1872 (Ciubinski,), p. 264.

37 Jaromir Karel Erben, *Prostonárodné české pisně a řikadla*, V, Praze (Erben,). Vezi cap. *Koledy vanočni.*

38 *Materjali rękopiśmienne ze zbioru Seweryna Udzieli* (zwiczaje ludowe w czasie Świat Bożego Narodzenia), pisane w 1903-1904 = *(Rp. Udz.,)* ; Jan Świętek, *Lud nadrabski. Od Gdowa po Bochnie*, Kraków, 1893. (Świętek,), p. 69 ; *Materjały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne*, Wyd. Akad. Um., w Krakowie, *(MAAE,)*, III, p. 173.

39 Marinov, *Ob.*, p. 309.

40 Viciu, *Colinde*, p. 9 ; Cercetări personale, Ialomița ; Teodorescu, *Noțiuni*, p. 37 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XXV ; Szuchiewicz, t. III, p. 53.

41 Marinov, *Ob.*, p. 309.

42 *Ibidem*, p. 312.

43 *Idem.*

44 La fel și la ucrainieni : Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XXXIII. (Pare-se că și la români este la fel : cf. Viciu, *Colinde.)*

45 Marinov, *Ob.*, p. 311—312.

46 Cf. Viciu, *Colinde*, p. 154—155.

47 *Ibidem*, p. 9.

48 Marinov, *Ob.*, p. 312.

49 *Ibidem*, p. 313.

50 *Ibidem*, p. 312.

51 *Ibidem*, p. 312—313.

52 *Ibidem*, p. 313.

53 *Ibidem*, p. 326 ș.u.

54 Teodorescu, *Noțiuni*, p. 33; Cercetări personale; Pamfile, *Crăciunul*, p. 50.

55 Pamfile, *Crăciunul*, p. 50.

56 Cercetări personale, Cacomeanca—Ialomița.

57 În Ardeal. Cf. Viciu, *Colinde*, p. 181—195.

58 *Ibidem*, p. 183—185.

59 „De la fiecare casă capătă cîte un colac mare, care nu-i iertat a-l lua în posesiune pînă nu-l alduiesc..." Cf. Viciu, *Colinde*, p. 11.

60 I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, Imprimeria statului, 1893, p. 251, (Bibicescu, *Poezii,*); Pamfile, *Crăciunul*, p. 50; Szuchiewicz, t. III, p. 20—21.

61 Cf. astfel de strigări la Pamfile, *Crăciunul*, p. 178—179.

62 Pamfile, *Crăciunul*, p. 41.

63 Viciu, *Colinde*, p. 9—10.

64 Pamfile, *Crăciunul*, p. 164.

65 Idem.

66 Szuchiewicz, t. III, p. 19.

67 Cf. Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XIX, unde e și colindul cîntat cu acest prilej.

68 Cf. Szuchiewicz, t. III, p. 20—21.

69 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XIX.

70 Szuchiewicz, t. III, p. 21.

71 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 92.

72 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XIX — XX și XXIV.

73 *Ibidem*, p. XIX.

74 Szuchiewicz, t. III, p. 38.

75 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 92.

76 Szuchiewicz, t. III, p. 39 ș.u.

77 *Ibidem*, p. 53.

78 Idem.

79 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XXVI; Szuchiewicz, t. III, p. 73; Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 94.

80 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 95.

81 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XXV.

82 Szuchiewicz, t. III, p. 188.

83 *Ibidem*, p. 188—189.

84 *Ibidem*, p. 189.

85 *Ibidem*, p. 189—195.

86 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XXIX ș.u.

87 Szuchiewicz, t. III, p. 195—196.

88 *Ibidem*, p. 196.

89 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XXXII.

90 Szuchiewicz, t. III, p. 196.

91 *Ibidem*, p. 199.

92 *Ibidem*, p. 20 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XX.

93 Szuchiewicz, t. III, p. 54.

94 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. XX.

95 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 93.

96 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 4.

97 Acest obicei este și la români.

98 Ciubinski, III, p. 265 ; Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 94 ; Viciu, *Colinde*, p. 9.

99 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 94 ; Ciubinski, III, p. 265.

100 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 94.

101 Szuchiewicz, t. III, p. 19.

102 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 94.

103 Szuchiewicz, t. III, p. 20.

104 Ciubinski, III, p. 265.

105 Pamfile, *Crăciunul*, p. 172.

106 Viciu, *Colinde*, p. 10—14 ; Wilhelm Schmidt, *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenburgens*, Hermannstadt, 1866 (Schmidt, *Das Jahr,)* p. 3.

107 Viciu, *Colinde*, p. 10 ș.u.

108 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 96.

109 Świętek, p. 70.

110 E. V. Anicikov, *Vesennaia obriadovaia piesnia na zapadie i u slovian*, ciasti I, 1903, ciasti II, 1905, S. Peterburg *(Sb. Otdiel*, tom 74, nr. 2, tom 78, nr. 5) = (Anicikov,), I, p. 241.

111 Milčetić, *Koleda u južnich Slavena (Zb. Nar. Živ.* XXII) Zagreb, 1917, = (Milčetić,), XXII, p. 123—124.

112 Idem.

113 *Ibidem*, p. 124.

114 Idem. Pentru masa comună din Croația, pe malul Adriaticei, vezi și Praputnik, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, (Praputnik, *Zbor. živ.,)*, I, p. 220 : „De Anul nou se organizează un prînz bogat, la care sînt invitate și acele fete care și-au dat cel mai mult obolul. După masa de prînz urmează jocul".

115 Deși tendința de a le dedica cuiva în special pătrunde și aici, prin analogie cu colindele speciale. Cf. Hnatiuk, *Kol.*, I, (Colindatul la huțuli).

116 Marinov, *Ob.*, p. 312—313.

117 Teodorescu, *Noțiuni*, p. 33 ; *Poezii*, p. 17—18.

118 În Ardeal. Cf. Viciu, *Colinde*, p. 25—26.
119 Pamfile, *Crăciunul*, p. 50.
120 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 1.
121 *Ibidem*, p. 3—4.
122 *Ibidem*, p.4 ; Szuchiewicz, t. III, p. 39 ş.u.
123 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 5.
124 Marinov, *Ob.*, p. 310.
125 *Ibidem*, p. 325.
126 Teodorescu, *Poezii*, Cercetări personale, Ialomiţa ; Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, Bucureşti, Socec, 1910, (Păsculescu, *Lit. pop.,)* etc.
127 Hnatiuk, *Kol.*, I—II ; Szuchiewicz, t. III.
128 E. Romanov, *Bielorusskii Sbornik*, I—II, Kiev, 1885 ; VIII, Vilno 1912 (Romanov, *B. Sb.,)* ; *Materiiali po etnografii grodnenskoi gubernii*, Vilno, 1911 (Romanov, *Mat.,)* ; P. Bezsonov, *Bielorusskiia piesni*, I, Moskva, 1871 (Bezsonov,) ; P. B. Şein, *Bitovaia i semeinaia jizni bielorussa v obriadaci i piesniah*, tom I, ciast. I—II, *(Sb. Otdiel.*, XLI, nr. 3 ; LI, nr. 3), S. Peterburg 1887—1890 = (Şein, *jizni Brus.,)* ; Romuald Zienkiewicz, *Piosenki gminne ludu pińskiego*, Kowno, 1851 (Zienkiewicz,) ş.a.
129 Marinov, *Ob.*, p. 312.
130 Idem.
131 Teodorescu, *Poezii*, p. 18—19.
132 Idem.
133 Teodor Bălăşel, *Versuri populare române ceremonioase, adunate şi coordonate de...* vol. I, cărticica I, Craiova, Ramuri, f.a. (Bălăşel, *Versuri,)*, p. 23.
134 Teodorescu, *Poezii*, p. 16—18.
135 Idem.
136 Pamfile, *Crăciunul*, p. 179.
137 Idem.
138 *Ibidem*, p. 180.
139 *Arhiva de folclor a Moldovei şi Bucovinei, Fondul Petru Caraman* (A.F.M.B., *Caraman,)*, I, p. 3.
140 Szuchiewicz, t. III, p. 44.
141 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 3 ; Szuchiewicz, t. III, p. 46.
142 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 6.
143 *Ibidem*, p. 7—8 ; Szuchiewicz, t. III, p. 39—40, 44, 47, 49—51.
144 Szuchiewicz, t. III, p. 39, 51 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 7.
145 Szuchiewicz, t. III, p. 49.

146 *Ibidem*, p. 49—50.
147 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 8 ; Szuchiewicz, t. III, p. 47.
148 Szuchiewicz, t. III, p. 44.
149 *Ibidem*, p. 41, 45.
150 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 9.
151 *Ibidem*, p. 6.
152 *Ibidem*, p. 7.
153 *Ibidem*, p. 13—15. Pentru bieloruşi, vezi : Bezsonov, Şein, *jizni Brus.*,
154 Şi la români. Cf. Teodorescu, *Poezii*, p. 16—19.
155 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 15.
156 Szuchiewicz, t. III, p. 39—52.
157 Totuşi, la ucraineni (ţinutul huţulilor) pătrunde adesea diferenţierea din colindele speciale ; încep a fi închinate şi colindele de fereastră unei anumite persoane, în afară de şeful familiei, adică se cîntă mai multe *colinde de fereastră* pentru fiecare membru în parte Cf. Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 9—13. La români la fel, în zona Muscelului, apare diferenţierea după ocupaţie.
158 Marinov, *Ob.*, p. 311.
159 *Ibidem*, p. 313.
160 *Ibidem*, p. 311 ; *Sbornik za narodni umotvoreniia nauka*, Knižnina, Sofia *(Sb. Umotv.,)*, I, nr. 1, 4—6 ; III, nr. 1 ; XXI, p. 4.
161 Marinov, *Ob.*, p. 311, 313.
162 At. Marian Marienescu, *Colinde culese şi corectate de...*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1861 (Marienescu, *Colinde,)*, p. 167—170.
163 Pamfile, *Crăciunul*, p. 78—79 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 40—41.
164 Iacov O. Holovaţki, *Narodnîia piesni galiţkoi i ugorskoi Rusii*, I—III, Moskva, 1878 (Holovaţki,), III_2, p. 12—14, 111 ; II, p. 14 ; Ciubinski, III, p. 346—348 ; *Lud*, V, p. 209 ; Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 97—98 ; Szuchiewicz, t. III, p. 42—43, 50—52, 65—66 ; *Zbiór wiadomości do antropologji krajowej. Wydawnictwo Komisji Antrop. Akad. Um.*, w Krakowie, 1877—1895 (18 tomow) = *(Zb. W.,)*, V, p. 72.
165 Szuchiewicz, t. III, p. 52.
166 Ciubinski, III, p. 421—422.
167 *Ibidem*, p. 454 ; Holovaţki, II, p. 32 ; A. Metlinski, *Narodniia iujnorusskiia piesni*, Kiev, 1854 (Metlinski,), p. 341 ; *Zb. W.*, V, p. 81—82.
168 Szuchiewicz, t. III, p. 45. [Înainte de enumerarea fiecărui fel de vite, avem îndemnul către gazdă de a ieşi afară, ceea ce înseamnă că colindătorii sînt la fereastră. Caracter specific al colindelor de fereastră.]
169 Holovaţki, II, p. 15—16.

170 Szuchiewicz, t. III, p. 49.

171 Holovațki, II, p. 2—3.

172 *Ibidem*, III_2, p. 7—8.

173 Șein, *jizni Brus.*, p. 81—82.

174 *Ibidem*, p. 148—153 ; Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 167 ; *Zb. W.*, XVII, p. 190—191.

175 Jan Konopka, *Pieśni ludu krakowskiego*, w Krakowie, 1840, (Konopka,), p. 98, ap. Oskar Kolberg, *Krakowskie*, 4 tomy, Kraków, 1871—1875 (Kolberg, *Krak.,)*, I, p. 237 ; *MAAE*, III, p. 185, ap. J. St. Bystroń, *Polska pieśń ludowa*, Kraków, f.a., p. 56 (Bystroń, *Polska,)*.

176 *Lud*, XI, p. 149—150 (Szopka krakowska) ; *MAAE*, IX, p. 117.

177 Marianov, *Ob.*, p. 314.

178 Holovațki, II, p. 8.

179 Idem, III_2, p. 14—17 ; Jurij Fedkowicz, *Ruski cerkowni i narodni koljadki i szczedriwki*, Lwow, 1885 (Fedkowicz,), p. 40—41 ; *Lud*, V, p. 67, 210—211 ; *Zb. W.*, XI, p. 156 ; Holovațki, II, p. 39 ; Ciubinski, III, p. 336—337 ; Szuchiewicz, t. III, p. 44—45, 56—57, 60—64, 72—73 ; Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 98—99.

180 Konopka, p. 97—98, ap. Kolberg, *Krak.*, I, p. 236 ; *Zb. W.*, IX, p. 12—13 ; *MAAE*, p. 179—180 ; *Lud*, XI, p. 160—161 ; Świętek, p. 71 ; *Lud*. IX, p. 403, XIII, p. 130—131.

181 *Zb. W.*, XVII, p. 188—189.

182 *MAAE*, VI, p. 222.

183 Świętek, p. 72.

184 Ciubinski, III, p. 370.

185 *Ibidem*, p. 385—386.

186 Fedkowicz, p. 36—38.

187 *Ibidem*, p. 37.

188 *Ibidem*, p. 37—38.

189 Holovațki, II, p. 17—18, 77—78.

190 *Ibidem*, III_2, p. 14—15 ; Szuchiewicz, t. III, p. 60—61, 102, 105 ; Ciubinski, III, p. 388—390.

191 Wurzbach, *Die Sprichwörter der Polen*, II, aufl., Wien, 1852, (Wurzbach,).

192 Holovațki, III_2, p. 7.

193 Szuchiewicz, t. III, p. 43—44, 51, 65—66 ; Fedkowicz, p. 34—35 ; Ciubinski, III, p. 416 ; Holovațki, III_2, p. 111—112, 544—555 ; Șein, *jizni Brus.*, p. 76 ; Żegota Pauli, *Pieśni ludu ruskiego w Galicji*, I, Lwow, 1839 (Pauli, *rusk.,)*, p. 12 ; Jan Czeczot, *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny*, Vilno, 1846 (Czeczot,), p. 1—2 ; Hnatiuk, *Kol.*, I.

194 Marinov, *Ob.*, p. 311—312.

195 Marienescu, *Colinde*, p. 67—68. (De cele mai multe ori însă se află numai ca tablou inițial în colind, nu subiectul însuși. Cf. Pamfile, *Crăciunul*, p. 62—63.)

196 Andrei Bîrseanu, *Cincizeci de colinde*, adunate de școlari de la școalele medii din Brașov, sub conducerea lui ... *Ediția a doua*, înmulțită, Brașov, 1903 (Bîrseanu, *Colinde,)*, p. 8—9 ; Tit Bud, *Poezii populare din Maramureș*, București, Academia Română, 1908 (Bud, *Poezii,)*, p. 73 ; Viciu, *Colinde*, p. 65—66 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 23—25.

197 Pamfile, *Crăciunul*, p. 77 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 22—23 ; T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, Tip. Națională, 1880 (Burada, *Dobrogea,)*, p. 72—75 ; Cercetări personale, Ialomița.

198 Pamfile, *Crăciunul*, p. 77.

199 Idem.

200 Idem.

201 Holovațki, II, p. 31, III_2, p. 5 ; Fedkowicz, p. 38—39 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 166—171 ; Șein, *jizni Brus.*, p. 72.

202 Holovațki, II, p. 31.

203 Pamfile, *Crăciunul*, p. 77.

204 Holovațki, III_2, p. 33—34, II, p. 47 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 220—221 ; Ciubinski, III, p. 386—387, 406.

205 Pamfile, *Crăciunul*, p. 79—80 ; Ioan I. Răuțescu, *Colinde culese de* ... din comuna Dragoslavele, jud. Muscel, București, f.a. (Răuțescu, *Colinde,)*, p. 15—17 ; Burada, *Dobrogea*, p. 65—68 ; Marienescu, *Colinde*, p. 146—148 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 84—86 ; N. Păsculescu, *Lit. pop.* ; Petru Caraman, *Literatură populară*. Antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, Iași, 1982, seria „Caietele arhivei de folclor", III, (Caraman, *Lit. pop.,)*, p. 7—10.

206 Pamfile, *Crăciunul*, p. 80.

207 Răuțescu, *Colinde*, p. 17.

208 B. Antonovici i M. Dragomanov, *Istoriceskiia piesni malorusskago naroda s obiasneniiami*, I, Kiev, 1874 (Ant.—Drag.,), p. 43—46 ; Holovațki, II, p. 1—2, 50, 89—90 ; III_2, p. 30—32, 84—85, 131—132 ; Szuchiewicz, t. III, p. 78—79 ; *Lud.*, XVIII, p. 202—203 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 233—236 ; Ciubinski, p. 403—404.

209 Ant.—Drag., I, p. 44—45.

210 Szuchiewicz, t. III, p. 78—79.

211 Holovațki, III_2, p. 30—31.

212 *Ibidem*, II, p. 166—168, III_2, p. 545—546 ; Fedkowicz, p. 30—46 ; Szuchiewicz, t. IV, p. 78—79 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 252—256.

213 Holovațki, II, p. 149—152 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 72—73.

214 Marinov, *Ob.*, p. 317.

215 *Ibidem*, p. 317—318 ; *Sb. Umotv.*, XII, p. 3 ș.u., XIII, p. 10—11, XXI, p. 3—4.

216 Teodorescu, *Poezii*, p. 62—64 ; *Noțiuni*, p. 9 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 32—35.

217 Teodorescu, *Poezii*, p. 63.

218 Caraman, *Lit. pop.*, p. 33.

219 Idem.

220 *Ibidem*, p. 34.

221 Teodorescu, *Poezii*, p. 63.

222 Holovațki, II, p. 65—67, III_2, p. 35, 41—42, 58—59, 546 ; Ciubinski, III, p. 280, 285—289, 292—293 ; Pauli, *rusk.*, I. p. 9 ; Szuchiewicz, t. III, p. 99—101, 107 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 94—106.

223 Bezsonov, p. 75 ; Zienkiewicz, p. 24—26.

224 Świętek, p. 82—83.

225 Holovațki, III_2, p. 42.

226 *Ibidem*, p. 41.

227 Fedkowicz, p. 41—42.

228 Szuchiewicz, t. III, p. 100.

229 Fedkowicz, p. 41—42 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, ș.a.

230 *Sb. Umotv.*, XXI, p. 2—3.

231 Marinov, *Ob.*, p. 318.

232 Ant.—Drag., I, p. 14—21, 69—70 ; Holovațki, II, p. 18, 53—54, 62—65, 102—104, III_2, p. 22—23, 46—48, 50—51, 53—54, 56—58, 116 ; Ciubinski, III, p. 276—279, 295—297, 318—319 ; Metlinski, p. 335—336 ; Fedkowicz, p. 42—45 ; Boris Hrincenko, *Etnograficeskiie materiali*, III, Cernihov, 1899, (Hrincenko,) p. 43 ; Szuchiewicz, t. III, p. 95—97, 114—115 ; A. Tereșcenko, *Bit russkago naroda*, VII, 1848 (Tereșcenko), p. 74—75 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 41—58 ; *Lud.*, IV, p. 92—93.

233 Șein, *jizni Brus.*, p. 63—64 ; A. M. Dmitriev, *Sobraniie piesen, skazok, obriadov i obiciaev krestian sievero-zapadnago kraia*, Vilno, 1869 (Dmitriev,) p. 240—241 ; V. Dobrovolski, *Smolenskii etnograficeskii sbornik*, ciasti IV, Moskva, 1903 (Dobrovolski, *Sm.*,) p. 44 ; Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 118, 169.

234 Konopka, p. 90—91 ; Kolberg, *Krak.*, V, p. 232 ; Zygmunt Głoger, *Pieśni ludu*, w Krakowie, 1892 (Głoger, *P.*,) p. 54 ; Świętek, p. 80 ; *Zb., W.*, XIV, p. 118 ; *Lud*, V, p. 73, XIII, p. 134—135 ; MAAE, III, p. 193—195, XI, p. 143—144 ; *Rp., Udz.* (Jurczyce).

235 Świętek, p. 80.

236 Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595)*, îngr. și introd. Const. Giurescu, pref. I. Bogdan, București, Socec, 1916 (Ureche,) p. 7—8 ; Teodorescu, *Noțiuni*, p. 80—94.

237 Caraman, *Lit. pop.*, p. 57.
238 *Ibidem*, p. 58.
239 Teodorescu, *Poezii*, p. 54.
240 Caraman, *Lit. pop.*, p. 58.
241 Teodorescu, *Poezii*, p. 53.
242 Dobrovolski, *Sm.*, p. 65—67.
243 *Sb. Umotv.*, VI, p. 5, IX, p. 10, X, p. 6 ; Marinov, *Ob.*, p. 323.
244 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 36—41 ; Metlinski, p. 338 ; Ciubinski, III, p. 270—273, 278—279, 439—440 ; Holovaţki, II, p. 609—610, III_2, p. 17—18, 45—46 ; Tereşcenko, VII, p. 35.
245 Ciubinski, III, p. 179, 282—283, 291 ; Holovaţki, II, p. 29—30, III_2, p. 101, 129 ; Metlinski, p. 339—340 ; Hrincenko, III, p. 14 ; Ant.-Drag., I, p. 23—28 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 51—52 ; Răuţescu, *Colinde*, p. 28—31.
246 Kolberg, *Pok.*, I, p. 101—102; Pauli, *rusk.*, I, p. 165—166; Hrincenko, III, p. 43—44 ; Metlinski, p. 338 ; Ant.-Drag., I, p. 31—36 ; Ciubinski, III, p. 273, 275, 422—423, 431—432 ; Holovaţki, II, p. 34—35, III_2, p. 130—131 ; Szuchiewicz, t. III, p. 104—105.
247 Pamfile, *Crăciunul*, p. 86—87 ; Răuţescu, *Colinde*, p. 9—10 ; Burada, *Dobrogea*, p. 79—80 ; Elena Niculiţă-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, I, Cernăuţi, Tip. Wiegler, 1903, (Voronca, *Datinile,)* p. 336—337 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 54 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 65—67.
248 Ant.-Drag., I, p. 6—7 ; Holovaţki, II, p. 168—170 ; Szuchiewicz, t. III, p. 107 ; Hrincenko, III, p. 11—12 ; Ciubinski, III, p. 280—281.
249 Teodorescu, *Poezii*, p. 62—64 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 32—35.
250 Ant.-Drag., I, p. 7 ; Holovaţki, II, p. 154—156, III_2 p. 40 ; Dobrovolski, *Sm.*, p. 40.
251 Marinov, *Ob.*, p. 318—319 ; *Sb. Umotv.*, XII, p. 4, XIII, p. 6—7.
252 Burada, *Dobrogea*, p. 64.
253 Teodorescu, *Poezii*, p. 65—66.
254 Marienescu, *Colinde*, p. 155—156 ; Bîrseanu, *Colinde*, p. 36—37.
255 Teodorescu, *Poezii*, p. 58—61.
256 *Idem* ; Burada, *Dobrogea*, p. 97—101 ; Pamfile, *Crăciunul*, 81—82.
257 *Lud.* XVIII, p. 205.
258 Holovaţki, III_2, p. 18.
259 *Lud*, XVIII, p. 205—206.
260 Marienescu, *Colinde*, p. 155.
261 Holovaţki, II, p. 48—49.
262 *Ibidem*, III_2, p. 18—19.

263 Teodorescu, *Poezii*, p. 69.

264 *Sb. Umotv.*, XII, p. 5.

265 Bîrseanu, *Colinde*, p. 30—31.

266 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 115—116 ; Szuchiewicz, t. III, p. 94—95 ; Holovaţki, II, p. 58—59.

267 Bîrseanu, *Colinde*, p. 33—34.

268 Ciubinski, III, p. 464.

269 Szuchiewicz, t. III, p. 105.

270 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 119 ; *Kievskaia Starina*, Kiev, *(Kiev. Star.,)* 1906, vol. I, p. 10 ; Ciubinski, III, p. 281—282 ; Holovaţki, II, p. 611 ; Hrincenko, III, p. 43.

271 Szuchiewicz, t. III, p. 72.

272 Idem.

273 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 119, 123—124 ; Ciubinski, III, p. 289—290 ; Holovaţki, II, p. 168—170 ; Hrincenko, III, p. 42—43.

274 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 124.

275 Teodorescu, *Poezii*, p. 54—56.

276 Bîrseanu, *Colinde*, p. 35—36.

277 Burada, *Dobrogea*, p. 57.

278 Teodorescu, *Poezii*, p. 20.

279 Caraman, *Lit. pop.*, p. 64.

280 Marinov, *Ob.*, p. 319—320.

281 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 124.

282 Teodorescu, *Poezii*, p. 82.

283 A. N. Veselovski, *Raziskaniia v oblasti ruskago duhovnago stiha*, S. Peterburg, 1883 (Veselovski,) p. 266.

284 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 209.

285 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 120.

286 *Ibidem*, p. 214.

287 Holovaţki, III_2, p. 120.

288 Hrincenko, III, p. 48 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 217.

289 Viciu, *Colinde*, p. 124—125, 132—133.

290 *Idem.*

291 *Ibidem*, p. 124.

292 *Ibidem*, p. 125.

293 *Ibidem*, p. 124.

294 *Ibidem*, p. 125.

295 Kolberg, *Pok.*, t. I, p. 139 ; Holovaţki, II, p. 152—154 ; Ciubinski, III, p. 320, 468 ; Iwan Kolessa, *Halyćko-ruski narodnii piśni z melodijamy (Etnograficznyj Zbirnyk wydaje Etnograficzna Komisja*

Naukowoho Towarystwa imeny Szewczenko, u Lwowi) XI, p. 16—17 (Kolessa, *Hał.,)*; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 206—208.

296 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 207.

297 *Ibidem*, p. 205—206.

298 *Ibidem*, p. 149.

299 Szuchiewicz, t. III, p. 120.

300 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 209.

301 M.U.E., XVIII, p. 143.

302 Metlinski, p. 343—344 ; Ciubinski, III, p. 470—471 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 150—151.

303 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 154.

304 *Ibidem*, p. 157.

305 *Lud*, XI, p. 155—156.

306 Metlinski, p. 333.

307 Ciubinski, III, p. 313.

308 Fedkowicz, p. 48—50.

309 Șein, *jizni Brus.*, p. 67—68, 84.

310 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 154.

311 *Ibidem*, p. 146.

312 Viciu, *Colinde*, p. 126.

313 *Ibidem*, p. 127.

314 Hnatiuk, *Kol.* II, p. 147.

315 Holovațki, III_2, p. 70.

316 Bîrseanu, *Colinde*, p. 33.

317 Zinaida Radcenko, *Gomelskiia narodniia piesni.* (Bieloruskiia i maloruskiia), St. Peterburg, 1888 (Radcenko,) p. 110—111.

318 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 147.

319 Holovațki, III_2, p. 67 ; Șein, *jizni Brus.*, p. 87 ș.a.

320 Ciubinski, III, p. 299, 474 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 135.

321 Marinov, *Ob.*, p. 320—321 ; *Sb. Umotv.*, XXI, p. 5—6 ; M. Drinov, *Socineniia*, I, 1909, II, 1911, Sofia (Drinov,) II, p. 543.

322 Marinov, *Ob.*, p. 320.

323 Idem.

324 Idem.

325 *Ibidem*, p. 320—321.

326 Voronca, *Datinile*, I, p. 63—64.

327 Teodorescu, *Poezii*, p. 87.

328 *Ibidem*, p. 87—88 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 67—70.

329 Teodorescu, *Poezii*, p. 88.

330 Caraman, *Lit. pop.*, p. 68.

331 Caraman, *Lit. pop.*, p. 68 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 88—89,

332 Caraman, *Lit. pop.*, p. 68 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 88.

333 Teodorescu, *Poezii*, p. 86—89 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 67—70 ; Marienescu, *Colinde*, p. 112—113 ; Burada, *Dobrogea*, p. 58—61 ; Voronca, *Datinile*, I, p. 63—64 ; Bud, *Poezii*, p. 69 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 54—55 ; Viciu, *Colinde*, p. 123—124, 147.

334 Dobrovolski, *Sm.*, p. 39.

335 Pamfile, *Crăciunul*, p. 90—91 ș.u.

336 Caraman, *Lit. pop.*, p. 53 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 54.

337 Caraman, *Lit. pop.*, p. 53 ; Viciu, *Colinde*, p. 124.

338 Viciu, *Colinde*, p. 126—127.

339 Pamfile, *Crăciunul*, p. 92.

340 Teodorescu, *Poezii*, p. 83 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 46—47 ; Marienescu, *Colinde*, p. 50—52 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 90 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 56 ; Viciu, *Colinde*, p. 131, 135.

341 Marinov, *Ob.* p. 322.

342 Idem.

343 Ant.—Drag., I, p. 8 ; Holovațki, II, p. 65 ; Hrincenko, III, p. 20—21.

344 Holovațki, III_2, p. 118.

345 *Ibidem*, p. 73—74, 118 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 227.

346 Holovațki, III_2, p. 73—74, 118.

347 Idem.

348 Ciubinski, III, p. 314—315 ; Holovațki, II, p. 83, III_2 p. 71—75, 134 ; Szuchiewicz, t. III, p. 114 ; Hrincenko, III, p. 12—13 ; Șein, *jizni Brus.*, p. 184 ; Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 167—168 ; Dobrovolski, *Sm.*, p. 172 ; Świętek, p. 88—89 ; *Rp. Udz.* (Łazany).

349 Holovațki, II, p. 52.

350 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 185.

351 Viciu, *Colinde*, p. 125.

352 Bîrseanu, *Colinde*, p. 89.

353 Pamfile, *Crăciunul*, p. 89.

354 Ciubinski, III, p. 405 ; Pauli, *rusk.*, I, p. 6.

355 Holovațki, II, p. 61, 92—93.

356 *Ibidem*, p. 92—93.

357 *Idem*. La români e pînă azi zicătoarea „Cu ciubote roșii", pentru a desemna lucruri foarte rare și scumpe.

358 *Ibidem*, p. 92.

359 *Ibidem*, p. 89 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 254.

360 Holovațki, III_2, p. 69—70.

361 Hrincenko, III, p. 21—23 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 257.

362 Marienescu, *Colinde*, p. 109—110.

363 Viciu, *Colinde*, p. 127.

364 *Ibidem*, p. 128.

365 Marienescu, *Colinde*, p. 111.

366 Viciu, *Colinde*, p. 127—128.

367 Marienescu, *Colinde*, p. 111.

368 Viciu, *Colinde*, p. 128.

369 Șein, *jizni Brus.*, p. 162—163.

370 Fata de țigan, care urmează după cea de popă și la fel e refuzată, este element posterior, adăugat pentru a da o nuanță umoristică.

371 Dobrovolski, *Sm.*, p. 32.

372 Teodorescu, *Poezii*, p. 91.

373 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 262—264 ;Holovațki, III_2, p. 124—125, 536 ; Szuchiewicz, t. III, p. 125—126.

374 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 264.

375 Holovațki, II, p. 87, III_2, p. 73 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 245—246.

376 Viciu, *Colinde*, p. 145.

377 Caraman, *Lit. pop.*, p. 47 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 82—84 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 56.

378 Caraman, *Lit. pop.*, p. 77.

379 Teodorescu, *Poezii*, p. 77.

380 *Ibidem*, p. 79—80.

381 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 257—260, 263—264.

382 Szuchiewicz, t. III, p. 90—91.

383 *Ibidem*, p. 88.

384 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 260.

385 *Ibidem*, p. 261.

386 Idem.

387 Teodorescu, *Poezii*, p. 92.

388 *Ibidem*, p. 93.

389 Caraman, *Lit. pop.*, p. 98—99.

390 *Ibidem*, p. 93—94 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 93.

391 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 17—111.

392 Caraman, *Lit. pop.*, p. 83 ; Marienescu, *Colinde*, p. 171—173 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 104—105.

393 Marinov, *Ob.*, p. 348.

394. Idem.

395 Idem.

396 *Ibidem*, p. 310.

397 Szuchiewicz, t. III, p. 139.

398 Idem.

399 *Ibidem*, p. 138.

400 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 59.

401 Marinov, *Ob.*, p. 210.

402 Viciu, *Colinde*, p. 151—152. Cf. Colindul *de primar*, care aiurea e colind *de gospodar*.

403 Szuchiewicz, t. III, p. 21.

404 *Ibidem*, p. 29—36 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 218—219.

405 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 217.

406 Idem.

407 A.F.M.B., *Colindatul*, nr. 149 a, p. 9.

408 Burada, *Dobrogea*, p. 49—50.

409 A.F.M.B., *Caraman*, I, p. 15.

410 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 18.

411 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 218.

412 Idem.

413 *Sb. Umotv.*, XII, p. 3—4.

414 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 16.

415 Marinov, *Ob.*, p. 315.

416 *Ibidem*, p. 314.

417 Idem.

418 Holovaţki, II, p. 60, III_2, p. 52 ; Pauli, *rusk.*, I, p. 7 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 213, II, p. 81—82 ; *Lud*, V, p. 211.

419 Szuchiewicz, t. III, p. 43, 60 ; Holovaţki, III_2, p. 110 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 211—212.

420 N. I. Dumitraşcu, *Cîntări de stea şi colinde*, cu o pref. de N. Iorga, Craiova, Inst. Ramuri, colecţia „Biblioteca populară", nr. 5—6, 1923, (Dumitraşcu, *Cîntări)*, p. 127.

421 Viciu, *Colinde*, p. 165—166 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 65.

422 Szuchiewicz, t. III, p. 91—92.

423 Idem.

424 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 82.

425 Szuchiewicz, t. III, p. 92 ; *Lud*, V, p. 211—212 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 81, 83.

426 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 81.

427 Szuchiewicz, t. III, p. 92 ; *Lud*, V, p. 211—212.

428 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 83.

429 Idem.

430 Szuchiewicz, t. II, p. 88.

431 Holovaţki, III_2, p. 110, 544 ; Szuchiewicz, t. III, p. 58—60 ; Fedkowicz, p. 33—34 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 208—214.

432 Teodorescu, *Poezii*, p. 41 ; Bîrseanu, *Colinde*, p. 19—20 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 65—66 ; Viciu, *Colinde*, p. 166—167 ; Răuţescu, *Colinde*, p. 42—43.

433 *Sb. Umotv.*, XII, p. 6 ; Marinov, *Ob.*, p. 457.

434 Marienescu, *Colinde*, p. 157—160.

435 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 65.

436 Ovid Densusianu, *Viaţa păstorească în poezia noastră populară*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, vol. I—II, 1922—1923 (Densusianu, *Viaţa,*) II, p. 160.

437 Viciu, *Colinde*, p. 169.

438 Dumitraşcu, *Cîntări*, p. 127—128.

439 Marienescu, *Colinde*, p. 163.

440 Bud, *Poezii*, p. 70.

441 Bîrseanu, *Colinde*, p. 18.

442 Voronca, *Datinile*, I, p. 57.

443 Bud, *Poezii*, p. 70.

444 Bîrseanu, *Colinde*, p. 18—19.

445 Pamfile, *Crăciunul*, p. 67.

446 Răuţescu, *Colinde*, p. 39—41.

447 Bîrseanu, *Colinde*, p. 21—22 ; Viciu, *Colinde*, p. 145—147.

448 La fel motivul flăcăului cu trei mîndre.

449 Cf. Teodorescu, *Poezii*, p. 94—96 *(Iuda, Vidra)*; Caraman, *Lit. pop.*, p. 12, *(Idoliţei)*. Termenul *Iuda*, cu acelaşi înţeles, îl cunosc şi bulgarii.

450 Caraman, *Lit. pop.*, p. 13.

451 Teodorescu, *Poezii*, p. 94—96 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 12—13 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 66—67.

452 Holovaţki, II, p. 87—88, III_2, p. 81—82 ; Ciubinski, III, p. 391, 473 ; *Kiev. Star.*, 1887, I, p. 184, 1904, I, p. 10 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 235—239.

453 *MAAE*, III, p. 195—196.

454 Świętek, p. 78—79.

455 *MAAE*, III, p. 195.

456 Pamfile, *Crăciunul*, p. 179.

457 Szuchiewicz, t. III, p. 46.

458 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 45.

459 Teodorescu, *Poezii*, p. 84—86 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 7—10

460 Teodorescu, *Poezii*, p. 54—55.

461 Viciu, *Colinde*, p. 110.

462 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 65.

463 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 134 ; *Lud*, XVIII, p. 206.

464 Ciubinski, III, p. 277 ; Metlinski, p. 337.

465 Teodorescu, *Poezii*, p. 54—56.

466 Marinov, *Ob.*, p. 316 ; *Sb. Umotv.*, I, p. 12, II, p. 17, III, p. 20, V, p. 6, VIII, p. 28, X, p. 4, XI, p. 42—43, XII, p. 4 ; J. T. Iliev, *Sbornik ot narodni umotvoreniia*, kn. I, Sofia, 1889 (Iliev,) p. 27, 55, 69, 95; Kacianovski, *Pamiatnik bolgarsk narod tvorcestva*, vip. I, (Sbornik Zapadno-bolgarskih piesen), Sofia, 1882 (Kacianovski, *Pam.,)* nr. 21.

467 Teodorescu, *Poezii*, p. 50.

468 Idem.

469 Răuţescu, *Colinde*, p. 37 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 49 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 100—101.

470 Burada, *Dobrogea*, p. 82—84 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 50.

471 Teodorescu, *Poezii*, p. 49.

472 Marinov, *Ob.*, p. 316.

473 Răuţescu, *Colinde*, p. 36—38 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 49.

474 Teodorescu, *Poezii*, p. 52.

475 Idem.

476 Ant.-Drag., I, p. 69—70.

477 Viciu, *Colinde*, p. 110—112.

478 *Ibidem*, p. 110—111.

479 *Ibidem*, p. 112.

480 *Ibidem*, p. 111.

481 *Ibidem*, p. 112.

482 *Ibidem*, p. 111.

483 Ciubinski, III, p. 270—273 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 36 ş.u. ; Holovaţki, II, p. 609 ş.u.

484 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 37.

485 *Lud*, XVIII, p. 206 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 134.

486 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 134.

487 *Lud*. XVIII, p. 206.

488 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 37.

489 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 65.

490 Idem.

491 Metlinski, p. 337 ; Ciubinski, III, p. 277.

492 Hrincenko, III, p. 16 ; Holovaţki, III_2, p. 48—49.

493 *Lud*, IV, p. 86.

494 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 18.

495 *Lud*, V, p. 77—78.

496 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 11.

497 Idem.

498 Teodorescu, *Poezii*, p. 46—47.

499 *Ibidem*, p. 47—48.

500 *Ibidem*, p. 46.

501 Caraman, *Lit. pop.*, p. 91.

502 Idem.

503 Teodorescu, *Poezii*, p. 47.

504 Caraman, *Lit. pop.*, p. 92.

505 Astfel, un motiv foarte frecvent la ucraineni e următorul: Maica Domnului cere lui Isus cheile iadului ca să dea drumul sufletelor ce se chinuie. El i le dă, însă îi recomandă ca la sufletele care au păcătuit greu să nu le dea drumul:

„— Of, ai grijă, mamă, unde pui cheia,
Să nu scapi sufletele păcătoase,
Să nu dai drumul la nici un sufleţel
Care n-a avut grijă de tată şi de mamă,
Care i-a dispreţuit, cu cuvîntul i-a batjocorit,
Cu cuvîntul i-a batjocorit, cu judecata i-a judecat.
Şi nici pe-al doilea suflet să nu-l laşi,
Ce n-a primit pe sărman în casă,
Nu l-a primit, nu l-a ospătat,
Nimănui bine n-a făcut.
Nici pe-al treilea suflet să nu-l laşi,
C-a mers martor fals să fie.
Cele trei pe veci în foc să ardă,
În foc să ardă, în smoală să fiarbă".

(Cf. Fedkowicz, p. 32—33.) Fireşte, păcatele variază, căci aiurea aflăm:

„Numai pe acela să nu-l lăsăm,
Care vinerea a cîntat cîntece (sau a dansat),
Iar sîmbăta nu s-a-mbăiat,
Iar duminica dimineaţa c-a mîncat,
Pe taica şi pe maica i-a certat...".

(Cf. Ciubinski, III, p. 444.) Sau:

„Iar duminica a stat,
La biserică n-a mers,
Domnului nu s-a închinat...".

(Cf. Holovaţki, II, p. 236; Vezi şi Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 275.)

506 Dumitraşcu, *Cîntări*, p. 134.

507 *Ibidem*, p. 133—134.

508 Caraman, *Lit. pop.*, p. 50.

509 Marinov, *Ob.*, p. 531; Drinov, II, p. 547—548.

510 Szuchiewicz, t. III, p. 179.
511 Idem.
512 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 268—269.
513 Szuchiewicz, t. III, p. 180.
514 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 270.
515 Idem.
516 Idem.
517 *Ibidem*, p. 271.
518 Szuchiewicz, t. III, p. 181.
519 Idem.
520 *Ibidem*, p. 180.
521 Idem.
522 *Ibidem*, p. 181.
523 *Ibidem*, p. 180.
524 *Ibidem*, p. 180—181.
525 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 269.
526 *Idem.*
527 *Ibidem*, p. 271.
528 *Ibidem*, p. 269.
529 Szuchiewicz, t. III, p. 182.
530 *Ibidem*, p. 180.
531 *Ibidem*, p. 180—182.
532 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 269, 278.
533 *Ibidem*, p. 271.
534 Szuchiewicz, t. III, p. 187.
535 Idem.
536 *Ibidem*, p. 184.
537 Idem. (Colindul e puţin alterat la Szuchiewicz.)
538 *Ibidem*, p. 184 ş.u.
539 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 278.
540 Szuchiewicz, t. III, p. 187.
541 *Ibidem*, p. 182—183 ; Hnatiuk, *Kol.*, *II*, p. 272—276.
542 Szuchiewicz, t. III, p. 185 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 274.
543 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 269.
544 *Ibidem*, p. 268—269, 271, 276, 278 ; Szuchiewicz, t. III, p. 181.
545 Pamfile, *Crăciunul*, p. 76 ; Densusianu, *Vieaţa*, II, p. 158.
546 Holovaţki, II, p. 37.
547 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 286.
548 Fedkowicz, p. 29.
549 Holovaţki, III_2, p. 63.
550 Szuchiewicz, t. III, p. 119.

551 Holovaţki, III_2, p. 96.
552 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 293.
553 Szuchiewicz, t. III, p. 139.
554 Holovaţki, III_2, p. 554 ; Fedkowicz, p. 27—28.
555 Teodorescu, *Poezii*, p. 43.
556 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 17.
557 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 292.
558 Fedkowicz, p. 26—27.
559 Szuchiewicz, t. III, p. 52—53.
560 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 302.
561 Holovaţki, III_2, p. 556.
562 *Ibidem*, II, p. 36.
563 Teodorescu, *Poezii*, p. 40.
564 *Sb. Umotv.*, XIII, p. 8.
565 Marinov, *Ob.*, p. 311, 313.
566 *Sb. Umotv.*, XXI, p. 5.
567 *Idem.*
568 Pamfile, *Crăciunul*, p. 55.
569 *Ibidem*, p. 106.
570 Bîrseanu, *Colinde*, p. 20.
571 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 62.
572 Pamfile, *Crăciunul*, p. 53.
573 Viciu, *Colinde*, p. 129.
574 Bud, *Poezii*, p. 73.
575 *Sb. Umotv.*, XIII, p. 8.
576 Holovaţki, III_2, p. 123 ; II, p. 36.
577 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 300.
578 Pamfile, *Crăciunul*, p. 61, 59.
579 Bîrseanu, *Colinde*, p. 27—28 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 55, 57, 88—89.
580 Pamfile, *Crăciunul*, p. 91.
581 *Ibidem*, p. 93.
582 *Ibidem*, p. 62.
583 Holovaţki, II, p. 35 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 285.
584 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 288.
585 Holovaţki, II, p. 35 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 285.
586 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 298.
587 Holovaţki, II, p. 36.
588 Pamfile, *Crăciunul*, p. 81.
589 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 59.
590 Pamfile, *Crăciunul*, p. 86.

591 *Sb. Umotv.*, XXI, p. 3—6.
592 Idem.
593 Marinov, *Ob.*, p. 318.
594 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 62.
595 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 286.
596 Bîrseanu, *Colinde*, p. 4 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 87, 100.
597 Viciu, *Colinde*, p. 126.
598 Răuțescu, *Colinde*, p. 17, 19, 48.
599 Pamfile, *Crăciunul*, p. 55.
600 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 284.
601 Holovațki, III_2, p. 63.
602 *Ibidem*, p. 96.
603 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 44.
604 Răuțescu, *Colinde*, p. 38 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 87.
605 Răuțescu, *Colinde*, p. 46.
606 Teodorescu, *Poezii*, p. 83.
607 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 17 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 42—44.
608 Pamfile, *Crăciunul*, p. 102 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 39, 84.
609 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 16.
610 Fedkowicz, p. 26.
611 *Ibidem*, p. 27.
612 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 280 ; Szuchiewicz, t. III. p. 188.
613 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 281.
614 Marinov, *Ob.*, p. 326.
615 *Ibidem*, p. 327.
616 Idem.
617 Idem.
618 Viciu, *Colinde*, p. 178—179.
619 *Ibidem*, p. 181.
620 *Ibidem*, p. 182, 193—194.
621 Marinov, *Ob.*, p. 327.
622 Szuchiewicz, t. III, p. 53.
623 Idem.
624 Holovațki, III_2, p. 122.
625 Szuchiewicz, t. III, p. 188.
626 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 310.
627 Idem.
628 Marinov, *Ob.*, p. 327.
629 *Ibidem*, p. 328.
630 Viciu, *Colinde*, p. 183.
631 *Ibidem*, p. 177,

632 *Ibidem*, p. 186.
633 *Ibidem*, p. 177.
634 *Ibidem*, p. 186.
635 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 310.
636 Viciu, *Colinde*, p. 176, 183—185.
637 Bud., *Poezii*, p. 65.
638 Świętek, p. 70.
639 *Rp. Udz.*, (Jurczyce).
640 *MAAE*, III, p. 173.
641 Idem.
642 Świętek, p. 69.
643 *MAAE*, III, p. 173.
644 Świętek, p. 69.
645 Idem.
646 Idem.
647 Idem.
648 *Rp. Udz.*
649 Świętek, p. 69.
650 *Lud*, X, p. 283.
651 *MAAE*, III, p. 174, 177.
652 Konopka, p. 87 ; Kolberg, *Krak.*, p. 232.
653 Szuchiewicz, t. III, p. 45.
654 *Ibidem*, p. 47, 50—51 ș.u.
655 *MAAE*, XIII, p. 225.
656 *Lud*, IX, p. 403, XI, p. 160, XIII, p. 131 ; Świętek, p. 71 ; Kolberg, *Mazowsze*, 5 tomów, Kraków, 1885—1890 (Kolberg, *Maz.,)* *MAAE*, III, p. 179 ; Konopka, p. 97 ; Kolberg, *Krak.*, I, p. 236 ; Oskar III, p. 68 ; Wurzbach, p. 148 ; Głoger, *P.*, p. 54—55.
657 Świętek, p. 72 ; *MAAE*, VI, p. 222.
658 Zegota Pauli, *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów, 1838 (Pauli, *polsk.,)* p. 5 ; Konopka, p. 98 ; Kolberg, *Krak.*, I, p. 237 ;*Zb. W.*, IX, p. 11—12 ; MAAE, III, p. 183—185 ; Bystroń, *Polska*, p. 56—57 ; *Lud*, III, p. 72 ; Świętek, p. 72—74.
659 *Lud*, III, p. 72.
660 Holovațki, III_2, p. 15—16.
661 *Sb. Umotv.*, XXI, p. 4.
662 *Zb. W.*, IX, p. 11—12.
663 Ant.-Drag., I, p. 52—53. La bieloruși este identic : Bezsonov, p. 72—73 ; Șein, *jizni Brus.*, p. 61 ; Zienkiewicz, p. 10—12. Motivul se află și la români, în plugușor.

664 *MAAE*, III, p. 183—185. Motivul există, la fel tratat, ca şi în textul mai sus citat, după Tetmajer, şi la polonii din Silezia. Cf. Juliusz Roger, *Pieśni ludu polskiego w górnym Śląsku*, Wrocław, 1884 (Roger,), p. 208.

665 *MAAE*, III, p. 180—187 ; *Lud*, III, p. 70—72 ş.a.

666 Pauli, *polsk.*, p. 5 ; Głoger, P., p. 55.

667 Bezsonov, p. 74 ; Zienkiewicz, p. 18—22 ; Ciubinski, III, p. 471.

668 Şein, *jizni Brus.*, p. 87.

669 Szuchiewicz, t. III, p. 73—74 ; Holovaţki, III_2, p. 67, II, p. 88—89 ; Romanov, *Mat.*, p. 100—101.

670 Romanov, *Mat.*, p. 104 ; Ciubinski, III, p. 471.

671 Bezsonov, p. 74.

672 Romanov, *Mat.*, p. 104.

673 Ciubinski, III, p. 471.

674 *Ibidem*, p. 326.

675 Pamfile, *Crăciunul*, p. 58—59.

676 *Ibidem*, p. 54.

677 Viciu, *Colinde*, p. 102.

678 Marienescu, *Colinde*, p. 71.

679 Viciu, *Colinde*, p. 158.

680 Iliev, p. 260.

681 Głoger, *P.*, p. 55.

682 *MAAE*, III, p. 185.

683 Świętek, p. 72—73.

684 *Ibidem*, p. 73 ş.u.

685 *Lud*, XI, p. 151.

686 *Ibidem*, p. 154 ; Konopka, p. 93.

687 *Rp. Udz.* (Łazany).

688 Idem.

689 *Zb. W.*, XIV, p. 42—43.

690 *MAAE*, VI, p. 226.

691 Świętek, p. 84.

692 *MAAE*, III, p. 193.

693 *Lud*, XI, p. 155—156 ; Świętek, p. 85 ; MAAE, III, p. 188—189 ; Głoger, *P.*, p. 55 ; Konopka, p. 93 ; Kolberg, *Krak.*, I, p. 234.

694 *MAAE*, III, p. 190 ; *Lud*, XI, p. 157 ; Konopka, p. 92 ; Kolberg, *Krak.*, I, p. 233.

695 *Rp. Udz.*, (Jurczyce) ; *Zb. W.*, XIV, p. 43.

696 *Zb. W.*, IX, p. 272—273.

697 *Rp. Udz.* (Jurczyce).

698 *Lud*, XI, p. 151—152.

699 *Ibidem*, p. 154, 159.

700 *Rp. Udz.* (Łazany).

701 *Lud*, IX, p. 158—159.

702 Konopka, p. 91 ; J. St. Bystroń, *Pieśni ludu polskiego*, Kraków, 1924 (Bystroń, *Pieśni*,), p. 23 ; Kolberg, *Krak.*, I, p. 232—233 ; Glóger, *P.*, p. 54.

703 *Lud*, XI p. 152.

704 *MAAE*, III, p. 189—190 ; *Lud*, XI, p. 153.

705 *Rp. Udz.* (Prohocim).

706 *MAAE*, VI, p. 226—227 ; *Zb. W.*, XIV, p. 43—44.

707 *Lud*, XI, p. 160.

708 *Ibidem*, p. 159.

709 Świętek, p. 81—82.

710 *Lud*, V, p. 66.

711 Idem.

712 Holovaţki, II, p. 144.

713 Idem.

714 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 222.

715 Holovaţki, II, p. 143 ;Ciubinski, III, p. 319—320 ; Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 257.

716 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 157.

717 *Lud*, V, p. 74.

718 *MAAE*, III, p. 190—191 ; *Lud*, XI, p. 53 ; Świętek, p. 83.

719 Konopka, p. 92 ; Kolberg, *Krak.*, I, p. 233 ; Głoger, *P.*, p. 54 ; *Rp. Udz.*, (Łagiewn).

720 *MAAE*, III, p. 191.

721 Marinov, *Ob.*, p. 311.

722 Ciubinski, III, p. 329 ; Holovaţki, II, p. 85, 91, III_2, p. 94 ; Pauli, *rusk.*, I, p. 3—4 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 167—173 ; Bežsonov, p. 26—27 ; Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 430, 450, 560 ; Şein, *jižni Brus.*, p. 160—164 ; Iliev, p. 224, 238 ; Głoger, *P.*, p. 16 ; Vuk Stef. Karadžić, *Srpske narodne piesme*, I, u Beču, 1841, t. II, 1845, (Karadžić, *Srpske*,) I, p. 381 ; František Sušil, *Moravské narodni písně*, II, wyd. v Brne, 1860 (Sušil,), p. 747.

723 Pauli, *polsk.*, p. 3—4 ; Głoger, *P.*, p. 55 ; MAAE, III, p. 192 ; *Zb. W.*, IV, p. 105, XIV, p. 43 ; *Lud*, X, p. 286—287, XI, p. 155 ; *Rp. Udz.*, (Łazany).

724 *Lud*, V, p. 74—75 ; Holovaţki, II, p. 74-75.

725 Idem.

726 Holovaţki, II, p. 74—75, III_2, p. 91—92, 106, 134—135.

727 *Zb. W.*, XIV, p. 43.

728 Marinov, *Ob.*, p. 324—325.
729 Viciu, *Colinde*, p. 93.
730 *Ibidem*, p. 91, 158.
731 *Ibidem*, p. 94—95, 159.
732 Kornel, Kozłowski, *Lud. Pieśni, podania, baśnie, zwyczaje, przesady ludu z Mazowsza Czerskiego*, Warszawa, 1867 (Kozłowski,) p. 186 ; Kolberg, *Maz.*, I, p. 108 ; *Zb. W.*, X, p. 155—156.
733 Holovatki, III_2, p. 66 ; Dobrovolski, *Sm.*, p. 41—54 ; *Zb. W.*, XVII, p. 192—193.
734 Caraman, *Lit. pop.*, p. 41.
735 *Zb. W.*, IX, p. 271—272.
736 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 89.
737 Idem.
738 *Ibidem*, p. 90 ; Metlinski, p. 334 ; Holovatki, III, p. 46 ; Ciubinski, III, p. 274—275 ; *Kiev. Star.*, I, p. 186—187 ; Hrincenko, III, p. 44—46 ; Zienkiewicz, p. 22.
739 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 91.
740 Teodorescu, *Poezii*, p. 74—75 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 32—35.
741 Ciubinski, III, p. 392—393.
742 *Rp. Udz.* (Łazany).
743 Świętek, p. 88—89.
744 *Wisła, miesięcznik geograficzno-etnograficzny*, Warszawa, 1887—1905 *(Wisła.)* XVI, p. 702.
745 Pauli, *rusk.*, I, p. 33—34 ; Holovatki, II, p. 144—145, III_2, p. 86—87, 133 ; Kolessa, *Hal.*, p. 19 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 218—220.
746 Holovatki, II, p. 75 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 220.
747 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 221.
748 Holovatki, III_2, p. 86 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 221—222.
749 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 222.
750 Holovatki, II, p. 74, 76, III_2, p. 85 ; *Kiev. Star.*, I, p. 167—168 ; Hrincenko, III, p. 25 ; Kolessa, *Hal.*, p. 18 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 222—226.
751 *Zb. W.*, XIV, p. 43.
752 Wisła, XVI, p. 703.
753 Holovatki, III_2, p. 37—38 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 133.
754 Wisła, XVI, p. 703.
755 *Rp. Udz.*, (Łazany).
756 Świętek, p. 78.
757 Kozłowski, p. 189—190 ; Kolberg, *Maz.*, I, p. 107 ; *Krak*, I, p. 232 ; Konopka, p. 90—91 ; Głoger, *P.*, p. 54 ; Bystroń, *Polska*, p. 58—59 ; *Pieśni*, p. 24—25 ; *Zb. W.*, X, p. 118, XIV, p. 44 ; Świętek, p. 80 ; MAAE, III, p. 193—195, XI, p. 143—144 ; *Rp. Udz.*

758 Świętek, p. 80.

759 *MAAE*, III, p. 193—194 ; Bystroń, *Pieśni*, p. 24—25.

760 Świętek, p. 79.

761 Idem.

762 Pamfile, *Crăciunul*, p. 80 ; Răuţescu, *Colinde*, p. 3—5 etc.

763 *Zb. W.*, IX, p. 11.

764 *Ibidem*, p. 8—9.

765 Holovaţki, II, p. 154—155, III_2, p. 40 ; Ant.-Drag., I, p. 7 ; Dobrovolski, *Sm.*, p. 40.

766 Holovaţki, II, p. 2.

767 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 124.

768 *MAAE*, III, p. 194.

769 Idem.

770 Świętek, p. 81 ; *Lud.*, XI, p. 163.

771 *Lud.*, XIII, p. 134—135.

772 Caraman, *Lit. pop.*, p. 36 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 56.

773 *Zb. W.*, IX, p. 271—272.

774 *Rp. Udz.* (Łazany).

775 Świętek, p. 82—83.

776 Holovaţki, II, p. 66—67, 608—609, III_2, p. 35, 42 ; Ciubinski, III, p. 289, 294—295 ; Oskar Kolberg, *Wołyń*, Kraków, 1907 (Kolberg, *Wołyń*) p. 82—83 ; Kolessa, *Hal.*, p. 8—9 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 102—106.

777 Świętek, p. 82—83.

778 *MAAE*, III, p. 177—178.

779 *Ibidem*, p. 178.

780 *Rp. Udz.* (Prokocim).

781 *Ibidem*, (Jurczyce).

782 *Ibidem.*, (Opatkowice).

783 *MAAE*, III, p. 186.

784 *Ibidem*, p. 187.

785 Konopka, p. 87 ; Kolberg, *Krak* ; I, p. 232.

786 *Lud.*, XI, p. 163.

787 *Rp. Udz.* (Bochnia) ; *Lud.*, XI, p. 149— 150, XIII, p. 131—135.

788 *Lud.*, XI, p. 154.

789 *Rp. Udz.* (Jurczyce).

790 *Lud.*, XI, p. 154.

791 *Rp. Udz.* (Opatkowice).

792 *Ibidem* (Łagiewnice).

793 *Lud*, XI, p. 154.

794 *MAAE*, III, p. 194.

795 *Ibidem*, p. 185.

796 Świętek, p. 84 ; *Rp. Udz.* (Jurczyce).
797 Świętek, p. 84, 87.
798 *Lud*, X, p. 283, XI, p. 149.
799 *Rp. Udz.* (Łagiewnice).
800 *Lud*, XI, p. 154 ; Cf. Jan Karłowicz, *Slownik gwar polskih*, I—IV, Kraków, 1900—1911 (Karłowicz,) III, p. 394.
801 *Sbornik, slovenských národních piesni, povesti, prislovi, porekadjel, hádok, hier, obycajov a povier*, wydawa Matica Slovenska, vo Viedni *(Sb. slov.,)* I, 1870, 168.
802 Idem.
803 Ciubinski, III, p. 454.
804 Sušil, p. 742.
805 *Ibidem*, p. 748.
806 Idem.
807 *Ibidem*, p. 737.
808 *Ibidem*, p. 746.
809 Szuchiewicz, t. III, p. 41.
810 *Ibidem*, p. 38, 45.
811 Marinov, *Ob.*, p. 312.
812 *MAAE*, III, p. 174, 177.
813 Sušil, p. 749.
814 Szuchiewicz, t. III, p. 43.
815 *Zb. W.*, XVII, p. 188.
816 Marinov, *Ob.*, p. 312.
817 Teodorescu, *Poezii*, p. 39.
818 Bîrseanu, *Colinde*, p. 9.
819 Sušil, p. 749.
820 Idem.
821 Idem.
822 *Ibidem*, p. 750.
823 Bîrseanu, *Colinde*, p. 28.
824 *Idem*; Teodorescu, *Poezii*, p. 86.
825 Sušil, p. 752.
826 Idem.
827 *Ibidem*, p. 754.
828 *Ibidem*, p. 748.
829 *Ibidem*, p. 751.
830 *Ibidem*, p. 751—752.
831 *Ibidem*, p. 753.
832 Idem.
833 *Ibidem*, p. 754.

834 *Zb. W.*, IX, p. 271—272.
835 *Ibidem*, XVII, p. 193—194 ; Romanov, *Mat.*, p. 109.
836 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 93—94.
837 Sušil, p. 753.
838 *Ibidem*, p. 747.
839 *Ibidem*, p. 754.
840 Idem.
841 *Ibidem*, p. 750.
842 *Ibidem*, p. 754.
843 Teodorescu, *Poezii*, p. 62 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 32—35.
844 Prin : portretizarea calului extraordinar, întrecerea la fugă cu șoimul, cu soarele, expediții războinice, trecerea mării înot etc.
845 Sušil, p. 743.
846 *Ibidem*, p. 740.
847 Idem.
848 Idem.
849 Idem.
850 Idem.
851 *Ibidem*, p. 745.
852 *Ibidem*, p. 737—738.
853 Vezi capitolul *Colinde de fereastră*.
854 Sušil, p. 748.
855 *Ibidem*, p. 753.
856 *Ibidem*, p. 745—747.
857 *Ibidem*, p. 748, 750—752.
858 *Ibidem*, p. 742—743.
859 *Ibidem*, p. 748 ș.u.
860 Erben, p. 49—50.
861 *Lud*, XI, p. 149—150.
862 / Tipărită pentru prima dată în 1761, în Olomuniec. /
863 / Vezi capitolul *Formule introductive*. Acest vers, un fel de formulă stereotipă de început, este bine cunoscut și la alți slavi din nord și din est și îl întîlnim des și în colindele lor. La fel și la polonezi, într-un colind citat mai sus, după Pauli *polsk*, p. 5, și după Głoger, *P.*, p. 55, întîlnim : „În mijlocul curții e un arțar, Hei, leluia". Mica deosebire dintre acest vers și cel vechi morav constă în schimbarea denumirii copacului : în loc de *dubec* = stejar, avem aici *jawor* = arțar. La ucraineni. în loc de *stejar* apare alt copac, cel mai des mărul. Vezi și Al. Brückner, *Rozprany Akad. Um.*, *Wydż. fil.* L. IV, p. 308—351, Kraków, 1916 /.

864 Vezi mai ales : *Český Lid.*, XXV, p. 81 ; V. Flejšhans, *Břenovskij mnich Aleš o staro-českěm slavem vanoc (o koledě) ve věku XIV*, p. 83 ; Čenek Zibrt, *Ohlas staro česke koledy v koledach — Sbornik praci věnoranych moravskych* (Prof. Václavu Tillovi), Praha 1927, p. 46 ; Adam Fischer, *Kult Welesa u Slowian, Věstnik česke Akademije* IX, 1900 ; Frant. Černy, *Kazani kněže Matěje s českými glossami.*

865 Milčetić, p. 36.

866 *Ibidem*, p. 35.

867 *Ibidem*, p. 57.

868 *Ibidem*, p. 53.

869 *Ibidem*, p. 28.

870 *Ibidem*, p. 45.

871 *Ibidem*, 11, 35—36, 57.

872 *Ibidem*, p. 17—18.

873 *Ibidem*, p. 391.

874 *Ibidem*, p. 38.

875 *Ibidem*, p. 36.

876 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 7.

877 Milčetić, p. 38—39.

878 *Ibidem*, p. 46.

879 *Ibidem*, p. 73.

880 *Ibidem*, p. 11, 28, 53, 57, 74.

881 *Ibidem*, p. 65—66.

882 *Ibidem*, p. 57.

883 *Ibidem*, p. 28.

884 *Ibidem*, p. 33.

885 *Ibidem*, p. 28.

886 Idem.

887 Karadžić, *Srpske*, I, p. 114 ; Milčetić, p. 63—69.

888 Karadžić, *Srpske*, I, p. 115.

889 Milčetić, p. 100.

890 Karadžić, *Srpske*, I, p. 115.

891 *Ibidem*, p. 116.

892 Milčetić, p. 100.

893 Hrincenko, III, p. 37.

894 Milčetić, p. 100.

895 Dobrovolski, *Sm.*, p. 47

896 *Ibidem*, p. 48.

897 Idem.

898 *Ibidem*, p. 49.

899 Idem.

900 *Ibidem*, p. 48—48.
901 *Ibidem*, p. 48.
902 *Ibidem*, p. 50.
903 Șein, *jizni Brus.*, p. 67—68.
904 Dobrovolski, *Sm.*, p. 45—46.
905 Șein, *jizni Brus.*, p. 72—74.
906 Idem.
907 *Ibidem*, p. 69—70.
908 P. Saharov, *Piesni russkago naroda*, t. IV, S. Peterburg, 1839, (Saharov,), p. 370.
909 *Ibidem*, p. 369—370 ; A. Potebnia, *O miticeskom znacenii nekotorih obriadov i povierii*, Moskva, 1865 (Potebnia, *Mit.,)*, p. 22.
910 Anicikov, I, p. 314.
911 *Ibidem*, p. 312.
912. *Idem.*
913 *Ibidem*, p. 313.
914 Aleks. Brückner, *Starożytna Litwa ludy ib ogi*, Warszawa. 1904 (Brückner, *Litwa,)* p. 132 ș.u. ; Lubor Niederle, *Slovanské Starožitnosti. Život Starych Slovanů*, Dil., II, Sv. I, W. II, v Praze, 1924 (Niederle, *Živ.,)* II, Sv. I.
915 Bezsonov, p. 76.
916 Fedkowicz, I, p. 106.
917 Czeczot, p. 9.
918 Fedkowicz, I, p. 106.
919 Dobrovolski, *Sm.*, IV, p. 15.
920 Bezsonov, p. 71.
921 Fedkowicz, I, p. 286.
922 Cf. S. Fl. Marian, *Legendele Maicii Domnului*, București, Göbl, 1904, (Marian, *Legendele,)* ; Pamfile, *Crăciunul.*
923 Veselovski, p. 107.
924 Dobrovolski, *Sm.* ; Saharov ș.a.
925 Dobrovolski, *Sm.*, p. 16.
926 *Idem.*
927 Saharov, p. 370 ; Potebnia *Mit.*, p. 22.
928 Cf. Bezsonov, Fedkowicz, ș.a.
929 Saharov, p. 373—374.
930 P. B. Șein, *Russkiia narodniia piesni*, I, Moskva, 1870 (Șein, *Rusk.,)* p. 368—369 ; P. B. Șein, *Velikoruss v svoih piesniah, obriadah obiciaiah, vierovaniah, skazkah, legendah i.t.*, p. I, S. Peterburg, 1893 (Șein, *Velikoruss,)* ; Potebnia, *Mit.*, p. 23.
931 *Idem.*

932 Saharov, p. 371—372.

933 *Idem.*

934 Șein, *Rusk.*, p. 365—366.

935 *Ibidem*, p. 366—370.

936 *Ibidem*, p. 365.

937 Franz Miklosich, *Die Christliche Terminologie der slavischen Sprachen* (Denk. XXIV) = (Miklosich, *Term.,)* p. 22—23.

938 Marinov, *Ob.*, p. 276.

939 *Ibidem*, p. 277.

940 Mangiuca, *Călindariu*, p. 9.

941 Pamfile, *Crăciunul*, p. 37.

942 Mangiuca, *Călindariu*, p. 9.

943 Pamfile, *Crăciunul*, p. 7—9.

944 *Idem* ; Mangiuca, *Călindariu*, p. 9.

945 Marinov, *Ob.*, p. 277 ; vezi și p. VII, fig. nr. 13.

946 Mangiuca, *Călindariu*, p. 15.

947 Pamfile, *Crăciunul*, p. 9 ; Mangiuca, Călindariu, p. 10, 16 ; Marinov, *Ob.*, p. 278.

948 Kolberg, *Pok.*, I, p. 92.

949 Marinov, *Ob.*, p. 277—278.

950 *Idem.*

951 Pamfile, *Crăciunul*, p. 12.

952 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 5.

953 *Ibidem*, *p.* 5—6.

954 Teodorescu, *Poezii*, p. 11.

955 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 5 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 12.

956 Viciu, *Colinde*, p. 191.

957 *Idem* ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 5.

958 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 5.

959 Viciu, *Colinde*, p. 192 ; Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 7 ; Mangiuca, *Călindariu*, p. 11.

960 Mangiuca, *Călindariu*, p. 11.

961 *Idem.*

962 Viciu, *Colinde*, p. 191.

963 Ciubinski, III, p. 452.

964 *Ibidem*, p. 475.

965 *Ibidem*, p. 430.

966 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 367.

967 *MAAE*, IX, p. 117.

968 *Idem.*

969 Viciu, *Colinde*, p. 190.

970 Ciubinski, III, p. 138.

971 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 359.

972 Marinov, *Ob.*, p. 278.

973 G. F. Abbott, *Macedonian Folklore*, Cambridge, 1903 (Abbott,) p. 89.

974 Dem. Kalligeropoulos, *Ta kalanda holes tes Ellados*, Athenai, 1923, (Kalligeropoulos.).

975 *Ibidem*, p. 10.

976 Abbott, p. 88—89.

977 Const. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce Moderne*, I—II, Paris, 1824—1825 (Fauriel,) p. XXVIII.

978 Laographia — *Deltion tes hellenikes laographikes hetaireias*, en Athenais, *(Laographia,)*, tom. II, teuch. IV, s. 684, tom. III, teuch. I—II, s. 263, tom. VIII, teuch. I—II, s. 221 ; Kalligeropoulos, p. 25—27, 29—30, 32 ; Fauriel, II, p. 248 ; N. Tommaseo, *Canti popolari corsi, illirici, greci, toscani*, III (greci), Venezia, 1842 (Tommaseo,), p. 276 ; Arnoldus Passov, *Tragoudia Romaiika (Popularia Carmina Graeciae Recentioris)*, Leipzig, 1860 (Passov,), p. 218 ; P. Arabantinou, *Sylloge demodon asmaton tes Epeiron*, Athenai, 1880 (Arabantinou,), p. 121 ; Abbott, p. 82.

979 *Vechiul Testament*, Cartea numerelor, Cap. XVII.

980 Passov, p. 217 ; D. Sanders, *Das Volksleben der Neugriechen*, Mannheim, 1844, (Sanders,), p. 133 ; M. de Marcellus, *Chants du peuple en Grèce*, Paris, 1851, (Marcellus,), II, p. 158 ; Arabantinou ; Kalligeropoulos, p. 11—13, 16.

981 Kalligeropoulos, p. 35 ș.u.

982 Abbott, p. 89.

983 Fauriel, t. I, p. XXVI—XXVII.

984 Abbott, p. 89.

985 Kalligeropoulos, p. 82 ; N. G. Polites, *Eklogai apo ta tragoudia tou ellenikou laou*, Athenai, 1925 (Polites, *Eklogai,) p.* 214 ; Arabantinou, p. 199.

986 A. F. M. B., *Caraman*, I, p. 7.

987 Polites, *Eklogai*, p. 213 ; Kalligeropoulos, p. 82.

988 Abbott, p. 90.

989 Teodorescu, *Poezii*, p. 145, 156.

990 Polites, *Eklogai*, p. 215 ; Kalligeropoulos, p. 44, 83 ; Pan. Sepherles, *Ta kalanda tou Hagiou Basileiou*, en Laographia, tom II, teuch. IV (Sepherles,), s. 686.

991 Tommaseo, p. 277.

992 Arabantinou, p. 197—198 ; Polites, *Eklogai*, p. 214 ; Kalligeropoulos, p. 83.

993 Kalligeropoulos, p. 44 ; Arabantinou, p. 196 ; T. Chr. Chasiotou, *Sylloge ton kata ten Epeiron demotikon asmaton*, Athenai, 1866, (Chasiotou,), p. 33.

994 Kalligeropoulos, p. 44 ; Sepherles, p. 686 ; Chasiotou, p. 195.

995 Kalligeropoulos, p. 85.

996 „Și cea dintîi, cea mai bună (dintre mori) macină cu miere." Cf. Teorgiou Drosine, *Ta oraiotera demotika tragoudia tes agapes*, Athenai, 1927 (Drosine,), p. 107.

997 Kalligeropoulos, p. 85.

998 Polites, *Eklogai*, p. 216.

999 Ch. K. Priakou, *Ta kalanda tou theophaneion en te periphereia Almirou*, en Laographia (Priakou,), t. V, teuch. I—III, s. 230.

1000 *Idem.*

1001 Pamfile, *Crăciunul*, p. 87.

1002 Bîrseanu, *Colinde*, p. 27.

1003 Priakou, p. 229.

1004 Polites, *Eklogai*, p. 215.

1005 Kalligeropoulos, p. 83.

1006 *Ibidem*, p. 84.

1007 Priakou, p. 231.

1008 *Idem.*

1009 *Idem* ; Chasiotou, p. 196.

1010 Drosine, p. 107 ; Chr. Lambrake, *Tragoudia ton Tsounerkon*, en Laographia, (Lambrake,), t. V, teuch. I—III, p. 113.

1011 Kalligeropoulos, p. 45 ; Chasiotou, p. 195.

1012 Kalligeropoulos, p. 31—32.

1013 Polites, *Eklogai*, p. 215 ; Kalligeropoulos, p. 31, 84 ; Arabantinou, p. 195 ; Leonidas Zoes, *Kalanda*, en Laographia, (Zoes,), t. III, teuch. I—II, s. 264.

1014 Polites, *Eklogai*, p. 215.

1015 Priakou, p. 229.

1016 *Idem.*

1017 *Idem.*

1018 Arabantinou, p. 200—201.

1019 *Ibidem*, p. 199 ; Polites, *Eklogai*, p. 214.

1020 Priakou, p. 228.

1021 Mătușă, bunicuța mea.

1022 Kalligeropoulos, p. 85 ; Chasiotou, p. 196.

1023 Priakou, p. 227—228.

1024 Kalligeropoulos, p. 88.

1025 Polites, *Eklogai*, p. 214 ; Kalligeropoulos, p. 87 ; Arabantinou, p. 199.

1026 Polites, *Eklogai*, p. 214.

1027 Priakou, p. 228.

1028 Fauriel, t. II, p. 246, 252.

1029 Priakou, p. 231.

1030 Abbott, p. 89.

1031 Sabin V. Drăgoi, *303 colinde, cu text și melodie, culese și notate de...*, Craiova, Scrisul românesc, 1931, (Drăgoi, *Colinde,)*, p. 80 ; Viciu, *Colinde*, p. 165—166.

1032 Bîrseanu, *Colinde*, p. 18.

1033 Teodorescu, *Poezii*, p. 41.

1034 Polites, *Eklogai*, p. 213 ; Kalligeropoulos, p. 83.

1035 Priakou, p. 228.

1036 Kalligeropoulos, p. 86 ; Chasiotou, p. 194—195.

1037 Kalligeropoulos, p. 86.

1038 Polites, *Eklogai*, p. 214 ; Kalligeropoulos, p. 87.

1039 Kalligeropoulos, p. 87.

1040 Priakou, p. 230.

1041 Fauriel, t. II, p. 252.

1042 *Ibidem*, p. 246.

1043 *Ibidem*, t. I, p. XXVII.

1044 Spiridon Zambelios, *Aismata demotika tes Hellados*, Kerkyra, 1852, (Zambelios,), p. 275. Vezi *cîntecul de înstrăinare*, care este absolut identic cu colinda citată.

1045 Arabantinou, p. 201.

1046 *Idem*.

1047 *Idem*.

1048 Kalligeropoulos, p. 26.

1049 Zoes, p. 263.

1050 Kalligeropoulos, p. 40.

1051 *Ibidem*, p. 48.

1052 *Ibidem*, p. 52.

1053 *Ibidem*, p. 49.

1054 Priakou, p. 228.

1055 Polites, *Eklogai*, p. 214.

1056 *Ibidem*, p. 215.

1057 Kalligeropoulos, p. 31.

1058 *Ibidem*, p. 84.

1059 Polites, *Eklogai*, p. 216.

1060 Priakou, p. 227, 230—231.

1061 Polites, *Eklogai*, p. 214 ; Kalligeropoulos, p. 87.

1062 Kalligeropoulos, p. 43.

1063 Răuţescu, *Colinde*, p. 23.

1064 Arabantinou, p. 197 ; Kalligeropoulos, p. 81.

1065 Sau : „Aici, unde am colindat".

1066 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 287.

1067 Abbott, p. 92.

1068 Passov, p. 222.

1069 *Ibidem*, p. 220.

1070 *Ibidem*, p. 219.

1071 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 49.

1072 A.F.M.B., *Caraman*, I, p. 15.

1073 Kalligeropoulos, p. 23.

1074 *Ibidem*, p. 81.

1075 Cf. Sepherles, p. 685—686 ; Zoes, p. 263.

1076 Passov, p. 219.

1077 Kalligeropoulos, p. 44.

1078 *Ibidem*, p. 53.

1079 *Ibidem*, p. 44. Dacă gazda are mai multe fete, după ce au urat-o pe cea mai mare, colindătorii repetă acelaşi *vers-formulă* la începutul fiecărei noi dedicaţii, specificînd că adresează alteia urările : „Am urat-o pe o fată a dumitale, hai s-o urăm şi pe cealaltă".

1080 Kalligeropoulos, p. 45.

1081 *Idem.*

1082 Ch. Soule, *Ta tragoudia tou Lazarou*, in *Epeirotika Chronika periodikon syngramma hidrythen kai ekdidomenon pronoia tou Mitropolitou Ioaninon Siridonos Blachou*, Etos deuteron, 1927, teuch. I—II, Ev. Ioanninois, (Soule,), p. 182 ş.u.

1083 Abbott, p. 32.

1084 *Idem.*

1085 *Idem.*

1086 Polites, *Eklogai*, p. 213.

1087 *Idem.*

1088 Abbott, p. 93.

1089 N. G. Polites, *Meletai peri tou biou kai tes glosses tou hellenikou laou*, Paradoseis, Meros B', Athenai, 1904 (Polites, *Meletai*,), p. 1274 ş.u. ; Priakou, p. 225 ş.u. ; Abbott, p. 88.

1090 Johan Georg von Hahn, *Albanische Studien*, I—III, Viena, 1853—1854 (Hahn,), I, p. 154.

1091 *Idem.*

1092 Pericle Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor*, București, Tip. Corpului didactic, 1900, (Papahagi, *Lit. pop.,)*.

1093 Viciu, *Colinde*, p. 17.

1094 *Ibidem*, p. 18.

1095 Gheorghe Alexici, *Texte din literatura poporană română*, t. I; *Poezia tradițională*, Budapesta, Editura autorului, 1899 (Alexici, *Texte,)*, p. 288.

1096 *Sb. W.*, XV, p. 232.

1097 *Idem.*

1098 *Ibidem*, p. 237.

PARTEA A II-A

ORIGINEA DATINEI

Ciclul sărbătorilor romane de iarnă în relație cu sărbătorile noastre

Să aruncăm o scurtă privire asupra sărbătorilor de care era legată această datină la romani. Desigur, cea mai importantă pentru noi e sărbătoarea Calendelor lui ianuarie, cînd se serba începutul anului la romani și cînd avea loc datina în lumea veche romană. Totuși, romanii aveau un întreg ciclu de sărbători de iarnă care se țineau lanț și din care Calendele sînt numai o verigă. Să examinăm deci întregul șir de sărbători, care, prin faptul că se succedau imediat una după alta și cădeau toate în aceeași perioadă a anului, s-au putut influența reciproc prin infiltrări de elemente trecute de la una la alta, fapt care va fi avut răsunet și în datinile ce urmărim.

Ciclul începea cu Brumalia care în imperiul de răsărit durau 24 de zile după numărul literelor din alfabetul grecesc și nobilimea își alegea ziua corespunzătoare literei inițiale a numele fiecăruia din ei. Brumalia durau între 24 noiembrie și 17 decembrie [1] : 24 noiembrie corespundea lui α , 25 noiembrie lui β , 26 noiembrie lui γ ... și 17 decembrie lui ω . Ele erau foarte populare în Tracia și aveau loc în cinstea lui Dionis Tracicul. Brumalia sînt interesante prin faptul că în imperiul bizantin, care ne preocupă îndeosebi, ele vor fi primit unele datine din Dionisiacele de toamnă, așa-numitele *Micile Dionisiace* [2] și care cădeau către finele lui noiembrie, cînd se serba isprăvitul culesului de vii și a pregătirii vinului. Vor fi trecut în Brumalia, care urmau după ele, unele măști din cortegiul lui Dionis, de exemplu : mascarea bărbaților ca femei și viceversa [3].

Imediat după Brumalia începeau Saturnalia ce durau o întreagă săptămînă, de la 17 decembrie la 23 decembrie, și erau legate de *Opalia,* aveau loc în onoarea lui Saturn, zeul semănăturilor, și a soției sale, Ops, ce personifica rodnicia pămîntului [4]. După identificarea lui Saturn cu Cronos, zeul vîrstei de aur, cel mai tîrziu în secolul III î.e.n., sărbătoarea romană trece și la greci sub numele de Kronia, la aceeași dată, pe cînd *Kronia* băștinașă grecească se celebra vara la sfîrșitul secerișului [5].

Saturnalia se caracterizau printr-o deosebită libertate și veselie exuberantă : „în timpul acestei perioade, respectul legii și al moralității dispărea complet ; toată lumea se deda la o bucurie și veselie dintre cele mai extravagante. Patimile, chiar violente... se manifestau cu o liberalitate pe care nimeni n-ar fi suferit-o vreodată în cursul normal al vieții obișnuite" [6]. Ospețe copioase și chiar orgiastice, diferite jocuri, vizite reciproce, schimb de daruri... formează complexul de petreceri ce aveau loc cu prilejul Saturnaliilor. Aceste petreceri aveau pretenția să dea lumii un ideal de viață veselă și lipsită de griji, o imagine a legendarei domnii a lui Saturn pe pămînt. De aceea tocmai, unul din caracterele de frunte ale sărbătorii este ștergerea totală a diferenței dintre clase : „Amănuntul care pare a fi izbit cel mai mult, chiar pe cei vechi, este extrema libertate acordată cu această ocazie sclavilor. Orice deosebire dintre oamenii liberi și clasa servilă era atunci desființată. Sclavul putea atunci să-și rîdă de stăpînul său... să se pună la masă cu el... nici un cuvînt de repros nu putea să-i fie adresat" [7]. Ba mai mult încă, nu numai o temporară egalizare a claselor are loc, ci chiar de-a dreptul o intervertire a rangurilor sociale : stăpînii slujesc la masă pe sclavi [8]. Tot la Saturnalii avea loc alegerea regelui serbării, cu libertăți și drepturi nelimitate, și uciderea lui apoi [9]. Cam așa se prezentau Saturnaliile.

Această sărbătoare era considerată de cei vechi drept un fel de periodică reîntoarcere, pentru o clipă, a vîrstei de aur [10], [caracteristică prin egalitatea desăvîrșită între oameni, lipsa de proprietate particulară și bunul trai pe pămînt]. E lesne de înțeles dar, din caracterele mai sus expuse, pentru ce Saturnaliile se bucurau în imperiul roman de o neînchipuită popularitate în marile mase de pretutindeni.

De-abia o săptămînă despărțea Saturnaliile de o altă sărbătoare, care avea încă și mai mare trecere și era tot așa de veselă și de zgomotoasă ca și ele, anume Kalendae Januarii, ce avea loc în primele zile ale lui ianuarie și începea anul roman. „Kalendae seu festum Kalendarum, ita appellant scriptores publicas illas ac superstitiosas laetitias quas Kalendis Januarii quibus annus aperitur, exhibuere primum gentiles, usurpavere etiam postmodum Christiani..." [11]. Ele erau închinate lui Janus cel cu două fețe [12]. Despre Calendele lui ianuarie spune Libanius : „Sărbătoarea Calendelor era pretutindeni celebrată, pînă unde se întindeau granițele împărăției romane. Pe acest întins teritoriu totul e în mișcare, totul se bucură, totul e foarte bine dispus, de-ar fi posibil ar da aripi cursului vremii : fiecare popor, fiecare oraș, fiecare familie, fiecare individ ar zori sosirea sărbătorii. Pretutindeni ea este serbată : în toate văile, pe toate dealurile, pe toți munții, pe mări și fluvii..." [13]. Iar Lydus o numește *„sărbătoarea cea mai venerată la romani"* [14].

Sărbătoarea începea de fapt din ajun. Toată noaptea dinspre Calende vegheau așteptîndu-le *(Vigilia)*. Dis-de-dimineață își împodobesc ușile caselor cu crengi verzi de lauri. Dimineața încep și vizitele „clienților" la patricieni și în genere a inferiorilor la superiori, cu care ocazie chiar cel mai înalt funcționar în stat primește el însuși pe vizitatori, sărută pe fiecare și-l dăruiește cu o monedă de aur și chiar el primește daruri în schimb [15]. Ziua întîi a Calendelor se petrece în vizite, *dăruiri reciproce,* iar pe lîngă acestea o trăsătură foarte caracteristică a întregii sărbători : *urările* pentru noul an ce începea. În ziua a doua nu se mai dau daruri și era tradiția de a sta acasă. În ziua a treia erau îndătinate alergări de cai [16]. În timpuri mai tîrzii ale epocii imperiale, sărbătoarea Calendelor lui Ianuar dura pînă în ziua a cincea a acestei luni.

În tot acest timp cît durau Calendele, aveau loc chefuri și ospețe continui ce țineau noaptea întreagă, chiar și rivalizau în copiozitate și veselie cu cele de la Saturnalia. Iar în prima zi : „antequam sol oritur comedunt vel favum mellis vel aliquod dulce ut tot annus procedat eis dulcis, sinelite et labore" [17]. Firește, în prima zi ca început de an, tot ceea ce i se întîmpla fiecăruia avea însemnătate de *omen :* prima mîncare [18], primul întîlnit [19], primul mușteriu în prăvălie [20]. Iar

primele douăsprezece zile ale lui ianuarie erau socotite ca prevestitoare pentru întregul an și fiecare din ele se identifica cu una din lunile anului. De presupus că și diferite vrăji aveau loc în timpul Calendelor.

Imediat după Calende, iar mai tîrziu cu totul contopite cu ele, urmau Vota, care aveau loc în cinstea împăratului și se celebrau de toți funcționarii din întregul imperiu roman. În timpurile mai vechi, această sărbătoare avea loc la 2 ianuarie [21]. Atunci se exprimau în chip solemn urări pentru sănătatea și fericirea împăratului („Votorum nuncupatio") [22].

Aici s-ar încheia ciclul sărbătorilor de iarnă la romani. *Din întregul ciclu, însă, cele mai însemnate și mai iubite de popor erau Saturnalia și Calendae Januariae, care, către sfîrșitul clasicității romane, datorită și apropierii uneia de alta, precum și multor puncte comune, ele se unesc, iar treptat se confundă cu totul* [23]. Aceste sărbători erau răspîndite pretutindeni de legionari, funcționari, sclavi... și se bucurau de cea mai mare popularitate în toate provinciile imperiului roman.

Totuși, pentru completarea desăvîrșită a ciclului acesta, mai trebuie să amintim și niște sărbători nu așa de zgomotoase și publice, ci cu un caracter mai mult intim și familiar, ce aveau loc în aceeași perioadă în cinstea sufletelor morților (Lares). Acestea sînt Compitalia și Larentalia. Primele nu mult după Saturnalii, într-o zi hotărîtă de pretor, iar ultimele la sfîrșitul lui decembrie.

În mijlocul acestui ciclu tradițional roman însă, la începutul erei creștine vine să se infiltreze o sărbătoare asiatică, în cinstea lui Mithra, zeul soarelui : *Dies Natalis Solis Invicti*. Ea e adusă din Orient de legionarii romani și în scurt timp se răspîndește într-atît încît cultul acestei divinități exotice, necunoscute pînă atunci, ajunge să fie recunoscut ca religie de stat sub Aurelian [24], la finele secolului III e.n., cînd ea este fixată definitiv în calendarul roman, la 25 decembrie, deci între Saturnalii și Calende.

Ciclul acesta de sărbători păgîne ne interesează, fiindcă mai tîrziu, suprapunîndu-se peste el ciclul de sărbători creștine, acestea au moștenit de la cele dintîi, cu toată opoziția bisericii, nenumărate credințe, superstiții și datine, și la tot pasul vom întîlni elemente care adesea, deși în forme ce par a fi creștine, totuși de fapt ele țin de primul strat arhaic păgîn de la temelie.

Să trecem acum la sărbătorile creştine, care au înlocuit pe cele păgîne romane mai sus-citate. Sărbătorile creştine de iarnă formează, de asemenea, un întreg ciclu, care, dacă nu e aşa de lung ca acel păgîn, durează şi el îndeajuns ca să se poată compara cu acela : de la 24 decembrie pînă la 7 ianuarie, adică timp de două săptămîni.

Cea mai mare sărbătoare din acest ciclu creştin este Crăciunul, care are aceeaşi copleşitoare înrîurire asupra tuturor celorlalte, precum sărbătoarea Calendelor lui ianuarie unită cu Saturnaliile din ciclul păgîn. Să vedem data la care biserica fixează Crăciunul, împrejurările în care are loc această fixare şi, mai ales, ce anume sărbătoare din ciclul păgîn roman înlocuieşte. Crăciunul, la începutul erei creştine, n-a avut o dată precisă, definitivă. Părinţii bisericii au datat întîia oară Crăciunul la 6 ianuarie, dată stabilită prin analogie cu creaţiunea celor dintîi oameni, fiidcă Isus Christos venea pe lume ca om. Teologii, ţinînd seama de diferite indicaţii biblice, precum şi de proorociri, ajung la concluzia că : „Christos nu numai că a murit în aceeaşi zi cînd a căzut Adam, ci s-a şi născut în ziua în care se născuse Adam“ [25]. Aceeaşi dată însă sărbătoreşte două evenimente religioase simultan : naşterea şi botezul Domnului. De ce au fost fixate odată ? Fiindcă simbolica creştină tălmăceşte botezul drept naşterea spirituală a lui Christos, pe cînd naşterea propriu-zisă era numai naşterea materială. Deci şi una şi alta sînt naşterea Domnului, care se pot întruni în aceeaşi zi şi confunda. Sau, precum spune un teolog anonim citat de Paulus Cassel : „Dacă astăzi a fost născut sau a fost botezat Domnul Isus, rămîne bine stabilit că : fie că s-a născut din Fecioara Maria, fie că el s-a născut prin botez, atît naşterea cărnii cît şi cea a spiritului ne este sfîntă...“ [26]. Cu vremea, nemafiind înţeleasă de credincioşi alegoria naşterii spirituale şi trupeşti serbate împreună la 6 ianuarie, teologii au căutat altă dată pentru naşterea propriu-zisă a lui Christ şi au ales-o pe cea de 25 decembrie. Fixarea Crăciunului la această dată are loc în secolul IV. Întîia oară e sărbătorit la Roma în 354, apoi în Constantinopol la 375, în Antiohia la 386... Pe ce bază vor fi ales ei data de 25 decembrie, nu se poate şti pozitiv ; faptul însă că ea coincidea cu sărbătoarea naşterii lui Mithra, *Natalis Solis Invicti,* a făcut pe unii cercetători să creadă că aici avem a face cu o alegere simbolică şi anume Christ a fost înţeles ca *Sol Invictus* [27]. În

aceasta s-ar vedea și un deosebit tact al bisericii de a înlocui o sărbătoare păgînă, neschimbînd nimic, numai răstălmăcind simbolul. Cassel încearcă să combată părerea aceasta, foarte curentă pînă la el și după el; totuși argumentele lui nu par a fi hotărîtoare [28].

Altă ipoteză e că biserica a urmărit, prin fixarea Crăciunului la această dată, să înlocuiască nu numai sărbătoarea soarelui divinizat, ci și sărbătoarea Saturnalia, care se aflau una după alta. Iar Weinhold crede că Crăciunul înlocuiește și la germani o sărbătoare păgînă de origine germană, corespunzătoare lui *Dies Natalis Solis Invicti* [29].

Dar Crăciunul vine să înlocuiască și sărbătoarea Calendelor lui ianuar, nu prin faptul că ar fi fost vreodată fixată la 1 ianuarie, însă prin aceea că biserica, după statornicirea definitivă a Crăciunului la 25 decembrie, face din el, totodată, și data oficială de începere a anului bisericesc *(annus ecclesiasticus)*, iar apoi devenind dată obișnuită generală. Cassel arată că și Curia papei de la Roma, pînă în secolul al XIII-lea, a început Anul nou la 25 decembrie [30]. Iar la unele popoare, tîrziu a fost schimbată, de exemplu în Franța de-abia Charles IX, la 1564, hotărăște începerea Anului nou la 1 ianuarie, iar în Rusia același lucru se petrece sub Petru cel Mare [31]. Diferite cărți de rugăciuni pentru sărbătorile toate din întregul an, de care se slujeau preoții din Apus, așa-numitele *Sacramentaria*, încep cu rugăciunile destinate Crăciunului sau ajunului Crăciunului, urmînd apoi în ordine cronologică înșirarea celorlalte. Aceste colecții de rugăciuni ne permit să urmărim începerea anului bisericesc la 25 decembrie pînă în secolul al VI-lea. Un *Sacramentarium* de la sfîrșitul secolului al V-lea, prelucrat de papa Gelasius I [32], începe cu *Vigilia Nativitatis* [33].

Răspîndindu-se în popor acest an nou bisericesc, el atrage tot mai mult în jurul său, adică în jurul Crăciunului, credințe și datini legate de Calendele lui ianuarie, care coincideau cu adevăratul început al anului calendaristic. Cu chipul acesta vedem că Crăciunul înlocuiește de fapt Saturnaliile, sărbătoarea soarelui divinizat și Calendele lui ianuar, adică cele mai importante din ciclul păgîn. Desigur însă că a atras și unele din caracterele celorlalte: sărbătoarea Larilor, de exemplu, *pentru care fapt stau dovadă unele datini din cultul morților la Crăciun.*

Pe de altă parte, mobilitatea inițială a Crăciunului (6 ianuarie, 25 decembrie) alături de faptul că această mare sărbătoare creștină înlocuiește mai multe sărbători păgîne ce erau fixate la diferite date, *face explicabilă circularea cam acelorași obiceiuri, datine, credințe în intervalul întregului ciclu creștin (25 decembrie — 6 ianuarie).*

Înlocuirea sărbătorilor păgîne așa de cultivate și așa de populare în toate unghiurile vastului imperiu roman, cu altele creștine, nu s-a făcut deodată, ci a cerut luptă îndîrjită și mai ales timp îndelungat. În adevăr, deși oficial sărbătorile păgîne erau înlocuite, în popor ele continuau de a exista cu tărie. Din scriitorii bisericești și din hotărîrile diferitelor sinoade [34], vedem cît de puternice erau datinile și credințele păgîne în vremea creștinismului în diferite epoci, din cele mai vechi timpuri ale erei creștine, pînă aproape de vremea noastră [35].

Rezultatul luptei bisericii, după cum era și firesc, n-a fost acela al unei înfrîngeri care nimicește pe potrivnic, ci de fapt o înfrățire între elementele combatante și o contopire a lor, dînd un nou product, în care adesea e foarte greu de distins ce e creștin de ceea ce este necreștin. Totuși, se poate spune că în lupta aceasta a învins creștinismul, în sensul că a reușit, mai pretutindeni, să-și impună, dacă nu și ideile dogmatice, măcar formele sale, care învăluie în ele tot ceea ce era moștenire antecreștină, dîndu-i aspect creștin. E greu de spus dacă, în adevăr, măcar în parte, a putut fi acest rezultat ținta bisericii. Mai sigur că nu, deși unii atribuie bisericii tocmai tendința aceasta de a da înțelesuri creștine diferitelor sărbători și credințe păgîne pe cale pașnică, împăcînd cele două serii de elemente eterogene. Cu toate acestea însă, credem că în genere atitudinea oficială a bisericii a fost ostilă și imperativă, iar tendința față de elementele păgîne, distrugerea și înlocuirea lor cu altele creștine. Pentru acest fapt stau mărturie diferitele documente ale bisericii, în legătură cu combaterea lor. Foarte rar găsim vreo mărturie contrară, de exemplu cînd papa Grigore I sfătuiește pe episcopul Augustin „să nu dărîme templele anglilor, ci în ele să ridice altare (creștine) pentru ca poporul să vină în locurile sfinte obișnuite lui“ [36].

Lupta creștinismului cu păgînismul a avut de fapt două fețe : una acerbă, exterminantă și intolerantă — pe care o

reprezintă mai totdeauna biserica — și alta domoală și tăcută, necondusă de nimeni, lăsată la propriile puteri ale elementelor luptătoare. Aceasta e cea mai însemnată din cele două lupte și ar merita mai curînd numele nu de luptă, ci de îndelungată adaptare, nu numai în sensul creștin ci și invers, asimilîndu-se și combinîndu-se în cele mai diferite chipuri. În această adaptare reciprocă, ce durează de-a lungul întregii ere creștine și nu s-a sfîrșit nici pînă în zilele noastre, rolul conștient al bisericii pare a fi destul de neglijabil. Ea s-a realizat mai mult în chip inconștient și uneori n-a lipsit a se manifesta chiar în religia oficială creștină, cît și în religia maselor, mai ales însă în cea din urmă. Numai cercetătorii timpurilor noastre, privind rezultatele acestei lupte de la distanță, s-au putut adesea iluziona, văzînd în acea înfrățire de elemente păgîne cu creștine o atitudine tolerantă și conștientă a bisericii [37].

Datorită acestui fenomen al adaptării amintite, nu e de mirare că în ciclul sărbătorilor creștine de iarnă, și îndeosebi în jurul Crăciunului, vom afla nenumărate urme ale vechilor sărbători romane, urme mai mult sau mai puțin ascunse în dosul formelor creștine.

Astfel, Crăciunul oferă uimitoare analogii cu Saturnalia :

1. Ospețele îmbelșugate, atît la slavi cît și la romani, de unde, la aceștia din urmă, zicătoarea : „Crăciunul sătulul“ în contrast cu „Paștele fudulul“ [38] și în special ospățul colindătorilor la sfîrșitul colindatului.

2. Tăierea porcului, făcută în chip ceremonios, ca o adevărată jertfă, ca și la Saturnalia [39].

3. Unul dintre cele mai izbitoare caractere ale Saturnaliilor însă, anume liberalitatea slugilor față de stăpîni și egalizarea între clase, par a se fi păstrat la poloni și bieloruși în special, și anume în ziua a doua de Crăciun, la Sfîntul Ștefan. La poloni :

La Sfîntul Ștefan
Orice slugă e domn !
Gospodarul cu sluga
Merg amîndoi pe același drum ;
Sluga și cu stăpînul
Beau bere împreună [40].

Iar servitoarele, încă înainte de Crăciun, cîntă :

Vin sărbătorile Crăciunului,
Vin, și are să fie plîns destul,
Stăpînele or să care singure apă,

Singure or să spele rufe și or să gătească bucate,
O să le pară rău stăpînelor după bucătărese [41].

Iar la bieloruși, un proverb sună aproape exact la fel cu primele două versuri din primul citat polon : „La Sfîntul Ștefan / Fiecare e domn !" [42]. Firește, exemple ca acestea sînt foarte elocvente în favoarea unei reminiscențe din Saturnalii, deși, de fapt, în cazul de față n-avem exact aceleași mobile la bază : anume, liberalitatea și mîndria slugilor față de stăpîni aici stă în legătură cu caracterul de an nou al Crăciunului la bieloruși, poloni și cehi [43].

La Crăciun, sfîrșindu-se anul de slujbă, el devine termen pentru concedierea și tocmirea slugilor pentru anul viitor. În ziua a doua de Crăciun, la Sfîntul Ștefan, are loc așa-numitul tîrg de slugi, iar stăpînii, desigur foarte interesați, caută în perioada aceasta să se poarte cît mai bine cu slugile, să le intre în voie, pentru a nu le pierde pentru anul ce vine. Pe de altă parte, slugile, conștiente de situație, devin arogante, iar cele nemulțumite de stăpîni de-abia așteaptă Crăciunul să-și caute alt stăpîn mai bun :

O săptămînă, numai o săptămînă e pînă-n Crăciun,
Și stăpînul nu e mulțumit de slugi.
— Dă-mi, stăpîne, dreptul meu,
Pîinea ta mi s-a făcut amară.
Dă-mi, stăpîne, darul de plecare [44],
Căci mă duc de la tine... [45]

La poloni, în Krakowskie, acest „targ na ludzi" [46] (tîrg de oameni) are loc chiar la Anul nou, cînd sluga la tocmire „bierze kolędę", adică primește arvună, ca semn că se împacă cu condițiile puse de stăpîn [47]. Deci acest raport dintre stăpîn și slugă la poloni și bieloruși [48], de natură pur utilitaristă, iar nu sprijinit pe vreo credință sau datină cu totul dezinteresată, cum erau privilegiile sclavilor la Saturnalia, pare a da loc la oarecare îndoieli. Totuși, analogiile fiind foarte izbitoare nu-i cu putință a le trece cu vederea [49].

În același timp, Crăciunul ne prezintă și unele caractere ce amintesc Kalendae Ianuariae :

1. Semnificația de *omen* a tot ceea ce se întîmplă în prima zi de Crăciun, începînd cu *polajenik*, cunoscută în special la

slavii sudici. Apoi chiar ospățul copios, luat drept bun augur pentru viitor „ut per totum annum convivia illorum in tali abundantia perseverent“ [50]. Apoi prognostice diferite ce se fac cu acest prilej, mai ales privitoare la rodnicia sau nerodnicia anului viitor.

2. Vrăji de tot felul de Crăciun.

3. Cea mai caracteristică trăsătură comună însă e, fără îndoială, datina colindatului și urările reciproce.

Totuși, nu trebuie uitat că, pe lîngă datinile și credințele moștenite de la Calendele lui ianuar, confundate cu celelalte sărbători din ciclul păgîn, Crăciunul fiind conceput el însuși vreme îndelungată ca an nou, a putut nu numai atrage de aiurea tradiții deja existente pentru început de an, însă el singur a putut da naștere la datine respective și a putut dezvolta mai departe, în sensul acelei concepții, tradițiile ce purta.

Crăciunul însă pare a cuprinde în el și elemente din cultul soarelui ce amintesc de sărbătoarea *Dies Natalis Solis Invicti* pe care ar fi înlocuit-o. Cele mai elocvente probe pentru aceasta ar fi :

1. Arderea butucului în noaptea de Crăciun, aproape la toate popoarele Europei, iar la slavi în floare la sîrbi și bulgari (sîrbul *badnjak*, bulgarul *bъdniak* și *kolădnik* [51]). La români de-abia e atestat, azi pare a fi dispărut cu totul [52]. La francezi e foarte răspîndit [53] și la germani, englezi, scandinavi de asemenea *(Weihnachtsblock, Julblock, Christmasblock, Yulelog)* [54]. Cu toate acestea, acestei tradiții nu i s-a dat numai o singură explicare, ci fiecare cercetător a interpretat-o în sensul ipotezei ce susținea relativ la originea sărbătorii Crăciunului : „în funcție de concepereа sărbătorii Crăciunului ca sărbătoarea solstițiului, ca sărbătoarea morților, sărbătoarea nașterii lui Christos, începutul anului... se interpretează și butucul de Crăciun“ [55]. Deci, deși interpretarea arderii butucului drept datină din cultul soarelui e nesigură, totuși este poate cea mai probabilă. Totuși, nu se poate susține că datina aceasta la origine era legată de *Dies Natalis Solis Invicti*, fiindcă ar însemna să avem dovezi de existența ei în Asia, de unde a fost importată sărbătoarea, ceea ce însă nu e atestat. Datina a putut fi păgînă europeană și numai ulterior se va fi atașat la sărbătoarea de origine asiatică.

2. Mai sigură pare altă datină, *roatele de foc* cărora li se dă drumul pe costișă. Ea e foarte răspîndită cu deosebire

la germani : „Roțile care în regiunile din nordul Germaniei sînt aprinse cu acest prilej și rostogolite la vale, rularea sau rotirea discului practicate în sudul Germaniei sînt semne simbolice ce se referă la soare“ [56] sau *Wepelrot*, o variantă a aceleiași datini, comunicată tot de Weinhold : „*Wepelrot* este o roată din nuiele de salcie, mijlocul fiind de aur în plăci, din care pornesc spre margine dese bastonașe de salcie în formă de raze. Spițele care depășesc banda sînt împodobite cu mere. De Anul nou această *Wepelrot* este aruncată în casele vecinilor buni sau ale iubitelor, aruncătorul se face nevăzut...“ [57]. La români, de asemenea, e atestată pentru Crăciun „slobozirea de pe deal a roatei de foc“ [58].

3. Ar mai fi de făcut cercetări și asupra *colacilor de Crăciun*, care au diferite forme, dintre care unele imită perfect forma soarelui [59] și ar putea fi în legătură cu cultul lui.

Cam acestea ar fi probabilele reminiscențe dintr-o sărbătoare păgînă în cinstea soarelui, ce se întîlnesc azi la Crăciun.

Crăciunului nu-i lipsesc însă nici trăsături de cult al morților de tipul Compitalia și Larentalia, ajunul Crăciunului, în special, avînd un pronunțat caracter de sărbătoare în cinstea morților.

Unii autori chiar dau acestui caracter al Crăciunului o preponderență decisivă asupra celorlalte, cum, de exemplu, Feilberg pentru popoarele germanice de nord. El combate părerea că sărbătorile ce poartă numele de *Jul* în țările germanice, Scandinavia și Anglia, ar fi sărbători ale solstițiului de iarnă, fiindcă nu întîlnim în ele nimic ce ar arăta cultul soarelui. Ele nu-s altceva decît *Seelenfest* [60] (sărbători ale sufletelor morților). Feilberg se îndoiește că popoarele nordice serbează renașterea soarelui tocmai în timpul cînd lipsește mai mult viața, lumina și căldura și cînd „ziua e un scurt amurg intre două nopți“. El crede că e vremea puterii duhurilor întunericului și ale nopții și mai ales vremea întoarcerii morților la lume și celor mai feluriți demoni [61]. Iar, după el, pentru slavi, Čajkanović [62], care susține că la sîrbi Crăciunul ocupă locul unor sărbători păgîne în cinstea morților *(Zadušnice)*. Iar Klinger, pentru toți slavii în genere și chiar pentru alte popoare europene, lărgește cadrul problemei.

Probe pentru caracterul de sărbătoare a morților pentru Crăciun sînt în adevăr foarte multe, atît la slavi și români, care ne preocupă aici îndeosebi, cît și la alte popoare creș-

tine. Astfel, la români, poporul în adevăr are la Crăciun sărbătoarea morților, pe care o numesc cu același nume pe care-l dau aceleiași sărbători fixate la alte date: *Moși,* care tradus în limbile slave nordice, e același cuvînt din polonul — bielorusul *dziadi,* ucraineanul *didi,* rusul *diedi. Moșii de Crăciun* — ne spune Pamfile — înseamnă la români „pomana din mînă, adică acele daruri pe care le duce gospodina la alte case, spre a le da de pomană pentru sufletul morților din casa ei"[63]. *Moșii* aceștia au loc și în ziua de Ajun (de post) și în ziua de Crăciun[64]. Aceeași însemnare are împărțirea de colăcei *(pizerei)* la săracii adunați de Crăciun la biserică în Transilvania. În Moldova se împart pe la vecini și rude turte și bucate ce au stat pe masa Ajunului și au fost sfințite de preot. Săracii dau aici de pomană numai colaci cu cîte o lumînare.

Alt caracter al moșilor de Crăciun apare la români în Oltenia, unde copiii înfig bețe înflorate, numite *colinde,* pe morminte, după ce mamele lor le-au dat cîte un colăcel. Tot în Oltenia, femeile, întorcîndu-se acasă de la țintirim după tămîiatul morților, trimit colaci cu cîte un cîrnaț sau ou pe fiecare colac și cu lumînare prin vecini, spunînd, cînd îl dăruiește: „să fie lui cutare!" (numele mortului)[65].

În Bucovina, în noaptea dinspre Crăciun, pun pe masă „un colac și un pahar cu apă, fiindcă sufletele celor morți vin în această noapte pe la casele lor, gustă din colac și-și udă gura cu apă"[66]. Din porcul de Crăciun cei în vîrstă nu gustă pînă nu dau de pomană[67].

S. Mangiuca[68], în articolul său despre *Moși,* constată la români nu mai puțin de 18 moși pe an[69], dînd fiecăruia din aceste sărbători a morților o scurtă caracterizare. Enumerarea lor o începe cu Moșii de Crăciun. Iată ce ne spune el pentru românii din Banat cu deosebire: „În ziua de Crăciun de dimineață se dă pomană moșilor, adică morților: colac cu lumînare, carne de purcel ori porc, cîrnați, cotoroage, borîndău..."[70]. Iar ca o trăsătură specifică pentru moși în genere, ne spune el, ca și Marian, că: „din purcelul de Crăciun (ca și din mielul de Paști și ca și din fructe) nu gustă nimeni (afară de copii) pînă ce stăpîna casei n-a dat de pomană moșilor. A gusta înainte de a da de pomană e mare păcat..."[71].

Tipică mîncare pentru pomenirea morților și nelipsită la praznice de morți este *coliva*[72]. Ea de asemenea e utilizată la

moşi şi la Crăciun la slavi sub formă de *kutia* (la ucraineni, bieloruşi) se bucură de un adevărat cult.

Apoi alte indicii, clare pentru caracterul de sărbătoare a morţilor, avem la români foarte frecvent, iar la slavi atestată la huţuli[73] existenţa de *colinde pentru morţi*. La casa unde a murit nu de mult cineva, colindătorii se simt datori să cînte un colind *de mort* sau *de moartă*, potrivit sexului, vîrstei celui ce-a murit, închinat respectivului mort (îl numesc în colind) şi aceasta se-nţelege pentru odihna sufletului lui.

La români însă, afară de aceste colinde ce se cîntă la colindarea obişnuită, cînd sînt colindaţi toţi ai casei, mai avem un colindat aparte, cu colinde care în Ardeal se numesc *colinde de zăurit* (sau *zorit*)[74], iar aiurea, de exemplu în Oltenia, *zori*. Cîntatul acestor colinde în Oltenia coincide cu *timpul tămîierii morţilor* la Crăciun, înaintea revărsatului zorilor :„Prin unele părţi din Oltenia, în noaptea Crăciunului, cînd e aproape de a se revărsa zorile, ca să plece femeile şi fetele la tămîiat morţii, lăutarii pleacă pe la casele gospodarilor chiaburi şi le cîntă la fereastră un cîntec sau mai multe. Aceste cîntece se numesc *zori*, spunîndu-se că atunci *cîntă zorile*". Aiurea, însă, prin *zori* se înţeleg „colindele ce se cîntă dimineaţa cînd colindătorii au isprăvit de colindat"[75]. Iar în Ardeal, „a zăuri" înseamnă „a colinda a doua zi de Crăciun dimineaţa" şi obiceiul e atestat în Ţara Oltului[76]. Aceste colinde, pretutindeni unde sînt, îşi trag originea din bocete, precum vom vedea mai departe, la studiul colindelor.[77]

Alte caractere de *moşi*, comune românilor şi slavilor, le enunţăm împreună mai jos. Trecînd la slavi, deşi la ei nu găsim *oficial* numiţi şi fixaţi în calendarul cel nescris al poporului „moşii de Crăciun", totuşi nu mai puţin există, şi pentru aceasta avem dovezi numeroase :

1. În rîndul întîi sînt diferite *mîncări caracteristice la pomenirea morţilor*, ce se utilizează în Ajunul Crăciunului : *kutia* (la ucraineni, bieloruşi), apoi bob, fasole, varză, miere, peşte, iar la sîrbi şi pîine nesărată[78]. La bieloruşi sînt aşa-numitele *blini* şi *lepioşki*[79].

2. *Ospătarea sufletelor* :

a) Masa încărcată cu bucate şi cu vin şi lăsată peste noapte înspre Crăciun.

b) Invitarea sufletelor la cina din seara Ajunului, la bieruşi şi ucraineni[80].

c) Împărţirea de daruri la săraci la biserică sau la cimitir, indirect *karmienie dusz* (hrănirea sufletelor). La sîrbi se pune pe masa Ajunului şi o strachină cu cereale de tot felul, în mijlocul cărora stă înfiptă o lumînare aprinsă; numele ei, *djedovi* (moşii)[81], e foarte semnificativ pentru scopul acestei străchini.

3. *Înlăturarea cuţitelor şi altor obiecte de fier* de pe masa gătită pentru suflete la sîrbi, spre a nu le alunga[82].

4. Înainte de a te aşeza pe scaun sau pe pat trebuie să sufli, să nu te aşezi pe vreun *suflet*.

5. Credinţa generală că în noaptea dinspre Crăciun *se deschid mormintele* şi ies strigoii şi duhurile morţilor la lume, umblînd în tot timpul ciclului celor 12 zile de la Crăciun la Bobotează, de aceea, cu toată veselia acestor sărbători, ele sînt în acelaşi timp: /„un răstimp vrăjit şi primejdios, cînd omul e mereu ameninţat de forţe demonice"/[83]. Bulgarii cred că în toată perioada de 12 zile a acestor sărbători, numite de ei *pogani dni*, rătăcesc din amurg şi pînă la întîiul cîntat al cocoşilor sufletele morţilor şi pot pricinui moartea sau îmbolnăvirea celor ce le ies în drum. De unde în legătură cu aceeaşi credinţă avem la Bobotează obiceiul alungării duhurilor la ucraineni şi bieloruşi, iar la polonezi aceeaşi superstiţie s-a ascuns, de asemenea, în dosul unor forme creştine. [Cei dintîi bat gardurile cu beţe şi trag focuri de puşcă în seara dinspre Bobotează, iar bieloruşii stropesc pretutindeni cu aghiazmă şi aruncă mazăre fiartă pe pereţi.[84]] /La poloni, în ziua de 7 ianuarie *(Trzech Króli)*, pretutindeni scriu cu cretă sfinţită iniţialele numelor celor trei magi pe uşa casei, iar la români gospodarul aduce apă sfinţită într-un vas şi-şi stropeşte casa şi gospodăria toată, vitele, livada, ogorul/.

6. Vechii ruşi „încălzesc strămoşii", adică sufletele morţilor, / făcînd foc cu paie sau bălegar, uneori amestecat cu boabe de cereale /[85].

7. *Oprirea anumitor treburi* în timpul celor 12 zile ale ciclului sărbătoresc. / De exemplu: a toarce, a răsuci. Aceste interdicţii izvorăsc din credinţa că răsucind firul la tors sau altceva, poţi răsuci totodată şi un suflet ce rătăceşte şi care apoi se răzbună asupra naşterilor ce vor avea loc, între oameni sau vite, la acea gospodărie sau făcînd ca pruncii şi puii să vină pe lume sluţiţi. La bieloruşi de aici a apărut denumirea curentă de *săptămînile strîmbe* sau *serile strîmbe* /.[86]

Klinger merge și mai departe în tendința de a arăta caracterul de sărbătoare a morților a Crăciunului: el stabilește analogii între datini de Crăciun și datini de înmormîntare[87], prin intermediul moșilor de toamnă la catolici: *Festum animarum omnium.* Concluzia la care ajunge în studiul său Klinger e că / „trebuie să considerăm sărbătorile noastre pur și simplu ca sărbători de iarnă ale morților"[88]. Iar mai departe spune și mai precis: „Crăciunul, Anul nou și Boboteaza și încă serile din Ajun au fost și adesea mai sînt pînă acum în ochii poporului sărbători ale morților" /[89]. Klinger presupune că odinioară va fi fost un întreg ciclu de sărbători în cinstea morților, care va fi legat moșii de toamnă cu Crăciunul și că din acest ciclu „moșii de toamnă nu sînt decît modeste vestigii"[90]. Klinger, deși nu neagă împletirea de elemente și din alte sărbători păgîne, care intră în complexul sărbătorilor creștine de iarnă, totuși el le lasă un loc foarte neînsemnat. Pentru el baza acestor sărbători o formează sărbătoarea morților, celelalte elemente sînt numai „depărtate și slabe ecouri ale serbărilor de la Saturnalii și Anul nou roman"[91].

Klinger are meritul că-și expune teza cu o deosebită claritate și putere de convingere, totuși se pare că el supraevaluează și exagerează acest caracter de sărbătoare a morților, cînd face din el temelia pe care se sprijină întregul ciclu al sărbătorilor creștine de iarnă. În orice caz, acest caracter apare foarte distinct și i-am dat o dezvoltare mare față de altele, fiindcă, pentru studiul colindelor pare a avea o deosebită importanță, precum vom vedea la locul cuvenit.

Nu înseamnă nicidecum că trăsăturile de sărbătoare a morților pentru Crăciun le considerăm drept o moștenire de la asemănătoarele sărbători romane: Compitalia și Larentalia. Aceste trăsături sînt prea puternice și prea generale (la cele mai diferite popoare le aflăm) pentru a putea presupune că niște sărbători cum erau Compitalia și Larentalia, cu totul umbrite de sărbători cu mult mai mari ca Saturnalia și Calende, ar fi putut lăsa urme așa de adînci. Totuși, ele au putut fi micul cristal care apoi a provocat atragerea și concentrarea în jurul lui a elementelor asemănătoare la alte popoare și totodată vor fi asimilat multe din datinile Saturnaliilor și Calendelor cu care s-au confundat.

Am văzut deci combinate în sărbătoarea Crăciunului elementele cele mai eterogene din punct de vedere al originii și

amintind toate sărbătorile ciclului corespondent roman: Saturnalia, Kalendae, Dies Natalis Solis Invicti și Compitalia. Să vedem acum ce aflăm la Anul nou în legătură cu Anul nou roman. Dacă cea mai mare parte din caracterele specifice ale Calendelor lui ianuarie au fost moștenite de sărbătoarea Crăciunului, totuși au rămas unele din ele continuate și de Anul nou, în genere însă sînt aceleași care au trecut și asupra Crăciunului. Cele mai însemnate sînt:

1. Noaptea dinspre Anul nou socotită drept timpul cel mai potrivit pentru diferite vrăji și proorociri.

2. Urări de tot felul și colindări cu vădit caracter agrar.

3. Umblatul măștilor, care are loc și la Calendele lui ianuarie, după ce ele s-au contopit cu alte sărbători ale ciclului de iarnă și din care au trecut la Calende.

Caracterul agrar e comun și Crăciunului, totuși el apare mai puternic la Anul nou. El, desigur, e moștenire de la Saturnalia; îl aflăm /dacă nu în întregime cel puțin / dominînd urările de Anul nou, [care sînt însoțite de cele mai multe ori și de semănat].

Totuși, semănatul apare și la Crăciun, deși aici adesea a luat înțelesuri creștine, de exemplu la poloni, în ziua a doua de Crăciun, avem foarte răspîndită tradiția semănatului cu ovăz în biserică, însă e tălmăcită pretutindeni a fi în amintirea „lapidării sfîntului Ștefan"; desigur tîrzie deturnare a sensului prin intervenția bisericii, interpretarea artificială la care se împotrivește însăși veselia neînfrîntă cu care se îndeplinește această tradiție în biserică (preoții nici ei nu-s cruțați!), datina neavînd nimic pios în ea. La români, aceeași tradiție, care are loc ca datină profană, se găsește și ea la românii din Transilvania pătrunsă pînă în biserică, însă nu cu înțelesul schimbat, ci luată sub protecția bisericii, care o însoțește oarecum cu binecuvîntarea ei. Aici, „fiind în biserică, la un semn al diacului, aruncă cu toții în sus grăunțe de porumb strigînd: rod în cucuruz!"[92]. Fapt care arată limpede că avem a face cu o datină agrară al cărei scop este de a provoca rodnicia în grîu și la poloni.

Am văzut pînă aici ce analogii găsim în sărbătorile noastre de iarnă față de ciclul păgîn și ajungem la concluzia că acele mai multe le aflăm la Crăciun și că el deci are cea mai bogată moștenire. Faptul însă că el înlocuiește amintitele sărbători păgîne, atunci cînd ele aproape se confundaseră, ames-

tecîndu-şi elementele, explică complexitatea originii Crăciunului. Iar faptului că el a fost considerat mult timp ca an nou i se datoreşte mulţimea de tradiţii de an nou ce cad asupra lui. Pe de altă parte, aceste două pricini citate mai sus, precum şi mobilitatea iniţială a Crăciunului (care a fost fixat la diferite date : 6 ianuarie, 25 decembrie) ne explică îndeajuns de ce aceleaşi datini şi credinţe, deşi îşi au cele mai multe din ele centrul la Crăciun, circulă în toată voia pe întregul cuprins al celor 12 zile ale ciclului creştin, dar cu deosebire la 25 decembrie, la 1 ianuarie, la 6 ianuarie. Acelaşi fenomen ni l-ar explica şi faptul că pe timpul lui Justinian, în imperiul de răsărit, sărbătoarea Calendelor lui ianuarie a fost extinsă la ciclul de douăsprezece zile, sub influenţa creştinismului al cărui ciclu se întindea de la Crăciun pînă la Bobotează, şi astfel datinile Calendelor lui ianuarie, în special colindatul, încetează de a mai avea o dată precisă [93]. Iar în Evul Mediu se sărbătorea triplu Anul nou la trei sărbători ale ciclului : I, la 25 decembrie, II, la 1 ianuarie şi III, la 6 ianuarie [94].

Dacă acum, încheind acest capitol, privim la mozaicul complex de datini şi credinţe ce au loc la sărbătorile Crăciunului şi întregul lor ciclu, precum şi la diferitele păreri emanate asupra originii lor căutîndu-li-se uneori explicare exclusiv în tradiţii greco-romane, alteori încă şi mai vechi, în epoci nedeterminate... atribuindu-le ba cultului lui Saturn, ba cultului soarelui şi corespunzînd cutărei sau cutărei sărbători, răsare în minte fără voie, celui obişnuit cu atmosfera producţiilor populare, imaginea vreunui vestit erou de legendă sau de basm. Poporul pune pe socoteala lui tot ceea ce fantezia lui creează mai departe. Aşa a fost şi cu sărbătorile Crăciunului : la început, cînd au fost instituite ca sărbătoare creştinească au fost cu totul modeste ; cu timpul însă, ele au dezmoştenit toate sărbătorile din jurul lor, mari şi mici, ba chiar şi pe altele depărtate ca dată le vor fi atras, centralizîndu-le la aceeaşi dată şi adaptîndu-le în formă.

A atribui însă originea datinilor din ciclul sărbătorilor creştine de iarnă exclusiv unei moşteniri comune (sărbătorile păgîne greco-romane, de exemplu), ce s-au răspîndit dintr-un anumit centru în toată Europa şi de aici în coloniile europene din alte continente, este în orice caz o greşeală. Nu trebuie uitată contribuţia mare ce a adus-o, neîndoios, la transformarea acelor datini comune suprapunerea lor peste datinile şi

tradițiile specifice ale fiecărui popor, datini ce ofereau o mai mică sau mai mare analogie cu cele ce veneau din centrul comun. Totuși, cea mai mare greutate constă tocmai în a distinge în datinile fiecărui popor ceea ce e băștinaș, al lui, de ceea ce e împrumutat de aiurea sau dintr-o domeniu comun, căci precum spune Klinger : „obiceiurile noastre de Crăciun se pot compara cu un fluviu care crește pe încetul și în cursul său absoarbe un mare număr de rîuri și torente. Întocmai ca și acest fluviu se dezvoltă și datinile noastre, treptat, și, în timpul multisecularei lor existențe, își scot elementele lor din izvoare foarte diferite, iar cîteodată cu totul străine de ele“ [95].

Colindatul — datină agricolă de primăvară la romani

Așa cum se prezintă azi, colindele au un caracter universal în ce privește fondul lor : ele îmbrățișează tot ceea ce atinge idealul de fericire al gospodarului și familiei sale, din toate punctele de vedere. Totuși, la origine colindatul a fost datina agrară *per excellentiam* și numai mai tîrziu s-a transfigurat, lărgindu-și cu mult cadrul și cuprinzînd toate aspectele vieții de la țară. E drept, în colindele de astăzi motivele agrare formează numai o parte din materialul lor, și aceasta destul de restrînsă în comparație cu mulțimea și varietatea celorlalte ; cu toate acestea baza colindatului o socotim agrară.

Dovezi pentru aceasta aflăm mai întîi în înseși colindele. Motive de colind ce privesc succesul gospodăriei, rodnicie la cîmp și spor la vite, sînt comune la toate popoarele cercetate de noi, ceea ce înseamnă că acestea sînt deci și cele mai vechi. [Nu este posibil totuși să dovedim cu exactitate, fiindcă nu dispunem de textele colindelor romane, iar în colindele de azi e greu să deosebești motivele arhaice, romane, de cele dobîndite în răsărit. Oricum, cu toate că nu putem dovedi direct, vom încerca să oferim mărturiile indirecte. Ținînd seama de faptul că Saturnaliile, sărbătoare specific agrară, după ce s-au contopit cu Calendele lui ianuarie, au transmis acestora trăsăturile lor și de faptul că, în mare parte, Crăciunul este moștenitorul ambelor sărbători, ajungem la con-

cluzia că tocmai în el s-a păstrat datina care, la început, a avut un fundament agrar. Nicăieri, e drept, nu aflăm vreo dovadă că aceste Calende, sursa datinei noastre, ar avea ceva comun cu sărbătoarea agrară, dar se poate presupune că țăranii, cu prilejul urărilor de Anul nou, legate de bunăstare în viitor, s-au gîndit în primul rînd la recolte bune].

Dacă e adevărat că motivele de temelie ale colindelor sînt cele agrare, atunci prin timpul la care datina are loc, în toiul iernii, ea apare fără sens și cu totul anacronică. Știm că un ceremonial magic anual precedează de obicei începutul unei munci importante : un anotimp, pentru a asigura reușită în recoltă, de exemplu venirea unui anotimp frumos, propice etc. Colindatul însă, pe care-l socotim la origine datină pur agrară n-are nici un rost la Crăciun și ar fi foarte greu de explicat ca de la început să fi avut loc la acea perioadă a anului, căci vremea începerii muncilor agricole este încă foarte departe — două luni de zile mai sînt pînă la ea — iar natura moartă cu nimic nu poate deștepta în amintirea sătenilor imaginea muncilor agricole cu atîta putere de viață precum o aflăm în unele colinde.

La români însă, *plugușorul*, o datină strict agricolă, care concentrează în jurul ei numai motive agrare, este încă și mai anacronic la această dată din plină iarnă și și mai greu de exemplicat. [Observăm că diferite motive agrare, care la ucraineni și bieloruși formează subiectul diferitelor colinde, la români se află grupate într-unul singur, în plugușor. Poate că și la români (ca și la ucraineni) vor fi existat într-un îndepărtat trecut mai multe colinde cu motive agrare în datina colindatului Crăciunului și că plugușorul nu e decît un conglomerat al tuturor acelor motive agrare, ceea ce face ca el să păstreze încă foarte limpede caracterul de colind și anume de colind *de gospodar*, se-nțelege, adesea intrînd în scenă și gospodina. În adevăr, plugușorul, prezentîndu-ne forma de urare îndeplinită și de glorificare de tipul ucrainean-românbulgar al colindelor, ne apare ca un adevărat colind de Crăciun, nedeosebindu-se deloc din punct de vedere al sensului de acestea : gospodarul e bogat, are lanuri întinse, slugi pe care le trimite la arat cu pluguri multe, trase de boi frumoși și de rasă, adesea cu coarne aurite, recolta ce urmează este foarte îmbelșugată... etc.]

Plugușorul însă nu se mărginește la pomenitul *colindurare*, ci acesta e însoțit de un scenariu foarte complicat: flăcăi înjugați la plug îl tîrăsc după ei, adesea chiar trăgînd brazde prin zăpadă, alții îi mînă trosnind din bice, mulți din ei au clopote și tălăngi din care sună. La acestea se adaugă buhaiul, o putină sau adesea chiar un butoi mai mic desfundat și la unul din capete acoperit cu o piele bine întinsă, în mijlocul căreia este fixată o șuviță lungă de păr din coada calului. Unsă cu borș, această șuviță, și trasă, face să vibreze pielea precum și imensa cutie de rezonanță, butoiul, dînd astfel un sunet foarte puternic ce imită mugetul taurului, de unde și numirea de *buhai* a acestui vas astfel aranjat. La aceștia se adaugă diferiți mascați: un *unchieș* ghebos, adesea cu un vătrai în mînă, altul mînjit cu funingine, flăcăi travestiți în femei și în animale, de obicei în *capră* sau *cerb*. Vedem că acestea din urmă sînt elemente din colindatul măștilor în care personajul principal e masca animal.

Impresia pe care acest scenariu o are asupra oamenilor se asociază cu muncile agrare de primăvară; iar ceea ce întărește această legătură este faptul că în România ceremonialul are loc, cel mai adesea, noaptea, cînd nu se văd instrumentele și se aud numai răgetele boilor, sunetele clopoțeilor, pocnetele bicelor și strigătele de îndemn al celor care ară, evocînd întocmai imaginea aratului de primăvară. Aceasta ne face să ne întrebăm dacă nu cumva colindatul la origine e o datină de primăvară. Totuși, știm foarte precis că la romani colindatul avea loc iarna, datina fiind legată de Kalendae Januarii, deci s-ar părea că nici o îndoială nu se poate ridica privitor la aceasta. Întorcîndu-ne iar la scenariul agrar, trebuie să observăm că îl întîlnim nu numai în România, ci și la diferite popoare din Europa: la slavi, în Germania, în Elveția, în Franța, în Anglia și în Danemarca. Ca și la români, aproape peste tot apar aici măști. Este probabil că scenariul agricol, împreună cu obiceiul travestirii, de care se leagă cîteodată, s-a extins în toată Europa de asemenea prin mijlocirea lumii romane. Nu reiese de aici că ar fi de origine romană, cum nici obiceiul de a se travesti nu este roman. Acest scenariu este, se pare, ecoul vreunui obicei agrar, care făcea parte din Saturnalii, nu neapărat descins din tradiția romană, dar ar fi putut să fie împrumutat de la unul din popoarele învecinate în epoca precreștină, de pildă de la germani sau gali. Răspîn-

direa lui în toată Europa i-au înlesnit-o, foarte probabil, măştile, devenite o parte a sa componentă şi care erau foarte populare în imperiul roman ; prin mijlocirea lor, se pare că au pătruns şi în datina colindatului. Pe noi însă mai mult ne interesează în ce perioadă a anului are loc acest scenariu /.

Cercetînd data la care e reprezentat la diferite popoare scenariul agrar, observăm că nu e una şi aceeaşi la toate, ci la unele are loc iarna, în genere la Anul nou, pe cînd la altele în timpul Carnavalului sau primăvara. Astfel, în Germania, „la Münnerstadt i.d. Röhn aşa-numiţii *băieţi de Rusalii* poartă deja în martie un mic plug, pe o scîndură, din casă în casă..." [96]. Pe aiurea, tot în Germania, în februarie, „La Hollstadt, lîngă Neustadt, în Franconia de Jos, din şapte în şapte ani are loc în februarie sărbătoarea plugului, la care, printre alte manifestaţii, se trage un plug de către şase fete, alese frumoase, în straie de sărbătoare, însoţite de ţărani cu unelte, semănători, secerători, treierători, cosaşi, de fîn, viticultori etc. în haine ţărăneşti" [97]. De asemenea, în localitatea Bischofheim are loc la 22 februarie [98].

La sloveniţi în Carintia, la fel, în timpul Carnavalului [99], tot astfel şi la bulgari, tot atunci şi la francezi. *Această variabilitate* a înscenării practicii agrare în chestiune, din ajunul Anului nou (31 decembrie) pînă primăvara în martie şi chiar mai tîrziu, e de o deosebită însemnătate dîndu-ne de bănuit că ceremonialul agrar a avut loc primăvara, înainte de începerea aratului. Atunci el îşi avea rostul său foarte serios, pentru a asigura succes deplin viitoarei recolte, prin arare, semănare solemnă, prin diferite urări sau alte formule magice însoţitoare. E cunoscută importanţa magică ce se atribuie primei brazde trase primăvara şi la popoare neeuropene. Astfel, cu un anumit ceremonial, se trage prima brazdă în Dagestan, unde un bătrîn cu cojoc întors pe dos — simbolul belşugului — ţine de coarnele plugului, iar în el se aruncă cu pietre sau cu bulgări de zăpadă, dacă încă nu s-a topit de tot [100].

Interesant e şi faptul că cele mai multe din datele la care are loc practica agrară a aratului, indiferent de timpul cînd apar, sînt legate de Anul nou : fie Anul nou al calendarului oficial, fie de alte zile care odinioară vor fi fost sărbătorite ca an nou şi adesea păstrează acest sens pînă azi. Aşa vom vedea la români şi la unii slavi unde datina cu scenariul agrar

(și semănatul) are loc în ajunul Anului nou sau chiar în ziua de Anul nou. Tot astfel și la danezi [101].

În Anglia, aceeași datină cunoscută sub numele de *Fool-plough* are loc în prima luni după Bobotează, *plough-monday*, iar ziua de 6 ianuarie știm că multă vreme a fost sărbătorită ca an nou, fiindcă de-abia atunci, încheindu-se ciclul sărbătorilor de iarnă, se începea de fapt noul an, de aceea era și numită *Epifania* = *„Anul nou cel mare"*. De asemenea, data de 22 februarie, la care scenariul agrar are loc în Bischofheim, este prima zi „des alten Civiljahres" [102]. Cît despre martie sau altă dată din anotimpul primăverii la care are loc, pe aiurea, ceremonialul agrar despre care este vorba, nici acestea nu-s lipsite de sensul de an nou, deoarece pînă în zilele noastre, la unele popoare, în clasa muncitoare a țăranilor, începutul primăverii e socotit a fi de fapt Anul nou, iar nu cel oficial, și fiindcă poporul îl leagă de anumite sărbători mari, la creștini, rolul acesta de an nou îl joacă pe alocurea Paștele. Înțelegem foarte bine că, în chipul cel mai natural, începutul anului gospodăresc fiind primăvara, primele zile ale acestui anotimp să fi fost în trecut realul an nou al popoarelor agricole.

Prin urmare, ceremonialul agrar înscenat la 1 martie, ca în unele părți ale Germaniei, sau la alte date ale primăverii, este și datină de Anul nou dar, în același timp, și datină de primăvară — și în comparație cu celelalte date de iarnă ale scenariului agrar, vedem că ea nu e deloc anacronică, ca acelea ; ea coincide cu însuși începutul muncilor pe care le reprezintă scenariul. De aceea socotim data de primăvară ca data primitivă, cînd va fi avut loc scenariul agrar în chestiune, deoarece atunci, fără îndoială, era sărbătorit începutul anului plugăresc, adevăratul an nou al plugarilor.

Această datină de primăvară însă, avînd în ea și sensul de datină de an nou, a fost ușor, firește, ca, datorită schimbărilor de calendar, care trec Anul nou iarna, să se strămute cu ușurință și ea, trecînd din primăvară asupra iernii ceremonialul agrar.

Să trecem acum însă la calendarul roman, care ne interesează în special pentru datina colindatului, și să-l cercetăm mai de aproape. În chip cu totul pozitiv, știm că la romani sărbătoarea Anului nou n-a avut loc totdeauna la Kalendae Januarii. În vechiul calendar roman ea cădea la începutul pri-

măverii, la calendele lui martie : „Marte este vechiul zeu național al forței naturii creatoare și al primăverii ; de aceea, luna acestui zeu (MENSIS MARTIUS) constituia la romani și la popoarele înrudite începutul natural al anului și, mai ales, în prima zi a acestei luni, se sărbătoreau laolaltă Junona, ca zeiță a tuturor calendelor și revenitorul zeu Marte, în inconfundamilă relație cu natura“ [103]. Acest început de an natural a durat multă vreme la romani, în timpul Republicii, și numai mai tîrziu, datorită modificării calendarului, el a fost fixat la calendele unei luni nou introduse : ianuarie. Răspîndirea în mase a noii sărbători a Anului nou are loc destul de tîrziu, pe la jumătatea secolului II î.e.n., cînd și consulii intră în funcție tot la calendele lui ianuar [104].

Dar Anul nou căzînd la romani în timpurile mai vechi odată cu începutul primăverii, la 1 martie, înseamnă că și datina colindatului, specific agrară la origine, a avut loc la aceeași dată și numai ulterior, ca urmare a schimbării Anului nou, au trecut și ele la calendele lui ianuarie, de care nu le leagă nimic altceva decît caracterul de an nou al acestora.

Calendele lui ianuar însă am văzut că erau una din verigile ultime ale unui întreg lanț de sărbători de iarnă, care de la o vreme au început a se confunda, amestecîndu-și datinile. Una din marile sărbători ale acestui ciclu era Saturnalia — agrară *per excellentiam* — și căreia, desigur, datorăm, de asemenea, unele din elementele specifice datinei colindatului. Această sărbătoare, fiind apropiată de Kalendae Januariae, ele s-au influențat reciproc, în cazul de față însă pe noi ne interesează ceea ce va fi primit Anul nou de la Saturnalii, anume unele practici și urări din cultul agrar al zeului Saturn. Saturnalia ne mai interesează și pentru faptul că, dispărînd cu totul în timpuri creștine, și-a lăsat moștenire datinile ei Anului nou cît și mai ales Crăciunului.

Totuși, Saturnalia, fiind sărbătoare pur agrară, de asemenea data la care are loc, 17—21 decembrie, ne apare foarte anacronică. Relativ la aceasta, Frazer, cu drept cuvînt, spune : „Nu s-a reușit niciodată să se explice pentru ce o astfel de sărbătoare cădea în plină iarnă“ [105]. Și el presupune că, la origine, Saturnalia a fost sărbătoare de primăvară. Frazer caută să-și explice caracterul de veselie exuberantă și de liberalitate al Carnavalului și nu află altă ieșire decît ipoteza că Saturnalia avea loc sau înainte de începutul primăverii sau odată,

chiar la începutul ei. El argumentează astfel : „Ceea ce contribuie la a proba că la origine Saturnalia se celebra în februarie sau la începutul lui martie este că sărbătoarea Matronalia [106], cînd matroanele romane își slujeau sclavii, așa cum bărbații lor și-i slujeau pe ai lor la Saturnalia, continua să aibă loc la 1 martie, chiar după ce începutul anului a fost fixat la 1 ianuarie..." [107] Așadar și Saturnalia, la fel ca și Anul nou, ar fi fost strămutate din primăvară iarna. Socotim verosimilă părerea lui Frazer și ne folosim de ea pentru alt scop : explicarea originii datinei colindatului.

Dacă, deci, Saturnalia este sărbătoare de primăvară, înseamnă că și colindele noastre, în bună parte, prin elementele agrare din ele, precum și prin acele practici agricole mai sus pomenite, foarte probabil cultivate la Saturnalia — sînt datină de primăvară. Totodată, ipoteza lui Frazer ne conduce în chip logic la alta : dacă și în vechiul calendar roman Saturnalia cădea în continuare cu Anul nou primăvara, ca și mai tîrziu, după schimbarea calendarului iarna, este foarte probabil, că, chiar din acele vechi timpuri, cînd amîndouă sărbătorile aveau loc primăvara, Saturnalia va fi contribuit la formarea colindatului Anului nou, influențîndu-l prin infiltrare de elemente agrare sau, și mai probabil, se vor fi influențat reciproc. Această înrîurire se desăvîrșește după strămutarea numitelor sărbători iarna, ele contopindu-se cu totul pe la începutul erei creștine.

Prin urmare, cercetînd din calendarul roman sărbătorile cele mai însemnate care vor fi contribuit la formarea datinei colindatului, Anul nou și Saturnalia, găsim că ele sînt sărbători de primăvară la origine, mutate într-un timp relativ tîrziu — datorită schimbării calendarului — iarna. Rezultă dar că și colindatul, care este legat de aceste două sărbători romane, este datină de primăvară.

Colindele de tip roman

Colindele, în forma sau măcar în spiritul în care se prezintă azi la tipul urmărit de noi, nu-s deloc o creațiune a Romei. Romanii au dat tradiția colindatului și numele colinde-

lor, dar, deşi în datina romană găsim în germene originea colindelor de azi, totuşi diferenţa dintre colindatul actual şi cel roman e foarte mare; aşa de mare că poate de n-ar fi fost numele colindelor de azi, care să ne arate ca şi cu degetul originea lor, datinile de la sărbătoarea Calendelor, cu mult mai grea ar fi fost orientarea şi greu i-ar fi venit cuiva în minte că ar fi posibilă vreo legătură între datinile romane şi colindatul timpurilor noastre din sudul şi estul Europei.

Cum va fi fost însă datina colindatului la romani în chip direct nu ştim; texte de colinde romane ne lipsesc cu totul. Ştim numai atît, după cele relatate de diferiţi scriitori romani, că unele din caracterele specifice ale Calendelor lui ianuar şi ale Saturnaliilor sînt pe de o parte urări de fericire şi prosperitate, ce-şi adresau oamenii unii altora, precum şi cele ale colindătorilor care umblau din casă în casă, iar pe de altă parte tradiţia de a se împărţi daruri de tot felul. Cercetînd colindele tipului ucrainean-român-bulgar urmărit de noi, găsim aceste elemente foarte evidente şi caracteristice finalurilor lor, care se reduc la urări, foarte adesea asociate şi cu motivul cererii de daruri. La capitolul respectiv am reliefat deosebirea fundamentală între cuprinsul colindului propriu-zis şi finalul lui, aproape prăpastia între ele, de aici slaba legătură între unul şi altul. Am mai observat totodată că aceste finaluri sînt formule stereotipe, care în interiorul aceleiaşi specii de colinde sau chiar şi de la o specie la alta trec cu cea mai mare libertate, adaptîndu-se fără schimbări sau în tot cazul cu foarte mici modificări. Aceste finaluri însă, prin caracterul lor deosebit de colindul propriu-zis — de care însuşi poporul e conştient — mărturisesc diferenţa de origine a acestor două părţi ale colindului de tipul bulgar-român-ucrainean, iar prin caracterul lor de formulă, dovedesc o vechime respectabilă. De aceea socotim că în aceste finaluri-formule trebuieşte căutată, dacă nu însăşi originea colindelor, cel puţin calea către ea. Am văzut că aceste finaluri de colind, deşi variază după specia colindului, final pentru colindele *de gospodar, de gospodină, de flăcău, fată...*, cuprinzînd urări pentru îndeplinirea idealului corespunzător persoanei colindate, totuşi au şi elemente comune: urările de sănătate, fericire etc. Apoi, în afară de finalurile colindelor, urările apar şi independente, fie în versuri, fie în proză ritmată, şi în alte momente ale datinei. La venirea colindătorilor, înainte de începerea colindării, la in-

trarea în casă, la primirea darurilor, asociate aici cu motivul mulţumirii, apoi cînd îşi iau rămas bun de la gazde... Am spune, atmosfera care învăluie întreaga datină o formează urările care se leagă de fiecare din momentele ei. Aceste urări însă, în genere, afară de cea a colacului, se prezintă sub forma cea mai obişnuită şi mai simplă : forma directă :

...Dai je ti Boje v poli urojai !...
...Să fii, gazdă, sănătoasă !... etc.

Am relevat însă la capitolul despre colindatul copiilor la slavi şi români, că în colindele acestora apare exclusiv urarea directă. Pe de altă parte, examinînd colindele popoarelor din apusul Europei, germani, italieni, francezi etc., aflăm aici predominînd pretutindeni urarea directă, nu numai în colindele profane ci şi în cele pur religioase, în acestea din urmă ea s-a păstrat cu totul sfioasă în final : de exemplu la germani, după ce cîntarea colindului ne tratează un subiect în legătură cu naşterea lui Christos, colindătorii sfîrşesc cu urări ca acestea :

Noi vă urăm la toţi un an nou fericit
Şi ce vă urăm să fie îndeplinit,
Oamenii vă urează noroc şi belşug, pacea cu voi să fie
Şi după astă viaţă, a cerului împărăţie [108].

Prin urmare, urarea directă fiind caracteristică în colindele copiilor la români şi slavi şi totodată comună şi colindelor popoarelor din apusul Europei, deducem că tipul primitiv de colind a fost format din urări directe. Acest tip, păstrat pînă azi fidel, pare-se, în colindele copiilor, în cele ale colindătorilor în vîrstă de tipul ucrainean-român-bulgar s-a pietrificat în formule, însă nu e mai puţin acelaşi. În adevăr, o confirmare a acestei ipoteze ne aduce şi cel mai vechi text de colind cunoscut pînă acum, cel comunicat de Du Cange, care-l dă ca fiind scris după un manuscris din secolul al XIII-lea, din Roma ; iată-l cum sună :

Gaudium et laetitia
Sit in hoc domo !
Tot filii, tot porcelli, tot agni !... [109]

Precum vedem, acest fragment de colind vechi e o simplă urare directă, care se referă pe de o parte la fericirea gazdelor, iar pe de alta la înmulţirea vitelor. Însă colindele copiilor

la slavi și români nu numai că și ele cuprind urări de același tip, dar la români, de exemplu, aflăm unele care reproduc aproape exact colindul din Du Cange, parcă ar fi traducere:

Atîția mei,	Atîtea vaci,
Atîția viței,	Atîția turmaci,
Atîția purcei,	Atîtea bghiolițe,
Atîția boi,	Atîtea cîrlănițe ! [110]
Atîtea oi,	

Numim, dar, tipul acesta de colind tipul roman și-l socotim a fi prima treaptă din evoluția colindelor. Astfel, se adeverește, și cu prilejul acesta, cunoscutul fenomen în folcloristică, trecerea exclusiv asupra copiilor a unei datine care e pe cale de dispariție sau care se transformă cu totul, aceștia continuînd-o mai departe în formele ei vechi.

Prin urmare, stabilind primul tip de colind, *tipul roman,* aflăm totodată originea colindelor în urări.

Geneza datinei de tip roman
De la urări la colinde

Urările în viața omenească în genere joacă un însemnat rol. Le aflăm la popoarele cele mai civilizate în uz, chiar și în clasele culte și ne explicăm aici tenacitatea lor prin puterea ce au de a sugera în sufletul celui căruia sînt adresate că ceea ce i s-a urat în adevăr i se va întîmpla, de aceea ele sînt întotdeauna bine primite. Acea putere de sugestie își are rădăcini adînci în îndepărtatul trecut. La omul primitiv urarea se leagă strîns cu înclinarea acestuia de a valorifica vorbirea, fenomen psihic ce-și are cauza în faptul că la el cuvîntul nu e numai un semn abstract al unui obiect, ci se confundă cu obiectul însuși. De aici credința nemărginită în puterea cuvîntului, care, numai fiind pronunțat, e în stare să provoace apariția obiectului sau faptului ce exprimă, credință care la națiunile exotice este una din bazele sufletești ale vieții sociale. Ea îl face pe omul primitiv să se ferească a pronunța

anumite cuvinte care exprimă ceva rău ca : dracul, moartea..., numele vreunei boale (ciumă, holeră), numele vreunei fiare răpitoare (urs, lup) recurgînd, pentru a exprima aceste noțiuni, la expresii eufemistice, precum dovedesc atîtea cuvinte din diferite limbi europene ; iar la popoarele sălbatice, n-ar fi să amintesc decît instituția socială *tabu* cu aplicațiile ei asupra limbii.

Pe de altă parte, din aceleași motive care-l fac pe primitiv să evite anumite expresii, el are altele pe care le preferă, care exprimînd ceva bun, plăcut, favorabil... și putîndu-se realiza, dînsul le caută și are o deosebită predilecție pentru ele. La popoarele europene însă, deși această valorificare a vorbirii nu merge așa de departe ca la cele exotice, totuși și aici apar foarte distincte cele două aspecte contrastante : *valorificarea negativă și pozitivă.* Una din formele lor este blestemul, iar alta binecuvîntarea.

Cea din urmă formă ne interesează în special, fiindcă ea se confundă cu însăși urarea în care am spus că își au originea colindele.

Cît au fost de cultivate în trecut urările, ne mărturisesc cele mai multe din formulele noastre zilnice de salut sau altele de politețe : bună dimineața, bună ziua, bună seara, noapte bună, la revedere, rămîi sănătos, bun rămas, poftă bună... etc., care toate s-au născut din urări. Urările sînt cunoscute poporului în cele mai diferite momente solemne din viață : fie în legătură cu sărbători anuale, fie cu datini de familie (nuntă, botez...), fie în legătură cu începutul unei întreprinderi importante ...cu un cuvînt, pretutindeni unde e vorba de nădejdi pentru viitor.

Nicăieri însă urarea nu e mai în elementul ei ca la Anul nou, care, la romani, în primele timpuri coincizînd cu însuși începutul primăverii, era în același timp ajunul tuturor muncilor agricole, de care atîrna fericirea sau nefericirea comunității. Anul nou devine deci momentul cel mai însemnat din tot timpul anului, care concentrează în jurul lui cele mai felurite urări, din care treptat se vor dezvolta colindele.

Urarea însă nu este altceva decît o vrăjire, fiindcă avem a face cu pronunțarea unei formule cu scopul bine determinat de a provoca realizarea celor ce acea formă exprimă și fiindcă și aici, întocmai ca și în cele mai multe vrăji, avem la bază același complex *afect-dorință,* însoțită de puternica

credinţă că totul se va întîmpla întocmai cum este exprimat în formulă. Deci, dorinţă exteriorizată sub formă imperativă, iată pe scurt ce este urarea din punct de vedere psihologic.

Urarea este dar una din elementarele forme ale magiei cuvîntului. Ea are un vădit caracter social, deoarece dorinţa exprimată într-însa iese din cadrul individual, ea are de obiect pe alte persoane, în afară de noi, cel puţin în general înţelegem urarea ca adresată altcuiva. Pe lîngă aceasta, deosebirea fundamentală dintre dorinţa propriu-zisă şi urare este elementul energetic imperativ din cea din urmă, alimentat de credinţa în realizare, element care dă urării caracterul de vrajă. Urările însă, la origine, în special acele ce aveau loc la anumite epoci consacrate din viaţă sau din an, cum erau de exemplu cele de la Anul nou, nu pot fi concepute ca existînd independente ; ele sînt inseparabil legate de o practică exterioară cu care la un loc formează întreaga vrajă.

Ca vechime, practica magică e cea mai primitivă şi există la început singură, în ea dorinţa fiind exprimată fără vorbe, ci prin acţiunea magică însăşi şi desigur prin mimică şi gesturi. Într-un stadiu mai înaintat, afectul dorinţei capătă expresie şi se traduce în formula magică însoţitoare, dezvoltîndu-se din practica exterioară sau, uneori, putînd fi atrasă de aiurea. Că în adevăr urările ce sînt la baza colindatului nu ţin numai de magia cuvîntului, ci şi de o anumită practică magică, nefiind altceva la origine decît un simplu reflex al ei, avem dovadă chiar în colinde şi în special la cele ale copiilor. Astfel şi la romni, în Oltenia, cînd micii colindători intră în casă „azvîrlesc paie ori-gunoaie“ şi în acelaşi timp spun urarea :

Atîţia miei,
Atîţia viţei,
Atîţia purcei,
Atîţia boi,
Atîtea oi, ...vaci, turmaci etc. [111]

Dacă am considera urarea aceasta aparte, ea nu are înţeles complet, ne apare ca eliptică, pentru a o înţelege pe deplin şi pentru a avea întregul, trebuie considerată la un loc cu practica magică : aruncatul paielor şi gunoaielor. Din punct de vedere logic, această practică magică ne apare ca un foarte vag simbol al belşugului şi rodniciei ; din punct de vedere ma-

gic, însă, ea este imaginea identică a obiectelor exprimate în urare, adică numeroasele paie și gunoaie aruncate în casă corespund mieilor, viţeilor, purceilor, oilor, vacilor... în număr tot atît de mare [112]. Iar vraja întreagă, *practica + urarea*, în cazul de faţă ni se prezintă ca doi termeni ai unei comparaţii în care „res propria" este urarea, iar „res aliena" este practica însoţitoare, adică realitatea magică. Analogia e perfectă, căci, şi aici, ca şi la comparaţie, partea cea mai însemnată este cea care corespunde cu „res aliena" şi care nu poate lipsi fără să se piardă înţelesul, pe cînd, dacă ar lipsi urarea şi-ar rămîne numai practica, nu s-ar ştirbi nimic din sensul magic, întocmai cum şi la comparaţie, dacă ar lipsi „res propria" comparaţia rămîne şi mai departe, deşi sub o formă prescurtată, însă cu deplin înţeles, dînd metafora sau alegoria [113].

Prin urmare, elementul de temelie este aici practica magică, urarea este numai o întărire şi întrucîtva şi o explicare a ei. Exact la fel stau lucrurile cu colindul citat de Du Cange :

Tot filli, tot porcelli, tot agni...

Urarea ni se prezintă eliptică şi fără înţeles, fiindcă aici nu cunoaştem ce practică magică va fi însoţit-o, adică nu ştim cîţi fii, cîţi purcei, cîţi miei li se urează gazdelor. În colindul copiilor români, ştim că atîţia miei, purcei etc... cîte gunoaie aruncă în casă colindătorii. Trebuie dar să presupunem şi la colindul din Du Cange o practică magică însoţitoare, analoagă cu cea de la români, spre a-l putea înţelege. În adevăr, colindătorii din Du Cange avînd cu ei sare, fără îndoială că aruncă din ea prin casă sau chiar poate seamănă cu ea pe gazde, urîndu-le în acelaşi timp. Altă ipoteză nu poate fi, deşi autorul nu ne vorbeşte nimic despre practica magică ce însoţeşte colindul copiilor şi nici în ce scop poartă cu ei sarea, totuşi numai astfel ne putem explica urările, adică înţelegem că atîtea vite din fiecare soi cîte fire de sare aruncă ei i se urează gospodarului. Sau, în tot cazul, chiar dacă ipoteza semănatul sării ar fi greşită, trebuie să presupunem numai în locul sării altceva, de exemplu boabele de grîne... deci ipoteza rămîne aceeaşi în ce priveşte tipul practicii însoţitoare.

Printre practicile magice în uz la romani, în special cu prilejul sărbătorilor Saturnalia şi Anul nou, practici legate de urări, cele mai însemnate sînt unele cu scopuri agrare, al-

tele privitoare la sănătate, fericire. Printre cele agraro-gospodărești, de tipul ce presupunem că există cum și în Du Cange și precum aflăm și la români, slavi și alte popoare ale Europei este *semănatul cu boabe de grîu sau de alte cereale,* fie că ele se aruncă asupra gazdelor, fie prin casă ori în curte. Această practică, la romani, avea loc la origine la Saturnalia, mai tîrziu, în urma confundării acestora cu Anul nou, trece și datina asupra Anului nou [114].

Semănatul cu grîne va fi existat singur sau poate într-un scenariu mai complex, care reproducea munca cîmpului, ca acel relevat într-un capitol anterior. Această practică magică, ce-și va fi avînd poate începutul în primul arat și semănat, săvîrșit într-un chip cu totul solemn înainte de începerea plugăriei primăvara la Saturnalia — în caz că sărbătoarea va fi fost în adevăr întîi primăvara — a împărtășit și ea aceleași destine ca și sărbătoarea la care avea loc : din primăvară se strămută în iarnă, iar aici, în cele din urmă, se fixează la Anul nou. Rezultat al acestei nestabilități e desigur faptul că astăzi în Europa practica respectivă nu are o dată fixă, ci timpul la care are loc variază la diferite popoare pe o perioadă cam lungă, ce se începe de la sărbătorile de iarnă pînă în plină primăvară. Cît despre practica magică a semănatului — independentă — ea, de asemenea, este foarte răspîndită la popoarele moderne, atît pentru scopuri pur agrare, în timpul sărbătorilor de iarnă îndeosebi, cît și cu prilejul altor solemnități ; de exemplu, la nuntă mireasa e semănată sau adesea amîndoi mirii [115]. Sensul acestei practici, la început pur agrar — asigurarea unei recolte îmbelșugate — cu vremea își lărgește conținutul, căpătîndu-l și pe acel de bogăție în genere, de rodnicie pentru femei și animale etc.

Printre practicile magice caracteristice Anului nou la romani, ne este foarte bine cunoscută împărțirea de Strenae la Calendae januariae. *Strena,* în timpuri mai tîrzii, are înțelesul de dar de Anul nou ; la început, însă, avea însemnarea de ramură verde [116]. Mlădițele verzi aveau un rol însemnat în cultul zeiței sabinice *Strenia,* ce corespundea la Roma zeiței *Salus,* anume, la Anul nou se rupeau crengi din dumbrava zeiței Strenia și erau duse pe muntele Capitoliu. Din acest motiv din cultul zeiței sănătății s-ar fi născut apoi — după Preller [117] — datina de a se trimite Strenae, adică crengi verzi

de laur sau de palmier, împodobite cu diferite daruri, care de preferință erau tot felul de fructe sau lucruri dulci : smochine, curmale, turtă dulce, daruri ce aveau semnificația de *omen*, fiind expresiunea urării ca acel dăruit să petreacă tot anul ce vine numai în plăceri și bucurii [118]. Mai tîrziu, *Strenae* capătă înțelesul exclusiv de daruri — sensul inițial, pe care-l arată și numele, cade în uitare — și cu această însemnare se păstrează pînă azi în francezul *étrennes* = daruri de Anul nou. Totuși, cu toată transformarea radicală a acestui obicei, el nu încetează de a exista și sub forma sa curată inițială : dăruirea reciprocă de mlădițe verzi și desigur și lovirea cu ele în persoana căreia îi erau dăruite. Mărturii pentru aceasta se păstrează pînă tîrziu în latinitatea evului mediu. Astfel, Du Cange ne spune tocmai, în legătură cu fragmentul de colind citat de el, că acei doi colindători poartă cu ei ramuri de măslin și cu ele urează : „mano autem duo pueri ex ilils accipiunt *ramos olivae* et sal et intrant per domos, salutant dominum : gaudium et laetitia sit in hac domo !“ [119]

Pentru popoarele moderne avem foarte conștiincioasa cercetare a lui Mannhardt, care adună un număr însemnat de exemple din acest tip de vrajă, pe care el îl numește „Schlag mit der Lebensrute“. Practica magică în chestiune constă în aceea că oameni, vite și plante sînt loviți cu o vargă, de obicei verde sau chiar înmugurită. Lovirea aceasta are scopul de a provoca :

1) sănătate, la oameni și animale ;
2) rodnicie, la vite, femei, pomi ;
3) fericire și noroc ;
4) alungarea duhurilor rele, bolilor, nimicirea puterii vrătoarelor [120].

Această vrajă, uneori, se reduce la ultima expresie : simpla lovire sau atingere cu varga, alteori, însă, ea este însoțită de vreo formulă oarecare. Ea poate fi adesea foarte laconică, de exemplu ca la cehi [121], unde flăcăii la 1 mai lovindu-se în crengi zic „na-ți noroc !“, iar cel ce vrea să fie lovit, cere la fel : „dă-mi noroc !“.

Adesea însă formulele însoțitoare practicei sînt mai complicate și mai dezvoltate, ele iau forme ritmice și au caracterul de urări pentru sănătatea și fericirea gazdelor, pentru sănătatea și rodnicia vitelor :

...În numele Domnului am intrat aici,
Nenorocirea să iasă, norocul să intre!
Domnul să vă ferească copiii și porcii,
Mieii și oile,
Casa și curtea...
Cîte lăstare are nuiaua,
Tot atîtea vite să aibă și țăranul...
Ca ele (vitele) să mănînce și să bea cu sănătate,
Și sănătoase să se întoarcă acasă [122].

Această urare se spune în diferite ținuturi germane cu prilejul împărțirii vergilor ce au fost pregătite din ziua de 10 noiembrie (Martiniabend), cînd vitele sînt scoase pentru ultima oară la cîmp. Ele sînt sfințite la Bobotează și apoi împărțite de soția păstorului pe la case în ziua de 1 mai. Cu ele fetele mînă vacile întîia oară la păscut. Uneori vergile sînt împărțite chiar de cu toamnă, în ziua de Sfîntul Martin. Iată un alt exemplu de urare cu acest prilej, avînd ca motiv înmulțirea vitelor și rodnicia fînețelor:

Vine Sîn' Martin
Cu nuiaua sa;
Atîtea boabe de ienupăr
Atîți boi și tauri,
Atîtea ramuri, atîtea butoaie... [123].

Interesantă este urarea pentru că ne prezintă același tip ca acel din Du Cange, ceea ce strecoară bănuiala că și urarea respectivă s-ar putea explica îndeajuns prin împărțirea crengilor de măslin sau prin atingerea cu ele: adică atîția miei, purcei... cîți muguri au crengile.

Aceeași practică se află și în India, unde preotul atinge cu o deosebită solemnitate vacile cu creanga, spunînd și o urare cu scopul ca ele să fie sănătoase, bogate în viței și pentru a le feri de orice rău. Creanga cu care au fost atinse vacile se înfige în fața vetrei casei și prin aceasta ea apără de hoți și de fiare vitele ce pasc în pădure. Varga cu care preotul lovește vacile trebuie să fie stufoasă căci: „Cu cît este creanga mai stufoasă în partea de sus, cu atît va fi gospodarul mai bogat în vite; iar dacă este la vîrf uscată, la fel de rău îi va merge în vite“ [124]. Cu toate acestea, semnificația inițială a împărțirii sau lovirii cu mlădițe verzi va fi fost de-

sigur provocarea sănătății și vigorii în oameni și vite și ulterior se vor fi dezvoltat treptat și celelalte sensuri : fericire, noroc, rodnicie. În tot cazul, chiar dacă și acestea vor fi coexistat din cele mai vechi timpuri alături de cel al sănătății, ele trebuie socotite ca secundare la început față de cel din urmă care, neîndoios, sta pe primul plan, precum de altfel ne arată clar și faptul că la romani datina împărțirii de Strenae era legată de cultul zeiței sănătății [125]. Și aici e locul să rectificăm părerea lui Preller, că datina împărțirii de crengi verzi la Anul nou s-ar fi născut din cultul zeiței Strenia [126] ; lucrurile s-au petrecut desigur invers : practica magică cunoscută la foarte multe popoare, atît din Europa cît și din alte continente, este desigur cu mult mai veche decît cultul numitei zeițe și cu totul independent născută în diferite puncte ale globului. Ea a fost numai adaptată la cultul zeiței sănătății, tocmai datorită semnificației caracteristice ce avea datina, anume, provocarea sănătății, care coincidea cu atributul principal al zeiței.

Același tip de vrajă aflăm în colindatul de azi în ziua de Anul nou la bulgari, sîrbo-croați, români, la care colindătorii poartă cu ei mlădițe înmugurite sau înflorite adesea cu care lovesc pe gazde, colindat cunoscut sub numele bulgar de *Suruvacane* [127], sîrbo-croat *Surva* [128], românescul *Sorcova*. Iată colindul românesc spus cu această ocazie :

Sorcova, vesela,
Peste vară, primăvară,
Să-nfloriți, să mărgăriți
Ca un măr, ca un păr,
Ca un fir de trandafir,
Tare ca piatra,
Iute ca săgeata,
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul !
La anul și la mulți ani ! [129]

Interesant e faptul că la români acest fel de colinde au de obiect numai sănătatea gazdelor și toate cele derivate de aici : viață lungă, fericire, precum se vede în citata sorcovă, pe cînd la bulgari, de exemplu, corespunzătoarele colinde au un cadru cu mult mai amplu :

Un an ploios, un an ploios,
An cu veselie,
Spicul mare pe ogoare,
Mere roșii în grădină,
Gălbiori în pădure,

Struguri mari în vie,
Punga plină cu parale,
Să trăiţi, sănătate în anul ce vine,
În anul ce vine, amin ! [130]

Alteori conţin şi urări pentru înmulţirea vitelor, copiilor :

Plină casa de copii,
Plin ocolul de vite ! [131]

Precum vedem, la bulgari colindul se referă şi la sănătatea şi viaţa lungă a gazdelor, însă mai mult încă insistă asupra recoltei cîmpului şi viei, asupra înmulţirii vitelor, bogăţie în bunuri, ...cu un cuvînt toate felurile de urări în legătură cu succesul gospodăriei. Deci înseamnă că atingerea cu mlădiţa provoacă şi recoltă bogată în grîne. Motivul acesta îl aflăm şi mai clar în colindatul micilor colindători ai Crăciunului la români şi bulgari. Copiii bat pămîntul [132] cu beţele lor numite *colindiţe,* în timp ce urează la cei dintîi, iar la cei din urmă bat pragul [133]. Se pare că şi la bulgari baterea pragului înlocuieşte baterea pămîntului, precum ne arată colindul însoţitor bulgar ce este agrar *per excellentiam* :

Să se nască, să se nască,
Cu plugul să meargă ! [134]

Iată dar că varga magică provoacă nu numai rodnicia vitelor ci şi a pămîntului, dacă îl atinge cu ea. De asemenea, de un neobişnuit interes este la români refrenul de colinde : „Florile dalbe“ sau „Florile dalbe, ler de măr“ [135], pe care-l aflăm atît în colindele copiilor cît şi în cele ale vîrstinicilor şi e unul din cele mai cunoscute refrene, caracteristic colindelor româneşti. El e, fără îndoială, foarte vechi, tocmai prin uriaşa lui răspîndire la români şi prin originalitatea lui totodată, aflîndu-se exclusiv la români. Acest refren nu poate fi interpretat altfel decît că, odinioară, în cele dintîi timpuri, colindatul la români era însoţit, ca şi la sorcovă, de lovirea cu mlădiţe de măr înflorite. Şi dacă în ce priveşte practica de la sorcova poate fi presupunerea că avem a face cu un împrumut de la slavii sudici, această ipoteză este inadmisibilă pentru refrenul „Florile dalbe, ler de măr“, care ascunde aceeaşi practică magică. În adevăr, la români există un adevărat cult pentru măr, am spune, el este pomul sfînt care se bucură aici

de cea mai mare consideraţie în popor. În colinde el apare pretutindeni, fie ca motiv de cadru, sau de podoabă, fie chiar ca subiect de colind adesea: patul soţilor fericiţi totdeauna e sub doi meri înfloriţi, dinaintea casei gospodarului se află nelipsiţi aceiaşi meri „înalţi şi minunaţi“, leagănul de mătase în care stă fata sau un prunc e atîrnat, de asemenea, în măr, de asemenea pomul binecuvîntat de Maica Domnului este tot mărul. Prin urmare, nu poate fi îndoială că avem a face cu o practică magică pur românească, autohtonă, care, dispărînd, a lăsat ca urmă refrenul precum şi frecventa prezenţă a mărului în colinde.

Deci, una din vrăjile însemnate, pe care o socotim a fi la originea colindatului chiar de la romani, după cum dovedesc mărturiile scriitorilor vechi[136], este împărţirea şi atingerea cu crengi verzi însoţită de urare. Forma arhaică a vrăjii poate fi lovirea singură din care, treptat, se dezvoltă urarea ca un fel de întărire şi întrucîtva şi de explicare a actului magic, iar cu vremea, practica însoţitoare dispărînd, rămîne urarea singură să se dezvolte liberă, completîndu-se şi perfecţionîndu-se în formă. Totuşi, tipul vechi de colindare încă n-a dispărut pînă în timpurile noastre în colindatul copiilor unde se prezintă urarea însoţită de practica magică. În colindele de tipul înaintat, ale vîrstnicilor, ea a dispărut cu totul, doar urme vagi de-abia de ne mai amintesc de existenţa ei altădată, cum e, de exemplu, refrenul amintit la români „Florile dalbe de măr“. De asemenea, pe lîngă aceasta, în toate felurile de colinde — la toate popoarele ce cultivă datina colindatului — şi în colindele vîrstnicilor de tipul ucrainean-român-bulgar în special, mai avem încă o dovadă indirectă că printre cele mai vechi vrăji ce trebuiesc socotite la baza colindatului sînt vrăjile de sănătate. Această dovadă e tocmai faptul că urările de sănătate ocupă pretutindeni în colinde un loc de frunte.

Cîte stele sînt pe cer,
Atîta sănătate să fie în această casă...

sau:

...La mulţi ani cu sănătate,
Că-i mai bună decît toate!

sau, la ucraineni, unde toate pokoleadele încep cu versul :

Să fii sănătos, nu singur ci cu ai tăi !

Dar acest fel de urări, comune colindelor la cele mai diferite popoare, ne conduc la aceeaşi vrajă de sănătate cercetată mai sus, întărind ipoteza că atingerea cu mlădiţe verzi este una din practicile magice legate de originea datinei colindatului. Această practică pare a fi, de la începutul existenţei ei, specifică Anului nou, izvorîtă exclusiv din calitatea de an nou a acestei sărbători.

O a treia practică magică legată cu datina colindatului de la origine este *împărţirea darurilor*. Desigur, deprinşi a vedea în împărţirea de daruri colindătorilor o simplă răsplătire a acestora pentru cîntecele şi urările lor, ni se pare curioasă această afirmaţie. Totuşi, nenumăratele mărturii ce avem din timpuri romane despre existenţa acestei datine ca una din cele mai caracteristice ale Anului nou şi anume cu scopuri magice bine definite, nu lasă nici cea mai mică îndoială asupra caracterului de vrajă al ei [137]. La început însă dăruirea era reciprocă. Cunoscuţi, prieteni, rude îşi trimiteau unii altora daruri, nu cu necesitate daruri de preţ, fiindcă importanţa acestei dăruiri nu consta în însemnătatea darurilor, ci în actul însuşi al dăruirii, căruia i se atribuia puterea magică de a provoca în viitorul an numai bucurii şi plăceri. Pentru aceea, darurile constau cel mai des în lucruri dulci, pentru ca viaţa Anului nou să fie dulce, ceea ce stă în legătură şi cu obiceiul de a mînca lucruri dulci în acelaşi scop : „antequam sol oriatur, comedunt, vel favum mellis vel aliquod dulce ut tot annus proceda eis dulcis sine lite et labore magno..." [138]. Alt obişnuit dar erau bani, care asigurau celui ce-i primea cu acest prilej succes în întreprinderi şi bogăţie. Cum vedem, datina dăruirii de Anul nou se sprijină pe credinţa în caracterul de *omen* al acestei sărbători : orice se întîmplă în această zi, în rău sau în bine, are însemnătate capitală pentru viaţa întregului an următor, de aceea fiecare îşi dă toată silinţa să evite orice neplăcere în ziua de Anul nou, avînd putinţa să întoarcă în folosul său viitorul, printr-un bun început în diferite acţiuni care-l interesează îndeosebi. În acest sens şi darurile primite la Anul nou aveau semnificaţia de talismane aducătoare de noroc.

Datina dăruirii s-a contopit din timpuri vechi la romani cu cea cercetată anterior a împărţirii mlădiţelor verzi şi chiar pare a se fi dezvoltat din aceasta, precum ar dovedi şi cuvîntul *strenae,* care la început înseamnă crengi verzi, iar mai tîrziu pierde cu totul înţelesul acesta, pentru a însemna exclusiv daruri de Anul nou. Totuşi, ipoteza că avem a face, la origine, cu două datini cu totul deosebite, care apoi s-au contaminat, credem că e mai sigură. Prin urmare, practicile magice pe care le socotim drept temelie a colindatului sînt :

1) Vrăji de natură agrară (aratul şi semănatul).

2) Împărţirea de mlădiţe verzi sau atingerea cu ele.

3) Împărţirea de daruri.

La aceste practici adăugînd şi urări corespunzătoare, atît de înrădăcinate la Calendele lui ianuar la romani, avem în schemă generală elemente din care s-a urzit datina colindatului. Examinînd însă practicile magice de mai sus, vedem că avem a face cu vrăji din tipul magiei simpatice la fiecare din ele, astfel : aruncarea boabelor de grîne asupra cuiva are puterea de a atrage recoltă îmbelşugată în grîne pentru persoana semănată ; atingerea cu crengi verzi are puterea de a comunica celui atins vigoarea ascunsă în copacul viguros din care au fost rupte ; iar darurile din ziua Anului nostru — această bucurie de-o clipă — au facultatea de-a atrage asupra celui ce le-a primit bucurii nenumărate în viitorul an, ele fiind numai un modest început din lanţul de fericiri ce va să vie. Am putea închide acest tip de vrajă în formula „pars pro toto“, fiindcă o mică parte dintr-un obiect e utilizată cu scopul de a provoca atracţia întregului sau a însuşirilor pe care ea le reprezintă. Totuşi, în fiecare din ele mai aflăm asociate şi elemente ce ţin de domeniul magiei imitative (în cazul aruncării cu boabe de grîu se imită una din cele mai însemnate munci agrare : semănatul). Pe lîngă aceasta, mulţimea de boabe aruncate asupra cuiva are adesea şi scopul de a provoca un număr tot atît de mare de vite, bani... deci, de asemenea, element magic imitativ.

Acest element apare şi mai limpede în vraja micilor colindători ai Crăciunului la români, care, urînd gazdele, aruncă paie şi gunoaie multe prin casă ; aici elementul magic simpatic, în înţelesul strict al cuvîntului, lipseşte ; avem magie imitativă pură : paiele şi gunoaiele reprezintă imaginea belşugului, aruncarea lor are de scop a provoca un număr

tot aşa de mare de vite din fiecare soi. Ar fi posibil însă ca această practică să-şi aibă originea tot în aruncarea boabelor de grîne şi numai ulterior să se fi transformat, introducîndu-se, în loc de boabe, gunoaie, avîndu-se în vedere nu recolta în sine, ci belşugul, numărul mare. În adevăr, dovadă pentru aceasta ar fi şi faptul că pe alocurea aceiaşi colindători, în loc de gunoaie ori paie, aruncă grîne ; astfel, am relevat în nordul Olteniei *vătraiul ;* primind de la gospodar strachina sau coaja de dovleac plină cu seminţe de toate felurile, aruncă pretutindeni urînd [139]. Totuşi e, de asemenea, foarte probabil ca practica magică a aruncării gunoaielor ca semn al belşugului să se fi născut şi cu totul independentă de cea a semănatului grînelor. Element magic imitativ avem şi în practica lovirii cu mlădiţele, care trebuie să aibă cît mai mulţi muguri, pentru a provoca multe vite ; de asemenea îl aflăm şi în practica dăruirii, fiindcă aici darurile nu-s decît o imitaţie a adevăratelor bucurii pe care ele au de scop să le provoace în viitor.

În ce priveşte însă scenariul pluguşorului, deşi nici aici elementul magic simpatic nu lipseşte, sîntem în plină magie imitativă, avem aici o adevărată reprezentaţie dramatică, unde fiecare obiect, fiecare persoană reproduc anumite obiecte şi acte reale, joacă anumite roluri. Astfel, se imită pînă în mici amănunte muncile agrare : se trage plugul, răsturnînd adesea chiar brazde, boii mugesc, plugarii pocnesc din bice şi îndeamnă boii, clopotele sună... etc.... şi acest spectacol are de scop de a asigura recoltă bogată la cîmp în viitorul an : „similia similibus curantur".

Prin urmare, vedem că magia, sub ambele ei forme întrunite :*simpatia* şi *imitaţia,* se manifestă în aceste practici de vrajă, deşi una din ele este adesea mai accentuată, iar alteori se poate întîlni numai magia imitativă, ca în cazul aruncării gunoaielor. Evoluţia de la vrăji, ca acele prezentate mai sus la colindul de tipul roman, a cerut timp îndelungat, distanţa fiind respectabilă. Am putea schiţa însă pe scurt fazele cele mai însemnate ale acestei evoluţii :

I. Practica magică pură : tipul vrăjii-simbol.

II. Practica magică la care se adaugă formula : tipul vrăjii-comparaţie.

III. Dispariţia practicii : tipul vrăjii-formulă.

Colindele își iau începutul de-abia de la a doua fază, unde avem apariția formulei. Trecerea de la vraja reprezentată de faza a doua la colind nu e greu de explicat. De unde la origine aveam practica și formula reprezentînd pe cei doi termeni ai comparației: „res aliena“ și „res propria“, se întîmplă cu vremea că elementul cel mai însemnat în vrajă, practica magică, începe și ea a se traduce în cuvinte care se adaugă la formula-urare, în timp ce, firește, practica exterioară se reduce tot mai mult. Astfel, de exemplu, pe cînd la început avem vraja sub forma: a) aruncarea reală a paielor și gunoaielor + b) urarea simultană: atîtea oi, atîția boi... etc., într-un stadiu mai înaintat, practica a), traducîndu-se în vorbire, se va confunda cu b) dînd o nouă formulă, care ar suna: atîția miei, atîția viței, atîția purcei, cîte paie, cîte gunoaie sînt în curte. Această nouă formulă rezultată, spre deosebire de cea anterioară, este completă și poate exista independentă de practica magică, deoarece despărțită de ea nu mai apare eliptică. Căpătăm astfel urări de tipul următor:

Cîtă șindrilă pe casă,
Atîția galbeni pe masă,
Cît grîu în ogor,
Atîtea vite în obor,
Cîte paie-n bătătură,
Atîția copii în pătură [140],

sau:

Cît păr în cojoc,
Atîția copii la foc,
Cîtă frunză pe umbrar,
Atîția bani în buzunar [141],

sau:

Cîte așchii-n tăietor,
Atîtea fete la cuptor,
Cîți cucuruzori,
Tot atîția pețitori! [142]

Însă, aproape în fiecare din aceste urări, de tipul comparației complete, găsim la origine o practică magică reală, din care s-a născut sau care i-a servit de model astfel:

Cîte paie-n bătătură,
Atîția copii în pătură...
Cîtă șindrilă pe casă...
Cîtă frunză pe umbrar...

au la bază practica aruncării de paie, gunoaie etc.

Cît grîu în ogor
Atîtea vite în obor.

În parte practica de mai sus, în parte semănatul cu grîu au la origine aruncatul așchiilor, practică foarte cunoscută la români în dimineața de ajunul Crăciunului, cînd cei ce ies afară întîi din ai casei, la înapoiere iau cîteva surcele în mînă și le aruncă prin casă urînd („Cîte așchii-n tăietor..."). „Cît păr în cojoc / Atîția copii la foc" ; e cunoscută, de asemenea, proprietatea magică a cojocului întors pe dos, care poate provoca belșug în roadă, vite, copii etc. „Cîți cărbuni sînt în cuptor..." sau „Cîtă cenușă-n vatră" pe lîngă simbolul mulțimii reprezentat de cărbuni și în special de cenușă, urarea mai are legătură desigur și cu practica magică bine cunoscută slavilor sudici : păstrarea cărbunilor și cenușii *badniakului*, cărora li se atribuie puteri magice ; anume, provoacă rodnicie în cîmp și la vite și sînt lecuitoare de boli. La sîrbi, badniakul după ce a ars se duce în prisacă, unde se ocolesc cu el stupii ; este lăsat apoi în livadă [143]. Datina arderii butucului existînd în trecut la români, desigur a existat și credința respectivă. Urări de tipul acesta formează, la români, în general, cuprinsul colindelor copiilor la ajunul Crăciunului. Ba, foarte adesea, se adaptează și la plugușor, formîndu-i finalul. De exemplu :

Cîte paie pe casă,
Atîția lei pe masă,
Cîte pietre la fîntînă,
Atîtea oale cu smîntînă,
Cîte trestii groase,
Atîtea vaci lăptoase !... [144],

sau, aiurea, în alt plugușor :

...Cîți cărbuni în cuptor,
Atîția gonitori în ocol.
Cîtă cenușă-n vatră,
Atîția pețitori la fată [145].

Același tip e foarte cunoscut și la slavi, de exemplu la poloni

Atîția boi,
Cîtă șindrilă pe casă,
Atîția vițeluși,
Cîți brăduți în pădure... [146],

sau la slovaci :

Cîte farfurii,
Atîția pețitori,
Cîte lingurițe,
Atîtea druște [147],

sau, la bulgari, foarte frecventul final de colind :

Cîte stele sînt pe cer,
Atîta sănătate să fie în casa voastră [148].

Tot astfel de urări se formează și pe baza vrăjilor ce țin de magia simpatică. Așa, atingerea cu mlădițe verzi, practică ce are proprietatea magică de a provoca sănătate și putere de viață, la fel cu a pomului pe care îl reprezintă mlădițele, o aflăm însoțită de urări de tipul comparației, ca și cele mai sus-citate și născute în același chip. Colindatul cu sorcova la români ilustrează foarte bine acest caz ; anume, colindătorii lovind pe gazde cu crengi de măr (sau de păr) le urează în același timp :

Să trăiți,
Să-nfloriți
Ca un măr,
Ca un păr,
Ca un fir de trandafir...,

unde „res aliena" a comparației nu-i altceva decît practica exterioară transpusă în urare, adică, mlădițele magice care, firește, aici devin „măr", „păr", așa cum sînt concepute în înțelesul magic. Nu mai e nevoie să amintim că în partea imitativă ce se leagă de vraja *lovirea cu mlădițele*, cu atît mai ușor încă se pot forma urări de tipul comparației, de exemplu, urări pentru înmulțirea vitelor după numărul mugurilor... etc.

Trebuie să observăm însă că în domeniul magiei simpatice propriu-zise nașterea urării-comparații are loc mai rar ca în cel al magiei imitative, aceasta din urmă fiind ea însăși o comparație „in concreto". Prin urmare, multe din aceste urări, sub formă de comparație — precum am arătat — au la origine o practică exterioară ; ele nu-s altceva decît traducerea simbolului material din acea practică magică, adesea dispărută, în cuvinte. Odată însă format acest tip de urare, reflex al vrăjii exterioare, s-au născut, prin analogie cu el, foarte numeroase urări similare, care, deci, indirect cu același izvor magic ca și modelul lor. Astfel, mai toate comparațiile și metaforele ce aflăm din abundență în colindele de tot felul — deci și în tipul ucrainean-român-bulgar — chiar cînd ele produc surprinzătoare efecte estetice prin plasticitatea lor, ele au ca mobil la origine, nu căutarea frumosului, ci tendința magică pură. De exemplu, obișnuita imagine, de o rară frumusețe, pe care o aflăm în colindele de cioban la bulgari, români, ucraineni. La bulgari :

S-a lăsat o pîclă neagră,
Peste munte, peste poiană,
Acum se lasă, acum se ridică ;
Dar nu era pîclă neagră,
Ci era Noiko ciobanul,
Noiko ciobanul cu a sa turmă... [149] ;

la ucraineni :

S-a-nnegurat dealul negru,	Dar nu e negru nor,
A coborît de pe el un negru nor,	Ci-i o turmă de mioare[150];

la români :

Colo-n jos și mai în jos...	Ori albeață,
Nu știu ceață-i	Ori o turmă de oi dalbe[151].

Această comparație ce apare identică la aceste diferite popoare (o găsim și la bieloruși încă) e de fapt o urare al cărei sens magic originar e acela de a provoca înmulțirea turmelor ciobanului colindat, în așa grad încît să pară că este negură deasă sau nouri negri ce întunecă pămîntul. Numai cu vremea sensul magic reducîndu-se, comparațiile și metaforele din colinde trec într-o nouă fază, prin dezvoltarea tot mai vădită a elementului estetic.

Întorcîndu-ne acum la practicile magice ce stau la baza tuturor urărilor de tipul relevat mai sus, fie ele într-un stadiu evolutiv cît de înaintat, constatăm în evoluția acestor vrăji o hipertrofică dezvoltare a formulei în detrimentul practicii însoțitoare, care decade tot mai mult. Cauza principală a acestei decadențe este traducerea practicii magice în cuvinte, care, asociindu-se la formula-urare, dau comparația completă, eliberînd formula de sub autoritatea vrăjii externe. Aceasta face că practica magică începe a fi simțită ca un fapt de prisos. Totuși, ea nu dispare deodată, deși nu mai are importanța de altădată, ci treptat, reducîndu-se și căzînd în uitare. Formula însă se dezvoltă mereu, își atrage noi elemente, constituind astfel un întreg prin ea însăși. În faza aceasta am ajuns la adevăratul colind.

Am cercetat pînă acum această evoluție de la vrajă la colind, în sine, desprinsă cu totul de orice alte împrejurări ; pentru a avea însă o imagine completă a ei, trebuie s-o considerăm în cadrul social în care s-a desfășurat. La început vraja are loc în sînul unei comunități, cultivată de toți atît în chip public : oamenii se lovesc unii pe alții cu mlădițe verzi sau se dăruiesc reciproc cînd se întîlnesc fie cu mlădițe, fie cu alte daruri, cît și în chip mai restrîns, privat : în interiorul fiecărei familii și gospodării, tatăl, în calitate de șef de familie, își lovește copiii, soția... etc.... ca să crească bine, să fie sănătoși, iar în calitate de conducător al gospodăriei, cău-

tînd să asigure prosperitatea viitoare a ei, își lovește vitele cu crengi înmugurite, ca să se prăsească, sau aruncă gunoaie, surcele, urînd belşug de toate felurile, seamănă cu boabe de grîu pentru rodnicia cîmpului... etc. De la o vreme însă unele din aceste vrăji, cele mai însemnate, sînt selectate și trec asupra unei anumite caste, asupra tinerimii, care le cultivă în special. Astfel, se fixează anumite reguli stricte, formulele atrag cu deosebire atenția și iau dezvoltări din ce în ce mai mari şi cu chipul acesta ajungem la datina colindatului, care cere o specială inițiere, fiind ceva mai complicată decît vrăjile inițiale.

Cauza ce va fi determinat trecerea executării acelor practici magice, însoțite de urări, care au de obiect sănătatea, fericirea și belşugul gospodăresc, asupra tinerimii e greu de stabilit ; ea va fi fiind aceeași care face că cele mai multe datini anuale sînt săvîrşite de flăcăi, fete, copii sau și de unii și de alții în același timp. În tot cazul, socotesc că motivul va fi fiind cu siguranță tot de natură magică : fără îndoială că tinerilor li se atribuie cu mult mai multă putere de a vrăji sănătate, fericire, rodnicie și chiar bogăție pentru viitor decît celor în vîrstă, tinerețea fiind ea însăși simbolul viguroasei sănătăți și a lipsei de grij, al fericirii deci, apoi ea cuprinde în sine posibilitatea în realizare a tuturor nădejdilor viitoare, ea este însuși viitorul. De aceea, din punct de vedere magic, nu va fi fost deloc indiferent pentru omul primitiv cine săvîrşeşte acele vrăji asupra viitorului ; și astfel, tinerimea capătă acest rol special, deoarece vrăjirea ei — datorită unei tainice simpatii între vîrsta tinereții, ce reprezintă în germene mare parte din fericirile ce vrăjește și între acele fericiri înșile — poate atrage cu mai mult succes ceea ce urează, de unde credința în eficacitatea vrăjirii copiilor și în genere a tinerilor de diferite vîrste. Deci, originea formării castei colindătorilor trebuie căutată în selectarea socială a tinerilor din motive de natură magico-simpatică, fiind socotiți a fi cei mai chemați spre a îndeplini ritualele magice din pragul Anului nou.

Pe lîngă această selectare, care are loc în chipul cel mai natural ,tinerimea mai este atrasă și de practica magică a împărțirii darurilor. Precum am văzut la început, dăruirea era reciprocă și sub forma aceasta ea va fi fost continuată și de tineri, numai că ei dăruiesc gazdelor simple mlădițe verzi — ta-

lismane ale sănătății, fericirii, bogăției — și primesc în schimb alte crengi, însă împodobite cu fructe și diferite lucruri dulci, care la origine au și ele sens magic, în cele din urmă rămîn singure darurile propriu-zise, de-ale mîncării sau chiar bani, mlădița dispărînd. De la o vreme — cu dezvoltarea formulei însoțitoare — practica magică se reduce : tinerii încetează de-a mai împărți mlădițe, ei poartă cu dînșii un mic smoc de mlădițe înmugurite și se socotește suficientă numai atingerea gazdelor cu ele, spre a produce același efect ca și cum le-ar împărți. Simplificarea aceasta are desigur la bază în rîndul întîi motive de comoditate pentru colindători. Dar practica magică ce însoțea formulele de urare ale tinerilor dispărînd, dăruirea încetează de a mai fi reciprocă, precum era la origine ; aceștia nu mai dăruiesc nimic, ci numai ei sînt dăruiți de către gazde. Dăruirea capătă aspectul pur utilitar, al unei plăți materiale pentru urări. Totuși aceasta numai în aparență, căci de fapt ea continuă a fi reciprocă pînă azi, căci în ultima analiză colindătorii — prin însăși colindarea — dăruiesc gazdelor fericire, sănătate... și primesc în schimb daruri, care, deși cu totul utilitare, nu-s nici ele lipsite adesea de proprietăți magice [152].

Practica magică a dăruirii, mai ales din momentul cînd pierde în aparență caracterul ei de reciprocitate, căpătîndu-l pe cel de răsplătire, are o uriașă însemnătate pentru dezvoltarea colindatului, ea fiind nu numai una de bază, ce stă la originea datinei, ci în același timp, prin noua formă ce ia, fiind elementul conservator și propagator al ei, cel ce face ca datina colindatului să se răspîndească cu cea mai mare ușurință pe teritorii foarte întinse și la popoarele cele mai diferite și căruia i se datorește cultivarea ei cu cel mai mare interes și dragoste de către tineret. Astfel, de unde în timpuri foarte vechi, în societatea primitivă, parte din vrăjile de Anul nou sînt executate de toți laolaltă, fără alegere de vîrstă, treptat, datorită cauzelor expuse mai sus, această societate se separă tot mai distinct în două părți : o parte *activă*, tinerii care vrăjesc umblînd din casă în casă, și alta *pasivă*, cei ce primesc vrăjirile sub formă de practici exterioare însoțite de urări. Odată trecute însă asupra tinerimii, acele vrăjiri, în chipul arătat, ele își desăvîrșesc organizarea în sînul acestei caste, prin dezvoltarea de forme noi, ca urmare a decadenței vechiului ritual și prin importanța ce capătă *formula-urare* care devine *colind*.

Cu toate acestea, deşi ajungem la această diferenţiere în mijlocul societăţii primitive, care ne dă casta colindătorilor ce au ca rol special săvîrşirea vrăjilor de sănătate, fericire... la Anul nou şi deşi aceste vrăji ajung la forme aşa de înaintate, cum sînt colindele faţă de scurtele urări iniţiale, totuşi, tipul primitiv al lor nu dispare nici din uzul gospodăresc privat.

Paralel cu colindele, urmează a se păstra prototipurile lor şi alte multe alte vrăji similare pe care fiecare gospodar sau altcineva din ai casei, în ajunul Crăciunului sau al Anului nou, le îndeplinesc pentru a asigura succes şi fericire gospodăriei şi familiei în anul ce vine. Foarte adesea găsim pînă azi, printre aceste vrăjiri gospodăreşti, colindele copiilor în germen, iar uneori chiar forme aproape identice cu ele. De exemplu, la români, în dimineaţa ajunului Crăciunului, cine iese afară întîi aduce la înapoiere în casă surcele pe care le aruncă prin casă urînd exact ca şi micii colindători :

Buna dimineaţa la Moş Ajun,
Că-i mai bun-a lui Crăciun !
Pui, vaci, oi, purcei... etc.
Sănătate, bogătate,
Că-i mai bună decît toate [153].

Tot astfel, la slovaci, cine se deşteaptă cel dintîi din somn, în ziua de Crăciun, aleargă la fîntînă şi aduce apă. Venind în casă, salută pe ceilalţi :

Domnul Dumnezeu a dat o zi bună,
Mai întîi apă, apoi foc.

După aceea urează ca şi colindătorii copii :

Domnul Dumnezeu să vă dea binecuvîntarea îmbelşugării,
Vitele să se înmulţească,
Copiii să fie cuminţi,
Pe ogor rod,
Acasă belşug,
Tuturor bine, sănătate,
Bună dimineaţa, fericire ! [154].

În timp ce urează, toţi se spală în apa adusă, după ce au aruncat mai întîi în ea bani. În vrăji de acestea, însoţite de urări atît de extinse şi atît de asemănătoare colindelor copiilor, trebuie să vedem fără îndoială şi o influenţă retrospectivă asupra vrăjilor particulare gospodăreşti. De cele mai multe ori, însă, aceste vrăji familiare se prezintă sub forme rudimentare,

unde practica magică formează centrul de gravitate în timp ce urarea e foarte simplă și informă — adesea vrăjirea se reduce chiar numai la practica magică. În datina colindatului, dimpotrivă, practica exterioară joacă un rol secundar, fiind pe cale de dispariție sau chiar dispărînd cu totul, pe cînd *formula-urare* atrăgînd toată atenția devine *colind.*

Dar străbătînd drumul lung ce duce de la anumite vrăji ale Anului nou la colind, am cunoscut cele mai însemnate trepte din evoluția vrăjilor ce sînt la baza colindatului și cu aceasta însăși geneza colindelor de tipul *urărilor directe,* pe care l-am numit *tipul roman* și care se păstrează pînă azi destul de fidel la români și slavi în colindele copiilor și mai pretutindeni în colindele popoarelor din Apus. Acest tip se răspîndește, paralel cu expansiunea imperiului roman, la cele mai multe din națiunile Europei, încă în primele secole ale erei creștine, fie direct de la romani, fie indirect. Sub această formă a pătruns datina colindatului și la tracii din sudul și nordul Dunării, care, romanizîndu-se, au primit pe lîngă limbă, obiceiurile și datinile romane. Aceste populații tracice romanizate fiind strămoșii românilor de azi, înseamnă că aceștia au primit datina direct de la romani, precum am arătat în alt capitol și cu argumente de natură filologică și istorică. Pe acești traci, vorbitori de limbă latină, i-au întîlnit slavii în toate părțile în rătăcirile lor spre sudul Europei, pe ambele țărmuri ale Dunării. Ei sînt înconjurați de jur împrejur de mase compacte slave, ca o insulă, iar altă parte sînt împinși înspre sud către Macedonia și Munții Pindului. Acești vechi români pretutindeni vin în atingere cu cele mai multe din triburile slave. Din primele timpuri ale acestui contact neînchipuit de activ, care a durat secole și care nicăieri nu se poate vedea mai bine ca în limbă, o parte din ei coabitînd cu slavii se slavizează cu timpul, iar ceilalți primesc puternice influențe în cele mai diferite manifestări de cultură sufletească sau materială. La aceștia ea suferă schimbări violente, prin suprapunerea peste straturi folclorice băștinașe și astfel se creează un nou tip, în care, deși găsim elemente din tipul roman, totuși se deosebește foarte mult de el : acesta este colindatul numit de noi : *tipul ucrainean-român-bulgar.*

Rămîne deci de cercetat evoluția de la *tipul roman* la *tipul ucrainean-român-bulgar* și totodată geneza acestui nou tip.

Fapte care dovedesc răspîndirea străveche a datinei romane în estul Europei

Sărbătorile de care era legată datina colindatului, umblatul măştilor şi alte datini şi tradiţii : Saturnalia şi Calendae Januariae erau cultivate cu foarte mult zgomot în partea de răsărit a imperiului roman. Relativ la colindatul măştilor avem mărturie hotărîrile Conciliului Trulan, care opreşte travestirea oamenilor în chip de animale (precum şi travestirea bărbaţilor în femei şi viceversa), avînd în vedere şi Peninsula Balcanică. Găsim însă o şi mai preţioasă mărturie, fiind aproape cu patru veacuri mai veche, şi în legătură cu o localitate foarte apropiată de Dacia Traiană, anume, despre o datină de la Saturnalia. E cunoscută datina specific-romană a alegerii regelui Saturnaliilor cu 30 de zile înainte de începerea acestei sărbători, în care timp alesul rege, îmbrăcat în purpură şi purtat cu mare alai, ducea viaţa cea mai plină de chefuri şi de veselie exuberantă, putîndu-şi împăca toate dorinţele. În acel interval de 30 de zile, regelui Saturnaliilor îi era permis totul ; această libertate fără granițe era însă foarte scump plătită, căci, odată cu începerea Saturnaliilor, avea loc tragica lui moarte, fiind silit să se sinucidă pe altarul zeului Saturn.

Tocmai relativ la această datină aflăm ştiri foarte precise într-un martirologiu anonim, pentru provincia Moesia Inferior, partea de nord-est. În anul 303 era noastră, în cetatea Durostorum (Silistra de azi), sorţii cad pe un soldat creştin, care e ales rege al Saturnaliilor. El însă refuză de a juca un astfel de rol în legătură cu zeităţi păgîneşti şi de a-şi petrece în desfrîu ultimele zile ale vieţii. Din cauza aceasta, Dasius fu decapitat în ziua de 20 noiembrie, ora 4 [155]. Această mărturie e o probă foarte elocventă de puternica răspîndire a Saturnaliilor, cu datinile lor, prin legionari în lumea tracică de pe malul Dunării (Dobrogea actuală), ceea ce înseamnă că, de asemenea, vor fi fost ele cultivate şi în regiunile tracice imediat vecine din nordul Dunării, adică în Dacia, deşi aceasta pe acea vreme era deja oficial părăsită de romani în stăpînirea barbarilor. Indirect însă, tragem concluzii şi despre răspîndirea Calendelor lui ianuarie împreună cu datina colindatului printre popoarele tracice romanizate de prin acele părţi,

aceste sărbători fiind foarte strîns legate de Saturnalia și chiar în bună parte confundate cu ele. Acești traci romanizați fiind strămoșii românilor de azi, înseamnă că acei din urmă au diferite datini romane printre care cea a colindatului chiar de la formarea lor.

Despre puterea tradiției colindatului la români și încă din cele mai vechi timpuri, precum și de formele ei romane la început, poate fi adus ca mărturie verbul *a mulțumi* cu întreaga sa familie : mulțumire, mulțumită, mulțumit, mulțumitor... Originea acestor cuvinte este în urarea *La mulți ani !*. Aceasta este la români cea mai obișnuită urare cu care se sfîrșesc tot felul de colinde, fie ale copiilor sau vîrstnicilor, la Crăciun și Anul nou. Ea însă este caracteristică Anului nou și de aici a trecut împreună cu colindele și la Crăciun, întrucît și această sărbătoare avea sens de an nou. La început, urarea suna scurt : *mulți ani !* < *multi anni !*. De la o vreme, expresia izolîndu-se începe a fi simțită ca un singur cuvînt sub formele succesive *multšani, multšań*, din care se naște mai întîi verbul a *multšăni*, așa cum sună el pînă azi în vorbirea dialectală în cele mai multe regiuni ale țării, iar din forma aceasta, prin asimilația lui *ń* la *m* și a lui *ă* la *u* rezultă *a mulțumi*, forma literară. Contaminarea celor două cuvinte ale expresiei *mulți ani* într-unul singur este atestată pînă astăzi în *mulțam*, întrebuințat îndeosebi în Ardeal, atît în graiul obișnuit, cît și foarte des în urările colindătorilor [156] ce au loc după terminarea colindelor. Aici n-are încă totdeauna desăvîrșit înțelesul de verb, pare-se, fiindcă foarte adesea colindătorii spun și *mare mulțam !* De asemenea, forma *mulțam* este cunoscută în vorbirea zilnică și românilor bucovineni. La origine, deci, verbul *a mulțăńi* are înțelesul de „a ura mulți ani" și numai mai tîrziu capătă sensul pe care-l are azi „a mulțumi". Această curioasă evoluție semantică nu se poate explica decît în cadrul datinei colindatului, anume, cînd colindătorii primeau darurile de la gazdă, după ce isprăveau de colindat, ei spuneau în schimb ca mulțumire urarea : mulți ani ! care urare căpătînd această specială funcțiune în datină, se izolează și, treptat, capătă sensul de mulțumire, ceea ce dealtfel devenise în realitate, depărtîndu-se cu chipul acesta de semnificația originară a expresiei și dînd naștere astfel acelei amintite familii de cuvinte.

E de un deosebit interes pentru această chestiune faptul că, în Ardeal, urările finale la primirea darurilor nu au un nume stabil, ele se numesc cînd „urare", cînd „mulțămită" chiar în una și aceeași regiune; astfel, „urarea colacului" sau „mulțămita colacului", „urarea banilor" sau „mulțămita banilor"... etc., arătîndu-ne pînă azi confuzia între noțiunile *urare* și *mulțumire*, iar verbul a mulțumi, tot în acest fel de urări, are adesea înțelesul de „a saluta", „a închina" — însă excepțional aici nu și în vorbirea zilnică. În „mulțămitele" sau „urările" ardelenești apare destul de des și urarea propriu-zisă „mulți ani" sau „la mulți ani", dar cu mult mai des apare: „mulțam" sau „mare mulțam!", acestea din urmă ca răspuns la comanda vornicului care urează colacul, banii sau alte daruri:

Vornicul:

— „Aveți urechi de-a auzi și gură de-a mulțămi!"

Toți:

— „Îi mulțam!"

sau:

Vornicul:

— „Voi toți s-aveți gură de mare mulțam!"

Toți:

— „Mare mulțam, mare mulțam!" [157].

Putem, prin urmare, afirma cu cea mai deplină siguranță că în aceste forme, „mulțam" sau „mare mulțam", sub care se prezintă azi răspunsurile colindătorilor ardeleni, se ascunde urarea „mulți ani!", iar nu verbul „a mulțumi". Dar s-ar putea riposta la concluziile noastre cu presupunerea că verbul „a mulțumi", cu întreaga sa familie, s-a format din urarea „mulți ani" cu totul independent de datina colindatului, ceea ce v-ar părea admisibil, fiindcă urarea există doar și în afară de colinde și și-o puteau spune unii altora oamenii întîlnindu-se, în special cu prilejul Anului nou. Totuși, această ipoteză nu poate explica cu nici un chip trecerea de la sensul de urare la cel de mulțumire. Pentru a înțelege această violentă schimbare de semnificație, trebuie numaidecît să ne închipuim că acei ce spuneau urarea „mulți ani" căpătaseră mai întîi un dar, pentru care mulțumeau urînd, și aceștia nu puteau fi alții decît colindătorii. Această expresie „a mulțumi" cu întreaga sa familie nu sînt formațiuni tîrzii în domeniul limbii române, ele s-au născut din vremuri foarte vechi legîndu-se

de înseşi începuturile limbii româneşti, deoarece aceasta nu cunoaşte vreun alt cuvînt pentru a exprima noţiunea „mulţumire", fie chiar într-un sens cît de vag sau de îndepărtat — *este unica formă ce posedă românii.*

Prin urmare, nu poate fi nici o îndoială că înainte de a se începe viul contact al românilor cu slavii, cei dintîi aveau datina colindatului în floare şi anume în forme romane, aşa cum o primise direct de la izvor, prin elementul latin venit să romanizeze provinciile tracice, dintre care unele sînt leagănul poporului român, care a luat naştere atît în sudul cît şi în nordul Dunării. Prin aceşti strămoşi ai românilor colindatul trece la slavi, prin care apoi se răspîndeşte cu timpul în tot răsăritul şi nord-estul Europei.

Privire generală asupra terminologiei legate de cuvîntul **calenda** la popoarele din estul Europei, în mod special la români.

Opinia filologilor şi istoricilor asupra împrumutului datinei şi a termenului

Datină romană la origine, legată de Calendele lui ianuarie, începutul Anului nou la români, nimeni nu-i tăgăduieşte azi această provenienţă, deşi, pînă nu demult, cele mai bizare şi mai fantastice păreri erau emanate relativ la originea colindatului şi a cuvîntului *colindă.* E ciudat însă că fidel păstrat este numele Calendelor atît pentru întreaga datină, cît şi pentru cîntece şi pentru sărbătoarea Crăciunului însăşi, numai în răsărit, începînd de la Mediterană cu grecii, apoi toate popoarele Peninsulei Balcanice, români, şi urcă spre nord cuprinzînd şi pe unguri şi pe toţi slavii, fără excepţie, întinzîndu-se prin poloni şi bieloruşi pînă la ţărmurile Balticei, neexceptînd nici pe lituanieni şi letoni. În apus, găsim numai rar acest nume şi nu pentru datină, nici pentru colind, ci pen-

tru alte lucruri în legătură cu Crăciunul; cu deosebire poartă numele derivat de la Calendae butucul de Crăciun în unele ţinuturi ale Franţei: *chalendal* în Dauphiné, *chalendâou* în Provence [158], *calignaou, calenos, chalendal* în Franche-Comté, *caouhadé* în Gers [159].

În răsărit, numele de Calenda e foarte adînc fixat şi cu cele mai diferite sensuri, începînd cu însăşi sărbătoarea Crăciunului, care înlocuieşte Calendele romane. Astfel, cu înţelesul de Crăciun sau, mai des, ajunul Crăciunului: bulgarul *kóleda, kolada,* slovenul *koléde* [160], ucraineanul, vechi rusul *koliadá,* bielorusul *kaliadi* [161], însemnînd zilele Crăciunului. Interesant este că la bieloruşi *kaliadi* desemnează şi întreaga perioadă a sărbătorilor de iarnă: 25 decembrie — 6 ianuarie [162] sau chiar ajunul în genere, de exemplu, la ruşi: *koleadá kreşcenskaia* [163]. Acelaşi nume îl poartă şi datina colindatului la unii dintre slavi: ruşi [164], sloveni, cehi [165]. După cum înţelesul a trecut de la sărbătoare la datină, alunecarea a fost şi mai uşoară de la datină la cîntecul ce formează centrul datinei. În adevăr, înţelesul de *cîntec* de Crăciun e general în răsărit, mai la toate popoarele balcanice, români şi slavi: românescul *colinda, colind,* sîrbo-croatul *kóleda,* ucraineanul *koliada, koliadka;* rusul *koliada,* bielorusul *kaliadá,* cehoslovacul *koleda,* polonezul *kolęda.* Înţelesul trece însă şi asupra celor mai diferite lucruri ce stau în directă legătură cu colindatul; astfel, darurile primite cu prilejul colindatului au acelaşi nume [166], iar de aici înţelesul alunecă şi mai departe şi cuvîntul înseamnă *dar* în genere, de unde darurile împărţite cerşetorilor poartă acelaşi nume [167].

Apoi, de la citatele cuvinte, direct derivate de la latinul *kalenda,* avem la fiecare din aceste popoare mulţime de derivate. Mai întîi, verbul românesc *a colinda* = „a cînta colinde"; bulgarul *koledovam* = „a cînta colinde"; sîrbo-croatele *kolédovati, kóledvati* şi *koléndati;* vechi-rusul *koliadovat;* ucraineanul *koliáduvati;* slovenul *kolędovati;* cehoslovacul *koledovati;* polonezul *kolędovać* [168]. Apoi colindători: ucraineanul *koleadniki,* rusul *koleadovniki,* bulgarul *koledari.* Beţele colindătorilor, de asemenea, poartă numele *colinda* la români [169], *koledarka* la bulgari (macedo-bulgarul *kulidačka)* [170]. Colacii de Crăciun: *colindeţe* = „colăcei mici" ce se dau colindătorilor [171], sîrbo-croatul *kolada, koladek;* macedoneanul *kolado* [172]. Apoi poartă nume derivat de la *kalenda:* butucul de Crăciun;

focul de Crăciun, ba chiar şi porcul tăiat la Crăciun, de exemplu la bieloruşi „zabili kaliadu“ [173].

Faptul răspîndirii aşa de mari şi cu cele mai diferite sensuri a cuvîntul *calenda* şi a derivatelor lui în răsăritul Europei e de o deosebită importanţă. *Înseamnă că datina colindatului era foarte răspîndită în partea de răsărit a imperiului roman*, poate chiar mai cultivată decît în apus şi chiar decît în însuşi centrul iniţial de răspîndire Roma. Şi mai înseamnă că *datina la slavi în special e împrumutată nu din apus sau din regiuni învecinate cu părţile apusene ale imperiului, ci din vreo provincie romană răsăriteană, care va fi început deja a dezvolta pentru cuvîntul calenda înţelesuri ca acele citate mai sus, în special cel de cîntec.*

Bilfinger crede că cuvîntul *calenda* va fi căpătat deja înţelesuri laterale ca „urare“, „dar“ chiar din epoca latină. Şi desigur are dreptate, căci ar fi greu de presupus că aceste înţelesuri s-au dezvoltat în chip aşa de unitar la întregul conglomerat de naţiuni din răsăritul Europei şi pe distanţe aşa de întinse, dacă nu ne-am sprijini pe ipoteza că, la împrumutarea datinei, cuvintele în legătură cu ea şi cu sărbătoarea vor fi avut deja înţelesul de cîntec-urare cel puţin. Însă tocmai regiunea aceea de unde vor fi împrumutat datina şi cuvîntul slavii va fi trebuit să fie cu necesitate în răsărit — ţinînd socoteală de lipsa aproape totală a respectivelor sensuri în apus — şi anume va fi trebuit să aibă o aşa situaţie geografică încît să vină în contact viu cu cît mai multe seminţii slave. Care va fi fost acea regiune?

Să vedem ce spun istoricii. Drinov zice că pentru slavii sudici s-ar putea explica uşor împrumutul datinei de la elemente romanice din Peninsula Balcanică, însă, continuă el, „dacă pentru prima oară în această parte au pătruns Calendele romane în limba slavă, atunci cum trebuie explicată existenţa lor în limba slavilor carpatici şi nord-estici?“. Drinov, pe drept, nu se împacă nici cu părerea că „acest termen al calendarului păgîn să-l fi adus la ei propovăduitori creştini“. El ajunge la următoarea concluzie: „Noi presupunem că expresia în chestiune putea fi împrumutată de slavi numai în Dacia şi împrejurimile ei, şi anume în acea vreme cînd unele din seminţiile slave din acele părţi au fost subjugate temporar de romani prin Traian“ [174]. Părerea lui Drinov a fost con-

tinuată aproape la fel și de alți istorici serioși, ca C. Jireček : „Împrumutul acestui cuvînt presupune un contact nemijlocit al slavilor cu romanii, într-o perioadă cînd primii nu-și începuseră încă migrările spre vest și sud ; *singurul loc potrivit pentru aceasta a fost Dacia, în timpul ocupației romane*“ [175]. Niederle, cel din urmă, deși nu se pronunță definitiv pentru o anumită părere, totuși el presupune că : „obiceiul sărbătoririi Anului nou a fost luat, în primul rînd, de la coloniștii romani, în secolul al V-lea, și asta s-a întîmplat de-a lungul liniei Dunării, de unde s-a putut apoi răspîndi mai departe, spre nord, către slavii ce coborau spre sud“ [176].

Între filologi, Miklosich, care ocupă locul de frunte, privitor la chestiunea împrumutului cuvîntului *calenda* la slavi, simte și el nevoia de a strămuta mai la nord locul de împrumut : „Preluarea cuvîntului (colind) după toate probabilitățile a avut loc în Panonia“ [177]. De ce însă numaidecît în Panonia nu putem înțelege și nici o dovadă pentru aceasta Miklosich nu are. Același lucru îl susține și pentru împrumutul termenului vechi slav *rusalia* : „pentru teza că preluarea cuvîntului în slavă s-a produs în Panonia se poate aduce argumentul răspîndirii cuvîntului la slovenii și slovacii unguri, care devine un mister cînd preluarea cuvîntului se localizează în Bulgaria“ [178]. Din cele ce spune relativ la *rusalia*, vedem clar și pentru *colinda* că Miklosich numai din necesitatea de a explica posibilitatea răspîndirii cuvîntului la toți slavii enunță această ipoteză. De ce însă nu Dacia mai sigur ? Părerea lui Miklosich o primesc și alții după el, fără critică, de exemplu Krěk, care o complică cu alta, lipsită de oricei temei, anume, împrăștierea cuvîntului *colinda* la slavii din Panonia, prin misionari creștini din apus, înainte de Metodiu și Kiril : „Colinda aparține terminologiei creștine germano-latine în măsura în care ea a fost deja găsită de cei doi apostoli slavi la slovenii din Panonia“ [179]. Părere cu totul falsă, fiindcă :

1) E cu neputință ca misionari creștini și încă apuseni să propage sărbători și datini păgîne.

2) Chiar de-am admite aceasta, cuvîntul *colinda* în apus se află desigur cu mult mai restrîns și fără sensurile ce are azi în răsărit, după cum am văzut mai sus. Și cu atît mai puțin exista cuvîntul *colinda* la germani și încă în terminologia creștină.

/Printre ultimii cercetători ai acestei chestiuni este Klich, care nu ia atitudine foarte fermă ; el face numai nişte presupuneri, false după părerea noastră. El spune printre altele : „...împrumutul nu a avut loc pe teritoriul balcanic de est, între Dunărea de jos şi Marea Egee, fiindcă în această parte a peninsulei, în secolul al VI-lea, limba latină, care, dealtfel n-a avut niciodată acolo o poziţie puternică, a făcut loc limbii greceşti“ [180]. A susţine însă asemenea opinie ar însemna să uităm cu totul de triburile traco-ilirice romanizate. E adevărat că limba greacă în Peninsula Balcanică stăpînea din vremuri străvechi mai mult decît latina, dar aceste triburi au constituit un factor destul de important în sudul Europei de est/.

Ţinînd socoteală de citatele păreri, care strămută centrul de expansiune al datinei mai la nord de Peninsula Balcanică, să vedem ce rezultă din comparaţia termenului *colinda* la diferite popoare unde îl aflăm :

I. La slavi :

vechi-slavul *kolęda,* bulg. *kóleda, kolada,* ucr. *koliadá,* pol. *kolęda,* sîrbo-croat. *kóleda,* bielorus. *kaliadá,* sloven. *kolęda,* ceh. *koleda,* slov. *koleda,* vechi-rusul *koliadá* şi *koliáda.*

II. La unguri :

koleda.

/III. La greci :

greacă veche καλανδαι (din latină) ;
neogreacă κσλιαντα
(din bulgară) = Crăciun sau Ajunul Crăciunului ;
καλανδαι = Anul nou ;
τα καλαντα = cîntece de Anul nou.

IV. La albanezi :

kolendre (din bulgară) = Crăciun (şi cîntece de Crăciun).

V. La lituanieni :

kalêdos = Crăciun ; *kaléda* = daruri în grîne pentru preot.

VI. La români :

colinda, corinda [181], ca şi formele masculine formate prin căderea terminaţiei feminine *a.*

Cînd examinăm grupul slav ne frapează în primul rînd unitatea perfectă din punct de vedere fonetic: toate denumirile slave descind din același prototip vechi slav *kolęda* — formă care s-a păstrat pînă azi în polonă și slovenă. De aceea putem trage concluzia că cuvîntul *kolęda* împreună cu datina au pătruns la popoarele slave încă în perioada cînd alcătuiau o comunitate unitară.

Să ne întoarcem acum la problema anterioară. Care sînt căile prin care datina a ajuns la slavi, sau, mai exact, unde s-a aflat, după toate probabilitățile, locul în care s-a petrecut împrumutul și de la cine. Putem emite ipoteza, pe care dealtfel am discutat-o, că e vorba de Peninsula Balcanică, mai precis de Grecia, cu toate că acolo colindele nu erau cunoscute, nu numai în perioada anterioară stăpînirii romane, dar și în timpul acestei stăpîniri. E suficient să cităm un proverb ironic, foarte răspîndit la romani, „ad calendas graecas", adică niciodată, tocmai pentru că sărbătoarea „Calendae Januariae", ca și la calendae, însemnînd începutul lunii în genere, n-au existat niciodată la vechii greci. Nu se poate fixa perioada în care grecii au împrumutat de la romani datina și cuvîntul ‹ καλανδαι ‹ lat. Calendae. Însă această perioadă, deși tîrzie, precede cu siguranță momentul împrumutului de către slavi. Examinînd expresiile grecești, ajungem la concluzia că ele n-au nimic comun cu fonetismul slav (*an* din a doua silabă n-a putut să devină ę slav) și chiar dacă găsim ceva comun, ca de exemplu în cuvîntul κολιαντα , aceasta este o influență în sens invers, adică de la slavi spre greci, fiindcă în cuvîntul grecesc apare un fonetism bulgar. De aici rezultă că trebuie exclusă posibilitatea unui împrumut slav prin intermediar grecesc. În privința acelorași cuvinte la alte popoare, est-europene, se observă că toate sînt luate de la slavi, fiindcă în toate apare fonetismul slav. Așa în maghiarul *koleda* apare cu fonetismul slavilor de vest, în albanezul *kolendre,* fonetismul bulgar/, iar lituanianul *kalêdos, kaléda* — fonetism bielorus. Iar la români *colinda* prezintă fonetism vechi-bulgar, precum îl și dă Berneker [182]. Deci, toate celelalte națiuni din răsărit, afară de greci, par a fi primit datina colindatului de la slavi (ba și grecii sînt influențați de ei).

Deci slavii n-au putut primi datina indirect de la romani, prin intermediul vreunei alte națiuni, ci direct, deoarece din

citatele expresii am văzut că de fapt se disting numai două tipuri diferite :

I. tipul grec, foarte restrîns ;

II. tipul slav, care are o uriașă răspîndire.

Prin urmare, avem a face cu două serii de împrumuturi paralele și cu totul independente unul de altul, ambele primind datina de la izvor : *de la romani.*

Rămîne dar de discutat acum de la care anume populație romană sau romanizată au împrumutat slavii datina și de examinat încă locul probabil unde s-a făcut împrumutul. Populație romanizată definitiv au găsit slavii la venirea lor în părțile de sud-est ale Europei, atît în Dacia, cît și la sud de Dunăre, pe strămoșii românilor de astăzi [183]. Poate n-a fost alt popor cu care slavii să fi avut mai viu contact și mai strînse legături (afară bineînțeles de bulgari, care s-au contopit cu totul cu ei devenind slavi) decît acea populație traco-romanică, vorbitoare de limbă latină, răspîndită pe spații foarte întinse, pe care au întîlnit-o la năvălirea lor către sudul Europei slavii. Istoricii și filologii români fixează chiar momentul despărțirii grupelor românești și a celor două dialecte ale limbii române : dacoromân (la nord de Dunăre) și macedoromân (la sud de Dunăre) în același timp cu așezarea definitivă a slavilor, interpunîndu-se în mase compacte între români și i-au despărțit în două, împingîndu-i pe cei din sud de Dunăre înspre Pind și rupînd contactul între unii și alții [184]. Ei bine, de la acești traci romanizați, purtători de datini și credințe romane și vorbitori de limbă romană, cu care au venit în atingere slavii atît la nord cît și la sud de Dunăre, încă din perioada slavă comună, credem că au primit slavii atît datina colindatului cît și expresia ce o desemnează. Ipoteza aceasta ar fi perfect de acord cu cea a istoricilor citați și ar împăca două păreri extreme : una, că slavii au primit cuvîntul la sud de Dunăre, alta, că l-au primit la nord de Dunăre.

Totuși, însă, din punct de vedere filologic, se pare a fi cu neputință, căci la aceasta se împotrivește însăși expresia românească *colinda,* care are, precum am văzut, evident fonetism slav. Filologii români și străini, precum și cei ce s-au ocupat în special cu datina colindatului, dau cuvîntul ca fiind de origine slavă și ca urmare ar însemna că și datina e, la români, nu moștenire directă de la romani, ci primită indirect,

mai tîrziu, prin intermediul slavilor, deși ar părea destul de ciudat și neexplicabil faptul ca o sărbătoare așa de populară, cum erau *Calendae Januariae*, cu datinile legate de ele, mai ales către sfîrșitul clasicității romane, să nu fi fost adusă de colonii romani și în Dacia. Să cercetăm mai de aproape fonetismul expresiilor române. Dacă românii ar fi împrumutat direct de la romani cuvîntul, trebuia ca latinul *calenda*, după legile fonetice ale limbii române, să dea nu *colindă*, unde *l* intervocalic — rămas neschimbat ca și la slavi — și acel *o* caracteristic în expresiile respective ale tuturor slavilor sînt argumente definitive contra acestei presupuneri, ci *cărindă*. Asemenea cuvînt însă nu există în românește. Există însă în Ardeal, frecvent, *corindă* (precum și forma masculină *corind*, verbul *a corinda)*, unde *l* intervocalic suferă schimbarea cerută de fonetismul românesc, însă găsim mereu pe acel *o* specific slav, care la români sub nici un motiv nu poate proveni din *a* al cuvîntului latin *calenda*, căci *a* neaccentuat înainte de accent în cuvintele latine și în genere în cele mai vechi ale limbii române a trebuit numaidecît să treacă la *ă* [185]. În adevăr, că și cuvîntul acesta a trebuit să se supuie la acea lege fonetică, ne-o dovedește existența unui cuvînt din aceeași familie (cu aceeași rădăcină și aceeași temă) la români: *cărindari* = ianuarie, cuvînt popular, aflător la români atît în Transilvania cît și în vechile principate, azi însă căzut în uitare. Îl mai găsim în producțiile folclorice, de exemplu într-o baladă populară din Munții Vrancei:

...În luna lui Cărindari,
Cînd îs gerurile tari...

Existența cuvîntului *cărindari* la români, din latinul *calendarius*, dovedește că la români a trebuit cu atît mai mult să existe și *calenda*, primit tot direct de la romani, el stînd în fruntea întregii familii de cuvinte, *calendarius* fiind numai un derivat al lui. Cuvîntul *calenda*, în gura acelei populații tracice romanizate, va fi sunat conform fonetismului tracic (moștenit de limba română și de alte limbi balcanice: bulgară, albaneză) *călenda*, și așa îl vor fi aflat slavii pe vremea primului contact cu strămoșii românilor — sau, în tot cazul, primul *a* din *calenda* nu mai era *a* curat ci trecuse deja la *ă* sau era pe cale de trecere; fenomenul a + ´a ≥ ă + ´_,

fiind foarte vechi în românește. Pentru urechea slavului, care n-avea în limbă pe *ă* [186] al populației traco-romanice, acest sunet a fost perceput ca *o*. Așa că, împrumutînd cuvîntul odată cu tradițiile prin acea populație, cuvîntul n-a sunat exact ca acolo, ci în loc de *călenda* = *colenda*. Iar grupul *en* a fost perceput ca *ę*, precum e pînă azi la poloni și la sloveni, căci în realitate așa va fi sunat și la români în cele dintîi timpuri și precum și azi, de fapt, sună *coli*^{n}*dă* (cu nazalizarea lui *i*), iar nu *colindă*. Apoi *ę*, pierzînd nazalizarea în mai toate limbile slave (afară de polonă și slovenă), trece la *e* sau la я. Vechi slavul *kolęda* > *koleda* sau *koliada*, iar în bulgară transformarea merge și mai departe: *koliada* > *kolada* [187].

Perceperea lui *ă* ca *o* de către slavi și confuzia care a avut loc nu sînt greu de explicat nici din punct de vedere fiziologic, deoarece avem aproape același sunet, articulat cu aceleași organe vocalice, cu singura deosebire că lui *ă* îi lipsește rotunjirea labială. Filologii germani chiar numesc pe *ă* românesc: „o ohne Rundung" [188]. Cum se explică însă că și la români avem pe *o* acolo unde trebuia să fie *ă* și unde în adevăr a fost, precum dovedește cuvîntul *cărindari*? Contactul între slavi și români durînd intens și mai departe, cei dintîi au influențat puternic pe cei din urmă, atît în tradiții cît și în limbă [189], iar unele cuvinte de origine latină au fost împrumutate de slavi în perioada slavă comună, probabil de la aceiași traci romanizați. Strămoșii românilor, luînd forme slave, s-au putut întoarce iar la locul de împrumut cu fonetismul nou străin, spre a-l înlocui pe cel băștinaș. De tipul acesta și din aceeași categorie cu *calenda* ar fi de exemplu: *acetum* ≫ slavul *oțet*; românul *oțet* și *oțăt* [190]; *altar* ≫ slavul *oltar*; vechiromânul *oltari* [191] și care ar fi trebuit să sune azi, conform fonetismului românesc, *ăcet* și *ăltari*, totuși, ele, din timpuri foarte vechi, vor fi părăsit fonetismul românesc, deși românii le vor fi avut din latină înaintea slavilor, și au primit fonetismul slav. La fel s-a putut întîmpla și cu *calenda*. Sunînd pretutindeni la slavi *colęda*, expresiunea slavă, într-o epocă mai tîrzie, vine să influențeze cuvîntul românesc, schimbîndu-i fonetismul românesc într-un fonetism slavon, deși, numai în parte, cu atît mai ușor cu cît am văzut că trecerea de la *ă* la *o*, din punct de vedere fiziologic, nu oferă o mare piedică. Deci cuvîntul românesc, prin analogie cu cel slav, trece și el de la *călenda* la *colenda* și la *colęda*.

La o parte din români, care după aceea n-au mai fost în viu contact cu slavii, anume cei din Ardeal, cuvîntul a suferit mai departe transformările cerute de legile fonetice ale limbii române: *l* intervocalic > *r*[192], *colenda* > *corenda* (pe cînd acolo unde legăturile cu slavii au fost mai puternice, schimbarea a fost ținută în loc de fonetismul slav). Iar ceva mai tîrziu, la românii de pretutindeni, grupul *en* > *in* (atît în cuvintele vechi de origine latină, cît și în altele mai noi, de exemplu, de origine slavă, ca *gręda* > *grindă*). Deci, în Ardeal: *corenda* > *corinda*[193], iar aiurea, *colenda* > *colinda*. Numai că forma *colinda* a românilor dintre Carpați și Dunăre a putut trece munții în Ardeal și înlocui pe alocurea forma *corinda*, ceea ce explică faptul că, adesea, în aceeași localitate aflăm la românii transilvăneni dubletul: *corindă* — *colindă*; totuși, destul de des e cunoscută numai forma *corindă*, anume în regiunile ardelene mai depărtate de lanțul carpatic, care, deci, n-au fost în contact direct cu românii vechilor principate.

Cuvîntul latin-vulgar *Calendarius* = ianuarie, pe vremea cînd vor fi împrumutat slavii pe *colenda* din **călenda*, va fi sunat și el **călendariu* și va fi fost prototipul din care a derivat sîrbul *koledar*[194] din regiunea Crna Gora și care e tot numele unei luni de iarnă, a lunii decembrie. Totuși, cuvîntul acesta, care, într-un stadiu mai arhaic desigur, a sunat **koledar*, n-a influențat deloc cuvîntul corespondent românesc, precum a influențat *colęda*, deoarece a fost cu mult mai puțin răspîndit ca acesta și mai puțin uzitat, astfel că latinul *Calendarius* a urmat toate schimbările fonetice cerute de firea limbii românești, dînd în chipul cel mai normal *cărindariu*, așa cum sună pînă azi[195].

Deci vechi-slavul *kolęda* n-a fost împrumutat direct din forma latină clasică, *Calenda*, căci ar fi greu de explicat transformarea lui *a* în *o* la slavi. Limba veche slavă n-avea nici un motiv să schimbe pe *a* în *o*, deoarece nu era un sunet neobișnuit care să le lipsească și să fie nevoiți a-l înlocui; puteau perfect să-l primească sub forma aceasta care convenea fonetismului slav, formă la care unul din idiomurile slave ajunge prin dezvoltare tîrzie, anume, limba bielorusă, unde *o* trece la *a*: *koliada* > *kaliada*, iar de aici a trecut, la fel, mai departe, la nord, la lituanieni.

Aşadar din cele expuse mai sus ajungem la următoarele concluzii :

1. Asupra căilor de împrumut : slavii au împrumutat datina şi numirea *kolęda* (precum şi unele derivate chiar) prin populaţia traco-romană, strămoşii românilor de azi.

2. Asupra locului unde s-a făcut împrumutul : atît la sud de Dunăre, cît şi la nord, în Dacia.

3. Asupra timpului aproximativ al împrumutării : în perioada slavă comună, după cum dovedeşte în special uimitoarea unitate fonetică a expresiilor în legătură cu datina colindatului în toate idiomurile slave şi în limbile străine ce au primit acele expresii de la slavi [196].

Pentru istoricul colindatului la români, însă, cercetarea filologică de mai sus stabileşte două momente însemnate ce par a corespunde unor trepte foarte distincte din evoluţia datinei însăşi :

Intîiul moment : primirea datinei în forme romane odată cu colonizarea romană.

Al doilea moment, posterior : altoirea datinei româneşti cu elemente slave şi transfigurarea desăvîrşită a ei.

Pentru istoricul datinei la slavi, celor două momente româneşti le-ar corespunde :

Întîiul, posterior primului moment la români, *primirea datinei tot în forme romane,* aşa cum o avea populaţia romanizată de la care au împrumutat-o.

Al doilea, anterior şi paralel faţă de momentul al doilea românesc, care durează desigur secole : *slavizarea datinei,* prin pătrunderea ei de elemente băştinaşe slavone, în aşa de mare număr, aşa de puternice şi aşa de diferite de cele romane, încît datina se schimbă fundamental, devenind de nerecunoscut ; încetează complet de-a mai avea aspectul unei datine romane. În această a doua fază, foarte importantă sub noile forme slave, datina devine nou centru de radiere, atît în lumea slavă cît şi la popoare străine. / Vom vedea mai departe că atît cercetarea genezei şi dezvoltării datinei colindatului în general, cît şi a colindelor în particular, nu contrazic concluziile la care am ajuns pe calea cercetării lingvistice ; dimpotrivă, în ele găsim confirmarea lor /.

Dezvoltarea genetică a colindelor
Transformarea tipului roman într-o nouă ipostază
Polajenik și colindatul

Datina colindatului odată răspîndită în toate părțile imperiului roman, era firesc să fie supusă la schimbări locale. În Apus, însă, unde contactul cu centrul ei de răspîndire, Italia, era mult mai puternic, legăturile mai strînse, aceste schimbări s-au produs într-o foarte mică măsură. Colindatul, deci, a continuat a păstra oarecare uniformitate în diferitele provincii romane apusene. Nu tot astfel s-a întîmplat în imperiul de răsărit; aici legătura cu centrul de răspîndire din Apus slăbește din ce în ce mai mult, din cauza slăbirii și decadenței politice a Romei, iar odată cu căderea Romei nu mai poate fi vorba de vreo influență puternică asupra Răsăritului. Provinciile răsăritene rămîn cu totul degajate de Roma, atît din punct de vedere politic, cît și cultural, iar noul centru de guvernămînt în jurul căruia se grupează, Constantinopole, e roman numai cu numele. Pe cînd fostele provincii romane din Apus, chiar după căderea Romei, nu rup legăturile cu vechiul centru de guvernămînt, ci continuă încă mult timp după aceea, cîteva secole, în puterea tradiției, un viu contact cu el, primindu-i diferitele radieri de cultură și datini, cele din Răsărit, încă înainte de căderea Romei, în afară de contactul strict oficial, urmează o dezvoltare aparte. La aceasta se mai adaugă și faptul că, îndeobște, cucerirea provinciilor răsăritene, cu unele excepții, are loc relativ mai tîrziu în comparație cu cele din Apus, ceea ce explică și mai mult slabele înrîuriri ale centrului asupra maselor populare din Orient.

Nu-i de mirare, deci, că datini de origine romană, rămînînd cu totul desprinse de trunchiul central, vor fi supuse la mari schimbări. Aceste schimbări nu se datoresc numai contactului mai puțin activ al centrului de guvernămînt apusean cu răsăritul, ci se datoresc, mai ales, acelui bizar mozaic etnic pe care îl oferea imperiul de răsărit și, desigur, în oarecare măsură, și apropierii de Asia Minoră, ce lasă drum deschis la un șir de tradiții orientale asiatice pe apropiatul țărm european, întărit totodată cu noi elemente exuberante, fantezie a conglomeratului de popoare din sud-estul Europei. Pe lîngă

aceasta, o deosebită importanţă prezintă năvălirile diferiţilor barbari, care complică şi mai mult mozaicul balcanic.

Prin urmare, aceleaşi sărbători şi aceleaşi datini legate de ele, aduse aici, ca şi în Apus, de numeroşii şi variaţii factori ai colonizaţiei romane, au găsit în Răsărit un fond psihic cu totul deosebit, de unde rezultă că ele se vor dezvolta conform acestui mediu specific. Intrînd în noul laborator, atît de complicat şi de activ, unele din datinele romane sînt supuse la schimbări violente, din care ies atît de transformate, încît sînt aproape de nerecunoscut. Aşa s-a întîmplat cu datina colindatului, care, adaptîndu-se la mediul psihic atît de pestriţ colorat al Orientului, se depărtează într-atît de tipul roman reprezentat de provinciile apusene, încît, şi din punct de vedere al acestei datini, apar foarte distincte, în vechiul imperiu roman, două mari grupe, Răsăritul şi Apusul, încă înainte de a fi vorba de diferenţieri datorate bisericii creştine. Prin urmare, este greu de precizat care dintre popoarele din sud-estul Europei au contribuit cel mai mult la modificarea colindelor romane, dîndu-le forma şi conţinutul în care le întîlnim astăzi în tipul ucrainean-bulgar-român. Să fi fost tracii ? E posibil, dar despre cultura şi datinile lor nu ştim nimic sigur. Grecii ? Cu siguranţă că au contribuit la aceasta într-o oarecare măsură, dar nici ei nu au dat tipului roman noi forme, întrucît ei au fost printre primii, dacă nu chiar primii, care au împrumutat datina de la romani. Într-adevăr, dacă grecii ar fi creat noul tip, atunci celelalte popoare est-europene ar fi trebuit să împrumute de la ei datina romană, în forma deja modificată. Analizînd cuvîntul *colindă* şi derivatele lui, ne-am convins că lucrurile s-au petrecut altfel. Din această analiză a reieşit că datina în discuţie nu a ajuns la slavi prin intermediul grecilor ci, dimpotrivă, grecii au fost supuşi influenţelor slave, întrucît anumite denumiri greceşti conţin fonetisme slave. Pe lîngă aceasta, dacă avem în vedere popularitatea acestei datini, şi, mai ales, formele ei superioare de organizare şi autoritatea de care se bucură la slavi şi români, pe care nu le-a atins într-o asemenea măsură nicăieri, ajungem la concluzia că ne rămîne să alegem între aceste două grupe etnice. Analizînd cu atenţie o serie întreagă de datini anuale la români, nu vom găsi nici un ceremonial care ar fi putut influenţa atît de mult colindatul, încît să provoace schimbări

radicale în această datină. Numai la slavi vom afla unele obiceiuri, a căror influență puternică ar putea explica o astfel de schimbare a datinei romane pe teritoriile din est. În plus, la slavi întîlnim elemente arhaice mai numeroase decît la români, ceea ce face ca la ei colindele de tip *ucrainean-bulgar-român* să aibă o înfățișare arhaică, trăsătură uneori mult mai accentuată decît la români.

Așadar, ipoteza că slavii au dezvoltat mai departe tipul roman, dînd naștere unui nou tip, sau, mai precis, ipoteza că ei au contribuit într-o mai mare măsură la modificarea vechiului tip roman, este, indiscutabil, mai verosimilă. Din momentul în care datina colindatului s-a generalizat la estul Europei, populația de aici a fost impresionată și i-a simțit, întîi de toate, uriașa-i forță magică. Și aici a existat o mulțime de vrăji, mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cele deja relevate de noi, care au stat la baza datinei colindatului. Aceste vrăji sînt strîns legate de sărbătorile de iarnă, cînd se ceremoniază colindatul de toate felurile. Ele se practică în cea mai mare parte în noaptea de ajun, cînd colindă oamenii maturi, mai ales la români și bulgari, sau în ajunul Anului nou, cînd diferite măști și alte feluri de colindători umblă pe la case. Deocamdată, indiferent de cauzele care au făcut ca diferite vrăji să se concentreze în această perioadă de sărbători, cea mai favorabilă activităților magice, să facem cunoștință cu aceste practici. Ele au caracteristici foarte diferite și se desfășoară în chip variat. Se descîntă sănătatea, bogăția, fericirea, dragostea, căsătoria... dar, mai ales, culturile de cîmp, de grădină, vița de vie, prăsitul vitelor, înmulțirea albinelor și altele. La baza tuturor acestor descîntece stă credința, puternică, că în acest timp dorințele sufletești, spuse într-un anumit fel și însoțite de anumite practici, se pot îndeplini. Cît privește interpreții, ei pot fi foarte diferiți, în funcție de scopul vrăjii. Astfel, descîntecele legate de succesul în gospodărie se împart în descîntece *de gospodar* și cele *de gospodină*; descîntecele de dragoste revin mai ales fetelor, cu toate că și flăcăii le practică, dar în măsură mult mai mică. Descîntecele de sănătate, fericire etc. nu implică aceeași persoană, ci, de multe ori, ele pot fi rostite de o persoană oarecare. Diferitele acțiuni magice, care însoțesc vrăjile, pot fi împărțite în două grupe :

a) descîntecele care sînt îndreptate spre dezlegarea tainelor viitorului, destinului, considerat prestabilit şi neschimbător ;

b) descîntece care au drept scop îndeplinirea, în viitor, a anumitor dorinţe ale subiectului sau obiectului descîntecului. Aceste două grupe nu numai că se deosebesc între ele, ci sînt opuse. Prima se sprijină pe credinţa în predestinare, adică pe faptul că destinul nu depinde deloc de voinţa descîntătorului ; a doua însă se sprijină tocmai pe credinţa în posibilitatea de a schimba destinul (viitorul), care, ca urmare a executării anumitor practici şi a rostirii unor formule însoţitoare, trebuie să se modifice în favoarea celui descîntat.

Din punct de vedere logic, şi aici avem de-a face cu o antinomie întîlnită frecvent în manifestările religioase ale poporului. Unele descîntece au chiar o dublă semnificaţie. De exemplu, aruncarea de către gospodar a boabelor în tavan, în noaptea de ajun, poate fi interpretată, pe de o parte, ca o vrajă (gospodarul află, după numărul boabelor lipite de tavan despre roirea albinelor în anul următor), iar pe de altă parte acest gest poate fi înţeles ca un descîntec mimetic în scopul creşterii numărului de albine. De aici rezultă că această practică este numai mimarea roitului albinelor. Aprinderea focului şi împrăştierea scînteilor poate avea deseori semnificaţii diferite. În unele cazuri avem a face pur şi simplu cu contaminarea unor elemente din ambele grupe de descîntece. Ne poate servi drept exemplu obiceiul, foarte răspîndit, mai ales la slavii de sud, numit *Polajenik*, care are un pronunţat caracter omenic (prevestitor) şi care conţine şi alte descîntece spuse în scopul reuşitei în treburile gospodăreşti. *Polajenik*, primul oaspete în casa gospodarului din prima zi de Crăciun, este aşteptat cu nerăbdare şi cu interes deosebit, căci de el, de comportarea lui şi modul în care interpretează anumite practici, depinde succesul familiei şi al muncilor gospodăreşti în viitorul an. Prima practică pe care o interpretează oaspetele, este semănatul cu diferite boabe. El începe semănatul înainte de a păşi pragul casei, întîmpinîndu-i cu cuvintele : „Hristos se naşte !", iar cei din casă îi răspund : „Adevărat se naşte !"[197] şi aruncă, de asemenea, boabe spre el. Apoi apucă vătraiul şi scormoneşte focul în sobă, străduindu-se să provoace cît mai multe scîntei, urîndu-le : „Cîte scîntei, atîţia boi, atîtea capre, atîtea oi, atîţia porci, atîţia stupi, atîta fe-

ricire şi succes!"[198]. Această urare ne aminteşte colindele lui Du Cange şi alte urări ale micilor colindători români. La sîrbo-croaţi, în unele părţi, *polajenik*-ul are obligaţia de a sta liniştit pe scaun, pentru ca şi cloştile să stea pe ouă la fel, sau chiar să cloncăie, să imite cloncăitul cloştii, în timp ce copii îi răspund, imitînd piuitul puilor. Aceasta îi aduce gazdei reuşita în creşterea păsărilor. Practica scormonitului focului se interpretează în acelaşi fel. Aceste obligaţii ale *polajenik*-ului, desigur achiziţii mai tîrzii, au fost născocite datorită faptului că în etimologia populară cuvîntul *polajenik* este pus în legătură cu altele de felul : *polog* (ou pus în cuibar pentru a atrage găinile la ouat — cuib), *polojak* (ou) şi drept urmare, cuvîntul *polajnik* sau *polajenik* a trecut în *polojajnik* (ou de găină) sau chiar *kročika* (cloşcă)[199].

Asemenea gesturi magice şi urări au fost puse în legătură din cele mai vechi timpuri, cu tradiţia *polajenik* (exceptînd practicile referitoare la găini). Gestul scormonitului focului pare a fi strîns legat de datina aprinderii focului, numită *badniak*. Acest ceremonial, probabil o reminiscenţă a cultului soarelui, este răspîndit în întreaga Europă. Anumite nume latine, derivate de la cuvîntul *calenda* (fr. *chalendal*, prov. *caligneaou*[200], rom. *călindău*), păstrate la unele popoare romanice, ne indică totodată originea romană a datinei în discuţie, lucru menţionat, dealtfel şi de alţi cercetători[201]. În orice caz, chiar dacă această datină are alt izvor, romanii îl cunoşteau cu siguranţă. Datina *Polajenik*, avînd ca bază semnificaţia de bun augur a primului oaspete sau a primei întîlniri din ziua de Anul nou, se păstrează astăzi la cele mai diferite popoare[202] şi, după cît se pare, se întîlnea şi la romani[203]. E greu, deci, să-l considerăm exclusiv slav. La sîrbocroaţi şi bulgari el apare, totuşi, în forme atît de distincte încît îl putem considera ca fiind ceva specific pentru ambele aceste popoare şi, într-o anumită măsură, şi pentru slavi în general. Aici nu avem a face cu vreo credinţă sau cu vreun gest magic, ce poate fi sau nu interpretat, ci cu un ceremonial organizat, care are o neobişnuită semnificaţie pentru popor şi care nu se întîlneşte la alte popoare. Pe lîngă aceasta, pe baza faptului că urme ale acestui ceremonial întîlnim şi la slavii de vest şi de nord, şi avînd în vedere că denumirea *polajnik, polajenik, poleajnik, polajač* (*polajiti* = a veni, a sosi) este răspîndit la toţi slavii, putem trage concluzia, in-

diferent de origine, că acesta este un obicei vechi slav și că, probabil, încă în perioada slavă comună a concentrat în jurul său practici magice și urări, asimilîndu-le, cu toate că unele dintre acestea au existat, inițial, cu totul independent. Datina *polajnik*-ului, în ipostazele în care o întîlnim astăzi la slavii meridionali, a trecut, cu siguranță, și la români încă în vremea celor mai vechi contacte ale lor cu slavii. În prezent el a dispărut la români. Ca datină, în formă bine definită, există numai la românii din Banat, unde primului oaspete, din dimineața zilei de Crăciun, i se presară pe cap boabe [204]. Aici însă îl putem considera împrumut mai tîrziu de la sîrbi, unde este în floare. Unele urme ale existenței lui la români, foarte arhaice, întîlnim ici-colo, mai ales în colindele de copii. Astfel, prima lor grijă, după ce intră în casă, este să ațîțe focul cu niște bețișoare numite *colindețe*, pentru ca să sară cît mai multe scîntei și apoi adresează urările [205]. La românii din Oltenia, această sarcină îi revine șefului grupului de colindători. În unele localități li se oferă plăcute surprize, căci sub cărbuni se află dovleac copt, pe care îl împart între ei [206]. Dovleacul este, desigur, o achiziție mai tîrzie, pentru a-i face pe colindători să scormonească bine focul. Se poate presupune că acest obicei, legat, fără îndoială, de datina *polajenik*, care se întîlnește atît de des la români în colindele de copii, este o continuare a ațîțării focului, apărut prin ceremonialul de aprindere a pomului de Crăciun. După cum se știe, în România arderea *colindăului* a dispărut aproape total, și, deci, micii colindători ațîță un foc obișnuit. Chiar și la slavii meridionali *polajenik*-ul nu întotdeauna scormonește focul *colindăului*, numit aici *badniak*. Astfel, la sîrbii din Turcia, *polajaci*, care nu vine în ziua de Crăciun, ci în dimineața zilei de Sfîntul Ignat, ațîță cu o ramură un foc obișnuit [207], căci *badniak*-ul se arde numai la Crăciun. Ațîțarea focului de către micii colindători poartă, la români, aceeași semnificație magică ca și la sîrbi ; după cum am mai spus, aceasta este o achiziție tîrzie și are drept scop aducerea succesului în creșterea păsărilor [208]. În unele părți ale Banatului și Ardealului se execută cu ajutorul *pițărăilor* și alte practici magice care, inițial, erau legate de datina *polajenik* ; de exemplu, înconjurul casei de trei ori, timp în care se spune colindul [209]. Aceeași contaminare a datinei *polajenik* cu colindatul se întîlnește nu numai la români, ci și la slavi. Astfel, la bulgari, micii colindători

ațîță focul cu *colindețe*. Marinov, vorbind despre aceasta, spune că după terminarea urărilor colindătorii „intră în casă și acolo, cu o bucată de lemn, scormonesc focul și blagoslovesc ca și *polajenicii*"[210]. Datina *polajenik*, trecînd de la slavi la români, a fost asimilată de datina colindatului, iar *polajenicii* sau identificat cu colindătorii. La slovaci, de exemplu, *polajnicii* sînt și colindători totodată, iar pe alocuri *polajnici* se numesc colindătorii care cîntă aceleași cîntece ca și colindătorii propriu-ziși, fără nici o deosebire, uneori chiar colinde religioase :

Iar eu, mic de-o șchioapă,
Cînt mereu, întruna,
Pe Domnul Isus îl vestesc
Și-un colac vă cer...[211],

sau :

În pomi vrăbiile ciripesc,
Și pe Domnul vestesc.
Coțofana ciripește,
Nașterea fiului lui Dumnezeu vestește...,

și se încheie cu rugămintea pentru dar și cu urarea :

Doamne, Dumnezeule, dă-ne zile frumoase,
Întîi ploaie, apoi soare...[212]

Iată deci cîteva exemple clasice care ne arată modul în care formulele inițiale de urare ale *polajenik*-ului au cedat locul colindelor propriu-zise sau au căpătat o înfățișare asemănătoare, contopindu-se cu colindele. La poloni, întîlnim același amestec de datini în diferite localități. Astfel, în localitatea Czarny Dunajec, despre micii colindători care umblă în ziua a doua de Crăciun și seamănă cu ovăz pe gospodar, se zice că vin cu *podlaz-ul*[213]. Colindele lor, în care sînt cuprinse urări de recoltă bună, de înmulțire a vitelor, le-am citat în întregime în altă parte.

Pentru fericire, pentru sănătate,
În acest Crăciun !
Pentru ca vouă să vă dea
Rod bun în toate,
În ocol și-n cămară...[214].

O mare importanță în acest sens au exemplele adunate de Karlowicz[215]. Astfel, *Podlazić* înseamnă „a merge la casa cuiva în noaptea de ajun cu uratul", adică *a colinda*. *Podlazy* înseamnă „obiceiul de a merge pe la case cu uratul în noaptea

de ajun" sau, în unele părți, „cel ce merge cu uratul de Anul nou". În schimb, în localitatea Jurczyce (voievodatul Cracovia), *podlażnik* înseamnă „brad (pom) încărcat cu dulciuri"[216], pe care îl împodobește cu grijă fata, pom care în părțile Cracoviei se numește *Sad*. Avem aici de-a face cu un transfer de nume de la flăcăul care vine să cumpere bradul, în semn de simpatie și curtoazie față de fată, asupra pomului împodobit. De obicei, acest pom se numește *podlażnika, polażnika* sau *podlażniczka*[217], în toate zonele unde se folosește acest cuvînt și derivatele sale. *Podlażnika* a primit, probabil, această denumire de la numele băieților, numiți *podlażniki,* care cu prilejul cumpărării pomului împodobit rosteau diferite urări, adresate special fetelor. Trecînd peste unele contaminări mai tîrzii ale *podlażnika* la poloni, mai ales peste unele elemente împrumutate de la germ. *Christbaum,* și unele achiziții care s-au suprapus obiceiului autohton la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, lăsînd la o parte vînzarea însăși a pomului flăcăului îndrăgit, care, se pare că este tot o achiziție relativ tîrzie, ajungem la concluzia că avem aici de-a face cu un obicei vechi la slavi, tot atît de vechi ca și denumirea sa. Acest obicei consta în *umblatul cu pomul* sau cu *o ramură de molid* sau de alt copac, cu care prilej se rosteau urări și se aprindea focul cu ele, așa cum se întîmplă astăzi la sîrbii din Turcia, unde gospodarul se scoală primul, în ajunul Crăciunului, iese în curte, rupe o ramură de copac și, revenind în casă, se adresează celorlalți cu „Bună dimineața!" și tot el răspunde: „Bună ți-a dat-o Dumnezeu!" Apoi aprinde focul cu ele, urînd:

> Cinstiți ai casei!
> A venit anul nou și a adus
> Toate bunurile: carne, purcei și purcele, viței, brînză, unt,
> miere și toate bunurile date de Dumnezeu[218].

Același ritual execută apoi toți ai casei, pe rînd, iar el îi ascultă pe toți și-i răspunde fiecăruia la urare cu „Amin!"[219]. Acest obicei, la sîrbii din Turcia, îl execută *polajač* în dimineața de Sf. Ignat[220]. La fel ar trebui să ne explicăm începutul datinei *podlażnica* la poloni și faptul că „copiii, dis-de-dimineața, în ajunul Crăciunului, așteaptă cu mare bucurie *podlażnica*. Aceasta este o ramură de brad, lungă de 1-2 coți, care se atîrnă deasupra ușii"[221]. În alte părți „în ziua de ajun

băieţii aleargă la pădure după *podlażniczki*[222]. La poloni, pretutindeni, la baza tradiţiei *Sad*-ului stă obiceiul *podlażniki*-lor, chiar şi acolo unde această denumire şi derivatele ei nu se mai întîlnesc. Aceasta ne dovedeşte legătura dintre *Sad* şi *colindat*. Flăcăii (mai ales iubitul fetei) care vin să cumpere pomul sînt, de fapt, colindători. Ei mai întîi cîntă, apoi are loc înmînarea darurilor şi desfacerea pomului. Interesant este faptul că nu numai flăcăii cîntă, ci şi fetele, mai ales cînd gătesc *Sad*-ul: „...fetele împodobesc *Sad*-ul şi cîntă colinde vesele"[223]. Aceasta dovedeşte că la poloni, ca şi la alţi slavi şi, de asemenea la români, datina colindatului a asimilat demult obiceiul *polajenik*-ului, ale cărui urme se mai păstrează în *Sad*. În momentul de faţă, *Sad*-ul nu mai denumeşte doar ramurile aduse de podlażniki; datorită contaminării sale cu datina germană a pomului de iarnă, el s-a modificat şi, dintr-o simplă ramură, a devenit un copac întreg, împodobit cu fructe, dulciuri şi diferite ornamente. Colindeţele de la bulgari şi români, care se foloseau la înteţirea focului, sînt continuatoarele directe ale ramurilor purtate de podlajniki, cărora li se atribuie o forţă magică deosebită. La români, de exemplu, toţi se străduiesc să nu-i supere deloc pe micii colindători (piţărăi), pentru ca nu cumva vreunul dintre ei să nu lovească cu colindiţa; în credinţa oamenilor, aceasta ar aduce nenoroc. Astăzi, la poloni, întîlnim încă destul de des vechile ramuri în locul pomului de iarnă: „ferestrele ambelor odăi se împodobesc de jur-împrejur cu ramuri de brad. Ramurile amintite se numesc podlażniciki"[224]. Ca *Sad*-ul iniţial a fost un obicei polonez, respectiv slav, şi că abia mai tîrziu s-a contopit cu germanul *Christbaum* ne-o indică şi faptul că el nu are nici o legătură cu copiii şi că nu este destinat lor. Această legătură o întîlnim numai în oraşele poloneze, unde a pătruns obiceiul pur german. Pe de altă parte, faptul că *Sad*-ul nu este legat pentru totdeauna de casa unde a fost pregătit, ci poate fi purtat de un flăcău dintr-o casă într-alta, este tot o caracteristică primară, care ne aminteşte de aducerea ramurilor de către podlajniki. Astfel, în Jurczyce „cînd la o fată vine cineva în peţit, îi aduce un brăduţ încărcat cu tot felul de bunătăţi"[225]. Acest flăcău se numeşte podlażnik şi aceeaşi denumire poartă şi *Sad*-ul, adică brăduţul. După cum ne arată păstrarea neabătută a denumirii obiceiului şi după cum rezultă din însăşi menirea podlażnik-ului, de a purta noroc, mai ales fetelor — pen-

tru care aducerea pomului este simbolul cererii în căsătorie — avem de-a face cu vechiul obicei al *podlajnik*-ului, adaptat la împrejurări noi. Într-o anumită epocă, colindele poloneze *de fată mare,* în raport cu alte colinde, care treptat decad sau dispar cu totul, încep să capete o mare dezvoltare. În această perioadă, cu siguranță, datina *polajenik*-ului s-a asociat oarecum cu colindatul oamenilor maturi. Din acest moment, obiceiul amintit este asociat exclusiv cu colindele *de fată mare,* apoi, treptat, începe să capete rolul de intermediar în pețitul de către flăcăi a fetei îndrăgite. Colindatul copiilor, după cum am arătat mai înainte, s-a unificat, la poloni, cu tradiția *podłażnik*-ului, iar apoi s-a produs contopirea totală a celor două datini.

La ucraineni, bulgari și bieloruși, în localitățile în care tipul în discuție s-a păstrat cel mai bine, nu se consideră sărbătorile începute pînă cînd colindătorii maturi nu vin să colinde familiile. Acest fapt pare a fi încă o dovadă a unor trăsături comune celor două datini : *colindatul* și *polajenik*-ul. La fel și la bulgari și, mai ales la sîrbo-croați, Crăciunul nu începe pînă cînd nu apare polajnik-ul. Gospodarii așteaptă cu nerăbdare acest lucru. În cazul cînd așteptarea polajnik-ului durează prea mult și pare a fi zadarnică, pentru a putea începe sărbătoarea, unul din membrii familiei îndeplinește rolul polajnik-ului ; uneori acest rol este atribuit unui animal (de obicei vacii) care este adusă în casă. În afară de aceasta, buna primire a colindătorilor și amabilitatea cu care sînt tratați este încă o trăsătură comună a acestor două datini. Am văzut mai sus cum colindătorii sînt așteptați cu masa plină de mîncăruri și băuturi ; pe de altă parte, știm că polajnik-ul trebuie servit din belșug, deoarece el prezice un an bun, recolte bogate și belșug în toate. La sîrbi, de exemplu, polajnik-ul este nevoit să mănînce și să bea cît se poate mai mult în tot cursul zilei în care este găzduit de gospodar, deoarece, cu cît bea mai mult, cu atît mai bucuroși sînt gospodarii, întrucît astfel sînt siguri că în întreg anul viitor vor avea succes în toate ale gospodăriei.

Contopirea celor două datini — *colindatul* și *polajenik*-ul — a dus, probabil, la faptul că la români fetele nu merg să colinde. Lumea spune că „nu se cade“. Știm că femeile la slavi, la cei meridionali mai ales, nu sînt considerate drept un bun *omen* și nu pot fi polajenik. Dacă se întîmplă însă ca femeia

să fie primul musafir în prima zi de Crăciun, adică dacă îndeplineşte rolul de polajenik, aceasta se consideră drept nenoroc pentru casa respectivă şi nu este primită cu prea multă bucurie ; de aceea, în ziua respectivă, toţi şi mai ales femeile nu merg în vizită, ci stau toată ziua în casă. În sfîrşit, la slavi şi la români, colindătorii sînt numiţi „oaspeţi buni", expresie care se întîlneşte la orice pas în colinde. La românii din Banat, gazdele primesc pe micii colindători cu multă bucurie, întrucît „ei sînt consideraţi aducători de noroc"[226], trăsătură fundamentală şi caracteristică pentru polajenik. La poloni, de la expresia „podlażić kogoś" (= a colinda pe cineva) s-a format şi „dobrześ me podłazl"[227], în sensul „mi-ai adus noroc", expresie care se referă atît la colindători, cît şi la polajenik. Iată motivele numeroase pentru care considerăm că colindatul de tip roman, întîlnind la slavi datina autohtonă a *polajenik*-ului, s-a suprapus peste aceasta din urmă şi a asimilat-o într-atît, încît numai unele trăsături comune, destul de clare, ne permit să observăm această suprapunere. Prin urmare, atît în perimetrul slavilor cît şi al românilor, colindătorii sînt, într-o anumită măsură, continuatorii polajeniki-lor, de la care au preluat unele atribute. În schimb, la slavi, unde datina *polajenik*-ului a fost adînc înrădăcinată şi a avut o îndelungată tradiţie, ea există în continuare şi după contopirea cu datina colindatului. O întîlnim pînă în zilele noastre ca un obicei aparte, practicat ca atare. Este adevărat că astăzi această datină nu apare la toţi slavii, iar acolo unde se întîlneşte ea nu se bucură peste tot de aceeaşi popularitate. În trecut însă ea a fost, fără îndoială, comună întregii lumi slave. În schimb, la români, după cum am arătat, astăzi, ea nu mai există şi nici chiar în limbă nu i s-a păstrat vreo urmă. Acest lucru ne arată că la români ea nu a existat niciodată, deşi urmele întîlnite în colindat, ca şi anumite atribuţii ale colindătorilor, comune cu ale polajeniki-lor, ne face să presupunem contrariul. Altfel, ar trebui să admitem că urmele acestea au pătruns în România în forma respectivă odată cu colindatul slav, după asimilarea datinii *polajenik*-ului. S-ar putea avansa ipoteza că la români, această datină, împrumutată de la slavi în forme slave, a avut o utilizare efemeră şi că a dispărut după contopirea ei totală cu colindatul. Dispariţia ei la majoritatea slavilor, ca şi la români, se poate explica, în primul

rînd, prin aceea că colindătorii, asumîndu-și rolul polajeniki-lor, i-au lipsit pe aceștia din urmă de rațiunea de a mai exista. Este deci un lucru natural faptul că existența lor, ca o datină aparte, se dizolvă treptat. Anumite analogii, printre care cea mai importantă, se referă la faptul că polajenikii erau și ei un fel de colindători, au facilitat contaminarea celor două datini. E drept că și polajenikii îndeplinesc anumite practici și rostesc anumite urări, totuși deosebirea dintre ei este destul de mare : polajenik-ul umblă singur, fără însoțitori, în plus are dreptul să viziteze numai o singură casă din tot satul ; totodată el poartă răspunderea pentru destinul rău sau bun ce se va abate în anul următor asupra casei în care a îndeplinit rolul de polajenik, în timp ce colindătorii propriu-ziși, uniți în grupuri organizate, adesea destul de numeroși, pot colinda mai multe case, chiar și întregul sat, dacă timpul le permite. Datina colindatului era, așadar, cu mult mai avantajoasă pentru colindători, care, vizitînd mai multe case, beneficiau de o perspectivă mai variată și mai profitabilă. Pe de altă parte, ei erau atrași de diversitatea și veselia fiecărei case și, totodată, de faptul că nu purtau nici o răspundere privind viitorul gazdelor. În același timp, această datină era mai profitabilă și pentru cei colindați, a căror soartă nu depindea de augurul bun sau rău, legat de un singur individ care îi vizita în zorii zilei de Crăciun. Ei puteau spera că în numerosul grup de colindători vor fi fiind și dintre cei care le aduc noroc. Mai mult decît atît, dacă un grup întreg ar fi fost de rău augur, își puneau speranța în grupul următor, mai ales în colindatul copiilor. Iată de ce datina colindatului trebuia să se impună în mod natural, din motivele arătate mai sus, cît și pentru faptul că ea era mult mai bine organizată. În orice caz, prin contaminarea cu datina *polajenik*-ului colindatul s-a consolidat și mai mult prin asimilarea unor noi elemente magice. Se accentuează în mod deosebit caracterul de *omen* al colindătorilor, în sens pozitiv : colindătorii sînt totdeauna un bun augur, vestitori și aducători de noroc. Datina *polajenik*-ului, cu toate că, probabil, este unul din straturile folclorice slave întîlnite de obiceiul roman al colindatului, care a lăsat anumite urme în general în colindat, mai ales în colindatul *de copii*, atît la slavi cît și la români, nu explică însă cu nimic caracteristicile specifice ale datinii colindatului adul-

ților la aceste popoare. Cele mai importante trăsături ale colindelor de tip *ucrainean-bulgar-român*, în comparație cu tipul roman, sînt :

I. prezentarea urărilor ca deja realizate ;

II. împărțirea colindelor pe specii, în funcție de diferiți factori.

Practicile magice gospodărești la români și la slavi față de datina colindatului

Datina colindatului, însușindu-și elemente ale *polajenik*-ului, a căpătat o amploare și mai mare, iar prestigiul ceremonialului ei a crescut, fără însă a provoca mari schimbări în tipul roman. Un spațiu destul de întins îl desparte încă de tipul *ucrainean-bulgar-român*. E greu să ne închipuim că trecerea de la un tip la altul a fost numai rezultatul unei îndelungate evoluții firești, căci nu putem explica în ce mod *urările directe* devin *urări realizate*. Interacțiunea unor practici magice, analoage cu practicile aflate la baza colindatului roman, nu a putut duce la crearea unui nou tip ; această datină a trebuit să găsească aici noi modele, după care s-a modificat, căpătînd un nou spirit precum și trăsături noi. Dintre numeroasele vrăji, orientate spre diferite scopuri, vrăji care aveau loc în timpul sărbătorilor de iarnă, mai ales în noaptea de ajun, le vom lua în considerație pe acelea care au drept scop succesul în lucrările întreprinse de gospodar, adică, în general, tot felul de reușite.

Cînd am analizat tipul roman, am luat cunoștință de diferite practici din domeniul magiei simpatice sau imitative, care erau însoțite de urări. Multe dintre acestea sau altele asemănătoare cu ele le întîlnim astăzi în timpul sărbătorilor de Crăciun. Pentru a restabili firul de legătură dintre concluziile expuse mai înainte și cele noi, spre care ne îndreptăm atenția, e necesar să ne întoarcem pentru o clipă la tipul de vrăji analizate deja și de acolo abia să pornim mai departe. Iată un exemplu din vrăjile de ajun, în care anumite motive religios-

creştine sînt numai o contaminare mai tîrzie. Tămîierea (binecuvîntarea) mesei încărcate cu colaci, mîncăruri ceremoniale şi băuturi, cît şi a *badniak*-ului (pomului) aşezat lîngă masă, este un ceremonial foarte important la bulgari, fiindcă altfel : „tot ceea ce este pe masă nu are nici o semnificaţie pînă cînd nu este binecuvîntat"[228]. Efectuarea acestui ritual revine celui mai în vîrstă bărbat din casă. Pentru tămîiere el nu foloseşte cădelniţa sau un alt recipient, ci brăzdarul de la plug, pe care gospodina aşează jar şi presară tămîie : „În loc de cădelniţă se foloseşte o bucată de fier, binecuvîntată, o piesă de la plug numită *palejnik, palecinik, lemej, ralnik*"[229]. Gospodina, dîndu-i bărbatului brăzdarul cu tămîia pregătită, îi sărută mîna, ca şi cînd ar fi preot, fapt care scoate în evidenţă şi mai mult solemnitatea ceremonialului. Pentru noi este interesant faptul că bărbatul, tămîind masa de la dreapta la stînga şi înconjurînd-o de trei ori, execută cu brăzdarul mişcări care imită modul „cum se seamănă sămînţa şi cum se coseşte"[230]. În acelaşi timp, rosteşte urări referitoare la fiecare gen de cereale, în modul următor :

Să rodească grîul
În pămînt şi deasupra
Şi pe piatră albă, uscată !
Spicele să fie cît lingura,
Boabele să fie cît prunele ![231]

Aceeaşi formulă se utilizează şi pentru alte cereale, schimbîndu-se numai denumirea plantei. Iniţial, formula-urare se referea numai la cereale ; cu timpul însă ea s-a aplicat şi pentru viţa de vie, pentru legume, pentru tot ce produce pămîntul. Astfel, pentru viţa de vie :

Să crească viţa de vie
În pămînt şi deasupra
Şi pe piatră albă, uscată !
De la o viţă — o găleată,
De la un butuc — două coşuri[232].

La fel pentru ceapă :

Să rodească ceapa...
Bulbii să-i fie ca nişte ceşti de chihlimbar ![233]

În ultimele formule, după cum se vede, se schimbă nu numai denumirea plantei, ci şi versurile finale în care apar comparaţii cu semnificaţie magică, adaptată la fiecare gen de plante. În acelaşi fel, bărbatul tămîiază întreaga gospodărie şi, întîi de toate, ocolul cu vite.

La ucrainenii din Galiția, în ajunul Crăciunului, gospodarul efectuează același ceremonial al tămîierii mesei, înconjurînd-o de trei ori, cu toți ai casei, care pășesc solemn după el ; copiii, așezați sub masă, imită păsările, rostind :

> Cotcodac, cotcodac ! — o sută de găini !
> Ga-ga-ga ! — o sută de gîște !
> Mac-mac ! — o sută de rațe !
> Mu-mu ! — o sută de boi, o sută de vaci ș.a.m.d.[234].

Această practică, foarte răspîndită la toți slavii și la români, are loc cu cele mai diferite ocazii, cu toate că nu pretutindeni este legată de obiceiul tămîierii, ca la ucraineni. Astfel, la bieloruși, scoțînd *kutia* din cuptor, gospodina cotcodăcește ca găina, pentru a avea multe găini [235]. La sîrbii din Turcia, gospodarul, aducînd ceremonios *badnjak*-ul în casă, cloncăie ca o cloșcă, iar copiii piuie ca puii pînă cînd ajunge cu *badnjak*-ul la foc [236]. Pe alocuri, la sîrbi, această practică se leagă de datina *polajenik*-ului. La românii din Bucovina, toți care se așează la masa de ajun trebuie să se ridice în același timp, pentru ca toți puii să spargă în același timp coaja oului (găoacea în care se află). Cu acest prilej, mama cloncăie ca o cloșcă, iar copiii țipă ca puii. Gospodina nu se ridică deloc de la masa de ajun, pe care a așezat totul de la început, întrucît ridicarea de la masă ar face ca cloștile să nu vrea să stea pe ouă în perioada clocitului [237]. În unele părți, în România, mama aruncă nuci pe jos, iar copiii le adună, piuind ca puii [238]. La aromâni, se aruncă pe pămînt mazăre fiartă, iar colindătorii o adună behăind ca mieii, cu convingerea că oile lor vor face mulți miei [239]. La fel se întîmplă la ucrainenii subcarpatici : „aruncă bob prin casă și strigă meee, beee, pentru ca oile și celelalte vite să se dezvolte bine“ [240]. La bieloruși, gospodina îl împinge pe gospodar cu o cociorvă, iar el cade jos și se rostogolește, pentru ca snopii, în anul ce urmează, să fie grei [241].

Să ne oprim asupra acestor exemple. Vrăji ca acelea de mai sus sînt cunoscute pretutindeni sub denumirea de vrăji imitative. Denumirea aceasta li se atribuie numai din punctul de vedere logic și al realității obiective. Pentru noi, cotcodăcitul, mehăitul, mugitul etc. este doar o imitare comică a glasului păsărilor și al vitelor ; însă din punct de vedere subiectiv și

al gîndirii prelogice, această practică reprezintă o realitate magică, dorită a deveni o realitate obiectivă, iar în unele cazuri se identifică cu aceasta, anume atunci cînd elementul magic, atît cel exterior practicii și formulelor însoțitoare, cît și cel interior, determinat de starea psihică a interpretului, atinge maximum de intensitate și puritate. În lumina aceleiași realități magice, nu mai avem a face nici cu copii, care imită mugetul vițeilor, piuitul puilor etc., nici cu gospodina care imită cotcodăcitul găinilor, ci cu o mulțime de găini, care cotcodăcesc, cu pui care piuie, cu cîrduri de oi și viței care behăie și zburdă, cu boi și vaci care mugesc ș.a.m.d. Așadar, gospodarul care tămîiază casa sau gospodăria, folosind brăzdarul și mișcîndu-se la dreapta sau la stînga, nu execută niște simple mișcări, ci se află în cîmp, unde seamănă ogorul sau cosește recolte îmbelșugate. La fel și la bieloruși, nu este vorba nicicum de căderea sau rostogolirea hazlie a gospodarului, ci de snopii grei secerați pe ogorul care a dat un rod neobișnuit de bogat. Această realitate magică însă poate fi trăită în grade de intensitate diferite. În cazul unei intensități mai mici, interpretul nu se identifică total cu ea, adică nu rupe contactul cu realitatea obiectivă, ci, conștient că îndeplinește o practică magică, într-un anumit scop, transpune în cuvinte dorința care stă la baza acestei vrăji, în așa fel, încît apare clar că vrăjitorul nu se identifică cu realitatea magică. În acest moment apar ambele realități puse față în față. Drept exemplu ne pot servi urările agrare, rostite de gospodar la bulgari, în timpul tămîierii, și urările pentru înmulțirea vitelor și a păsărilor, rostite de copii. Ele exprimă dorința de a avea un număr mare de vite, o recoltă bogată etc., dar, în același timp, acești oameni sînt pe deplin conștienți că nu posedă aceste bogății, ci că vor numai să le atragă prin practicile însoțitoare, care reprezintă numai o realitate magică. În unele vrăji, elementul magic apare și mai evident, întrucît interpretul se transpune și mai mult în lumea practicii sale, ca în exemplul următor: la huțuli, la miezul nopții, în ajunul Anului nou, gospodarul merge la rîu cu pîine în mînă și cu o stropitoare; înmoaie pîinea de trei ori în apă, zicînd: nu pîinea se scaldă în apă, ci eu în sănătate și putere"[242]. Apoi ia apă în stropitoare și zice: „nu apă iau eu, ci lapte, miere și vin"[243]. Și aici, descîntătorul este departe de a se identi-

fica cu lumea vrăjii pe care o face, întrucît formula însoțitoare, exteriorizînd dorința sa, apare din nou într-o ipostază dedublată. Aceste două realități — obiectivă și magică — apar destul de clar ; totuși, ultima precumpănește, încercînd să o anihileze pe prima. Așadar, lumea reală în una din formule se exprimă prin : „se scaldă pîinea în apă", iar lumea magică prin : „eu mă scald în sănătate și putere (robustețe)" [244]. Prima realitate exprimă practica magică, deoarece ea se desfășoară în realitatea obiectivă : scăldarea pîinii în apă, adică *imitarea,* în timp ce a doua reprezintă realitatea magică — scăldarea gospodarului în sănătate și putere. Pîinea, din punct de vedere magic, simbolizează gospodarul, iar apa — sănătatea și puterea. La fel în formula a doua, același obiect — apa — devine simbolul magic al vinului, mierei și laptelui. În asemenea formule de descîntec, elementul magic se exprimă, fără îndoială, mult mai puternic decît în urările care se reduc la simpla rostire a dorinței (însoțită, de obicei, de o anumită comparație, ca reflex al practicii magice) și devin tipul cel mai răspîndit de magie a cuvîntului. Putem însă pătrunde și mai adînc în lumea magică și să ajungem la stadiul cînd interpretul descîntecului se rupe complet sau aproape complet de realitatea obiectivă. Astfel, la slavi și la români, ca și la alte popoare, este îndeobște cunoscut descîntecul care se practică în noaptea din ajunul Crăciunului (mai rar în ajunul Anului nou) cu scopul de a provoca rodirea pomilor, care fac puține fructe sau nu fac deloc. Iată cum apare această practică : două persoane, de obicei un bărbat și o femeie — gospodarul și gospodina sau fratele și sora — merg pe înserate în livadă. Bărbatul duce în mînă un topor, iar femeia un snop de paie. Bărbatul ridică toporul asupra copacului sterp, amenințîndu-l că-l taie, fiindcă nu face fructe, iar femeia apără copacul, vorbind în numele lui. Astfel, la ucraineni se poartă următorul dialog :

— Nu mă tăia, de-acum voi rodi !
— Ba nu, te voi tăia, de ce nu ai rodit pînă acum ? [245]

Acest dialog, împreună cu amenințarea și apărarea, se repetă de trei ori, o cifră magică „per excellentiam" și preferată în formulele magice de tot felul. A treia oară copacul îi promite

și mai zelos, prin gura femeii, că va face cele mai multe fructe dintre toți copacii :

— Fie-ți teamă de Dumnezeu, nu mă tăia !
Voi rodi mai mult decît toți, vei vedea [246].

Apoi femeia înfășoară copacul cu paie. Aceasta este forma cea mai veche și mai pură de descîntec, care, chiar dacă apare destul de frecvent, pe alocuri suferă modificări care slăbesc elementul magic inițial. Astfel, la sîrbi, bulgari și români, gospodina, luînd apărarea copacului, nu mai vorbește în numele lui și nu-l mai personifică, ci vorbește în numele ei. Avem a face aici cu o simplă intervenție. Astfel, la sîrbi :

— Te rog, bărbate, mai lasă-l încă un an [247].

La bulgari :

— Stai, nu-l doborî !
El (prunul, părul) este cel care va rodi la anul ! [248]

La români : „Bre muiere, eu am să tai mărul ista, că nu rodește diloc." Femeia zice atunci : „nu-l tăie, mă rog d-tale, că, cum îs mînele mele încărcate ciucură de aluat, așa și el (mărul), la anu o să rodească" [249].

La români, după cum se vede, practica se contaminează cu un element nou, magico-imitativ : femeia, participînd la practica magică, trebuie să aibă mîinile pline de aluat. La poloni, ici-colo, această înscenare magică are proporții mai modeste. Femeia ori, în general, o a doua persoană, nu mai are nici un rol în realizarea acestei practici magice ; gospodarul însuși sau altcineva dintre ai casei execută ritualul, din care a mai rămas numai lovirea cu toporul și amenințarea :

— Vei rodi, ori nu ? Căci te tai ! [250]

Apoi urmează înfășurarea copacului cu paie. În alte părți, aceeași persoană joacă, pe rînd, ambele roluri : amenință și apără :

— Voi rodi, nu mă tăia !
— Nu va rodi, doboară-l ! [251]

În unele părți, la poloni, apar și elemente religioase, prin care vraja capătă cu totul altă ipostază : gospodarul se apropie de copacul din livadă și i se închină de trei ori : „— Lăudat

fie Isus Hristos!“ Şi el însuşi îşi răspunde în numele copacului: „— În vecii vecilor, amin!“ Apoi întreabă copacul:

— Copacule, dormi sau trăieşti?
Hristos ni s-a născut!
Dacă dormi, scoală-te în acest nou an![252]

După care urmează obişnuitele ameninţări.

Făcînd abstracţie de toate modificările ulterioare, care s-au produs în tipul primar, şi avînd în vedere numai forma arhaică, amintită la început, observăm că în această practică magică cu bază animistă, elementul dramatic este foarte dezvoltat. Interpreţii sînt nişte adevăraţi actori: unul joacă rolul stăpînului livezii, supărat de lenevirea pomului care nu vrea să rodească, (el se identifică total cu rolul său, în special cînd însuşi gospodarul îl joacă), iar celălalt — femeia — simbolul fertilităţii, reprezintă pomul. Orice copac, în fantezia poporului, este ceva în genul femeii. În faţa ameninţărilor cu toporul, femeia, în rolul copacului, cere iertare şi promite că va da roade. Înfăşurarea copacului cu paie, pe lîngă semnificaţia magico-simpatică, după cum ne explică Mannhardt[253], poate avea şi un sens magico-imitativ, căci copacul se înfăşoară cu paie ca şi femeia gravidă cu brîul. Femeia, care îl personifică, apărîndu-l şi înfăşurîndu-l, are în această vrajă un rol magico-simpatic; fertilitatea, reprezentată totdeauna, în credinţa populară, prin femeie, trece de la ea la copac. De aceea, mai demult, pentru acest demers se alegea mai ales o tînără nevastă sau chiar o gravidă. Şi aici, la baza vrăjii stă dorinţa de a rodi copacul în anul următor. Modul lui de exteriorizare în tipul primar de descîntec ne rupe complet de lumea reală. Dorinţa apare ca împlinită, copacul ameninţat promite solemn că se va îndrepta şi va da o bogăţie de roade.

Un alt descîntec, foarte răspîndit la ucraineni şi bieloruşi, întîlnit de asemenea la sîrbi, sună în felul următor: gospodarul, în seara de ajun, după ce-şi face cruce de trei ori, se aşează pe locul de ispăşire (un snop de secară adus în casă), iar soţia stă în faţa lui şi are loc următorul dialog:

— Te temi de mine?
— Nu mă tem!
— Dacă nu te temi de stoguri, de căpiţe, de care, de snopi, te iau[254].

Apoi rolurile se schimbă ; gospodarul o întreabă pe gospodină :

— Femeie, te temi de mine ?
— Nu mă tem !
— Dacă nu te temi de castraveţi, de harbuji, de varză, de sfeclă, te iau[255].

Aceeaşi vrajă se întîlneşte şi la ucraineni, iar dialogul are loc între tată şi fiu. Gospodarul, în ajun, se aşează la masă, iar în faţă i se pune un castron mare de lut cu piroşti (colţunaşi) sau cu knuş. Copiii, îndemnaţi de mama, ies pentru o clipă din casă, iar cînd se întorc, cotrobăiesc peste tot, ca şi cum ar căuta pe cineva, apoi se întreabă : „— Da unde-i tăticul nostru ?" Tatăl răspunde de după castronul cu piroşti sau cu knuş (un fel de colivă) :

— Da parcă voi nu vă temeţi de mine ?
— Nu, nu ne temem, tată !
— Dă, Doamne, să nu vă temeţi niciodată ![256],

apoi împarte piroşti copiilor. În sfîrşit, exact aceeaşi vrajă, de tip ucrainean, o întîlnim la sîrbi, cu singura deosebire că aici, în loc de piroşti sau knuş avem un colac ritual, care joacă un important rol în datinile de Crăciun : *cesniţa*[257], adică pîinea fericirii, în care se introduce, înainte de a fi pusă la copt, o monedă de argint. Gospodarul, aşezîndu-se la masă, în faţa *cesniţei*, întreabă :

— Mă iubiţi ?
— Puţin !
— Livada-i puţină, dar peste un an nu va mai fi mică[258].

În această vrajă, pur agrară, care are drept scop provocarea unei recolte bune de grîne şi de legume, deosebirea dintre realitatea obiectivă şi cea magică este ştearsă ; interpreţii se identifică spiritual cu lumea imaginară a descîntecului. Snopul de secară, castronul cu piroşti sau cesniţa, în spatele cărora stă gospodarul, reprezintă, în această lume închipuită, recolte bogate dorite de gospodar : stoguri de grîu pe cîmp, atît de mari şi de numeroase, încît copiii nu-l pot vedea printre ele. Totuşi, faptul că în partea finală a dialogului se rosteşte dorinţa, ne readuce la realitatea obiectivă, împrăştiind iluzia magică, care ne prezentase dorinţa în ipostază

deja realizată: „Dacă nu te temi de stoguri, căpițe (clăi), de care, de snopi, te iau“ [259].

Tocmai acest fapt ne conduce la un dualism analog al colindelor de tip *ucrainean-bulgar-român*, unde colindul propriu-zis ne prezintă realitatea magică pură a dorinței împlinite, în timp ce finalul, prin urările directe, ne readuce la realitatea obiectivă.

Iată și o altă vrajă, foarte răspîndită la bieloruși (unde, se pare, este patria ei de origine), cunoscută însă, fără îndoială, de către toți slavii: în seara de ajun, după ce toți s-au adunat la masă, gospodarul ia coliva, înconjoară casa de trei ori, iar la sfîrșit se oprește în fața ferestrei și bate în ea. Soția lui privind prin geam în întunericul nopții, întreabă din interior:

— Cine bate acolo?
— Însuși Dumnezeu bate!
Pentru ca primăvara să fie umedă și caldă,
Pentru o vară fierbinte, fără furtuni,
Pentru o toamnă uscată și bogată!
— Poftiți în casă! [260]

Sau, pe alocuri, într-o variantă a aceluiași descîntec, în care întrebarea gospodinei și răspunsul gospodarului capătă forme ritmice, întîlnim dorința legată de recoltele viitoare, exprimată și mai clar ca împlinită, căci însuși Dumnezeu rodește secara:

— Cine umblă pe acolo?	— Și ce face el?
— Chiar Dumnezeu umblă!	— Secara rodește! [261]

Descîntecul citat, de asemenea agrar, are drept bază intenția de a aduce un an bun și bogat în recolte. În acest descîntec, interpretul se identifică atît de puternic cu rolul pe care îl joacă, încît, nu numai că se șterg limitele dintre aceste două lumi, ci, totodată, se pierde orice urmă a realității obiective.

Dorința puternică a celor ce descîntă de a provoca un an roditor le stimulează imaginația într-atît și creează în mintea lor un tablou atît de viu al realității dorite, încît ei trăiesc profund și parcă aievea această lume imaginată, pe care noi am numit-o realitate magică. Dumnezeu, stăpînul și dătătorul tuturor bunurilor și fericirii, vine el însuși și-i aduce gospodarului ceea ce-și dorește cel mai mult.

La ucrainienii subcarpatici întîlnim același descîntec, de astă dată într-o ipostază distinctă. Aici nu apare Dumnezeu, ci gospodarul aduce în casă bogăția și norocul dorit. În ajunul Crăciunului, locuitorii de la munte pregătesc o tavă numită *tablá*, pe care se află un cap de porc și o oală cu vin (uneori tablaua este frumos împodobită) și lasă toate acestea peste noapte în grajd. Dimineața, tava se acoperă cu lumînări aprinse și se poartă prin toate încăperile gospodăriei, prin ocolul vitelor, prin cotețe etc. Tablaua este purtată de bărbatul cel mai în vîrstă din familie, iar acesta este însoțit de ceilalți mai tineri. Cînd vine rîndul casei, cînd purtătorul tablalei vrea să intre în casă, găsește ușile încuiate. Începe să bată, iar cei dinăuntru întreabă: „Ce ne aduci?" Purtătorul tablalei răspunde că aduce pîine, vin, mătase, noroc etc. Ușile se deschid și tablaua este introdusă ceremonios în casă [262].

La bulgari atrage atenția un descîntec care, de fapt, conține motive comune tuturor slavilor. Acesta se efectuează în noaptea de ajun, iar uneori chiar în timpul ceremonialului de tămîiere. Gospodarul ia o tavă pe care pune un pahar cu vin și se îndreaptă spre ușă, zicînd:

— Moș Crăciun poftește la noi la cină!

La această invitație, unul dintre copii sau chiar gospodina, care joacă rolul lui Moș Crăciun, răspunde:

— Ospătați-vă fiilor, să vă fie cu sănătate! [263]

La slavi este bine cunoscut obiceiul de a invita gerul în seara de ajun, de exemplu, la bieloruși:

— Gerule, gerule, vino de mănîncă colivă,
Ca să nu ne îngheți orzul, griu, mazărea, lintea, meiul
și tot ce mi-a poruncit Domnul să semăn.

După gospodar, îl invită și gospodina:

— Ca să nu ne îngheți răsadurile, castraveții,
harbujii, morcovul și sfecla [264].

La români, de obicei, invită grindina:

— Poftim, vino ,grindină, la această seară! [265],

iar pe alocuri, atît la slavi cît și la români, se invită animale sălbatice — lupul și ursul — ca să nu răpească vitele, aceasta

mai ales în zonele păstorești. Semnificația acestor vrăji, cu bază animist-antropomorfă este clară. Este vorba de a îmbuna grindina, gerul sau alte fenomene personificate ale naturii, ori fiarele primejdioase ale codrului, care pot dăuna semănăturilor, legumelor, copacilor, animalelor domestice etc., prin poftirea acestora la sărbătoarea de ajun, astfel ca în anul următor ele să nu aducă pagube.

În descîntecul bulgăresc, invitația sună aidoma cu acestea din urmă, din punctul de vedere al formei ; ele însă se deosebesc prin conținut, întrucît Bojik nu este o forță dăunătoare care ar trebui îmbunată pentru a-i potoli furia. „Diedo Bojik", care apare la bulgari, ar corespunde la români lui Moș Crăciun ; deci un sfînt, personificarea nașterii lui Isus, și ca atare cu putere supranaturală, divină chiar. El este o forță oricînd binefăcătoare pentru oameni. Invitîndu-l la masă, gospodarul urmărește atragerea belșugului și a norocului, care s-ar abate asupra familiei și gospodăriei lui, ca urmare a ospătării unui asemenea invitat. Răspunsul lui Moș Crăciun (Bojik), care sună ca o blagoslovire, relevă aceeași semnificație :

— Ospătați-vă, fiilor, să vă fie cu sănătate ![266]

Rezultă deci că aici am avea a face cu ospătarea lui Dumnezeu, contaminată cu motivul *poftirii grindinii, gerului* etc. Cu aceasta încheiem citarea descîntecelor.

Am văzut printre exemplele date mai sus și unele vrăji în care elementul dramatic, referitor atît la sistemul exterior, cît și la formulele însoțitoare, devine precumpănitor, uneori chiar absolut dominant, ceea ce dovedește excluderea completă a realității obiective. Prin asemenea vrăji trecem, așadar, într-un univers pur magic. Într-adevăr, aproape fiece descîntec, chiar și cel mai simplu, este pînă la urmă o mică dramă, iar descîntătorul un actor, chiar și atunci cînd scopul descîntatului se referă la el însuși, deoarece în momentul descîntecului, în închipuirea sa, el încetează de a mai fi el însuși, cel din realitatea zilnică, ci joacă rolul unui „eu" viitor, pe care și-l dorește și pe care se străduiește să-l provoace prin descîntec. Totuși, elementul dramatic nu apare nicăieri cu o asemenea forță ca în descîntecele citate în acest capitol. În schimb, am văzut că în tipul vrăjilor care devin baza colindatului roman, nu este o pură dramă. În el apare, de asemenea,

realitatea obiectivă, iar uneori ocupă chiar locul de frunte. Natural, în asemenea cazuri elementul magic este estompat. Prin urmare, din punct de vedere magic este vorba de o decădere, cu toate că din punctul de vedere al gîndirii logice și al psihicului uman în general avem a face cu un progres. Una dintre ultimele forme magice este practica, însoțită de urări, sau numai urările lipsite de practică, limitate la ultimul mijloc al puterii magice — cuvîntul. De la vrăjile de tipul dorinței (urării) la vrăjile în care elementul dramatic apare în chip dominant este o mare distanță. Ultimele vrăji citate înrup complet contactul cu realitatea obiectivă, transpun pe interpreții lor într-o lume pur magică și în momentul descîntatului le permit acestora să trăiască dorințele exprimate prin ele ca deja realizate (împlinite). De aceea, spre deosebire de tipul *urării directe* (nemijlocite), le vom numi tipul *urărilor împlinite*. Considerăm deci că datina colindatului, care la romani a avut drept bază descîntecele de tipul *urării directe*, generalizîndu-se în întreg Imperiul Roman și întîlnind aici numeroase descîntece de tipul celor împlinite, referitoare în primul rînd la culturi, vite și alte bunuri, dar și la sănătate, fericire, noroc, a fost puternic influențată de descîntecele de tipul *urării realizate* și, ca urmare, colindele au început să se constituie după modelul lor.

Trecînd acum la analiza colindelor de tip *ucrainean-bulgar-român*, vom găsi în ele un puternic ecou al acestor descîntece care se manifestă, fie în urme destul de clare, fie chiar în motive identice, care au trecut din descîntece în colinde. Discutînd colindele păstorești, am relevat, la români, motivul *amenințării oilor de către păstor*, care le spune că le va vinde sau le va tăia ca să le mănînce [267], sau le va lăsa pe cîmp fiarelor :

Re-re-re, oaie de frunte,
Nu sui tare la munte,
Că eu, de m-oi mînia,
M-oi duce, vă voi lăsa [268].

Sau :

Lăsa-v-oi, la focul, oi,
Că de cînd umblu la voi,
Alb îs și eu ca și voi [269].

Speriate de această amenințare, oile încep să-l roage pe păstor să nu le părăsească și să nu le vîndă, promițîndu-i că

vor fi ascultătoare și nu-i vor face necazuri pe cîmp, la pășune, dar mai ales îi făgăduiesc că se vor înmulți și-i vor da multă brînză și lînă, prin care se va îmbogăți :

— Stăpîne, nu ne lăsa,
Că de tine-om asculta ;
Și tu nu ne părăsi,
Că n-oi bine te-om griji :
La Sîn-Jorz
C-un miel frumos,
La Păscită
Cu jîntiță,
La Ispas
Ți-om da și caș.[270]

Sau, altă dată, îi promit :

Că ți-om face ție miele,
Tot mieluțe ocheșele
Și berbeci beciugăței
Și-i mere la tîrg cu ei.
La vrun tîrg peste-un județ,
Unde-i dare mai cu preț...
Banii-n pungă îi băga,
Vreun căluț tu ți-i lua[271].

Nu e greu de recunoscut în acest colind de păstor, provenit din spațiul românesc, o vrajă de ajun cu fond animist, de tipul amenințărilor și făgăduinților adresate copacilor neroditori. În alte anotimpuri, aceleași descîntece se folosesc și pentru plante, de exemplu, pentru varză, dacă nu crește în căpățîni. (Varza este amenințată cu coasa.)

În colinde se reflectă și mai puternic motivul *aducerii de bogăție și noroc,* care, după cum am văzut în vrăjile de Crăciun, apare în două ipostaze :

1. gospodarul însuși aduce norocul și bogăția în casă, ca în vrăjile ucrainenilor subcarpatici ;

2. însuși Dumnezeu, ca în vrăjile bieloruse.

Primul tip apare în colinde în forma următoare : colindătorii mînă vite și aduc și alte bogății. Ei, ca interpreți ai datinii colindatului, îl înlocuiesc pe gospodar, care, în vrăjile din tipul întîi este el însuși interpret :

— Ei, stai, nu dormi, gospodarule !
Deschide-ne poarta în curte,
Îți mînăm un cîrd de boi...
O herghelie de cai, o cireadă de vaci.
O turmă de oi...[272]

În alte cazuri, motivul apare sub o formă pe care vraja nu o relevă atît de clar. Colindătorii sînt numai vestitorii noro-

cului care se abate asupra gospodăriei şi familiei lui. Ei îl poftesc să privească pe fereastră şi să vadă aceste bogăţii :

— Gospodarule, gospodăraşule !
Arată-ţi faţa la fereastră
Şi de aici priveşte-ne ograda !
În ograda ta, bucuria Domnului :
Toate vacile tale viţei îţi vor face...
...iepele, ...oile, ...albinele, ...etc. [273],

sau, la bulgari :

— Bună veste ţi-am adus...
Oile ţi-au fătat...
Iepele..., vacile... ş.a.m.d. [274]

La fel la sîrbi : „Veste bună noi ţi-am adus“ [275].
În sfîrşit, la fel întîlnim aproape la toţi slavii şi la români [276], după cum am arătat mai pe larg în altă parte.

Acest tip se leagă clar cu datina *polajenik,* care are un recunoscut caracter de aducător şi vestitor de noroc în casa gospodarului. Primul tip — lucru foarte interesant — apare la români în altă datină, care are loc la 1 ianuarie, la fel cu vrăjile ucrainene corespunzătoare, adică în colindul cu *Vasilca,* despre care am amintit cînd am vorbit despre tot felul de colinde româneşti. Acest obicei, la români, se pare că a dispărut de mult, căci, încă din secolul al XIX-lea era practicat exclusiv de ţigani. Ne convingem că practica ucraineană s-a păstrat în *Vasilca* foarte fidel. Ţiganii poartă pe o tavă un cap de porc, frumos împodobit cu frunze şi flori, cu panglici colorate, cu oglinzi, perle etc. şi merg din casă în casă, mai ales pe la curţile boiereşti. Cîntecul interpretat cu acest prilej este o poveste umoristică despre viaţa şi tăierea porcului. Acest cîntec, desigur, nu are nici o legătură cu vraja amintită mai sus, dar, fără îndoială, acest colind conţine acelaşi demers magic de Anul nou ca şi cel ucrainean şi are drept scop aducerea norocului şi a bogăţiei în casă. Sensul magic al capului de porc este cunoscut pretutindeni pînă acum drept *porte-bonheur,* folosit adesea ca amuletă. De aceea, geneza datinii *Vasilca,* la români, mai bine zis la ţiganii din România, se poate explica prin aceea că demersul magic de purtare a capului de porc, intrînd în atingere cu datina colindatului

și-a însușit forma acesteia din urmă ; după acest model vrăjile, care pînă acum aveau caracter particular și stabil și se interpretau de către gospodar numai în casa proprie, devin acum publice și mobile. Țiganii merg din casă în casă, întocmai ca și la colindat, duc noroc pretutindeni pe unde trec. Practica magică a purtatului capului de porc și-a însușit ulterior formele colindatului, lucru în favoarea căruia vorbește cîntecul însoțitor, care, prin elementul umoristic extrem de bogat, și anume, prin motivul anecdotic, foarte răspîndit la români (scoaterea țiganului în cîmp de către un român, care își ia slănina și carnea, iar țiganului îi lasă capul), este, desigur, o formație mult mai tîrzie decît datina colindatului, datină de origine antică foarte îndepărtată. În afară de aceasta, motivele formale finale, împrumutate de la colinde, indică și mai mult dependența obiceiului *Vasilca* de colindatul propriu-zis. Practica magică ce stă la baza colindatului cu *Vasilca,* obicei care apare independent la ucrainenii subcarpatici, este, fără îndoială, un împrumut de la români. Dovedește aceasta, întîi de toate, numele *tablá* dat tăvii pe care se așează capul de porc. Acest cuvînt de origine turcă [277] este foarte răspîndit la români în vorbirea curentă. În schimb, ucrainenii din alte părți nu-l cunosc deloc ; chiar acolo unde există acest obicei cuvîntul *tablá* se folosește, după cum se pare, numai cu această ocazie.

Al doilea tip de motive apare în colinde sub două ipostaze :

a) Dumnezeu umblă prin gospodărie și pe ogoarele gospodarului, privește în casă și aduce cu sine vite și bani, îmbrăcăminte, recolte bune și chiar sănătate, noroc și viață îndelungată. Sau, mai rar, Dumnezeu îl cheamă pe gospodar, ca să-i dea tot felul de bogății ;

b) Dumnezeu vine ca oaspete în casa gospodarului. Acest fapt se produce fie din inițiativa lui Dumnezeu, fie la invitația specială a gospodarului. Pentru primirea lui Dumnezeu gospodarul face mari pregătiri : mătură curtea, întinde mese de lemn, le acoperă cu fețe de masă de mătase, aranjează casa ș.a.m.d. Dumnezeu vine cu întreaga suită de sfinți, se așează la masă în același rînd cu gospodarul și discută cu el, mîncînd și bînd.

Motivul invitării îl întîlnim adesea la români și la ucraineni, însă nicăieri nu apare într-o lumină atît de completă ca la bulgari, unde, după mărturiile lui Marinov, colindul cu

motivul *invitării lui Dumnezeu*, în trecut, se juca pe roluri. Actori erau colindătorii, care jucau roluri de trimiși ai lui Dumnezeu, iar gospodarul, căruia îi revenea rolul lui obișnuit, de cap al familiei, îl poftea pe la el pe Dumnezeu în modul cel mai solemn. Această înscenare alcătuia primul moment al datinii și avea loc cînd se cînta primul colind, cu poarta închisă. Atunci se lega următorul dialog între colindători, care se aflau în exterior, și gospodar, care era în mijlocul ogrăzii :

— Gospodarule, boierule,
Deschide-ne mai repede porțile,
Porțile și ușa veche,
Căci îți vin oaspeți buni,
Oaspeți buni, colindătorii,
Și-ți aducem vești bune :
Dumnezeu s-a pornit să vină la tine.
— Ești pregătit să-l întîmpini,
Să-l întîmpini și să-l ospătezi
Pe Dumnezeu și îngerii însoțitori ? [278]

La această întrebare, gospodarul deschide porțile larg în lături și răspunde cîntînd, împreună cu feciorii lui :

— Sînt pregătit,
Bun venit și să poftească !
Să ia loc colea în casă,
Și cu Dumnezeu toți îngerii,
Iar cu bunii oaspeți și colindătorii. [279]

Precum vedem, gospodarul, prin intermediul colindătorilor, invită pe Dumnezeu în toată regula la ospăț. De aici pînă la înscenarea lui Dumnezeu însuși venind la gospodar și dăruindu-l, nu-i decît un pas. Aceasta se întîmpla în trecut, cînd fiecare cospodar știa colindele, deoarece în tinerețe fusese colindător. În timpuri mai tîrzii, colindul este cîntat în întregime de colindători, care răspund și pentru gospodar. Înscenarea aceasta ne amintește foarte lămurit vrăjile bieloruse, unde, la sfîrșit, gospodina dinăuntru invită pe Dumnezeu în casă *(prosimo do hatî)* și, fără îndoială, ea e reflexul acelui tip de vrăji a cărei practică exterioară de abia în ultimul timp dispare din colindul bulgar. Interesant, iarăși, e faptul că, această înscenare, cu vădit sens magic, avea loc chiar la

începerea colindatului la o casă, la cîntarea primului colind: de unde ar însemna să deducem în chip logic că Dumnezeu, odată invitat să vie la masă împreună cu colindătorii, [trebuia] să intre în curte și în casă odată cu aceștia și să ia parte la ospăț. Am văzut la descrierea datinei că, după cîntarea colindelor de rigoare, afară, colindătorii sînt primiți în casă, unde vor cînta alte colinde, unde, însă, îi așteaptă masa încărcată cu mîncăruri și băutură, la fiecare gospodar după puterile lui. Desigur, aceasta e masa de care este vorba în colinde și la care este invitat Dumnezeu. Dar la fel sînt tratați colindătorii și la români și ucraineni. Prin urmare, colindătorii ar fi cei care aduc pe Dumnezeu la casa gospodarului și, prin urmare, indirect, ei aduc noroc, sănătate, bogăție. În fine, tot un ecou al amintitelor vrăjiri bieloruse, deși ceva mai îndepărtat, este motivul de colind: *Dumnezeu ia parte la muncile gospodărești*. Dumnezeu ară pe ogorul gospodarului cu plug de aur, mînînd boii sau ținînd de coarne. Se înțelege că recolta ce rezultă este așa de bogată și frumoasă, încît gospodarul ce se plimbă printre numeroasele clăi pare a fi „ca luna pe cer printre steluțe". De asemenea, tot aici aparține și altă formă a motivului, aflătoare în special la români: Dumnezeu e cioban la oi. Acest motiv însă, al lui *Dumnezeu plugar* și *Dumnezeu cioban* îl reprezintă, indirect, pe cel anterior expus: *Dumnezeu umblă prin cîmpul gospodarului, dîndu-i recoltă bogată pe care i-o așează în clăi fără număr* sau *Dumnezeu umblă prin curtea și staulele lui, înmulțindu-i* succes, cum e cazul colindelor în chestiune, unde Dumnezeu săvîrșește vreo muncă, ea va fi încoronată de cel mai deplin succes, cum e cazul colindelor în chestiune, unde Dumnezeu înlocuiește pe gospodar la treburile cîmpenești sau păstorești. Iată, deci, atîtea tipuri sub care ni se prezintă în colinde vraja aflată la bieloruși cu motivul: *Dumnezeu aduce belșug și roadă la casa gospodarului.*

Motivul acesta, însă, nu aparține în special colindelor. El se află și aiurea, în folclorul român și slav. Alte cîntece ceremoniale care îl cunosc sînt la slavi cîntecele de nuntă, unde Dumnezeu aduce miresei fericire și soartă bună. Astfel, la ucraineni:

Oi, merge Marusia în grădină
Și-o întîlnește însuși Domnul,
Cu o soartă fericită,
Cu un an bun [280].

De asemenea, aflăm motivul în basme la români și slavi, precum și la alte popoare ale Europei. Dumnezeu umblă pe pămînt și trage în gazdă pe la diferiți oameni. De cele mai multe ori el e însoțit de vreun sfînt, de obicei Sf. Petru. Chiar începutul basmelor cu acest motiv la români adesea e : „Pe cînd umblau Dumnezeu și Sf. Petru pe pămînt...". În astfel de basme motivul apare ca fiind de proveniență creștină, puternicele elemente religioase creștine care îl încadrează par a confirma aceasta pînă la evidență, îndeosebi motivul etic religios : *pedeapsa celor răi și răsplata celor buni*. La fel, în foarte multe colinde, Dumnezeu trage în gazdă la gospodar, însoțit de sfinți, adesea de o întreagă suită, și stau cu toții la masă alături de gospodari. Aici, motivul iarăși pare a fi religios-creștin, măcar în formă, iar în acele colinde unde personajele sfinte vorbesc despre diferite chestiuni religioase, atît forma cît și fondul par a fi cu desăvîrșire de inspirație creștină. Totuși, privitor la originea acestui motiv al umblării lui Dumnezeu pe pămînt și al găzduirii lui pe la oameni, indiferent de locul unde îl aflăm : în colinde, cîntece de nuntă, basme... este îndoială că ea ar fi creștină. Sînt destule colinde unde e vorba numai de Dumnezeu singur, care nu e caracterizat în nici un chip și aproape nici o trăsătură nu trădează că este la origine un Dumnezeu creștin. Aceasta e și forma neîndoios cea mai veche a motivului. Ipoteza că aici Dumnezeu continuă pe vreun zeu păgîn, invocat spre a dărui bogăție și fericire adoratorilor săi, nu e exclusă, cu atît mai mult, cu cît motivul în chestiune se deosebește foarte mult de celelalte motive religioase din colinde, care au vădit sens religios-creștin, pe cînd acesta are prea puțin sens religios, predominînd în el *sensul magic*.

În adevăr, la un popor din ramura finică, păgîn pînă nu demult, la mordvini, păstrători ai multor motive vechi, atît în cultura sufletească, cît și în cea materială, aflăm motivul nostru foarte răspîndit în diferite ceremonii magico-religioase, pe care ei le săvîrșeau înainte de creștinare. Ceremonialul de care voiam să vorbim prezintă variate forme, totuși, motivul fundamental rămîne mereu același. Dumnezeu vine pe pămînt și împarte bogății, sănătate... la credincioși.

Iată una din formele care apar mai des. La mordvinii păgîni, fiecare comunitate își avea o casă clădită pe malul unui lac adînc, de obicei în pădure, unde mergeau să se roage.

Alegeau un bătrîn dintre ei, care juca rolul lui Dumnezeu: Nişkipaţ. La o zi hotărîtă, lumea se aduna la rugă în casa de pe iaz şi fiecare aducea daruri lui Dumnezeu: care viţel, care oaie, care purcel... În acea zi, bătrînul ce juca rolul lui Dumnezeu se urca în podul casei, fără să fie văzut de nimeni. Cei adunaţi în casă se rugau în felul următor:

„— Nişkipaţ, Pokşpaţ, hrănitorul nostru, dă-ne pîine!"

La aceasta se auzea venind de sus, din podul casei, încet, răspunsul lui Nişkipaţ:

— Vă dau!

— Nişkipaţ Pokşpaţ, hrănitorul nostru, să fie paiul gros cît hluba!"

La care, iarăşi, li se răspundea:

— Aşa va fi!

— Să fie spicul cît capătul şleaului.

— Aşa va fi!

— Să fie grăuntele cît găvanul lingurii!

— Aşa va fi!

— Şi vitelor dă-le sănătate!

— Le dau!

— Să se prăsească vitele de toate soiurile!

— Se vor prăsi!

— Şi nouă dă-ne sănătate!

— Vă dau!" [281]

După ce ruga aceasta ciudată se sfîrşeşte, iar bătrînul ce jucase rolul lui Dumnezeu sfîrşeşte de promis şi de dăruit cu atîta mărinimie toate cele cerute, el sare din pod în iaz şi, înotînd pe sub apă pînă la un tufiş de trestii, se ascunde în ele, ca să nu fie văzut de credincioşi. Acest ceremonial are loc de două trei ori pe an.

Altă formă, foarte interesantă, a aceluiaşi motiv la mordvinii păgîni era umblatul lui Nişkipaţ prin sat în timpul nopţii, la anumite zile hotărîte pentru acest ceremonial. Atunci venea la fereastră şi asculta ce doreşte fiecare şi împărţea cu acest prilej promisiuni în chipul cel mai larg, spunînd fiecăruia, de afară ,din întuneric, că-i va da sau că, chiar în clipa aceea îi dă ceea ce cere [282].

Astfel de ceremonial pare a se ascunde într-un îndepărtat trecut la baza motivului de colind şi chiar nu-i exclusă posi-

bilitatea ca infiltrarea lui în colinde să se fi făcut în părțile nordice ale slavismului și de acolo să se fi răspîndit spre sud. Dovezi pentru aceasta ar fi pe de o parte vrăjile bieloruse, existente pînă azi în forme de același tip cu ceremonialul mordvin, iar pe de alta existența motivului în colindele bieloruse și ucrainene cu mult mai des și mai favorit decît la slavii sudici și chiar decît la români, deși la aceștia se află destul de răspîndit dealtfel.

Descîntece și colinde

Colindatul de tipul roman, în trecerea sa de la forma de urări directe la tipul dorinței realizate, n-a avut ca model numai vrăji ca acele mai sus cercetate, care, avînd în vedere provocarea succesului de orice fel în ale gospodăriei, le putem numi vrăji gospodărești. Astfel de vrăji în adevăr au contribuit foarte mult la transformarea spiritului colindatului roman, ele însă prezentau forme foarte primitive, unde de obicei practica magică era mai dezvoltată decît formula, în timp ce colindatul, dimpotrivă, își avea formulele sale ajunse la un grad de dezvoltare înaintată, practica magică aflîndu-se în plină decadență față de ele. Iată de ce vrăjile în chestiune, cu toată covîrșitoarea lor influență asupra colindelor romane, dîndu-le un nou duh și oferindu-le unele motive pentru tratare, n-au putut totuși să le dea un material gata format, pe care colindele numai să și-l adapteze, tocmai fiindcă formula nu juca un rol însemnat în ele. Formule gata dezvoltate, și încă pe o scară foarte înaintată, au găsit colindele de tipul roman aiurea, anume, în descîntece. Bazate pe aceleași principii ca și orice alte vrăji, descîntecele se deosebesc totuși de ele prin aceea că ele țin de magia secretă ; atît inițierea celor doritori de a le cunoaște și stăpîni, cît și executarea lor se face în cea mai mare taină. Prima condiție ce se cere pentru asigurarea succesului vrăjii este aici taina. Descîntecele, deci, au prin aceasta un puternic caracter individual, în ce privește efectul lor însă pot avea foarte adesea tot așa de puternice caractere sociale. În genere ele sînt foarte temute de întreaga

comunitate şi credinţa în eficacitatea lor este cu mult mai mare ca în cele publice. Atmosfera de taină şi mister, în care ele sînt învăluite, alimentează această credinţă dîndu-i tărie. În afară însă de aceste împrejurări de natură externă în care are loc, e de remarcat că vraja însăşi, şi cu deosebire formula ei, se prezintă de cele mai multe ori la un grad mai înalt din punct de vedere magic; colindele nu numai au suferit influenţa descîntecelor, dar şi-au luat din ele şi material de-a gata, adaptîndu-şi-l conform spiritului specific; că aceasta a fost cu putinţă, ne arată o sumară cercetare a descîntecelor în comparaţie cu colindele de tipul ucrainean-român-bulgar.

Poporul îşi închipuie că pricinile diferitelor boli sau rele de care suferă omul (sau animalele) sînt nişte duhuri rele care s-au sălăşluit în cineva, chinuindu-l, deşi nu totdeauna această credinţă animistă e clară. Mai prudent ar fi să spunem că pentru popor răul de orice fel, ca şi binele, apare ca ceva concret, cu toate că fără un precis contur. Ca urmare, atît binele cît şi răul pot veni în corpul cuiva cu uşurinţă şi tot aşa de uşor pot fi înlăturate. Descîntecele, formule magice însoţite de anumite practici corespunzătoare, sînt tocmai mijloacele prin ajutorul cărora omul poate înlătura de la sine sau de la altcineva un rău (o boală sau un defect), ori îl poate trimite asupra altuia (magia neagră), precum şi, dimpotrivă, el poate atrage asupra lui sau a altcuiva un bine, adică o calitate oarecare: sănătate, frumuseţe. În cazul întîi, cînd descîntecul are de scop înlăturarea sau nimicirea răului, avem a face cu exorcizarea sau, întrebuinţînd un termen mai general, cu *tipul negativ*. În celelalte două cazuri, atragerea unui bine sau a unui rău asupra unei anumite persoane, avem *tipul pozitiv*. Indiferent însă de ţelul ce urmăresc descîntecele, ele prezintă două forme distincte:

I *Directă* — apostrofarea duhurilor pricinuitoare de rău (mai rar de bine), sau chiar a răului ori binelui personificate, spre a se îndepărta sau spre a veni la cineva. Această apostrofare o face vrăjitorul, uneori în ton rugător, prin măguliri şi făgăduinţe sau, alteori, în ton imperativ, prin ameninţări şi huliri.

II *Indirectă* — vrăjitorul nu mai apare în formulă deloc, elementul subiectiv-liric aproape dispare şi-i ia locul elementul obiectiv, epico-dramatic: descîntecul în prima parte povesteşte (fără amestecul descîntătorului) întîmplarea datorită

căreia, după credința poporului, eroul descîntecului s-a îmbolnăvit ori a pierdut vreo calitate oarecare (de exemplu frumusețea), de cele mai multe ori anumite duhuri rele l-au întîlnit și i-au dat boala sau i-au luat frumusețea. În partea a doua, avem intervenția unei puteri supranaturale (Maica Domnului sau anumiți sfinți ori draci, zmei) care desigur înlocuiesc personaje cu mult mai vechi, sau, adesea, chiar fiare sălbatice : lupi, urși, balauri, care luptă cu răul și-l înving, nimicindu-l ori alungîndu-l și astfel bolnavul capătă sănătatea, frumusețea etc. Adesea, aceeași formă apare cu mult mai simplă : fără intervenția nimănui este expusă izbînda dorinței vrăjitorului : bolnavul este arătat ca însănătoșit, urîtul a devenit deja frumos etc. Observăm însă că din aceste două forme ale descîntecelor, prima ar corespunde colindelor de tipul *urare directă*, iar a doua colindelor de tipul *dorinței realizate*, unde colindătorii îl prezintă pe erou ca fiind deja fericit, bogat. Ilustrăm forma a doua mai întîi, printr-un descîntec foarte cunoscut la români și slavi, de întoarcerea laptelui vacilor cărora „strigoii" sau „strigoaiele" sau „fermecătoarele" le-au luat mana. Descîntecul începe cu povestirea împrejurărilor în care vaca a pierdut mana :

S-a sculat	La izvorul
Și-a mînat	Cu sporul...
Lelea Ana	Și-a băut
Pe Rujana	Și-a mîncat
La fîntîna	Și mană că și-a luat
Cu smîntîna,	Și-napoi s-au înturnat.[283]

Pe drum însă vaca Rujana se întîlnește cu „strigoaile", care-i iau mana și totodată o slutesc și o îmbolnăvesc. Vaca începe a rage tînguindu-se. Maica Domnului, auzind-o, îi iese în cale și întreabă pe Rujana de ce se tînguie. Vaca îi povestește pățania ei. Maica Domnului o mînă iar „la fîntîna cu smîntîna" și o însănătoșește, apoi o trimite așa sănătoasă și cu lapte la stăpînii ei acasă[284]. Sau, în altă variantă, Maica Domnului o duce pe vacă la fîntîna lui Iordan, unde :

Țițele-n pahar de aur spălatu-le-o,
Cu leuștean stropitu-le-o,
Părul netezitu-și-o,
Mana dobînditu-și-o[285]

Mai dăm încă un exemplu de forma a doua, de tipul cel mai simplu, anume, un descîntec ce are de scop despărţirea a doi tineri ce se iubesc. Descîntecul ne prezintă dorinţa vrăjitoarei ca realizată : ea doreşte ca fata iubită de anume flăcău să pară acestuia urîtă şi în adevăr ne dă acest fapt ca deja împlinit. Descîntecul cuprinde tabloul acelei fete zugrăvită în cele mai negre culori, urîţenia întrupată :

— Cine-i aceea ?
Cine-i aceea ?
— Catrina !
— Ce are pe cap ?
— Piele de drac !
— Ce are pe trup ?
— Piele de lup !
— Ce are pe vine ?
— Piele de cîine !
— Ce are în gură ?
— Pricaz şi ură ! [286]

Totodată, tabloul urîţeniei, atît de sugestiv evocată prin comparaţiile utilizate, care au puternic sens magic de-a provoca urîţenia de felul exprimat în ele ne e prezentat şi în cea mai vie formă posibilă : forma dramatică de dialog. Practica însoţitoare la acest descîntec este cel mai elocvent tip de magie imitativă : „Vrăjitoarea se duce în pădure şi caută doi copaci gemeni, care au fost dezrădăcinaţi de-o furtună şi care au căzut unul într-o parte şi altul în alta. Dintre ei vrăjitoarea ia ţărîna şi întrebuinţează în momentul cînd cei doi amanţi sînt laolaltă ; atunci rosteşte formula citată, atît la adresa unuia cît şi la a celuilalt şi azvîrle ţărîna între dînşii“ [287].

Interesant e că finalul descîntecului citat mai sus, care deşi apare ca o concluzie logică a acestuia, schimbă tonul, anume, vrăjitoarea îşi exprimă dorinţa în formă de urare negativă :

Dacă-i aşa,
Să fugă N... de ea
Ca de dracu
Şi să se teamă
Ca de lup
Şi să se păzească
Ca de-un cîine turbat [288].

Finalul acesta, unde apare din nou elementul subiectiv — exprimarea directă a dorinţei vrăjitoarei — corespunde perfect cu finalul colindelor de tipul ucrainian-român-bulgar, unde pretutindeni am observat aceeaşi diferenţă de formă între colindul propriu-zis, care este expunerea dorinţei realizate în chip obiectiv, plastic, şi între versurile finale care

expun aceeaşi dorinţă în chip subiectiv, prin urări directe la adresa celui colindat. Această dualitate, analoagă cu cea a colindelor numitului tip, apare de asemenea foarte consecvent în toate descîntecele de tipul dorinţei realizate. Iată încă un exemplu de final de descîntec unde urarea prezintă forma pozitivă :

Să rămîie N... curat şi luminat,
Ca argintul strecurat,
Ca aurul cel curat...
Ca soarele-n senin...[289]

Aceste caractere relevate la descîntece, deşi de o izbitoare analogie cu cele mai distincte caractere ale colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar, nu trebuie considerate drept ultim argument pentru dovedirea legăturii dintre descîntece şi colinde, cărora cele dintîi le-au servit de model. Le socotim însă suficiente pentru a ne convinge deocamdată, că o influenţă de la acest tip de formule magice — despre care nu poate fi nici o îndoială, sînt mult mai vechi decît colindele — la colinde a fost posibilă să se exercite. În adevăr, cercetînd colindele, ipoteza se confirmă prin cele mai evidente dovezi. Astfel, la ucraineni şi bieloruşi aflăm chiar şi motive de colinde identice cu cele din descîntece şi adesea identic tratate în formă ca şi acolo. Foarte răspînditul motiv de colind *de fată mare,* lumea se minunează de frumuseţea fetei :

Oi, în luncă, în luncă un călin frumos,
Sfîntă seară !
Dar mai frumoasă e Ganna la tatăl ei !
Tînăra Gannocica prin curte mergea,
Prin curte mergea, toată curtea lumina ;
În tindă cînd intra, tinda se lumina,
În casă cînd intra, panii că se ridicau,
Panii se ridicau, căciulile îşi luau,
Căciulile îşi luau, pe ea o întrebau :
— Eşti împărăteasa, eşti crăiasă ?
— Nu sînt nici împărăteasă, nici crăiasă,
Eu sînt fata lui Ivan şi mă numesc Gannocica[290].

În alte colinde, prima parte variază puţin : eroina se găteşte frumos, în haine de sărbătoare, şi merge la biserică unde, la fel, stîrneşte uimirea şi admiraţia prin frumuseţea ei :

Ei, la panul Ivan, la curtea lui,
Sfîntă seară!
La curtea lui e o casă mare
Şi-n acea casă se află N.
Îmbrăcată, împodobită.
Spre biserică o porni, pînă zorile ieşiră,
Intră-n biserică ; cînd intră, totul se lumina!

Restul colindului e la fel cu cel dintîi citat:

Acolo panii se aflau şi o întrebau:
— A cui eşti împărăteasă, a cui eşti crăiasă?
— Eu nu-s împărăteasă, nici crăiasă,
Sînt fiica tatei, mîndra domniţă [291].

Absolut identic, pînă în cele mai mici amănunte, se prezintă motivul şi în colindele bieloruşilor; fie că în unele variante fata umblă prin casa şi curtea părintească, fie că se duce la biserică, deznodămîntul e acelaşi; o văd domnii, care, prin aceleaşi întrebări, îşi exprimă uimirea:

Acolo panii stăteau, căciulile îşi luau
Şi o întrebau:
— A cui eşti împărăteasă, a cui eşti crăiasă?
— Eu nu-s împărăteasă, nu-s crăiasă,
Sînt fiica lui Damian, mîndră fecioară [292].

Adesea şi la ucraineni, ca şi la bieloruşi, mai e formulată şi astfel:

— Eşti preoteasă, eşti regină?
— Eu nu-s preoteasă, nici regină,
Sînt fiica tatei, ca o crăiasă [293].

La alte popoare, afară de ucraineni şi bieloruşi, se pare că motivul nu există. Totuşi, nu s-ar putea susţine că într-un nu prea îndepărtat trecut va fi existat şi aiurea. La românii din Bucovina aflăm, într-un colind, motivul *gătirii fetei şi ducerea la biserică,* ceea ce, foarte probabil, e o reminiscenţă a motivului de tipul ucrainean-bielorus, dispărut la ei; colindul românesc în chestiune, însă, prezentîndu-se fragmentar, nu ne permite să afirmăm cu siguranţă aceasta:

Duminică dimineața s-a sculat,
Pe ochișori s-a spălat
Și-n rochiță s-a-mbrăcat
Și la biserică s-a gătit;
În mîna stîngă ducea busuioc
Da în cea dreaptă crucea...[294].

La ucraineni și bieloruși, amintitul motiv fiind unul din cele mai favorite în colindele *de fată*, ce au de scop de a releva frumusețea eroinei, el trece din acestea și-n colindele *de flăcău*, în special la ucraineni; aici, firește, motivul suferă oarecare adaptări, deoarece întîlnește noi împrejurări: între altele, nu mai e vorba de glorificat frumusețea, care la eroul de colind nu interesează atît, ci vitejia. Cu toate acestea, adesea și în colindele *de flăcău* motivul în chestiune apare în forme identice ca și în colindele *de fată*. Eroul, întorcîndu-se învingător de la război, ori de la alte isprăvi încununate de glorie, pe calul său ager, produce aceeași impresie ca și fata cea frumoasă asupra lumii: toți cîți îl văd cad în admirație pentru vitejia lui fără seamăn și își exprimă uimirea în același chip ca și pentru frumusețea fetei:

Acolo panii stăteau, căciulile-și luau,
Căciulile că-și luau, pe el că-l întrebau:
— Al cui ești craiule, al cui ești prințule?

Și la fel sună răspunsul eroului:

— Eu nu-s nici crai, nici prinț,
Eu sînt al tatei fiu,
Fecior de cazac![295]

Motivul expus însă în colindele mai sus-citate este foarte răspîndit în descîntece și anume în cele *de frumusețe* sau *de dragoste*; am putea chiar spune că este motivul cel mai caracteristic acestor specii de descîntece și aproape nelipsit în ele. Iată un descîntec de frumusețe la români:

Duminică dimineață
Din așternut m-am sculat,
Pe față că m-am spălat,
Frumos că m-am pieptănat,
Curățea m-am îmbrăcat,
Pe cal sprinten, graur, am încălecat
Bucium de argint curat
În mîna dreaptă am luat,
Prin mijlocul satului am alergat,
Tot buciumînd și trîmbițînd.
Cîți au auzit,
Toți s-au grăbit,
Toți au alergat
Și-au întrebat:
— Cine vine buciumînd?
Cine vine trîmbițînd?
Ce-mpărat, ce-mpărăteasă?
Ce crai oare, ce crăiasă?

— Nu-i împărat, nici împărăteasă,
Nu e crai, nu e crăiasă,
Că-i N... cea frumoasă,
Dintre fete cea mai aleasă!
Cine m-o văzut
I-am și plăcut
Și m-o iubit,
Ca de pîne bună s-o săturat
Ca de vin bun s-o îmbătat!
Toți voinicii din sat
După mine s-o luat[296].

Precum se vede, afară de *buciumul* cel miraculos, descîntecul românesc se prezintă aproape identic cu colindele *de fată* ucrainene-bieloruse: același tablou al frumuseții fetei, realizat nu prin zugrăvirea ei, ci indirect, prin efectele ce produce asupra lumii (tipul epico-dramatic); aceleași întrebări de uimire, același răspuns al fetei, și, în sfîrșit, totul turnat în aceeași formă ca și colindele respective: fata deja e frumoasă, cine o vede nu numai că o admiră, dar se îndrăgostește în același timp de ea, adică avem tipul dorinței împlinite. Acesta e descîntecul propriu-zis; imediat după el urmează dorințele fetei exprimate în chip direct, prin comparații magice, pe bază de analogie:

Cum îi păunul mai ales
Decît toate păsările,
Așa să fiu și eu mai aleasă
Decît toate fetele!
Cum îi argintul mai ales
Din aramă,
Așa să fiu și eu
Din toate fetele mai de seamă!
Cum îi mătasea mai aleasă
Și mai vederoasă,
Așa să fiu și eu de-acuma
Dintre toate fetele mai frumoasă![297]

Acest final al descîntecului *de fată*, ca și la colindele de tipul ucrainean-român-bulgar, apare ca o trecere bruscă dintr-un frumos vis la trezie, de la lumea iluzorie, magică, la realitate. Deși, afară de aceasta, finalul nu conține nici un element magic așa de puternic ca în descîntecul însuși, totuși el nu vine ca o risipire a efectului magic din descîntec, ci ca o întărire a lui, așa cum întărire a celor exprimate în descîntecul propriu-zis sînt urările finale în colind. Aceasta însă cu atît mai mult la finalul citatului descîntec, cu cît el nu este decît reflexul practicii magice ce însoțește descîntecul și pe care o reproduce foarte fidel, anume: „Fata, care-și vrăjește de frumusețe, ia o pană de păun, un ban de argint și un fir de mătasă și legîndu-le pe toate la un loc, rostește întregul descîntec. Aduce apoi, dis-de-dimineață, pînă a nu răsări soarele, apă neîncepută, pe care o descîntă din nou cu

cele trei obiecte amintite, spunînd încă o formulă de invocație către apă ; după aceea se spală cu apa descîntată, iar cu păunul se împodobește“[298]. Vedem că cele trei obiecte din practică, *pana de păun, argintul* și *mătasea roșie*, care nu sînt altceva decît simbolurile magice ale frumuseții, se află în cele trei comparații ale finalului ; astfel, acesta apare și mai lămurit, în lumina unei punți de tranziție de la realitatea de fapt la realitatea dorită, exprimată în chip așa de strălucit în descîntecul propriu-zis. Iată acum un descîntec *de dragoste*, cu același motiv, unde întrebările de uimire iau o dezvoltare mai mare :

— Cine vine ?
Ce-mpărătească ?
Ce crăiasă ?
Ce preoteasă ?
Ce vornicească ?
Ce mireasă ?
— Nu-i împărătească,
Nici crăiasă,
Nici vornicească,
Nici preoteasă,
Nici mireasă,
Că-i N.N. cea frumoasă,
Dintre toate mai aleasă[299].

Finalul ce urmează este foarte asemănător cu al descîntecului *de frumusețe* de mai sus, cu singura deosebire că între comparații avem una în care e vorba de busuioc, ca de „floarea cea mai aleasă dintre toate florile“, unul din cuvintele-simboluri magice foarte utilizat în vrăjile de dragoste. În alte variante ale acestui descîntec, motivul *întrebărilor*, adresate de lume fetei ce i-a uimit cu frumusețea ei, este încă și mai dezvoltat prin adăugiri tîrzii pe care le trădează unele cuvinte nepopulare :

Și-a prins lumea a s-aduna
Și din gură a-ntreba :
— Cine vine ?
Cine vine ?
Ce-mpărătească,
Ce-ministreasă ?
Ce baronească ?
Ce preoteasă ?
Ce cucoană ?
Ce domnișoară ?
Ce vornicească ?
Ce mireasă ?
— Nu e-mpărătească,
Nici ministreasă...[300]

În altă variantă este vorba de uimirea flăcăilor satului, care o interesează în mod special pe fată. Acești flăcăi, stînd la gard, privesc după ea și se întreabă :

— Ce-nălteasă
Împărăteasă
Va veni
Şi la joc va fi ?
— Nu-i nălteasă,
Nu-i împărăteasă,
Că-i N..., cea frumoasă,
Dintre toate mai aleasă !
Că-i N..., cu miere îndulcită,
Cu pahare de vin adăpată,
Cu paie de busuioc scăldată,
Scăldată cu paie de busuioc,
Ca s-o ieie toţi feciorii la joc[301].

Descîntecul citat mai sus ne prezintă motivul exact în aceleaşi forme în care l-am văzut în colindele ucrainene şi bieloruse ; acest tip de colinde apare întotdeauna în astfel de descîntece ; mai întîi tabloul concret al dorinţelor realizate, apoi exprimarea directă a dorinţelor.

Trecem acum la alte descîntece care, cu toate că în linii generale oferă cam aceeaşi structură, totuşi au unele caractere specifice lor, ce nu se află în colinde, anume la descîntecele unde în prima parte, în care de obicei se exprimă pura realitate magică, apare dualismul, amintit şi în alt loc, adică *tipul negativ,* îndreptat spre nimicirea vreunui rău, de care e chinuit eroul, şi *tipul pozitiv,* care are drept scop aducerea binelui corespunzător în acel loc. Poporul, după cum am mai spus, îşi închipuie că anumite însuşiri, cum ar fi frumuseţea, urîţenia, boala, sănătatea etc., pot fi prilejuite de duhurile bune sau rele, sau că sînt un fel de fluid concret, care străbate toată fiinţa omului, făcîndu-l frumos sau urît, bolnav sau sănătos, şi care, în anumite împrejurări, poate părăsi corpul omenesc, cedînd locul altei însuşiri. Astfel, în multe descîntece *de frumuseţe* şi *de dragoste,* cît şi în alte genuri de vrăji, tipul dorinţei împlinite se contaminează cu dualismul despre care este vorba.

Motivul, relatat mai sus, în alte descîntece se prezintă în modul următor : fata ce-şi doreşte să fie iubită de un anumit flăcău, care nu-i acordă atenţie şi o consideră urîtă, crede că întreg corpul ei e pătruns de ură, de duşmănie, care o acoperă parcă, şi de aceea nu-l poate atrage. Trebuie, deci, mai întîi, alungată duşmănia din corp şi numai după aceea poate fi vorba de atragerea spre ea a dragostei sau frumuseţii. De fapt, vraja ni se prezintă în chip epic, cum fata se întîlneşte cu Maica Domnului, care înlătură de pe ea rochia duşmăniei, cămaşa duşmăniei, papucii duşmăniei ş.a.m.d., după care o îmbracă în rochie de aur, cămaşă de aur, broboadă de aur şi

o încalță în papuci de aur. Apoi fata încalecă pe calul „Sfintei Dumineci“, iar Maica Domnului îi dă o trîmbiță fermecată, la sunetul căreia lumea se adună din toate părțile : bărbații lasă lucrul, femeile lasă copiii și fiecare aleargă ca să o privească mai întîi :

...După dînsa alerga
Și toți se mira,
Toți se minuna
Și toți întreba :
— Oare cine-i aceasta ?
Ce crăiasă ?
Ce împărăteasă ?
— Că nu-i crăiasă,
Nici împărăteasă,
Că-i N. cea frumoasă !
Pe calul Sfintei Dumineci
Încălicată,
Toată în aur îmbrăcată
Și de dragoste încărcată ! [302]

Trecînd peste felurite inserțiuni creștine, adăugate în timpuri mai tîrzii, mai ales în epoca marii răspîndiri a apocrifelor, motivul nostru, în vrăjile citate, face parte din elementele cele mai vechi și, totodată, constituie, în ele, punctul central. În descîntecele *de dragoste* sau *de frumusețe,* de tipul amintit mai sus, întîlnim și o altă formă a motivului, bine cunoscut în colindele ucrainene-bieloruse : figura fetei care îmbracă straiele cele mai frumoase și merge apoi la biserică. Aici, frumusețea ei neobișnuită provoacă ura și invidia celor ce o privesc. De aceea, aruncă asupra ei farmece în urma cărora fata pierde căutarea :

Duminică dimineață m-am sculat,
Duminică dimineață am mînecat.
Cînd a-ntrat popa-n altari,
Păsărica cînta-n pari.
Cînd popa-n altari a întrat,
Cu pieptene de-argint m-am pieptănat,
Cu pahar de aur m-am cinstit
Și la biserică m-am pornit.
Cînd în biserică am intrat,
Toți la mine sau uitat
Și-au prins bărbații cotindu-se
Și femeile ghiontindu-se,
Toți la mine rău uitîndu-se [303].

În altă variantă, în fața fetei, asupra căreia s-au aruncat blesteme :

Ușile s-au închis,
Făcliile s-au stins,
Mesele s-au strîns,
Preoții de cetit au stat,
Toată lumea cu dosul s-a înturnat[304].

Apoi vine Maica Domnului și o dezbracă de ură sau o spală în fîntîna Iordanului, îmbrăcînd-o în aur și dragoste. Pe urmă eroina merge din nou la biserică, unde, de data aceasta, stîrnește uimirea și admirația :

Joi dimineață m-am sinecat
Și m-am mînecat,
La sfînta rugă m-am gătat,
Cămeșă cu ghivizîu am îmbrăcat,
Cu fotă m-am împrejurat,
Cu brîu de șamă m-am încins,
Cu ciubote galbene m-am încălțat,
Mănunchi de busuioc în mîna dreaptă,
Bucium de aur în mîna stîngă
Am luat, și m-am grăbit,
La sfînta biserică m-am pornit,
Cu căutătura gangurului
Și cu graiul cucului.
Cînd din guriță vorbeam,
Taftă ghivizie croiam,
Cînd din guriță căscam,
Mărgăritar alb vărsam.
Cînd în biserică am intrat,
Ușile s-au deschis,
Făcliile s-au aprins,
Mesele s-au întins,
Preoții la slujbă au stat,
Toți cu fața la mine s-au înturnat,
Cu inimile plecate...[305]

Apoi intervine finalul, care numai în acest caz prezintă dorințele fetei ca realizate :

Iară eu m-am înturnat,
La sfintele icoane m-am închinat.
Și-am rămas curată
Și luminată,
Cum sînt de la Dumnezeu lăsată,
Și de preot botezată.
Și-am rămas curată, amin,
Ca soarele în senin ![306]

Vraja amintită se folosește pentru atragerea fie a iubirii, fie a frumuseții. În cazul cînd urmărește aducerea iubirii, atunci — chiar dacă în privința sensului este independentă — ea nu constituie un descîntec complet, ci numai o parte a lui. Ea este precedată, de obicei, de o invocație, în care fata își cheamă steaua prin cuvintele: „Steauă, steluța mea...! Îi spune să umble pe cer toată noaptea și să-i aducă iubirea:

De la nouă holdi înverzite,
De la nouă secări înflorite,
De la 99 de miri cu mirese,
De la 99 de crai cu crăiese,
De la 99 de-mpărați cu-mpărătese,
De la 99 de preoți cu preotese,
De la 99 de păuni cu păunițe,
De la 99 de hulubi cu hulubițe,
De la 99 de vaci cu viței,
De la 99 de oi cu miei,
De la 99 scroafe cu purcei,
De la 99 pălării fecioreşti,
De la 99 struțuri fetești.
Să mi le aduci, dragă stea,
Pînă la căsuța mea,
De cu seară pînă-n cîntători,
De două ori,
Iar din cîntători pînă-n zori
De trei ori,
În astă ulcea cu flori! [307]

Această rugă, care constituie prima parte a descîntecului, se rostește într-o seară frumoasă de sîmbătă, în grădina cu flori, deasupra unui vas cu apă neîncepută, în care se găsesc busuioc și alte flori alese în acest scop. După repetarea de nouă ori a invocației, fata se culcă. A doua zi, duminică, se trezește înaintea răsăritului soarelui și rostește descîntecul ce precede invocația, descîntec ce constituie partea a doua a rugii. Apoi survine o practică foarte interesantă pentru noi, căci vraja este doar o formă idealizată a acesteia: imediat după rostirea formulei despre gătire și plecare la biserică, fata începe cu adevărat să se îmbrace în cea mai frumoasă rochie, își gătește capul cu flori, își pune busuioc, floarea iubirii, în coc, și astfel gătită merge la biserică apoi la horă, unde se adună tot tineretul satului. Fata speră că din clipa aceasta va fi cea mai căutată, mai dorită și cea mai iubită dintre toate fetele satului [308]. De aici se vede că motivul *gătirii și al mersului la biserică sau la horă,* atît de preferat în colindele *de fată,* este reflectarea nemijlocită a practicii magice din descîntecele *de dragoste,* deși, avînd în vedere evoluția și poetizarea, la care a fost supus în colinde, ar fi greu de sesizat această legătură.

După ce am analizat vrăjile de mai sus, nu mai rămîne nici o îndoială că motivul colindului *de fată*, căreia toată lumea i se închină pentru frumusețea ei, este împrumutat din descîntecele *de dragoste* ori *de frumusețe*. E greu de precizat în ce perioadă s-a produs acest împrumut, căci nu știm dacă acest motiv nu a existat în trecut la alte popoare, în afară de ucraineni și bieloruși; la români, de exemplu, întîlnim doar unele urme slabe ale acestuia. Întrucît acest motiv a apărut numai la ucraineni și bieloruși, atunci el ar trebui datat recent, și, în acest caz, s-ar fi produs la aceste popoare în perioada în care colindele au intrat în faza de cristalizare națională, cînd au început să se dezvolte independent, supuse forțelor proprii, în fiecare domeniu etnic. Se pare însă că motivul acesta a pătruns în colinde la începutul acestei epoci, căci dacă am admite că trecerea descîntecelor în colinde s-a produs într-o epocă destul de tîrzie, atunci ne-ar fi greu să explicăm de ce acest motiv, în colinde, are mai puține elemente religioase decît în vrăji; printre altele, figura Maicii Domnului, atît de răspîndită în descîntecele amintite, ca și în multe altele, nu apare nicăieri în colindele cu acest motiv. Ar fi un fapt curios, căci în timpurile cînd influența creștinismului se intensifică foarte mult, colindele devin foarte ospitaliere pentru elemente religioase de tot felul și vorbesc frecvent despre Dumnezeu, Maica Domnului, sfinți ș.a.m.d. Nu ar exista nici un temei să nu luăm în seamă aceste figuri religioase în cazul împrumutului. Se poate deduce de aici că motivul nostru a pătruns în colinde în timpurile cînd influența creștină asupra vrăjilor și colindelor nu se manifesta încă prea puternic. Orice presupunere în sens invers, adică, în sensul că vrăjile au asimilat motivul de la colinde, ar fi absurdă. Dovadă, prezența motivului — și încă pe scară largă — în vrăjile românești și lipsa lui totală în colindele din această țară. Pe de altă parte, drept dovadă poate sluji și faptul că descîntecele sînt cu mult mai vechi decît colindele, că primele erau pe deplin formate cînd au apărut colindele, ori faptul că împrumuturi din colinde în vrăji aproape că nu întîlnim sau sînt neînsemnate și accidentale.

Nu comitem nici o greșeală cînd ne referim la exemple din descîntecele românești, pentru a dovedi că anumite motive de colind ucrainene-bieloruse își trag izvorul din vrăji, și

pentru faptul că identitatea majorității formulelor magice este cunoscută la diferite popoare europene și, mai ales, la români și slavi. Dimpotrivă, credem că primatul de care se bucură aproape peste tot motivul colindului ucrainean-bielorus în descîntecele românești *de dragoste* și *frumusețe,* nu numai că indică limpede proveniența lui din vrăji, ci întărește ipoteza că acest motiv a fost comun colindelor românești și, foarte probabil, colindelor altor slavi și că abia într-o perioadă recentă a dispărut din colindele altor popoare, ca rezultat al decăderii. Cît de vechi este acest motiv în formulele magice, ne indică prezența lui în unul din descîntecele *de dragoste* malaieze, în care întreaga natură e cuprinsă de uimire față de frumusețea fetei : „...iarba, ramurile, toți copacii cerului și pămîntului se închină cu o profundă venerație și cinstire în fața mea..." [309]. Avem de a face aici cu același motiv, cu toate că aparent pare a fi diferit ; în realitate, la începutul vrăjii, fata își exprimă dorința de a fi frumoasă, cea mai frumoasă dintre toate plantele *(umbrella regalis).* În partea următoare a descîntecului, fata se identifică cu acea plantă pe care și-o imaginează, iar copacii și plantele, închinîndu-i-se ei, reprezintă în realitatea magică oamenii de diferite pături sociale.

Cînd am discutat colindele *de soldat,* am scos în evidență motivul *corpurilor cerești* care împodobesc îmbrăcămintea eroului :

Iar în pieptul lui
Scris îmi este, scris,
Soarele și luna !
În spatele lui,
Soare cu căldura !
În ambi umerei,
Doi luceferi !
Jur-prejur de poale,
Cerul plin de stele,
Toate văzdurele !
Pe piept și pe spate,
Soarele cu razele,
Cerul tot cu stelele,
Luna cu luminile,
Pămîntul cu florile !" [310]

În alte colinde, mai tîrzii, corpurile cerești servesc ca podoabă veșmintelor lui Dumnezeu. În același chip se prezintă acest motiv la bulgari, și asta în colindele *de fată :* eroina leagănă pe pruncul Isus și-i cîntă, iar drept răsplată obține

de la Maica Domnului straie fermecătoare, țesute din stele, exact ca și la români :

...Pe pieptul ei, soarele strălucitor,
Pe umeri, luna plină, clară,
Pe poalele ei, stelele mici,
Și ea strălucește de frumusețe ![311]

Acest motiv, care în colindele de azi joacă doar rol decorativ, de podoabă, inițial nu a avut această semnificație. Ne stă mărturie faptul că în descîntecele *de dragoste* și *de frumusețe* el este motivul principal. În astfel de vrăji, motivul se întîlnește foarte des și, în general, capătă în ele următoarea înfățișare : Maica Domnului o spală pe fată de ură și o îmbracă în veșmintele dragostei și, în afară de aceasta, o împodobește cu stele :

Soarele-n față pune-ți-oi,
Lipiți-l-oi,
Strălucite-te-oi ;
Luna-n piept ți-oi răzima
Și luceferei
Pe umerei
Ți-oi așeza ![312]

Apoi fata spune :

Și-n mîna stîngă busuioc,
Să mă ia flăcăii la joc !
Și steluțe mărunțele
Împrejurul poalelor mele.
Cine la mine a căutat,
Ca de vin l-am îmbătat !
Cine la mine a grăit,
Ca cu pîne de grîu l-am hrănit,
Ca cu miere l-am îndulcit ![313]

Uneori, Maica Domnului o așează pe un pat de argint, scăldat de soare, de lună ș.a.m.d.[314]

În altă variantă fata povestește :

Cunună de aur în cap
Mi-o așezat,
Soarele în piept mi-o pus
Și luna-n spate,
Iar pe umerei,
Cei doi luceferei
Ce răsar în zori de zi !
Soarele mi-o luminat
Și pe mine m-o făcut
Curată,
Luminată,
Ca de la Dumnezeu dată !
. . . .
La joc am alergat,
Cîți m-au văzut,
Toți s-au minunat !
Eu în frunte am căzut
Și tuturor le-am plăcut ![315]

Într-o altă variantă, apar — lucru foarte interesant — în locul Maicii Domnului, surorile Soarelui, care o curăță pe fată de ură și o împodobesc cu soarele, luna și stelele :

Sora soarelui cea mare
Luna-n piept pusu-mi-o,
Luminatu-mi-o,
Strălucitu-mi-o,
Ura cu grebla greblatu-o,
Departe de mine depărtatu-o.
Sora soarelui cea mijlocie
Luceferi în umeri pusu-mi-o.
Pusu-mi-o luminatu-mi-o,
Ura de la mine cu furca azvîrlitu-o,
Departe de la mine depărtatu-o.
Sora soarelui cea mică
Stelele-n poale bătutu-mi-o,
Bătutu-mi-o, luminatu-mi-o,
Strălucitu-mi-o,
Cu mătura ura măturatu-o,
Departe de la mine depărtatu-o ![316]

Apoi, cele trei surori ale soarelui i-au dat o trîmbiță fermecată sau un fluier de aur și, cîntînd, adună spre ea toate sentimentele de dragoste[317]. După toate presupunerile, aceasta este una din formele de vrajă cele mai vechi : figurile mitice, cele trei surori ale soarelui, se vor fi întîlnit, fără îndoială, și în alte vrăji, în faza lor primitivă de evoluție, iar Maica Domnului le-a luat locul abia datorită influențelor creștine din timpurile mai tîrzii. Chiar și în această ultimă variantă, Maica Domnului apare, de asemenea, alături de surorile soarelui, însă ca un adaos tîrziu, întrucît nu mai are aproape nici o semnificație, rolul ei fiind cu totul secundar. Surorile soarelui în descîntecele românești apar destul de des. Motivul *împodobirii cu corpuri cerești* reiese din citatele de mai sus într-o ipostază identică cu cea a motivului ce se află în colindele românești și bulgărești. El este la început magic „per excellentiam“, soarele, luna, stelele sînt, în vrăji, așadar, simboluri magice ale frumuseții și, în același timp, chiar un fel de mijloace cu ajutorul cărora se poate alunga răul, în general, și duhurile rele, în special, datorită razelor soarelui sau focului pe care îl emană. Apoi rolul lor în descîntece constă,

pe de o parte, în îndepărtarea de fată a urîţeniei, iar pe de altă parte, în acordarea fetei a frumuseţii proprii acestor simboluri. Foarte adesea, în formula descîntecului *de dragoste,* în lipsa motivului *împodobirii cu stele,* apare înveşmîntarea fetei în aur sau argint, care prin strălucirea şi valoarea lor sînt, de asemenea, simboluri ale frumuseţii. Întîlnim uneori printre acestea *centura soarelui,* cu care se încinge eroina, de unde reiese că corpurile cereşti ori metalele şi pietrele preţioase, datorită însuşirii lor comune, strălucirea, sînt, de asemenea, simboluri preferate ale frumuseţii. Lucru interesant, la români motivul *înveşmîntării în corpuri cereşti* apare în colinde *de flăcău* şi niciodată nu se întîlneşte în colinde *de fată,* acolo unde ne-am fi aşteptat, mai ales. Fără îndoială, motivul a pătruns mai întîi în colindele *de fată,* iar de aici abia a trecut în colindele *de flăcău,* în care îl întîlnim astăzi. În caz contrar, ar fi greu de explicat de ce din descîntecul *de frumuseţe,* care de obicei se referă la fete, motivul a trecut mai întîi la colinde *de flăcău* şi nu invers. Prezenţa lui în colindele bulgăreşti *pentru fete* dovedeşte că şi la români a existat în aceleaşi colinde şi că a dispărut cu timpul. La bulgari apare chiar în aceeaşi ipostază în care îl găsim şi în vrăji. Nu lipseşte nici Maica Domnului, cu toate că ea nu joacă acelaşi rol ca în descîntece, ci se adaptează întrucîtva spiritului colindelor. Prezenţa acestui motiv religios în colindul bulgar ar indica preluarea lui destul de tîrzie din descîntece.

Am văzut că la români motivul apare fără nici o contaminare religioasă, deşi ştim că el se utilizează la ei şi în colindele religioase, în care este vorba de veşmintele lui Hristos sau ale lui Dumnezeu. Pe de altă parte, ştim că acest motiv este foarte răspîndit în textele religioase şi în legende care, după cum vom vedea în altă parte, au exercitat o mare influenţă asupra colindelor. De aceea este uşor de presupus că tocmai pe această cale şi-a făcut apariţia şi în colinde. Avînd în vedere faptul că în colindele româneşti el apare nu numai ca o contaminare religioasă, ci şi absolut independent, ajungem la concluzia că în colinde el a pătruns din descîntece, ba mai mult, chiar apocrifele l-au preluat din acest izvor. Credem că Mansikka greşeşte susţinînd cum că motivul împodobirii cu stele în descîntece a fost împrumutat din apocrifele religioase: „Prin scrierea apocrifă, prin predică, prin arta ecleziastică şi mai ales prin poezia religioasă, acest simbolism a

fost introdus în formulele magice. Autorul sau compilatorul zicalei (gnomice) a preluat din ele, în măsura în care îi erau accesibile, reprezentări deja create, împodobindu-şi cu ele cuvintele"[318]. Lucrurile cu siguranţă au mers pe cale inversă. Cu toate că admitem marea influenţă a apocrifelor religioase asupra formulelor magice, nu putem totuşi să fim de acord cu această opinie. Exemplele din domeniul descîntecelor româneşti, aduse de noi, dovedesc mai curînd că apocrifele au preluat motivul din vrăji, în care cu siguranţă îşi are ipostaza sa primară. Mansikka, citind exemple de descîntece slave, nu dă nici unul în care motivul apare fără contaminări religioase, aşa cum am întîlnit în tipul românesc. Sîntem de părere că simbolistica religioasă, care s-a servit de corpurile cereşti ca alegorii ale diferitelor însuşiri divine, nu trebuie confundată cu motivul caracteristic descîntecelor *de dragoste* şi *de frumuseţe*. Împodobirea cu stele a pieptului, umerilor, frunţii ş.a.m.d. este un motiv iniţial complet independent de simbolismul creştin amintit. Aceste două elemente, venind în contact datorită strînsei legături dintre apocrife şi descîntece, au fost supuse contaminării sau cel puţin au pătruns dintr-un domeniu în altul. Această profundă întrepătrundere a elementelor l-a dus pe Mansikka la greşeală, lăsîndu-se înşelat de aparenţe. Şi totuşi el consideră că acest motiv, destul de des întîlnit în textele apocrife creştine, este de origine exclusiv religioasă. „Imaginaţia poetică a cantorului l-a împodobit pe mîntuitor, în timpul transfigurării, în culori asemănătoare : pe piept soarele luminos, pe umeri luna şi stelele."[319]. Brîul Maicii Domnului provine, de asemenea, din vrăji, fapt dovedit de corespondentul lui — centura soarelui — în descîntecele româneşti, şi nu invers, cum îşi închipuie Mansikka : „De aceea în afară de lumînări, printre veşmintele protectoare sînt enumerate rochia albă a Fecioarei Maria şi cordonul ei, ultimul fiind amintit *expressis verbis* în apocrife şi legende, datorită capacităţii sale miraculoase de mîntuire"[320]. Nu trebuie înţeles că am nega influenţa apocrifelor asupra vrăjilor. Cît priveşte acest motiv însă, credem că ele au început să se interacţioneze mai tîrziu. Adică, vrăjile au cedat motivul apocrifelor, care l-au modificat după modelul lor, şi i-au conferit aspect religios, după care motivul s-a întors la izvorul său iniţial şi în această nouă postură s-a suprapus formei primare.

Din aceleași cauze considerăm că motivul în discuție a trecut din descîntece în colinde în două etape distincte : acolo unde apare în stare pur laică trebuie considerat mai vechi și împrumutat nemijlocit din descîntece ; acolo însă unde se manifestă sub formă religioasă trebuie socotit de dată mai tîrzie și împrumutat fie din apocrife, fie din descîntecele în care pătrunseseră deja elemente apocrife. Se poate admite că în colindele românești, ca și în cele bulgărești, motivul a pătruns din descîntece cu mult înainte de pătrunderea în ele a elementelor creștine, întrucît influența creștină s-a exercitat atît asupra colindelor cît și a descîntecelor și, deci, nu-i de mirare că motivul în discuție apare uneori în ambele specii sub formă mai mult sau mai puțin religioasă. Motivul *împodobirii cu stele* se întîlnește și în colindele ucrainene-bieloruse, în care are tot rol ornamental și unde constituie aureola unui anumit tablou în care apar personaje divine. De exemplu, tabloul ospățului lui Dumnezeu și al sfinților în casa gospodarului :

Soarele le strălucește într-o fereastră,
Iar luna clară într-altă fereastră,
Stele luminoase strălucesc împrejur... [321]

Corpurile cerești se arată, de asemenea, drept ornament în ferestrele bisericii, în care slujește Dumnezeu sau un sfînt oarecare. Și totuși, întrucît această imagine diferă destul de mult de cea primară, adică de împodobirea cu stele a fetei ce-și imploră dragostea și frumusețea, este greu să deducem de aici că la ucraineni avem iarăși de a face cu motivul nostru, iar această concluzie este cu atît mai îndoielnică cu cît la ei, în afară de acesta, întîlnim și un alt motiv analog : *personificarea corpurilor cerești* — a soarelui, lunii sau a ploii. Acest motiv, desigur, nu are nimic comun cu al nostru dar ar fi putut contribui la apariția celui citat mai sus. Cu toate acestea, la ucraineni și bieloruși motivul *împodobirii cu corpuri cerești* nu se leagă exclusiv de ferestrele casei sau ale bisericii, ci și de oameni. El apare, mai ales, în finalurile colindelor *de gospodar*, anume, acolo unde este glorificată întreaga familie, comparîndu-l pe gospodar cu luna, pe soția lui cu soarele, iar pe copii cu stelele. Nu rareori întregul colind se reduce la acest motiv. De exemplu :

Oi, pe o apă, pe un pîrîu,
Plutește o frunză de arțar,
Iar pe frunză scrise sînt
Trei cuvinte :
Primul cuvînt — luminoasa lună,
Al doilea cuvînt — strălucitorul soare,
Al treilea cuvînt — limpezii zori.
Luminoasa lună-i însuși gospodarul,
Strălucitorul soare-i soția lui,
Limpezii zori — copiii lor ! [322]

Sau la bieloruși :

Luna clară — gospodarul,
Roșul soare — soția lui,
Stelele mici — copiii lor [323].

Se cuvine să amintim aici și colindul bielorus care glorifică frumusețea tinerilor prin comparație cu corpurile cerești : fetele sînt stele, iar flăcăii — iubiții lor — lunițe :

Oi, nimic nu era acolo,
Unde cîmpiile verzi au înflorit,
Ogor, ogor, ogoraș,
Înverzitul ogoraș,
Erau doar patru stele :
Prima stea — tînăra Ganulka,
A doua stea — tînăra Gapulka,
A treia stea — tînăra Houricika,
A patra stea — tînăra Audulka.
Și nimeni nu a fost acolo,
Unde cîmpia verde a înflorit,
Erau numai patru lunițe :
Prima luniță — tînărul Ivanek,
A doua luniță — tînărul Iakimek,
A treia luniță — tînărul Lekseek,
A patra luniță — tînărul Vasilek.
Iar floarea Ganulka e fata lui Ivanek,
Iar floarea Gapulka e iubita lui Iakimek,
Iar floarea Houricika e fata lui Lekseek,
Iar floarea Audulka e fata lui Vasilek [324].

Astfel de colinde, ca și finalurile similare ale altor colinde, le considerăm ipostaze îndepărtate ale motivului de descîntec privind împodobirea cu stele. Motivul, pierzînd complet aici sensul magic primar, devine o simplă comparație, avînd drept scop glorificarea gazdelor. În acest caz imaginea împodobirii ferestrelor cu flori, care apare și mai des la ucraineni și bieloruși, și uneori se contopește cu tipul comparațiilor, trebuie să aibă același izvor. Acceptarea unei astfel de ipoteze — și nu credem deloc că ar fi riscantă — ar confirma faptul că motivul de colindă al *împodobirii cu corpuri cerești* există la toate popoarele la care colindatul de tip *răsăritean* este în cea mai mare înflorire : la bulgari, ucraineni și români, la toate aceste popoare motivul are aceeași proveniență, anume din vrăji. Această similitudine ne face să admitem să trecerea motivului de la descîntece la colinde a avut loc în perioada de formare a colindelor de tip ucrainean-bielorus. Aceasta este întărită și de formele în care apare acum în colindele ucrainene motivul nostru, care numai datorită unei evoluții foarte îndelungate a putut să se distanțeze atît de mult de forma lui primară. Același fapt e confirmat și de dispariția motivului din colindele *de fată*, căci în ele ar fi trebuit să apară mai întîi, pentru ca apoi de aici să treacă și în alte colinde.

Nu numai stelele sau metalele prețioase sînt în descîntecele *de dragoste* și *de frumusețe* simboluri ale frumuseții și farmecului, ci și florile. Am întîlnit deja, în descîntecele amintite mai sus, *busuiocul*, care se folosește adesea în practicile ce le însoțesc. Datorită mirosului puternic, descîntătorul se folosește de această floare în scopul de a conferi fetei însușirea atractivă a acestui miros. În practicile magice ale vrăjilor se folosesc și alte flori, pe baza aceluiași principiu al *magiei simpatice*. Printre ele un loc de frunte ocupă *trandafirul roșu*, care în popor e luat, pe de o parte, drept cea mai frumoasă floare, iar pe de alta, prin culoarea sa ce simbolizează focul cu însușirile lui apotropaice, răspunde perfect scopurilor magice. În afară de trandafir, se folosesc și alte flori, de preferință roșii : *floarea de mac* ori *de călin*. În zilele de sărbătoare, fetele se împodobesc cu ele în scopuri magice. În descîntecele *de frumusețe* se folosesc, de asemenea, diferite plante, care au o anumită însușire de frumusețe sau farmec. Un ecou foarte limpede al acestor descîntece la ucraineni și

bieloruși este colindul *de fată,* în care eroina își atinge fața cu un trandafir sau cu o altă floare roșie, exprimîndu-și dorința ca fața ei să devină la fel de frumoasă și rumenă, apoi își așează pe ochi mure, pentru ca ochii să-i fie tot așa de negri. În același fel își atinge părul cu o plantă deasă și lungă, pentru ca părul să-i crească la fel de lung și de bogat :

Într-o poiană sau o grădină,
Oi, acolo o fată, pe nume N. N.,
Plante a răsădit, nu de același fel,
Ci trei feluri de plante :
Una e roșul trandafir,
Alta e mura neagră.
A treia e galbena neagră.
Voi merge și voi rupe una,
Îmi voi rupe roșul trandafir,
Hei, și-l voi pune pe fețișoara mea :
Dacă Dumnezeu îmi va da o astfel de fețișoară,
Mă voi mărita cu un fiu de boier,
Cu un fiu de boier, soția lui voi fi !
Îmi voi alege o mură neagră
Și o voi pune pe ochișorii mei :
De mi-o da Dumnezeu asemenea ochișori,
Mă voi mărita cu fiul popii,
Cu fiul popii, preoteasă voi fi !
Îmi voi alege galbena neagră
Și-o voi așeza pe cosițele mele :
De-mi va da Dumnezeu astfel de cosițe,
Mă voi mărita cu fiul primarului,
Cu fiul primarului, primăriță voi fi ![325]

În altă variantă, în loc de trandafir apare macul :

...Mi-am rupt un roșu mac,
Și-l voi pune pe obrajii mei :
De voi avea o astfel de față,
Îi voi place preotesei
Și nora ei voi deveni[326].

În altă parte, fata exprimă, în legătură cu macul, dorințe și mai mari :

...În grădini macul înflorește...
Pe unde trece fata fermecătoare,
Prin orașe a mers și macul l-a atins
Și-n piept și l-a pus :

Hei, de-aș fi așa,
Ca acest mac,
Aș fi fiică de împărat,
Fiică de împărat, nevastă de rege![327]

E interesant faptul că în unele variante în locul negarei (Stipa pennata) apare „kosatenul", numele acestuia dovedind și mai mult că motivul colindului provine din descîntec. În magie sînt recunoscute în mod deosebit unele plante de care, cu toate că nu au nici o însușire caracteristică, poporul se servește de ele; numele lor sînt omonimele unor boli, pe care vrea să le vindece, sau omonime ale efectelor pe care vrea să le atingă sau chiar pentru faptul că sînt omonime ale unor ființe sau lucruri asupra cărora se face vraja. În cazul de mai sus, „kosatenul" este planta prin care se descîntă cosițele:

Pe un deal, delușor, a înflorit kosatenul,
Ei, și l-a păzit mîndra domniță.
După ce a crescut, ea l-a rupt,
L-a rupt și l-a pus,
Ei, l-a pus la cosițe:
— Dacă îmi vor înflori astfel de cosițe,
Am să-i fiu pe plac feciorului de domn[328].

În alte cazuri fata rostește dorințe și mai directe, în formă de rugăciune:

A rupt ea acea floricică de rujă
Și a pus-o pe fetișoara sa:
Dă-mi, Doamne, o astfel de față,
O astfel de față, precum e această floare!
Aș fi astfel pe placul regelui,
Al regelui și al fiului său![329]

În altă parte, tot sub formă de rugăciune, fata își rostește dorința în legătură cu fiecare floare magică:

S-a dus Marusia în grădiniță...
Și-a rupt o floricică de salvie...
Dă-mi, Doamne, astfel de cosițe,
Precum această salvie!
Hei, aș fi tuturor oamenilor pe plac
Și foarte frumoasă...

S-a dus Marusia în grădiniță
Și-a rupt o mură neagră...
Dă-mi, Doamne, astfel de ochișori,
Ca această mură...
...Mi-a rupt o căliniță...
Dă-mi, Doamne, o astfel de fată,
Precum călinița!
Mi-a smuls un pui de mesteacăn...
Dă-mi, Doamne, un astfel de trup
Ca mesteacănul!
Fii sănătoasă... ș.a.m.d.[330]

În colindul de mai sus, imaginea descîntecului *de frumusețe* este și mai completă, căci în el apare și mesteacănul — simbolul magic al *zvelteții* și al formelor frumoase ale corpului. Întîlnim, în sfîrșit, și astfel de variante în care motivul se îndepărtează atît de mult de formele primare, încît, fără exemplele de mai sus, ar fi greu de aflat în ele elementul fundamental, adică descîntecul *de frumusețe,* cum, de exemplu, aflăm în următorul colind:

...Hei, avea ea trei grădinițe:
În prima grădiniță — trandafirul roșu,
În altă grădiniță — inul galben,
În a treia grădiniță — mure negre.
Roșul trandafir — obrăjorii ei
Galbenul in — cosițele ei,
Murele negre — ochișorii ei...[331].

Aici, motivul apare sub formă de simple comparații, care, în înfățișarea lor actuală ,urmăresc numai glorificarea fetei. Căci —lucru bine cunoscut în folclor — diferite credințe și practici rituale, pierzîndu-și complet sensul primar, ca urmare a decadenței, trec în rîndul unor simple podoabe stilistice. Așadar, motivul la care ne-am referit este un motiv al descîntecului *de frumusețe,* care a pătruns în colindele *de fată.* Colindul, ale cărui variante le-am citat, ne dă imaginea unei vrăji complete, atît a formulei cît și a practicii, ultima însă se exprimă aici mai întîi prin cuvinte, iar apoi și prin narațiune; de exemplu: fata se duce în grădină, rupe un trandafir, pe care și-l lipește de obraz ș.a.m.d. La început însă, în cadrul vrăjii, aceasta era o practică exterioară: fata într-adevăr își atingea

fața cu trandafirul își punea pe ochi mure, iar pe păr kosaten. În schimb, cuvintele prin care își rostește dorința oglindesc formula magică rostită în timpul acestei practici. În colindele *de fată,* această vrajă a suferit o ușoară adaptare la sensul și caracterul propriu al colindului, adică semnificația inițială pur magică dispare treptat, însă niciodată complet, iar în locul ei apare o nouă semnificație — sensul de dorință, urare.

Trandafirul sau macul, mura sau kosatenul încetează a mai fi simboluri care aveau drept scop dobîndirea frumuseții, dar nu încetează a fi simboluri ale frumuseții și capătă sensul unor imagini foarte sugestive, prin care se rostește în mod concret urarea colindului. Cu alte cuvinte, colindătorii îi urează fetei să fie atît de frumoasă și rumenă ca trandafirul, macul sau călina, să aibă ochii negrii ca mura, părul bogat ca și kosatenul, iar trupul zvelt ca mesteacănul. Urmare a acestei neobișnuite frumuseți, va avea loc căsătoria cu un flăcău brav și frumos, de viță aleasă : un fiu de popă, de boier, de rege sau de împărat. Îi urează totodată căsnicie fericită. Motivul descîntecului *de frumusețe,* din care a apărut colindul *de fată* citat, este foarte vechi, fapt dovedit și de existența lui în vrăjile de dragoste, la unele popoare exotice. Astfel, la micronezieni, *fata* care-și cheamă frumusețea prin frunzele de portocal rostește următoarea formulă :

Frunzele proaspete de portocal emană mireseme amețitoare,
Frunzele verzi de portocal conferă puritate ;
Faceți la fel de parfumat,
Faceți la fel de curat corpul meu de fată [332].

Acest motiv de descîntec, la ucraineni, se întîlnește și în colindele *de flăcău,* în care au pătruns, fără îndoială, din colindele *de fată.* Iată un exemplu în care floarea de cireș înlocuiește florile întîlnite în colindele *de fată mare :*

...Trece mîndrul tinerește,
La pomi calul și-l oprește
Și din pomul de cireș
Rupe-o ramură-nflorită
Și pe față și-o apleacă :

De-mi dai, Doamne, obrăjori,
Obrăjori de floricele,
În Podolia mă-ntorc,
Trei mîndruțe să iubesc... [333].

La bieloruși, în colindul *de flăcău* se întîlnesc, de asemenea, elemente de descîntec care aparțin aceluiași tip, cu toate că

motivul diferă întrucîtva de cel al colindului ucrainean. Iată un exemplu: eroul poartă la pălărie trei flori şi fiecare din ele are un anumit rost magic:

Alexei are o pălărie...
Pe pălărie o batistă,
Iar batista cu trei noduri:
Primul nod e busuioc,
Altul e floare de mac,
Al treilea e floarea dragostei.
Maica-i îl întreabă:
— Dragul meu, Lekseiucica,
De ce porţi tu floarea dragostei?
— Pentru a fi flăcău frumos!
— De ce porţi floare de busuioc?
— Pentru a fi tînăr voios!
— De ce porţi floare de mac?
— Pentru a fi băiat frumos!
— De ce porţi floarea dragostei?
— Ca să mă iubească fetele, tinerele să mă laude...[334]

Este interesant faptul că sensul magic nu se pierde aici, cum se întîmplă adesea în colindele ucrainene, ci se păstrează mai departe, cu o şi mai mare intensitate, fapt dovedit de interpretarea dată fiecărei flori în parte în răspunsul tînărului, care îşi dă seama perfect de efectele magice atribuite florilor ce-i împodobesc pălăria. În orice caz, chiar dacă motivul bielorus nu are nici o legătură genetică cu cel ucrainean, totuşi, el este o reflectare a unei practici magice din cele mai simple şi mai obişnuite, lipsită de formulă, păstrată fidel pînă azi, cu toate că semnificaţia ei magică s-a pierdut în cea mai mare parte; avem aici în vedere modul de împodobire a şepcilor şi pălăriilor flăcăilor sau a cozilor şi cingătorilor fetelor. În fine, nu numai florile sînt elemente de podoabă ale tinerilor, mai ales ale fetelor, ci şi alte obiecte, care în fond au aceleaşi rosturi magice, cum ar fi, de exemplu, penele de păun. Ele apar de cele mai multe ori în descîntecele *de frumuseţe* sau *de dragoste*. Am amintit mai sus că în practica unei astfel de vrăji se foloseşte pana de păun împreună cu o monedă de argint şi cu mătase roşie, iar formula magică se adresează tot păunului:

După cum păunul este alesul tuturor păsărilor,
Fie ca și eu să fiu cea mai aleasă dintre fete...[335]

După încheierea vrăjitului, fata își pune o pană de păun, care, pe lîngă darul de a-i aduce frumusețea, are, probabil, și o însușire apotropaică, datorită numeroșilor „ochi" colorați diferit. Uneori și fata căreia i se adresează vrăjile *de frumusețe* poartă numele de păun :

— Asta e Păuna cea frumoasă !
— Nu e Păuna cea frumoasă,
Ci-i Florica, drăgăstoasă,
Cea din toată lumea aleasă ![336]

Păunul este, prin urmare, unul din cele mai cunoscute simboluri de frumusețe, de aceea a putut trece și în colindele *de fată,* în care este vorba de frumusețea eroinei ; în felul acesta chiar printre colindele ucrainene amintite, conținînd motivul urării frumuseții prin atingerea feței, a ochilor și părului cu flori sau plante, aflăm următoarea variantă :

...M-am uitat la o călină :
Dă-mi, Doamne, și mie astfel de obraji,
O față ca o călină !
M-am uitat la mura neagră :
Oi, dă-mi, Dumnezeule, astfel de ochi...[337]

Și finalul :

...Am văzut un păunaș :
Oi, dă-mi, Doamne, astfel de cozi,
Astfel de cozi, ca penele păunașului...[338]

Motivul *împodobirii cu pană de păun,* ca reflectare a practicii magice ce asigură dragostea, este foarte cunoscut în datina colindatului practicată de la Marea Egee pînă la Baltica, dar nicăieri nu are o utilizare atît de largă ca la ucraineni și bieloruși, unde se bucură de o deosebită prețuire : fata adună pene de păun și-și împletește o cunună, pe care și-o pune pe cap. Astfel împodobită pleacă la rîu, după apă, sau la horă. Vîntul îi suflă cununa și i-o aruncă pe valuri. Tinerii pescari o prind și dau cununa din nou fetei. Totuși, acest motiv nu a trecut direct din descîntece în colinde, ci prin intermediul cîntecelor de petrecere, unde s-a instalat mai întîi, după cum vom arăta în alt loc. În fine, e posibil ca motivul *împodobirii cu pene de păun, atît* de strîns legat de alt motiv, care, neîndoiel-

nic, provine din descîntece, anume, cu *gătitul fetei și plecarea la biserică sau la joc,* unde atrage uimirea, a putut trece din descîntece în colinde odată cu acesta din urmă :

Peste munți și munți, păuni colindau,
Oi, dă Doamne !
Păuni colindau, pene pierdeau,
O fată frumoasă le-a adunat,
Le-a adunat și în mînă le-a strîns,
Cu mîna apoi cunună și-a-mpletit...

Apoi merge la biserică, unde :

Fii de împărat o privesc,
O privesc și șepcile își scot...
— E o prințesă sau o regină ?[339]

Totuși, nu putem trage nici o concluzie în această privință întrucît colindul apare foarte rar în această formă. Motivul *glorificării,* frecvent în versurile finale ale colindelor ucrainene, este și el un ecou îndepărtat al descîntecului ce stă la baza colindului, în care fata atinge fața cu flori și alte plante, cu scopul de a dobîndi frumusețea :

Gospodarul ca strugurele,
Gospodina ca o călină,
Iar copii ca bobocii florilor...[340]

Avem de a face aici cu același proces de pierdere a sensului magic, ca și în motivul *împodobirii cu stele,* care, trecînd de la vrăji la colinde, pierde total sensul lui inițial, devenind o simplă glorificare.

Tot din formulele magice, desigur, a fost preluat în colinde și un alt element, și anume motivul *înmulțirii albinelor,* întîlnit la ucraineni și bieloruși. Vrăjitul în acest scop este foarte răspîndit la ucraineni, iar în formulele rostite cu acest prilej, întîlnim versuri întregi identice cu cele din colinde. Iată cum se adresează descîntătorul albinelor :

— Dați roiuri multe, miere deasă,
Ceară galbenă,
Spre lauda Domnului Dumnezeu,
Iar mie, gospodarul vostru, mult folos[341].

În colindele corespunzătoare avem exact aceeaşi adresare, dar, conform spiritului colindelor, n-o rosteşte direct însuşi gospodarul, ci apare în mod indirect, sub o formă obiectivă, plastico-dramatică. Colindele cu acest motiv ne oferă următoarea imagine : un roi imens de albine se ridică în aer sub forma unui nor uriaş. Regina zboară în frunte şi îndeamnă albinele pentru a se lăsa pe stupii gospodarului şi a-i da miere din belşug :

Oi, zumzăie-n văzduh, prin dumbravă vine,
Sfîntă seară !
Albina bătrînă copiii îşi duce,
Îi duce, îi duce şi-i întreabă :
— Unde, copilaşii mei, iarna vom petrece,
Iarna vom ierna, vara vom văra ?
— La domnul N., în grădina lui,
În grădina lui, stupii-s noi-nouţi !
— Aşezaţi-vă, copii, pe la stupii noi,
Aduceţi, copii, miere dulce-dulce,
Iar eu, mai bătrînă, ceară galbenă...[342]

Sau, în altă variantă, îndemnul sună după cum urmează :

Faceţi miere,
Dulce miere,
Pentru hrană...
Ceară gălbioară
Pentru lumînări...,
Lumînări pentru sfînta biserică...[343]

Sînt situaţii cînd îndemnul are o formă directă, ca în vraja ce urmează :

Într-o curte nouă, un nor întunecat ;
Nu e chiar un nor, ci aprige-albine.
— Zburaţi, voi albine, la stupina domnului...
Umpleţi voi, albine, doisprezece stupi,
Depuneţi voi, albine, miere dulcişoară,
Dulcişoară miere, ceară aurie,
Ceară aurie întru slava Domnului,
Dulcişoară miere în slava stăpînului...[344]

Gesturile pe care le execută colindătorii la gospodarul care are albine sînt o dovadă că în colindat s-au păstrat nu numai elementele de descîntec, ci şi practica ce însoţeşte formula magică. Colindătorii nu numai cîntă colindul, ci, însoţiţi de gospodar, merg la prisacă, se aşează în cerc, apoi, aple-

cîndu-se, fac pe pămînt cu toporiștile semnul crucii și le așează cu cozile spre mijloc, aruncă căciulile în aer și, ridicîndu-se în picioare, se prind de mînă, se învîrtesc de trei ori în sensul mișcării soarelui și cîntă nu cîntec vesel. După ce cîntă, îngenunchează ,apucă toporiștile, fac din nou pe pămînt semnul crucii, iar gazda îi seamănă pe colindători cu grîu. Dansul împrejur este o practică magică cunoscută, utilizată în diferite ocazii, aici însă ea are scopul de a ocroti albinele pentru a nu se rătăci de stup și de a trasa limita care nu le permite să părăsească stupul și să fugă în timpul roitului. Semănatul cu boabe de grîu este aceeași practică magică folosită în seara de ajun, cînd gospodarul aruncă în tavan un pumn de boabe pentru a provoca un roit bogat al albinelor. Cîntecele colindătorilor care înconjoară stupul au apărut, desigur, în locul vechilor formule magice, cu toate că astăzi, în cea mai mare parte, conținutul lor nu are nimic comun cu albinele, iar interpretarea populară actuală — „pentru ca albinele să fie vesele" [345] — este, fără îndoială, o achiziție mult mai tîrzie.

Cu aceasta încheiem analiza motivelor care au trecut din descîntece în colinde. Natural, motivele amintite nu sînt singurele manifestări de acest gen, ci cele mai caracteristice, ilustrîndu-ne într-o măsură suficientă influența covîrșitoare a descîntecelor asupra colindelor. De menționat că nu toate felurile de descîntece au putut furniza motive colindelor, ci numai o anumită categorie, anume acelea în care precumpănește elementul magic pozitiv, adică, în care formulele și practicile urmăresc atragerea asupra cuiva a anumitor efecte. Din capul locului trebuie exclusă influența descîntecelor de tipul *exorcizării* sau a celor ce fac parte din magia neagră. În desfășurarea lor ele sînt, ce-i drept, tot pozitive, întrucît urmăresc atragerea asupra cuiva a anumitor efecte, dar, după conținut, sînt de cele mai multe ori negative pentru persoana respectivă (vrăjitorul cheamă asupra cuiva boala sau moartea ș.a.m.d.) ; colindele însă au putut prelua motive numai din acele descîntece care reprezintă tipul pozitiv atît în formă, cît și în conținut. După caracterul lor de urare, colindele au întotdeauna drept scop aducerea unor efecte pozitive persoanei căreia îi sînt adresate. În schimb, formele lor au putut fi influențate de felurite descîntece, indiferent de conținut și scop, în măsura în care reprezentau tipul *dorinței împlinite*,

aidcă, în măsura în care, din punct de vedere formal, în ele precumpănea elementul obiectiv, de natură epico-dramatică, uneori plastică. Cu toate acestea, ele şi-au conturat forma mai ales după tipul care prezenta analogia cea mai mare cu spiritul şi scopul colindelor, adică a tipului pozitiv.

Trecem acum la analiza cîtorva trăsături formale mai importante, comune atît formulelor magice, cît şi colindelor. În formulele magice de orice fel, în ceea ce priveşte stilul, ne izbeşte cel mai mult repetiţia, care apare sub cele mai diverse ipostaze şi pe scară foarte largă. De exemplu :

a) *Repetarea unui singur cuvînt* :

S-o luat omu negru,
Ponegru,
De la casă neagră,
Poneagră,
Şi s-o dus la pădurea neagră,
Poneagră,
Cu topor negru,
Ponegru,
Şi-o tăiet lemn negru.
Ponegru,
Şi-o făcut plug negru,
Ponegru,
Cu grindeiu negru,
Ponegru,
Cu coarne negre,
Ponegre,
Cu corman negru,
Ponegru...[346]

Aici repetiţia are un important sens magic : buba descîntată este neagră, apoi adjectivul „negru, ponegru" se repetă constant cu scopul de a influenţa prin simpatie asupra bubei de aceeaşi culoare. La fel, în descîntecele ucrainene :

De după un munte înalt, a ieşit un om negru,
În haină neagră, cu căciulă neagră,
În opinci negre, cu cămaşă neagră,
Cu miinile negre, cu secure neagră,
Merge în pădurea neagră, să taie ramuri negre...[347]

Sau, în descîntecele bulgăreşti *de deochi*, adjectivul *ciudat, străin (ciuden)* are acelaşi scop magic de a influenţa prin simpatie răul cu acelaşi nume :

Din vale vine un om negru, ciudat,
El are o secure neagră, ciudată,
Pe care o duce la o covălie neagră, ciudată,
Aici se ascute neagra, ciudata secure
Şi se fac potcoave negre, ciudate,
Pentru boi negri, ciudaţi...[348]

b) *Repetarea aceleiași expresii, alcătuită din cîteva cuvinte, sau a propoziției întregi.* Chiar și în cazurile cînd nu avem de a face cu repetarea acelorași expresii, ele au totdeauna aceeași construcție sintactică :

Eu te chem, eu te strig,
Eu cu foc te-aprind...[349]

c) *Repetarea unei strofe sau a cîtorva versuri.* Se produce în vrăji atît de des și este atît de cunoscută, încît considerăm de prisos ilustrarea ei cu exemple[350].

d) *Repetiția de tipul enumerării,* cînd avem mereu aceeași formă gramaticală : enumerarea substantivelor, adjectivelor, verbelor, atît succesivă, cît și periodică. Astfel, la ucraineni :

...Trandafir negru, trandafir verde,
Trandafir albastru, trandafir alb,
Trandafir mirositor, trandafir spinos,
Trandafir bolnav, trandafir vrăjit,
Trandafir părăsit, trandafir bătrîn,
Trandafir răsărit, trandafir vestejit...[351],

iar la români :

A chiamat d-a ospătat
Bubele
Cu udmele,
Cu puschele
Cu scurtele...[352],

sau, în altă parte, unde i se poruncește bolii, numită „pocitură", să iasă din corpul bolnav :

— Ieși din crierii capului,
Din fața obrazului,
Din auzul urechilor,
Din vederile ochilor,
Din inimă,
De sub inimă,
Din spate,
De sub spate,
Din mîini și din picioare,
Din tălpile picioarelor...[353].

În descîntece, repetiția are rostul ei magic. Rolul ei constă în chemarea insistentă a unui anumit lucru sau fapt, prin concentrarea întregii atenții numai asupra lui. Este acesta unul din mijloacele cele mai puternice care îl ajută pe descîntător să se rupă de lumea reală și să se identifice cu lumea magică. Repetiția este apoi unul din elementele magice cele mai primitive care, prin puterea sugestivă cuprinsă în el, ridică magia pe treapta cea mai înaltă din punctul de vedere

al intensității. Căci, dacă pentru omul primitiv simpla rostire a unui cuvînt poate avea sens magic, adică poate transpune în realitate ceea ce exprimă cuvîntul, cu atît mai mult sensul magic devine mai puternic prin repetarea aceluiași cuvînt sau expresie, fapt care evidențiază și întărește gîndul ori imaginea cuprinse în acea expresie. Din punct de vedere strict psihologic, repetiția atribuie cuvintelor o puternică forță emotivă, care cuprinde conștiința și o stăpînește despotic. Din clipa cînd emoția se leagă de tendința de a reacționa în vreun fel anume, în funcție de afectul dorinței, repetiția poate foarte ușor să capete pentru om sensul magic inițial, primar. În felul acesta apar cele mai primitive formule magice care se comprimă numai în repetiția care continuă la nesfîrșit una și aceeași expresie.

Cît privește colindele, repetiția ocupă în ele tot un loc de frunte. Numai că aici nu avem de a face cu simpla formulă magică, ci și cu poezia. Multe elemente, la început magice, cu trecerea timpului au fost supuse selecției gustului popular, nu atît pentru proprietățile lor magice, cît pentru frumosul cuprins în ele. În același timp, treptat, lor li s-au alăturat alte elemente, care de la început au avut izvorul în inspirația poetică, fără nici un considerent magic. Această accentuare a frumosului, care în colinde capătă proporții tot mai mari, lasă tot mai mult în umbră alte considerente și fac ca ele să fie cultivate cu predilecție specială și totodată ca formele lor să ajungă la un anumit grad de perfecțiune. Cu un cuvînt, colindele, atît ca formă cît și din punct de vedere al conținutului, depășesc în bună măsură granițele unor simple formule magice și intră în domeniul poeziei. De aceea, cu toate că repetiția joacă aici un rol foarte important, ea nu apare în forme atît de primitive ca în descîntece, ci mult mai rafinate. Totuși și aici ea se sprijină pe aceleași principii și izvoare.

În colinde vom întîlni același tip de repetiții pe care l-am relevat cînd am vorbit despre formulele magice :

a) *Repetarea unui cuvînt*

Domnul N. N. are trei alinări :
Prima alinare — aprigele albine,
A doua alinare — alba hermină,
A treia alinare — negrul samur...[354]

Desigur, aici repetarea cuvîntului „alinare“ urmărește evidențierea lui pe primul plan, întrucît, în fond, întregul colind se reduce la el, colindătorii urîndu-i gospodarului să aibă tocmai aceste trei „alinări“. Sau, în altă parte, într-un colind *de fată mare,* citim :

...Au venit la Adarka trei *pețitori*...
Primul *pețitor* s-a așezat pe laviță,
Al doilea *pețitor* s-a așezat la margine de masă,
Al treilea *pețitor* s-a așezat lîngă sobă... [355]

Și aici repetarea cuvîntului dă o anumită concretețe urărilor cuprinse în colind, căci, în realitate, în colindul citat, fetei i se urează *pețitori,* adică căsătorie.

b) *Repetarea unei părți a versului.* Este un tip foarte răspîndit în colinde și preferat mai ales la ucraineni. Anume, a doua jumătate a versului precedent se repetă în prima jumătate a versului următor. De exemplu, la bulgari :

...Mi-a dat Domnul trei zemnice,
Trei zemnice, nouă butoaie,
Nouă butoaie cu vin ;
Trei sute de stupi cu albine,
Cu albine, toate arhipline... [356]

La români :

Icea, Doamne,-n ceste curți,
Lerului, mărului,
Ceste curți, ceste domnii,
Crescutu-mi-au doi meri nalți,
Doi meri nalți și minunați... [357],

sau :

Astă-seară, seară mare,
Seară mare, de ajun... [358],

sau :

Ferice, Doamne, ferice,
Ferice de cest domn bun,
Cest domn bun, jupîn (cutare),
Că mi-și are fată mare
Fată mare pe (cutare)... [359],

sau, la ucraineni și bieloruși :

...Duminică dimineața, trei clopote sună,
Trei clopote sună, douăsprezece cîntă,
Douăsprezece cîntă, pe domnul trezesc...
Și atunci fata s-a trezit ;

M-am trezit şi m-am spălat,
M-am spălat şi m-am şters,
M-am şters şi m-am îmbrăcat,
M-am îmbrăcat în argint şi aur,
În argint şi aur, în blănuri scumpe,
În blănuri scumpe... [360]

Cît priveşte repetiţia întregului vers, această formă apare pretutindeni în colinde, iar tipul ei cel mai obişnuit este refrenul, care se repetă după fiecare vers. Acest refren poate fi alcătuit chiar şi din cîteva versuri, lucru întîlnit mai rar, şi atunci el cuprinde cel mai frecvent două versuri. La ucraineni :

Ei, nevastă, mîndră nevastă,
Tu ai copii ca nişte domni ! [361]

c) *Tipul repetiţiei unei întregi serii de versuri*, cu mici modificări, se întîlneşte adesea în colinde. De exemplu, la ucraineni :

— Bună seara, domnule gospodar, am venit la tine
Invitîndu-l pe Domnul la bucuria ta,
Îţi făgăduieşte Domnul o sută de baniţe de grîu
Să-ţi rodească,
Oi, dă-le, Doamne, viaţă fericită, cu sănătate [362].

Aceste versuri se repetă mereu la fel, numai în al treilea se schimbă obiectul urării : în loc de grîu, la fiecare repetare se numeşte altă specie de cereale. Acest tip de repetiţie este răspîndit, de asemenea, în colindele polone de tip ucrainean-bielorus [363].

d) *Tipul enumerării*. Apare, sub diferite înfăţişări, şi în colinde. Îl putem ilustra cu exemple de colinde date la punctul c) ; acum însă nu vom avea în vedere repetarea succesivă a unui grup de versuri, ci, dimpotrivă, vom sublinia elementul variabil din ele, care, în acest caz, va fi nume de plante. Iată un colind polon care ilustrează cel mai bine acest tip :

Merge Domnul Isus pe ogorul său...
Îi presară secară pe trei rînduri...
Merge Domnul Isus pe ogorul său...
Îi presară grîu pe trei rînduri...
...Îi presară orz, ...ovăs..., mei..., porumb...,

cînepă..., in..., cartofi..., mazăre..., bob..., varză...,
sfeclă..., ceapă..., usturoi..., salată, ş.a.m.d. [364].

Enumerarea diferitelor nume de grîne, împreună cu repetarea unui grup întreg de versuri, este tot un anumit gen de repetiţie, cuprinsă în alta, mai întinsă. Colindul polon citat, în pofida decăderii lui la acest popor, ne arată clar încă credinţa de a enumera obligatoriu toate genurile de cereale, căci omiterea unui anumit produs ar putea duce la nerodire. De fapt, colindul care, datorită enumerării la nesfîrşit, are, aparent, dimensiuni foarte mari, în realitate este destul de concis, căci se reduce numai la cîteva versuri care au semnificaţia şi rolul unei formule magice. Ea se repetă separat pentru fiecare gen de plante cultivate, pentru ca prin aceasta să atragă efecte magice şi de aici două ipostaze ale repetiţiilor : repetarea strofei şi a enumerării. În astfel de colinde, enumerarea are acelaşi temei ca şi în descîntece ; de exemplu, cînd se alungă o anumită boală, se enumeră toate părţile corpului omenesc, fără nici o omitere ; în caz contrar, boala alungată de undeva se poate ascunde în partea omisă a corpului. În descîntecele de *tip pozitiv* enumerările corespund şi mai mult celor din colinde, care au menirea de a provoca efecte bune în partea respectivă a corpului. În colinde, întîlnim nu numai aceste tipuri de repetiţie, cu toate că tocmai acestea sînt cele mai frecvente. Ele corespund, în acelaşi timp, tipurilor de descîntece menţionate.

Pentru relevarea acestei trăsături, ne vom limita la exemplele amintite deja, deşi pot fi aduse şi multe altele. Din repetiţie, ca sursă, decurge şi o altă trăsătură, foarte caracteristică atît pentru formulele magice, cît şi pentru colinde : *formalismul*. Şi într-un loc şi în altul, rolul primordial îl joacă formula stereotipă. Am menţionat că finalurile în colindele de acelaşi gen sau de genuri diferite nu se modifică sau, în orice caz, suferă unele schimbări cu totul neînsemnate. Sînt însă finaluri care se potrivesc perfect la oricare colind. În descîntece, finalurile sînt tot o formulă fixă, deoarece niciodată nu se modifică în cadrul aceluiaşi tip de formule magice. De exemplu :

Ş-am rămas,
Ca argintul de curat,
Ca cerul de luminat,
Ca steaua cerului,
Ca roua cîmpului... [365],

sau, la bulgari :

Sfîntă Maică Preacurată,
Luminează-mi inima,
Ca argintul curat,
Ca roua binefăcătoare...[366]

Versurile de început ale colindelor au, de obicei, tot un caracter de formule, chiar dacă nu sînt tot atît de fixe ca finalurile :

Sculaţi voi, boieri, sculaţi

sau :

Bună seara de ajun !...

sau, la sîrbo-croaţi :

Iată-vă colindătorii,
Care strigă şi se roagă,

sau :

Bună seara, gospodar...

sau, la bulgari :

— Scoală, Dane, Dan Voievod,
Deschide-ne ferestrele, porţile...

La ucraineni, la fel :

Hei, scoală-mi-te, gospodare... ş.a.m.d.

Descîntecele au, de asemenea, formule iniţiale, dar sînt mult mai fixe decît în colinde. Acestea sînt un fel de pregătire a descîntătorului înainte de a începe descîntatul propriu-zis :

...De prima dată
Într-un ceas bun !
În ceasul bun voi grăi,
În cel rău voi tăcea...[367]

Refrenele de colind sînt tot un fel de formule ; ele trec cu uşurinţă de la un colind la altul şi aceasta adesea fără nici o legătură cu versurile după care apar. De exemplu : „Florile dalbe, ler de măr !", „Ai ler, oi, dai leroi Doamne !", „Dă Doamne !", „Seară bogată, seară bună, oameni buni, cu sănătate !", „Hei, noi hei, colindătorii !", „Tu colindă, colinduţ !" etc. Refrenele de colind ar corespunde în descîntece invocaţiilor diferitelor duhuri sau puterilor supranaturale pe care le cheamă în ajutor vrăjitorul, sau apostrofelor ce exorcizează bolile sau răul. Aceste expresii revin mereu pe parcursul formulei magice, după cum refrenul revine în colinde. Astfel, în

descîntecul românesc *de desfăcut* se repetă periodic, după cîteva versuri, invocația față de lună : „Lună, luminată“ [368], sau, în descîntecele *împotriva deochiului* se repetă mereu apostrofa exorcizantă : „Fugi deochi dintre ochi...“ [369].

Iată formulele cele mai frecvent întîlnite în descîntece și colinde. În afară de acestea, există încă multe altele, nu atît de consacrate și de aceea greu de sesizat. De aici rezultă că atît descîntecele, cît și colindele sînt în întregime niște formule. Este lucru cunoscut, în esență, că orice formulă magică trebuie rostită exact, fără cea mai mică greșeală, fără omisiuni, completări sau elidarea cuvintelor ; în caz contrar, ele nu-și au nici un efect. Același lucru și despre colinde : orice greșeală comisă de colindători, cînd îl cîntă, diminuează finalitatea colindului față de persoana căreia i se închină. De aceea, colindătorii fac mari eforturi ca să îl învețe cît mai exact, să nu comită greșeli, căci sînt pe deplin conștienți că așa ceva nu este permis. De obicei, cînd sînt întrebați, ei spun că „nu se cuvine“, dar nu știu să dea o altă explicație. În răspunsul lor se pot descoperi aceleași cauze care obligă pe descîntător să respecte exactitatea formulei magice. În alte cazuri, colindătorii spun că aceasta „e păcat“, fapt ce dovedește credința în caracterul intangibil al colindului, credință care se naște destul de tîrziu, ca urmare a invadării colindelor de elementele creștine și care menține în continuare aceeași tradiție ce nu permite nici o modificare în formulele magice. În orice caz, indiferent de motivele invocate de oamenii de azi, mai ales de colindători, cum că „nu se cuvine“ sau că „e păcat“, rezultatul este același : colindele se bucură de mult respect, iar învățarea lor pe de rost, în special a colindelor de tip ucrainean-bielorus, atît de numeroase și de variate, nu este deloc ușoară. După cum am văzut în alt loc, această învățare presupune o pregătire îndelungată și conștiincioasă, care durează în toată perioada postului. Greșelile în cîntarea colindelor — făcute fie din omisiune, fie din întreruperea continuității sau a bîlbîielii — aduc o mare rușine colindătorilor, și, pe lîngă aceasta, se consideră impolitețe și lipsă de respect față de gospodar. Aceasta este, cu siguranță, o abatere tîrzie de la sensul inițial, arhaic, care ascunde în sine vechea credință că formula greșită pierde din valoarea ei magică.

În memorarea acestei multitudini de colinde diferite, colindătorii au anumite ajutoare. Unul dintre mijloacele principale care îi ajută în această privință, atît pe colindători, cît și pe descîntători — natural, în mod complet inconștient — este tocmai *repetiția,* care în colinde formează sisteme regulate. Astfel, între sisteme apare tipul amintit de repetare a jumătății a doua a versului în cel următor, ceea ce este, desigur, un mijloc mnemotehnic. În cazul acesta împărtășim explicația lui Werner : „Ținînd seama de tendințele adînc înrădăcinate ale magicianului, de a vorbi fără întrerupere, «ca într-un suflu», considerînd că fiecare rupere a firului este o piază rea peste întreaga lume, pare cu totul verosimil să presupunem că forma fragmentării poetice este un mijloc de menținere a unității în ciuda segmentării ritmice..." [370]. Uneori, acest tip de repetiție se folosește din considerente ritmice, asigurînd întregirea măsurii versului. Un alt tip de repetiție, care conferă un caracter particular colindelor ucrainene-bieloruse, l-am putea numi *sistematica celor trei.* De exemplu :

Domnul Ivan are o soție înțeleaptă ;
A cumpărat ea trei orașe :
Primul oraș — plin cu boieri,
Al doilea oraș — plin cu cazaci,
Al treilea oraș — plin cu mujici.
— Pentru ce boierii ?
— Pentru a stăpîni !
— Pentru ce cazacii ?
— Pentru a lupta !
— Pentru ce mujicii ?
— Cîmpul a ara... ! [371]

Acest tip, după cum se vede, pe lîngă faptul că oferă construcției colindului o perfectă simetrie, ușurează extraordinar de mult memorarea lui. În acest caz, pentru colindători e de ajuns să-și amintească doar primele versuri pentru a stăpîni întregul colind, întrucît celelalte decurg unul din altul. Unul din versurile de început sintetizează întregul colind : „A cumpărat ea trei orașe" [372], după care urmează dezvoltarea enunțului în ordine numerică : 1, 2, 3, pe lîngă care se enumeră locuitorii fiecărui oraș, iar la sfîrșit, foloasele pe care le aduce fiecare din ei. În alt colind, amintit mai înainte, cu altă ocazie, după enunțul general de la început, „Domnul N. N. are

trei alinări...“ [373], urmează enumerarea şi denumirea fiecărei „alinări“ :

Prima alinare — aprigele albine,
A doua alinare — alba hermină,
A treia alinare — negrul samur... [374]

Pe urmă, în aceeaşi ordine, se enumeră foloasele pe care le aduce eroului fiecare „alinare“.

Aprigele albine — lui Dumnezeu lumină,
Alba hermină — soţioarei blană,
Negrul samur — sapă, scormoneşte,
Sapă, scormoneşte — groşi de găseşte... [375]

Întregul sistem deci se reduce la o serie de enumerări succesive şi fiecare enumerare cuprinde numărul trei. Acest sistem mnemotehnic se regăseşte la diferite popoare, dar nicăieri nu este atît de dezvoltat şi de larg cultivat ca la ucraineni şi bieloruşi. Îl întîlnim şi la români, dar aici îi lipseşte caracterul compact şi simetria caracteristice sistemului ucrainean-bielorus. La acest popor el cuprinde uneori un alt număr, de exemplu patru. Astfel, în colindul cu motivul *Dumnezeu şi sfinţii sînt oaspeţii gospodarului*, enumerarea are următoarea înfăţişare :

La primul colţ de masă stă Dumnezeu,
La al doilea, Sf. Petru, fratele lui,
La al treilea, Sf. Ioan,
Iar la al patrulea, stăpînul curţii,
În fruntea celorlalţi sfinţi... [376]

De aici se vede cum repetiţia, la început un puternic element magic, devine în colinde un mijloc mnemotehnic, datorită simetriei căreia i se supune. Acest mijloc, la urma urmelor, serveşte tot unor scopuri magice, căci urmăreşte evitarea greşelilor din cauza uitării şi, de aici, diminuarea sau anularea efectului colindatului.

Formalismul repetiţiilor nu este o trăsătură numai a colindelor ; el caracterizează, în general, poezia arhaică. Trebuie menţionat însă că nicăieri această trăsătură nu apare cu o asemenea forţă ca în cîntecele ceremoniale, adică în cîntecele cu fond magic, iar dintre acestea, nicăieri în altă parte nu se întîlneşte atît de des şi consecvent ca în colinde. Am subliniat

deja în alt loc importanța și originea magică a repetiției, iar cît privește formalismul, el are puternice rădăcini magice, întrucît, pe de o parte, el se sprijină pe repetiție, ca un rezultat al formalismului, iar pe de altă parte, pe o cauză mult mai importantă, și anume : vrăjile de orice fel impun o desfășurare cît mai exactă atît a practicii exterioare, cît și a formulei ce însoțește practica. Trebuie respectate cu cea mai mare exactitate, pînă în cele mai mici amănunte, toate prescripțiile și regulile, deoarece de aceasta depinde împlinirea efectului vrăjii. Acest formalism apare prin punerea în valoare a diferitelor mișcări, gesturi, atitudini, obiecte, a spațiului și timpului în care se execută o anumită acțiune, prin scoaterea în evidență a anumitor expresii etc., care, conform credinței omului primitiv, pot provoca urmări pozitive ori negative. De aceea, modul de comportare al descîntătorului nu este un lucru deloc indiferent, mai ales cînd rostește un descîntec : fiecare mișcare, fiecare cuvînt ori expresie are o semnificație bine definită ; ele pot duce la efectul dorit numai atunci cînd sînt redate exact, altfel efectul nu va fi atins sau poate deveni chiar contrar. Executarea inexactă a unui descîntec poate cauza nenorocire descîntătorului însuși ori celor pe care îi descîntă. Sau, după cum explică Werner : „De modul formal de redare a ceremoniilor, cînturilor, zicalelor, de menținerea exactă a formulelor preluate și verificate depinde succesul magiei ; orice scăpare din vedere poate avea cele mai nefaste urmări. De aceea, în configurarea formulei se dezvoltă intenția specială asupra formalului“ [377]. Prin urmare formula, lucru care ne preocupă îndeosebi în formalism, este în magie nu numai utilă, ci și necesară. Întrucît formalismul s-a ivit din astfel de premize și caracterizează, atît el cît și repetiția, toate genurile de descîntece, înseamnă că și colindelor, în care apare mai explicit decît în oricare altă poezie populară, trebuie să le atribuim aceeași semnificație magică. Respectul colindătorilor pentru colinde (nu mai puțin însemnat decît cel al descîntătorilor față de ceremonia lor), fapt dovedit de neobișnuita strădanie de a le cînta fără greșeli, rezultă numai și numai din caracterul magic al colindelor, destul de pronunțat chiar și astăzi, chiar dacă poporul nu mai este conștient de acest lucru. Prin aceasta se explică conservatismul colindelor, față de alte genuri ale poeziei populare, conservatism care, cu deosebire la români, se manifestă foarte preg-

nant, diferenţiind colindul, din punct de vedere formal, de toate celelalte specii ale creaţiei populare. Aceasta nu înseamnă că în colinde nu se observă o oarecare tendinţă modificatoare.

Multitudinea de variante ale aceluiaşi motiv dovedeşte că şi colindele, ca şi celelalte producţii orale, se supun schimbărilor. Aceasta se produce fără voinţa şi cunoştinţa colindătorilor, în mod inconştient, cum se întîmplă şi în formulele magice chiar, care impun cea mai mare exactitate. Această situaţie este rezultatul infidelităţii memoriei colective, care nu este în stare — lucru dovedit — să păstreze cu exactitate absolută textul încredinţat, oricît de mare ar fi efortul de conştiinciozitate. În orice caz, evident este că, în comparaţie cu alte genuri ale poeziei populare, variaţiile în colinde apar în măsură minimă, rezumîndu-se la adaosuri sau simplificări neînsemnate, sau la contaminarea diferitelor motive. Dar chiar şi în cazul contaminării forma motivului se păstrează nealterată, corespunzătoare colindului primar.

Caracterul magic al colindelor ne explică de ce colindătorii respectă atît de mult, păstrînd cu pietate cuvintele pe care nu le mai înţeleg, cuvinte care, datorită învechirii sau deformărilor cauzate de circulaţia lor pe spaţii întinse, şi-au pierdut sensul şi au ieşit din uz. Foarte adesea, cînd culegătorul întreabă despre sensul unui cuvînt sau al unei expresii neînţelese, interpretul ridică din umeri, sau, uneori, răspunde naiv că „aşa este din străbuni". În colinde nu numai că se folosesc expresii neînţelese, dar în plus acestea se bucură de un respect deosebit, ca şi cum în ele s-ar ascunde o forţă tainică, miraculoasă. Astfel, în colinde cunoaştem anumite refrene complet lipsite de înţeles. De exemplu, la români : „Ai ler oi, d-ai ler oi !...", la croaţi : „Fiole, fiole !...", la sloveni : „Oi, kole, kole, koledo !", la bulgari : „Kalade le moi kalade !" etc. Pe lîngă refrene, în colinde se întîlnesc şi alte expresii, pe care colindătorul nu le înţelege deloc, deseori ca urmare a unor denaturări, schimbări substanţiale, dar pe care le cîntă cu cel mai mare zel, fără a se gîndi la înţelesul lor. Vom ilustra acest fapt printr-un exemplu elocvent, cules de la români, în judeţul Ialomiţa, unde datina colindatului s-a păstrat perfect pînă în zilele noastre. Un tînăr colindător, care se bucura de o deosebită stimă printre tovarăşii lui, ca un bun cunoscător al colindelor şi nu o dată *vătaf* al colindătorilor, mi-a cîntat,

printre altele, un colind *de flăcău* cu un motiv foarte răspîndit la sîrbi, bulgari și români : Oștile au rămas fără conducător și roagă familia eroului colindei să le dea fiul drept rege. Ajungînd la pasajul unde e vorba de armată (românescul *oști*), „*Oști* moldovenești și craiovenești, / Multe-s muntenești...", colindătorul a cîntat „*uși* moldovenești și craiovenești, / *muntеși* muntenești...", unde, datorită denaturării cuvîntului *oști* în *uși*, expresia și-a pierdut complet sensul ; *muntеși*, de asemenea, nu are nici un sens, iar apariția acestui cuvînt în loc de *multe-s* se explică prin asimilația sunetelor ca în *muntenești* — *multenești*. Acest cuvînt, în forma lui alterată, pare un fel de repetiție a primei părți din cuvîntul *muntenești*, și nu are nici un înțeles, ci doar întregește măsura versului. În același sat, un alt colindător mi-a cîntat același pasaj astfel : „*urși* moldovenești și craiovenești, / *munteș* muntenești...", ceea ce a devenit și mai comic și mai absurd, ca urmare a modificării radicale a cuvîntului *oști* în *urși*. Totuși, colindătorul a cîntat așa cum am arătat mai sus, fără să se gîndească cîtuși de puțin la sens. Faptul surprinde cu atît mai mult cu cît cuvîntul *oști* nu a ieșit din uz. Pe lîngă pierderea sensului, ca urmare a denaturării cuvîntului, cunoaștem cazuri cînd golirea de sens apare ca rezultat al folosirii unor cuvinte vechi și uitate de oameni, întîlnite exclusiv în colinde. Asemenea exemple sînt destul de numeroase. Datorită pierderii sensului și în acest caz pot apărea deformări ale cuvintelor. Respectarea cuvintelor fără nici un înțeles se întîmplă adesea în formulele magice, cu precădere în cele ce țin de magia secretă. În astfel de formule se manifestă chiar o înclinație specială spre cuvinte de acest fel. De exemplu, felurite nume de boli, duhuri, rostite la nesfîrșit, diferite strigăte, apostrofe complet neînțelese sau chiar formule întregi lipsite de sens, talismane etc. Pentru omul primitiv, această lipsă de sens, acest secret în care se produc cele mai diferite manifestări ale formulelor-vrăji, sporește valoarea lor magică. Aceste expresii tainice, de nimeni înțelese, dar repetate cu o exactitate strictă — tocmai de aceea fac parte din tipul formulelor — sînt de cele mai multe ori, dacă nu în totalitate, măcar parțial, un rezultat al formalismului, omnipotent în magie. Expresiile lipsite de înțeles pot avea, în asemenea formule, un dublu izvor :

1) ori chiar de la început sînt nişte sunete fără sens, născute din strigăte violente provocate de intensitatea neobişnuită a anumitor stări sufleteşti, care apoi au căpătat valoare magică ; ori, în multe alte cazuri :

2) au avut cîndva un sens, pe care l-au pierdut cu timpul. Aici vom avea de a face cu următoarele trei cazuri :

a) anumite cuvinte din formula magică, dispărînd din limbajul obişnuit, ca urmare a caracterului lor învechit, îşi pierd cu timpul sensul ;

b) indiferent de vechimea formulelor, anumite cuvinte şi expresii îşi pierd sensul ca urmare a rostirii lor denaturate, adesea din cauza repetării inexacte a celor auzite ;

c) formula magică, nefiind neaoşă, ci împrumutată de la un alt popor, dintr-o limbă complet diferită[378], nu a putut fi înţeleasă în întregime, ci parţial. Neînţelegerea diferitelor expresii accentuează valoarea magică a formulei în care se află, într-o asemenea măsură, încît i se atribuie un efect mult mai mare decît celor în care toate cuvintele sînt înţelese, fapt care face ca poporul să prefere tocmai formulele golite de sens.

În colinde, după cum am amintit în parte, originea cuvintelor neînţelese se înscrie, fără îndoială în tipul formulelor magice cuprinse în categoria enunţată la numărul doi (2). Cazurile de sub a) şi b) unde e vorba de pierderea sensului unor cuvinte neaoşe, le-am analizat deja. Şi pentru cazul c) se pot găsi exemple în colinde. Nu e nevoie să căutăm prea departe, deoarece însăşi denumirea colindului vorbeşte de la sine. Acest cuvînt, care la romani are un sens bine definit, la slavi devine refren de colind şi-şi pierde sensul iniţial. De exemplu, la bulgari : „Kolade le moi kolade“, la sloveni : „Oi kole, kole, koledo“, la bieloruşi : „Kaleada, kaleada“, de unde a pătruns în Lituania şi Letonia : „Kaladá, Kaladá !“. Peste tot, cuvîntul latin capătă rol de strigăt fără înţeles, totuşi, foarte caracteristic pentru colinde, în astfel de cîntece el atrage atenţia cea mai intensă, conferindu-le o înfăţişare specifică, ca urmare a repetării lui după fiecare vers, ceea ce face ca prin formă colindele să se deosebească de celelalte cîntece de datină.

Preferinţa pentru cifra 3 (trei) devine ea însăşi în colinde o trăsătură magică, care, mai ales la ucraineni şi bieloruşi, apare deosebit de consecvent şi se reflectă în chiar struc-

tura colindului, dînd naştere tipului amintit mai sus şi numit de noi sistematica celor trei.

Acestea sînt, se pare, trăsăturile formale mai importante care apar în colinde. Asta nu înseamnă că elementele de compoziţie comune colindelor şi descîntecelor au trecut din ultimele în colinde. Colindele — la început nişte formule magice — şi-au dezvoltat singure astfel de forme. Cert este că datorită acestor analogii, atît de izbitoare, colindele au putut fi simţite drept formule magice, ceea ce a contribuit la apropierea lor de descîntece, care le-au servit colindelor drept model şi au exercitat asupra loc o puternică influenţă privind conţinutul, oferindu-le variate motive şi, totodată, un spirit nou : tipul *dorinţei împlinite*. Sub aspect pur formal, descîntecele au influenţat, se pare, prea puţin colindele ; în orice caz ar fi riscant să purcedem la asemenea căutări, cu intenţia apriori de a găsi astfel de împrumuturi, fiindcă în ciuda numeroaselor trăsături formale comune, puse în evidenţă mai înainte, ele ar fi putut să apară absolut independent în ambele genuri, datorîndu-se aceleiaşi baze psihologice. Credem însă că există o influenţă formală incontestabilă a descîntecelor asupra colindelor, de importanţă hotărîtoare în dezvoltarea lor ulterioară, anume, *individualizarea* colindelor, care constă în introducerea numelor speciale ale persoanelor colindate. Colindele de *tip roman* nu denumeau niciodată persoana căreia i se adresau ; ele erau numai nişte conglomerate de urări directe, închinate familiei întregi sau gospodarului, ca reprezentant al ei, fără a invoca vreun nume, lucru întîlnit pînă astăzi în colindele popoarelor din Apus, iar în răsărit, în colindele *de copii*. Aceeaşi *formulă-urare* se repetă la fiecare casă din sat, fără nici o schimbare şi fără specificarea numelui persoanei căreia îi este adresată. Din această cauză, colindele trec de la forma generală de tip anonim — formule în toată puterea cuvîntului — la forme speciale, în care, însă, caracterul de formule nu dispare. Această individualizare, caracteristică la început descîntecelor, lărgeşte orizontul colindelor prin introducerea trăsăturilor de specificare şi le dă posibilitatea unei dezvoltări nemărginite, datorită tendinţei de adaptare la anumite persoane şi la anumite împrejurări. Totuşi, caracterul de formule pe care colindele şi-l păstrează nealterat, îngrădeşte tendinţa lor de a se dispersa şi, prin aceasta, colindele îşi menţin autoritatea.

În general, toate sărbătorile, ca Paștele, Crăciunul și cele mai importante ceremonii calendaristice sau familiale — de exemplu, cu ocazia zilei de naștere, a căsătoriei, morții etc. — sînt însoțite de produse speciale din aluat. În fiecare din aceste prilejuri, copturile au un rol ritual bine determinat, strîns legat de datină în întregimea ei sau de caracteristicile specifice ale sărbătorii. În desfășurarea unei datini, produsele ceremoniale din aluat consfințesc anumite momente importante; fără ele nici nu se poate închipui desfășurarea datinei. În cazul de față ne interesează în special colacii pregătiți pentru sărbătorile Crăciunului. Am văzut, în treacăt, importanța rituală a colacilor în datinele agrare. La bieloruși, gospodarul, care în noaptea de ajun joacă rol de Dumnezeu care aduce belșug în casă, poartă cu el un colac, simbolul recoltelor mănoase. La sîrbi întîlnim ruperea colacului în care s-a pus o monedă de argint, aducătoare de noroc găsitorului, practică cunoscută de asemenea la bulgari, în zona Filipopol [379]. La huțuli aflăm scufundarea pîinii în rîu [380], iar la bulgari relevăm și ceremonialul fastuos al ruperii pîinii de către gospodar și gospodină: amîndoi apucă *bogovița*; gospodarul stă de o parte, orientat cu fața spre apus sau spre cuptor, iar gospodina de cealaltă parte, orientată spre răsărit sau spre ușă și, ridicînd acest fel de colac *(bogovița)* deasupra mesei, îl rup în două, urînd totodată: „Așa să fie secara!“ [381].

Fără îndoială, în trecut numărul colacilor folosiți în diferite scopuri magice era considerabil mai mare, atît la slavi cît și la români. Cu timpul, întrucît rolul lor magic a decăzut, ei au devenit colaci obișnuiți, pierzînd totodată multe din formele lor specifice sau chiar, în măsura în care s-au mai păstrat, și-au pierdut complet importanța lor inițială sau au dispărut fără urmă odată cu datina de care se legau. Totuși, pînă azi, în datinele de Crăciun întîlnim încă mulți colaci, deși în faza de sfîrșit. Acestea sînt urme ale unui ciclu mai bogat. Dar, întrucît cercetătorii nu le-au acordat atenția cuvenită, atît la majoritatea slavilor, cît și la români, și nu i-au imortalizat în fotografii sau desene exacte, nu ne putem forma o imagine completă despre colacii rituali și rolul lor la slavi, în general. Aceasta s-ar putea realiza numai prin com-

pararea diferitelor tipuri slave și specificarea trăsăturilor lor comune. Din fericire, datorită conservatismului poporului bulgar, pe de o parte, iar pe de alta, datorită strădaniilor lui Marinov, care a adunat într-o minunată colecție diferite genuri de colaci, ne putem forma o imagine clară a trăsăturilor și rolului lor ceremonial-magic. Din această colecție vom alege colacii de Crăciun, care ne preocupă aici și care, în același timp, apar într-un număr mai bogat decît cu ocazia altor sărbători ale anului, așa cum rezultă din colecția lui Marinov. Colacii de Crăciun, ca de fapt toate produsele ceremoniale din aluat, se deosebesc de pîinea obișnuită :

I. Prin anumite rețete obligatorii în pregătirea lor :

1) Făina trebuie cernută prin trei site și încălzită cu brăzdarul plugului.

2) Apa folosită în acest scop trebuie să fie neîncepută și adusă din fîntînă într-o căldare albă, de către o fată mare sau, în mod excepțional, de o nevastă căsătorită în ultima toamnă, care să nu fi născut încă. Pe calea de la fîntînă pînă acasă, ea nu are voie să vorbească cu nimeni, iar în găleată trebuie să pună anumite frunze sau flori cu însușiri magice [382]. În același fel la aromâni, colacii se fac cu apă neîncepută [383].

3) Frămîntatul aluatului pentru colaci nu se face ca de obicei, ci cu un resteu de la jug, iar această obligație revine femeii mai în vîrstă din casă.

4) În timpul cernutului și al frămîntatului se cîntă anumite cîntece, folosite numai cu acest prilej.

II. Prin anumite forme ce se dau aluatului și prin anumite figuri care îl împodobesc, dar care în realitate nu sînt exclusiv ornamentale, ci au semnificații profunde, după cum vom vedea mai departe. Această ornare a colacului o face tot femeia cea mai în vîrstă din casă. Facerea copturilor pentru Crăciun constituie una din grijile principale ale gospodinei și implică cunoașterea exactă a diferitelor forme de colaci, scopurile și semnificația lor diferită. În colecția lui Marinov atrag în mod deosebit atenția, prin originalitatea lor, acele tipuri care se referă la diferite activități și obiecte gospodărești :

1) *Colacii care reprezintă aria* — și din această cauză poartă numele de *gumno*, *șarman* sau *tok*. La suprafața colacului de formă rotundă, paralel cu marginea, se văd două

cercuri deschise făcute din aluat, de cele mai multe ori în formă de potcoavă de cal, ele reprezentînd împrejmuirea ariei, iar deschiderea indicînd uşa sau poarta ariei. În interiorul potcoavei se află cîteva bule de aluat care reprezintă clăi de grîu, iar uneori, în loc de bule, sînt cîteva cruciuliţe cu aceeaşi semnificaţie. În exteriorul potcoavei se află aceleaşi bule sau mici bastonaşe din aluat, care reprezintă cîinii păzitori. În deschizătura potcoavei, adică în uşa (poarta) ariei, stă gospodarul simbolizat printr-un bastonaş sau o cîrjă din aluat, care închide deschizătura potcoavei şi care este simbolul autorităţii gospodarului. Acest fel de colaci îl numim *tipul gumno* [384].

2) *Colacii care reprezintă grajdul de vite sau ocolul (staulul) cu oi.* Ca formă, aproape că nu se deosebesc de tipul precedent. Avem şi aici aceleaşi cercuri din aluat, care reprezintă ocolul cu vite sau cu oi. În interiorul potcoavei vedem aceleaşi bule, care de astă dată simbolizează oile, sau nişte bule ceva mai mari, cu o bulină lipită în mijloc, imagine a vitelor mari. În exteriorul potcoavei, ca şi în *tipul gumno,* cîinii păzesc avutul, iar în uşă stă păstorul sau proprietarul. Colacul ce reprezintă ocolul de vite se numeşte în popor *govejda koşara* (cîrd de vite) [385], iar cel ce reprezintă staulul (stîna) — *ovcia koşara* (cîrd de oi) [386]. Datorită asemănărilor mari, ca formă şi semnificaţie, le unim într-un singur tip, şi anume *tipul koşara* (cîrd).

3) *Colacii ce reprezintă diferite unelte din gospodărie:*

a) carul cu boi [387]; acest colac se numeşte *kola* (car);

b) jugul [388];

c) plugul, care poartă acelaşi nume: *ralo* [389].

Aceşti colaci formează *tipul unelte gospodăreşti.*

4) *Colacii care, atît ca formă cît şi prin diferite ornamente suplimentare, reprezintă butoiul.* Aceşti colaci, de formă ovală, amintesc butoiul; în mijloc au o mică bulă, care reprezintă cepul, iar la capete, de o parte şi de alta, aluatul este înfăşurat în una sau în cîteva vergele subţiri din aluat, reprezentînd cercurile butoiului. Acest gen de colaci îl numim *tipul butoi.* Este totodată şi denumirea populară [390].

5) *Colacii care reprezintă toate sau numai cîteva din tipurile amintite pînă acum.* Nu avem a face cu contaminarea diferitelor motive care se unesc şi formează un nou tip, lucru ce se întîmplă, de fapt, cu mulţi colaci, ci numai cu o rea-

lizare fidelă și simplă a tipurilor amintite, pe suprafața unui singur colac, reducînd, desigur, ornamentele din aluat. Fiecare tip în parte, într-o asemenea reunire, își păstrează toate trăsăturile privind atît forma cît și semnificația, ca și atunci cînd sînt reprezentate într-un colac aparte. Așadar, pe suprafața aceluiași colac vedem, pe de o parte, cercul deschis — cu semnele corespunzătoare, reprezntînd *tipul gumno* — pe de altă parte un alt cerc, reprezentînd *tipul koșara*, iar pe de a treia parte,*tipul unelte gospodărești*. În unele cazuri, toate aceste tipuri sînt cuprinse într-un cerc mare, care reprezintă palisada întregii gospodării. Acest tip îl numim *tipul conglomerat*.

Trecînd acum la explicarea tipurilor de colaci amintite mai sus, tipuri întîlnite și la sîrbo-croați[391], vedem că peste tot avem a face cu foarte clare simboluri magice :

A) Simbolizarea bogatelor recolte de cîmp în *tipul gumno* și în *tipul unelte gospodărești*.

B) Simbolizarea succesului în creșterea vitelor, în *tipul koșara*.

C) Simbolizarea recoltelor bogate de struguri, în *tipul butoi*.

D) Simbolizarea succesului în toate treburile gospodărești, inclusiv cîmpul, podgoria, vitele, în *tipul conglomerat*. Fiecare tip de colaci are o destinație specială. Mai întîi se închină, apoi se împart diferitelor persoane. Astfel, din tipul *unelte gospodărești*, plugul se dă pentru a fi mîncat celui ce ară, și astfel munca lui în anul viitor să fie plină de spor și rentabilă ; tipul *gumno* se dă gospodarului pentru a avea recolte bogate, tipul *koșara* se dă păstorului, pentru ca vitele să i se înmulțească, tipul *butoiul* se dă păzitorului viei sau gospodarului, proprietarul viei, care, mîncîndu-l, își asigură o bogată recoltă de struguri în anul viitor ; cît privește tipul *conglomerat*, se rupe în bucăți, astfel încît să se desfacă diferite simboluri și pentru ca fiecare să primească bucata ce i se cuvine : oile — oierului, plugul — agricultorului, butoiul — vierului...[392].

Fără îndoială, atunci cînd cîteva îndeletniciri se unesc în persoana gospodarului, el primește diferite tipuri de colaci, sau din tipul *conglomerat* acele părți care simbolizează îndeletnicirea sa. Uneori, gospodarul primește un colac întreg din tipul *conglomerat*, aceasta în cazul cînd el duce întreaga gospodărie și execută toate lucrările, cum se întîmplă la oamenii

mai săraci. E posibil ca tocmai din acest izvor să-şi fi tras originea *tipul conglomerat*. Gospodarul însuşi îndeplineşte toate îndeletnicirile şi, deci, ele toate sînt simbolizate pe colacul destinat numai lui. La aceasta s-ar putea adăuga un motiv de natură practică : în loc de atîţia colaci se face numai unul, în care se încorporează toţi ceilalţi. Însă colacul ce simbolizează o anumită activitate gospodărească nu este destinat numai omului ce se ocupă cu acea îndeletnicire. Păstorul împarte colacul său cu oile şi cîinele, gospodarul îl împarte cu boii, vacile sau cu alte vite din gospodărie, punîndu-le în hrană bucăţi de colac. Şi gospodarul, mai ales plugarul, dă boilor cîte o bucată de colac de tipul *unelte gospodăreşti,* iar bucăţi de colac de tipul *gumno* le aruncă prin grajd şi pe cîmp. La fel se procedează cu colacul de tip *plug*. Proprietarul sau paznicul viţei de vie aruncă prin podgorie bucăţi de colac de tip *butoi*. De multe ori, o parte din colacul de tip *gumno* se păstrează pînă în primăvară, cînd se amestecă cu sămînţa şi se seamănă pe cîmp, pentru a provoca o bună recoltă. Alte genuri de colaci se păstrează tot anul după icoană, atribuindu-li-se însuşiri tămăduitoare pentru oameni şi vite [393]. Puterea magică a acestor preparate din aluat, în care poporul crede profund, se explică suficient prin faptul respectării reţetelor de preparare, ca şi prin simbolurile de natură magică bine determinate, pe care le conţin colacii respectivi. Printre aceste reţete se află şi unele, binecunoscute în descîntece, mai ales în cele ce ţin de magia tainică ; de exemplu, aducerea apei neîncepute într-o tăcere absolută. Simbolurile constau în faptul că, după consumarea colacului de către plugar, păstor sau vite, sau după împrăştierea lui pe cîmp, pe podgorie sau în grajd, ele duc la îndeplinirea dorinţelor simbolizate, legate de un colac sau altul. Într-adevăr, fiecare din tipurile de colaci amintite mai sus ne dă imaginea unei anumite urări (dorinţe) pentru diferite succese în viaţa gospodăriei. *Avem aici a face cu o operă magică de tipul cel mai primitiv.* Formele plastice ale acestei opere sînt atît de sugestive, încît ne prezintă ceva mai mult decît obişnuita expresie a unei dorinţe oarecare. Fiecare tip de colac reprezintă o anume lume magică, pronunţată nespus de sugestiv faţă de persoanele cărora le este destinat colacul — faţă de gospodar, plugar, păstor — iar simbolurile magice acţionează asupra lor foarte pu-

ternic, trezind în mintea fiecăruia imaginea urării deja realizate, cu contururi limpezi, desluşite. De exemplu, în tipul *gumno,* gospodarul are deja o bogată recoltă de grîu, ogorul îi este plin cu clăi, cîinii le păzesc, iar stăpînul stă în poartă, veghind asupra binelui. În tipul *koşara,* gospodarul sau păstorul are o turmă mare de vite sau de oi. Staulul este plin de vite, pe care cîinii le păzesc. În orice caz, dacă am traduce în cuvinte simbolurile magice ale fiecărui colac amintit, nu am obţine reprezentarea subiectivă a acestor dorinţe, cărora în colinde le-ar corespunde tipul urărilor directe, ci am ajunge la o substituire obiectivă, adică la urări realizate deja, fapt ce-şi află corespondent perfect în colindele de tipul *urării împlinite.* În adevăr, e greu să nu observăm analogia izbitoare dintre sensul magic al colacilor prezentaţi mai înainte şi colindele de tipul *ucrainean-bulgar-român.* Se poate stabili chiar un paralelism perfect între colindele de acest fel şi colacii respectivi. În colindele *de gospodar* aflăm nu numai aceleaşi motive, dar şi tratarea lor se face în acelaşi mod. E de-ajuns să amintim că motivele preferate în colindele de acest gen au ca obiect succesul şi reuşita în îndeletnicirile gospodăreşti şi, printre altele, un loc de frunte ocupă motivele agrar-păstoreşti, şi anume: 1) *recolte bogate,* şi 2) *înmulţirea vitelor.* Sînt tocmai motivele pe care le găsim în simbolistica colacilor de Crăciun la bulgari. Primul îl reprezintă tipul *gumno,* al doilea, tipul *koşara.* În colindele slavilor sudici, ca de altfel şi la români, aproape lipseşte tratarea independentă a motivelor culesului de vii bogate, care ar corespunde tipului *butoi.* Printre motivele agrare, corespunzătoare tipului *unelte gospodăreşti,* includem colindele în care se glorifică gospodarul din cauza boilor, plugurilor, jugurilor şi a altor unelte gospodăreşti. Asemenea colinde sînt cunoscute atît la români, cît şi la bulgari. În colinde întîlnim, de asemenea destul de des tipuri în care motivele agrar-păstoreşti se leagă la un loc şi care corespund colacilor de tip *conglomerat.* Pe lîngă aceasta, cele două motive au aceleaşi imagini. Colacii redau imaginile în chip plastic, în înţelesul propriu al cuvîntului, în timp ce în colinde plasticitatea este redată prin mijloace de care dispune doar literatura orală, adică prin descriere. Imaginea belşugului de recolte, vite etc., apare atît în reprezentările colacilor, cît şi în colinde. Este un lucru indiferent, dacă în colindele *de gospodar* imaginea apare sub o formă cît se

poate de simplă, ca pe colaci (gospodarul are grîne bogate, grajdurile pline cu vite etc.) sau sub forme mai complexe, prin contaminarea motivelor intervenției lui Dumnezeu : fie că Dumnezeu și sfinții seamănă și ară, și prin aceasta gospodarul obține recolte bogate, fie că Dumnezeu umblă pe ogorul gospodarului și-i înmulțește clăile, fie că umblă prin casă și grajduri, sporindu-i vitele și belșugul, fie că îi paște oile etc., imaginea în fond este aceeași. Imaginea succesului în toate treburile gospodărești, reprezentată în colacii de tip conglomerat, se află și în colinde, aproape la toți slavii și la români. De aici rezultă că paralelismul dintre colindele de tip *ucrainean-bulgar-român* și colacii de Crăciun, arătați mai sus, merge atît de departe, încît nu poate fi nici o îndoială că ultimii au influențat colindele de tip roman. Într-adevăr, colindele *de gospodar*, care au aceleași motive ca și colacii despre care vorbim, ni se înfățișează ca un fel de tălmăcire prin cuvinte a figurilor magice de pe colaci. Această tălmăcire, care adesea în colinde capătă forme descriptive, deși cu timpul în ea se infiltrează și elemente epico-dramatice, este uneori foarte fidelă. În alte cazuri ea se abate mai mult sau mai puțin de la formele simple ce apar în simbolistica magică a colacilor, dar niciodată într-atît cît să nu-i putem recunoaște înrîurirea.

Afirmînd această legătură strînsă dintre colacii de Crăciun, de tipul amintit, și colindele *de gospodar*, în special, trebuie să relevăm faptul, izbitor de altfel, că azi colacii despre care vorbim nu numai că nu apar în datina colindatului, dar nici nu intră într-un contact mai strîns cu ea. Totuși, nu a fost așa dintotdeauna. Pentru a demonstra legătura dintre colaci și colinde, într-un trecut mai îndepărtat, trebuie să ne reamintim anumite momente ale datinei colindatului.

Am arătat în capitolul care descrie datina la români, bulgari și ucraineni, cum în fiecare casă colindătorii maturi sînt așteptați cu mesele încărcate de mîncare și băutură. În mijlocul mesei atrage atenția tuturor colacul frumos împodobit, pregătit special pentru colindători. Acest colac, la bulgari, poartă numele de *kravai*. În desfășurarea datinei colindatului, primirea colacului reprezintă un moment foarte important, care se produce cu o deosebită ceremonie, însoțită de anumite urări, care la români poartă o denumire specială : *ura-*

rea turtei sau *urarea colacului.* Toți colindătorii, ca și cei din casă, se ridică în picioare, iar șeful colindătorilor urează, ridicînd colacul în sus. După cum rezultă din colinde și urările rostite la primire, colacul, datorită însemnătății lui, ocupă primul loc între daruri. Prima și totodată cea mai întinsă urare și mulțumire se concentrează în jurul colacului și numai după rostirea acesteia urmează primirea altor daruri, ca de exemplu bani, vin, carne etc. Sau, mai mult, alteori colacul concentrează în jurul său și alte daruri, alcătuind la un loc un întreg, în care el totdeauna este elementul de bază. Astfel, la bulgari, colacul *kravai* are la mijloc un loc special pentru bani, lucru amintit și în colinde :

Vom primi un dar bogat,
Dar bogat, din aluat,
Din cuptor, pîine *kravai*,
Pe *kravai*, aur, argint,
Aur, argint, și-n cruce ducați...[394]

La români se dau, odată cu colacul, nu numai bani, ci și vin, după cum spune colindul :

Mai frumos ne-or dărui,
C-un colac
De grîu curat,
Pe colac, vadră de vin,
Fie galbenul deplin...[395]

Urmărind cu atenție toate formele în care apare în colecția Marinov tipul *kravai* și comparîndu-l cu alte tipuri de colaci de Crăciun, observăm că apar asemănări izbitoare cu tipurile *gumno* și *koșara*, ceea ce ne face să admitem o filiație genetică între acestea și *kravai*. Forma de bază, întotdeauna rotundă, iar printre semnele de pe suprafața colacului, aceeași potcoavă, deschisă mai mult sau mai puțin, mai rar sub formă de cerc închis, iată trăsăturile clare ale *kravai*-ului, comune tuturor variantelor acestui tip. Acestea sînt însușirile fundamentale ale tipului *kravai*, dar și ale celui *gumno* sau *koșara*. Potcoava sau cercul de pe *kravai* pot fi interpretate numai astfel : ele reprezintă hambarul sau ocolul de vite sau chiar curtea gospodăriei, adică la fel ca și în colacii *gumno* sau *koșara*. Atît s-a păstrat fidel din simbolica tipului primar ; alte detalii s-au modificat complet, ajungînd de nerecunoscut sau chiar au dispărut cu desăvîrșire. Cu toate acestea, întîlnim anumite variante de *kravai* care reprezintă în chip vădit trecerea de la tipul *gumno* sau *koșara* la tipul *kravai*. Astfel, în una din ele, în care potcoava se închide într-un cerc cu multe

bule interioare, simbolizînd inițial clăile de păioase sau vitele, a rămas la mijloc numai una turtită, iar patru flori din aluat, așezate spre exterior, reprezentau la început cîinii care păzeau curtea și grajdul [396]. Întîlnim de asemenea o mare varietate de *kravai*, reprezentînd forma potcoavei și aceleași floricele din aluat în interior [397] sau în exterior [398], cărora li se atribuie aceeași origine. După cum ne arată astfel de variante de *kravai*, acest tip de colac provine neîndoios din *gumno* ori din *koșara*. Trecerea de la forma inițială la cea nouă, adică la *kravai*, s-a produs prin : 1) pierderea detaliilor simbolice de tip *gumno* sau *koșara* și reducerea lor la elementul de bază : motivul *potcoavei*, uneori devenită cerc (lucru ce se întîmplă și în unele variante ale tipurilor *gumno* sau *koșara*) ; 2) modificarea anumitor simboluri, care în tipul *kravai* nu mai aveau nici o semnificație și trecerea lor în ornamente ; de exemplu, îngrăditura-potcoavă se schimbă foarte des în cunună (coroană), iar simbolurile clăilor, vitelor, cîinilor etc. se modifică în flori. De aici rezultă că tipul *kravai* este doar o modificare a tipului *gumno* sau *koșara*, ca forme arhaice, în timp ce *kravai* reprezintă o fază mult mai înaintată. La început ele alcătuiau unul și același tip. Cît privește cauzele care au prilejuit aceste modificări ale tipurilor *gumno* sau *koșara* putem sublinia următoarele : încă în epoca colindatului roman, în partea de est, datina era însoțită de colacii care se coc în zilele noastre la Crăciun și a căror forme reprezintă rădăcini specific est-europene, poate chiar slave, preluînd unele genuri de colaci, anume aceia care conțineau motive agrar-păstorești, motive care, în bună măsură formau obiectul colindului. Adaptarea anumitor colaci a fost cu atît mai ușoară, întrucît ei existau, cu siguranță, în timpurile romane, în legătură cu datina, lucru dovedit de desele referiri la colaci în colindele de tot felul. La est, li se dădeau colindătorilor, lucru sigur, colaci de tip *gumno* ori *koșara*, ca și gospodarului, plugarului, păstorului etc. Mai tîrziu, datorită dezvoltării colindelor *de fată mare* și *de flăcău*, colacul de tip *gumno*, oferit colindătorilor, începe să aibă alte scopuri decît cele primare (adică decît atragerea belșugului, a recoltelor bogate, a norocului la vite), deoarece îl pregătește de regulă fata și îl dă iubitului, aflat printre colindători. Cu timpul, importanța inițială a colacului se pierde cu desăvîrșire și din această cauză ei se supun cu ușurință diferitelor

modificări. Colacul dat colindătorilor de către fată era un obiect al rivalizării fetelor din sat, căci fiecare din ele se străduia să-şi arate talentul, pentru a fi pe placul flăcăilor. Începe astfel să fie din ce în ce mai înfrumuseţat, şi, în felul acesta, scopul magic de tip *gumno* sau *koşara* dispare şi în locul lui apar manifestări de natură pur estetică. Ca urmare a acestor noi tendinţe, are loc trecerea la un nou tip, care se deosebeşte complet de tipul originar prin destinaţie, cît şi prin formă, eliminîndu-se unele elemente de bază. Conform acestei destinaţii specifice, el primeşte alte denumiri, *nareciniak* sau *blagoslovnik*, întrucît pe acest colac şeful colindătorilor mulţumeşte sau blagosloveşte [399]. Tipul *kravai*, care se trage din tipul *gumno* sau *koşara*, foarte bogat reprezentat în colecţia lui Marinov, este o dovadă grăitoare a legăturii strînse, produse în trecut, între colacii de tip *gumno* ori *koşara* şi datina colindatului. Prin pătrunderea colacilor în datina colindatului apar urările speciale pentru ei (urări de mulţumire pentru colaci). Influenţa cea mai importantă pe care au exercitat-o colacii asupra datinei colindatului este rolul lor ulterior în apariţia tipului de urare împlinită în colinde. Această influenţă se reflectă nemijlocit în colindele cu motiv gospodăresc. Nici la alţi slavi, în afară de bulgari şi sîrbo-croaţi, nici la români nu se poate urmări acest proces; în schimb, materialul bogat şi amănunţit, referitor la colaci, aflat mai ales la bulgari, ne-a uşurat această sarcină. Deşi întîlnim pînă azi în colindatul la români şi ucraineni momentul ceremonial al primirii colacului cu urări deosebite, mai dezvoltate şi mai tipice la români decît oriunde, chiar decît la bulgari, deşi pînă în momentul de faţă, atît la români cît şi la ucraineni putem confirma pe viu existenţa acestui obicei (colacul dăruit colindătorilor maturi corespunde *kravai*-ului bulgăresc), nu cunoaştem totuşi formele acestui moment, din cauza ignorării de către colecţionari, care nu au urmărit îndeaproape toate momentele constitutive ale ceremoniei. La români şi ucraineni, acest colac nu are o denumire specială, ca la bulgari, ci se numeşte pur şi simplu *colac* sau, ca la românii din Ialomiţa, *turtă*. Fără îndoială, compararea colacilor de Crăciun, pe care i-am văzut la bulgari, cu colacii corespunzători de la români şi ucraineni (sau şi de la alţi slavi) ar fi un lucru extrem de instructiv. Dar lipsa celor mai

elementare materiale referitoare la fenomenul în discuție nu ne permite acest lucru.

Datele aflate la Mangiuca, care, fără specificarea locului (dar îi are în vedere desigur pe românii din Banat) ne relatează că „stele și vaci din aluat se așează pe masa acoperită cu bucate în noaptea de ajun“ [400], dovedesc că tipurile de colaci bulgărești amintite mai sus își găsesc corespondențe icicolo și la români, ceea ce constituie o dovadă că și aici au existat cu siguranță. *Pîinea în formă de vacă* este un motiv tipic pastoral, în schimb *stelele* sînt mai greu de deslușit fără a lăsa îndoieli. Ele sînt, probabil simbolul mulțimii, dar nu se știe la ce se referă mulțimea, dacă la vite, ori la clăile de grîu. În orice caz, *stelele* ar fi tot un motiv din grupa agrar-păstorească. În același loc, Mangiuca amintește despre *colacul Crăciunului*, dar nu ne dă nici o indicație privind înfățișarea lui; despre același colac e vorba și în colinde [401]. În partea de nord a țării, la românii bucovineni, colacul numit *al Crăciunului* are forma ∞ și îl găsim și printre varietățile colacilor bulgari de Crăciun. Această formă apare și în unele variante de *kravai* [402]. Pe noi ne interesează aici faptul că acest colac se păstrează pînă primăvara, cînd îl mănîncă plugarul, după ce iese la cîmp, ca să înceapă aratul [403]. La fel se întîmplă și la bulgari cu tipul *gumno*. Aceste semne magice, pe care le-am discutat mai pe larg referitor la colacii bulgari, ne arată că acest tip de colac la români este, probabil, o rămășiță a ciclului de colaci analog ciclului bulgar, cu motive agrar-păstorești. Astfel, Pamfile ne relatează despre *aluatul Crăciunului*, că are proprietăți tămăduitoare și că se păstrează pe toată durata anului ca leac pentru diferite boli. Probabil la început se păstrau colacii înșiși și deci aici am avea de a face cu urme ale unei faze anterioare. La ruși, în gubernia Vladimirsk, *kozulka* este un colac în formă de capră, care se coace la Crăciun și care se păstrează tot anul, cu credința că în felul acesta se asigură înmulțirea vitelor. *Kozulka* simbolizează și dorința gospodarului ca vitele lui să se întoarcă singure de la pășune direct acasă [404]. Interesant este faptul că același motiv, care aici apare ca pur păstoresc, în Suedia și Danemarca, după informațiile furnizate de Mannhardt, este agrar și apare în colaci sub formă de *țap* sau numai în niște contururi de țap făcute din aluat pe suprafața colacului. Acolo e numit *Julbock*. Acest colac se păstrează pînă la semă-

natul de primăvară. Fărîme din el se amestecă cu sămînță și se seamănă pe cîmp ori se adaugă în hrana boilor, pentru a se obține recolte bogate[405]. Dar chiar și copturile care poartă nume derivat de la *Calenda*, ca de exemplu, *kolendari* din sîrbă, colaci mici, de diferite forme[406], destinați special colindătorilor, sînt ornați cu diferite semne. La români, acestora le corespund niște colaci mici, numiți *colindețe*[407], despre forma cărora nu știm nimic sigur. Este confirmat faptul că la francezi, cîndva, se făcea, în ajunul Crăciunului, o pîine groasă, numită *pain de calendre*[408]. Du Cange pomenește despre *panes calendarii*, cît și despre *panis natalitius*. Acest lucru întărește supoziția că chiar de la început datina colindatului era legată de anumite tipuri de colaci. Totuși, e puțin probabil că copturile care provin din *Calenda*, unele se pare foarte vechi, au avut forme asemănătoare cu cele bulgărești și aceeași simbolistică magică. Întrucît nu cunoaștem forma lor, nu putem deci trage nici o concluzie. Ne vom limita doar la prezentarea lor drept noi dovezi privind existența în trecut a colacilor cu motive agrar-păstorești, care din cele mai vechi timpuri au avut legătură strînsă cu datina colindatului. Considerăm colacii de tip *gumno, koșara* etc., întîlniți azi la bulgari, drept încă un element magic, aparținînd stratului estic băștinaș, pe care s-a altoit datina colindatului și de la care colindele au putut împrumuta nu atît motivele, cît într-o anumită măsură, ceva din spiritul lor magic, anume tipul *urării (dorinței) realizate*, care constituie una din caracteristicile cele mai expresive ale colindelor pentru adulți la bulgari, ucraineni, români ș.a.m.d.

Prin urmare, datorită diferitelor influențe care au acționat asupra colindelor, anumite practici gospodărești, însoțite de scurte formule magice, de cele mai multe ori în formă de dialog, anumite formule ce țin de magia secretă (vrăjile) și, în sfîrșit, simbolica magică a colacilor de tip *gumno* ori *koșara* se explică în bună măsură prin modul în care ele au putut trece de la forma romană, adică de la tipul *urării nemijlocite*, la o nouă fază, de tipul *urării împlinite*. Credem însă că acest caracter nu poate fi atribuit exclusiv slavilor. La constituirea acestei caracteristici a colindelor au contribuit și alte popoare balcanice — fără îndoială, într-un grad chiar mai mare decît slavii — încă înainte de așezarea acestora din urmă în Peninsula Balcanică. Din acest punct de vedere se poate atribui

un mare rol populației trace, la care magia ocupa un loc de frunte în viața de zi cu zi și a atins o anumită organizare sistematică, ceea ce a făcut ca tracii să fie considerați în Imperiul Roman drept cei mai renumiți vrăjitori. În orice caz, acest caracter al colindelor, cu adînci rădăcini magice, are la bază una din ramificațiile culturii spirituale asiatice, întrucît în Asia de sud-vest, magia, în toate ipostazele ei, a cunoscut o dezvoltare neobișnuită, iar centrul de răspîndire a ei în lumea antică se afla în Babilon. Totuși, nici în Egipt magia nu stătea mai prejos. Apoi țărmurile continentelor vecine — Africa de Nord și, mai ales, Asia Mică — au fost două centre de răspîndire a magiei care, pe căi ce duceau prin Balcani, a trecut la popoarele europene, unde s-a răspîndit în primul rînd. Această ipoteză este în consens cu opinia lui Mansikka [409], care susține originea străină a formulelor magice la slavi și la alte popoare din Europa. Într-adevăr, formulele acestea și, mai ales, descîntecele, la popoarele europene de est, de care ne ocupăm aici, aparțin, fără îndoială, aceluiași tip și în majoritatea cazurilor au motive comune, sau chiar identice, ca și cum ar fi o traducere directă ; această similitudine de motive ne dovedește originea lor comună. Evident, estul Europei a fost primul care a făcut cunoștință cu aceste formule magice, iar vestul Europei abia mai tîrziu și în chip mijlocit. De aceea, cea mai mare parte a tipurilor magice, întîlnite de datina colindatului la răsărit, a constituit fundamentul peste care s-a suprapus. Cu aceasta încheiem cercetarea genezei noului caracter al colindelor, *tipul urării împlinite,* subliniind totodată că, datorită atîtor influențe de natură magică, s-a produs în mod evident consolidarea elementului magic în colinde, destul de slab manifestat în tipul roman al *urării directe*. Dar dacă prin dobîndirea acestui nou caracter colindele fac un pas înapoi din punct de vedere al gîndirii oamenilor, în schimb, din punct de vedere magic, după cum am mai subliniat, ele se consolidează și se perfecționează. De asemenea, ele cîștigă imens din punct de vedere estetic, întrucît în locul unor formule vagi și seci, apar forme concrete, sugestive, care prezintă urarea fie în imagini vii, fie în povestire, căreia i se asociază elementul dramatic. În felul acesta se pregătește calea poeziei, ceea ce într-adevăr și devin cu scurgerea timpului colindele de tip *ucrainean-bulgar-românesc*.

Datina colindatului roman întîlnește la slavi datina specific-agrară a plugușorului de Anul nou, peste care se suprapune

A. Anul nou cădea la vechii slavi primăvara

Dobîndirea caracterului agrar, a cărui geneză am urmărit-o pînă acum, este prin urmare transformarea căreia i s-a supus colindul roman odată cu răspîndirea lui în răsărit. După cum am mai arătat, ea poate fi atribuită slavilor numai în mică măsură. Totuși, așa cum admit unii, slavii cunoșteau probabil datina plugușorului, care corespunde colindatului roman. Printre alții, Niederle scrie: „Slavii, încă înainte de preluarea Calendelor latine, aveau ei înșiși un anumit obicei, practicat spre solstițiul de iarnă, peste care s-au suprapus colindele antice, iar această datină avea, desigur, caracter agrar, lucru dovedit de diferite ceremoniale legate de plug, care aveau loc tot în perioada începutului noului an"[410]. Data pe care o admite Niederle pentru acest ceremonial agrar — sezonul de iarnă — nu are nici un temei, iar el nu aduce nici un argument în sprijinul acestei afirmații. Iată de ce, înainte de a stabili dacă slavii au avut sau nu datina plugușorului de Anul nou, mai mult sau mai puțin analoagă colindatului roman, vom analiza o altă chestiune, nu mai puțin importantă, anume cînd cădea Anul nou la vechii slavi? La aceeași dată ca în zilele noastre? Adică, conform calendarului roman? Această dată — rezultat al observațiilor astronomice — pentru popor era complet artificială, chiar și pentru romani, după cum am mai arătat, deoarece în timpurile cele mai vechi Anul nou începea primăvara. La multe popoare, mai ales din afara granițelor Europei, în diferite epoci și chiar astăzi Anul nou coincide în modul cel mai firesc cu renașterea naturii, prin urmare cu începutul primăverii și al tuturor lucrărilor la cîmp. Credem că și la vechii slavi Anul nou marca începutul anului economic și că, probabil, el cădea primăvara. Multe opinii confirmă această teză. Astfel, dintre etnografii ruși contemporani, Zelenin consideră că, la slavii de est, Anul nou

începea în joia mare : „Joia mare este ziua în care în calendarul popular al slavilor din est este legat cel mai mare număr de acțiuni rituale. Multe dintre aceste acțiuni nu lasă nici o îndoială asupra faptului că această zi coincide cu vechea sărbătoare a Anului nou, care înainte se ținea în martie..." [411]. O confirmare a acestei opinii aflăm în faptul că pînă azi, în Rusia, diferite populații de pe Volga, de exemplu *votiacii, permienii...*, încep Anul nou în Joia mare [412]. Volkov vorbind despre datina semănatului de Anul nou la slavi, afirmă, de asemenea, că e vorba de mutarea ei din primăvară în sezonul de iarnă, ca urmare a schimbării calendarului : „E foarte posibil ca aceste ultime datini să fi fost transferate din martie, cînd se sărbătorea Anul nou mai demult, la începutul Anului nou oficial, adică la 1 ianuarie..." [413].

Dar ipoteza că Anul nou începea primăvara la popoarele est-europene, care au adoptat datina colindatului de la romani, deci, printre altele și la vechii slavi, este întărită de înseși colindele de tip *ucrainean-bulgar-român,* care, pe de o parte, prin aspectul lor general și prin viața cîntată în ele nu se leagă cu nimic de anotimpul de iarnă al anului, anotimp care nu se reflectă deloc în colinde. Pe de altă parte, unele motive de colind vorbesc foarte clar în favoarea opiniei pe care o susținem. Am amintit în altă parte refrenul colindului românesc, *Florile dalbe, ler de măr*, apoi motivul preferat al *tinerilor căsătoriți,* unde imaginea fericirii conjugale este prezentată atît de idilic : la umbra unui măr dorm tinerii căsătoriți, într-un pat peste care cade ploaie de flori. Cei *doi meri înfloriți* sînt bine cunoscuți în colinde în general, la români, ca motiv ornamental, care apare încă la începutul cîntecului de colind. Indiferent de forma în care apare, acest motiv, atît de frecvent în colindele românești, ne dovedește că datina romană a găsit în răsărit, probabil în lumea tracică, o anumită datină autohtonă legată de primăvară, și anume, referitoare la perioada de înflorire a mărului. Probabil însuși mărul, mai bine zis *ramura de măr* avea în această datină un rol deosebit. Și la români, în colindul de Anul nou, *plugușorul,* apare foarte des versul „...Iar afară-i primăvară..." [414]. La slavi, în mod deosebit, este foarte răspîndit motivul *păsărilor (cucul și rîndunica),* cunoscute ca prevestitoare ale primăverii. Aceste păsări vin la fereastra gospodarului, aducîndu-i vești de bucurie : fie că pluguri multe îi ară ogorul, la care deseori

participă Dumnezeu și sfinții, fie că vitele i s-au înmulțit, în cele mai multe cazuri tot prin puterea lui Dumnezeu. Am relevat acest motiv printre trăsăturile comune colindului la toți slavii și, mai ales, la slavii de nord : ucraineni, bieloruși și poloni. Astfel, la ucraineni se cîntă și în colindul *de fereastră* :

A sosit o rîndunică,
Pe fereastră s-a așezat,
Ciocănind și ciripind :
— Ieși, gospodarule, afară,
Vacile ți-au fătat,
Numai bouți zdraveni și frumoși...[415]

Apoi, în colindul bielorus *șcedrovka,* motivul apare într-o ipostază identică :

Rîndunica a zburat,
Pe geam ea s-a așezat,
Începînd a ciripi,
Gospodarul a-l zori :
— Ieși afară, gospodare,
Și te miră de oițe,
Ți-au adus toate mieluțe...[416]

La fel, în colindele cu motive agrare, care glorifică stăpînul și arăturile gazdei colindate :

Pe cîmpul curat o cruce-a apărut,
Pe această cruce rîndunica iute
S-a trezit devreme și a ciripit,
Stăpînului harnic astfel i-a grăit :
— Scoală iute și te spală bine !
Oi, și du-te tu în grajdul cel nou,
Oi, și-alege-un cal, care ți-i mai drag,
Oi, și-n cîmp te du, în cîmpul cel larg...[417]

La bieloruși îl întîlnim, de asemenea în colinde, sub toate formele în care apare și la ucraineni. Ultima dintre aceste forme, pe care am putea s-o numit tipul *agrar,* este, se pare, cultivată mai mult la bieloruși decît la ucraineni. La ambele aceste popoare el este identic :

Pe cîmpul curat o cruce-a-ngropat,
Pe această cruce rîndunica iute
Devreme s-a trezit și a ciripit...[418]

La poloni, ca și la ucraineni și bieloruși, cucul îi vestește gospodarului înmulțirea vitelor :

Cucul a cîntat,
Pe gospodar l-a sculat:
— Scoală, scoală, gospodarule,
Şi te du de treci prin grajd,
Unde Domnul ţi-a adus numai bine:
Vaca ţi-a fătat doi bouţi![419]

Acestea sînt, desigur, cele mai vechi forme ale cîntecelor de datină în care apare motivul *păsărilor vestitoare*; din clipa cînd acest motiv a pătruns în colinde, păsările nu sînt numai vestitoare ale înmulţirii animalelor sau ale succesului în agricultură, ci devin purtătoare ale tuturor veştilor bune, în general. În felul acesta, motivul depăşeşte limitele colindelor *de gospodar* şi se poate instala în toate speciile de colinde. Astfel, într-un colind *de fată*, cucul, aşezat pe turnul bisericii, îi aduce eroinei trei veşti bune:

— Îţi voi spune trei veşti bune:
Prima veste — te cheamă Dumnezeu,
Dumnezeu te cheamă, să-ţi dea noroc;
A doua veste — împăratul te strigă,
Împăratul te strigă ca noră să te facă;
A treia veste — tătuţul te strigă,
Tătuţul te strigă la veselie...[420]

Acest motiv se întîlneşte şi la slovaci:

Rîndunica ciripeşte
Şi prevesteşte:
— Dumnezeule, Doamne, dă-i sănătate şi veşti fericite...[421]

La slavii de sud şi la români acest motiv apare mai rar, iar drept pasăre vestitoare întîlnim *porumbelul*, care poate fi o înlocuire mai tîrzie a *cucului* sau *rîndunicii*. Astfel, la sîrbo-croaţi:

...În grădină un porumbel
Cîntă şi gîngureşte:
Vară bună să v-aducă,
Ca să rodească
Grîul şi secara,
Vinul şi rachiia...[422]

În acest rol, porumbelul apare şi în colindele polone. Acest lucru e interesant, căci la ucraineni nu-l întîlnim deloc:

În faţa casei e un stejar
În care s-a oprit un porumbel;
Gospodarii îl privesc:
Oare ce dar ne-a adus porumbelul?
Gospodarului, o mie de zloţi...[423]

Pasărea-vestitor, deci, în acest caz *porumbelul*, nu aduce numai vești bune, ci și daruri. Ea apare nu numai în colinde, dar și în ornamentația simbolică a colacilor de Crăciun, care, inițial, erau atît de strîns legați de datina colindatului. Pe suprafața celor mai diferiți colaci, apare, alături de altele, simbolul păsării; cel mai vizibil apar aripile. După mărturiile lui Marinov, oamenii din popor tălmăcesc acest simbol magic ca pe o veste nouă, fericire, noroc [424]. Această interpretare corespunde perfect rolului păsării în colinde. Uneori, întîlnim simbolul păsării chiar și în tipul *gumno-koșara*, ceea ce înseamnă că ornamentica acestor colaci nu este altceva decît transpunerea în simbolurile magice ale colindelor a motivului *pasărea-vestitor*, care prevestește înmulțirea vitelor sau a clăilor de păioase. Credem, în același timp, că *pasărea-vestitor*, în colindele și colacii de Crăciun, este un simbol care leagă datina colindatului de începutul primăverii. E drept, pasărea rareori prevestește în colinde primăvara, ca, de exemplu, la sîrbo-croați: „...Vară bună, vă aduce..." [425], dar aceasta reiese indirect, întrucît păsările, care apar de cele mai multe ori ca aducători de vești bune în colinde — *rîndunica* ori *cucul* — sînt păsările cunoscute ca atare la toate popoarele Europei. O dovadă în acest sens, că motivul acesta este într-adevăr strîns legat de primăvară, este existența la grecii antici și contemporani a cunoscutei datini *umblarea de primăvară cu rîndunica*, care am putea-o numi un autentic colind popular grecesc. La grecii antici se umbla și *cu cucul*, pasărea lui Apollo [426], iar de aici colindătorii au primit numele de κορωνσται. Mărturii clare despre colindatul cu rîndunica găsim la Homer:

> Deschideți larg ușile!
> Belșugul vine acum spre voi...
> O dată pe an voi veni la tine cu rîndunica... [427]

Acești colindători, numiți Χελιδονισται [428], pe care îi întîlnim pînă azi la grecii contemporani, păstrează aceleași vechi forme, mergînd din casă în casă, la începutul primăverii, cu o rîndunică de lemn. Cîntecele cîntate cu acest prilej, așa-numitele χελιδονισματα vorbesc despre întoarcerea rîndunicii, care vestește primăvara cu zilele ei calde și vesele: „Păsările ciripesc, copacii înfrunzesc... vitele ies la munte,

iezii zburdă ş.a.m.d." În acelaşi timp, rîndunica alungă lunile de iarnă :

> Tu, martie, şi tu, februarie, aspru,
> Iată, vine minunatul aprilie !
> Pleacă, februarie şi tu martie, ieşiţi ! [429]

În finalul colindelor de acest gen avem uneori mulţumiri adresate gospodarului şi rugămintea de a le da daruri. De aici se vede cît de uşor motivul *păsării-vestitoare* a primăverii a putut trece, datorită elementelor componente, comune în colindele romane, preluate apoi de greci. Colindatul *cu rîndunica* la greci ne aminteşte de un obicei de primăvară analog la poloni — *umblatul cu cocoşul* — care are loc de obicei primăvara. Cu această ocazie, un grup de argaţi merg din casă în casă cu un cocoş artificial, cîntînd gospodarilor şi primind în schimb diferite daruri, printre altele, ouă. De obicei, acestea sînt cîntece religioase contaminate deseori de cîntecele *smigurtnicilor* [430]. În ele găsim uneori versuri care vorbesc clar despre venirea primăverii :

> Vara vine, iarna trece,
> Cocoşul nostru desculţ merge... [431]

Totuşi, cocoşul nu este aici simbolul primăverii, aşa cum este rîndunica la greci, care, după cum se vede din datina amintită, este ceva mai mult decît vestitoarea primăverii. Ea aduce direct cu sine minunatul anotimp al anului. Am relevat colindatul *cu cocoşul* doar pentru a stabili o oarecare asemănare cu datina grecească. Credem însă că motivul *păsării-vestitoare de fericire* îşi poate avea izvorul în umblatul *cu rîndunica* la greci. De la ei motivul a pătruns în colinde, iar apoi s-a generalizat în datina colindatului pe întreg teritoriul de est, desigur depărtîndu-se tot mai mult de formele iniţiale. În locul rîndunicii apare foarte des *cucul*, un alt vestitor al primăverii, rol care la alte popoare are o importanţă şi mai mare. Aici apar şi alte păsări, care nu au nici o legătură cu sosirea primăverii, ca de exemplu *porumbelul*. Nu e de mirare că în felul acesta importanţa motivului este supusă modificărilor ; el încetează, în cele mai multe cazuri, să se refere la primăvară, dar chiar şi în aceste noi ipostaze, pe care le capătă în colinde, adică ipostaze ale păsării care aduce veşti de bucurie, referitoare la vite sau recolte, nu este greu de

sesizat sensul primar al vestirii primăverii, anotimp care în viaţa economică este izvorul tuturor bucuriilor: înmulţirea vitelor, începutul aratului, înverzirea cîmpurilor etc. Totuşi, împotriva originii greceşti a motivului vorbeşte faptul că rîndunica apare foarte des la slavii de nord, în timp ce la cei meridionali, unde ar fi fost de aşteptat să-l întîlnim în ipostaze greceşti, rîndunica nu apare, ci în locul ei întîlnim porumbelul. La fel se întîmplă şi la români. E greu de presupus că avem de a face cu simpla dispariţie a motivului celui mai caracteristic pe teritoriul cel mai apropiat de centrul răspîndirii sale; ar fi şi mai curios acest fapt, dacă avem în vedere continuarea lui în ţări mult mai îndepărtate, de exemplu la slavii de nord. În cazul cînd motivul într-adevăr ar fi descins dintr-o datină de primăvară, existenţa lui în colinde ar însemna un simplu împrumut bazat pe analogie, dar aceasta nu lămureşte problema pe care o urmărim. În cazul cînd motivul este slav autentic, lucru foarte puţin probabil, ar fi provenit din datina de primăvară slavă, legată de începutul anului agricol, şi o dovadă în acest sens ar fi marea lui răspîndire la slavii de nord. Atunci, desigur, motivul respectiv ar prezenta o importanţă şi mai mare pentru chestiunea în discuţie. În orice caz, prezenţa unui astfel de motiv în obiceiul de Anul nou, cum e colindatul, indică în mod indirect legătura lui cu primăvara. În afară de aceasta, alte dovezi, mai directe şi mai sigure, ne furnizează cîntecele anumitor datini de primăvară la slavi. Astfel, în obiceiul polonez cunoscut sub numele *Gaik*, deseori este vorba despre *Anul nou* sau despre *vară*. Uneori însuşi obiceiul poartă această denumire, *Anul nou*, şi se referă nemijlocit la o ramură de brad sau, în alte locuri, la ramuri de alţi copaci, ramuri împodobite frumos şi purtate ceremonios, ca simbol al primăverii, de un grup de fete tinere. De exemplu:

Doamnă gospodină,
Vară nouă-n vale,
Vară nouă-n casă,
Domnul Isus pe masă...[432],

sau:

Vară nouă şi luna mai,
Doamne, noroc lui să-i dai...[433]

Această expresie înseamnă, totodată, şi Anul nou, şi de aici aducerea ramurilor verzi înseamnă că fetele cu *Gaikul* aduc

nu numai primăvara, ci şi Anul nou. Această ipoteză nu e contrazisă deloc de cuvîntul *lato, latko* (vară, verişoară) ≤ vechi-slavul *lěto,* întîlnit în toate limbile slave şi care, atît la vechii slavi, cît şi la majoritatea popoarelor slave de astăzi, înseamnă tot atît de bine *an* ca şi *vară,* mai bine zis *anotimp cald.* Confirmarea indiscutabilă a acestei opinii o vom găsi şi în cîntece, anume în versurile care vorbesc nemijlocit despre *Anul nou* în loc de *vară nouă :*

...Noroc, fericire vă urăm,
În acest *An nou* (Nowy Rok)
Dat de Dumnezeu...[434]

În altă variantă a aceluiaşi cîntec întîlnim ambele cuvinte alăturate : *an nou* şi *vară nouă,* ceea ce indică şi mai clar identitatea sensului lor :

...Sănătate, noroc vă urăm,
În acest *An nou*
Dat de Dumnezeu,
În această *vară nouă,*
Mulţumim Domnului...[435]

Însuşi termenul *vară nouă* îl întîlnim în cîntecele obiceiului amintit şi la alţi slavi, vecini cu polonezii. De exemplu, la slovaci :

Dacă scoatem moartea din sat,
Vara nouă vine-n sat...[436]

Aceleaşi versuri apar, în mod identic, şi la *lujici :*

Scoate moartea din sat.
Vară nouă intră-n sat...[437]

De aceea, credem că Klatecki are dreptate cînd spune : „probabil şi slavii începeau anul primăvara, de aceea susţinem că tocmai sărbătorirea verii *noi* era începutul de an“. [438]

O altă datină de primăvară, în cîntecele căreia se vorbeşte foarte clar despre Anul nou, este datina *volocebnicilor* la bieloruşi. Deseori, finalul acestor cîntece sună cam aşa :

Iată cîntecul ce v-am cîntat,
Cîntec cîntat pentru vară,
Pentru vară, calda vară,
Pentru an, noul an,
Pentru primăvară, frumoasa primăvară...[439]

Pe baza acestor dovezi avem dreptul să susținem că vechii slavi sărbătoreau Anul nou primăvara. De aceea, admițînd că ei au avut o anumită datină de Anul nou, care corespunde colindatului roman, trebuie s-o căutăm la ei nu iarna, cum crede Niederle, ci printre obiceiurile de primăvară.

B. Datina bielorusă a volocebnicilor — continuatoare a unui obicei vechi - slav

Obiceiul de primăvară, care, credem, a existat la vechii slavi, bazat pe un substrat autentic agrar, a fost inițial un ceremonial ale cărui urme palide se văd în actuala sărbătoare a *volocebnicilor*. Este adevărat că în prezent ea se întîlnește aproape exclusiv la bieloruși, dar dispunem de anumite argumente, destul de convingătoare, pe care le vom prezenta mai jos, că aceasta, în perioada veche slavă, a fost, probabil, comună tuturor slavilor. Colindatul roman a asimilat această datină veche slavă, iar din unirea lor, mai bine zis prin trecerea unor elemente dintr-o parte în alta, au rezultat modificări noi și importante în datina romană. În faza actuală, obiceiul *volocebnicilor*, care nu ne oferă nici cea mai îndepărtată imagine a ipostazei lui primare, este foarte asemănător cu colindatul, aproape identic, atît în ceea ce privește forma, cît și conținutul. Cît privește forma cîntecului *volocebnicilor*, singura trăsătură care-i conferă o înfățișare caracteristică este refrenul : *„Hristos, fiul lui Dumnezeu, a înviat !“* [440] sau *„Aleluia“* [441]. Dacă nu ar avea acest refren religios, care ne amintește de sărbătoarea învierii, și dacă nu am avea denumirea lui atît de grăitoare — *volocebnia* — l-am putea considera drept colind în înțelesul deplin al cuvîntului. Totuși, nu se poate comite eroarea, nici prin înfățișarea lui religioasă, conferită de refren, și de aici să-i atribuim o origine bisericească, nici prin marea asemănare cu colindele, și să-l confundăm cu ele, ori să căutăm originea lor în simpla deplasare a datinei colindatului.

Este nevoie de o analiză mai profundă a acestor suprapuneri pentru a dezvălui bazele autentice, adevărate, ale datinei *volocebnicilor* şi, pe cît posibil, izvorul ei. Pentru aceasta e nevoie să cunoaştem mai îndeaproape datina însăşi. Sărbătoarea *volocebnicilor*, o datină exclusiv de primăvară, are loc, în unele părţi, în noaptea primelor trei zile din săptămîna mare [442], iar în altele în noaptea celei de a doua zile de Paşti, noapte care din această cauză se şi numeşte *volocebnaia noci* [443], şi, mai rar, în noaptea primei zile de Paşti. În acea noapte, un grup de bărbaţi, al căror număr oscilează de la o localitate la alta, între 6—10 sau 10—12 argaţi sau chiar tineri gospodari, numiţi *volocebnici* sau *volociomnici,* merg din casă în casă, cîntînd la ferestre nişte cîntece numite *volocebnîie.* Organizarea acestui grup prezintă o mare asemănare cu organizarea colindătorilor de tip ucrainean-bulgar-român. Avem şi aici un şef al grupului, care se numeşte *pocinalnik* (începător), întrucît întotdeauna el începe cîntatul ; el corespunde perfect şefului colindătorilor : *bereza, cetnik, vătaf.* Ceilalţi cîntăreţi ai grupului se numesc *podhvatnici* (continuatori), întrucît, după expresia populară, ei preiau şi continuă cîntecul început de *pocinalnik ;* toţi împreună cîntă în cor numai refrenul, în timp ce şeful execută, vers după vers, cîntecul propriu-zis. Ei formează un cor. Cîntecul *volocebnicilor* se prezintă ca un dialog între *pocinalnici* şi *podhvatnici,* la fel ca în colinde. Din grup nu lipseşte personajul cunoscut la colindători sub numele de *purtător al darurilor* care, în cazul de faţă, ca şi în colindatul la ucraineni se numeşte *miehonoş* (poartă-traistă). În sfîrşit, şi aici, ca şi la colindători, avem unul sau cîţiva instrumentişti, de obicei viorişti, care acompaniază pe cîntăreţi. Însuşi cîntecul *volocebnic* aminteşte pe fiecare dintre ei, în momentul cînd cer daruri. Cît priveşte structura datinii, aici avem, ca şi în datina colindatului, două momente distincte : *cîntul la fereastră* şi *cîntul în casă,* după ce sînt invitaţi de gospodar, care-i cinsteşte pe *volocebnici* cu gustare şi băutură. Totuşi, nu întotdeauna sînt invitaţi în casă, aşa cum se întîmplă cu colindătorii ; de altfel aceasta se face acolo unde gospodarul are fete. În casă, după interpretarea cîntecelor, cu acordul gospodarului, se dansează, adică *volocebnicii* dansează cu fetele gazdei şi cu alte fete venite în vizită. *Volocebnicii,* ca şi colindătorii, după ce termină umblatul pe la

case și împărțirea darurilor primite, se adună, fie la casa unuia dintre ei, fie la cîrciumă, unde fiecare aduce o parte din darurile sale. Din banii cîștigați cumpără băutură, apoi urmează petrecerea la care sînt invitate și fetele din sat. Cu această ocazie, lăutarii cîntă, iar tineretul dansează. Datina *volocebnicilor*, privind caracterul ei grav, solemn, nu stă cu nimic mai prejos decît datina colindatului. *Volocebnicii* trebuie să fie flăcăi tineri sau tineri gospodari, buni cunoscători ai cîntecelor *volocebnice*. Foarte rar, acest obicei este interpretat de neveste tinere, însă niciodată de copii sau de fete mari [444].

Analizînd cîntecele *volocebnice* actuale, relevăm faptul că ele sînt foarte asemănătoare cu niște colinde mascate prin adăugarea unui refren religios : „Hristos, fiul lui Dumnezeu, a înviat !" Într-adevăr, putem spune că aproape nu există cîntec *volocebnic* care să nu aibă motive larg cunoscute în colindele ucrainene-bulgare-românești. Totuși, comparînd colindele bieloruse cu cîntecele *volocebnicilor*, observăm în primele o decădere totală. Ele sînt neglijate, aproape părăsite, lăsate numai în seama copiilor, în timp ce cîntecele *volocebnice*, în comparație cu colindele, sînt într-o stare de înflorire, sînt foarte numeroase și practicate de flăcăi : „ciclul acestor cîntece este imens", ne spune Romanov [445]. Totuși, în ciuda largii dezvoltări și a respectului de care se bucură astăzi la bieloruși, în comparație cu colindele, chiar și ele manifestă semne de decădere. Iată cîteva cîntece *volocebnice* urmărite paralel cu colindele ucrainene :

1) Aproape orice cîntec *volocebnic* este o compilație a motivelor de colind. Aceste motive nu numai că nu formează un tot unitar, un întreg, ci nici nu se subordonează totdeauna unui motiv central. Ele nu sînt legate între ele, în orice caz, legătura e numai aparentă. nu avem de a face cu contaminarea diferitelor motive, cum se întîmplă destul de des în colinde — contaminarea nu exclude armonia întregului — ci cu un adevărat conglomerat, de cele mai multe ori lipsit de unitate internă. Totul se reduce la juxtapunerea unor motive incoerente, fără nici o legătură reciprocă, care rămîn permanent de sine stătătoare. Iată, spre exemplu, un cîntec *volocebnic* [446], din care enumerăm doar motivele cuprinse în el, spre a susține afirmația de mai sus :

a) glorificarea gospodăriei gazdei și descrierea ei detaliată ;

b) gospodarul se îmbracă și merge la biserică ; sînt denumite detaliile bogatului său costum ;

c) tabloul belșugului din casa gospodarului ; mese cu vase de aur, umplute cu trei feluri de băuturi : vin, mied și bere ;

d) macheta bisericii din casa gazdei și a cortului în care se află Dumnezeu și Sfîntul Petru ;

e) enumerarea celor mai importante sărbători ale anului, în ordine cronologică ;

f) elogiul recoltelor bogate ale gospodarului și urarea de recolte și mai bogate ;

g) finalul cu rugămintea pentru dar și diferite urări.

La ucraineni, fiecare din motivele amintite formează obiectul unui colind aparte. Datorită acestei compilații, cîntecele *volocebnice* sînt cu mult mai dezvoltate decît colindele. Menționăm totodată că toate motivele enumerate sînt larg răspîndite în colinde.

2) Cîntecele *volocebnice* nu au totdeauna aceeași înfățișare ; ele nu cunosc un tip bine stabilit, cum se întîmplă în cazul colindelor, în care motive dintre cele mai diferite sau chiar străine unul de altul sînt cuprinse într-o formă specifică colindelor.

3) Caracteristica dominantă în cîntecele *volocebnicilor este* elementul glorificării. El nu este ceva specific numai acestor cîntece; îl întîlnim în toate colindele, totuși, în ultimele el nu capătă dimensiuni atît de mari ca în primele. În cîntecele *volocebnice* elementul glorificării le asigură o atmosferă adecvată. În același timp, el conferă o unitate aparentă atîtor divergente, subordonîndu-le unuia și aceluiași scop : *glorificarea gazdei*.

Toate aceste trăsături însă sînt, fără îndoială, semne ale decăderii ; ele conferă cîntecelor *volocebnice* un caracter eterogen .Se pare că motivele de colind au pătruns aici destul de tîrziu și nu au mai avut vreme să se integreze complet în ele. Aceste motive își păstrează același aspect, ca și în izvorul din care provin, și, în loc să se subordoneze tipului cîntecelor *volocebnice*, din contra, aceste cîntece s-au subordonat în întregime tipului de colinde. Datina *volocebnicilor*, atît prin organizare, cît și prin realizarea ei în general, și, întîi de toate, prin cîntec, este, se pare, o reproducere fidelă a datinei

colindatului, cu singura deosebire că una din ele are loc la Crăciun, iar alta în noaptea de Paşti. Totuşi, la o analiză mai atentă a acestei datini, apare evidentă o trăsătură specifică: caracterul ei agrar. Temele agrare sînt obiectul preferat al cîntecelor acestei datini şi cele mai întinse cîntece sînt dedicate gospodarului. Printre aceste cîntece întîlnim aceleaşi tipuri, ca şi în cazul colindelor, cu toate că nu sînt tot atît de cuprinzătoare. Şi aici avem cîntece *volocebnice de gospodar, de gospodină, de fată mare, de flăcău*. După întindere şi răspîndire, pe primul loc se situează cîntecele dedicate gospodarului, care sînt cultivate cel mai mult. Urmează apoi cîntecele dedicate *fetelor mari,* în timp ce celelalte genuri rămîn în umbră.

Toate celelalte motive, raportate la motivul *gospodarului*, dau impresia unor formaţii tîrzii, apărute după modelul colindelor sau chiar identice cu ele. Iniţial, se pare, au existat numai cîntecele *de gospodar* şi deci în ele trebuie să căutăm elementele caracteristice acestui obicei de primăvară. Aceste cîntece constituie singurul loc în care au putut să se păstreze aceste caracteristici, în măsura în care ele au rezistat, într-adevăr, pînă astăzi.

Adunarea sfinţilor împreună cu Dumnezeu în casa gazdelor sau pe ogorul lor, deseori în rolul de lucrători care trudesc pentru recoltă îmbelşugată, constituie motivul agrar indispensabil în cîntecele *de gospodar* ale *volocebnicilor*. E adevărat că acest motiv este foarte răspîndit, după cum am văzut, în colinde, în special la ucraineni, bieloruşi şi poloni. Ceva mai rar se întîlneşte la slavii de sud şi la români. Răspîndirea lui în colinde capătă uneori mari proporţii, totuşi nu în aceeaşi măsură ca în cîntecele *volocebnicilor* închinate gospodarului. Acest fapt ne face să credem că motivul amintit îşi are originea în această datină. Chiar dacă această ipoteză nu se verifică întru totul, putem admite, drept lucru sigur, că asimilarea acestui motiv de colind de către cîntecele *volocebnicilor* dovedeşte că, iniţial, fondul acestor cîntece era agrar. Datorită acestei analogii, cîntecele în discuţie au atras atît de evident elemente agrare din colinde. Motivul amintit capătă, în cîntecele *volocebnicilor,* o ipostază cu totul aparte, pe care nu o întîlnim în colinde. Chiar dacă ea apare uneori în coilnde, aceasta se întîmplă rar şi în proporţii mult mai reduse. *Aproape toate cîntecele volocebnice de gospodar par*

nişte vii calendare agrare, în care sînt enumerate cele mai importante sărbători ale anului, iar fiecare dintre acestea stă în legătură cu o anumită muncă agricolă. Astfel, Dumnezeu înconjurat de sfinţi (sub acoperiş de aur, în biserica ce se află în curtea gospodarului sau, uneori, la masa din casa gospodarului) stabileşte ordinea sărbătorilor anuale. De obicei, enumerarea începe cu Paştele :

Mai întîi vin sfintele Paşti,
Cu zile frumoase şi ouă roşii...
După aceea, Sfîntul Gheorghe, cu urzicile,
Pămîntul de-l cutremură, roua se lasă ;
După el, sfînta Înălţare, secara-i de-o şchioapă,
După ea, Sfîntul Duh, secara-i mare,
După el, Sfîntul Petru, secara dă în spic,
După el, Sfîntul Ilie, secerişul începe,
După el, Sfînta Maria, secara în clăi se aşează,
După ea, Sfîntul pocrov, secara se clădeşte ;
Sfîntul Zmiţer, secara se treieră,
Secara se treieră şi în hambar se pune...[447]

Rareori enumerarea începe de la Crăciun şi acesta, probabil, sub influenţa colindelor, deoarece în ele sînt amintite sărbătorile de iarnă, se pare, numai pentru completarea calendarului, fără nici o legătură cu muncile cîmpului :

— Care sărbătoare vine mai întîi ?
— Crăciunul este prima sărbătoare,
Apoi Sfîntul Vasile, cu Anul nou,
Boboteaza cu apă sfinţită
Şi sfinţii Gromnici cu tunete grele...[448]

Abia odată cu enumerarea sărbătorilor de primăvară, cîntecele *volocebnice* denumesc totodată şi muncile agricole corespunzătoare. Sărbătorile de la sfîrşitul iernii constituie perioada de pregătire, cînd ţăranii pregătesc şi repară toate cele necesare pentru muncile cîmpului :

Sfîntul Izvor apa din munţi sloboade,
Sfînta Dochia plugurile adună,
Sfîntul Alexei ziua cu noaptea egalează,
Cei patruzeci de sfinţi brăzdarele ascut...[449]

îndeletnicire agricole încep propriu-zis odată cu Buna Vestire, cînd gospodarii ies cu plugurile la cîmp :

Buna Vestire prevestește,
Prevestește că în Joia preacurată,
În Joia preacurată, cu un cal negru,
Cu coama de mătase, cu coada aurie...
Sfîntul Gheorghe vine cu roua caldă,
Cu roua caldă și iarba verde,
Iar Sfîntul Ioan ploaia aduce,
Sfîntul Petru grînele coace,
Sfîntul Ilie, secerătorul,
Sfinții mai mici snopi cară,
Sfîntul Ispas în arie-i pune,
Sfînta Maria Mare dă snopii,
Sfînta Maria Mică snopii clădește,
Iar Sfîntul Pocrov stoguri ridică,
Sfîntul Zmițer stoguri treieră...[450]

După cum se vede din acest cîntec, sărbătorile sînt personificate, iar anumiți sfinți sînt prezentați ca lucrători sau îndrumători ai unor munci agricole, care se execută în perioada acestor sărbători. Avem aici un adevărat calendar țărănesc, în care sărbătorile sînt puncte de orientare pentru diferite lucrări agricole. În el este cuprinsă întreaga experiență tradițională a țăranului bielorus. Desigur, aceste cîntece nu sînt lipsite de finalitate practică, prin care ele fixează în memoria gospodarului informațiile strict necesare. Prin urmare, motivul apare cel mai frecvent sub această formă specifică. O altă ipostază, bine cunoscută în colindele ucrainene-bieloruse, dar mult mai sporadică la slavii meridionali, este următoarea : la sfatul lui Dumnezeu cu sfinții lipsesc cîțiva dintre ei, tocmai aceia care patronează cele mai importante sărbători din sezonul muncilor agricole. De exemplu, într-un cîntec *volocebnic* lipsește Sfîntul Gheorghe, iar Sfîntul Neculai pleacă după el, se întîlnesc și Sfîntul Neculai îl întreabă pe Sfîntul Gheorghe unde a fost, iar acesta, plin de rouă, îi răspunde că pe ogorul gospodarului :

— Pe răzoare mergeam și roua-mi spunea,
A rodit secara pentru pan gospodarul...

Bobul îi este greu,
Paiul ca tulpina,
Spicul înspicat,
Pe-o parte aplecat,
Panului gospodar închinat...[451]

În altă parte lipseşte Sfîntul Petru, iar Sfîntul Gheorghe pleacă călare în căutarea lui şi, întîlnindu-l, îl întreabă de unde se întoarce. Sfîntul Petru îi răspunde :

— În cîmpul arat ovăz am semănat,
În lanul pîrguit secara am văzut.
Pe cîmpul cu grîu, pe răzoare mergînd,
Lunca se întinde, stoguri se înalţă,
Iar pe coaste, numai clăi...[452]

De cele mai multe ori lipseşte de la adunare Sfîntul Ilie, care a plecat la seceratul grînelor. El reprezintă secerişul[453], întrucît această sărbătoare cade în perioada secerişului. Uneori lipsesc ambii patroni ai recoltelor de vară, Sfîntul Petru şi Sfîntul Ilie[454], sau chiar cîţiva sfinţi[455]. O altă formă a motivului agrar, tratat cu predilecţie în cîntecele *volocebnice,* este următoarea : gospodarul încalecă pe un cal murg şi merge în cîmp să vadă secara. Pe drum întîlneşte unul sau cîţiva sfinţi, printre care este şi Sfîntul Gheorghe. Sfinţii îl asigură că nu e nevoie ca stăpînul să-şi mai continue drumul, căci ei se întorc de acolo şi recolta se anunţă foarte bună. Iată un asemenea dialog între gospodar şi Sfîntul Gheorghe :

...L-a întîlnit Sfîntul Gheorghe :
— Unde mergi, slăvite domn ?
— Merg la cîmp, să văd secara.
— Eu însumi secara-ţi am privit ;
Rădăcina-i e stufoasă,
Paiul este ca tulpina,
Spicul are miezul greu...[456]

Sfîntul Gheorghe îl îndeamnă să pregătească totul pentru seceriş ; să-şi ascută secerile de aur şi să caute secerători tineri :

— Mergi la cei mai buni fierari,
Ascute-ţi secerile de aur,
Meargă secerătorii în cîmp, la secerat...[457]

Aceeaşi formă întîlnim şi la bulgari, dar pentru motivul pastoresc al *înmulţirii vitelor*. Sfîntul Ioan merge să vadă cireada pe pajişte şi îl întîlneşte pe Sfîntul Gheorghe, care îi spune că el a văzut-o şi că toate vitele sînt sănătoase şi că s-au înmulţit [458]. În sfîrşit, întîlnim anumite forme ale motivului care alcătuiesc trecerea spre motivul binecunoscut în colinde. Cîţiva sfinţi, de obicei trei, lucrează pe ogorul gospodarului :

...Sfîntul Gheorghe la cîmp a plecat,
Rădăcinile au crescut, viaţa să îndestuleze ;
Sfîntul Neculai la cîmp a plecat,
În cîmp a ieşit, mazăre să semene ;
Sfîntul Ilie la cîmp a plecat,
Secară să secere cu mîna dreaptă,
Cu mîna dreaptă, cu seceră de aur... [459]

Apoi apare şi o altă formă : Dumnezeu însuşi ară, împreună cu sfinţii. Această formă este foarte răspîndită în colinde, dar nu mai puţin şi în cîntecele *volocebnice*. În afară de aceasta, întîlnim ipostaza despre care am vorbit, cînd am analizat colindele : Dumnezeu însuşi umblă pe ogorul gospodarului, înmulţindu-i clăile. În mod analog, Dumnezeu apare şi în cîntecele *volocebnice*, rodind secara :

— Ce minune se vede pe ogorul tău,
Minunea minunilor, semănatul secarei,
Însuşi Dumnezeu umblă, secara rodeşte,
Secara şi grîul şi toate cerealele ! [460]

În alte cazuri, Maica Domnului vine şi-i dăruieşte gospodarului o recoltă nemaivăzută. Motivul apare aici într-o formă alterată, ca urmare a intercalării unor elemente locale. Maica Domnului soseşte într-o frumoasă trăsură, avîndu-l vizitiu pe Sfîntul Gheorghe iar drept lacheu pe Sfîntul Neculai :

Preacurata, Maica Domnului,
Merge într-o trăsură,
Într-o trăsură împodobită,
Cu roţile aurite !
Sfîntul Gheorghe e vizitiu,
Sfîntul Neculai, lacheu.

Merg, merg și sosesc
La o casă bogată, la un om bun :
— Stai, Gheorghe, oprește caii,
Du-te, du-te, Neculai, stăpînul te cheamă !
— Ce dar i se aduce ?
— Un ogor curat, secară arămie,
Grîu de primăvară și toate cerealele...[461]

Printre motivele agrare întîlnite în cîntecele *volocebnice,* care lipsesc în colinde, apare, de exemplu, *jeluirea secarei,* care nu poate duce greutatea spicelor ei lungi :

Devreme s-a trezit cîmpul curat
Și a glăsuit arămia secară :
— Ce fel de stăpîn e acela
Care m-a semănat și m-a îngrijit ?
Nu pot sta-n picioare, spicul mă apasă,
Greutatea spicelor, greutatea aurului,
Povara boabelor, ca greutatea argintului ![462]

În altă parte, secara își cheamă stăpînul să vadă cît este de frumoasă și coaptă, tocmai bună de secerat :

Ce i-a grăit înspicata secară,
Coapta secară, slăvitului stăpîn,
Slăvitului stăpîn, domnului gospodar ?
— Încalecă un cal negru,
Vino în cîmp, secara de-o vezi...[463]

În altă variantă, unde personificarea secarei este și mai completă, ea îi spune stăpînului :

— Domnule stăpîn, vino la mine,
Vino la mine de mă privește !

iar gospodarul, văzînd-o, se bucură și îi răspunde :

— Slavă Domnului, celui de sus !
Stai, așteaptă, secărica mea,
Mă duc la fierar, secerile s-ascut,
Fetele voi lua, frumoase, mîndrele,
Tinere, tinerele, să secer cu ele...[464]

Dat fiind faptul că motivele agrare sînt preferate în cîntecele *volocebnice,* este de așteptat ca și urările finale să aibă în

vedere succesul în muncile agricole. Într-adevăr, avem un asemenea exemplu :

Dă, Doamne, domnului gospodar
Să trăiască mult, secară s-adune,
Secară s-adune, în hambar s-o pună,
În hambar înalt, atît de îndestulat.
Cu paiul înalt, cu spicul curat,
În rod îmbelşugat, în cuptor uscat,
La moară măcinat, în tavă aşezat,
Rumen în cuptor, dat copiilor,
Cît e satul lor ![465]

Nici motivele păstoreşti nu sînt neglijate în aceste cîntece ; ele sînt prezentate de obicei în aceleaşi forme ca şi în colinde. Iată cum sună motivul *înmulţirii vitelor :*

În grajdul cu cai bucuria domnului,
Bucuria domnului s-a arătat !
Patruzeci de iepe au fătat
Şi tot atîtea s-au montat..."
Iar în văcărie, mare bucurie !
Patruzeci de vaci au făcut viţei
Şi încă patruzeci aşteaptă viţei...[466]

Deseori, motivele păstoreşti se împletesc cu cele agrare şi astfel motivul de mai sus apare şi în forma următoare :

Stăpînului nostru trei bucurii i-au apărut :
Prima bucurie — patruzeci de vaci i-au fătat !
A doua bucurie — patruzeci de stupi i-au roit !
A treia bucurie — secara şi grîul i-au rodit !"[467]

Întîlnim, de asemenea, aceeaşi împletire a elementelor într-un motiv care vorbeşte despre lipsa unuia sau a cîtorva sfinţi la întîlnirea cu Dumnezeu. În unul din cîntecele *volocebnice* lipsesc la această întîlnire trei sfinţi : Sfîntul Neculai, Sfîntul Gheorghe şi Ilie. Maica Domnului îi întreabă pe Petru şi Pavel unde au plecat, iar ei îi răspund că au plecat :

Sfîntul Gheorghe — să pască vacile pe cîmpul curat ;
Sfîntul Neculai — să pască caii pe cîmpul curat ;
Sfîntul Ilie — pe cîmpul curat boabe a semănat,
Boabe a semănat, secară să crească...[468]

De altfel, am relevat împletirea elementelor agrare cu cele păstoreşti şi în colinde, unde se întîlneşte pe scară largă. Lucru firesc, deoarece şi în realitate aceste cîntece sînt legate indisolubil de colinde. Le-am putea chiar numi, cu un cuvînt mai adecvat, motive *economice* sau *gospodăreşti*. *Înmulţirea vitelor* nu este numai un motiv pur păstoresc, ca şi alte motive, de altfel, care au drept obiect, vitele, întrucît prin păstorit, în sensul strict al cuvîntului, înţelegem exclusiv îndeletnicirea cu creşterea vitelor şi, mai ales, a oilor. Motive cu adevărat păstoreşti am văzut, în special, în colindele româneşti, apoi la huţuli, unde se întîlnesc mult mai rar. Viaţa agricolă, fără creşterea vitelor de orice fel este de neconceput. Cu toate că creşterea vitelor este o parte integrantă a gospodăriei ţărăneşti, motivele agrare constituie totdeauna baza datinii *volocebnicilor*.

Din datele de mai sus reiese clar importanţa elementelor agrare, pe care adesea le întîlnim în formă pură, fără a fi asociate cu elemente păstoreşti. În orice caz, pentru o mai mare exactitate, trebuie să spunem deocamdată că, din cercetarea cîntecelor *volocebnice* se desprinde concluzia că acest obicei are o bază economică *şi că manifestă o deosebită preferinţă pentru motive strict agrare*. Această concluzie concordă cu opinia poporului însuşi despre acest obicei. Astfel, este foarte interesant faptul că, pretutindeni la bieloruşi, oamenii din popor prevăd cum va fi recolta în anul următor, după starea vremii în perioada umblatului *volocebnicilor*. Şpilevski afirmă că „după credinţa oamenilor din popor, există o anumită legătură intimă între vizita *volocebnicilor* şi starea lucrărilor gospodăreşti sau a veniturilor din vară“ [469]. Din această cauză, aceşti prooroci ai destinului gospodăriei — *volocebnicii* — sînt primiţi cu multă bucurie. Credem, deci, că acest obicei de primăvară era legat iniţial de o sărbătoare, care în timpurile precreştinismului se celebra pentru cinstirea *începutului* de primăvară şi al lucrărilor agricole. Legătura lui cu Paştele este mai tîrzie, căci este bine ştiut că marile sărbători creştine concentrează în jurul lor vechi datini păgîne ; chiar umblatul *volocebnicilor*, după cum am văzut, nu are o dată bine stabilită la toţi bieloruşii. În unele localităţi el are loc în săptămîna mare, în altele, chiar în zilele de Paşti. Datina, deplasîndu-se în zilele de Paşti, a suferit o puternică influenţă bisericească, căpătînd caracter religios. Şein afirmă

că deosebirea dintre cîntecele *volocebnicilor* și alte alte cîntece de datină constă tocmai în caracterul religios al primelor[470]. Această afirmație, este, fără îndoială, exagerată sau numai aparent îndreptățită, întrucît, trecînd peste unele datini, știm că în colindatul însuși, elementul religios este predominant în colinde și în mod foarte variat. Totuși, cîntecele *volocebnicilor* par uneori și „mai religioase" decît colindele, deoarece chiar cele laice au refrene de origine creștină. În afară de aceasta, conținutul lor este numai aparent religios ; aceasta înseamnă că ele nu au o tematică exclusiv religioasă. Teme strict biblice întîlnim destul de rar, îndeosebi atunci cînd ele cîntă întîmplări din viața lui Isus Hristos, de exemplu : moartea, învierea. Totuși și conținutul multor cîntece *volocebnice*, închinate gospodarului (cele mai numeroase și mai dezvoltate), pare a fi religios. Am văzut cît de frecvent este motivul *invocării sărbătorilor creștine sau a sfinților*, care au o anumită legătură cu muncile agricole, motiv pe care l-am putea numi calendar agrar sau gospodăresc. Pe lîngă aceasta, destul de frecvent este motivul următor : *Dumnezeu și sfinții ară, seamănă sau execută cele mai diferite lucrări pe ogorul gospodarului sau, pur și simplu, îi sporesc recolta și vitele*. Asemenea motive au o înfățișare religios-creștină foarte evidentă, cu toate că originea lor este cu totul de altă natură. Pătrunderea atît de profundă a elementului religios în cîntecele bieloruse ale *volocebnicilor* se explică relativ ușor. Întîi de toate, faptul că această datină, care are loc la începutul primăverii, coincide în timp cu Paștile și se asimilează, în unele regiuni, cu această sărbătoare, ne oferă o cheie în această chestiune. Ar fi fost imposibil ca acest obicei, atît de aproape învecinat cu sărbătorile Paștelui, să nu fi fost influențat de ele, cu atît mai mult cu cît clerul a contribuit la aceasta, încercînd să-l modifice sau să-l înlăture. Strădania clerului de a înlătura acest obicei a durat pînă nu de mult. Astfel, Șein citează relatarea unui învățător de țară care i-a spus că doi prelați au afirmat, cu oarecare mîndrie, că în satul lor *volocebnicii* nu mai umblă ! Probabil, ca urmare a acțiunii conștiente a clerului, s-a născut în Bielorusia un obicei pur religios, similar datinei *volocebnicilor*[472]. Astfel, prin părțile Minskului, „în a doua și a treia zi de Paști, umblă cu felicitări (urări) nu numai *volocebnicii*, ci și *aleluinicii*, cîntînd polonește „Veseli să fim !"[473]. Denumirea acestor colindători

provine de la refrenul religios al cîntecelor lor : „Aleluia !“. Această datină liturgică, trecînd în popor, a influențat, fără îndoială, obiceiul, inițial laic, al *volocebnicilor*, inundîndu-l cu motive religioase de tot felul, atît în formă, cît și în conținut. Printre acestea din urmă sînt, de asemenea, refrene religioase ale volocebnicilor, în special „Aleluia“. Dispunem de dovezi cum că cîntecele *volocebnice* nu numai că au fost influențate de acest obicei liturgic, dar chiar s-au identificat cu el. Deducem aceasta din denumirea *„lalînșciki“* care, pe alocuri, a înlocuit denumirea *volocebnici,* după cum menționează Șpilevski : „În Bielorusia, *lalînșciki* sau *volocebniki* sînt numiți acei oameni care în săptămîna Paștelui umblă noaptea în grup prin sate, cu urări (felicitări)...“ [474]. În unele părți ei se numesc *raleșniki ;* în județul Slonimsk pe *volocebnici* nu-i numesc altfel decît *raleșniki* [475].

Etimologia acestor nume ne-o indică refrenul *Aleluia,* caracteristic cîntecelor *aleluinicilor* și, în același timp, sărbătorilor Paștelui. Ulterior, de la prototipul *Aleluia* s-a format, mai întîi, denumirea cîntecului *lalîn,* iar de la aceasta a apărut numele cîntăreților, *lalînșciki*, de la care, prin disimilarea lui *l* inițial în unele părți, s-a format *raleșnik*. Numai prin această disimilare a apărut cuvîntul *raik* (cutie cu păpuși, purtată de *raleșnici* — un fel de teatru de marionete — în stilul *Vicleimului*) și nu cum crede Șein [476], că : *raleșnik* $\leqslant$ * *raieșnik* $\leqslant$ *raik,* deoarece, în acest caz, nu am putea nici cum explica de unde provine *l* în cuvîntul *raleșnik.* Acest nume, dat *volocebnicilor* sau cîntecelor lor, care provine din *Aleluia,* ne arată clar, fără putință de tăgadă, cum o datină precreștină s-a contaminat cu una creștină, pierzînd numele ei adevărat. Totodată, formele *lalîn, lalînșcik,* deformare forțată a cuvîntului *Aleluia,* ne indică faptul că această contaminare este destul de îndepărtată în timp. Contopirea acestei datini liturgice, care avea loc numai la Paști, cu umblatul *volocebnicilor* dovedește și mai limpede cît de ușor a putut să se transfere acest ultim obicei în zilele de Paști. În felul acesta, înțelegem de ce elementul religios a pătruns atît de adînc în cîntecele *volocebnicilor.* Nu-i mai puțin adevărat, că, dacă am înlătura elementul suprapus pe fondul inițial, care a distrus acest fond, am da la iveală unele reminiscențe de vechi cîntece ale acestei datini. Toate acestea, după cum am rele-

vat și în altă parte, dovedesc că, inițial, umblatul *volocebnicilor* avea un caracter pur agrar. Dar cîntecele acestui obicei au fost supuse nu numai invaziei unor elemente religioase. Într-o perioadă mai veche s-a exercitat o altă mare influență, din partea colindelor, care a contribuit la modificarea și mai accentuată a datinii *volocebnicilor*. De aceea, datina volocebnicilor ni se înfățișează acum ca un simplu transfer al colindatului de la Crăciun în zilele de Paști. Din această cauză, în momentul de față ne este greu să deosebim, fără riscul de a greși, ceea ce făcea parte inițial din datina *volocebnicilor* de ceea ce aparținea colindatului.

Obiceiul acesta, în forma în care se cunoaște astăzi la bieloruși, prezintă în continuare un interesant tip de influență reciprocă și amestec a două datini distincte. Cercetarea diferitelor straturi, care s-au suprapus și s-au întrepătruns în datina bielorusă, a fost indispensabilă în dezvăluirea anumitor caracteristici primare, pentru a le deosebi pe acestea de alte elemente străine preluate de aiurea.

C. Șciodrovanie la slavii de nord — rămășiță a unei datini agrare vechi slave

Cel mai real folos care decurge din analiza datinii studiate este faptul că ea ne ajută să reconstituim obiceiul *volocebnicilor* la vechii slavi, dispărut astăzi ca obicei de primăvară la popoarele slave, în afară de bieloruși. Am afirmat la începutul capitolului precedent că această datină este veche slavă, peste care s-a suprapus colindatul de tip roman, preluat de către slavi. Totuși, procesul de contaminare pe care l-am urmărit în obiceiul *volocebnicilor* nu are nimic comun cu procesul contaminării dintre colindatul roman și aceeași datină la vechii slavi. Ultimul proces este un fenomen general slav care depășește chiar granițele etnografice slave, în timp ce primul este un fenomen local, mai tîrziu care, chiar dacă în cea mai mare parte are loc pe baza aceleiași analogii, poate numai într-o măsură mică să ne explice procesul contopirii datinei romane cu obiceiul autohton slav. Totodată, o-

biceiul bielorus al *volocebnicilor* ne prezintă fenomenul transferării colindelor din iarnă în primăvară, în timp ce în perioada *slavă comună* avem a face cu un fenomen invers, de transferare a elementelor datinei *volocebnicilor* în colindat, adică, din primăvară în iarnă. Colindatul la slavi, după cum am amintit şi în altă parte, a fost preluat iniţial împreună cu data la care se ceremonia la romani, adică iarna, în perioada Calendelor din ianuarie. Această sărbătoare romană a fost şi ea preluată de slavi. În felul acesta, a fost o vreme cînd la slavi Anul nou avea două date : cea veche, populară, de la începutul primăverii, cînd se practica datina *volocebnicilor*, şi Anul nou, Calendele din ianuarie, împreună cu care slavii au împrumutat şi colindatul. Datorită marii popularităţi a Calendelor romane, pe de o parte, şi a creştinării, pe de altă parte, care consfinţeşte caracterul de An nou al Calendelor prin introducerea Crăciunului cu aceeaşi semnificaţie, sărbătorile de iarnă ies victorioase în lupta cu Anul nou de primăvară. Întrucît Calendele devin Anul nou principal la slavi, iar Anul nou de primăvară nu a putut să dispară dintr-o dată, datinele legate de vechiul An nou s-au transferat în mod natural la data celui recent împrumutat. În felul acesta ceremonialul agrar de primăvară al *volocebnicilor* a trecut în iarnă, la 1 ianuarie, zi care, cu timpul, a devenit şi la slavi singura dată a Anului nou. Denumirea iniţială a datinei trece în uitare. Uneori ea primeşte denumirea de la sărbătorile în legătură cu care se desfăşoară. Astfel, la ucraineni, cîntecele *volocebnice* ale vechiului obicei slav, transferate la Anul nou, capătă denumirea de *şcedrivek*, de la seara ce precede Anul nou, cunoscută aproape la toţi ucrainenii sub numele de *şcedrii vecir* sau *bohatii vecir*. La bieloruşi, cu toate că nu sînt atît de răspîndite ca la ucraineni şi se întîlnesc numai în zonele învecinate cu ultimii, aceste cîntece au primit aceeaşi denumire şi se cîntă la *sciadruh*[477], adică în noaptea de Anul nou. *Şceodrovanie* la bieloruşi poate fi un împrumut recent de la ucraineni. La poloni, de asemenea, este cunoscută sub denumirea de *szczodrówka*, care înseamnă un anumit gen de colinde cîntate mai ales în ajun de Bobotează sau chiar în ziua de Bobotează[478], şi, mult mai rar, în ziua de Sf. Ioan Botezătorul[479]. La ei, ziua *szczodry* sau seara *szczodry* înseamnă, de obicei, ajunul Bobotezei[480]. Totuşi, în unele zone ale Poloniei, *scodraki* sau *scodracarze* umblă în ajunul Anului

nou[481], ca și la ucraineni, dar și la aceștia din urmă, în zonele învecinate cu polonii, *șciodrovki* se cîntă în seara de 5 ianuarie, iar ajunul Iordanului se numește seară *șcedrii* sau *bohatii*[482]. Slovacii numesc *štedrý večer*[483], noaptea de 24 spre 25 decembrie. Această instabilitate a datei pentru *șciodri vecer* la slavii de nord nu ne poate deruta. Inițial, această denumire era în legătură cu Anul nou ; astfel se numea cînd ajunul Crăciunului, cînd ajunul Anului nou, cînd ajunul Bobotezei. Aceasta nu e de mirare, căci, după cum am arătat în altă parte, fiecare dintre aceste sărbători a avut sau are semnificația de An nou, și ca urmare a instabilității Crăciunului care se sărbătorea inițial la 6 ianuarie, iar apoi pe 25 decembrie. La polonezii din Radomsko, prin *szczodredni* se înțelege intervalul de la Anul nou pînă la Bobotează[484].

O altă dovadă, care sprijină și mai grăitor afirmația noastră, este faptul că în Polonia populația din regiunea Rzeszów îi numește pe interpreții *szczodrowki*-lor *nowolatniki*[485] sau *scodraki*. Considerăm aceste cîntece, legate strîns prin particularitățile lor de Anul nou, o continuare a vechii datini slave a *volocebnicilor*. Forma în care apare această datină astăzi la bieloruși și la poloni nu ne dă nici cea mai îndepărtată imagine a vechilor cîntece *volocebnice*, căci ele au fost supuse unor radicale modificări. Datina veche slavă agrară, transferată de la începutul primăverii — iarna, ca urmare a schimbării calendarului și a asimilării Anului nou la Calendele din ianuarie, se întîlnește cu colindatul roman care, după toate probabilitățile, s-a stabilit acum în zilele Crăciunului. În orice caz, fie că aceste două datini aveau la început loc în aceleași zile și abia mai tîrziu s-au separat, astfel încît una se ceremonia la Crăciun și alta la 1 ianuarie, fie că —lucru mai puțin probabil — fiecare din ele aveau o dată aparte, ca în zilele noastre, este un fapt sigur că datina colindatului se celebra la un interval de cîteva zile de la datina slavă, transferată la Anul nou. Această vecinătate, pe de o parte, cît și similitudinea izbitoare de trăsături, mai ales caracterul agrar, pe de altă parte, permit trecerea cu mare ușurință a motivelor de la o datină la alta. Acest schimb reciproc de componente merge atît de departe, încît în ambele obiceiuri, chiar dacă nu s-au contopit într-atît încît să capete o singură denumire, nu mai putem deosebi astăzi colindele de *scedrivki* atît din punctul de vedere al formei, cît și al conți-

nutului. Aceleași motive, aceleași tipuri, același spirit. Granițele dintre ele s-au șters complet și numai denumirile lor specifice — *colinde* și *șcedrivki* — ne arată că inițial se deosebeau una de alta. Colindele se folosesc drept *șcedrivki* și invers. Iată ce afirmă despre aceasta un remarcabil culegător de folclor ucrainean, în introducerea la o culegere de *colinde și șcedrivki,* cuprinse în două părți distincte : „Cele două categorii propuse aici — *colinde* și *șcedrivki* — nu sînt delimitate tranșant. Aceasta pentru că uneori cîntecul care într-o localitate se cîntă drept colind, în alta se folosește drept *șcedrivka* la Anul nou ; în alte localități nu se colindă la Crăciun, dar se umblă cu *șcedrivka* la Anul nou și de aceea poate colindele se cîntă la Anul nou ca niște *șcedrivki*. În consecință, nu întotdeauna e ușor să deosebești colindele de *șcedrivki*"[486]. De aceea, mulți culegători nu mai încearcă să le deosebească, ci le dau la un loc[487]. Singura deosebire dintre *colinde* și *șcedrivki* constă în formă. Astfel, refrenul de *șcedrivka* sună : *dobrii vecior, șcedrii vecior* (bună seara, seară șcedrii), uneori adăugîndu-se : *dobrim liudeam na zdorovle !* (în sănătatea oamenilor buni). Acest refren, caracteristic pentru *șcedrivki* la *guralii* (muntenii) subcarpatici este folosit ca refren de colind, în loc de *Sfîntă seară* sau *Dă Doamne !*[488].

O altă deosebire, mai puțin importantă, este relevată de urările finale, în care uneori este amintit Sfîntul Vasile. De exemplu :

— Gospodarule, noi te cinstim,
Te felicităm cu ocazia lui Sf. Vasile...[489]

Asemenea motive formale se folosesc pentru adaptarea colindelor la *șcedrivki*, care constă numai în simpla adăugare a motivelor la oricare colind[490]. *Șcedrivki* nu au melodia lor proprie. Polonii, de asemenea, confundă *șcedrovka* cu colindul. În general, cîntecele interpreților de *șcedrovki* nu au o denumire specială ; deseori ele se numesc colinde. În felul acesta, la bieloruși, acolo unde se întîlnește datina *șcedrovanie*, cîntecele respective se numesc, în majoritatea cazurilor, colinde[491]. De aici rezultă că *șcedrovki*-le se confundă complet cu *colindele*. La slavii de sud, datina veche slavă nu a lăsat nici o reminiscență vizibilă, ea dispărînd aproape fără urmă, fiind asimilată de datina colindatului și, de aceea, nu putem urmări transferul sau înlocuirea vechiului obicei al *vo-*

locevbnicilor cu obiceiul colindatului. De aceea, trebuie să ne servim, în primul rînd, de materialul aflat la slavii de nord, mai ales la ucraineni și bieloruși. În ciuda contopirii complete a colindelor cu *șcedrovki*-le la slavii de nord, caracterul agrar al celor din urmă, care, inițial, a fost, fără îndoială, elementul lor fundamental, nu s-a șters. La o analiză atentă, se dezvăluie preferința pe care o avea poporul pentru motivele agrare. Apariția lui Dumnezeu și a sfinților în muncile gospodărești este unul din motivele cele mai vechi ale *șcedrovki*-lor, de la care a trecut, ulterior, în colinde. De obicei, de acesta se leagă un alt motiv, cel al *rodului îmbelșugat*. Am analizat aceste motive atunci cînd am caracterizat cîntecele *volocebnicilor*.

Interesant este faptul că, la poloni, *szczodraczniky* (interpreții *șcedrovki*-lor) întotdeauna cîntă colinde cu motive agrare :

Fericire, sănătate în acest An nou,
Să rodească grîul și mazărea,
Secara, meiul și toate celelalte,
Pentru ca dumneavoastră să nu mergeți desculț.
Scodraki și din alte bucate,
Frumoasa, buna stăpînă să ne dea și nouă...[492]

Alte variante încep cu rugămintea pentru *szczodraki* (daruri speciale din aluat) :

Pentru sănătate, pentru fericire în acest An nou,
Am aflat de la alții că ați copt *szczodraki*,

iar după ce primesc darurile, li se urează :

Cartofii — cît butucul !
Secara — cît căușul !
Ovăzul — cît cățelul !
Iar grîul — cît mănușa !
Meiul — cît ionatanul !
Iar bobul — cît cupa...[493]

Strînsa legătură a cîntecelor *szczodroczniki*-lor cu succesul în muncile agricole se vede și din faptul că ele se folosesc ca formule în practicile magice și gospodărești cu scop agrar. De Anul nou, argatul, dacă se scoală primul, bate cu o nuia în plapumă, trezind pe ceilalți, apoi scoate, adică alege cîtiva snopi din stog, zicînd :

Laudă lui Isus Hristos în acest An nou !
Ați copt colaci, *scodracki*...

Clăile din cîmp — în grajduri snopi au adus !
Scoate-ți clăile-n cîmp,
Ca nimic să nu rămînă-n grajd.
Rodește, grîule, și tu, secară,
Ca în acest An nou totul să rodească :
Cartofii, varza și bobul,
Ca să nu fie foamete ! [494]

Un alt motiv agrar, pe care l-am întîlnit în colindele polone și ucrainene — *Dumnezeu îi prezice gospodarului o bogată recoltă din toate culturile* — astfel ne apare la granița dintre aceste două popoare :

— Doamne-ajută [495], gospodarule, în această casă !
Ne-a trimis aici chiar Domnul Isus să-ți urăm
O sută de clăi de secară pe ogor !
Dă Doamne, dă Doamne fericire, sănătate în această casă !
Doamne-ajută, gospodino, în această casă !
O sută de clăi de mazăre să-ți odească ogorul !
Doamne-ajută, gospodarule, să-ți rodească
O sută de clăi de grîu... in, mei, cînepă... [496]

În sfîrșit, în colindele *szczodraczniki*-lor întîlnim împletirea elementelor agrare cu cele păstorești :

Binecuvîntează, Doamne,
În grajd și în casă
Și caii și boii ;
Și podul și ocolul.
Dă-le, Doamne,
Pe cîmp rod bogat,
Pline poduri, pline,
Pînă sus cu grîne ;
V-a dat Domnul pîine
Din înaltul cer
Și nouă, colindătorilor,
Colindă să v-aducem... [497]

Vedem deci că la poloni, în acest tip de colinde, predomină *urarea directă ;* la ucraineni însă, tipul *urării împlinite,* cu toate că nu lipsește nici tipul direct, mai ales în *șcedrivki*-le de copii :

Șcedrii vecir, domnule gospodar,
Păzească-ți Domnul bunurile tale,
Păzește, Doamne, de orice nenorocire,
Pentru ca curtea să aibă fericire [498],

sau în altele, unde urările se împletesc cu rugămintea de dar :

Şcedrik, vedrik,
Daţi-ne-un covrig ![499]

Este greu să definim formele pe care le-au avut iniţial *şcedrivki*-le, deoarece, de pildă, tipul *urării împlinite*, foarte răspîndit la ucraineni, unde se întîlneşte chiar şi în *şcedrivki*-le *de copii*, a putut fi împrumutat din colinde care, ulterior, se identificau cu *şcedrivki*. Acest lucru nu are o importanţă prea mare pentru problema în discuţie. Pe baza spuselor de mai sus, am dori să stabilim o singură chestiune sigură : actualele *şceodrivki* la ucraineni şi bieloruşi, cît şi aceleaşi cîntece la poloni, au fost la origine nişte cîntece care însoţeau o oarecare datină agrară. Această datină nu este altceva decît obiceiul *volocebnicilor*, deplasat din primăvară la Anul nou roman de iarnă, preluat de către slavi. Numele iniţial al acestei datini a dispărut şi în locul lui a apărut altul, derivat de la sărbătoarea cînd se celebra.

D. Umblatul cu pluguşorul la români. Compararea lui cu şciodrovanie şi cu datina volocebnicilor

Trecem acum la români. La ei întîlnim, pe lîngă colindele de Crăciun, un obicei agrar pe care nu-l aflăm la nici unul dintre popoarele slave. Acesta este datina *pluguşorului* sau *plugurelului*, care, după cum ne spune şi denumirea însăşi, are ca obiect exclusiv agricultura. *Pluguşorul* se ceremoniază în ajunul Anului nou, ziua sau noaptea. Această datină este alcătuită dintr-un scenariu, despre care am vorbit în altă parte, reprezentînd aratul în modul cel mai sugestiv (flăcăii trag un plug, pocnesc din bice, clopotele boilor sună etc. etc.), şi dintr-un colind lung, care, de obicei, are cîteva sute de versuri. *Pluguşorul*, în prezent, este mult mai răspîndit în România decît *colindele de Crăciun*. În timp ce în unele regiuni colindele au dispărut şi au cedat locul *cîntecelor de stea* (nişte colinde religioase care se cîntă în timpul umblatu-

lui *cu steaua*), *plugușorul* este prezent peste tot și nu există așezare locuită de români unde să nu se practice. Cu *plugușorul* umblă toți, începînd cu cei mai mici copii și pînă la flăcăi, iar dintre oamenii maturi, umblă, indiferent de vîrstă, oamenii săraci și, mai ales, țiganii. A merge cu *plugul* înseamnă a interpreta un scenariu agrar, dacă nu în întregime, măcar elementele lui mai caracteristice, și, totodată, a declama un colind numit, de asemenea, *plugușor* sau *plugurel*. Tocmai faptul că se recită este o caracteristică prin care *plugușorul* se deosebește de colinde. Scenariul agrar este, cum e și firesc, mult mai complicat atunci cînd colindătorii sînt maturi. Copiii mici se limitează la sunatul clopoțeilor și pocnitul din bice ; flăcăii însă îl execută în întregime. Cu excepția copiilor mici, colindătorii formează un grup întreg, iar numărul membrilor este variabil. De obicei flăcăii formează grupul cel mai numeros, căci, pentru interpretarea întregului scenariu, sînt necesari actori speciali pentru fiecare motiv în parte. O parte din acest grup o alcătuiesc *colindătorii propriu-ziși,* al căror rol constă în rostirea *colindului*. Iată cum se desfășoară scenariul plugușorului : cel mai bun cunoscător al colindului (plugușorul), care are un talent deosebit de a declama, rostește succesiv strofele iar după fiecare strofă se adresează colindătorilor, care, la porunca lui, strigă în cor un refren format din strigări folosite la mînatul boilor care ară. Acest colindător dotat, declamatorul plugușorului, se bucură de stima celorlalți și de autoritate față de ei, iar în datina colindatului îi corespunde șeful colindătorilor. Colindul *plugușorul* evocă istoria cultivării pămîntului (ogorului), exclusiv cu grîu. În partea lui epică, colindul prezintă toate muncile agricole : aratul, semănatul grîului, seceratul, legatul snopilor, treieratul, măcinatul și, la sfîrșit, coacerea pîinii. Spre regretul nostru, nu putem reda aici *plugușorul* românesc, deoarece este prea lung — uneori are peste 500 de versuri — și ar ocupa prea mult spațiu. În orația *plugușorului* se observă o asemănare uimitoare atît cu *scedrivki*-le, cît și cu acele colinde care tratează teme agrare, în special la slavii de nord. Să luăm, spre ilustrare, cîteva exemple. Astfel, motivul *recoltelor bogate* apare constant în orația *plugușorului,* motiv pe care îl găsim și la slavi sub cele mai variate ipostaze. O ipostază de tipul *plugușorului* românesc este foarte răspîndită la ucraineni, și anume : gospodarul cheamă slugile și le poruncește să scoată

boii din ocol, să-i înjuge la plug și să plece la cîmp, la arat și semănat :

Secară și grîu și tot felul de grîne...

Grîul crește frumos, sau, după cum spune colindul ucrainean,

Ne-a rodit ca liniștita Dunăre... [500]

Gospodarul adună sute de secerători, numai flăcăi și fete :

...Oi, secerători am adunat,
Șapte sute de tineri la secerat
Și șapte sute de fete la legat [501].

După seceriș, urmează căratul grîului la arie cu care atît de numeroase, încît par niște nori negri. Din grîul legat, gospodarul clădește stoguri înalte cît munții [502]. După cum se vede, colindul ucrainean are aceeași formă a motivului ca și *plugușorul*. Este povestea cultivării pămîntului, cu specificarea fiecărei munci : aratul, semănatul, seceratul — și toate acestea legate de grîu. Uneori întîlnim și detalii analoage. La români, gospodarul, de asemenea, adună slugile, le poruncește să înjuge boii și să iasă la cîmp :

Din bucium a buciumat,
Slugile și-a adunat,
Slugilor porunc-a dat,
La ocol d-au alergat
Ș-au scos doisprezece boi
Dintre cei mai buni de soi [503].

Urmează apoi descrierea grîului minunat, descriere care la ucraineni sună cam așa :

Să fie paiul ca trestia,
Iar spicul cît blinelele... [504],

sau, în altă parte :

Să fie secara ca peria
Și grîul ca trestia... [505]

La români, *plugușorul* se servește de aceleași comparații :

În pai ca trestia,
În spic ca vrabia,
Și-n bob ca mazărea [506].

La fel sînt şi comparaţiile care indică belşugul recoltei :

Snopii mulţi ca ploaia,
Clăile ca stelele...[507].

iar în *pluguşor* :

Snopii ca dropiile,
Clăile ca stelele.[508]

Episodul adunării multor băieţi şi fete în cîmp, la secerat, este, de asemenea, comun ambelor serii. Un alt motiv agrar, foarte răspîndit în colinde şi în *şcedrivki*-le ucrainene, ca şi în colindele bieloruse de altfel, nelipsit şi în *pluguşor*, este *glorificarea boilor şi a plugului gospodarului*. Iată un colind ucrainean : gospodarul, trezit de glasul cucului, merge la cîmp, unde servitorii lui ară :

Scoală-te dimineaţa,
Spală-ţi faţa albă,
Oi, şi vino
Pînă la grajdul cel nou,
Oi, şi-ţi alege
Un cal corb,
Oi, şi mergi
Pe cîmpul deschis !
Pe cîmpul deschis
Ai tăi ară,
Ai tăi ară,
Numai tineri !
Boii tăi,
Tot cudalbi,
Jugul tău,
E din fag,
Oi, plugul tău
Fie din aur !
Brăzdarul tău
E tot din aramă,
Căruţa ta
E de preţ,
Policioarele tale
Toate-s din argint,
Pernele pe care stai
Toate-s de mătase.[509]

La români, eroul încalecă un cal cu şaua de aur, cu frîul de mătase şi iese în cîmp, unde oamenii lui lucrează, iar boii sînt voinici :

Boi, bourei,
În coadă codălbei,
În frunte ţintăţei,
Mici de statură,
Buni de trăsură,
Cu coarnele belciugate,
Cu aur suflate ![510]

Colindele ucrainene-bulgăreşti-româneşti, în special cele *de fereastră*, care se adresează tuturor celor din casă, prezentîndu-l pe fiecare la lucru, ni-l arată pe gospodar la o anumită muncă agricolă. El se află, de exemplu, în hambar şi

„vîntură grîul“, iar gospodina „coace colaci“ [511]. Același lucru îl întîlnim și în *plugușor*. Motive similare agrare apar și în colindele poloneze, și anume în tipul unde e vorba despre aratul ogorului de către Dumnezeu și sfinți ; ele însă nu sînt atît de numeroase și nici atît de izbitoare ca în colindele bieloruse. După cum se vede, asemănarea dintre *șcedrivka* ucraineană-bielorusă cu motive agrare și *plugușor* nu se manifestă numai în trăsăturile lor generale, ci, uneori, merge mult mai departe, pînă la identitate de detalii chiar. Deosebirea constă în faptul că în plugușor cadrul epic este incomparabil mai larg. În el întîlnim nu numai anumite munci agricole, care lipsesc complet la ucraineni și bieloruși, cum ar fi treieratul, măcinatul și coacerea pîinii, dar, în același timp, fiecare muncă în parte este mult mai pe larg descrisă și fiecare dintre ele este mult mai completă. Pe lîngă aceasta, în colindele ucrainene-bieloruse elementul epic este destul de slab, aici predominînd elementul descriptiv. În schimb, în plugușor nu lipsește nici elementul descriptiv, dar el este subordonat celui epic. Există numai deosebiri de formă, conținutul lor fiind același. Aceste asemănări nu sînt întîmplătoare, ci ele indică izvorul comun al *plugușorului* românesc, pe de o parte, și al *șcedrivki*-lor și colindelor ucrainene-bieloruse, pe de altă parte. Colindele ucrainene au împrumutat aceste motive din *șcedrivki* și de aceea, după cum am mai afirmat, ar trebui să vorbim numai despre *șcedrivki* și *plugușor*. *Șcedrivki*-le, în faza lor inițială, aveau, cu siguranță, prin contaminarea lor cu colindele, aceeași înfățișare agrară ca și plugușorul românesc, adică tratau același motiv în forme destul de asemănătoare. Din diferite imagini fragmentare, ori reminiscențe, care s-au păstrat în colindele și *șcedrivki*-le actuale, se poate reconstitui destul de exact imaginea generală a tipului arhaic de *șcedrivki*. În acest sens ne ajută foarte mult *plugușorul* românesc. După cum rezultă din analiza de mai sus și din coincidența datei la care se celebrează *șcedrivki*-le, la ucraineni, și *plugușorul* la români — în ajunul Anului nou — inițial, aceste două obiceiuri constituiau una și aceeași datină agrară, celebrată de vechii slavi, de la care a trecut apoi și la români, unde a primit o denumire specifică și s-a dezvoltat independent. Dispunem de dovezi cum că *șcedrovanie* avea același scenariu cunoscut din *plugușorul* românesc. Astfel, la ucrainenii din Galiția, în ajunul Anului nou, sau chiar în ziua de

Anul nou, colindătorii trag după ei un plug[512], simulînd aratul și semănatul. „În ținutul Ciortkov, seara, în ajunul Anului nou, se umblă pe la case cu plugul, imitînd pe cei ce ară și aruncînd boabe de ovăz și porumb..." [513]. Acest scenariu, fiind pe cale de dispariție, nu este atît de complex ca la români și nu-l practică toți oamenii, în toate zonele, cum se întîmplă la români. Cu toate acestea, datina este una și aceeași. Fiind interpretat la Anul nou, adică atunci cînd la ucraineni se umblă cu *șcedrivka*, scenariul s-a contopit, cum era și firesc, cu *șcedrovanie*. De multe ori acest scenariu se adaugă la alte genuri de colinde de Anul nou, de exemplu, *Malanka*, colindă care adesea se leagă de *șcedrovanie*, întrucît grupul de mascați și colindători ce umblă cu *Malanka* preferă să cînte, mai ales, *șcedrivki*. În orice caz, chiar dacă obiceiul *Malanka* nu a avut inițial nimic comun cu *șcedrovanie*, nu putem trece cu vederea faptul că cele mai specifice colinde ale obiceiului *Malanka* includ, de asemenea, elemente agrare. Astfel, cîntecele care vizează măștile principale — *Malanka* și *Vasilcik* — pun față în față lenea Malankăi, căreia îi place să bea, cu hărnicia lui Vasilcik și le tratează în chip umoristic în legătură cu muncile agricole. Iată dialogul dintre colindători și Vasilek, pe tema lenei de care dă dovadă Malanka. În el putem distinge motive agrare:

— Oi, Vasilek, Vasilcik,
O iubești pe Malanka ?
— Cum s-o iubesc pe Malanka,
Dacă nu-i place să muncească ?
Vasilek are o sută de clăi,
Iar Malanka doar un snop !
Vasilek seceră de zor,
Iar Malanka bea întruna...
Oamenii merg la secerat,
Malanka umblă după bere,
Oamenii merg cu secerile,
Malanka cu paharele... [514]

În treacăt fie spus, *Malanka* nu este un obicei de iarnă, ci de primăvară, după cum rezultă din conținutul cîntecelor care vorbesc numai despre persoana Malankăi. Ele povestesc cum eroina paște rațele pe malul unui rîu, de cele mai multe ori pe Nistru, și, udîndu-și șorțul în apă, roagă vîntul să înceapă a sufla ca să-i i-l usuce etc. [515] Aceasta ne arată că este vorba de vară, cînd înverzesc luncile. Probabil, inițial, *Malanka* era o datină legată de începutul primăverii, și anume, de topirea zăpezii și revărsarea rîurilor. Această datină avea drept scop chemarea vînturilor calde, care să usuce cît mai repede

pămîntul și să grăbească începutul muncilor agricole, ceea ce rezultă din invocația adresată vîntului. Prin urmare, acest obicei are la bază elemente agrare și inițial, se celebra, la vechii slavi, în perioada Anului nou de primăvară. În caz contrar nu ne putem explica de ce, în momentul de față, îl întîlnim la Anul nou. Numele *Malanka* este dat personajului principal și, de aici, și denumirea datinii. El derivă de la ziua cînd se cîntă acest gen de colinde, adică de Sfînta Melania (31 decembrie), iar celălalt personaj, Vasilcik, provine de la ziua de Sfîntul Vasile (1 ianuarie). Cu excepția numelor personajelor, această datină nu are nici o legătură cu creștinismul sau cu religia.

Revenind la scenariul *plugușorului*, de la care ne-am abătut puțin din cauza acestei digresiuni, menționăm că el a existat cu siguranță și la poloni. Considerăm că tradiția poloneză, care apare în unele regiuni, de a așeza sub masa de ajun anumite părți ale plugului, de obicei brăzdarul, constituie o urmă ștearsă a unui scenariu agrar, care, dispărînd, a lăsat numai asemenea reminiscențe. O urmă mai clară a scenariului s-a păstrat la poloni în obiceiul semănatului în ziua de Sfîntul Ștefan. Oamenii nu numai că se seamănă reciproc în biserică ci, în zorii zilei, copiii încep să umble *cu semănatul*[516]. Faptul că în prezent uneori semănatul este însoțit de urări ale *șciodraciniki*-lor dovedește că acest obicei nu are nimic comun cu interpretarea religioasă care i se dă, ci că este o rămășiță a unui obicei agrar de Anul nou. Copii mai mici, intrînd în casă, seamănă pe ai casei, pe gospodar și gospodină, cu ovăz amestecat cu nipralǎ sau mazăre, zicînd :

> Fericire, sănătate, de acest Sfînt Ștefan,
> Să vă rodească cartofii cît buturuga,
> Mazărea cît talpa
> Și toate celelalte, și secara și meiul,
> Ca să nu mergeți desculț...[517]

Este evident că în primul vers al *șciodraciniki*-lor, atît de bine cunoscut, s-a înlocuit expresia „de Anul nou“ cu „de acest Sf. Ștefan“. Această practică agrară o întîlnim și la ucraineni, chiar mult mai frecvent decît umblatul cu plugul. Astfel, în ziua de Anul nou, dis-de-dimineață, înainte de apariția zorilor,

are loc *semănatul*.[518] Copiii umblă prin sat, semănînd pe gospodari şi zicînd :

> ...Seamănă-te şi creşti
> Grîu şi secară
> Şi toate grînele...[519]

Aici avem de a face, desigur, cu aceeaşi practică agrară, ca şi cea pe care o urmărim, *semănatul*. Cu toate că în cele mai vechi timpuri semănatul era, cu siguranţă, numai o parte a scenariului agrar, s-a desprins de mult de el, căci şi la români, unde această practică s-a păstrat perfect, ea s-a scindat în două părţi. O parte are loc în ajunul Anului nou, cînd se umblă cu *pluguşorul*, o simulare a aratului, iar cealaltă, *semănatul*, are loc chiar în ziua Anului nou. Prima parte a scenariului este cea mai complicată, cea mai încărcată de elemente dramatice, şi, de aceea, implică o bună organizare, mai ales cînd e vorba de colindători maturi. A doua parte este mult mai simplă şi de aceea este rezervată copiilor şi chiar fetiţelor mici ; la români acesta e singurul colindat accesibil fetiţelor. Colindătorii, ca şi la ucraineni sau poloni, pornesc de cu noapte fiindcă cel mai de efect semănat şi cel mai bine răsplătit e atunci cînd gazdele sînt în pat. Odată cu semănarea, colindătorii spun scurte formule ca : „Sănătatea noului an şi la anul cu sănătate !"[520], din care se vede că *semănatul* desprins de restul scenariului agrar şi executîndu-se la Anul nou a căpătat cu timpul alt sens, totuşi, nici cel primitiv agrar n-a dispărut din conştiinţa colindătorilor, care spun că în ziua de ajun, cînd a umblat cu pluguşorul, au arat, iar în dimineaţa Anului nou seamănă ceea ce au arat. La origine însă, aratul şi semănatul vor fi fost întrunite într-un singur scenariu însoţitor al datinei agrare.

Prin urmare, *şcedrovanie*, în trecut, înainte de a se confunda cu colindatul, aveau acelaşi scenariu ca şi *pluguşorul* românesc. Dintre *şcedrivki*-le curat agrare ce se cîntă de colindătorii care tîrăsc cu ei plugul, o remarcăm pe următoarea :

> *Hei, hei,*
> — De ce dormi, nu auzi, pane gospodare,
> Au venit să are în jurul casei tale !

Hei, hei,
Doi piţigoi într-un car,
Două vrăjitoare în faţă,
Două găinuşe la jug,

sau, încă, mai dezvoltat :

Şi s-a apucat vrăjitoarea
Pe urma plugului să meargă,
Iar lupul cel sur
Pe boi îi mînă,
Iepuraşul, coadă bearcă,
Pe cei din faţă îi conduce,
Iar vulpişoara, Paraschiţa,
Prînzul că-l aduce [521].

Acest curios motiv pare a fi în strînsă legătură cu unele măşti ce însoţesc de obicei scenariul agrar — anume cele cu chip de animale şi păsări. La ucraineni avem şi travestirea în chip de urs, care, foarte probabil, trebuie identificat cu motivul *urşilor înjugaţi la plug,* despre care vorbeşte citata *şcedrivka.* Motivul în chestiune, însă, indiferent de originea lui, e foarte interesant, fiindcă nu apare numai la ucraineni, ci şi aiurea, în colinde specific agrare. Astfel, la români e foarte cunoscut în pluguşor, adesea şi în *urarea turtei,* motivul *animalelor care iau parte la diferite munci agricole,* de cele mai multe ori din acelea pe care numai omul le poate îndeplini. Astfel, caii, în afară de treierat, care cade în sarcina lor, vîntură grîu, îl toarnă în saci etc. :

...Cu cozile felezuia,
Pe nări vînt trăgea,
De colb îl alegea ;
Cu urechile-n sac îl punea,
De nici căuş nu-i trebuia... [522]

Alteori, aflăm şi alte animale şi păsări („gîşte-mbrobodite, raţe potcovite..."). Acelaşi motiv însă apare foarte dezvoltat în colindele cu subiecte agrare la moravi :

Pe ogor o cioară pestriţă ară,
Vulpoiul dă cu plugul,
Iepuraşul boroneşte,
Veveriţa seceră,
Ursul leagă snopul,
Berbecul sare şi snopul în car îl urcă,
Jderul se aburcă
Pînă la hambar să-l ducă [523].

Acest motiv, atît de caracteristic și legat exclusiv de datina cu scenariul agrar la români și ucraineni, aflîndu-se la moravi, ne atestă că și în această parte de apus a slavonimei (slovaci, moravi, cehi), unde materialul privitor la chestiunea ce urmărim aici este foarte sărac, a existat o datină agrară în același ciclu cu *scedrovanie* și *plugușorul* și cu același scenariu. La ruși, de asemenea, a existat la sărbătorile de iarnă o datină pur agrară, atestată pe la jumătatea secolului al XVII-lea, într-un decret al țarului Alexei Mihailovici, sub anul 1649: „La Moscova, înainte de asta, în seara Crăciunului, mulți oameni spuneau colinde și *usen* iar în seara Anului nou spuneau *(klikali)* plugul..." [524]. Această datină fiind complet dispărută la ruși, încă de demult, n-am putea spune nimic precis de modul cum se prezenta, căci alte știri documentare ori descrieri ale ei ne lipsesc cu totul. Totuși, chiar numai din aceste două cuvinte cu care e caracterizată datina în edictul împărătesc, putem face deducții importante: cuvîntul *plug* ne mărturisește că datina era însoțită de scenariul agrar, iar *klikali* ne arată că versurile colindătorilor nu erau cîntate, ci *declamate* (deși același cuvînt e aplicat și pentru colinde, despre care e mai greu de susținut același lucru), deci întocmai ca și *plugușorul*. Prin urmare, ni-i permis a afirma cu siguranță că datina rusă despre care vorbește ucazul țarului Alexei Mihailovici nu poate fi alta decît o datină agrară de tipul *plugușorului* și *scedrovaniei* și avînd aceeași origine ca și ele. Iată dar cum *plugușorul*, la români, *scedrovanie*, la ucraineni și poloni, datina *strigării plugului*, la ruși, *volocebnîia*, la bieloruși, sînt azi, la diferite aceste popoare, variantele uneia și aceleiași datine agrare cultivate de vechii slavi. Simplu scenariul agrar, însă, despre care a fost vorba mai sus, nu e nicidecum ceva specific slav. Îl aflăm, după cum am arătat aiurea, la mai toate popoarele Europei și, foarte probabil, și ei îl vor fi adoptat de la vreunul din popoarele vecine, însă celelalte elemente din datină și, în rîndul întîi, colindele agrare sînt la origine măcar într-o bună parte creațiune slavă. Iată de ce la ceilalți slavi — în special la cei sudici — unde aflăm scenariul agrar foarte adesea izolat de sărbătorile Crăciunului și neînsoțit de urări aparte, încă nu ne putem grăbi cu concluzia că în el trebuie să vedem datina agrară a vechilor slavi. Astfel, îl aflăm la slovenții din Carintia, în timpul Carnavalului, de asemenea mai

slab reprezentat, și la sîrbo-croați. Îl aflăm și la bulgari, tot în acea perioadă, asociat cu măștile. Așa-numiții kukieri, travestiți ca animale cu coarne, avînd cojocul întors pe dos, clopote la brîu, tîrăsc plugul după ei arînd și semănînd. Dacă aici nu aflăm colinde agrare însoțitoare, de tipul celor cercetate la slavii nordici și români, spre a putea ajunge la deducții satisfăcătoare în favoarea ipotezei ce voim a verifica și susține, totuși, vom găsi la altă dată, depărtată de cea la care are loc scenariul și urarea agrară de tipul *plugușorului*, alte elemente ce ne vor furniza dovezile ce căutăm și anume, la bulgari în special. Dar pentru aceasta trebuie să ne întoarcem iar la datina colindatului.

E. Urări de mulțumire pentru colaci la români și slavi

(Filiație genetică)

Diferența cea mare de azi dintre *șcedrivki*-le ucrainene și *plugușorul* românesc a rezultat din faptul că la ucraineni *șcedrivki*-le s-au contaminat cu colindele, pe cînd la români *plugușorul* a rămas în trăsături generale același, tocmai din pricină că nu a suferit această contaminație. În adevăr, la români, *plugușorul* a rămas o datină cu totul deosebită de colindatul Crăciunului și deși nu s-ar putea susține că orice comunicare dintre ele a lipsit, totuși ea a avut loc într-un grad cu mult mai slab decît la ucraineni între *koliadki* și *șcedrivki*. Foarte curios e faptul că, la români, în colindele Crăciunului motivele agrare lipsesc aproape cu totul. Foarte rar și numai în chip excepțional aflăm în colindele românești asemenea motive. Iată, de exemplu, un colind românesc cu subiect agrar, care amintește în același timp și de plugușor ca și de *șcedrivki*-le ucrainene :

— Ia te scoală, gazdă bună,
De scoală și slugile
Să-ntindă plugurile,
Să arăm, să semănăm,
Grîu roșu să revărsăm.
Am arat și-am semănat.
La capul pămîntului
Este-o rece fîntîniță

De Dumnezeu d-oblicită,
Dumnezeu s-a scoborît,
Apă rece a băut,
Măr de aur a mîncat,
Roadă-n grîie și-a lăsat,

Roadă-n grîie
Pîn' la brîie,
Și-n secări
Pînă-n brățări,
Și-n ovese
Cît de dese...[525]

Apoi unele imagini de natură agrară ce revin foarte adesea în colinde, în special în cele *de fereastră*: „Peste masă / Grîu revarsă“ [526]. Un motiv agrar însă, care n-are nici o legătură cu *plugușorul*, ar fi și cel *al porumbeilor* care trezesc pe gazde, semănîndu-le cu grîu [527].

Motivele agrare, deci, sînt toate concentrate în *plugușor*, care e datină agrară *per excellentiam* la români. Nu ne putem explica altfel acest fenomen decît că românii au împrumutat de la slavi, relativ tîrziu, datina agrară în chestiune, pe care aceștia o numesc *plugușor*; în tot cazul, cînd au primit-o ei aveau de mult colindatul. Odată împrumutată însă de români, ei au simțit-o ca o datină cu totul aparte față de cea a colindatului și au păstrat-o mai departe la o dată deosebită, la ajunul Anului nou. În ce privește lipsa aproape completă de motive agrare din colindele Crăciunului la români, ar mai putea fi explicată și de faptul că *plugușorul* va fi atras în jurul lui motivele agrare din ele. Dar, dacă la români plugușorul apare foarte puțin legat de colindele propriu-zise, totuși, el e strîns legat de datina colindatului printr-un alt moment al ei: dăruirea colacului colindătorilor. Colacul, ca dar, ocupă un loc de frunte în datina colindatului în genere, indiferent de vîrsta colindătorilor, însă în special la colindatul flăcăilor el prezintă o importanță capitală. La el fac aluzie colindătorii, fie în colinde la cererea darurilor, fie în urările de încheiere. Astfel la români:

...Mai frumos ne-or dărui
C-un colac de grîu curat...
C-așa-i legea din bătrîni,
Din bătrîni, din oameni buni [528],

la bulgari:

Ca să ne dea un dar bun,
Un dar bun, un cuptor de pîine [529],

la ucraineni:

Să ne dea cîte un colac,
Cîte un colac de grîu [530].

Am văzut la descrierea datinei cu cîtă solemnitate are loc dăruirea acestui colac de către gazde și primirea lui de colindători. Cu acest prilej șeful colindătorilor, secondat de ceilalți colindători, spune o urare închinată colacului. Cîtă importanță prezintă în ceremonialul dăruirii colacului această urare se poate vedea și din faptul că nu e îngăduit colindătorilor a lua colacul înainte de a-l fi urat[531]. Examinînd însă *urarea colacului,* găsim că ea cuprinde, la fiecare din popoarele la care o aflăm, cele mai curate elemente agrare; nicăieri ele însă nu-s mai abundente și mai unitare ca la români. *Urarea turtei* la români e, precum am observat la capitolul urărilor, povestea întreagă a culturii grîului cu toate muncile agricole legate de ea: arat, semănat, seceriș, căratul la arie, treierat, măcinat și la sfîrșit facerea colacului din acea făină și coacerea lui. După spiritul colindelor, în această povestire eroii sînt gospodarul și gospodina; unul conduce treburile cîmpului, iar gospodina pe cele casnice: frămîntarea, coacerea pîinii. Elementul dramatic actualizator este, de asemenea, foarte distinct în această urare epică, nu numai prin faptul că tot ceea ce se povestește în ea e atribuit gospodarului, ci și prin aceea că urarea în chestiune apare ca un fel de istorie a colacului, care începe cu aratul și semănatul grîului și e dusă pînă în clipa actuală din datină, dăruirea lui colindătorilor, care încheie urarea:

...Și-a făcut acest colac minunat
Pe piatra morii măsurat,
Nouă gazda ni l-a dat[532].

Noi, cunoscînd sensul colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar, înțelegem bine că sub această povestire se ascunde, de fapt, o urare agrară, prezentată, în același chip ca și în colinde, ca îndeplinită.

Comparînd însă *plugușorul* cu *urarea turtei* la români, vedem că sînt absolut identice, atît ca fond, cît și ca formă, cu singura deosebire că *plugușorul* prezintă aceleași elemente cu mult mai dezvoltate: epicul are cadre cu mult mai largi și fiecare muncă agricolă e extinsă cu mult mai mult ca în *urarea turtei;* apoi stilul *plugușorului* este mai perfect, versurile mai desăvîrșite, pe cînd în *urarea colacului* se amestecă foarte adesea versul cu proza, ba cîteodată chiar ne apare

ca un fel de proză ritmică, unde rima aproape lipsește fiind înlocuită prin asonanțe.

Este foarte evident că *urarea turtei* și *plugușorul* sînt una și aceeași colindă agrară la origine; *urarea turtei* însă, așa cum o avem azi, prezintă un stadiu mai vechi ca al *plugușorului*, de unde ar părea că acesta din urmă a luat naștere din ea. Aceasta e numai în aparență, căci de fapt lucrurile stau tocmai invers: *urarea turtei* s-a născut din *plugușor*, sau, mai exact, *urarea turtei* nu-i altceva decît *plugușorul* în forma primitivă, trecut în datina colindatului și alcătuind acolo unul din însemnatele momente ceremoniale. Intrînd însă aici și izolîndu-se în această datină, urarea agrară — deși oarecare influențe tot va fi suferit din partea colindelor — rămîne și mai departe cam în aceeași formă reprezentînd la români tipul arhaic cel mai apropiat de datina agrară din care s-a desprins, spre a se adapta la colindat.

Plugușorul însă fiind însăși acea datină agrară în întregul ei, care, cu totul independentă de colindat, avea data ei deosebită și era cultivată aparte, se dezvoltă mereu perfecționîndu-se. Iată dar că diferența dintre *urarea turtei* și *plugușor* este mai mult un rezultat al evoluției acestuia din urmă. Trecerea urării din datina agrară în cea a colindatului și asocierea ei cu momentul ceremonial al dăruirii colacului n-a avut loc numai la români, ci și la bulgari și ucraineni și desigur și la ceilalți slavi, adică pretutindeni pe unde există ori a existat tipul de colindare ucrainean-român-bulgar. La slavi însă contaminarea colindatului cu datina agrară a mers cu mult mai departe, fiindcă nu avem a face numai cu niște simple adaptări de elemente din ea, ci cu absorbirea aproape completă a întregii datini. Cu toate acestea, ne rămîn încă probe suficiente pentru a ne convinge că *urarea colacului* la bulgari și ucraineni are aceeași origine ca și cea a românilor: atragem în rîndul întîi atenția asupra caracterului dramatic pe care-l aflăm pretutindeni în *urarea colacului;* șeful colindătorilor spunînd urările, din cînd în cînd se adresează grupei colindătorilor, comandîndu-le să mulțumească sau să întărească urările lui cu altă urare, ceea ce dă urării colacului forma unui foarte viu dialog între șef și restul colindătorilor:

la bulgari :

Cetnik : — Spune, drujină, amin !
Toţi : — Amin !...[533],

ucraineni :

Bereza : — ...Să vă dea Dumnezeu sănătate !
Toţi : — Dă Doamne !
Bereza : — Şi în casă pace !
Toţi : — Dă Doamne !...[534],

români :

Vornicul : — Aveţi, feciori, gură de-a mulţămi, că ne dăruieşte jupînul gazdă c-un colac de grîu curat !
Toţi : — Mare mulţam !...[535]

Exact acelaşi tip dramatic caracterizează şi pluguşorul : urătorul care declamă *pluguşorul*, şi care în datina colindatului corespunde şefului colindătorilor, recită periodic cîte un anumit număr de versuri, după care se adresează tovarăşilor cu îndemnul :

— Mînaţi măi !
Toţi : — Hăi, hăi ![536]

Aceasta e la români exclamaţia întrebuinţată la mînatul boilor. Fireşte, la *urarea colacului* nu avem decît rar şi numai la români un asemenea răspuns la îndemnul şefului ; acolo răspunsurile sînt adaptate la noi împrejurări, caracteristice momentului datinei : mulţumiri, urări directe..., tipul însă este neîndoios acelaşi. Altă probă pentru aceeaşi origine a urării colacului la bulgari şi ucraineni ca şi la români sînt motivele agrare ce cuprinde această urare la numiţii slavi ; în special însă la bulgari, unde urarea colacului e cu mult mai bine păstrată ca la ucraineni ; ele sînt foarte asemăntoare motivelor agrare din *urarea turtei* şi din *pluguşorul* românesc. Astfel, după cum am arătat deja la capitolul urărilor, la bulgari motivele obişnuite din *urarea colacului* adresată gospodarului au de obiect diferite munci ale cîmpului tot în legătură cu cultivarea grîului : aratul, semănatul, seceratul. La seceriş va lua parte tinerimea ca şi în pluguşorul românesc şi ca şi în şcedrivka ucraineană :

Și seceră tinere fete,
Tinere fete-ncovoiate,
Tineri flăcăi, căciuli-strîmbe [537].

Aflăm la bulgari și nelipsitul motiv de *plugușor* (și de *șcedrivki*) : gospodarul pleacă la cîmp călare, ca să-și vadă bogatele lui recolte :

Să dea Domnul sănătate,
Cu doi cai ca doi șoimei,
Să mergi în cîmpul deschis,
Să-nconjori ogorul... [538]

Mai aflăm încă, în *urarea colacului* la bulgari, motivul *pregătirea colacului* (frămîntarea, împletirea, împodobirea, coacerea) de gospodină și fată mare, motiv foare cunoscut în *urarea turtei* și în *plugușorul* românesc. La ucraineni, toate motivele agrare înșirate aici pentru urarea bulgară am relevat că ele se află în colinde unde au pătruns din *șcedrivki ;* iar dacă în *urarea colacului* ucrainean nu le mai aflăm azi, aceasta e tocmai din cauză că ele, aflîndu-se în colindele propriu-zise și formînd subiectul lor, nu-și mai aveau rațiunea de a se mai păstra și în *urarea colacului,* care, astfel, prin dispariția lor s-a redus și a decăzut. Totuși, aceasta nu împiedică de a găsi uneori, în urarea colindătorilor ucraineni, motive identice cu cele din urarea colindătorilor bulgari ; de exemplu, comparația cu găurile de pîine [539].

Prin urmare, nu poate fi nici o îndoială în ce privește geneza *urării colacului :* pretutindeni ea reprezintă în datina colindatului unul din însemnatele elemente ale datinei agrare peste care s-a suprapus colindatul roman la slavi. Acea datină agrară ce exista la slavii vechi și din care plugușorul românesc e direct continuator a avut desigur legături directe cu anumiți colaci ceremoniali. Aceștia au fost atrași de datina colindatului odată cu urarea respectivă ; altminteri ar fi mai greu de explicat cum aceeași urare, la diferite popoare și probabil în diferite timpuri, se atașează de același moment al datinei. Dovadă pentru această legătură găsim chiar în *plugușorul* românesc, anume, deznodămîntul către care pare a se îndrepta toată povestirea din *plugușor* e același ca și-n *urarea colacului :* facerea și coacerea colacului de gospodină, spre a-l da plugarilor, adică colindătorilor, care joacă rolul de plugari în datină :

Iar Dochia cea frumoasă
Bătu dumneaei din sită şi din covată
Şi numai cît ai clipi deodată
Şi făcu un colac mare, frumos,
Ca fața Domnului Christos!
Şi la pus în cuiul de jos,
Să le fie plugarilor de folos[540].

Motivul acesta, care formează încheierea tuturor pluguşoarelor la români, corespunde perfect celui respectiv din *urarea turtei* şi aminteşte momentul dăruirii colacului din datina colindatului. Totuşi, azi o dăruire strictă a colacului ca la colinde nu mai avem la pluguşor; în desfăşurarea acestei datine colacul nu mai are importanța ceremonială pe care o are la colindatul de tip ucrainean-român-bulgar. Deznodămîntul în *pluguşor*, deci, nu reproduce un moment real al datinei, ca în *urarea turtei*, el e cu totul independent de orice ceremonial exterior: cel mult ar putea fi interpretat astăzi ca o aluzie la daruri a urătorilor, căci chiar mai totdeauna, îndată după aceea, începe cererea darurilor, dezvoltată pe o scară foarte întinsă în finalul *pluguşorului*. Cu toate acestea, nu tot aşa a fost şi într-un depărtat trecut; un asemenea deznodămînt este desigur reminiscența aceluiaşi ceremonial: solemna dăruire a colacului de care e legată *urarea colacului* şi care, datorită dezvoltării *pluguşorului*, a început a avea un rol tot mai secundar pînă ce, în sfîrşit, a dispărut din partea externă a datinei, rămînînd urme din el în urare. La aceasta a contribuit desigur şi înlocuirea colacului cu alte diferite daruri: cereale, fructe, bani...

Dacă însă pluguşorul a fost în trecut nedespărțit de anumiți colaci ceremoniali, înseamnă că şi datina congeneră cu el, *şcedrovanie* la slavii nordici[541], la fel era legată de ei. În cazul acesta, avem dreptul să conchidem că întregul moment din datina colindatului, dăruirea colacului şi urarea însoțitoare sînt una din cele mai importante urme ale datinei specific-agrare *volocebnîia* ce avea loc primăvara la Anul nou al vechilor slavi, datină pe care o socotim la baza pluguşorului şi *şcedrovaniei*. Colacii ceremoniali ce vor fi fost legați de anumite urări din vechea datină *volocebnîia* (nu în forma bielorusă de azi) la slavii vechi au fost desigur de tipul celor cu motive gospodăreşti, pe care i-am relevat mai sus, după prețioasa colecție bulgară a lui Marinov. Vom vedea mai departe că cercetînd colacii ceremoniali ai Crăciunului şi în special cei ce au vreun raport direct sau indirect cu colinda-

tul, rezultatele la care ajungem nu numai că nu se opun afirmației noastre cu privire la legătura dintre colaci și vechea datină agrară celebrată de slavi, dar chiar o verifică și o întăresc.

F. Legătura colacilor ceremoniali cu vechiul rit agrar. Colacii de Crăciun își găsesc corespondenți în colacii de primăvară

La analizarea colacilor cu motive analoage celor din colindele *de gospodar*, am relevat ca tipuri foarte distincte: tipul *gumno*, cu motive agricole și tipul *koșara*, cu motive păstorești. De fapt însă ca formă, după cum am atras atenția deja, avem a face cu unul și același tip: colacul de tipul *gumno* ca și cel de tipul *koșara* au aceeași potcoavă, aceleași bule de aluat în interior, aceleași bastonașe în exterior și în deschizătură... etc. Diferența stă numai în tălmăcirea semnelor: într-o parte potcoava reprezintă *gumno*, într-alta *koșara*; într-o parte bulele din interior reprezintă clăi de grîu, într-alta vite... Putem deci să le considerăm pe ambele drept un singur tip sub numele tipul *gumno-koșara*, a cărui origine e una și aceeași. În mulțimea de colaci de tipul *gumno* de la Crăciun am aflat de-abia două exemplare de tipul *koșara*; cercetînd întreaga culegere a lui Marinov, aflăm acest tip reprezentat în număr foarte mare primăvara, la Sfîntul Gheorghe, și anume în forme identice cu colacul *gumno* de la Crăciun. Acești colaci poartă numirea *ovcearnik, ovcearska koșara* sau simplu *koșara* sau, mai rar, *ovcerska pita* și formează tipul cel mai frecvent dintre toate tipurile de colaci ceremoniali ai Sfîntului Gheorghe, așa după cum rezultă din culegerea Marinov[542].

Acești colaci, absolut identici ca tip și diferiți numai ca interpretare a semnelor magice, *gumno* de la Crăciun și *koșara* de la Sfîntul Gheorghe, sînt la origine un singur tip și numai cu vremea el a ajuns la actuala bifurcare de sensuri care îl desparte în două tipuri. Faptul că ei se află la două

date diferite, aşa de depărtate, nu ne arată altceva decît transferarea tipului de la o dată la alta; într-un îndepărtat trecut colacii *gumno-koşara* aveau una şi aceeaşi dată, de aceasta nu poate fi îndoială. Care deci e tipul primitiv sau, mai exact, care e sensul primitiv al tipului în chestiune: de *gumno* sau de *koşara?* Cu alte cuvinte, agrar sau păstoresc? Şi care e data de care era legat în trecut acest tip primitiv?

Tipul primitiv credem că a fost *gumno,* colac ceremonial agrar *per excellentiam;* iar data lui de origine e sărbătoarea agrară de primăvară la care vechii slavi celebrau Anul nou. Şi dacă azi aflăm tipul *gumno* exclusiv la Crăciun, aceasta din cauză că schimbîndu-se Anul nou la slavi, în chipul cel mai firesc, s-au transferat odată cu el din primăvară iarna şi unele din datinele şi tradiţiile ce ţineau de dînsul, iar printre acestea colacul ceremonial în chestiune, legat de datina agrară. Totuşi, din timpuri destul de vechi şi anterioare acestei strămutări, tipul *gumno* va fi dezvoltat sensul păstoresc pentru aceleaşi simboluri şi astfel se va fi născut paralel cu el tipul derivat *koşara,* primăvara fiind totodată şi un important anotimp pentru ocupaţia păstoritului, cu o serie de sărbători păstoreşti de care se vor fi alipit colacii de noul tip.

Odată transferat însă tipul *gumno* şi fixat la sărbătorile de iarnă, el dispare de la data primitivă a lui din primăvară, fireşte nu deodată ci treptat; ceea ce a continuat a se păstra în primăvară din colacii acestui tip, nemaiavînd nici o sărbătoare agrară în jurul căreia să se poată menţine, au căpătat sensul de *koşara* prin analogie cu ceilalţi colaci cu motive păstoreşti desprinşi şi ei tot din tipul *gumno.* Şi astfel acest tip ajunge la dispariţie completă primăvara, rămînînd în locul lui atotstăpînitor tipul *koşara* şi alte tipuri păstoreşti. Colecţia Marinov nu ne dă nici un exemplar de tipul *gumno* printre colacii ceremoniali de primăvară. Printre colacii ceremoniali de iarnă, însă, tipul *gumno* nu numai că apare foarte numeros, însă nu e singurul tip agrar; avem o serie pe care i-am cuprins sub numele general: tipul *unelte gospodăreşti* şi care reprezintă: carul cu boi, rariţa, jugul [543]. Unele motive ale acestui tip le găsim adesea asociate cu tipul *gumno* (ba chiar şi cu *gumno* şi *koşara!*). Existenţa tipului *unelte gospodăreşti* alături de *gumno* la Crăciun — unde la fel a fost transferat din primăvară — este o puternică dovadă că sensul

tipului *gumno-koșara* este de la origine agrar, căci dacă acest tip se pretează la două sensuri diferite, și agrar și păstoresc, după împrejurări, tipul *unelte gospodărești* n-a putut avea alt înțeles decît cel agrar. Deci tipul *gumno*, care se va fi născut odată cu tipul *unelte gospodărești* e tipul primitiv, iar *koșara* un derivat posterior al lui.

Sub nici un motiv nu putem admite o ipoteză inversă, cum că tipul *gumno* să se fi desprins dintr-un tip mai primitiv, *koșara*, în urma alunecării sensului magic al simbolurilor. Mai întîi însuși materialul din care-s gătiți colacii — cerealele — element specific agrar, nu ne permite presupunerea că un tip atît de caracteristic plugăresc să se nască dintr-unul păstoresc. Pentru un tip păstoresc primitiv anterior celor agrare trebuiesc căutate motive magice cu scopul de a provoca succesul la vite, în cașurile de diferite forme și împodobite cu diferite semne și figuri, făcute fie în același chip ca și la colacii cercetați, în cele mai primitive tipuri, fie prin imprimarea lor cu ajutorul unei tăblițe de lemn sculptate. Asemenea cașuri aflăm la ciobanii români din Carpați, la huțuli de asemenea.

Ipoteza originii unora din colacii de Crăciun în cei de primăvară și a transferării lor dintr-o parte într-alta nu e susținută numai de tipul *gumno*. Acesta nu e singurul dintre colacii sărbătorilor de iarnă care își găsesc corespondent printre colacii de primăvară, ci și alții, anume, un tip de colaci ce ne interesează îndeosebi prin legătura sa strînsă cu datina colindatului la bulgari, tipul *kravai*. Acesta, deși nu apare chiar așa de des ca la Crăciun, totuși e destul de frecvent.[544] El poartă același nume și primăvara; rar se numește *ovcearski kravai*[545], ceea ce vădește adaptarea lui la noi împrejurări. Comparînd între ele tipul *kravai* de Crăciun cu tipul *kravai* de Sfîntul Gheorghe, găsim că ele sînt unul și același tip cu singura deosebire că acel din urmă e mai simplu decît primul. *Kravaiul* de Crăciun prezintă o specială ornamentică, care în cel de Sfîntul Gheorghe aproape lipsește cu totul. Originea *kravai*-ului de Crăciun în cel de Sfîntul Gheorghe e foarte clară, acesta prezentînd un stadiu mai arhaic, pe cînd primul *un stadiu cu mult mai înaintat.*

Prin urmare, tipurile agrare care încă vor mai fi continuat a exista primăvara și după strămutarea Anului nou, nu rămîn la data la care va fi avut loc Anul nou al vechilor

slavi — adică chiar la începutul primăverii —, ci se mută ceva mai departe, în plină primăvară: la Sfîntul Gheorghe, unde le aflăm astăzi în mare număr, sub aceleași forme, însă cu sensuri păstorești.

Sfîntul Gheorghe la slavi și la români ascunde o străveche sărbătoare păstorească ; la bulgari, după zicala poporului, Sfîntul Gheorghe rivalizează cu Paștele chiar :

Frumoasă zi, măreață zi,
Dar mai frumoasă-i ziua lui Sf. Gheorghe[546].

E sărbătoarea cînd se împacă ciobanii la oi, cînd se tocmește imașul, cînd se taie miei pentru ospăț. La români și bulgari avem pomenită această sărbătoare sau Sfîntul Gheorghe, patronul păstorilor și al vitelor, și în colinde.[547]

Prin urmare, nu-i de mirare că această sărbătoare a concentrat în jurul ei diferite tradiții păstorești de pe aiurea și în același timp, odată cu ele, a atras și altele pur agrare la origine, pe care însă și le adaptează dîndu-le noi sensuri în legătură cu ciobănitul. Tipul *koșara* — derivat al vechiului tip agrar *gumno* — dezvoltă mai departe aici noi motive păstorești în simbolica sa ; de exemplu, în îngrăditura de aluat vom afla un cerculeț care închipuie vasul de muls[548], iar printre bulele de aluat vom afla unele duble ce închipuiesc oile gemene etc[549].

Interesant e faptul că tipul *koșara* se află și la alte sărbători, afară de Sfîntul Gheorghe, deși cu mult mai rar. Astfel îl avem atestat pentru o sărbătoare de la începutul primăverii, 40 de mucenici[550] la 9 martie *(mladenți)* și la alta care procedează cu mult primăvara, la Sfîntul Trifon, la 1 februarie[551]. Existența tipului *koșara* la aceste sărbători ar fi încă o dovadă că acest tip de colac aparține primăverii la origine. Această slabă dîră dintre cele două date desăvîrșit stabile pare o reminiscență din trecerea tipului de primăvară iarna.

În tot cazul, chiar dacă am presupune că tipul *gumno*, cu toate argumentele aduse de noi, ar fi un derivat al tipului păstoresc *koșara* — ceea ce ni se pare foarte puțin probabil — această derivație s-a întîmplat în timpuri foarte vechi, în perioada slavă comună și anume în cadrul Anului nou de primăvară. Ceea ce însă nu poate fi pus la îndoială și nici combătut e că colacii ceremoniali cu motive agrare de

la sărbătorile de iarnă nu-şi au această dată ca dată de origine, ci începutul primăverii. De aici însă ei n-au putut trece iarna decît odată cu schimbarea Anului nou al vechilor slavi. Deci, din cele mai sus expuse, înseamnă că cercetatele tipuri de colaci de la Crăciun sînt încă o dovadă că:

1. Anul nou la slavii vechi cădea la începutul primăverii şi că era sărbătoare agrară.

2. Cunoscînd la slavi şi la români în datina colindatului rolul însemnat al colacului, care are urări speciale, pur agrare, de tipul *pluguşorului* şi *şcedrivki*-lor şi care la bulgari se declamă asupra tipului *kravai* — derivat direct al tipului *gumno-koşara* — nu poate fi îndoială că aceste tipuri de colaci erau legate de o datină agrar-gospodărească a vechilor slavi. Această datină n-a fost alta decît vechea *volocebnîia* şi împreună cu ea au trecut colacii în chestiune din primăvară iarna; odată strămutaţi la Crăciun, au suferit aceleaşi destine ca şi datina cu care erau asociaţi. Suprapunîndu-se colindatul peste datina băştinaşă agrară, au fost şi ei absorbiţi şi complet adaptaţi, ajungînd să alcătuiască aici unul din solemnele momente ce încheie colindatul la o casă.

G. Usen-ul rusesc, datină arhaică de primăvară, rămîne, probabil, în relaţie cu vechiul rit agrar

În treacăt fie amintit că şi datina velicorusă *useni* e cu siguranţă strămutată din primăvară. Fie că e adevărat ceea ce susţine Brückner — anume, că numele *Uhssing* al datinei letone e împrumutat de la refrenul colindelor din datina de 1 ianuar velicorusă [552], — fie că invers, după părerea altora, vechii ruşi au împrumutat termenul *useni* de la letoni în ambele cazuri ajungem la aceeaşi concluzie: la origine datina velicorusă e de primăvară, căci numai aşa se vor fi putut influenţa, datina letonă avînd loc primăvara la Sfîntul Gheorghe. Totuşi, nu se vede că ar fi vreo legătură strînsă între aceste două datini: cea letonă fiind pur păstorească — avînd loc cu prilejul scoaterii vitelor întiia oară la păşune;

cea velicorusă, agrară. Datina letonă *Uhssing* are mai degrabă legături cu *volocebnîia* bielorusă și chiar cu unele colinde, unde e vorba de Sfîntul Gheorghe, patronul vitelor, care face să crească iarba pentru vite :

> Sfîntul Iagor, chelarul Domnului,
> A luat cheile, a deschis pămîntul, a slobozit roua [553],

sau, foarte adesea, paște vitele pe cîmp. Astfel, cînd Dumnezeu sau Maica Domnului întreabă unde este Sfîntul Gheorghe, i se răspunde că :

> Paște vacile în cîmpia curată [554],

sau, aiurea, merge călare [555]. Motivele acestea își găsesc corespondent în datina letonilor, în ale cărei cîntece personajul *Uhssing* se confundă foarte ades cu Sfîntul Gheorghe și e patronul cailor. Faptul acesta poate aduce la presupunerea că Sfîntul Gheorghe, cu atributele lui, care moștenesc pe cele ale lui *Uhssing*, e un element împrumutat de la letoni în colindele și *volocebnîile* bieloruse și de aici a trecut mai departe la velicoruși. Această presupunere pare a fi întărită de datina *kukolniki*-lor, ce exista odinioară la bieloruși și despre care Șein ne comunică următoarele : „Împreună cu *volocebniki*, înainte vreme, în gubernia Moghilev... precum și în unele localități ale altor gubernii din nord-vest (ale Rusiei țariste) umblau și *kukolniki*. Ei cîntau aceleași cîntece cu aceleași motive ca și *volocebniki*, cu singura deosebire că întotdeauna începeau cu cuvintele : „Nuțea bratțea kukoloniciki !“ [556]. Caracteristică era la ei cutia cu figuri de cai și cu chipul lui „Sveatoi Iagorii“, patronul vizitiilor și al cailor. În timp ce cîntau, mișcau cutia și caii se învîrteau [557]. Motivul aici, în forma aceasta, vorbește foarte elocvent în favoarea unui împrumut al bielorușilor în *volocebnîi* de la letoni. La fel se va fi întîmplat și cu refrenul *Useni* din datina velicorusă ; deși agrară, pare-se, la origine, totuși, avînd loc în vechime primăvara, în apropiere de datina letonă, influența a fost ușoară. Termenul însă, neînțeles, trecînd la ruși, a fost asociat ușor cu cuvîntul *ovesi*, deoarece colindătorii semănau pe gazde cu ovăz, urîndu-le, și astfel devine *ofseni* etc. Și devine refrenul colindelor datinei ruse.

În nici un caz nu putem presupune că influența a avut loc de la distanță, adică *Urseni* al rușilor fiind de la început

iarna, iar *Uhssing* leton primăvara, cu atît mai mult cu cît ele, foarte probabil, n-aveau nimic comun între ele. În ce privește datina letonă, ea fiind exclusiv păstorească, a fost fără îndoială celebrată la aceeași dată neschimbată ca și azi. Prin urmare, *Useni* al rușilor e incontestabil datină de primăvară, trecută iarna datorită aceleiași schimbări a Anului nou vechi slav. Ea e strîns legată de Anul nou, după cum o arată și ucazul din 1649. Totodată, ea nu pare străină de vechea datină *volocebnîia*. *Useni* pare a fi desprins din acea datină agrară cultivată de vechii slavi, însă concentrîndu-se numai în jurul unui motiv ; *semănatul* pe care l-am remarcat la români și ucraineni ca datină aparte, despărțită de scenariul plugului și avînd loc tot în ziua de 1 ianuarie. Totuși, însă, materialul ce ni-l furnizează cîntecele datinei *Useni* fiind în cea mai mare parte constituit din motive împrumutate colindelor și cîntecelor *volocebnîia* bieloruse, care înăbușe aproape cu totul elementele originare, iar restul fiind foarte redus și nesigur, sîntem nevoiți a ne opri aici cu cercetarea acestei datini.

H. Sub ce forme se prezintă vechea datină volocebnîie la vechii slavi ?

Știm deci cum se prezintă în contururi generale datina ; a o defini însă precis e greu de tot, cu tot relativ-bogatul material ce ne stă la îndemînă, căci, deși avem o serie de motive evident aceleași pretutindeni, sînt și o mare parte din ele nesigure. Nu trebuie să uităm adică contribuția ce-a adus-o fiecare popor la dezvoltarea mai departe a acestei datini cultivate de vechii slavi, precum și unele influențe cu totul străine. În orice caz, ceea ce ne oferă datinile actuale, continuatoare într-o mai mare sai mai mică măsură ale vechii datini slave, ne e suficient pentru a avea o idee destul de clară despre fondul acelei datini ; cît despre formele în care se va fi înfățișat ea, este cu mult mai greu de spus ceva sigur. În această privință ne rămîn de făcut diferite ipoteze, spriji-

nindu-ne, firește, tot pe date furnizate de datinile actuale, pe care le credem legate în vreun chip sau altul de vechea datină *volocebnîia*. Anicikov, în foarte interesanta sa lucrare asupra datinilor de primăvară, își dă toate silințele de a cuprinde și datina bielorusă a *volocebniki*-lor în ciclul celor ce au ca țel de a provoca venirea cît mai curînd a primăverii sau de a o vesti în chip solemn. *Volocebniki* ar avea în acest caz rolul de vestitori și aducători ai primăverii. Argumentul cel mai însemnat al lui Anicikov în sprijinirea acestei ipoteze e faptul că pe alocurea *volocebniki* împart pe la case crengi verzi. O singură deosebire vede el între datina *volocebniki*-lor și celelalte din ciclul aducerii primăverii: „În adevăr, deosebirea dintre ambele tipuri de datini se rezumă numai la faptul că *maiskoe derevo* sau *maiskii stolbi* se aduce în întregul sat și la el ia parte întreaga comunitate, însă în datina *veseneavo privetstviia* (adică *volocebnîia)*, un simbol cu mult mai mic; nu copacul, ci crengi se aduc în fiecare casă aparte“ [558].

Totuși Anicikov n-are dreptate; datina *volocebnîia*, deși datină de primăvară, ea are un caracter cu totul deosebit de acelea în ciclul cărora el o încadrează. Caracterul agrar și caracterul de ceremonial al Anului nou stau pe primul plan și tot ele i-au înlesnit contaminarea și absorbirea ei de datina colindatului. Împărțirea de crengi trebuie socotită drept un motiv cu totul secundar în practica exterioară a acestei datini și desigur a pătruns aici din celelalte datini de primăvară, unde motivul în chestiune ocupa locul de frunte. Împărțirea de crengi o aflăm azi și în *șcedrovanie,* deci iarna. Astfel, în Galiția (Wysów), în ajunul Bobotezei, copiii poartă cu ei maldăre de mlădițe de alun și împart pe la fiecare casă pe unde colindă. „Acestor mlădițe locuitorii Wysów-ului le atribuie putere miraculoasă, mai ales asupra vitelor“ [559]. Să fie aici același motiv relevat de Anicikov la volocebnîia bielorusă? În cazul acesta, el exista în vechea datină *volocebnîie* și în *șcedrovanie;* ar fi numai o continuare a lui. Totuși, e greu de afirmat cu siguranță. Acest motiv însă, precum am văzut aiurea, există și în colindatul copiilor mici la diferiți slavi și la români: colindătorii, fie că împart mlădițe, fie că ating cu ele pe gazde în timp ce colindă. În orice caz, atît e lucru sigur că motivul aparține la origine unei datine de primăvară și numai de aici a trecut iarna la Crăciun, alipindu-se de datina colindatului. La *volocebnîia* însă, era și mai ușoară

această alipire, dată fiind vecinătatea în timp a ei cu alte datini ce aveau de obiect aducerea primăverii. Acest motiv însă a fost întotdeauna accesoriu, atît în vechea datină *volocebnîia* de va fi existat, cît și în formele ei mai noi.

Cel mai izbitor dintre elementele formale era, fără îndoială, scenariul agrar, care alcătuia practica exterioară a datinei, precum reiese din strînsa legătură cu orația plugușorului la români, cu *șcedrovanie* la ucraineni. Că așa va fi fost, credem că probează chiar numele datinei păstrat pînă azi la bieloruși: *volocebnîia. Volociti,* termen specific agrar la origine, avînd pînă azi în cele mai multe limbi slave și înțelesul de *a boroni,* pe lîngă cel de „a tîrî ceva după sine". *Volocebniki,* deci, erau colindători care tîrau după ei unul din însemnatele unelte agricole: rarița, plugul sau chiar boroana; umblînd din casă în casă și spunînd totodată urări cu privire la succesul în recolta cîmpului. Cu timpul, *volociti,* prin întrebuințarea sa continuă cu sensul de *a umbla colindînd* în chipul amintit, capătă tot mai mult însemnarea de *a colinda* în genere, rămînînd în umbră caracterul specific al acestui fel de colindat: *tîrîrea plugului.* Datorită decadenței datinei, care pierde de la o vreme, îndeosebi în forma ei bielorusă, scenariul agrar, acea însemnare devine preponderentă iar cealaltă noțiune *a tîrî plugul* dispare cu totul. În stadiul acesta al evoluției sale semantice, capătă forma reflexivă. De la sensul *a colinda umblînd din casă în casă* a fost foarte ușor ca, prin lărgirea sferei, să evolueze la cel de *a umbla mult și fără rost, a hoinări...* sens care a trecut în vorbirea curentă la diferiți slavi și care la unii este singurul rămas, pe cînd cel de *a colinda* a dispărut (de exemplu, la poloni, *włóczyć się,* la ucraineni și ruși *volocitisia)* odată cu dispariția datinei. Totuși, la bieloruși, unde avem continuarea datinei pînă azi, deși nu sub aceleași forme, însă sub același nume, *volocitisia* înseamnă încă *a umbla colindînd.* Astfel, în cîntecele *volocebnice* foarte adesea ne întîlnim la începutul lor cu expresia: „Volocebniki volocilisi..."[650].

Evoluția înțelesului verbului *volocitisia* de la *a umbla colindînd* la cel de *a hoinări fără scop* — din vorbirea zilnică — își află un corespondent perfect la români, unde, la fel, verbul *a colinda,* lărgindu-și sfera, trece de la sensul strict în legătură cu datina *(a umbla cu colindul)* la cel general de *a umbla mult și de-a rîndul* (așa cum umblă colindătorii) și

e foarte des întrebuințat cu acest sens în vorbirea curentă. Această analogie ne explică și mai bine evoluția de sens a cuvîntului slav. Înțelesul ucrainean a lui *volocinne*, de vizitare reciprocă a rudelor și dăruirea cu ouă roșii [561], e tîrziu și derivat din înțelesul *a colinda*, atunci cînd datina, alipindu-se de Paști, decade cu totul prin invadarea ei cu elemente religioase și cu altele caracteristice exclusiv Paștelor, încetînd treptat de a mai exista ca datină organizată, anume, trecînd de la casta special însărcinată cu îndeplinirea ei la întregul public sătesc.

Ridicîndu-ne însă deasupra tuturor acestor diferite însemnări ale cuvîntului *volociti*, credem că la origine avea, în legătură cu datina veche slavă în chestiune, înțelesul de *a umbla colindînd, tîrînd plugul*, ceea ce, alături de alte probe enunțate anterior la compararea diferitelor datini, întărește ipoteza că forma exterioară, caracteristică a acestei datini agrare, era scenariul agrar cunoscut.

În ce privește organizarea vechii datini *volocebnîia*, deși nu putem preciza care va fi fost, totuși credem că ea trebuie căutată în bună parte și în datina colindatului, căreia îi va fi împrumutat multe și sub acest raport. Totuși, am putea avea în vedere, pentru cercetarea acestui fapt, chiar datina *volocebnîia*, sub forma nouă, bielorusă. Am văzut că organizarea colindătorilor și a datinei este foarte strictă, avîndu-și normele ei definitiv stabilite. Totodată am remarcat aiurea că ea e aproape identică celei a colindatului de tipul ucrainean-român-bulgar ; socotim că nu trebuie cu necesitate să tragem de aici concluzia că avem a face cu un tîrziu împrumut din datina colindatului, cu atît mai mult cu cît colindatul Crăciunului la bieloruși e lipsit de acea organizație. Se poate foarte bine ca, de exemplu, organizarea colindătorilor din *volocebnîia* bielorusă să fie o continuare directă a formelor vechii datini agrare comune la toți slavii. În cazul acesta înseamnă că datina colindatului a căpătat-o prin suprapunerea peste datina slavă.

O altă chestiune interesantă privitoare la versurile legate de vechea datină, e dacă ele se cîntau la origine cum se cîntă azi, de exemplu, la bieloruși. Avem motive să credem că ele nu erau cîntec la început ci declamație. Deducem aceasta pe de o parte din expresia ucazului din 1649 despre datina rusă (pe care o socotim continuatoare a vechii *volocebnîia*) *klikali*

plugu, iar pe de alta din comparaţia cu pluguşorul (cel mai fidel păstrător de motive al datinei agrare în chestiune), care pretutindeni la români se declamă. Totuşi ar părea foarte curios, dacă nu cu neputinţă de explicat, cum au trecut de la recitare la cîntec, cînd organizarea colindătorilor (pe care sîntem înclinaţi a o crede aparţinînd la origine vechii datini agrare) ne indică corul. Astfel, modul de cîntare al cîntecelor *volocebnice* bieloruse şi al colindelor de tipul ucrainean-român-bulgar este în genere următorul : şeful cîntă vers după vers întregul colind, iar restul colindătorilor laolaltă după fiecare vers, îndată ce-l isprăveşte şeful, cîntă numai refrenul colindului. De aceea, la bieloruşi şeful se numeşte *pocinalnik*, iar ceilalţi *podhvatniki*. Forma aceasta arată tocmai un cor foarte bine organizat, care s-ar părea că exclude cu totul ipoteza că la origine am fi avut în loc de cîntece recitative. Totuşi, o comparaţie între acest mod de cîntare al cîntecelor *volocebnice* şi al colindelor şi între felul cum se declamă *pluguşorul*, ne arată că această ipoteză e foarte probabilă. Am remarcat la *pluguşor* că, la fel, şeful declamă strofele oraţiunii agrare, iar după fiecare strofă toţi ceilalţi colindători răspund în cor cu refrenul : Hăi, hăi !. Dar nu numai în pluguşorul român avem această ordine, ci şi în alt recitativ, care există la români ca şi la ucraineni şi bulgari, adică la *urarea colacului*, ceea ce am relevat aiurea : şeful spune urările succesiv, iar după fiecare urare restul colindătorilor în cor îl întăresc, repetînd mereu aceeaşi formulă : la români „Mare mulţam !" ; la bulgari „Amin" ; la ucraineni : „Dai Boje !" etc...

Pe lîngă aceasta, am văzut că avem *şcedrivki* sau colinde la ucraineni şi bieloruşi care tratează exact aceleaşi motive şi aproape în aceleaşi forme ca şi *pluguşorul* ; ele însă se cîntă, pe cînd *pluguşorul* totdeauna şi pretutindeni la români se declamă numai. Cu toate acestea, nu poate fi nici o îndoială că declamaţia pe care o întîlnim în *pluguşor* la români şi în *urarea colacului* la români-ucraineni-bulgari e caracterul tipului primitiv, iar nu cîntecul ca le *şcedrivki*-le corespunzătoare. Această afirmaţie e întărită pe de o parte de faptul că *pluguşorul* român în special şi chiar *urarea colacului* întrucîtva, prin unele trăsături mai arhaice şi prin puritatea lor faţă de *şcedrivki*, prezintă un stadiu mai primitiv al datinei agrare pe care o continuă ; iar pe de alta, declamaţia putea

deveni ulterior cîntec datorită diferitelor influențe și adaptări, însă cîntecul să devină recitativ este aproape inadmisibil. Astfel iată o *șcedrivka* ucraineană care desigur se cîntă și care reproduce de fapt recitativul ce-l aflăm în plugușor :

Pane gospodare, *hei, hei,*
Dai voie în jurul casei să se are, să se samene ?
Boii voștri, boii noștri, hei, hei,
Caii voștri, caii noștri, hei, hei,
Căruța voastră, căruța noastră, hei, hei" [562].

Aici refrenul *Hei, hei!* nu poate fi altul decît același „Hăi, hăi !" (exclamația pentru îndemnul boilor la români). Aiurea aflăm refrenul *Hei, hei!* chiar după grupe de versuri, exact ca la *plugușor* [563]. Ceea ce înseamnă că versurile colindătorilor datinei agrare, recitative la origine, devin în cursul vremii cîntece, firește, după modelul anumitor cîntece ce le-au influențat, împrumutîndu-le melodii pînă ce apoi ele singure și-au putut crea motive melodice. Alt exemplu putem aduce de la același popor pentru a arăta în chip comparativ urme de trecere de la declamație la cîntec : la ucraineni, la *urarea colacului,* după fiecare urare spusă de șef, colindătorii cel mai adesea răspund în cor „Dai Boje !" ; aceasta însă știm că e obișnuitul refren de *colinde* și *șcedrivki* la ei. *Urarea colacului* fiind una din formele primitive ale datinei agrare de care țin la origine *șcedrivki*-le, rezultă că acestea din urmă numai cu timpul s-au transformat în cîntece.

Sub nici un motiv n-am putea admite o ipoteză inversă : cum că la origine cîntece au devenit cu timpul, datorită unor speciale împrejurări, recitative, cum e de pildă *urarea colacului, plugușorul.* La aceasta se opun puternice motive de natură filologică. La români, *urare* > lat. *orare* indică ceva care se spune sau se declamă după cum rezultă din etimologia sa. Și acest nume îl poartă nu numai versurile recitate în cinstea colacului *(urarea turtei* sau *urarea colacului),* ci însăși orația plugușorului. Astfel, în loc de a declama *plugușorul,* în românește se spune în vorbirea curentă simplu *a ura,* iar în loc de a umbla cu plugușorul, *a umbla cu uratul,* expresii ca acestea aflăm chiar în plugușor :

De urat am mai ura,
Dar ni-i că vom însera... [564]

Deci de la început, de cînd românii au primit prin slavi datina agrară, ei au primit versurile însoțitoare nu sub formă de cîntec, ci ca orație. Și în adevăr, numai faptul că aceasta a fost forma originară ne explică de ce, contopindu-se vechea datină agrară băștinașă cu colindatul, versurile închinate colacului au trecut (la toate popoarele unde aflăm această orație) la urările finale care pretutindeni se recită (bulgarul *blajanki, blogosloviia*, ucraineanul *povinșovaniia)* și nu au rămas între colindele propriu-zise pentru a fi cîntate ca și ele. Acest lucru se vede cel mai clar la români. Prin urmare, conchidem că colindătorii vechii datine agrare *volocebnîia* nu cîntau colindele lor, ci le declamau. Acele recitative se prezentau desigur cam în forma plugușorului român de azi, precum rezultă din comparația de mai sus.

O altă chestiune importantă în legătură cu aceste recitative ale vechii datine ar fi următoarea : se împărțeau ele ca și actualele *volocebnîia* bieloruse și ca și *colindele* după persoane, avînd adică în vedere diferite împrejurări în legătură cu persoana căreia îi era închinat recitativul-urare ? Credem cu toată convingerea că acea specializare atît de diferențiată, pe care am cunoscut-o cu deosebire la colinde, în recitativele agrare ale vechii datine *volocebnîia* nu exista. Aceste recitative avînd de obiect plugăria, ele erau cu siguranță adresate totdeauna gospodarului în calitate de conducător al acestei munci și al întregii gospodării și de șef al familiei totodată. Numai rar și întîmplător va fi apărut și gospodina, precum o vedem încă în *plugușorul* român, în *urarea colacului* la români și bulgari și în unele *șcedrivki* sau *colinde* la ucraineni sau bieloruși cocînd colaci. Că așa va fi fost în adevăr, mărturisește în primul rînd orațiunea *plugușorului.* Ea e totdeauna la adresa gospodarului, care, în general, nu e numit ca în colind — unde numele celui colindat se schimbă de la casă la casă — însă totdeauna e vorba de dînsul în chip anonim, aceeași orațiune potrivindu-se pentru orice gospodar. De asemenea, și actualele cîntece *volocebnîia* bieloruse, care, cercetate de aproape, ne lasă să vedem în chip evident că dintre toate, cele mai dezvoltate și cele mai caracteristice pentru datină, deosebindu-se simțitor de colinde, sînt cele *de gospodar.* Din toate acestea deducem că vechile cîntece *volocebnîia* la slavi erau totdeauna adresate gospodarului, chiar

cînd printre urări, cu vremea, vor fi început a se strecura și unele închinate vreunui alt membru din familie. Aspectul de azi al cîntecelor *volocebnîia* bieloruse, cu împărțirea în atîtea specii după anumite persoane, nu e cel primitiv.

În ce privește forma sub care se prezentau aceste cîntece, dacă ele erau de tipul urărilor directe care sînt la baza colindatului roman, ori dacă erau de tipul urărilor indirecte, adică tipul numit de noi al *dorinței realizate*, ca în colindele tipului ucrainean-român-bulgar, e foarte greu de spus. Este adevărat, cele mai fidele continuatoare datini ale vechii *volocebnîia*, bielorusul *volocebnîia* și *plugușorul* ni se prezintă sub tipul *dorinței realizate*, însă, probabil, nu e aceasta forma primitivă ; ea a putut fi comunicată acestor cîntece de colinde cu care au venit în contact așa de puternic. Totuși, nu este exclusă posibilitatea ca ele, înseși vechile cîntece *volocebnîia*, să fi avut această formă care deci s-ar continua azi în *plugușor* și *volocebnîile* bieloruse și în cazul acelui însemnat caracter specific al colindelor de tipul ucrainean-român- bulgar — prezentarea dorinței ca realizată — își află explicarea în bună parte și într-un împrumut din vechea datină slavă în urma contaminării ei cu colindatul.

Încheiem capitolul acesta, oprindu-ne aici la considerațiile asupra datinei în chestiune. Stabilim deci că slavii, locuitori ai șesurilor și ca atare buni cunoscători ai agriculturii (după cum dovedește și la români terminologia tehnică agricolă în legătură cu diferite unelte, în special cu plugul, care este pe de-a-ntregul de origine slavă [565]), au trebuit să aibă o datină de natură agrară, peste care s-a suprapus colindatul roman. Această datină, firește, nu se mai păstrează azi în formele ei vechi și cu numele primitiv, însă am căutat, pe cît cu putință, s-o reconstituim. Din cele mai sus expuse am putut vedea măcar în schiță generală cam sub ce aspecte se prezenta ea. Am pus totodată ipoteza că numele ei va fi fost un prototip al lui *volocebnîia,* socotind numele de astăzi al datinei la bieloruși drept continuator al celui vechi-slav pentru că :

a) Datina și ea, deși cu totul transformată, totuși prin aceea că este agrară și are loc primăvara, mărturisind o origine veche, poate fi socotită drept continuatoare a vechii datini presupuse de noi.

b) Cuvîntul *volociti* există la toți slavii [566] și mai pretutindeni are, alături de sensul agricol, și pe cel de *a hoinări*, care va fi fiind un sens derivat din *a colinda*, prin lărgirea sferei acestuia. Ambele sensuri : *a colinda* și a *hoinări* există în adevăr pînă azi la bieloruși, ucraineni, ruși și polonii din părțile lituane, ceea ce întărește ipoteza noastră. La fel ne vin în sprijin și amintita analoagă evoluție semantică a verbului *colindare* la români. Expresia vechi-slavă *vlociti*, în înțelesul de *a colinda*, a dispărut de la cei mai mulți dintre slavi, căci în urma absorbirii datinei agrare băștinașe de cea a colindatului se naște o nouă expresie, derivată de la *kolęda, kolendovati*, care înlocuiește pe cea slavă.

Faptul că acea datină agrară nu s-a mai păstrat cu numele ei vechi decît în părțile de nord ale slavonismului, la bieloruși cu deosebire — și în foarte slabe resturi la ruși, ucraineni și polonii imediat în contact cu bielorușii — nu e deloc de mirare, deoarece slavii din părțile mai sudice — fiind în apropierea centrului de răspîndire a datinei colindatului — primesc influențe cu mult mai puternice prin acest direct contact și ca urmare au pierdut cu mult mai ușor decît cei nordici, atît datina care a fost cu totul absorbită de colindat, cît și vechiul ei nume slav. Faptul însă că nici la bieloruși datina *volocebnîia* nu ne mai prezintă azi nici măcar în palidă imagine tipul vechi, l-am explicat atît prin combaterea bisericii și infiltrarea de numeroase elemente religioase, cît și prin contaminarea ei cu colindul.

CONSTITUIREA COLINDELOR-DEDICAȚII

A. Colindele de gospodar iau naștere primele

Ne întoarcem acum iar la colindele actuale de tipul ucrainean-român-bulgar, pentru a cerceta geneza unui alt caracter foarte important al lor: împărțirea lor în specii de tot felul, după persoana căreia sînt adresate. Acest caracter nu exista la colindatul de tipul roman. El e o formație în răsărit, după răspîndirea datinei aici, datorită infiltrației de noi elemente autohtone ce au contribuit la transformarea fundamentală a tipului roman.

Împărțirea colindelor în specii a cerut vreme îndelungată și diferitele specii, firește, nu s-au născut deodată ci treptat și în diferite timpuri, unele din ele chiar foarte tîrziu și nu cu necesitate la toate popoarele unde aflăm tipul de colind ucrainean-român-bulgar. Totuși, nu mai puțin sigur e că anumite specii fundamentale au fost comune la aceste popoare din cele mai vechi timpuri și anume: colindele *de gospodar*, probabil și cele *de gospodină, de fată, de flăcău*. Care dintre acestea au apărut cele dintîi?

Cunoscîndu-se bine datina colindatului, nu e greu de văzut importanța pe care o prezintă colindele *de gospodar*. Ele se cîntă înaintea tuturor celor speciale, totodată, păstrează pînă azi caracterul cel mai serios dintre toate. Această întîietate și seriozitate de care se bucură aceste colinde, mai presus de toate celelalte, nu se datorește numai respectului arătat de colindători gospodarului — capul familiei și al gospodăriei — însă se datoresc în primul rînd faptului că *această specie de colinde e cea mai veche.* O puternică dovadă pen-

tru aceasta, avem așa-numitele colinde *de fereastră,* cîntate afară, la fereastra casei. Ele formează primul moment în desfășurarea datinei, căci cu ele se începe colindatul la o casă. Momentul acesta însă e în rezumat o imagine a vechiului colindat, care, fără îndoială, la origine avea loc numai afară. La început ele au fost singurele colinde ce au existat, iar colindatul se reducea la cîntatul sau, mai curînd, la recitatul de colinde la fereastră. Aceste colinde conțineau urări la adresa casei și familiei întregi, de obicei urări de belșug și bogăție în ale gospodăriei, sănătate etc. Ele aveau un caracter cu totul general. Foarte interesant e faptul că întotdeauna colindele *de fereastră* se adresează gospodarului, afară, bineînțeles, de cazul cînd gospodarul este mort; atunci, precum am relevat la locul cuvenit, se adresează văduvei sale, însă exact în aceleași forme și numai ca uneia ce înlocuiește pe gospodar; ca văduvă ea avînd cu totul altfel de colinde. Dar colindele *de fereastră* nu numai că se adresează gospodarului sau celui ce deține demnitatea *de gospodar* în familie, ele au totodată și aceleași subiecte ca și colindele de gospodar. Această identitate dintre aceste două specii de colinde este foarte interesantă din punctul de vedere al ordinei cronologice în care au luat naștere colindele *de gospodar* față de celelalte. Colindele *de gospodar,* nefiind de cele mai multe ori decît o repetare a colindelor *de fereastră* — afară de cazul cînd acestea din urmă se prezintă în forme religioase, care sînt tîrzii —, înseamnă că ele își au originea în cele *de fereastră.* Acestea, fără a suferi vreo transformare însemnată, se atașează și mai strîns de persoana gospodarului, de care de altfel erau legate și anterior, prin aceea că se adresau lui în calitate de reprezentant al familiei, și astfel rezultă colindele *de gospodar.* Deci această specie de colinde luînd naștere din colindele *de fereastră,* iar acestea din urmă fiind neîndoios cele mai vechi, înseamnă că și colindele *de gospodar* sînt cele mai vechi dintre colindele speciale. O altă dovadă în acest sens ne oferă și *urările,* care la colindele *de gospodar* sînt cele mai dezvoltate de obicei și mai statornice, pe cînd celelalte apar foarte adesea ca niște formațiuni ulterioare [constituite] după analogia celor de gospodar. Aceste urări prezentîndu-se și cele mai ample și mai bogate în formule stereotipe, înseamnă că ele au avut cel mai mult timp spre a putea fi dezvoltate și pentru a se fixa definitiv, deci că ele

sînt cel mai vechi tip de urări. Şi cum originea colindelor în genere trebuie căutată în urări, rezultă că colindele născute din ele, adică cele *de gospodar*, de care ţin urările în chestiune, sînt de asemenea cele mai primitive. La aceeaşi concluzie ne conduce şi cercetarea motivelor acestor colinde, ele fiind în general agraro-gospodăreşti, mărturisesc o respectabilă vechime.

Cum se va fi ajuns la această primă specie de colinde n-ar fi tocmai greu de explicat. Am remarcat aiurea că tipul de colind roman era anonim şi general. Un început de individualizare a acestui tip are loc sub influenţa vrăjilor din domeniul magiei secrete, a descîntecelor. Această individualizare este indirect o rezultantă a primului caracter fundamental căpătat în Orient de colinde: redarea dorinţei ca îndeplinite. Ea este trecerea naturală de la general la special, cauzată de formele concrete pe care le îmbracă colindele prin evoluţia / de la formele simplei urări directe pînă la tipul de urare împlinită. Aceste noi tipuri cereau anumite persoane. Din cauza acestei transformări a colindelor, colindătorii încep să introducă persoane, schimbînd numele după gazdă, la fel ca în descîntece, cînd se schimbă numele pentru fiecare persoană descîntată. Tocmai în aceasta trebuie văzut un prim pas spre specializarea colindelor, cu toate că adevărata lor împărţire în diferite categorii încă n-a început, fiindcă, în această fază, persoana amintită este totdeauna gospodarul. Avem, de fapt, o singură categorie de colinde. De altfel, şi înainte colindele se adresau unei persoane, numai că acum se face printr-o dedicaţie specială: este introdus numele persoanei. Credem că pentru consolidarea tipului de colindă *de gospodar*, această ipoteză este cea mai plauzibilă. Dar cum se explică apariţia altor categorii? Prima şi cea mai simplă presupunere ar fi următoarea: poate că încă în vechile colinde romane, alături de urări foarte generale, în legătură cu bunăstarea gospodăriei şi familiei, au început să apară şi altele, care au invocat şi alţi membri ai familiei, fără să-i enumere. În acest fel, în perioada cînd colindele *de gospodar* încep să se contureze din ce în ce mai clar, se dezvoltă în ele un tip nou, am spune de tranziţie, care, în afară de gospodar, aminteşte şi de alţi membri ai familiei, după vîrstă şi poziţia lor în casă. Dar enumerarea este scurtă şi prezintă pe fiecare într-o lumină foarte favorabilă sau se adresează cu o urare sau proslăvire. Într-adevăr, mai ales la ucraineni şi bieloruşi,

întîlnim colinde *de fereastră* care au în vedere întreaga familie, înfățișînd pe fiecare membru al familiei într-o anumită muncă, evidențiind rolul fiecăruia. Bineînțeles, întîi este amintit gospodarul, de exemplu la ucraineni :

— Ești acasă, acasă, gospodare ? *Hei, dă Doamne !*
Vai, auzim că nu-i acasă,
Dar vedem că el e-acasă,
Șade-n odaie în capul mesei,
Șade, șade și numără parale.
Să intrăm în casă, să-l colindăm
Și el ne va da cîte un ban [567].

Apoi urmează enumerarea altor membri ai familiei, începînd cu gospodina :

— Ești acasă, acasă, gazdă ?
S-aude că nu-i acasă,
Dar o vedem pe ea în casă.
Șade în odaie, în bucătăria nouă,
În bucătăria nouă și coace colaci.
— Ești acasă, acasă, fiul lui ?
În noul staul, căluțul îl țesală...
— Ești acasă, acasă, fiica lui ?
În odaia mare, cea nouă, o fustă își coase [568].

La bieloruși, colinda aceasta apare în forme identice :

— Ești acasă, pane gospodare ?
Vai, ne-a spus că nu-i acasă.
Pe noua arie secară vîntură,
Să mergem la el, să-l înveselim !
Ce ne va da el ? Ne va cinsti,
Ne va cinsti cu vodcă.
— Acasă-i, acasă a lui soață ?
Ea în noua căsoaie bumbac scarmănă,
Oi, să mergem la ea, s-o înveselim...
— E-acasă, e acasă fiica lui ?
În cămăruța nouă pînză albă țese...
— E-acasă, e acasă fiul lui ?
În noul grajd calului îi pune șaua [569].

Și așa cum se vede în variantele citate, colinda, formal, este consacrată gospodarului și toate elementele ei sînt subordo-

nate lui, atît din cauză că este pomenit cel dintîi, cît și pentru că toți ceilalți sînt amintiți numai în legătură cu el. Se vorbește astfel în colinde de „femeia lui“ sau „nevasta lui“, apoi de „fiica lui“, „fiul lui“. Uneori întîlnim colinde *de gospodar* care descriu toată familia, care trăiește „în fericire și bunăstare“, și enumeră membrii ei : nevasta harnică și înțeleaptă, copiii bine îngrijiți... Sînt și altele care vorbesc despre nevasta gospodarului, despre copiii lui, în timp ce despre el se vorbește puțin sau este omis. Cu toate acestea, colinda este dedicată gospodarului[570]. Am atras atenția mai înainte că astfel de colinde există la sîrbo-croați, în care eroul este un flăcău, fiul gospodarului, și cu toate acestea ele nu sînt închinate lui, ci gospodarului[571]. Considerăm aceste colinde ca forme arhaice, care s-au păstrat pînă azi în colinde *de fereastră* și *de gospodar*. Ele amintesc acel tip de tranziție, care a precedat împărțirea colindelor în categorii.

Cu timpul, acest tip de colindă în care e vorba și de alți membri ai familiei, în afară de gospodar, capătă o tot mai mare amploare. Ei nu mai sînt pomeniți în treacăt, ci este înfățișat pe scurt idealul de fericire al fiecăruia, prezentat ca și cum ar fi de acum îndeplinit, însoțit de urări pentru fiecare[572]. Dar de la un anumit moment, aceasta nu mai este suficient. Apare nevoia de a colinda pe fiecare separat și atunci, din această colindă comună, adresată totdeauna gospodarului, încep să se desprindă și altele, consacrate altor membri ai familiei. Aceste colinde reprezintă eliberarea celorlalte persoane de sub supremația gospodarului, fiecare devenind obiectul unei colinde separate. Și așa au apărut, se pare, colinde *de gospodină, de fată, de flăcău*... Dar urmele tipului comun nu s-au pierdut cu totul, ele au mai rămas în unele colinde *de fereastră* și *de gospodar*, care n-au pierdut încă trăsăturile comune. Altă dovadă, mai convingătoare, care întărește ipoteza de mai sus, o aflăm în urările finale din colinde. În capitolul despre *urări*, am arătat că, mai ales la ucraineni și români, încheierea colindelor conține urări adresate tuturor ai casei, începînd cu persoana căreia i se consacră colinda. În colindele *de gospodar* enumerarea începe astfel cu gospodarul însuși :

Într-un cuvînt, să fii sănătos,
Să fii sănătos, pane gospodare,
Și nu singur, ci cu gospodina,
Cu gospodina și cu toți ai casei,
Cu fiii și cu fiicele[573].

În colindele *de flăcău,* enumerarea începe cu el, apoi se vorbeşte de tatăl şi de mama lui, adică despre gospodar şi gospodină, de fraţii lui :

— Fii sănătos, tinere curtenitor,
Şi nu singur, ci cu tata şi mama,
Cu fraţii şi surorile [574].

În felul acesta, într-un colind *de fată,* după eroină, sînt amintiţi şi ceilalţi membri, în aceeaşi ordine ca în colindul *de flăcău :* „...Să fie sănănoasă, împreună cu tatăl, mama, cu fraţii şi surorile" [575].

Dintre toate încheierile de colindă, cele mai vechi sînt, fără îndoială, cele pentru gospodar, altele sînt tîrzii, formate după modelul celor dintîi. Aceasta înseamnă că acest tip de urări îşi are sursa în încheierea colindelor *de gospodar,* iar în alte tipuri este numai adaptarea lui. De aceea, în finalul colindelor *de gospodar,* ordinea enumerării este aproape totdeauna următoarea : gospodar, gospodină, fată, flăcău. Rezultă că din colinda *de gospodar* s-a desprins colinda *de gospodină,* apoi cea *de fată* şi la sfîrşit cea *de flăcău.* Aceeaşi ordine apare foarte clar în urări la moravi, la fel în succesiunea colindelor la cîntat. Dar ipoteza aceasta — credem justificată — nu e suficientă şi nu ar putea explica bogăţia categoriilor de colindă ; ea numai ne conduce pe urmele care duc la sursa acestui fenomen, fără a ne lămuri împrejurările care l-au generat. Trebuie deci căutat altă explicaţie, care să ne dea rezolvarea următoarei probleme : din ce cauze s-au desprins dintr-o colindă *de gospodar* atîtea alte tipuri ?

B. Colindele s-au împărţit în categorii după modelul altei datini ?

Este posibil ca datina colindatului, ajunsă în est, să fi întîlnit aici un ceremonial ale cărui cîntece erau deja închinate diferitelor persoane, ceea ce, prin analogie, ar fi putut determina împărţirea colindelor în diverse categorii. Studiind

însă folclorul românesc nu aflăm nici un fel de alte cîntece, care, precum colindele, ar avea atîtea categorii, în funcție de împrejurări. Să fie oare o trăsătură împrumutată dintr-o străveche datină agrară cultivată de vechii slavi ? Nu putem totuși presupune așa ceva fiindcă, așa cum am dovedit cînd am descris-o, orația de gospodar a constituit baza datinei, ca și în colinde. În schimb la slavii contemporani găsim, în afara colindatului, și alte datini, care s-au specializat, ca și colindele, și asta mai ales la slavii de sud. În realitate, în datinile numite de bulgari *lazarovanie*, la sîrbi *kraliţe*, diferențierea acestor cîntece merge foarte departe, mai mult chiar decît în colinde. Avem aceleași dedicații pentru persoane diferite, ținînd seama de diversele împrejurări. Aceasta apare mai ales la bulgari : în cîntecele lor, *lazarski*, diviziunea e pe scară mare. În afară de dedicațiile obișnuite pentru gospodar, gospodină, fată, flăcău, avem și împărțirea după ocupație și poziție : pentru plugar, cioban, vînător și alții (*na terzia, na târgoveț, na zlatar, na gimigia, na arabagia, na popă, na vladika, na igumena, na ucitel, na gramatikă* ș. a.[576]). Sînt și cîntece pentru copii gemeni, pentru trei frați și chiar pentru femeie însărcinată. Acolo unde trăiesc mahomedani, li se închină și lor cîntece anume. Cum se vede, specializarea capătă o mare întindere. Acest fapt ne face să bănuim că această trăsătură a cîntecelor *lazarski* și *kraliţki* datează din timpuri străvechi, înainte ca slavii să fi preluat datina colindatului. În acest caz, apare ipoteza cea mai simplă : că aceste colinde, găsind specializarea împlinită în cîntecele autohtone ale datinilor de primăvară, s-au format după modelul lor, însușindu-și, în scurt timp, caracterul lor. Explicația aceasta ar fi cea mai la îndemînă și ne-ar da răspuns la întrebarea : de unde au căpătat colindele această trăsătură aparte, a împărțirii pe categorii. Dovada care sprijină ipoteza constă în marea asemănare, formală și de conținut, dintre cîntecele *lazarski* și colinde, ceea ce ar fi putut înlesni împrumutul.

Pentru ilustrarea acestei analogii să cităm un cîntec *lazarski* dedicat gospodarului : eroul cîntecului, gospodarul, este atît de bogat, încît faima lui ajunge la împărat, care trimite soli să-l întrebe cum a reușit să se îmbogățească în așa măsură. Gospodarul răspunde că a reușit aceasta cultivînd ogorul și vînzînd roadele :

A deștelenit ogorul negru,
A semănat albă, albișoară,
Și roșie, roșioară
Și orz pe șase rînduri.
Anul se duce, anul se naște.
Ducă-se anul cu belele!
Rodi alba, albișoară,
Aducînd groși albi
Și galbeni, gălbiori,
Ca să devină bogat [577].

În acest cîntec, la fel ca în colindele *de gospodar*, se reflectă idealul gospodarilor constînd din a avea recolte bogate. Idealul e prezentat aici ca îndeplinit. Gospodarul s-a îmbogățit prin banii căpătați pentru cereale. La fel, în alt cîntec *lazarski* închinat gospodarului, unde-l vedem mîncînd și bînd :

Lîngă călin, lîngă mălin,
Lîngă roșul trandafir [578].

În acest timp se aude scîrțîitul porții, el o întreabă pe nora cea mai mare cine a venit, iar ea răspunde :

— Ei, pe tine, dragă tată,
Negustorii caută grîu!

Îi dă apoi cheile de aur, îi poruncește să deschidă hambarul și să-i dea secară. Din nou se aude scîrțîitul porții. Gospodarul o întreabă pe nora mai tînără cine a venit, la care ea răspunde :

Vinarii caută vin!

Atunci îi dă cheile să deschidă pivnița, să-i arate butoaiele cu vin. În sfîrșit, cînd se aude pentru a treia oară poarta, se constată că au venit *lazarski*. Gospodarul trimite după ei, îi poftește și le cere să cînte, apoi îi răsplătește cu dărnicie. Cum rezultă de aici, acest cîntec este un reprezentant tipic al spiritului colindelor. Între el și colinda *de gospodar* nu e nici o deosebire. Avem aici imaginea vieții ideale, așa cum și-o dorește gospodarul : are putere, e respectat de familie, e bogat în cereale și vin, pe care le vinde la prețuri bune, casa e îndestulată, are o viață tihnită ș.a.m.d. Deci și aici precumpănește același tip magic, caracteristic pentru colindele tipului urărilor îndeplinite, care apare chiar în încheiere cuprinzînd cererea de daruri pentru *lazarski*. Gospodarul îi spune norei :

— Dă-i argint, aur,
Argint, aur, o mică perlă [579].

Nu ne vom ocupa de alte categorii de cîntece *lazarski* şi *kraliţki*. Exemplele sînt suficiente, fiindcă, în caz contrar, ar trebui să repetăm ce am spus deja la examinarea colindelor de tipul ucrainean-bulgar-român, atît sînt de asemănătoare. În cîntecele datinilor amintite, ca şi în colinde, întîlnim acelaşi tip al urărilor împlinite, acelaşi element de proslăvire, foarte puternic, aceeaşi împărţire. În felul acesta, ascultînd cîntece *lazarski* sau *kraliţki*, avem impresia că ele sînt numai colindele transferate din iarnă în primăvară, sub alt nume. Datorită acestei similitudini, la bulgari s-a ajuns chiar la confundarea lor. Unele colinde se folosesc în interpretarea unor cîntece *lazarski* şi, mai ales, invers, cîntece *lazarski* devin colinde [580]/. Din această cauză este imposibil să le considerăm ca producţii independente ; nu mai puţin, însă, ar fi foarte riscant să credem că aceste cîntece *lazarski* şi *kraliţki* ar fi avut aceleaşi trăsături care sînt astăzi comune cu colindele. Foarte propabil că ele au fost preluate din colinde într-o etapă tîrzie. În privinţa caracteristicii de care ne ocupăm aici în mod special, adică împărţirea pe categorii, cu toate că ea merge mai departe decît în colinde, aceasta nu poate fi un argument suficient pentru susţinerea ipotezei unui transfer de la datina de primăvară spre colinde. Marinov ne spune că colindele bulgare au avut în trecut o specializare mult mai bogată. Acelaşi lucru îl putem afirma cu certitudine în legătură cu românii şi, într-o măsură, cu ucrainenii. Bogăţia şi diversitatea tipurilor de colinde corespunde epocii de înflorire, iar dispariţia şi restrîngerea lor, epocii declinului. Faptul că în prezent întîlnim la bulgari în cîntecele *lazarski* o foarte dezvoltată specializare, nu ne permite să conchidem că ar fi aceasta trăsătura lor primară. Avem aici de a face cu o proliferare tîrzie, care ne dă imaginea categoriilor de colinde, dispărute deja la bulgari şi păstrate numai în cîntecele *lazarski*. E interesant că această specializare, probabil mai veche în datina colindatului, s-a păstrat mai autentic în datina de primăvară. Într-adevăr, examinînd îndeaproape datina de primăvară la slavii de sud şi comparînd-o apoi cu variantele altor slavi şi la alte popoare europene, ajungem la concluzia că împărţirea în categorii nu este o trăsătură caracteristică a cîntecelor din acest ceremonial. Deci colindele n-au găsit-o aici în formă încheiată şi de aceea nu le-au putut împrumuta.

Nu mai puțin, cum o să ne convingem, datina de primăvară a contribuit la formarea acestei trăsături în colinde; dar pentru asta trebuie să cunoaștem, succint, ceremonialele de *lazăr* și *kraliț*, care sînt în realitate unul și același ceremonial de primăvară. Singura deosebire constă în aceea că *kraliţe* au păstrat denumirea veche a datinei cunoscută în toată Europa, în timp ce *lazarovania* la bulgari, ca și *Lăzărelul* la români, a căpătat denumirea creștină, de la Lazăr, fiindcă s-a fixat pentru ziua numită *lazarova subota*[581] (sîmbăta lui Lazăr) și a căpătat totodată unele elemente religioase în legătură cu acea figură biblică, sărbătorită mai ales la români. La sîrbo-croați și la alți slavi se păstrează și denumirea inițială. Numai că, din modul în care este sărbătorită, vedem că e vorba de aceeași datină. Fetele, împodobite cu flori și coronițe, îmbrăcate ca *rege* și *regină*, merg colindînd. Același lucru rezultă din cîntecele lor, comune în genere, și chiar atunci cînd tratează un motiv deosebit, păstrează același tip de cîntec. În afară de asta, mai găsim o dovadă într-un fapt foarte interesant: cu toate că în Serbia sînt cunoscute sub denumirea *kraliţe*, sîrbii turci dau acestei datine aceeași denumire ca și bulgarii: *lazarovanie*. Iar după mărturia lui Karadžić, în Serbia și în alte locuri, ea exista, sub această denumire creștină, și în prima parte a secolului trecut[582].

În ceea ce privește esența acestei datini, în afară de aspectul de cortegiu — care aduce în mod solemn primăvara — constînd în împodobirea cu flori și în alte detalii exterioare ale scenariului datinei, mai sînt și alte trăsături pregnante. Este interesant și faptul că la bulgari *lazarovania* este datina inițierii fetelor. Ea consacră un moment decisiv al vieții lor, le înlesnește trecerea dintr-o vîrstă în alta, de la pubertate la maturitate. Datina dă dreptul unei fete, socotită pînă acum copil, să fie considerată adultă. Marchează hotarul care împarte viața unei fete. Cele care mergeau cu *Lăzărelul* sînt primite în cercul fetelor mari și beneficiază de toate drepturile acestora. Dansează împreună cu ele, pot avea un iubit ș.a.m.d. Mai mult, fetele mai mari sau considerate ca adulte nu pot merge cu *Lăzărelul*; au dreptul numai acelea care candidează pentru această fază sau, cum spune Marinov, cele care merg cu *Lăzărelul*: „sînt fetele care intră în rîndul fecioarelor. După sîmbăta lui Lazăr, fata care a devenit cu adevărat fe-

cioară nu mai poate merge cu lăzărițele"[583]. Fiecare fată merge cu *Lăzărelul* numai o dată în viață.

Despre *kralițele* sîrbo-croate nu avem informații precise, dar și aici, deși acest aspect s-a pierdut în trecut obiceiul a avut, aproape sigur, scopuri identice cu cel bulgar. În ambele părți avem de a face cu aceeași datină, iar caracterul apărut la *Lăzărel* este cu siguranță originar. Acest caracter, ca și faptul că datina este consacrată fetelor, la care se adaugă și perechea *Lazăr* și *Lăzărița* sau *kral* și *kralița*, ne arată că datina are un fond eminamente erotic. Vom verifica această concluzie comparînd datina slavilor de sud cu cea analoagă a altor slavi.

La cehi, de pildă, avem aceeași pereche : *regele* și *regina* ; la ei, însă, datina e în declin, așa cum reiese din cîntecul care o însoțește. Regina e obosită și săracă, ceea ce devine pentru colindătoare un motiv de a cere daruri :

Regina și slujnica desculță,
Săracă-i regina, sărac e regele,
Nu au boi și nici vaci,
Vă rugăm s-o ajutați,
Pe sărmana noastră regină[584].

La moravi datina există și sub forma aducerii de către fete foarte tinere a unor crengi frumos împodobite[585]. La polonezi[586], datina *gaik, maik* sau *nowe latka* (noua vară), a cărei dată oscilează după loc[585], este de asemenea îndeplinită de fete. Ele poartă crengi de molid sau altfel de crengi cu muguri, frunze sau flori, și uneori chiar un întreg vîrf de brăduț. Pe alocuri se desfășoară aceeași înscenare ca la slavii de sud și la cehi : printre fetele care alcătuiesc cortegiul datinei, una este împodobită cu flori, frunze și panglici colorate ; ea reprezintă regina primăverii[588].

La ucraineni întîlnim aceeași datină sub denumirea *hailki, iahilki*. Cu mai mică intensitate, datina apare la bieloruși. În multe zone, la ucraineni, sărbătoarea are loc în cimitir, ceea ce ar indica unele legături cu cultul morților. Probabil că este numai o aparență, deoarece datina a fost mutată de Paști, cînd întreaga colectivitate rurală se adună în biserică, aflată lîngă cimitir. Acolo unde datina are loc înainte de Paști, aceasta nu se mai desfășoară la cimitir, ci pe cîmp, în afara satului. Este îndeplinită numai de fete tinere, care, cu solemnitate, cîntă și dansează. Ceilalți săteni participă numai ca spectatori. Mihanko ne relatează că în Ucraina Mare, cu o-

cazia acestei datine „tot satul ia parte la petrecere, cea mai mare parte a tineretului“ [589].

Ca peste tot, rolul principal revine fetelor. Cu siguranţă, faptul că ici-colo, „în Ucraina Mare, se joacă *iahilok* (mieluşelul), fetele la un loc cu băieţii, iar cîntecele se cîntă în cor, armonic“ [590], este numai un rezultat tîrziu, consecinţă a declinului datinei. Probabil, mai demult, în scenariul ceremonialului a existat şi cuplul *rege-regină*, ca dovadă fiind existenţa cîntecului numit *kralka* [591] la graniţa dintre Ucraina şi Bielorusia, în zona Homel (gubernia Mohilovska. E drept că la ucraineni datina se desfăşoară într-un loc bine definit, fie în cimitir, fie pe cîmp, lîngă un mormînt, fie în sat şi iau parte toate fetele şi chiar toţi sătenii, dar fetele sînt pe primul plan. Această mobilitate a datinei o socotim o trăsătură primară. În unele locuri, la bulgari, datina se desfăşoară ca la ucraineni, la o răscruce de drumuri sau pe un teren viran, unde este adusă *regina*, în timp ce întreg cortegiul de *lăzăriţe* cîntă oamenilor întîlniţi pe drum de la care primesc daruri. Noi nu considerăm acest fapt ca semn al declinului datinei, cum explică Anicikov, care spune că este o formă tîrzie, degradată : „Şi în Bulgaria au început să se ruşineze să ceară daruri şi, ca urmare, datina a căpătat altă formă fixă, adică se desfăşoară într-un anumit loc“ [592]. Noi, dimpotrivă, socotim că este o rămăşiţă a formei străvechi ; aceasta ne-o dovedeşte şi felul în care se sărbătoreşte această datină la alte popoare europene [593]. Această formă primară a tipului imobil cu participarea întregului sat sau cel puţin cu un public numeros — actori şi spectatori — forma care precumpăneşte în Europa, nu are această împărţire întîlnită în cîntecele bulgăreşti *lazarski* sau sîrbe *kraliţki*. Ele n-ar avea nici o justificare, fiindcă împărţirea este condiţionată numai de aspectul mobil al desfăşurării datinei. Asta înseamnă că executanţii trebuie să meargă de la o casă la alta, pe la oameni cu poziţii sociale diferite, ca să acceptăm ca posibile şi justificate numeroasele dedicaţii prezentate de cîntecele *lazarski* şi *kraliţki*.

Presupunînd că tipul datinei a fost imobil şi că la cortegiu au luat parte toate fetele din sat, ajungem la concluzia că aceste cîntece, legate de scenariul datinei din tipul primar, nu prezintă împărţirea în diferite categorii, după persoanele cărora le sînt dedicate. Deci, caracterul mobil al datinei

la unii slavi, mai ales la cei din sud, apoi la cehi și polonezi, ca și bogăția tipurilor la bulgari și sîrbi, nu constituie formele primare ale acestei datini, ci mai degrabă transformări petrecute în timp. *Lazarovania* sau umblatul cu *kralițe* a căpătat aceste trăsături, probabil, sub influența datinei colindatului, foarte răspîndită, mai ales în trecut, la slavii din sud. Cel mai dificil a fost de a se ajunge la mobilitate, pentru că, după aceea, împărțirea în categorii diferite s-a petrecut ușor, din cauza analogiei cu colindele. Cum ar fi fost, deci, posibil ca aceste cîntece să fi ajutat colindele în realizarea diferențierilor pe categorii, cînd ele însele nu aveau aceste trăsături ? Înainte de a răspunde la această întrebare, să trecem în revistă, fie și sumar, cîntecele care fac parte din această datină la diferite popoare slave și să le comparăm cu colindele.

C. Cele mai caracteristice obiceiuri de primăvară la slavi
(Despre lazarițe, kralițe, gaik și hailek)

O trăsătură izbitoare, comună cîntecelor despre care vorbim, este caracterul erotic, preponderent atît la slavi, cît și la celelalte popoare vest-europene. La fel la bulgari și la sîrbi, dintre diferitele cîntece *lazarski* sau *kralițki*, cele mai cultivate sînt *cîntecele de fată* și *de flăcău*. Cîntecele dedicate fetelor, ca și colindele corespunzătoare, au de obicei același obiect : sînt fie scene idilice, fie descrierea vreunei calități a fetei, iar, în genere au același scop, ca și colindele de tipul ucrainean-bulgar-român, acela de a înfățișa dorințele fetei ca și cum ar fi îndeplinite. Cel mai des, totuși, apare motivul proslăvirii. Iată un cîntec *lazarski* în care este slăvită frumusețea fetei. Iubitul o cheamă afară, fiindcă vrea să-i vadă întreaga făptură, fața și ochii. Fata îi răspunde, prin comparații iscusite, care-i pun în lumină frumusețea. În aceste comparații e prezentă și semnificația magică :

— Rado, Radke, Lazare,
Trestie subțire,

Ieși pînă afară,
Ca să ți se vadă

Mijlocelul subţirel!
— Oi, dragă, dragă,
Oi, primă iubire,
N-ai văzut tu oare
Un plop subţirel?
Tot aşa îmi este
Mijlocelul de subţire!
— Rado, Radke,
Albă, rumenioară,
Ieşi pînă afară,
Ca să ţi se vadă
Faţa ta cea dalbă!
— Oi, dragă, dragă,
De-ai văzut vreodată
Spuma laptelui,
Tot aşa îmi este
Faţa mea cea dalbă!
— Radă, Radke,
Albă, ocheşică,
Ieşi pînă afară,
Ca să ţi se vadă
Ochii tăi cei negri!
— Oi, dragă, dragă,
Oare n-ai văzut
Cireşe răscoapte?
Tot aşa îmi sînt
Ochii mei cei negri [594].

În alt cîntec *lazarski,* care prezintă frumuseţea fetei într-un mod mai ocolit, mai descriptiv, cu elemente fantastice de basm, fata seamănă busuioc, dar răsar apoi perle şi diamante. Aurarii vin să le preţuiască, dar la vederea fetei uită de pietrele preţioase şi, în locul lor, iau fata, atît era de frumoasă:

Veniră aurarii
Să preţuiască pietrele;
Nu preţuiră pietrele,
Ci pe fată... [595]

În ce priveşte cîntecele *lazarski* sau *kraliţki* dedicate flăcăului, nu putem spune că sînt asemănătoare colindelor *de flăcău.* Colindele au două feluri de motive: erotice şi eroice, care se folosesc independent unul de altul sau împreună. În cîntecele *lazarski* sau *kraliţki* întîlnim aproape exclusiv motive erotice. Ele nu descriu niciodată bărbăţia, ci dragostea sau teme legate de căsătorie. Găsim aici foarte des scene idilice, este slăvită fericirea flăcăului în dragoste şi uneori chiar şi frumuseţea lui. De pildă, două fete văd un flăcău frumos, îi fac semn şi-l cheamă în grădină, la umbra călinului, ca să mănînce friptură de oaie şi să bea vin rubiniu şi să petreacă plăcut timpul cu ele. Un caracter mai particular al slăvirii eroului se evidenţiază şi în felul în care fetele i se adresează, numindu-l păun:

— Măi Dimitre, măi păune,
Te-ai plimbat, măi Dimitre,
Ca un cerb pe munte,
Ca un păun pe pajişte. [596]

În general, comparînd cîntecele *lazarski* sau *kraliţki* cu *colindele*, observăm că cea mai accentuată diferenţă constă în faptul că în colinde este evidentă dorinţa de a descrie idealurile vieţii, prin trăsături puternice şi de a le prezenta ca îndeplinite, în timp ce în cîntecele *lazarski* sau *kraliţki* aceasta se întîmplă mai rar şi cu mai puţină claritate. Tocmai acest caracter difuz ne arată că avem de a face nu cu o trăsătură primară, ci cu una împrumutată, probabil, din colinde. Deci putem constata, fără îndoială, că în ele predomină elementul de glorificare. Dintre cîntecele dedicate fetei sau băiatului, cele care atrag mai mult atenţia şi care sînt, fără îndoială, cele mai vechi, totodată legate cel mai mult de spiritul *lazarski-kraliţki*, sînt cele care au ca subiect căsătoria. Iată unul cîntat unui flăcău :

I-aici un viteaz ne-nsurat,
— Însuraţi-l, însuraţi-l,
I-a venit timpul şi i-a trecut[597].

Iată şi un cîntec pentru o fată :

Aici e o fată nemăritată :
— Măritaţi-o, măritaţi-o,
I-a venit timpul şi i-a trecut[598],

sau alt exemplu, despre o fată, din cîntecele *kraliţki* :

Aici, ni se spune,
Stă o fată nemăritată ;
Ori o măritaţi,
Ori nouă ne-o daţi[599].

Este foarte interesant că aceste cîntece se cîntă întîi flăcăului şi fetei şi abia după aceea li se închină alte cîntece, de proslăvire. Aceasta dovedeşte vechimea şi caracterul de datină al cîntecelor citate, în comparaţie cu altele, care, în mare parte, ar fi putut să apară mai tîrziu. Aşezînd alături cuprinsul cîntecelor discutate şi urmărind scopul datinei, care, după Marinov, ar consta în introducerea de noi participante la cercul fetelor, ajungem la concluzia că în aceste cîntece fetele tinere se adresează celor mai vîrstnice, pentru a le îndemna să se mărite mai repede şi să le facă loc în cercul fetelor adulte. Cîntece analoage închinate flăcăului pot fi interpretate la fel, numai în mod indirect. La început, această datină privea aproape exclusiv fetele, prin urmare motivul din cînte-

cele *de flăcău* a apărut ceva mai tîrziu, probabil după modelul cîntecelor *de fată*. Cea mai importantă ipoteză, referitoare la caracterul primar al cîntecelor *kraliţki-lazarski* constă în faptul că ele cuprind motivul legat de căsătoria fetelor în primul rînd şi apoi cel despre căsătoria flăcăului. La început aceste cîntece n-au avut o adresă precisă. Această ipoteză este întărită şi de felul în care se prezintă cîntecele datinei de primăvară la alte popoare, mai ales la ucraineni. Mihanko ne spune: „O mare parte din *hailki* şi din petrecerile de primăvară se bazează pe întîlnirea celor care se iubesc din inimă“. [600]

Printre *hailki* cele mai numeroase şi mai bogate sînt motivele care au ca subiect căsătoria. Să citām cîteva dintre ele, după categoriile de teme:

I. Măritişul:

1) Fata vrea să se mărite:

— Of, măicuţă,
Flăcău oacheş îmi doresc,
El brunet, iar eu bălaie,
Sigur am să-i plac!
Mi-s înaltă ca un pin,
Că la mama am crescut
Roşioară cum îi călina
Şi dulce ca o mălină [601].

2) a. Mama propune fetei diferiţi candidaţi, ea îi respinge pe toţi, dar pînă la urmă alege pe cel care-i place:

A vrut mama să mă dea
Primului ce m-o lua.
— Nu mă da, mamă, aşa,
Nu mă da, ca să mă ia,
Că primul flăcău
Este gîrbov rău;
A vrut mama să mă dea
Dup-al doilea ce venea;
— Nu mă da, mamă, aşa,
Al doilea flăcău
Este şoldiu rău;
A vrut mama să mă dea
Dup-al treilea ce venea;
— Nu mă da, mamă, aşa,
Al treilea flăcău
E-ncăpăţinat rău;
A vrut mama să mă dea
Dup-al zecelea;
— Dă-mă, mamă,
Dă-mă aşa,
C-al zecelea flăcău
E frumos şi mustăcios [602].

b. Acelaşi motiv, sub o altă înfăţişare, apare şi mai des. Peţitori de diferite categorii sociale o peţesc pe fată, care pe rînd îi respinge pe toţi: pe ţesător, pe cizmar, pe diac, pe fiul preotului şi se mărită cu fiul morarului [603]. În altă variantă, din acelaşi tip, apar şi alţi peţitori: plugarul, ţiganul, fiul popei, cerşetorul şi, în cele din urmă, olarul [604], care-i

învinge pe toți. O parte din versurile care se repetă mereu în întreaga *hailka* și care preced fiecare strofă despre pețitori este foarte instructivă, datorită rolului ceremonial al acestor cîntece.

— Ocheșică, puișor,
Scoală-te diminicioară,
Fața albă de ți-o spală,
Laie-te, piaptăne-te,
De măritiș grăbește-te.
— După cine măiculiță ?
După cine porumbiță ? [605]

În această apostrofă, adresată de mamă fetei, apare foarte clar, ca și în restul cîntecului, motivul *căsniciei*, atît de îndrăgit în *hailki*.

c. Conducerea miresei la soacră/ :

Ioachima, bătrîna mamă,
De nevastă vine să mă dea
Lui Mihai, fiul lui Muha,
Apuca-l-aș de centură
Să-l aduc în bătătură [606].

II. La fel se cîntă în *hailki* și însurătoarea :

Ș-am să merg pîn-la Lublin,
Pe fete să le iubesc, pe soacre să le găsesc ;
O fată că am iubit, pe soacră am cunoscut [606],

sau aiurea :

— Ei, Dancik, cel cu porți albe,
Coboară-te din cerdac,
Cată-ți o tovarășă
Din lunca de călini,
Alege-ți și tu una... ș.a.m.d. [608]

III. Între *hailki* aflăm de asemenea unele în care sînt împerecheați anumiți flăcăi cu anumite fete :

Fiecărui flăcău
Îi dau cîte o păstaie de mazăre ;
Iar unul ce sta deoparte,
Un flăcău și jumătate,
El gîndește să se-nsoare
Și nu știe pe cin' să ieie.
— Ia-o pe Muhasunea,
Iar eu pe Marusia a Matronei,
Ea are destulă mazăre,
Multă vreme te va întreține [609].

Sau în alte variante, unde împerecherea are loc cu glorificarea prin comparații cu astrele a fetelor și flăcăilor perechi :

Ei, erau acolo, că erau,
Doi luceferi lucitori,
Doi mîndri feciori.
Primul feciorаș
E fiul lui Iandru,
Al doilea fecioraș

E fiul lui Ivan.
Erau acolo, că erau,
Două luminoase zări,
Două fete mîndre.

Prima fecioară
E a Caterinei fată,
A doua fecioară
E a Mocrei fată... [610],

Apoi repetă strofa, înlocuindu-se numele cu altele.

IV. Un însemnat număr de *hailki* sînt pure scene idilice. Un motiv preferat și care prezintă interes pentru noi este cel al *darurilor aduse de iubit fetei* sau reciproce. Între acestea sînt unele evidente simboluri ale nunții, ca inel de aur :

Un inel de aur pe deget
De la dragul meu frumos [611],

sau :

Un ineluș împletit să porți,
Tu, zarea mea cea luminoasă [612],

sau, aiurea, cunună :

— Ce fel de cunună, Parasineo,
Să-ți împletesc ?
— Cumpără-mi una verde,
Căci eu te iubesc cu credință,
Căci tu îmi ești drag [613],

sau încă :

Iar Ganinca poartă cununa din Lvov.
— Cine i-a cumpărat-o ?
— Feciorașul lui Iandru [614].

V. În *hailki* apare de asemenea pe o scară foarte întinsă elementul umoristic. Astfel, motive ca acele citate mai sus se află și întoarse în comic. De exemplu, chiar motivul darurilor : într-un cîntec iubitul aduce daruri multe iubitei, iar aceasta le pierde. Cînd e întrebat unde sînt, ea răspunde că i le-a furat :

— Unde-s cele flori mirositoare, care ți le-am dat ?
— Mi le-am aninat de poartă și un hoț mi le-a furat [615].

Și astfel în *hailki*-le cu motivul *căsătoriei* adesea e vorba și de fata leneșă :

Oi, își dă Vasilina pe fiica ei,
Noi n-o vrem pe-a voastră, fiindcă este leneșă ;

Patru nopţi blidele moaie,
Iar a cincea le săpuneşte [616],

sau încă :

Oi, numai acea fată
La noi ;
Una frumoasă, bine gătită,
Numai că-i leneşă ;
I-a cumpărat el o seceră,
Ea a aruncat-o :
— N-am lucrat la tata,
N-oi lucra nici la tine !

Apoi se înşiră alte unelte gospodăreşti şi la urmă :

I-a cumpărat el o lingură nouă
Şi i-a dat-o :
— Oi, cum am mîncat la tata,
Aşa oi mînca şi la tine [617].

Alt motiv umoristic favorit este *măritişul cu bătrînul* [618], apoi în aceeaşi categorie tema contrastului : iubitul şi urîtul :

— Oi, cum, cum să duci dragul de mînă ?
— Oi, aşa, aşa pe cel drag îl duci de mînă ;
— Oi, cum, cum să scapi de urît ?
Oi, cum, cum să-l săruţi pe cel drag ? [619]

Tot în legătură cu căsătoria e motivul comic al *tîrgului de fete şi de flăcăi* :

— Unde te duci, Romanonka ?
— La iarmaroc, panule !
— Şi ce duci ca să vinzi ?
— Duc o fată ca s-o vînd !
— Cu cît o dai, Romanonka ?
— O sută bucata, panule !
— Scump o dai, Romanonka [620],

iar mai departe :

— Duc flăcăi ca să-i vînd !
— Cu cît îi dai, Romanonka ?
— O sută la un creiţar, panule !
— De ce aşa, Romanonka ?
— Îs sătulă de ei, panule [621].

VI. Numai foarte rar apar în legătură cu iubirea şi cu căsătoria motive baladeşte. Astfel, într-o *hailka* este vorba de un *pisar* care e mîndru şi nu dă atenţie fetei. Aceasta face farmece şi-l vrăjeşte de se îndrăgeşte de ea şi vine singur la dînsa :

A dezgropat o rădăcină
De sub o piatră albă,
În mînă că a purtat-o,
La rîu că a spălat-o,
Să vrăjească toţi feciorii.
A pus rădăcina la foc,

Ca s-o fiarbă puţintel.
Bine cioata nu fierbea,
Că primul îi apărea :
— De ce iute ai venit ?
Oar' pe mine m-ai dorit ?
— Dacă eu nu te doream,
La tine că nu veneam !
— Dară cine te-a mînat ?
Vreun necaz, vreo bucurie ?
— M-a adus un cal bălan
Pîn-la fată, pe vecie [622].

Prin urmare, cîntecele datinei de primăvară ucrainene *hailki* au un caracter erotic *per excellentiam*. Ele tratează cele mai diferite motive în legătură cu căsătoria. Forma lor este mai întotdeauna lirico-dramatică. Elementul dramatic apare foarte puternic în aceste cîntece, nu numai prin forma lor de dialog, ci şi prin diferitele înscenări şi mimice cu care fetele le însoţesc în timp ce le cîntă. Dialogul este real, anume, are loc între o fată ce stă în mijlocul horii şi joacă rolul eroului sau eroinei principale în cîntec şi corul fetelor, care joacă în horă. Astfel, de exemplu, amintita *hailka* cu motivul *peţitorilor*. Fetele din horă cîntă :

Oi, sufleţelule,
Scoală-te, duminica în zori,
Spală-te, piaptănă-te,
De nuntă pregăteşte-te !

Fata din mijlocul horei răspunde, întrebînd :

— Pentru cine, măicuţă,
Pentru cine, rîndunică ? [623]

Dramatismul e dominant din punct de vedere formal chiar acolo unde elementul liric, în ce priveşte fondul, ocupă primul loc, ca în exemplul :

Iubesc mierea-n făgurel,
Iubesc dragul tinerel,
Iubesc mierea ca zaharul,
Iubesc dragul, fain flăcău,
Iubesc mierea, dulce fie,
Iubeşte-ţi dragul, al tău fie ! [624]

Căci aceste versuri se cîntă după ce fata din mijlocul horei a sărutat pe una din horă care închipuie pe iubit, la îndemnul versului anterior :

Sărută-ţi iubitul pe ochii negri [625].

La poloni găsim de asemenea adesea motive erotice, deşi nu prea des. Credem însă că într-un îndepărtat trecut au fost mult mai numeroase şi numai în urma devenirii datinei mobile, de tipul colindatului, ea se adresează fireşte gazdelor co-

lindate, care cu vremea se reduc la gospodar și gospodină, fata sau flăcăul și motivele erotice din jurul lor de importanță în faza primitivă, rămînînd în umbră. Totuși, numai puține motive în legătură cu căsătoria apar și aici în cîntecele *gaik*-ului. Credem chiar că o bună parte din cîntecele *gaik* cu motivul *gătirii gospodinei și a glorificării ei* este la origine în legătură cu fata și prin ulterioara adaptare este adresat gospodinei :

Gospodina stă la fereastră
Cu o bonetă încrețită,
Iar gospodarul o privește de departe ;
Ea i-a dat mîna,
El a dus-o în luncă,
Acolo s-au sărutat,
Acolo și-au făcut daruri :
Ea i-a dăruit o batistă la buzunar,
Iar el i-a dăruit un inel de aur ;
Ea i-a dăruit un buchet de rute,
Iar el i-a dăruit pantofiori șnuruiți [626],

sau aiurea :

Gospodina la fereastră stă
Și se gătește, că așa i se potrivește [627].

Totuși nu mai puțin motive în legătură cu căsătoria apar și aici în cîntecele *gaiki* :

În fața curții e un stăvilar verde,
Mergea pe el o fată frumoasă,
Avea o cămașă cu cusătură neagră.
— Roagă-te, ștrengarule, la Dumnezeu
Ca să o capeți ;
— O să te capăt
La iarnă sau la vară [628],

sau la adresa flăcăului :

În casa asta, bogatul gospodar
Are cai nărăvași,
Și n-ar fi ei chiar așa,
Dar slujitorul, bată-l focul,

Cînd îi poruncesc să îngrijească de cai,
El se duce să trezească fetele [629].

De asemenea, elementul glorificator la adresa fetelor sau flăcăului nu lipseşte :

Un flăcău din Zglinnice,
Mîndrul din Zglinnice,
Dintre cei chipeşi [630],

ori :

Fetele din Zglinnice,
Mîndrele din Zglinnice,
Dintre cele chipeşe [631].

Exclusiv erotice însă sînt cîntecele cîntate de corul de fete ce se adună în serile de primăvară *na powitanie wiosny* [632] care însă fac parte din acelaşi ciclu ca şi cîntecele datinei *gaik*. Acestea corespund perfect *hailki-lor* ucrainene şi uneori au chiar motive comune, de exemplu cîntecele care vorbesc despre *panieńska krasa* şi *kavalerska krasa* [633].

Teme umoristice-satirice găsim şi la poloni în cîntecele acestea. Iată, de exemplu, una care ne interesează în special, fiindcă este vorba despre o nuntă, într-un cîntec din Silezia de sus :

Nouă dintre ei s-au însurat cu o singură vestă,
Unul la altul se ducea să împrumute vesta :
— Împrumută-mi, frăţioare, că o să am nuntă [634].

Persiflări din partea fetelor la adresa flăcăilor :

Căci băieţii de pe-acolo
Sînt ca oalele de smoală,
Dar fetele frumoase
Sînt ca nişte salbe roşii... [635]

Cu mult mai răspîndită este această temă la ucraineni în *hailki*, unde fetele spun la adresa lor tot felul de laude în contrast cu calificările negative cîntate la adresa flăcăilor /„la marginea satului băieţii, din ascunzătoare, atacă fetele şi încep o luptă aprinsă pentru o ghirlandă *(maik)*. Apoi băieţii înving, smulg şi strică copăcelul" / [636]. Acest moment al datinei se oglindeşte şi în cîntecele ei :

Ramură verde,
Frumos împodobită,
Eu cu ramura mea
Lîngă cocină

Şi băieţii după mine
Cu carafa de bere...
Eu cu ramura mea
Lîngă moară,
Iar băieţii după mine,
Cu o sticlă de vin[637],

sau :

Mergem cu ramura
Lîngă heleşteu,
Iar băieţii după noi
Cu o sticlă de vodcă[638],

sau :

După ramura noastră,
Băieţii droaie...[639]

Acelaşi motiv îl aflăm atestat şi în datina *hailki* : „Flăcăii se aşează în tufişuri, lîngă locul unde sînt aduşi mieii, şi le sperie pe fete"[640].

Mai clar apare acest amănunt în datina de primăvară bielorusă : „În acest cîntec-joc, după cum e cunoscut, este înfăţişată răpirea mireselor. Dintr-o horă în alta, după fiecare cuplet care se cîntă pe rînd, cînd de o grupă cînd de alta, este prinsă cîte o fată"[641]. Foarte probabil că avem a face aici cu un real prilej de răpire a fetelor (indiferent de sensul originar al speriatului fetelor şi a luptei ce se dă pentru *gaik*, luptă care ar putea avea cu totul altă însemnare ceremonială). Mihanko crede că motivul în chestiune, astfel trebuie interpretat : „La iahilka se fură, după un vechi obicei, fetele pentru căsătoria cu forţa ; ea poate fi măritată împotriva voinţei satului sau a părinţilor şi aceasta se poate face mai adesea în timpul sfintei primăveri"[642].

Prin urmare, ca încheiere a acestei sumare examinări, conchidem că datina de primăvară cunoscută sub diferite numiri la popoarele slave, în fond însă aceeaşi, are temelii erotice, ceea ce rezultă atît din executarea datinei, care pretutindeni cade aproape exclusiv pe seama fetelor, din perechea *regelui* şi *reginei*, apoi cu deosebire în cîntecele lor, care tratează cu predilecţie motive erotice, cel mai adesea în legătură cu căsătoria.

D. Influenţa cîntecelor datinei de primăvară asupra colindelor

Vorbind despre *kraliţki* şi *lazarski* am amintit asemănarea mare dintre ele şi colinde: prezintă nu numai acelaşi spirit şi aceleaşi forme generale, însă chiar şi multe motive comune, ceea ce a făcut ca graniţele dintre unele şi altele să se şteargă; şi astăzi unele colinde se cîntă drept *lazarski* sau invers. Mai tranşant deosebite rămîn, la ucraineni şi bieloruşi, *vesneanki*-le faţă de colinde. Totuşi, şi aici găsim urmele unui vechi contact dintre colinde şi cîntecele datinei de primăvară. Astfel, în colinde aflăm motive caracteristice *vesneanki*-lor şi *hailki*-lor, în special. De exemplu, motivul *peţitorilor,* aşa de iubit în colindele *de fată mare,* e, precum am remarcat, foarte frecvent în *vesneanki*-le ucraineano-bieloruse, care îl tratează în cele mai deosebite chipuri: şi serios şi umoristico-satiric. Am relevat cu prilejul cercetării colindelor bieloruse, ce uriaşă răspîndire are acolo motivul *peţitorilor,* expuşi prin contrast: *starîi* şi *maladîi,* sau *starîi, malîi* şi *rounîi,* întocmai ca şi în *vesneanki*. Acest tip, în colindele bieloruse, este foarte tîrziu împrumutat din *vesneanki,* ceea ce dovedeşte forma identică cu cea din locul de origine al motivului, anume, păstrarea caracterelor umoristice, care nu convin spiritului colindelor. Totuşi, atît în colindele bieloruse, cît şi în cele ucrainene, avem motivul *peţitorilor* sub alte forme, care, desigur, sînt împrumut cu mult mai vechi. În afară de acesta, aflăm comun colindelor şi *vesneanki*-lor motivul *darurilor aduse de iubit fetei sau chiar al darurilor reciproce*[643]. Alt motiv, cunoscut colindelor, este *clădirea cuibului de către o pasăre în diferite locuri*. Cînd motivul acesta e în colindele *de flăcău,* pasărea simbolică este de obicei piţigoiul:

Ei, piţigoi, piţigoi,
Nu-ţi clădi casa pe gheaţă[644],

iar în colindele *de fată* sau *de văduvă,* adesea, păsările diferă: apare *cucul,* obişnuit simbol al fetei în poezia populară a slavilor de nord-est:

Cîntă cucul în sat, în grădină,
Se-opri să se odihnească
Şi-un cuib să-şi clădească [645],

alteori, *prepeliţa* :

S-a-ntristat şi pitpalacul :
— Unde să-mi clădesc un cuib ? [646]

La fel, la bieloruşi, în *vesneanki* :

Pitpalace,
Cuibul tău, chiar lîngă drum, nu ţi-l face [647].

Pretutindeni, în aceste colinde sau în *vesneanki*-le de origine, avem alegoria căsătoriei ; fie la adresa flăcăului, atunci cînd e vorba de *piţigoi*, fie la adresa fetei, cînd apare *cucul, prepeliţa* sau *pescăruşul*. Această alegorie se prezintă, de obicei, sub forma următoare : pasărea este sfătuită să nu-şi clădească cuibul în diferite locuri primejdioase pentru pui. Astfel, *piţigoiul* e sfătuit să nu-şi clădească cuibul pe gheaţă, fiindcă se va topi şi i-l va strica. De asemenea, nici în ogorul de secară, căci vor veni secerători şi-l vor afla, nici în cîmpul gol, căci vor veni plugari la arat, ci e îndemnat să-l clădească în platan :

Ei, piţigoi, piţigoi,
Fă-ţi cuibul pe un platan,
Platanul se va-nălţa,
Cuibul îţi va apăra [648].

În *vesneanki*, foarte adesea îl aflăm sub această formă, de adevărată alegorie, pe care, de altfel, o păstrează şi în colinde uneori. Totuşi, aici, de obicei, alegoria de mai sus apare tălmăcită ; cu alte cuvinte, se transformă în comparaţie. Astfel, colindul prezintă două părţi :

1) tabloul alegoric al păsării care vrea să-şi facă cuibul, şi
2) explicarea lui. Pasărea e înlocuită prin erou, apoi toate celelalte simboluri, de asemenea traduse, într-un chip sau altul :

— Ei, Vasile, Vasilionok,
Nu-ţi fă casa lîngă soacră ;
Soacra, cînd se va mînia,
Casa că îţi va sfărîma [649].

Alteori, alegoria dispare cu totul şi rămîne numai tălmăcirea ei, ca într-o *şcedrivka* :

— Oi, Ștefane, Ștefănele,
Nu-ți fă casa lîngă tata,
Tata, de se va mînia,
Casa că ți-o va sfărîma,

apoi, urmează înșirarea tuturor celor din casă :

— Nu-ți fă casa lîngă mamă,
Nu-ți fă casa lîngă frate,
Nu-ți fă casa lîngă soră, lîngă rude...

și, în fine :

— Fă-ți casa lîngă iubită,
Iubita nu se mînie,
Casa nu ți-o năruie [650].

Cînd cîntecul alegoric are în vedere fata, atunci *cucul* sau *prepelița,* care o simbolizează pe ea, stă la gînduri unde să-și clădească cuibul. Sînt, de asemenea, înșirate diferite locuri primejdioase și, la sfîrșit, unul convenabil, la care se decide. Aceste cîntece păstrează, de obicei, forma de alegorie, deși adesea și aici avem trecerea la forma de comparație. Foarte adesea, tipul acesta al motivului de *vesneanka* se adaptează la colindele *de văduvă :*

S-a-ntristat prepelița,
Prepelița, văduvița,
— Unde, sărmana de mine, cuibul să-mi clădesc [651].

În cazul acesta, motivul se depărtează de sensul de origine, deoarece, în loc de alegoria căsătoriei, ne prezintă imaginea nefericirii văduvei, care, rămasă singură cu orfanii săi copii, caută adăpost și protecție pentru copii și nu află nicăieri. Totuși, și în aceste adaptări aflăm uneori reminiscențe care amintesc încă vechiul sens ; de exemplu, în finalul unui astfel de colind *de văduvă* avem aceeași încheiere ca și în colindele *de fată* și ca și în *vesneanki ;*

E păcat s-o fac în casa mare,
În casa mare, lîngă dragul tău [652].

Avem și cazuri cînd motivul de *vesneanka,* adaptat în colind, pierde cu totul sensul alegoric, atunci cînd pasărea care clădește cuibul este *cucul.* Astfel, într-un colind, *cucul* se hotărăște să-și clădească cuibul lîngă casa gospodarului, în li-

vada cu vişini. Acolo îi va cînta dimineaţa, deşteptîndu-l şi vestindu-l că i s-au înmulţit vitele :

Îl voi ridica în livada cu vişini,
În livada cu vişini, chiar în vîrf,
Acolo voi cînta cu-cu dimineaţa,
Dimineaţa voi cînta, pe gazdă o voi trezi :
— Scoală, gazdă, sus, ziua albă e în curte,
Scoală-te, căci bucuria ţi-i în curte,
Toate vacile îţi sînt grele [653].

Aici, fireşte, avem a face cu contaminaţia motivului alegoric de *vesneanka* cu motivul *păsării augur*, vestitoarea bucuriilor gospodăreşti la fereastră. Tot în *vesneanka* îşi are originea obişnuitul motiv din colindele *de fată* la ucraineni şi bieloruşi, al fetei care se laudă cu cosiţele ei mîndre. Ca şi cel anterior, motivul prezintă forme alegorice :

Oi, s-a lăudat mesteacănul alb,
Dă Doamne,
Cu ramurile sale în faţa stejarilor,
Oi, s-a lăudat o doamnă curtenitoare,
Cu părul său în faţa fetelor [654].

Atragerea acestui motiv de colinde a fost foarte uşoară, tocmai prin elementul de glorificare ce conţine. Tot aceluiaşi caracter i se datoreşte trecerea în colindele *de fată* a motivului *înecarea fetei*, care, murind, roagă să nu se taie nimic din plantele ce cresc în jurul apei unde s-a înecat, fiindcă sînt părţi din trupul ei :

— Nu rupeţi salvia,
Căci în salvie este cosiţa mea galbenă !
— Nu rupeţi porumbele,
Căci în porumbe sînt ochii mei negrişori...
— Nu rupeţi călinele,
Căci în căline sînt buzele mele roşii...
— Nu rupeţi mesteacănul,
În mesteacăn este trupul meu alb [655].

Aceste frumoase comparaţii capătă în colind exclusiv sensul de glorificare a frumuseţii fetei, motivul *morţii* rămînînd cu totul în umbră sau chiar dispărînd. Ultimele motive citate, foarte probabil, au trecut în colinde în timpuri tîrzii.

La poloni observăm, de asemenea, o strînsă legătură între cîntecele datinei de primăvară *gaik* și colinde. Astfel, motivul atît de răspîndit în colindele *de fată* pare a fi la origine comun cu cel din *gaik*. Acesta este întărit și mai mult de unele din variantele colindelor cu acest motiv, unde e vorba de schimb de daruri între fată și regină. Eroina coase diferite lucruri fine și le dăruiește reginei, iar aceasta o răsplătește larg :

Regina, pentru asta,
Îi dă pantofiori de vară.

În colinde *królowa* sau *jejmość* [656] n-au un înțeles tocmai clar. Singura explicare în cadrul colindelor ar fi că avem a face cu o simplă glorificare : fata e lăudată prin dibăcia ei la cusut, care merge pînă acolo că chiar regina primește daruri lucrate de ea. Această interpretare însă e desigur cu totul insuficientă pentru geneza motivului. Foarte probabil că *królowa* din colinde nu e altceva decît o reminiscență a scenariului datinei de primăvară, în care locul de frunte îl ocupă *królowa wiosny*. În adevăr, în cîntecul ce însoțește acest scenariu al datinei de primăvară e vorba de regină și de schimbul de daruri, întocmai ca în colinde :

Și mai știu eu o căsuță,
Și la astă căsuță sînt două ferestre,
Lîngă o fereastră e un pătuc așternut,
Lîngă altă fereastră, fata iubită ;
— Ce face ea acolo ?
— Coase la gherghef ;
— Cui îi coase ?
— Reginei preafrumoase !
— Și ce îi dăruiește regina pentru asta ?
— Un inel de aur, o coroniță de filigran [657].

Contactul ce a avut loc între cîntecele de primăvară și colinde prezintă însă mai multe faze. Cea mai veche, care oferă un deosebit interes pentru geneza colindelor, e faza influenței cîntecelor de primăvară asupra colindelor. Formîndu-se colindele desăvîrșite (tipul ucrainean-român-bulgar) datorită materialului comun cu *vesneanki*-le (împrumutat de la ele), legăturile dintre cele două serii se strîng și mai mult și influențele devin reciproce, ba chiar, la unele popoare influența colindelor asupra cîntecelor de primăvară începe să

se simtă mai puternic încă decît cea inversă. Astfel, la slavii sudici, cîntecele *lazarski* și *kralițki*, precum am amintit, suferă o covîrșitoare influență din partea colindelor. Nu mai puțin la poloni, cîntecele datinei *gaik* sînt adînc pătrunse de elemente din colinde. La poloni, umblatul cu *gaik*-ul din casă în casă și închinarea de cîntece speciale gospodarului trebuie socotite, ca și la *lazarski* și *kralițki*, influențe primite de la colinde. Afară de aceasta, urările, elemente foarte tipice colindelor, le aflăm în *gaik* la tot pasul și sub aceleași forme ca în colinde :

Cu ramura la conac venim,
Fericire, sănătate le urăm...[658]

sau :

La acest conac venim,
Sănătate, fericire le urăm,
La această casă de piatră
Sănătate, fericire tuturor le urăm[659].

Apoi alte urări care, în afară de sănătate, au de obiect succesul în creșterea vitelor :

În această casă de piatră
Să fie atîta sănătate, cît grîu pe cîmp !
Fă, Doamne, în staulul cel nou,
Să se înmulțească vacile, să sporească boii[660].

De asemenea, nu lipsesc urările pentru recolta în grîne :

Pe cîmp, grîul
Să fie atîta,
Ca trestia pe apă !
Fă, Doamne,
Ca eu s-o secer...[661],

sau :

Binecuvîntează-ne, Doamne,
Pe cîmp, în hambare și în staul[662],

sau urări agrare date ca deja împlinite, ca în colinde :

În curte, o porumbiță,
Pe cîmp, grîul frumos
Încolțește, apoi înverzește,
Gospodarul merge peste tot ;
Să meargă, să dea ocol,
Privește cum grîul răsare...
Să ia pe el atîția taleri,
De să se rostogolească pe jos[663].

Foarte probabil și motivul *cererii de daruri*, pe care îl întîlnim foarte dezvoltat în cîntecele *gaik*-ului, se datorește tot

colindelor. În adevăr, îl aflăm foarte adesea sub forme identice ca în colinde.

Gospodina merge prin odaie,
Pe tocuri pășește,
Din chei sună,
Ca pentru noi
Să caute daruri...[664]

Alteori, cererea de daruri apare într-o formă pe care o aflăm și la cehi și moravi :

— Caută, gospodină, dacă ai de căutat,
Fiindcă așteptăm de mult,
Că nu mergem cu căruța,
Ce ne dați, asta luăm[665].

Cît de vechi sînt influențele datinei de primăvară în chestiune asupra colindelor ne arată faptul că aflăm, la români, în colinde motive de *vesneanki slave*. Astfel, în colindele *de fată* e cunoscut motivul *pețitorilor diferiți* pe care fata îi refuză pe rînd, pînă ce, la sfîrșit, alege pe unul din ei. Motivul e foarte răspîndit în *hailki* și *vesneanki*-le bieloruse. La ucraineni :

— Negruță, puișor, scoală dimineața,
Scoală dimineața, spală-te pe față,
Oamenii vor să te ia,
Vrem ca să te măritām !
— După cine, măiculiță ?
După cine, drăguliță ?
— După un gospodar, pentru al său fiu !
— Nu mă duc, măiculiță,
Nu mă duc, drăguliță[666] ;

apoi mama îi propune pe țigan, pe feciorul de popă, pe fiul cerșetorului, iar fata îi refuză și la urmă îi spune să meargă :

După olar, după fiul său[667].

Pe acesta fata îl primește cu bucurie :

— Oi, mă duc, măicuță, oi, mă duc, drăguță,
După un olar, după fiul lui,
Mult oi mai dormi, tîrziu mă voi scula,
El oale că meșterește,
Bune parale primește[668].

Aiurea, de asemenea, refuză pe diac și fiul popei și acceptă pe fiul morarului[669]. De obicei, în aceste cîntece sînt refuzați cei mai de rang și aleși cei cu stare mediocră, în special la

bieloruşi. Trecînd în colinde, motivul suferă o uşoară modificare în formă, deoarece tipul *vesneanka* nu corespundea desăvîrşit spiritului colindelor : fata alege dintre peţitori pe cel mai bogat sau pe cel mai frumos şi mai de rang, cu alte cuvinte pe acela care în adevăr constituie un ideal de căsătorie, conform strălucirii colindelor ; de exemplu, între orăşean şi armean, îl alege pe cel din urmă pentru bogăţia lui :

— Nu mă duc după orășean,
Mai bine după un armean ;
La orășean din greu trudești,
La armean groșii îi numeri,
Groșii îi numeri, frumos umbli [670].

Alteori, fata se duce după fiul popei :

— Dup-un fiu de popă, ca să nu trudesc,
Ca să nu trudesc, mied și vin să beau [671].

Afară de aceasta, în colinde, elementul umoristic, care nu-şi mai are locul, dispare ; cum sînt, de exemplu, în *vesneanki* fiul ţiganului, al cerşetorului printre peţitori. Totodată, numărul peţitorilor se reduce la trei, numărul favorit al colindelor.

La români însă adaptarea în spiritul colindelor merge şi mai departe ; diferiţii peţitori, totdeauna bogaţi, sînt enumeraţi în ordinea gradaţiei ascendente şi e ales feciorul de împărat [672]. Aceste forme româneşti ale motivului probează trecerea lui în colinde din timpuri destul de vechi, corespunzînd unei epoci de strînse legături cu slavii, de la care l-au împrumutat, deoacere, aiurea, în poezia populară română nu apare. Pe de altă parte, aflăm motive comune colindelor româneşti şi cîntecelor de primăvară ale slavilor sudici, anume, în legătură cu subiectul favorit al acestora din urmă, *căsătoria*. Astfel, în cîntecele *lazarski,* închinate de obicei flăcăului şi numai posterior adresate şi pruncului de leagăn, aflăm motivul *conducerii fetei ca soţie de către flăcău la părinţii lui.* Astfel, la sîrbii turci, într-o *lazarska* închinată flăcăului :

Nebun vine de la bine,
Fata vine de la apă,
Ca s-o apuce de mînă,
O duce, o duce chiar acasă.
— Maică, te va-nlocui,
Tata se va bucura,
Pe soră o va pieptăna,
Fratelui pene îi va scărmăna,
Mie așternut cald îmi va așeza [673].

Aiurea, într-o variantă închinată pruncului de leagăn, fata e făcută roabă de război şi adusă de tînăr acasă :

Are mama un copilaş
Numa-n roşu îmbrăcat,
În verde înfăşurat
Şi-l conduce la oştire,
Ca să lupte un an întreg.
I-a adus o roabă
Şi porni să strige de departe :
— Vino, vino, măicuţă,
Ţi-am adus să te-nlocuiască,
Tata se va bucura,
Sora casa măturată o va avea,
Fratele, apă rece...[674]

La români, acest motiv se adaptează la colindele *de flăcău* şi chiar *de fată* adesea. De obicei, se contaminează cu teme de baladă istorică şi formează mai totdeauna deznodămîntul. Eroul de colind, mergînd la război, învinge pe duşmani şi aduce mulţime de robi şi de roabe printre care cea mai frumoasă fată plînge şi se tînguie că e luată în robie. El însă o mîngîie, spunîndu-i că nu-i va fi roabă, ci soţie :

— Taci, Jiţo, nu mai plînge,
Nu te duc roabă să-mi fii,
Ci te duc doamnă să-mi fii,
Doamnă mie, curţilor,
Şi noră părinţilor,
Cumnăţică fraţilor,
Stăpînă argaţilor[675].

Precum se vede, avem aceeaşi enumerare a membrilor familiei tînărului şi a situaţiei ce o aşteaptă pe fată faţă de fiecare. Motivul, fireşte, în colindele române se află mai idealizat decît în cîntecele *lazarski ;* acolo se înşiră diferitele treburi pe care tînăra soţie este datoare să le îndeplinească pentru fiecare din noile sale rude. Această idealizare e cerută de atmosfera specifică a colindelor. Iată deci că legătura colindelor româneşti cu cîntecele datinei de primăvară sud-slavică este evidentă.

Despre timpul aproximativ cînd vor fi trecut motive din cîntecele datinelor de primăvară slave la români, putem afirma că el corespunde foarte probabil sfîrşitului perioadei de formare a colindelor *de fată* şi *de flăcău*. Cu atît mai puternice au trebuit să fie aceste influenţe, de la cîntecele de primăvară la colinde, la înseşi popoarele slave. Totuşi, este foarte ciudat faptul că aşa de depărtate între ele, aceste datini au putut să se influenţeze de la distanţă. E aproape cu neputinţă de închipuit că ele se vor fi întîlnit cîndva, că se vor fi aflat în vecinătate, deoarece colindatul n-a avut altă dată decît perioada sărbătorilor de iarnă iar datinile în chestiune

au fost, de asemenea, strîns legate întotdeauna de începutul primăverii. O singură posibilitate ar mai rămîne : ca oarecare relațiune să se fi început a se stabili încă din perioada slavă comună între vechea datină agrară, executată de flăcăi, care avea loc primăvara și datina de primăvară, executată de fete. Cu chipul acesta, atunci cînd, mai tîrziu, colindatul roman absoarbe datina agrară, raporturile anterioare dintre vechea datină dispărută și datinile de primăvară sînt moștenite de el și continuate cu mai multă tărie încă chiar la fiecare dintre popoarele slave în parte. Despre contactul viu ce a existat între colinde și *vesneanki* mărturisește interesantul fapt că la poloni, în Leczyckie, / „fetele intră cu *gaik*-ul în odaie, a doua zi de Paști sau de Rusalii, uneori și de Crăciun, și cîntă“ [676]/. De asemenea, în gubernia Moghilev, lucru ciudat, „șleahta la colindă însoțește o fată frumoasă. Toți formează un cerc mare, sar în sus și cîntă ; în mijlocul cercului sare fata frumoasă (regina)“ [677].

Precum reiese din nume și din dansul în mijlocul horei, *kralka* n-ar fi alta decît regina primăverii din cunoscuta datină. Același lucru rezultă și din cercetarea cîntecelor cîntate cu această ocazie, care tratează motive în legătură cu căsătoria. Astfel, într-un cîntec de acest gen, tînăra nevastă se plînge de soarta nefiricită pe care a avut-o la măritiș, deoarece tuturor le intră în voie, numai soțului ei nu :

Iar eu, tînără, m-am umflat de plîns.
Pe socru că-l îngrijesc, pe cap îl spăl,
Pe soacră o îngrijesc, cearșafuri albe îi aștern,
Pe cumnat îl îngrijesc, calul la apă îl duc,
Pe cumnată o îngrijesc, părul bogat îi împletesc,
Iar de dragul meu nu mai am timp,
Of, soartă, soarta mea amară [678].

Subiectul, precum se vede, e de *vesneanka* și, în același timp, foarte analog cu citata *lazarska* sîrbă, ce are de obiect conducerea fetei la casa socrilor. Acolo, de asemenea, sînt înșirați diferiți ai casei și totodată diferitele servicii pe care tînăra soție le datorește fiecăruia. Prin urmare, avem a face și aici cu o transferare a datinei de primăvară, executate de fete, asupra iernii, în același timp cu colindatul, ceea ce iarăși arată puterea de atracție a colindatului față de datina de primăvară și la slavii nordici ca și la cei sudici, unde, foarte

adesea, colindele se confundă cu *lazarski* sau cu *kralițki*, deși nu au loc în aceeași perioadă.

Plin de interes este faptul că la bieloruși aflăm, în timpul Carnavalului, dansuri și jocuri însoțite de cîntece erotice sau în legătură cu căsătoria dintre care foarte multe conțin motive de *vesneanki* și, în același timp, unele din ele și de colinde [679], ceea ce arată, de asemenea, o strămutare din primăvară în iarnă. Această strămutare însă este rezultat al timpurilor mai tîrzii, datorată, desigur aici, bisericii, care nu permitea asemenea petreceri vesele tineretului sau, cum spune Klatețki: /„Dacă sărbătorile [680], de obicei, nu cad în perioada cînd ele au loc la slavii de vest, adică în post, asta se datorează faptului că biserica ortodoxă interzicea, sub amenințarea cu pedepse aspre, orice petrecere. Oamenii însă, nevrînd să renunțe, le mutau la începutul sau la sfîrșitul postului, ori de *lăsata secului* ori de Paști ori de Rusalii ori chiar de Sfîntul Petru" [681]/. Aceste transferări la poloni sau la bieloruși le socotim însă ca fenomene cu totul întîmplătoare și tîrzii și care explică prea puțin mijlocul prin care s-au stabilit legături atît de strînse între datina colindatului și datina de primăvară în chestiune, atît de deosebite în țeluri, în forme și atît de îndepărtate în timp. Din cele mai sus expuse reținem deocamdată două lucruri mai însemnate:

1) Bazele erotice ale numitei datine de primăvară și
2) Puternicele influențe reciproce între această datină și colind.

E. Căsătoria — cea mai mare preocupare a tineretului în timpul sărbătorilor. (Constituirea colindelor de fată și de flăcău sub influența acestui impuls)

Întorcîndu-ne acum la chestiunea pusă la începutul acestui capitol, cum s-au născut celelalte specii de colinde, afară de categoria colindelor *de gospodar,* am putea răspunde în felul următor: cîntecele datinei de primăvară cercetate tratînd subiecte erotice, multe din ele comune și colindelor, ar

putea fi socotite ca un izvor din care colindele vor fi împrumutat multe motive. Cu chipul acesta, ele vor fi putut provoca în același timp nașterea de noi specii în colinde, anume, specii în legătură directă cu subiectele lor favorite, de natură erotică, adică : colindă *de fată mare* și *de flăcău*. Totuși, după cum am arătat mai sus, cîntecele acestei datini, la origine, nu prezintă caracterul diviziunii în specii după persoane, cum aflăm la bulgari și sîrbi în cîntecele *lazarski* sau *kraliţki*, și nici măcar caracterul mobil, adică umblatul din casă în casă, cu închinarea unei colinde gazdelor, cum e azi, de exemplu, *gaik*-ul la poloni. Deci n-au găsit colindele un model după care să-și formeze specii noi. Existența în acele cîntece numai a materialului care putea fi împrumutat ca motive pentru colindele *de fată* sau chiar *de flăcău* nu poate explica însăși nașterea acestor specii în datina colindatului. Care sînt deci cauzele prime care au provocat desprinderea acestor specii și au înlesnit astfel contactul dintre cele două datini diferite ?

Printre multele vrăji ce au loc în întregul ciclu al sărbătorilor de iarnă, în special în nopțile ajunurilor de Crăciun, Anul nou și Bobotează, cele care au de obiect dragostea și măritișul sînt, fără îndoială, cele mai numeroase. Astfel, e cunoscută la diferite popoare vrăjirea măritișului din lătratul cîinilor ; însuși lătratul prevestește măritiș, iar direcția din care se aude arată dincotro va sosi pețitorul [682]. Apoi obiceiul de a se număra parii gardului pe întuneric, pentru a afla starea materială și calitățile fizice ale ursitului ; dacă parul la care se oprește fata cu numărătoarea e drept și înalt, înseamnă că ursitul va fi înalt, frumos ; dacă e noduros, strîmb, înseamnă că va fi urît, dacă-i acoperit cu coajă înseamnă că va fi bogat, dacă e luciu, despuit de coajă, va fi sărac etc. [683]. Foarte răspîndită la români este următoarea vrajă : într-una din nopțile amintite, în special însă în ajunul Anului nou sau la Bobotează, fetele, înainte de culcare, se închină pe brîu, spunînd versuri de vrajă :

Brîu, brîușorul meu,
Fă-te un șearpe, un balaur,
Cu solzii de aur
Și să te duci la ursitorul meu,
Care de Dumnezeu e lăsat
Și de oameni buni îndemnat. ...

. . . .
Să-i paie perina mă-sei șerpi
Și așternutul ciulini,
Să nu se poată odihni, ostovi,
Pînă la mine n-o veni [684].

După aceasta, fata se culcă, convinsă că în vis îi va apare ursitul[685]. Tot cu scopul de a-și afla ursitul, vrăjesc fetele, la români, la fîntîni și izvoare. Cel mai adesea, în noaptea ajunului de An nou, deși și la celelalte ajunuri, merg fetele în taină la izvor și, pe la cîntatul cocoșilor de miezul nopții, privesc în fîntînă, însuflețite de dorința puternică de a-și vedea pe viitorul soț, adesea chiar spunînd în același timp anumite formule corespunzătoare ; și atunci, pe luciul apei apare chipul celui ursit[686]. Această vrajă este cunoscută și slovacilor[687]. / Fără îndoială, ghicirea în lumînări așezate între două oglinzi, cunoscută sătenilor, dar și altor categorii sociale, își are începutul în practica anterioară, fiind prototipul ei. /

În ajunul Bobotezii, la români, fetele mari, adesea și flăcăii, au grijă de a fura din mănunchiul de busuioc cu care preotul, umblînd pe la case cu ajunul, stropește cu agheasmă, o mică crenguță. De cele mai multe ori însă chiar purtătorul căldărușii cu agheasmă, dascălul sau pălimarul, au grijă să dea singuri cîte o creangă la casa unde sînt fete. Această crenguță de busuioc o leagă fata sau flăcăul la un deget cu ață roșie și, după ce își încredințează dorința lui Dumnezeu, împreună cu o rugăciune, se culcă imediat cu gîndul la ursit sau ursită. Este credința că acesta sau aceasta îi va apărea în vis. Tot la români, pe alocurea, fetele pun cîte puțin din toate felurile de bucate de la masa ajunului Crăciunului, noaptea, pe prispă ; aceste bucate se crede că au puterea magică de a atrage ursitul, iar ele, fetele, îl vor vedea pe fereastră. Prin unele locuri e obiceiul de a vrăji măritișul și după stele. Dacă cerul este senin și plin de stele, înseamnă că în cîșlegi se vor mărita multe fete. În caz contrar, puține. Această vrajă e cunoscută și polonilor. În noaptea ajunului Crăciunului sau a Anului nou, fetele se duc și la cotețul porcilor și strigă la ei sau chiar împing pe vreunul cu piciorul ; dacă de prima dată porcul grohăie, înseamnă că anul acela fata se mărită. Dacă la a doua strigare, în al doilea an, la a treia, în al treilea an etc.

În noaptea ajunului de Crăciun sau de Anul nou, ba, pe alocurea, chiar și în alte nopți din timpul Carnavalului, este la români obiceiul ca fetele să se furișeze la fereastra vreuneia din casele străine, îndeobște la vecini sau prieteni, și să asculte ce se vorbește în casă. Dacă în timpul cît trag cu urechea aud pe vreunul din ai casei spunînd altuia „du-te !", tri-

mițîndu-l undeva, înseamnă că fata care ascultă la geam se va mărita în cîșlegi. Tot astfel, dacă în conversația celor din casă aude vreo afirmație, de exemplu, *da !* În caz însă că se întîmplă contrariul, cineva din casă spune altuia *„stăi !"* sau *„șezi"* sau aude vreo negație, de exemplu *„nu"*, acestea constituie pentru fată un rău augur. [688] Firește, ca să se mîngîie, fata merge să caute altă fereastră, mai norocoasă, fără însă să poată uita primul augur, care prezintă importanță capitală. Ascultarea la ferestre străine, în forme identice, e cunoscută și slovacilor [689], în noaptea ajunului Crăciunului. La slovaci, interesantă e, de asemenea, vraja cu semințele de mac. Fata, mergînd la biserică, își pune în sîn un pumn de semințe de mac. Cînd iese de la biserică, le lasă să cadă din sîn pe drum, în credința că : „Cîte fire de mac vor cădea, atîția logodnici va avea". [690] Tot la slovaci, e cunoscută vrăjirea fetelor cu mărul păstrat din ziua de Sfînta Lucia (13 decembrie) pînă la Crăciun. În acest interval de timp, fata mușcă zilnic cîte puțin din el, spunînd o anumită formulă magică. Ultimul rest rămîne pentru Crăciun, cînd, după ce-l mănîncă, fata iese în uliță și după primul bărbat întîlnit vrăjește asupra măritișului. Dacă este holtei, acesta va fi chiar ursitul ei ; dacă e însurat, ursitul ei va semăna cu el [691]. Mărul, ca element magic, strîns legat de vrăjile de dragoste și atît de cunoscut în diferite practici magice din ceremonialul căsătoriei la slavi și la alte popoare moderne, sau vechi, este foarte cunoscut. / De asemenea, larg răspîndită este practica magică a turnării cerii în apă rece, pentru a ghici, din forma închegată din ceară, chipul viitorului soț/. Preocuparea de măritiș se vede pînă chiar și în execuția diferitelor treburi foarte obișnuite în această perioadă. Astfel, la români, prin unele locuri, fata mare mătură de la apus spre răsărit și nu aruncă gunoiul afară, [strîngîndu-l], pentru un timp anumit, într-un colț de casă, pentru ca să-i se adune pețitorii [692].

Din mai sus-citatele vrăji și farmece, executate cu deosebire de fete, răsare în plină lumină grija de frunte care le stăpînește pe acestea în perioada sărbătorilor de iarnă, anume : *căsătoria.* Aproape fiecare întîmplare, fiecare mișcare a fetei în timpul întregului ciclu, însă, mai ales în nopțile ajunurilor celor trei mai însemnate sărbători, capătă importanță de *omen* în legătură cu idealul măritișului. Aceasta însă nu se datorește numai faptului că sărbătorile Crăciunului

constituie epoca cea mai favorabilă din tot timpul anului pentru tot felul de vrăji şi practici magice, cu cele mai diferite scopuri, însă şi din cauză că ciclul acestor sărbători precede imediat cea mai importantă perioadă destinată pentru nunţi la sate: perioada Carnavalului, sau, cum îi spune poporul, *cîşlegile Crăciunului*. Această epocă o aşteaptă fetele mari sătence cu nerăbdare, înfrigurate de nădejdi şi temeri. În adevăr, perioadele consacrate nunţilor, după tradiţia poporului, la cele mai diferite naţiuni, sînt două: 1) toamna, după adunatul tuturor recoltelor, perioadă care durează pînă la începutul postului Crăciunului; 2) iarna, începînd îndată după încheierea ciclului marilor sărbători, adică de la Bobotează şi durînd tot timpul cîşlegilor Crăciunului, pînă la începerea postului mare. Cu chipul acesta, ciclul sărbătorilor de iarnă succede şi precede perioadele nunţilor în popor, el căzînd tocmai între aceste două perioade.

Căsătoria, act pe cît de serios din punct de vedere ceremonial, pe atît de important din punct de vedere gospodăresc, reprezintă pentru lumea satelor, cu deosebire, una din cele mai costisitoare întreprinderi; de aceea, ea este strîns legată de anumite condiţii de natură financiară şi gospodărească. În alte perioade nu pot avea loc nunţile la sate, atît din cauze economice cît şi religioase. Astfel, din punct de vedere economic-gospodăresc, nici primăvara, nici vara şi nici la începutul toamnei nu pot fi epoci ale nunţilor la sate, fiindcă: a) atunci este mult de muncă, treburile cîmpeneşti se ţin lanţ şi mereu în plină încordare, iar nunta în popor durînd aproape o săptămînă, la care, fireşte, trebuie adăugate şi pregătirile anterioare şi posterioare, ceea ce ar cere la un loc încă o săptămînă; ar însemna să se întrerupă prea mult mersul treburilor, atît în ce-i priveşte pe nuntaşi, cît şi, mai ales, pe cei ce pregătesc nunta; b) în aceste epoci ale anului ţăranul nu are rezervele trebuitoare pentru un asemenea act, care cere atît de însemnate mijloace băneşti cît şi diferite provizii de hrană şi băutură, indispensabile copioaselor ospeţe de nuntă. Cît de strîns legată este nunta de chestiuni economice şi cum acestea condiţionează în rîndul întîi fixarea ei, se poate vedea şi din faptul că în anii de secetă numărul nunţilor la sate scade simţitor; dimpotrivă, în anii buni numărul e cu mult mai mare.

Cauze religioase fac, de asemenea, ca nunta să nu poată avea loc în timpul diferitelor posturi și la anumite sărbători mari. Foarte adesea, cauzele religioase se întîlnesc și se acopăr cu cele economico-gospodărești ; de exemplu, în postul Paștelui, cînd nici biserica și nici mijloacele materiale nu permit gospodarului celebrarea nunții. Pe de altă parte, în post, independent de cauze religioase, nunta n-ar putea avea loc, fiindcă însuși postul se opune abundenței care trebuie să domine la ospețele ceremonialului. La români, de exemplu, poporul crede imposibilă asemenea nuntă ; astfel, într-un cîntec, o asemenea nuntă este atribuită țiganului și e prezentată într-o lumină comico-satirică :

Frunzuliță verde-ai fost,
— Mai văzut-ai nuntă-n post ?
— Ba văzui, la un țigan,
Cu fasole și bostan !

Prin urmare, nunta, ceremonial a cărui îndeplinire prezintă foarte serioase baze economico-financiare în rîndul întîi, nu poate fi mai bine situată în calendarul popular decît în toamna tîrzie, cînd toate produsele de pe cîmp sînt adunate, cînd muncile încetează, cînd, din vînzarea produselor, țăranul are banii trebuitori ; și, în timpul cîșlegilor Crăciunului, perioadă de odihnă în care muncile lipsesc cu totul și cînd rezervele adunate pentru iarnă sînt încă în abundență ; cu atît mai mult că această perioadă urmează după lungul post al Crăciunului, cînd ele, în bună parte, s-au păstrat neatinse pentru marile sărbători de iarnă, cunoscute prin belșugul lor în ce privește ospețele. Nu-i de mirare, deci, că cele mai multe nunți de peste an au loc, la popoarele agricole, în timpul Carnavalului, din cele mai vechi timpuri și pînă azi. Anicikov [693] ne comunică, după un manuscris din 1402, că : „În Rusia veche (secolul al XIV-lea), perioada din preajma lăsatului de sec se numea chiar *căsătoriile*" [694]. Iată dar că Crăciunul, fiind situat între cele două perioade consacrate, în calendarul popular pentru nuntă, dar cu deosebire fiind foarte aproape de perioada a doua (după anul gospodăresc), pe care o precedează imediat, în chipul cel mai firesc, în acest timp, gîndurile tinerimii sînt concentrate asupra căsătoriei, care formează cel mai însemnat ideal al ei. Cum, în același timp, ciclul sărbătorilor de iarnă este epoca cea mai prielnică din tot anul pentru diferite vrăji, nu-i de mirare că această proprietate va fi exploatată cu deosebire în acest sens. Datorită

acestui fapt am văzut mulțimea de vrăji *de dragoste* ce au loc în timpul sărbătorilor de iarnă. Fetele, care în toamnă nu s-au măritat, își pun toată nădejdea în perioada Carnavalului, și, cînd nici atunci n-au reușit, firește, mîhnirea lor n-are margini, fiindcă trebuie să aștepte pînă-n toamna următoare. De aceea, la români, în unele cîntece se reflectă disperarea fetei, care, ajungînd pînă la lăsatul secului de postul mare, a rămas tot nemăritată :

Deseară se lasă sec,
— Mă duc, mamă, să mă-nec,
Unde-o fi balta mai lată,
C-am rămas nemăritată [695].

Dar, ca să nu se întîmple această tragedie, firește, ele, fetele, își dau toată silința, punînd la contribuție cu deosebire vrăji de tot felul, începînd încă de la Sfîntul Andrei, apoi, în special în timpul sărbătorilor Crăciunului.

În timpul ciclului sărbătorilor de iarnă, însă, mai există un mijloc care oferea tinerimei puteri magice importante, pentru atingerea acestui ideal al ei, căsătoria, anume : *colindatul*. Astfel, se simte necesitatea imperioasă ca și colindele, care erau în așa de mare trecere în popor, să aibă în vedere aceste împrejurări. Pe lîngă aceasta, e nevoie să amintim și tradiția ce există pe alocurea, ca flăcăii să meargă în vizită la fetele mari, cu scopul de a le ura căsătorie cu noroc. Aceștia însă nu drept colindători. Astfel, Pamfile ne comunică din Oltenia : „Prin județul Romanați, în seara de 23—24 decembrie, flăcăii se duc pe la familiile care au fete mari și le urează noroc și fericire la măritiș“ [696]. Această tradiție este cunoscută prin unele locuri și la poloni. În cazul cînd e un obicei vechi, ceea ce este foarte probabil, înseamnă că a putut avea și el oarecare răsunet asupra datinei colindatului. Cu chipul acesta, n-a fost greu ca preocuparea de frunte a tinerimii, în special a fetelor, pentru căsătorie, să înceapă a se reflecta și în colindele Crăciunului, nu numai în vrăji. La început, desigur, foarte sfios, în sumare urări la adresa fetei, în colindul închinat gospodarului ; apoi elementul acesta se dezvoltă tot mai mult, conturînd în imagini tot mai lămurite idealul de căsătorie, prezentîndu-l ca îndeplinit, după tipul colindelor celor vîrstnici. Cum însă în colinde nu existau, la origine, preocupări de asemenea natură, nu se aflau în însuși interiorul datinei motive gata formate pentru acest scop. Iată că tocmai acest material îl află colindele în cînte-

cele datinei de primăvară cercetate, care devin unul din izvoarele însemnate ce furnizează motivele trebuitoare. Și, astfel, iau naștere colindele *de fată mare*. În cîntecele de primăvară găsesc colindele, precum am arătat, din belșug motive în legătură cu căsătoria și, în general, motive erotice, căci, deși primăvara e anotimpul cel mai puțin prielnic nunților pentru popor, este pentru omul naturii, care merge în ritm cu ea, perioada în care sentimentul iubirii înflorește în toată plinătatea. Aceasta tocmai se vădește îndeajuns în cîntecele datinei de primăvară în chestiune sau, cum se exprimă Anicikov: „Iubirea domnește și este atotputernică în cîntecele de primăvară; suflul ei fierbinte se simte chiar în datina însăși"[697]. Faptul că de la așa mare distanță *vesneanki*-le au putut influența colindele e destul de curios. Primele legături ale lor cu datina colindatului le putem socoti, precum am amintit deja, din perioada slavă comună, adică din timpul cînd datina agrară vechi-slavă se învecina în timp cu datina de primăvară. Aceste legături, care se continuă și după contopirea datinei colindatului cu datina agrară băștinașă, împuternicindu-se chiar, se păstrează mai departe și după despărțirea slavilor, pînă în timpuri tîrzii de tot. Împrumutul de motive din cîntecele datinei de primăvară, chiar pentru formarea speciei de colinde închinate fetei, aparține, firește, perioadei celor mai vechi legături dintre cele două datini.

Primele colinde *de fată* au cîntat, fără îndoială, exclusiv căsătoria. Colindele avînd ca țel de a cînta personajului colindat îndeplinirea idealului său, acest ideal pentru fete era tocmai căsătoria. De aceea, cele mai vechi motive din colindele *de fată* au de obiect căsătoria. Numai ceva mai tîrziu, după formarea definitivă a acestei specii, au început a se strecura și motive ce tratează alte idealuri, însă, totdeauna în oarecare legătură, mai apropiată sau mai depărtată, cu căsătoria, care rămîne mereu idealul cel mai important cîntat în colindele *de fată*. Așa sînt, de exemplu, colindele ce cîntă frumusețea sau alte calități ale fetei. Pe lîngă acestea, pătrund însă și mulțime de motive erotice pure, care, adesea, nici nu reușesc să se adapteze desăvîrșit duhului colindelor. Mare parte din acestea au venit în colinde din același izvor ca și cele mai vechi motive cu tema căsătoriei, adică din cîntecele de primăvară; însă în diferite epoci posterioare primei influențe, deși și printre motivele erotice pot fi unele foarte

vechi, în cazul acesta însă ele sînt desăvîrşit adaptate la spiritul cerut de colinde.

Astfel, după ce se degajează din colectivul colind *de gospodar*, colindul *de fată mare*, nu mult după aceea, se formează prin analogie şi specia colindelor *de flăcău*. Acestea îşi află ca prim însemnat izvor de motive tot în cîntecele de primăvară, care aveau în vedere, de asemenea, şi pe flăcău, deşi, în rîndul întîi, pe fete. Colindele *de flăcău* la origine au cîntat, ca şi cele *de fată*, căsătoria ; deci cele mai vechi motive sînt cele ce au la bază această temă, motivele erotice sînt posterioare lor. Un însemnat concurs au dat la formarea acestor două specii de colinde, chiar de la început, fără îndoială, şi cîntecele datinei de nuntă, care, fireşte, cuprindeau materialul cel mai potrivit şi mai bogat în ce priveşte căsătoria. Totuşi, fiindcă legăturile dintre colindele *de flăcău şi fată* şi *cîntecele de nuntă* se arată a fi fost mai puternice la fiecare popor în parte, după ce colindatul a rămas la propriile sale puteri la fiecare naţiune, decît în epoca dezvoltării comune, lăsăm tratarea acestei chestiuni pentru unul din capitolele următoare.[698] Ba chiar vrăjile de căsătorie, îndeplinite la sărbătorile de iarnă, au fost, alături cu calitatea Carnavalului de epocă a nunţilor la sate, nu numai una din cauzele care au provocat naşterea colindelor *de fată*, ci chiar le-au putut furniza de la început unele motive. Am arătat aiurea cît de puternic s-au reflectat aceste vrăji în colindele *de fată* în special.

A fost destul să se formeze aceste specii de colinde, pentru ca apoi, după modelul lor, să ia naştere altele, ţinîndu-se seamă, în chipul cel mai exact posibil, de cele mai diferite împrejurări legate de cele mai diferite persoane. Colindele încep a deveni, în faza aceasta, cîntece ale idealului specific, corespunzător fiecărei persoane aparte ce compune familia gospodarului, de la mare pînă la mic, ba şi din afară de familia gospodarului (diferiţi demnitari ai satului etc.). În ce priveşte ordinea cronologică în care au apărut celelalte specii de colinde e greu de fixat cu precizie. Astfel, de exemplu, colindele *de gospodină*, pe de o parte, am avea motive să credem că ele s-au desprins cele dintîi din colectivul colind *de gospodar*, deoarece întotdeauna apare în urările finale imediat după gospodar ; apoi, în colindele cu motive agrare, de tipul vechii datini slave, gospodarul şi [gospodina] sînt singurele perso-

naje ce aflăm: unul la treburile cîmpului, altul la cele casnice. De exemplu, în *pluguşor,* apoi în unele *colinde* şi *şcedrivki* ucrainene-bieloruse. Pe de altă parte însă sîntem îndreptăţiţi a crede că colindele *de gospodină* s-au născut tîrziu de tot, cu mult în urma colindelor *de fată* şi *de flăcău*; în adevăr, la aceasta ne determină faptul că specia în chestiune e poate cea mai săracă în motive din toate; aproape nu are motive proprii. Aceste colinde sînt de asemenea foarte puţin cultivate. Apoi gospodina e un personaj cu totul şters, aproape absorbită de personajul care este gospodarul, de care apare foarte adesea nedespărţită (de exemplu, la români), în acelaşi colind închinat gospodarului sau, uneori, numai pomenită în urările finale. Deci, ipoteza că specia colindelor *de gospodină* s-a format posterior colindelor *de fată* şi după modelul lor e cea mai probabilă. O confirmare a acestei ipoteze ne-o dă existenţa unei mulţimi de motive de colinde *de fată* în colindele *de gospodină*; ba, foarte adesea, [apar] întregi colinde *de fată* adaptate sumar pentru *gospodină.*

Cît despre alte specii de colinde, ele diferă de la popor la popor, fiind condiţionate de împrejurări speciale, specifice. Formarea lor e un rezultat al dezvoltării colindelor la fiecare naţiune aparte. Cele din perioada de dezvoltare comună sînt, fireşte, cele a căror naştere ne-a preocupat pînă acum: colindele *de gospodar, de fată, de flăcău* şi, probabil, şi cele *de gospodină.* Odată însă cu căpătarea acestui caracter al divizării în specii, care adesea ia proporţii uriaşe (ca la români şi bulgari), colindele, în Orient, s-au format desăvîrşit în tipul numit de noi tipul *ucrainean-român-bulgar.* Astfel, colindatul, datorită acestei trăsături, care-i dă un caracter de universalitate, făcîndu-l să prezinte un viu interes pentru toată lumea satelor, devine şi mai preţuit şi încă şi mai cu ardoare cultivat. De aici înainte nu e de mirare că el va exercita influenţe puternice asupra diferitelor ceremoniale anuale; cu deosebire trebuie să semnalăm influenţa retrospectivă asupra datinei de primăvară cu care avea vechi legături. Aceasta, după modelul colindatului, devine mobilă, iar cîntecele ei încep, la fel ca şi colindele, a fi închinate anumitor persoane (de exemplu, la bulgari, sîrbo-croaţi, cehi, poloni). Ba chiar, diviziunea în specii ia adesea dezvoltări mai mari, ca, de exemplu, în cîntecele bulgăreşti *lazarski,* dar despre acestea am amintit mai sus, în cursul acestui capitol.

NOTE

1 Wilhelm Tomaschek, *Über Brumalia und Rosalia,* (Sitzungsber, LX), 1869, (Tomaschek,).

2 Lazăr Şăineanu, *Mitologie clasică,* Craiova, Samitca, 1898 (Şăineanu, *Mitologie*).

3 Veselovski, p. 99.

4 Şăineanu, *Mitologie,* p. 7 ş.u.; Preller, *Römische Mythologie,* I—II, Berlin, 1865 (Preller,).

5 J. G. Frazer, *Le rameau d'or,* Paris, I, 1903, II, 1908, III, 1911 (Frazer), III, p. 396—397; Witold Klinger, *Obrzedowaść ludowa Bożego Narodzenia,* Poznań, 1926 (Klinger), p. 11.

6 Frazer, III, p. 385.

7 *Ibidem,* p. 387.

8 Ibidem, p. 455—456. Frazer e de părere că sărbători de tipul Saturnaliilor erau în toată lumea veche, la cele mai deosebite popoare.

9 Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infiniae latinitatis,* Parisiis, 1840—1850 (Du Cange): „Ludi de rege et regina".

10 *Macrobii Saturnalia,* Ed. Reiske *(Macrobii),* I, p. 12; Laurentus Lydus, De mensibus, I—IV, (Corp. script. hist. byz.) = (Lydus), III, p. 15.

11 Du Cange, III, p. 959.

12 Tomaschek, p. 366—367; urmează descrierea datinelor de la Calende după părinţii bisericii, care le combat aspru.

13 *Libanii opera,* I—IV, Ed. Reiske *(Libanii),* I, p. 256 ş.u.

14 Lydus, III, p. 66.

15 Schneeweis, p. 161.

16 Cf. la români, în colinde, alergarea de cai la Bobotează.

17 Du Cange, III, p. 962.

18 Lydus, IV, p. 8.

19 *Ovidii Fasti,* I—III, Ed. Teubner *(Ovidii),* I, p. 180.

20 *Ibidem,* p. 169.

21 Schneeweis, p. 161 ş.u.

22 Tomaschek, p. 367; Klinger, p. 11—12; Veselovski, p. 99 ş.u. Veselovski greşeşte spunînd că Vota urmează după Saturnalia, [iar] greşeala lui e repetată şi de alţii; de exemplu, *Encikl. Slov.* XV.

23 W. H. Roscher, *Lexicon der griechischen u römischen Mythologie* (Roscher); Pauly-Wissowa, *Real Enciklopädie der Klassischen Altertumswissenschaft,* Stuttgardt, 1919 (Pauly-Wissowa).

24 Klinger, p. 13. Cf. şi Paulus Cassel, *Weihnachten-Ursprünge, Bräuche u. Aberglauben,* Berlin, 1861 (Cassel). Cassel îl citează pe Fl. Vopiscus, care spune că Aurelian a zidit templul zeului soare.

25 Cassel, p. 20—21 ; „...teologii de la începutul erei creştine au socotit că data naşterii lui Crist trebuie să coincidă cu ziua cînd Dumnezeu a creat pe om şi au stabilit că „ziua de 6 ianuarie corespunde zilei a şasea a Creaţiiunii". Vezi şi Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români şi slavi. Contribuţie la studiul mitologiei creştine din orientul Europei*, în „Arhiva", an. XXXVIII, nr. 2—4, 1931, p. 392.

26 Cassel, p. 35.

27 Hermann Usener, *Das Weihnachtsfest*, Bonn, 1911 (Usener), p. 189 ş.u. *Rheinisches Muzeum*, LXI *(Rhein, Muz.)*, p. 478 ş.u.

28 Cel mai puternic argument al său ar fi că în calendarul roman aflăm numai cuvintele *Natales invicti* (VIII dies ante Calendas Januarii), care au fost tălmăcite drept *natales invicti solist* ; însă greşit zice Cassel, fiindcă : *„Invictus war* ein alter Beiname der Götter" — citează aici exemple din Horaţius şi Catullus (p. 57). Apoi, *Invictus*, ca şi *pius, felix, divus*, era epitet dat diferitor împăraţi romani, iar ziua naşterii împăraţilor fiind trecută în calendar, Cassel arată că în fiecare lună se pot găsi asemenea sărbători şi conchide că *natales invicti* din decembrie se referă la un împărat care nu poate fi altul decît Constantin (p. 59—60). Părerea lui Cassel însă nu e destul de convingătoare, fiindcă adesea chiar unele din argumentele aduse de el se întorc împotriva lui. Astfel, citaţiile din Tertullianus, Augustin, Cyrillus, care se plîng şi tună împotriva credincioşilor ce confundă sărbătoarea lui Crist cu soarele : „Să amuţească cei ce spun că Crist e soarele, căci el este creatorul soarelui..." (p. 71). Alt argument al lui Cassel e şi faptul că „Epoca romană veche nu cunoştea sărbătorirea solstiţiilor. Abia începînd cu sfîrşitul secolului al III-lea se răspîndeşte cultul lui Sol în vestul roman". Cf. Cassel, p. 76.

29 Dr. Karl Weinhold, *Weihnachtspiele u. Lieder aus Süddeutschland und Schlesien*, Wien, 1875 (Weinhold), p. 4 ş.u.

30 Cassel, p. 259.

31 Nork, *Mithologie des alten und neuen Testaments*, I, Stuttgardt, 1842, (Nork), p. 184.

32 De unde e şi numit „Sacramentarium Gelasianum".

33 Schneeweis, p. 164.

34 Începînd cu Conciliul Trulan, sec. VII. (Cf. Canon nr. 62, ap. Veselovski, p. 97—98).

35 Cf. scriitori bisericeşti citaţi de Schneeweis ; Tertullianus (sec. III) contra ospeţelor copioase ; I. Chrisostom (sec. IV) contra proorocilor ; episcopul Asterios din Amaseia (sec. IV) contra darurilor. Apoi Augustin (sec. IV—V). Cf. Cassel, p. 71.

36 Schneeweis, p. 215.

37 Sărbătoarea Crăciunului deșteaptă un viu interes în secolul al XIX-lea, și aici, mai ales, se pune chestiunea aceasta.

38 Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, I—X, pref. G. Dem. Teodorescu, București, Socec, 1895—1903 (Zanne,), I, p. 20.

39 Martialis, XIV, p. 70 ; Horatius, III, XIV, XVII, apud Schneeweis.

40 *MAAE*, XII, p. 222.

41 *Ibidem*, p. 222—223.

42 Dmitriev, p. 238.

43 Klinger, p. 22—23.

44 Dar *(kaladu)* de adio dat slugilor.

45 Czeczot, p. 8.

46 *MAAE*, III, p. 175.

47 La români, slugile se împacă toamna, la Sf. Dumitru ; deci nu aflăm nimic analog. Exemplul dat de Viciu, în *Introducere* la *Colinde din Ardeal*, pentru a ilustra același caracter saturnalic și la români, nu-i deloc convingător. Cf. Viciu, *Colinde*, p. 17.

48 Klinger, p. 22—23.

49 Alegerea regelui Saturnaliilor nu s-a păstrat nici la slavi nici la români, ci numai în apus.

50 Sf. Hieronymus — apud Bilfinger, *Das germanische Julfest.* (Programm des Eberhardt-Ludwig-Gimnasium), Stuttgardt, 1900—1901 (Bilfinger), p. 51.

51 Marinov, *Ob.*, p. 279.

52 Pamfile, *Crăciunul*, p. 223 ; Viciu, *Colinde*, p. 15.

53 Henri Bachelin, *Noël et ses coutumes.* („Mercure de France", CLXXXIV) Paris, 1925 (Bachelin), p. 599, 620.

54 Weinhold, p. 12.

55 Schneeweis, p. 181.

56 Weinhold, p. 13.

57 *Ibidem*, p. 13—14.

58 Mangiuca, *Călindariu*, 1881—1882, sub data de 25 decembrie.

59 Cf., pentru bulgari, admirabila colecție de colaci a lui Marinov.

60 Feilberg, *Das nordische Weihnachtfest.* (Hessische Blätter für Volkskunde...) = (Feilberg), V, p. 26—40.

61 *Ibidem*, p. 29 ș.u.

62 Schneeweis, p. 156—157.

63 Pamfile, *Crăciunul*, p. 206.

64 Idem.

65 *Ibidem*, p. 206—208.

66 Voronca, *Datinile*, p. 389.

67 S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români. Studiu etnografic*, București, Göbl, 1892 (Marian, *Înmormîntarea)*, p. 380.

68 Cf. *Moșii sau sacrificiul morților*, în Mangiuca, *Călindariu*, I, p. 135—143.

69 *Ibidem*, p. 136.

70 *Ibidem*, p. 140—141.

71 Idem.

72 Vgr. κολιβες,κολυβον = pîine de grîu; ngr. κολλαβος Cf. Mangiuca, *Călindariu*, I, p. 141—146.

73 Cf. Hnatiuk, *Kol.*, II ; Szuchiewicz, III.

74 Viciu, *Colinde*.

75 Pamfile, *Crăciunul*, p. 123.

76 Viciu, *Colinde*, p. 206.

77 Aceste date de la români pot întări și mai mult părerea lui Klinger.

78 Schneeweis, p. 156 ș.u. ; Klinger, p. 61.

79 Șein, *jizni Brus.*, p. 53.

80 A se compara cu „Diadi" la bieloruși.

81 Schneeweis, p. 156.

82 Cunoscuta proprietate magică a fierului de a alunga duhurile rele. Cf. Schneeweis, p. 156.

83 Cf. Klinger, p. 37 ; Schneeweis, p. 156—157.

84 Stropirea cu aghiazmă, care există și la români pe scară foarte întinsă, la Bobotează, pare a avea numai caracterul de a sfinți, în genere, nu anume alungarea duhurilor. Apoi, mazărea aruncată și mai puțin se pretează la asemenea interpretare.

85 Klinger, p. 40.

86 *Ibidem*, p. 37—38.

87 *Ibidem*, p. 78—79. Însăși cina din ajunul Crăciunului prezintă o frapantă asemănare cu ospețele pentru morți, adică cu praznicile, apoi, tăcerea de la cina ajunului, ca la ospățul de înmormîntare.

88 *Ibidem*, p. 75.

89 *Ibidem*, p. 63.

90 *Ibidem*, p. 74.

91 *Ibidem*, p. 82.

92 Pamfile, *Crăciunul*, p. 206.

93 *Enc. Slov.*, XV, p. 809.

94 *Anul nou cel mare*, cînd se sfîrșeau definitiv sărbătorile și Anul nou în adevăr începea. Cf. Schneeweis, p. 165.

95 Klinger, p. 5.

96 Wilhelm Mannhardt, *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme*, Berlin, 1875 (Mannhardt, *Bk.*,), p. 556.

97 Idem.

98 Idem.

99 Paul Sartori, *Sitte und Brauch*, I, *Die Hauptstufen des Menschensdaseins*, Leipzig, 1911, II, *Leben und Arbeit daheim und draussen*, Leipzig, 1911, III, *Zeiten und Feste des Jahres*, Leipzig, 1914 (Sartori), III, p. 105 ; Mannhardt, *Bk.*, p. 556—557.

100 Anicikov, I, p. 331.

101 Mannhardt, *Bk.*, p. 556—559.

102 *Ibidem*, p. 559.

103 Preller, p. 140, 797.

104 *Ibidem*, p. 159.

105 Frazer, III, p. 394.

106 Preller, p. 244, 798.

107 Frazer, III, p. 393.

108 Weinholdt, p. 446.

109 Du Cange, III.

110 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 6.

111 Idem.

112 Heinz Werner, *Ursprünge der Lyrik*, Hamburg, 1924 (Werner), p. 5.

113 *Ibidem*, p.50 ș.u. Originea alegoriei în simbolurile materiale magice.

114 Schneeweis, p. 164.

115 Sartori, I, p. 91, 115.

116 Preller, p. 160 ; Klinger, p. 18.

117 Preller, p. 160.

118 Idem.

119 Du Cange, III.

120 Mannhardt, *Bk.*, p. 251—303.

121 *Ibidem*, p. 252.

122 *Ibidem*, p. 274.

123 *Ibidem*, p. 273—274.

124 *Ibidem*, p. 275.

125 Preller, p. 160 și 600.

126 Idem.

127 Marinov, *Ob.*, p. 337 ș.u.

128 Schneeweis, p. 145.

129 Teodorescu, *Poezii*, p. 159.

130 Marinov, *Ob.*, p. 338.

131 Idem.

132 Mangiuca, *Călindariu*, p. 15.

133 Marinov, *Ob.*, p. 278.

134 Idem.

135 Pamfile, *Crăciunul*, p. 60, 77, 86—87, 90; Burada, *Dobrogea*, p. 38, 43, 47, 51; Bîrseanu, *Colinde*, p. 5—6, 21, 28; Bud, *Poezii*, p. 68, 71; Teodorescu, *Poezii*, p. 20—21.

136 Ovidius, Plinius, Martialis... Apud, Preller, p. 160.

137 *Ovidii*, I, p. 71 ș.u.; Preller, p. 160 (Vezi Plinius, *Hist. nat.*, XXVIII, p. 2, 5.

138 Du Cange, III.

139 Pamfile, *Crăciunul*, p. 10, 12.

140 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 10.

141 Idem.

142 Mangiuca, *Călindariu*, p. 11.

143 Cf. la francezi, *La fête des brandons*, ce constă în a înconjura livada și ogorul cu facle de paie, spre a provoca rodnicia. (Potebnia, *Mit.*, p. 4.).

144 Teodorescu, *Poezii*, p. 156.

145 Voronca, *Datinile*, p. 122.

146 *MAAE*, IX, p. 117.

147 *Sb. Slov.*, I, p. 168.

148 Marinov, *Ob.*, p. 311.

149 *Ibidem*, p. 314.

150 Holovațki, III_2, p. 52.

151 Dumitrașcu, *Cîntări*, p. 127.

152 Pamfile, *Crăciunul*, p. 9.

153 *Ibidem*, p. 21.

154 *Sb. Slov.*, I, p. 172—173.

155 Frazer, III, p. 389.

156 Viciu, *Colinde*, p. 170—195, 202.

157 *Ibidem*, p. 185—187.

158 Bilfinger.

159 Bachelin, p. 620.

160 Schneeweis, p. 205.

161 Dmitriev, p. 237; Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1908—1913 (Berneker), p. 544.

162 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 68.

163 Slovar russkago iazîka, t. IV, S. Peterburg, 1912 *(Slov. rus.,)* p. 1680—1682.

164 Berneker, p. 544 ; *Slov. rus.*

165 *Slov. rus.*

166 Veselovski, p. 103 ș.u. ; *Slov. rus.*, p. 1681 ; Berneker, p. 544 ; Schneeweis, p. 205.

167 *MAAE*, III, p. 175 ; Dmitriev, p. 238 ; *Slov. rus.*, p. 1681.

168 Berneker, p. 544.

169 Pamfile, *Crăciunul*, p. 8—9 ; Mangiuca, *Călindariu*, p. 13.

170 Schneeweis, p. 205.

171 Mangiuca, *Călindariu*, p. 14.

172 Schneeweis, p. 205.

173 Dmitriev, p. 237.

174 Drinov, I, p. 217—218.

175 Const. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876 (Jireček), p. 76. Exact la fel, cu cuvintele lui Jireček, se exprimă, fără să demonstreze însă, Dr. Gregor Krĕk, în lucrarea *Einleitung in die slavische Literaturgesichte*, Graz, 1887 (Krĕk,), p. 278.

176 Lubor Niederle, *Slovanské Starožitnosti. Původ a počátký Slovanů jižnich*, dil II, sv. I, Praha, 1906 (Niederle, *Pův.*,) p. 164.

177 Franz Miklosich, *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen*. (Denk. XXIV) = (Miklosich, *Term.*,), p. 23.

178 *Ibidem*, p. 25.

179 Krĕk, p. 278.

180 Edward Klich, *Polka terminologja chrześcijańska*, Poznań, 1927 (Klich), p. 137. În ce privește opinia, „Contactul elementului slav cu cel romano-creștin a fost prea puțin pașnic și intensiv, pentru ca să poată fi vorba de împrumutul unor obiceiuri festive ca petrecerile și sărbătorile", noi credem că afirmația este fără temei și foarte naivă, nu numai din cauza presupunerii că împrumutul colindei ar fi putut să aibă loc prin mijlocirea creștină (cum consideră și Krĕk), dar și din cauză că, pentru Klich, sărbătorile și datinele, adică „petrecerile", după el, sînt „obiecte de lux". Logic vorbind, s-ar putea trage concluzia că un popor împrumută de la altul într-un mod conștient și că, înainte de a împrumuta, se gîndește dacă anumite lucruri nu sînt cumva „de lux".

181 Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886 (Miklosich, *Ttym.*,) p. 123—124 ; *Fremdwörter in den slavischen Sprachen*. (Denk. XV) = (Miklosich, *Fremdw.*,) p. 99 ; *Term.*, p. 22—23 ; Veselovski, p. 103 ș.u. ; Berneker, p. 544—545.

182 Berneker, p. 544.

183 În adevăr, cele mai vechi știri despre români le aflăm în cronicarii și istoricii bizantini [privitoare la] românii de la sud de

Dunăre, pe cînd lipsesc cu totul știri despre românii de la nord de Dunăre. Știrile despre populația românească din Dacia se sfîrșesc, odată cu părăsirea definitivă a Daciei de romani, către finele secolului al III-lea, e.n., și se continuă apoi în istoria bizantină, care vorbește foarte adesea de vlahii din Peninsula Balcanică, ceea ce i-a făcut pe mulți istorici să considere pe români ca originari de la sud de Dunăre. Istoricii români, însă, susțin existența lor și la sud de Dunăre și la nord. În orice caz, singură și de netăgăduit, fiind bazată pe documente, este existența românilor la sud de Dunăre încă de la începutul jumătății a doua a primului mileniu, e.n. Cf. Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, Iași, 1923—1925 (Philippide,) p. 504 ș.u., 854.

184 Acest moment istoric, ce va fi fost destul de lung, e fixat, aproximativ, ca durînd din secolul IV pînă în secolul VI e.n.

185 a + / ≥ ă + $\underline{/}$ în cuvinte ca: lat. *carbónis* ≥ **r.** *cărbune*, *cadére* ≥ *cădere*, *paréntes* ≥ *părinți*, *placére* ≥ *plăcere*, *sálire* ≥ *sărire* ș.a.

186 În ce privește ъ e greu de determinat cu precizie ce valoare fonetică va fi avut; în tot cazul, chiar de va fi putut fi și un sunet asemănător cu *ă*, se deosebește fundamental de el, fiind cantitativ scurt și menit să dispară.

187 Schneeweis, p. 205.

188 Gustav Weigand, *Die Arumunen*, II, Leipzig, 1894 (Weigand,).

189 Mai ales în limbă unele din expresiile latinești cad în uitare și sînt înlocuite cu vremea prin altele, corespunzătoare, slave, sau alături de cuvîntul latin se atașează un sinonim slav, care, apoi, cu timpul, dezvoltă noi semnificații.

190 I. A. Candrea, *Psaltirea Scheieană, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, II, îngr. de..., București, Socec, 1916 (Candrea), p. 134.

191 *Ibidem*, p. 44—82, 100, 173, 249.

192 De exemplu: lat. *solis* > *soare*; *salis* > *sare*; *malum* > *măr*; *salire* > *a sări*; *pilus* > *păr* etc.

193 Cf. forma *corindă*, în: Viciu, *Colinde*; Béla Bartók, *Cîntece poporane românești din comitatul Bihor*, culese și notate de..., București, Socec-Sfetea, 1913 (Bartók); Marienescu *Colinde*; Materiale manuscrise — Leontin T. Turcu, Cluj.

194 Schneeweis, p. 205.

195 *Călindariu*, în înțelesul de *Calendar* e mult posterior.

196 Și nu cum presupune Klich referitor la slavi: „În ce privește timpul cînd se poate preciza limita minimă... slavii nu au adoptat de-

loc colinde înainte de creștinare, deci, cu siguranță, nu înanite de secolul al VIII-lea sau, cele mai timpurii, nu înainte de secolul al VII-lea". (Klich, p. 137). Ipoteza aceasta, referitoare la poloni, cu atît mai puțin nu poate fi acceptată: „Avem în acest fel limita maximă a împrumutului colindelor de la vecinii ceho-moravi la jumătatea secolului al XI-lea". (Klich, p. 139). Klich presupune că slavii au preluat cuvîntul *kolinda* în timpurile creștine și pe cale creștină. Noi credem, dimpotrivă, că cuvîntul și, în același timp, datina au trecut la ei încă din timpurile precreștine.

197 Mannhardt, *Bk.*, p. 225.

198 Vuk Stef. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga,* u Beču, 1867 (Karadžić, *Živ.*).

199 Schneeweis, p. 171.

200 Mannhardt, *Bk.*, p. 226; J. Grimm, *Deutsche Mythologie,* I, Berlin, 1875 (Grimm, *Myth.,),* p. 521—522; Cassel, p. 265—266.

201 Schneeweis, p. 181.

202 Sartori, II, p. 166 ș.u., III, p. 39.

203 *Ovidii,* p. 177.

204 Mangiuca, *Calindariu* (pe data de 25 decembrie).

205 Pamfile, *Crăciunul,* p. 8—9; Mangiuca, *Călindariu,* p. 10.

206 Pamfile, *Crăciunul,* p. 12.

207 I. Iastrebov, *Obiciai i piesni turețkih serbov,* S. Peterburg, 1886 (Iastrebov), p. 24.

208 Pamfile, *Crăciunul,* p. 10.

209 Mangiuca, *Călindariu,* p. 16.

210 Marinov, *Ob.*, p. 278.

211 *Sb. Slov.*, p. 173.

212 Idem.

213 *MAAE,* IX, p. 117.

214 Idem.

215 Karłowicz, IV, p. 180—181.

216 *Rp. Udz.*

217 Karłowicz, IV, p. 180—181.

218 Iastrebov, p. 36.

219 Idem.

220 *Ibidem,* p. 24.

221 Karłowicz, IV, p. 181.

222 Idem.

223 *Rp. Udz.* (w Opatkowicach).

224 Karłowicz, IV, p. 181.

225 *Rp. Udz.*

226 Mangiuca, *Călindariu*, p. 10 ; Pamfile, *Crăciunul*, p. 8.
227 Karłowicz, IV, p. 180.
228 Marinov, *Ob.*, p. 307 ș.u.
229 Idem.
230 Idem.
231 Idem.
232 Idem.
233 *Ibidem*, p. 308.
234 Kolberg, *Pok.*, I, p. 86—87.
235 Șein, *jizni Brus.*
236 Iastrebov, p. 32.
237 Voronca, *Datinile*, p. 46—52.
238 Pamfile, *Crăciunul*, p. 29.
239 *Ibidem*, p. 108.
240 *Lud*, XVIII, p. 199 ș.u.
241 Șein, *jizni Brus.*, p. 47.
242 *Lud*, V, p. 213.
243 Idem.
244 Idem.
245 T. Efimenko, *Sbornik malorosiskih zaklinanii*, Moskva, 1874 (Efimenko), p. 45 ; Ciubinski, III, p. 437.
246 Efimenko, p. 45.
247 Iastrebov, p. 35.
248 *Sb. Umotv.*, XV—XVI, p. 7.
249 „Șezătoarea", revistă de folclor, Fălticeni, 1892—1929) (Șezătoarea), VI, p. 51—52.
250 *MAAE*, III, p. 171.
251 Świętek, p. 65—66.
252 Idem.
253 Wilhelm Mannhardt, *Antike Wald — und Feldkulte*, Berlin, 1887 (Mannhardt, *A. W.)*, p. 171. Se pare că demonul fertilității, în ipostaza țapului, a trecut din reprezentarea din paie la cea din lemn : „A aduce copacii la capră".
254 Șein, *jizni Brus.*, I, p. 47.
255 Idem.
256 Ciubinski, III, p. 438 ; Efimenko, p. 42 ; Potebnia, *Mit.*, p. 46.
257 Pîinea aceasta (colacul), foarte semnificativă pentru datină la sîrbo-croați, se împarte la toți ai casei și cine nimerește o monedă de argint va avea cel mai mare noroc în anul care vine.
258 Potebnia, *Mit.*, p. 46.
259 Șein, *jizni Brus.*, I, p. 47.

260 *Ibidem*, p. 46.

261 *Ibidem*, III, p. 380 ; Kazimierz Moszyński, *Polesie Wschodnie*, Warszawa, 1928 (Moszyński), p. 227.

262 Anicikov, I, p. 249.

263 Marinov, *Ob.*, p. 308.

264 Șein, *jizni Brus.*, I, p. 47.

265 Pamfile, *Crăciunul*, p. 26 ; Voronca, *Datinile*, p. 801.

266 Marinov, *Ob.*, p. 308.

267 Dumitrașcu, *Cîntări*, p. 129—130 ; Marienescu, *Colinde*, p. 163.

268 Dumitrașcu, *Cîntări*, p. 129.

269 Bud, *Poezii*, p. 70 ; Densusianu, *Viața*, II, p. 160.

270 Densusianu, *Viața*, II, p. 160.

271 Dumitrașcu, *Cîntări*, p. 128.

272 Szuchiewicz, t. III, p. 48—49.

273 Holovațki, II, p. 15—16.

274 Marinov, *Ob.*, p. 313.

275 Iastrebov, p. 26.

276 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 78—79.

277 Din turcescul *tablá*. Cf. Heimann Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, București, I—III, 1903—1925 (Tiktin), III.

278 Marinov, *Ob.*, p. 312.

279 Idem.

280 Metlinski, p. 144. De comparat cu colindele în care Dumnezeu dăruiește gospodarului trei stoguri pe cîmp. (Ciubinski, III, p. 421.).

281 A. A. Șahmatov, *Mordovskii etnograficeskii sbornik*, S. Peterburg, 1910 (Șahmatov), p. 57—58.

282 *Ibidem*, p. 695.

283 S. Fl. Marian, *Legendele Maicii Domnului*, București, Göbl, 1904 (Marian, *Legendele)*, p. 332—336.

284 *Ibidem*, p. 336.

285 Teodorescu, *Poezii*, p. 375—377.

286 S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*, adunate de..., București, Göbl, 1893 (Marian, *Vrăji)*, p. 100.

287 *Idem*. Ciudat e că, în cazul de față, practica, deși din punct de vedere magic prezintă același tip al dorinței realizate și deși are același scop ca și descîntecul, aceasta nu e o tălmăcire a ei, precum ar fi de așteptat și cum, în genere, sînt formulele magice față de practicile însoțitoare, ceea ce înseamnă că vraja exterioară e, foarte probabil, adaptată de aiurea la descîntecul nostru, înlocuindu-i propria practică, deoarece cea împrumutată a fost socotită mai puternică

288 Idem.

289 Marian, *Legendele*, p. 328—330.
290 Radcenko, p. 110—111.
291 Metlinski, p. 331.
292 Șein, *jizni Brus.*, p. 78—79.
293 *Zb. W.*, XIII, p. 232.
294 Voronca, *Datinile*, p. 67.
295 Ciubinski, III, p. 280.
296 Marian, *Vrăji*, p. 118.
297 Idem.
298 *Ibidem*, p. 119.
299 *Ibidem*, p. 108.
300 Idem.
301 *Ibidem*, p. 170—171.
302 Marian, *Legendele*, p. 325.
303 Marian, *Vrăji*, p. 113.
304 *Ibidem*, p. 153.
305 *Ibidem*, p. 154—155.
306 *Ibidem*, p. 155.
307 *Ibidem*, p. 112.
308 *Ibidem*, p. 114.
309 Werner, p. 27.
310 Răuțescu, *Colinde*, p. 38.
311 Marinov, *Ob.*, p. 321.
312 Marian, *Vrăji*, p. 113.
313 Idem.
314 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 114.
315 Marian, *Vrăji*, p. 166.
316 *Ibidem*, p. 129.
317 Idem.
318 V. J. Mansikka, *Überrussische Zauberformeln mit Berücksichtigung der Blut und Verenkungssege*, Helsingsfors, 1909 (Mansikka, *Zauber.*), p. 132.
319 *Ibidem*, p. 161.
320 *Ibidem*, p. 162.
321 Holovațki, III_2, p. 5, II, p. 31.
322 Metlinski, p. 342 ; *Zb. W.*, XI, p. 156 (Wolin).
323 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 115.
324 Șein, *jizni Brus.*, p. 70.
325 Holovațki, III_2, p. 76—77.
326 *Ibidem*, II, p. 83—84.
327 Ciubinski, III, p. 418.

328 Holovaţki, III_2, p. 77—78 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 141.
329 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 144.
330 *Lud.* V, p. 60.
331 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 139.
332 Werner, p. 27.
333 Holovaţki, II, p. 59.
334 Dobrovolski, *Sm.*, p. 42.
335 Vezi mai sus.
336 S. Fl. Marian, *Descîntece poporane române*, Suceava, Tip. Eckhardt, 1886 (Marian, *Descîntece)*, p. 293.
337 Holovaţki, III_2, p. 132—133.
338 Idem.
339 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 149.
340 Hrincenko, III, p. 37 (A—B).
341 Efimenko, p. 53.
342 Hrincenko, III.
343 Holovaţki, II, p. 176.
344 Zienkiewicz, p. 30—32.
345 Szuchiewicz, t. III, p. 199—200.
346 Marian, *Descîntece*, p. 49—50.
347 Ivan Franko, *Huţulski primivki.* (Etnogr. Zbirn. V, 41—72) = (Franko, *Huţulski)*, p. 63.
348 *Sb. Umotov.*, XVI—XVII, p. 263—264.
349 Franko, *Huţulski*, p. 54.
350 Teodorescu, *Poezii*, p. 380—381.
351 Franko, *Huţulski*, p. 54.
352 Teodorescu, *Poezii*, p. 365.
353 *Ibidem*, p. 387.
354 Radcenko, p. 112—113.
355 *Ibidem*, p. 112.
356 Marinov, *Ob.*, p. 311.
357 Teodorescu, *Poezii*, p. 77.
358 Caraman, *Lit. pop.*, p. 95.
359 Teodorescu, *Poezii*, p. 86—87.
360 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 156.
361 Fedkowicz, p. 24.
362 *Ibidem*, p. 36—38 ; la români, cf. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 40—41 ; la bulgari, cf. Marinov, *Ob.*, p. 311.
363 Vezi, în acest sens, colindele cu tema *gătitul fetei.*
364 Świętek, p. 70.
365 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 115, 118, 121.

366 *Sb. Umotv.*, XVI—XVII, p. 265.
367 Franko, *Huțulski*, p. 42 ; la români, cf. Teodorescu, *Poezii*, p. 359.
368 Teodorescu, *Poezii*, p. 374—376.
369 *Ibidem*, p. 370—371.
370 Werner, p. 99.
371 Radcenko, p. 119—120.
372 Idem.
373 *Ibidem*, p. 112.
374 Idem.
375 Idem.
376 Bîrseanu, *Colinde*, p. 8—9.
377 Werner, p. 37.
378 L. Lévy-Bruhl, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, Paris, 1922 (Bruhl, *Fonct.*), p. 119. La un mare număr de triburi din America dt Nord s-a constatat chiar [existența] unor incantații cu caracter sacru, transmise fidel din generație în generație și care nu sînt înțelese nici de oficianți, nici de auditoriu.
379 Sartori, III, p. 31 (Notele).
380 Vezi mai sus.
381 Marinov, *Ob.*, p. 308.
382 *Ibidem*, p. 281. „Apa pentru aluat trebuie să fie neîncepută și amestecată cu flori".
383 Pamfile, *Crăciunul*, p. 108.
384 Vezi Marinov, *Ob.*, p. IX, tabelele nr. 21—22.
385 *Ibidem*, p. XI, nr. 33.
386 *Ibidem*, p. XII, nr. 37.
387 *Ibidem*, p. X, nr. 23—24, p. XX, nr. 86.
388 *Ibidem*, p. XXII, nr. 94.
389 *Ibidem*, nr. 97, p. XXVI, nr. 117.
390 *Ibidem*, p. X, nr. 28, p. XI, nr. 34, p. XXII, nr. 10 a.
391 Cf. colecția de colaci ceremoniali de Crăciun, în Muzeul etnografic din Zagreb, sala II. (Vezi Dr. Mirko Kus-Nikolajev, *Šetnje kroz Etnografski Muzei u Zagrebu*, Zagreb, 1927, p. 30—31 ; Cf., de asemenea, *Srpski Etnogr. Zbornik*, VIII, p. 538, *ibidem*, XVI, p. 146, *ibidem*, XXXII, p. 224—225.
392 Marinov, *Ob.*, p. 296.
393 *Ibidem*, p. 285.
394 *Ibidem*, p. 327.
395 Teodorescu, *Poezii*, p. 15—17.
396 Marinov, *Ob.*, p. XV, nr. 58.

397 *Ibidem,* p. XXVII, nr. 128, 130.

398 *Ibidem,* nr. 120.

399 *Ibidem,* p. 290, 299.

400 Mangiuca, *Călindariu,* 1882—1883, sub luna decembrie, 25.

401 Teodorescu, *Poezii,* p. 18.

402 Marinov, *Ob.,* p. XXX, nr. 139, 141.

403 Pamfile, *Crăciunul,* p. 6.

404 *Enciklopediceskii Slovar,* tom XV, S. Peterburg, 1895 *(Enc. Slov.),* p. 810.

405 Mannhardt, *A. W.,* p. 197—198 ; Weinhold, p. 26. Mannhardt aduce aceasta ca argument în sprijinul tezei sale ; după el, colacul *Julbock* reprezintă, totodată, întruchiparea demonului fertilităţii.

406 Iastrebov, p. 29—30.

407 Pamfile, *Crăciunul,* p. 5.

408 Cortet, p. 267.

409 Mansikka, *Zauber,* p. 33—34.

410 Lubor Niederle, *Slovanské Starožitnosti. Život Starych Slovanu,* dil. II, sv. I, w. II, v Praze, 1924 (Niederle, *Živ.),* p. 245.

411 Zelenin, *Russische Volkskunde,* 1927 (Zelenin), p. 364—365.

412 Zabilin, *Russkii narod, ego obiciai, obriadi, predania, suievieria i poezia,* Moskva, 1880 (Zabilin), p. 49 ; *Zapiski imp. russk. geogr. obşci. po otdiel etnogr.,* XIV, 1884 *(Zapiski),* p. 35.

413 O. Volkov, *Ukrainskii narod,* 1916, (Volkov), p. 615.

414 Păsculescu, *Lit. pop.,* p. 25, 30.

415 Szuchiewicz, t. III, p. 45 ; Holovaţki, II, p. 32 (rîndunica).

416 Metlinski, p. 341—342.

417 Ant.-Drag., I, p. 52—53.

418 Şein, *jizni Brus.,* p. 61 ; Bezsonov, p. 72—73 ; Zienkiewicz, p. 10—12.

419 Konopka, p. 98.

420 Hrincenko, III, p. 48—49.

421 *Sb. Slov.,* I, p. 168.

422 Milčetić, p. 28, 57.

423 Kolberg, *Krak.,* I, p. 237.

424 Marinov, *Ob.,* p. 267.

425 Milčetić, p. 28, 57.

426 Rink, *Religion der Helenen,* II, Zürich, 1885 (Rink), p. 222 ş.u.

427 Homer, *Himni homerici accedentibus et Batrachomiomachia.* (Homero vulgo attributis), ex recensione Augusti Baumaister, Lipsiae, 1877 (Homer), epigr. XV.

428 Rink, p. 222 ş.u.; Anicikov, I, p. 217—221; Mangiuca, *Călindariu*, p. 19.

429 Kalligeropoulos, p. 74—75; Kyriakidos, p. 33—34.

430 Kalberg, *Maz.*, I, p. 146—147; *ibidem, Radomskie*, 2 tomy, Kraków, 1887—1888 (Kolberg, *Rad.*,), I, p. 106. (*Smigurtnik* = A doua zi de paşti, la poloni, tinerii umblau pe la casele unde erau fete mari, cîntau cîntece religioase şi stropeau cu apă pe gazde. În schimb, primeau daruri. Aceştia se numeau *smigurtnik*.).

431 Idem.

432 Oskar Kolberg, *Poznańskie, 7 tomy, Kraków*, 1875—1882 Kolberg, *Pozn.*), II, p. 197.

433 Głoger, *Pieśni*, p. 1, 15.

434 Idem.

435 Kolberg, *Maz.*, I, p. 151.

436 Fr. Čelakowsky, *Slovanské národni pišně*, v. Praze, 1822—1827 (3 dil.) = (Čelakowski), p. 29 ş.u.

437 Ignacy Klatecki, *Nove Lato, uroczystość staroslowiańska*, Poznań, 1886 (Klatecki), p. 18.

438 *Ibidem*, p. 29.

439 Bezsonov, p. 3.

440 Şein, *jizni Brus.*, p. 136, 145, 149, 155, 158.

441 *Ibidem*, p. 145.

442 *Ibidem*, p. 133.

443 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 162.

444 Şpilevski, *Volocebniki v vitebskoi gubernii*. („Russkii Dnevnik", nr. 101), 1859 (Şpilevski).

445 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 162.

446 Şein, *jizni Brus.*, p. 136—140.

447 Romanov, *B. Sb.*, I—II, p. 453—454.

448 Şein, *jizni Brus.*, p. 153—154.

449 Idem.

450 *Idem*: vezi şi *Zb. W.*, XVIII, p. 206—210.

451 Şein, *jizni Brus.*, p. 145.

452 Romanov, *B. Sb.*, I—II, p. 452—453.

453 Şein, *jizni Brus.*, p. 148.

454 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 174.

455 Şein, *jizni Brus.*, p. 156—157.

456 *Ibidem*, p. 142—144; Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 175.

457 Idem.

458 *Sb. Umotv.*, XXI, p. 4.

459 Şein *jizni Brus.*, p. 148; *Zb. W.*, XVII, p. 188—189.

460 Şein, *jizni Brus.*, p. 142—144.
461 Romanov, *B. Sb.*, I—II, p. 455—456, VIII, p. 172.
462 *Ibidem*, VIII, p. 164.
463 Şein, *jizni Brus.*, p. 143.
464 Dobrovolski, *Sm.*, p. 184.
465 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 175.
466 *Ibidem*, p. 166—167.
467 Şein, *jizni Brus.*, p. 148.
468 *Ibidem*, p. 156—157.
469 Şpilevski, apud Şein, *jizni Brus.*, p. 574.
470 Şein, *jizni Brus.*, p. 136.
471 P. B. Şein, *Bieloruskiia narodniia piesni*, S. Peterburg, 1874 (Şein, *Brus. nar.)* p. 80.
472 Mihailo Hruşevski, *Istoria ukraiinskoi lịteraturị*, Kiev, I, 1923, IV, 1925 (Hruşevski), I, p. 179.
473 Şein, *jizni Brus.*, p. 576.
474 Şpilevski, apud Şein, *jizni Brus.*, p. 573.
475 Şein *jizni Brus.*, p. 135 ; Romanov, *Mat.*, p. 109.
476 Şein, *jizni Brus.*, p. 135.
477 *Ibidem*, p. 88.
478 Kolberg, *Rad.*, I, p. 90.
479 *MAAE*, XII, p. 227—228.
480 Karłowicz, V, p. 292.
481 *MAAE*, X, p. 115, XI, p. 145 ; *Rp. Udz.*
482 Bronisław Sokalski, *Powiat Sokalski*, we Lwowie, 1899 (Sokalski), p. 188 ; Holovaţki, III_2, p. 141, 526.
483 *Sb. Slov.*, I, p. 170.
484 Kolberg, *Rad.*, I, p. 90.
485 *MAAE*, X, p. 115 ; *Rp. Udz.*
486 Hrincenko, III, p. 2.
487 Ciubinski, III ; Hnatiuk, *Kol.*, I—II.
488 Potebnia, *Mit.*, p. 19—20.
489 Ciubinski, III, p. 464.
490 Cf. Sokalski, p. 189—202.
491 Şein, *jizni Brus.*, p. 88.
492 *Zb. W.*, X, p. 117 ; MAAE, VI, p. 220—221, XIII, p. 229.
493 *Rp. Udz.*
494 *MAAE*, IV, p. 123.
495 ⩽ ucraineanul *pomahai Bih.*
496 *Lud*, III, p. 160—161 ; *Wisla, miessiecznik geograficzno-etnograficzny*, Warszawa, 1887—1905 *(Wisla)*, II, p. 438.

497 *MAAE*, XIII, p. 225.
498 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 359 ; Ciubinski, III, p. 453.
499 *MAAE*, XIII, p. 148.
500 Holovaţki, III_2, p. 14.
501 Szuchiewicz, t. III, p. 61.
502 Holovaţki, II, p. 77—78, III_2, p. 14—17.
503 Teodorescu, *Poezii*, p. 148—149.
504 Holovaţki, II, p. 77—78.
505 *Ibidem*, III_2, p. 17.
506 Teodorescu, *Poezii*, p. 139.
507 Holovaţki, III_2, p. 17.
508 Teodorescu, *Poezii*, p. 150.
509 Ant.-Drag., I, p. 52—53 ; la bieloruşi, Bezsonov, p. 72—73 ; Şein, *jizni Brus.*, p. 61 ; Zienkiewicz, p. 10—12.
510 Teodorescu, *Poezii*, p. 145, 149 ; Voronca, *Datinile*, p. 118.
511 Holovaţki, III_2, p. 8—9.
512 *Ibidem*, p. 144.
513 Pauli, *rusk.*, I, p. 15.
514 Holovaţki, III_2, p. 147—148.
515 *Ibidem*, p. 145 ş.u.
516 Świętek, p. 68.
517 *MAAE*, XIII, p. 224.
518 *MUE*, XVIII, p. 149.
519 Holovaţki, III_2, p. 150—151.
520 Moldova de sud.
521 Hnatiuc, *Kol.*, II, p. 345—347 ; Pauli, *rusk.*, I, p. 15 ; Holovaţki, III_2, p. 147.
522 Viciu, *Colinde*, p. 189 ; Burada, *Dobrogea*, p. 32 ; Teodorescu, *Poezii*, p. 147.
523 Sušil, p. 742.
524 Potebnia, *Mit.*, p. 21 ; Veselovski, p. 108.
525 Viciu, *Colinde*, p. 27—28.
526 Teodorescu, *Poezii*, p. 18.
527 Pamfile, *Crăciunul*, p. 98—99.
528 Teodorescu, *Poezii*, p. 17—18.
529 Marinov, *Ob.*, p. 327.
530 Szuchiewicz, t. III, p. 49.
531 Viciu, *Colinde*, p. 11.
532 *Ibidem*, p. 188—189, 194.
533 Marinov, *Ob.*, p. 327.
534 Szuchiewicz, t. III, p. 188.

POLSKA AKADEMJA UMIEJĘTNOŚCI

PRACE KOMISJI ETNOGRAFICZNEJ NR 14.

PIOTR CARAMAN

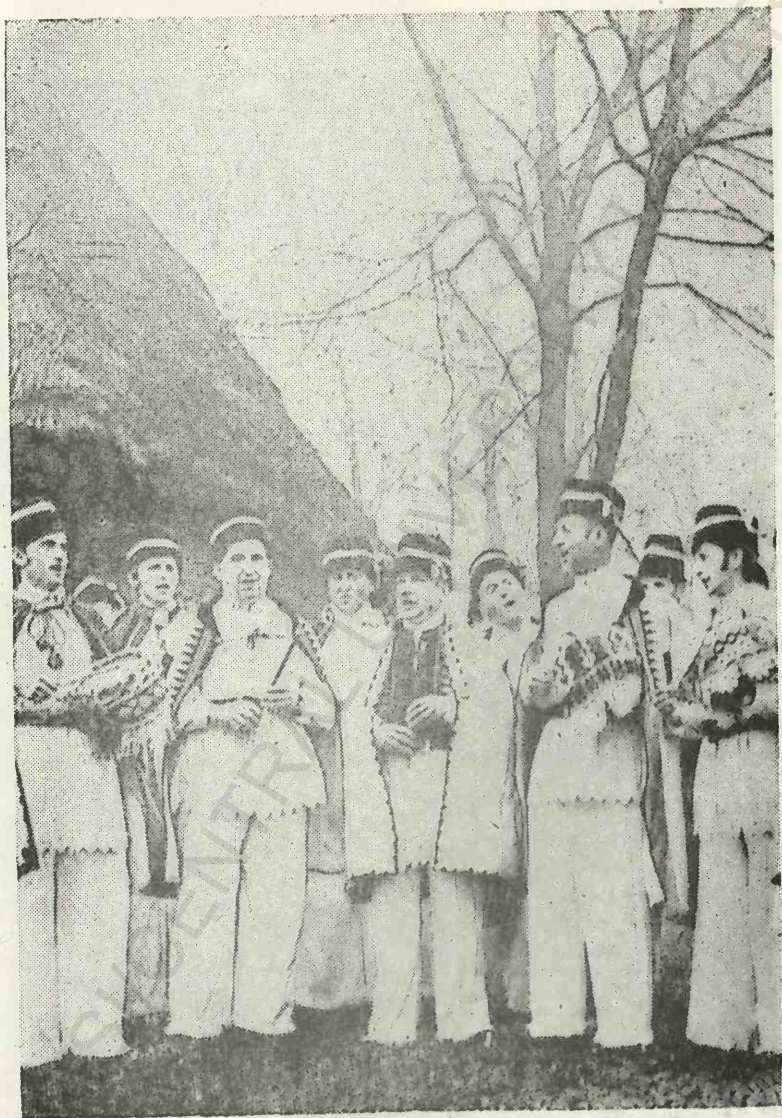
OBRZĘD KOLĘDOWANIA U SŁOWIAN I U RUMUNÓW

STUDJUM PORÓWNAWCZE

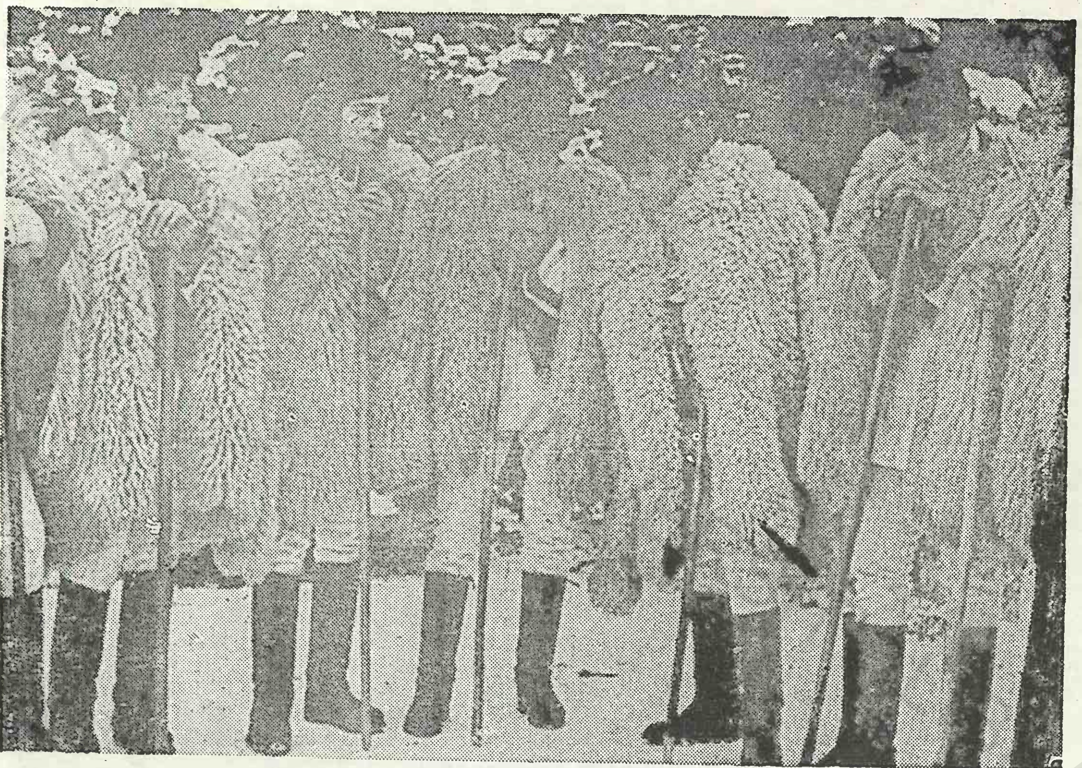
W KRAKOWIE 1933
NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMJI UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNIACH GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA – KRAKÓW – LUBLIN – ŁÓDŹ – POZNAŃ – WILNO – ZAKOPANE

Coperta interioară a volumului *Datina colindatului la slavi și la români*. Studiu comparat, apărut în limba polonă.

Pagină de manuscris.

Colindători din Ohaba—Stîncești, com. Dobra, jud. Hunedoara. Apud Ion Miclea, *România. Pămînturi eterne*, Sibiu, 1980, fig. 353.

Colindători din Ohaba-Ponor, com. Pui, jud. Hunedoara. Apud Miclea, fig. 40.

Primirea colacului de către vătaful colindătorilor. (Almaș—Săliște, com. Zam, jud. Hunedoara). Apud Miclea, fig. 283.

Colindatul copiilor, în casă. Apud Ioniță G. Andron, *Țara Oașului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, fig 129.

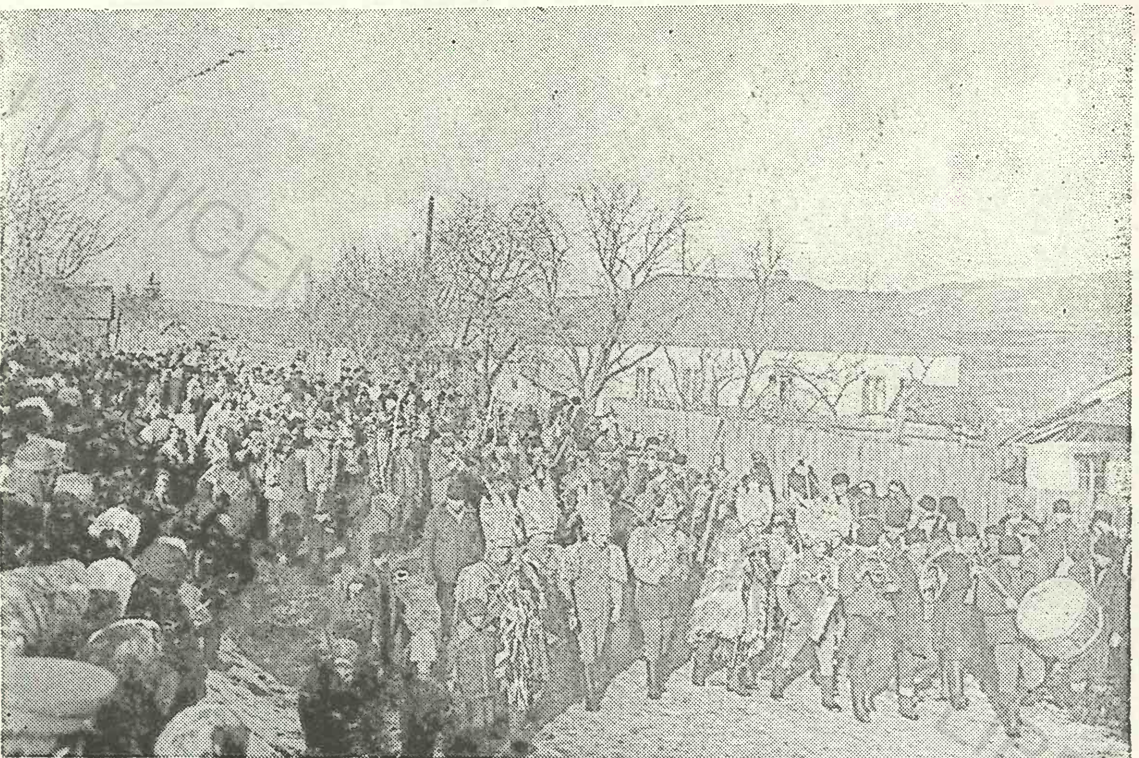
Plugul cel mare. O parte din alaiul urătorilor din satul Ruginoasa, jud. Iași (Colecția AFMB).

Urătură la fîntînă. Satul Todireni, jud. Botoșani. (Colecția A.F.M.B.).

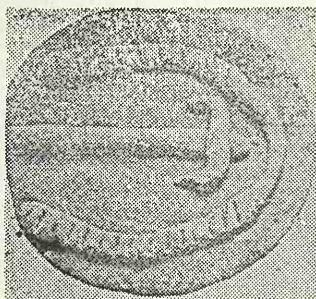
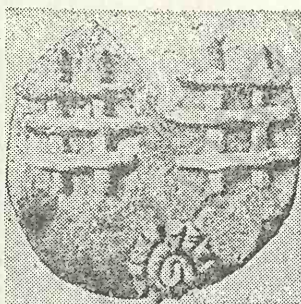
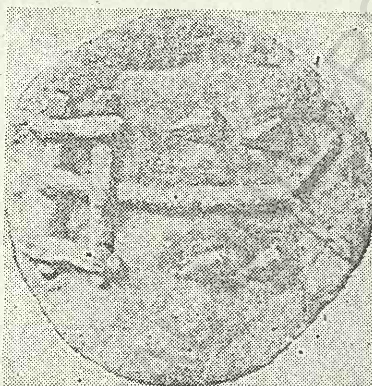
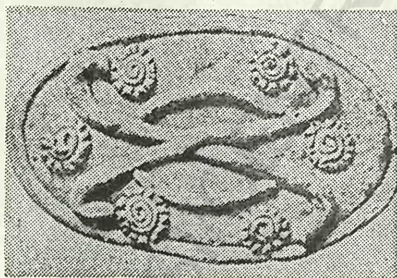
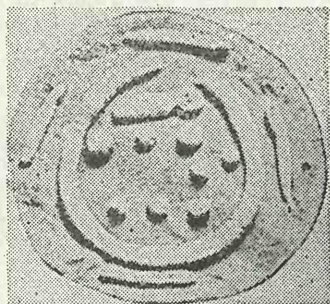
Plugușorul copiilor. (Bilca, jud. Suceava). Apud. N. Jula, V. Mănăstireanu, *Tradiții și obiceiuri românești. Anul nou în Moldova și Bucovina*, București, E.P.L., 1968, fig. 4.

Alaiuri de jocuri cu măști. Satul Hîrtop, com. Preutești, jud. Suceava. (Colecția A.F.M.B.).

Sorcova (Blăgeşti, jud. Bacău). Apud Jula-Mănăstireanu, *op. cit.*, fig. 105.

Colaci ceremoniali. A. Tipul *gumno-koşara*. Apud D. Marinov, *Narodna vera i religiozni narodni običia*, Sofia, 1914, pl. LXXVIII, nr 322. B. Tipul *unelte gospodăreşti* (Ibidem, pl. b XX, nr. 83, 86 ; pl. c XXII, nr. 94 ; pl. XXVI nr. 117 [a-d].

La români : Apud Ioniță G. Andron, fig. 77.

Letcka, cîntec ceremonial de primăvară. Apud Antonín Václavík, *Výročni obyčeje a lidové umění*, Praha, 1959, pl. IV. 4.

Crăițe. Apud D. Marinov, op. cit., pl. LIV, nr. 222.

Lăzăriţe. Ibidem, pl. LVII, nr. 223 a)

535 Viciu, *Colinde*, p. 178—179.

536 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 19—36.

537 Marinov, *Ob.*, p. 327.

538 Idem.

539 *Ibidem*, p. 327—328; Szuchiewicz, t. III.

540 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 27.

541 / Atragem atenţia că în zona Lwowului, la Krotoszyn, *szczodrakami* se numesc „bulcile în formă de cîine, capră" /. Cf. *Lud*, III, p. 160—161.

542 Marinov, *Ob.*, p. LXXVI, nr. 313; LXXVIII, 322; LXXIX, 328; LXXX, 334, 336; LXXXI, 340, 342, 344; LXXXII 348, 350; LXXXIII, 352, 354, 356; LXXXIV, 358, 360; LXXXV, 364, 367—368; LXXXVI, 370, 372, 374; LXXXVII, 376, 378, 380, 382, 384, 387; XC, 389.

543 Vezi mai sus.

544 Marinov, *Ob.*, p. LXXVI, 311; LXXVII, 319; LXXVIII, 326—327; LXXX, 338; LXXXI, 345.

545 *Ibidem*, LXXX, 338.

546 *Ibidem*, p. 439.

547 Vezi mai sus (colindele păstoreşti).

548 Cf. Marinov, *Ob.*, (tabelele cu gravuri, nr. 354, 356, 378, 387).

549 *Ibidem*, LXXVI, 313; LXXX, 336; LXXXV, 364.

550 *Ibidem*, p. 359.

551 *Ibidem*, LI, 202, 206, 207; LII, 212.

552 Brückner, *Litwa*, p. 132 ş.u.

553 Romanov, *B. Sb.*, VIII, p. 174.

554 Şein, *jizni Brus.*, p. 156.

555 Romanov, *B. Sb.*, I—II, p. 452—453.

556 Şein, *jizni Brus.*, p. 135.

557 *Ibidem*, p. 136.

558 Anicikov, I, p. 243.

559 Holovaţki, III_2, p. 526.

560 Romanov, *B. Sb.*, I—II, p. 451, 453.

561 Hruşevski, I, p. 177.

562 Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 347.

563 *Ibidem*, p. 345—346.

564 „De urat am mai ura,
Dar ni-e frică c-am însera". Cf. Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 22—25.

565 După cum ne dovedeşte şi la români terminologia tehnică agricolă în legătură cu diferite unelte, în special plugul, care este pe de-a-ntregul de origine slavă.

566 Ruseștile bielorusul ucraineanul *bavorumu*, bulgarele *bvara, bvbka (bvuran, bvbkban)*, sîrbo-croatele *vláčiti (vlačim)*, cehoslovacele *vláciti, vleći*, polonezele *wlec, wlóczyć*, cf. Miklosich, *Etym.*

567 Szuchiewicz, t. III, p. 49—50 ; Holovațki, II, p. 70—71, III_2, p. 8—9, 17—18.

568 Idem.

569 Șein, *jizni Brus.*, p. 58.

570 Ciubinski, III, p. 404.

571 Vezi capitolul *Colindele la alți slavi.*

572 / Cel mai bine ilustrează forma de tranziție colindele neogrecești de tipul *conglomerat*, care sînt foarte dezvoltate. Vezi capitolul despre colindat la greci /.

573 Holovațki, II, p. 37. / Astfel de finaluri se află și in colindele grecești *de gospodar*. Cf. capitolul despre colindat la greci /.

574 Holovațki, II, p. 69—70.

575 Teodorescu, *Poezii*, p. 83.

576 Iliev, p. 141—143 ; Marinov, *Ob.*, p. 398.

577 Iliev, p. 242.

578 Marinov, *Ob.*, p. 391—392.

579 Idem.

580 / La fel se întîmplă la greci, unde domnește o mare confuzie între colindele de Crăciun și cîntecele *lazarski*. Cf. capitolul despre colindat la greci /.

581 Marinov, *Ob.*, p. 390.

582 Karadžic, *Živ.*, p. 25.

583 Marinov, *Ob.*, p. 390.

584 Erben, p. 74—75.

585 Pauli, *polsk.* p. 17 ; Klatecki.

586 Kolberg, *Maz.*, I, p. 147—148, IV, p. 128—129 ; *ibidem, Kaliskie*, Kraków, 1880 (Kolberg, *Kal.)*, I, p. 89 ; Kozlowski, p. 197 ; Pauli, *polsk*, p. 17 ; K. Wl. Wójcicki, *Pieśni ludu Bialochrabatów Mazurów i Rusi z nad Bugu*, I—II, Warszawa, 1836—1837 (Wójcicki,), I, p. 191, 194, 264, II, p. 313 ; Klatecki, p. 8—15.

587 / „În zonele Kraków, Sandomierz și Mazowsze, această sărbătoare are loc de Paști, în ziua de marți ; în Galiția, sărbătoarea cade în primele zile ale lunii mai sau de Duminica mare"/. Cf. Kolberg, *Rad*, I, p. 187, *Pozn.*, II, p. 196 ș.u. În Łęczyce, sărbătoarea cade în a doua zi de Paști sau la Rusalii. Cf. Oskar Kolberg, *Łęczyckie*, Kraków, 1889, (Kolberg, *Łęcz.,)*, p. 31.

588 Gloger, *Piésni*, p. 15.

589 M. Mihanko, *Iahilki : 51 ukraiinskih narodnih pisen i zabav na velikden*, Lvov, 1922 (Mihanko), p. XI.

590 Idem.

591 *Ibidem*, p. XLI, 122.

592 Anicikov, I, p. 196.

593 Germ. *Maibraut, Pfingstbrûd*, fr. *mariée*, val. *sposa*, engl. *lord and lady of May*.

594 Marinov, *Ob.*, p. 393 ; Iliev, p. 157.

595 Marinov, *Ob.*, p. 392 ; *Sb. Umotv.*, III, p. 3.

596 Marinov, *Ob.*, p. 394.

597 Iastrebov p. 111 ; Karadžic, *Živ.*, p. 39, *Srpske* I, p. 99—100.

598 Iastrebov, p. 111.

599 Karadžic, *Živ.*, p. 39 ; *Srpske*, I, p. 98.

600 Mihanko, p. VI.

601 *Ibidem*, p. 28.

602 *Ibidem*, p. 26—28.

603 *Ibidem*, p. 21—22.

604 Holovațki, II, p. 687—688.

605 Mihanko, p. 21 ; Holovațki, II, p. 687.

606 Mihanko, p. 29.

607 *Ibidem*, p. 32.

608 *Ibidem*, p. 11.

609 *Ibidem*, p. 31.

610 *Ibidem*, p. 12.

611 *Ibidem*, p. 16.

612 *Ibidem*, p. 33.

613 *Ibidem*, p. 35.

614 *Ibidem*, p. 13.

615 *Ibidem*, p. 33—34.

616 *Ibidem*, p. 34.

617 *Ibidem*, p. 36.

618 *Ibidem*, p. 25—26.

619 *Ibidem*, p. 41.

620 *Ibidem*, p. 19.

621 Idem.

622 *Ibidem*, p. 15—16.

623 Pauli, *rusk.*, I, p. 22.

624 Mihanko, p. 18.

625 Idem.

626 Kolberg, *Pozn.*, II, p. 198.

627 *Ibidem, Rad.*, I, p. 107.
628 *Ibidem, Maz.*, I, p. 151—152 ; Głoger, *Pieśni*, p. 15—16.
629 Kolberg, *Maz.*, I, p. 152, 154.
630 *Ibidem*, p. 151.
631 Idem.
632 Głoger, *Pieśni*, p. 16.
633 *Ibidem*, p. 18 ; Mihanko, p. 1—2.
634 Klatecki, p. 12.
635 Idem.
636 *Ibidem*, p. 13.
637 Kolberg, *Maz.*, IV, p. 128.
638 *Ibidem*, I, p. 150.
639 *Ibidem, Rad.*, I, p. 107 ; Kozlowski, p. 196.
640 Mihanko, p. VI.
641 *Ibidem*, p. XXVII.
642 *Ibidem*, p. VI.
643 Potebnia, *Ob.*, p. 191 ; Mihanko, p. 32—33.
644 Ciubinski, III, p. 450.
645 Holovaţki, II, p. 78—79.
646 Potebnia, *Ob.*, p. 259.
647 Şein, *jizni Brus.*, p. 195—196 ; Zienkiewicz, p. 158.
648 Holovaţki, III_2, p. 38—39.
649 Idem ; Pauli, *rusk.*, I, p. 24.
650 *Lud*, V, p. 68.
651 Hnatiuk, *Kol.*, I, p. 258—260.
652 *Ibidem*, p. 258.
653 Holovaţki, II, p. 78—79.
654 Ciubinski, III, p. 299, 474 ; Hnatiuk, *Kol.*, II, p. 135.
655 *Lud*, V, p. 70.
656 Vezi mai sus.
657 Głoger, *Pieśni*, p. 15.
658 Kolberg, *Pozn.*, II, p. 196.
659 *Ibidem, Maz.*, IV, p. 128, I, p. 150, *Kal.*, I, p. 89, *Łecz.*, p. 31.
660 *Ibidem, Maz.*, I, p. 149.
661 *Ibidem, Rad.*, I, p. 107.
662 Głoger, *Pieśni*, p. 15.
663 *Ibidem*, p. 14 ; Kolberg, *Pozn.* II, p. 196.
664 Kolberg, *Łęcz*, p. 32, *Maz.*, I, p. 159, IV, p. 129.
665 *Ibidem*, *Łęcz*, p. 32.
666 Holovaţki, II, p. 687—688.
667 Idem.

668 Idem.
669 Mihanko, p. 21—22.
670 Holovaţki, III$_2$, p. 69—70.
671 *Ibidem*, II, p. 91—92.
672 Marienescu, *Colinde*, p. 110—111.
673 Iastrebov, p. 111.
674 *Ibidem*, p. 102—103.
675 Teodorescu, *Poezii*, p. 54—55 ; Caraman, *Lit. pop.*, p. 66—67.
676 Kolberg, *Łęcz.*, p. 31.
677 Radcenko, p. XLI.
678 *Ibidem*, p. 122.
679 Cf. Dobrovolski, *Sm.*
680 / Este vorba despre scoaterea iernii moarte şi aducerea verii/.
681 Klatecki, p. 24—25.
682 Pamfile, *Crăciunul*, p. 31 ; *Sb. Slov.*, I, p. 170 ; Świętek, p. 67.
683 Pamfile, *Crăciunul*, p. 31.
684 Păsculescu, *Lit. pop.*, p. 129—130.
685 Pamfile, *Crăciunul*, p. 31.
686 Mangiuca, *Călindariu* ; la 24 şi 31 decembrie şi la 5 ianuarie.
687 *Sb. Slov.*, I, p. 170—171.
688 Pamfile, *Crăciunul*, p. 31.
689 *Sb. Slov.*, I, p. 170—171.
690 *Ibidem*, p. 170.
691 Idem.
692 Pamfile, *Crăciunul*, p. 31.
693 Anicikov, II, p. 213.
694 / Tot astfel şi la vechii greci, în aceeaşi perioadă se constituie o lună numită din aceeaşi cauză, γαμηλιών (luna căsătoriilor) /.
695 A.F.M.B., *Caraman*, III, p. 54.
696 Pamfile, *Crăciunul*, p. 21.
697 Anicikov, II, p. 100.
698 Se pare că, iniţial, capitolele lucrării au fost dispuse într-o altă ordine (n.î.).

BIBLIOGRAFIE

ABBOTT — G. F. Abbott, *Macedonian Folklore*, Cambridge, 1903.

A.F.M.B., *Caraman* — Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei, *Fondul Petru Caraman*, caiete de teren cuprinzînd cercetări personale.

ALEXICI, *Texte* — Gheorghe Alexici, *Texte din literatura poporană română*, t. I: *Poezia tradițională*, Budapesta, Ed. autorului, 1899.

ANICIKOV — E. V. Anicikov, *Vesennaia obriadovaia piesnia na zapadie i u slovian*, ciasti I, 1903, ciasti II, 1905, S. Peterburg (*Sb. Otdiel*, tom 74, nr. 2, tom 78, nr. 5).

ANT.-DRAG. — B. Antonovici i M. Dragomanov, *Istoriceskiia piesni malorusskago naroda s obiasneniiami*, I, Kiev, 1874.

ARABANTINOU — P. Arabantinou, *Sylloge demodon asmaton tes Epeiron*, Athenai, 1880.

ARCH. SL. PH. — *Archiv für Slavische Philologie*, Wien, 1880.

ARCH. TEOLOG. — *Archiwum Teologiczne*, III, Poznań, 1836.

AUGUSTIN — *Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Operum*, t. V, Antwerpiae, 1700.

BACHELIN — Henri Bachelin, *Noël et ses coutumes*. („Mercure de France", CLXXXIV), Paris, 1925.

BARONZI — *Un mănunchi de colinde din Vrancea..., pentru poetul Baronzi*, Vălenii de Munte, 1910.

BARTÓK — Béla Bartók, *Cîntece poporale românești din comitatul Bihor*, culese și notate de..., București, Socec — Sfetea, 1913.

BARTOŠ — František Bartoš, *Národni pisně moravské*, v Praze, 1901.

BĂLĂȘEL, *Versuri* — Teodor Bălășel, *Versuri populare române ceremonioase*, adunate și coordonate de..., vol. I, cărticica I, Craiova, Ramuri, f.a.

BERNEKER — Erich Bernecher, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1908—1913.

BEZSONOV — P. Bezsonov, *Bielorusskiia piesni*, I, Moskva, 1871.

BIBICESCU, *Poezii* — I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, Imprimeria statului, 1893.

BILFINGER — Bilfinger, *Das germanische Julfest*. (Programm des Eberhardt—Ludwig—Gimnasium), Stuttgardt, 1900—1901.

BÎRSEANU, *Colinde* — Andrei Bîrseanu, *Cincizeci de colinde*, adunate de școlari de la școalele medii din Brașov, sub conducerea lui..., *Ediția a doua*, înmulțită, Brașov, 1903.

BOBOWSKI — M. Bobowski, *Polskie pieśni katolickie* (w *Rozpr. Ak. Um. Wydz. filol.* ser. II, tom IV), Kraków, 1893.

BOGUSŁAWSKI, *Hist.* — Edward Bogusławski, *Historja Slowian*, II, Kraków—Warszawa, 1899.

BOGUSŁAWSKI, *Met.* — Edward Bogusławski, *Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych w przeszłości Słowian*, Kraków—Warszawa, 1901.

BRUHL, *Fonct.* — L. Lévy-Bruhl, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, Paris, 1922.

BRUHL, *Ment.* — L. Lévy-Bruhl, *La mentalité primitive*, Paris, 1925.

BRÜCKNER, *Litwa* — Aleks. Brückner, *Starożytna Litwa ludy i bogi*, Warszawa, 1904.

BRÜCKNER, *Mit.* — Aleks. Brückner, *Mitologja słowiańska*, w Krakowie, 1918.

BRÜCKNER, *Śred.* — Aleks. Brückner, *Średniowieczna pieśń religijna polska*, Kraków (Bibl. Nar.).

BURADA, *Dobrogea* — T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, Tip. Națională, 1880.

BUD, *Poezii* — Tit Bud, *Poezii populare din Maramureș*, București, Academia română, 1908.

BYSTROŃ, *Pieśni* — J. St. Bystroń, *Pieśni ludu polskiego*, Kraków, 1924.

BYSTROŃ, *Polska* — J. St. Bystroń, *Polska pieśń ludowa*, Kraków, f. a.

BYSTROŃ, *Zwycz.* — J. St. Bystroń, *Zwayczaje żniwiarskie w Polsce*, w Krakowie, 1916.

CANDREA — I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, II, îngr. de..., București, Socec, 1916.

CARAMAN, *Lit. pop.* — Petru Caraman, *Literatură populară*, Antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, seria „Caietele arhivei de folclor", III, Iași, 1982.

CASSEL — Paulus Cassel, *Weihnachten — Ursprünge, Bräuche u. Aberglauben*, Berlin, 1861.
ČELAKOWSKY — Fr. Čelakowsky, *Slovanské národni pisně*, v Praze, 1822—1827 (3 dil.).
CHASIOTOU — T. Chr. Chasiotou, *Sylloge ton katà ten Epeiron demotikon asmaton*, Athenai, 1866.
CIUBINSKI — P. P. Ciubinski, *Trudi etnograficesko — statisticeskoi expediţii v zapadno — russkii krai*, t. III, S. Peterburg, 1872.
CUMONT — Fr. Cumont, *Les mystères de Mithra*.
CZECZOT — Jan Czeczot, *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny*, Vilno, 1846.
DACHNOWSKI — Jan Karol Dachnowski, *Symfonje Anielskie z r. 1631*, Kraków, 1913.
DENK. —*Denkscriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.* (Philolog. — hist. Classe), Wien.
DENSUSIANU, *Flori* — Ovid Densusianu, *Flori alese din cintecele poporului*, Culegere întocmită de..., Bucureşti, Ed. Pavel Suru, 1920.
DENSUSIANU, *Vieaţa* — Ovid Densusianu, *Vieaţa păstorească în poezia noastră populară*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, vol. I—II, 1922—1923.
DOBROVOLSKI, *Sm.* — V. Dobrovolski, *Smolenskii etnograficeskii sbornik*, cisti IV, Moskva, 1903.
DOBRZYCKI — Stanisław Dobrzycki, *O kolędach*, Poznań, 1923.
DMITRIEV — A. M. Dmitriev, *Sobraniie piesen, skazok, obriadov i obiciaev krestian sievero-zapadnago kraia*, Vilno, 1869.
DRĂGOI, *Colinde* — Sabin V. Drăgoi, *303 colinde, cu text şi melodie*, culese şi notate de..., Craiova, Scrisul românesc, 1931.
DRINOV — M. Drinov, *Săcinieniia*, Sofia, I, 1909, II, 1911.
DROSINE — Teorgiou Drosine, *Ta oraiotèra demotika tragoudia tes àgapes*, Athenai, 1927.
DU CANGE — Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, Parisiis, 1840—1850.
DUMITRAŞCU, *Cîntări* — N. I. Dumitraşcu, *Cîntări de stea şi colinde*. cu o pref. de N. Iorga, Craiova, Inst. Ramuri, colecţia „Biblioteca populară“, nr. 5—6, 1923.
EFIMENKO — P. Efimenko, *Sbornik malorosiskih zaklinanii*, Moskva, 1874.
EISNER — Paul Eisner, *Volkslieder der Slaven*, Leipzig, 1926.
ENC. SLOV. — *Enciklopediceskii Slovar*, tom XV, S. Peterburg, 1895.

ERBEN — Jaromir Karel Erben, *Prostonárodné české pisně a řikadla*, V, Praze.
FAURIEL — Const. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce Moderne*, I—II, Paris, 1824—1825.
FEDEROWSKI — Mihał Federowski. *Lud Białoruski na Rusi litewskiej*, I, Kraków, 1897.
FEDKOWICZ — Jurij Fedkowicz, *Ruski cerkowni i narodni koljadki i szczedriwki*, Lwow, 1885.
FEILBERG — Feilberg, *Das nordische Weihnachtfest*. (Hess. Bl. Volks. V.).
FISCHER — Adam Fischer, *Polskie widowiska ludowe*, 1916.
FRANKO, *Apok.* — Ivan Franko, *Apokrifi i legendi z ukraiinskih rukopisiv*. (Pam. Ukr, rusk. m.l.), t. I—VI.
FRANKO, *Huțulski* — Ivan Franko, *Huțulski primivki*. (Etnogr. Zbirn. V, 41—72).
FRAZER — J. G. Frazer, *Le rameau d'or*, Paris, I, 1903, II, 1908, III, 1911.
GASTER, *Lit. pop.* — M. Gaster, *Literatura populară română*, București, Haimann, 1883.
GASTER, *Rum.* — M. Gaster, *Rumänische Beiträge zur russichen Götter — lehre*. (Arch. Sl. Ph. XXVIII), 1906.
GENNEP — Arnold van Gennep, *La formation des légendes*, Paris, Flammarion, 1910.
GŁOGER, *Gody* — Z. Głoger, *Gody weselne, 394 pieśni i śpiewek weselnych*, Warszawa, 1880.
GŁOGER, *Obchody* — Z. Głoger, *Obchody weselne*, Kraków, 1869.
GŁOGER, *Obrzęd* — Z. Głoger, *Obrzęd weselny polski z pieśniami i przemowami*, Warszawa, 1902.
GŁOGER, *Pieśni* — Z. Głoger, *Pieśni ludu*, w Krakowie, 1892.
GRIMM, *Myth.* — J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, I, Berlin, 1875.
GRUPPE — Dr. O. Gruppe, *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte* II, München, 1906.
GRYNBERGOWA — Zofja Grynbergowa, *Staromiejskie. Ziemia i ludność*, Lwów, 1899.
GUBERNATIS — A. de Gubernatis, *La mythologie des plantes*, I, Paris, 1868.
HAHN — Johan Georg von Hahn, *Albanische Studien*, I—III, Viena, 1853—1854.
HASDEU — B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, t. I—III, București, Tip. Laboratorii români, Noua Tip. Națională, 1877—1881.
HESS. BL. VK. — *Hessische Blätter für Volkskunde*, V.

HOLOVAȚKI — Iakov O, Holovațki, *Narodniia piesni galițkoi i ugorskoi Rusii*, I—III, Moskva, 1878.

HOMER — Homer, *Himni homerici accedentibus epigrammatis et Batrachomiomachia.* (Homero vulgo attributis), ex recensione Augusti Baumaister, Lipsiae, 1877.

HNATIUK, *Kol.* — Volodymyr Hnatiuk, *Koljadki i szczedriwki*, I—II, *Etnograficznyj Zbirnyk, Wydaje Etnograficzna Komisja Naukowoho Towarystwa imeny Szewczenka*, u Lwowi, XXXV—XXXVI, Lwow, 1914.

HRINCENKO — Boris Hrincenko, *Etnograficeskie materiali*, III, Cernihov, 1899.

HRUȘEVSKI — Mihailo Hrușevski, *Istoria ukraiinskoi literaturi*, Kiev, I, 1923, IV, 1925.

IASTREBOV — I. Iastrebov, *Obiciai i piesni turețkih serbov*, S. Peterburg, 1886.

ILIEV — J. T. Iliev, *Sbornik ot narodni umotvoreniia*, kn. I, Sofia, 1889.

JARNÍK — Bîrseanu — I. U. Jarník — A. Bîrseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, date la iveală de..., Brașov, Ciurcu, 1895.

JIREČEK — Const. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876.

KACIANOVSKI, *Pam.* — Kacianovski, *Pamiatnik bolgarsk narod tvorcestva*, vip. I (Sbornik zapadno — bolgarskih piesen), Sofia, 1882.

KALLIGEROPOULOS — Dem. Kalligeropoulos, *Ta kalanda holes tes Ellados*, Athenai, 1923.

KARADŽIĆ, *Srpske* — Vuk Stef. Karadžić *Srpske narodne piesme*, I, u Beču, 1841, t. II, 1845.

KARADŽIĆ, *Živ.* — Vuk Stef. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, u Beču, 1867.

KARŁOWICZ — Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskih*, I—VI, Kraków, 1900—1911.

KIEV. STAR. — *Kievskaia Starina*, vol. I, Kiev, 1906.

KIT. PAM. — *Pamietniki Kitoviča*, v Tarnovie, 1881.

KLATECKI — Ignacy Klatecki, *Nowe Lato, uroczystość starosłowiańska*, Poznań, 1886.

KLICH — Edward Klich, *Polska terminologja chrześcijańska*, Poznań, 1927.

KLINGER — Witold Klinger, *Obrędowość ludowa Bożego Narodzenia*, Poznań, 1926.

KOL. KANT. — *Kolędy kantyczkowe.* (Różne drobne zbiory polskie lub małoruskie).

KOL. KANT. a — *Kolędnik — pieśni i kolędy na czas Bożego Narodzenia w Mikołowie.*

KOL. KANT. b. — *Kantyczki, zbiór kolęd i pieśni na cały rok,* w Wadowicach, 1912.

KOL. KANT. c. — *Kantyczki, zbiór pieśni, kolęd i pastorałek, śpiewanych powszechnie po domach polskich w czasie świąt Bożego Narodzenia zebrał organista Brząkała,* Biała, Galicja.

KOL. KANT. d. — *Bóg się rodzi. Zbiór kolęd,* Warszawa.

KOL. KANT. e. — *60 kolęd i pieśni na Boże Narodzenie z melodjami. zebrał i opracował,* X, Fr. Bornik, Warszawa, 1905.

KOL. KANT. f. — *Pieśni adwentowe i kolędy ks. Jósef Polit,* Przemyśl, 1920.

KOL. KANT. g. — *Kantyczki polskie. Wybór kolęd zebrał Swojesław,* Warszawa, 1907 i inne.

KOL. KANT. h. — *Koliady abo piśni na rizdwo chrystowe,* Żowka, 1918.

KOL. KANT. i. — *Koliady obo piśni nabożni na* rozdestwo Chrystowa *i Bohojawlenije Hospodne,* Lwów.

KOL. KANT. j. — *Małyj koljadnik,* Czernywci,, 1909.

KOLBERG — Oskar Kolberg, *Lud, jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce.*

KOLBERG, *Chełm.* — Oskar Kolberg, *Chełmskie, 2 tomy,* Kraków, 1890—1891.

KOLBERG, *Kal.* — Oskar Kolberg, *Kaliskie,* Kraków, 1880.

KOLBERG, *Kiel.* — Oskar Kolberg, *Kieleckie, 2 tomy,* Kraków, 1885—1886.

KOLBERG, *Krak.* — Oskar Kolberg, *Krakowskie,* 4 tomy, Kraków, 1871—1875.

KOLBERG, *Kuj.* — Oskar Kolberg, *Kujawy,* 2 tomy, Warszawa, 1867—1869.

KOLBERG, *Łęcz.* — Oskar Kolberg, *Łęczyckie,* Kraków, 1889.

KOLBERG, *Lub.* — Oskar Kolberg, *Lubelskie,* 2 tomy, Kraków, 1883.

KOLBERG, *Maz.* — Oskar Kolberg, *Mazowsze,* 5 tomów, Kraków, 1885—1890.

KOLBERG, *Pok.* — Oskar Kolberg, *Pokucie. Obraz etnograficzny,* tom I, Kraków, 1882, tom II, Kraków, 1883, tom III, Kraków, 1888, tom IV, Kraków, 1889.

KOLBERG, *Pozn.* — Oskar Kolberg, *Poznańskie,* 7 tomy, Kraków, 1875—1882.

KOLBERG, *Przem.* — Oskar Kolberg, *Przemyskie,* Kraków, 1891.

KOLBERG, *Rad.* — Oskar Kolberg, *Raodmskie*, 2 tomy, Kraków, 1887—1888.

KOLBERG, *Sand.* — Oskar Kolberg, *Sandomierskie*, Warszawa, 1865.

KOLBERG, *Wołyń* — Oskar Kolberg, *Wołyń*, Kraków, 1907.

KOLESSA, *Hal.* — Iwan Kolessa, *Halyćko — ruski narodnii piśni z melodijami. (Etnograficznyj Zbirnyk wydaje Etnograficzna Komisja Naukowoho Towarystwa imeny Szewczenko)*, u Lwowi, XI.

KOLESSA, *Myth.* — Alexandre Kolessa, *Le sujet mythologique lunaire astral dans l'ancienne chanson de Noël ukrainienne* (krótki referat z okazji, II, Zjazdu Słow. Geogr. i Etnogr.), w Polsce, 1927.

KONOPKA — Jan Konopka, *Pieśni ludu krakowskiego*, w Krakowie, 1840.

KOZŁOWSKI — Kornel Kozłowski, *Lud. Pieśni, podania, baśnie, zwyczaje, przesądy ludu z Mazowsza Czerskiego*, Warszawa, 1867.

KRĚK — Dr. Gregor Krěk, *Einleitung in die slavische Literaturgesichte*, Graz, 1887.

KRUPSKI — Jan Krupski (Tadeusz Estreicher), *Szopka krakowska*, Kraków, 1904.

KYRIAKIDOS — Stilp Kyriakidos, *Ellenike laografia*, I.

LAOGRAPHIA — *Laographia. Deltion tes hellenikes laographikes hetaireias*, en Athenais, tom II—VIII.

LAMBRAKE — Chr. Lambrake, *Tragoudia ton Tsounerkon*, en *Laographia*, tom V, teuch. I—III.

LIBANII — *Libanii opera*, I, IV, Ed. Reiske.

LOZINSKI — I. Lozinski, *Ruskoe vesile v Peremişli*, 1836.

LUD — *Lud, organ Towarystwa Ludoznawezego, we Lwowie*, 1895—1915.

LYDUS — Laurentus Lydus, *De mensibus*. (Corp. script. hist. byz.).

MAAE — *Materjaly antropologiczno — archeologiczne i etnograficzne*, Wyd. Akad. Um., w Krakowie.

MACROBII — *Macrobii Saturnalia*, Ed. Reiske.

MAKSIMOVICI — Maksimovici, *Ukrainskiia narodniia piesni*, Moskva, 1834.

MANGIUCA, *Călindariu* (I—II) — Simion Mangiuca, *Călindariu iulian, gregorian și poporal român...*, cu comentariu pe anul 1882, Oravița—Brașov 1881, ...pe anul 1883, Biserica Albă, 1882.

MANNHARDT, *A.W.* — Wilhelm Mannhardt, *Antike Wald — und Feldkulte, Berlin*, 1887.

MANNHARDT, *Bk.* — Wilhelm Mannhardt, *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme*, Berlin, 1875.

MANNHARDT, *Weih.* — Wilhelm Mannhardt, *Weihnachtsblütten in Sitte und Sage*, Berlin, 1864.

MANSIKKA, *Relig.* — V. J. Mansikka, *Die Religion der Ostlaven*, I, (Quellen F. F. Communications, nr. 43), Helsinki.

MANSIKKA, *Zauber.* — V. J. Mansinkka, *Über russische Zauberformeln mit Berücksichtigung der Blut und Verenkungssege*, Helsingsfors, 1909.

MARCELLUS — M. de Marcellus, *Chants du peuple en Grèce*, Paris, 1851.

MARIAN, *Descîntece* — S. Fl. Marian, *Descîntece poporane române*, Suceava, Tip. Eckhardt, 1886.

MARIAN, *Înmormîntarea* — S. FI. Marian, *Înmormîntarea la români. studiu etnografic, București*, Göbl, 1892.

MARIAN, *Legendele* — S. Fl. Marian, *Legendele Maicii Domnului*, București, Göbl, 1904.

MARIAN, *Nunta* — S. Fl. Marian, *Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ, București*, Göbl, 1890.

MARIAN, *Poezii* — S. Fl. Marian, *Poezii poporale române*, adunate și întocmite de..., Cernăuți, Tip. Piotrovski, 1873—1875.

MARIAN,*Vrăji* — S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*, adunate de..., București, Göbl, 1893.

MARIENESCU, *Colinde* — At. Marian Marienescu, *Colinde culese și corectate de...*, București, Imprimeria Națională, 1861.

MARINOV, *Ob.* — D. Marinov, *Narodna vera i religiozni narodni običiai. (Sbornik za narodi umotvoreniia i narodopisi izdava Bălgarskata Akademia na naukită, v Sofia)*, kniga XXVIII, Sofia, 1914.

MARINOV, *Živa* — D Marinov, *Živa Starina*, kniga III, Russe, 1892.

MASPERO — G. Maspero, *Etudes de mythologie et d'archéologie égiptienne*, Paris, I.

METLINSKI — A. Metlinski, *Narodniia iujnorusskiia piesni*, Kiev, 1854.

MIHHANKO — M. Mihanko, *Iahilki: 51 ukraiinskih narodnih pisen i zabav na velikden*, Lvov, 1922.

MIKLOSICH, *Etym.* — Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886.

MIKLOSICH, *Fremdw.* — Franz Miklosich, *Fremdwörter in den slavischen Sprachen*, (Denk. XV).

MIKLOSICH, *Paleosl.* — Franz Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862—1865.

MIKLOSICH, *Rum.* — Franz Miklosich, *Die slavische Elemente im Rumänischen*. (Denk. XII).

MIKLOSICH, *Rus.* — Franz Miklosich, *Die Rusalien.* (Sitzungsber, XLVI).

MIKLOSICH, Term. — Franz Miklosich, *Die christliche Terminologie janskich jazykow*, w Wiedniu, 1885.

MIKLOSICH, *Term.* — Franz Miklosich, *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen.* (Denk. XXIV).

MIKLOSICH, *Wand.* — Franz Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und den Karpaten.* (Denk. XXX).

MILADINOVICI — Dim. i Konst. Miladinovici, *Bălgarski narodni pesni*, Sofia, 1891.

MILČETIĆ — Milčetić, *Koleda u južnich Slavena. (Zb. Nar. Živ. XXII)*, Zagreb, 1917.

MIODUSZEWSKI, *Past. mel.* — M. Ks. Mioduszewski, *Pastoralki i kolędy z melodyjami*, Kraków, 1843.

MIODUSZEWSKI, *Past. wes.* — M. Ks. Mioduszewski, *Pastoralki i kolędy, czyli wesole piosnki, czerpane z rękopissów od roku 1695*, cz. I—II, Kraków, 1883.

MOSZYŃSKI — Kazimierz Moszyński, *Polesie Wschodnie*, Warszawa, 1928.

NIEDERLE, *Pův.* — Lubor Niederle, *Slovanské Starozžitnosti. Původ a počátky Slovanů jižnich*, dil, II, sv. I, Praha, 1906.

NIEDERLE, *Živ.* — Lubor Niederle, *Slovanské Starožitnosti. Život Starych Slovanů*, dil. II, sv. I, w. II, v. Praze, 1924.

NIKOLAJEV — Dr. Mirko Kus-Nikolajev, *Šetnje kroz Etnagrafski Muzej u Zagrebu*, Zagreb, 1927.

NORK — Nork, *Mythologie des alten und neuen Testaments*, I, Stuttgardt, 1842.

NOVOSIELSKI — A Novosielski (Marcinkovski), *Lud ukrainski*, Vilno, I—II, 1857.

OVIDII — Ovidii Fasti, I—III, Ed. Teubner.

PAMFILE, *Crăciunul* — Tudor Pamfile, *Crăciunul. Studiu etnografic*, București, Socec — Sfetea, 1914.

PANN— Anton Pann, *Cîntece de stea sau Versuri ce să cîntă la naşterea Domnului nostru Is. Hs.*, București, Tip. Pann, 1848.

PAPAHAGI, *Graiul* — Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, București, E.A., 1925.

PAPAHAGI, *Lit. pop.* — Pericle Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor*, București, Tip. Corpului didactic, 1900.

PASSOV — Arnoldus Passov, *Tragoudia Romaiika (Popularia Carmina Graeciae Recentioris)*, Leipzig, 1860.

PAULI, *pols.* — Zegota Pauli, *Pieśni ludu polskiego w Galicji,* Lwów, 1838.
PAULI, *rusk.* — Zegota Pauli, *Pieśni ludu ruskiego w Galicji,* I, Lwów, 1839.
PAULY-Wissowa — Pauly-Wissowa, *Real Enciklopädie der Klassischen Altertumswissenschaft,* Stuttgardt, 1919.
PĂSCULESCU, *Lit. pop.* — Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească,* București, Socec, 1910.
PHILIPPIDE — Al. Philippide, *Originea Românilor,* I, Iași, 1923—1925.
POLITES, *Eklogai* — N. G. Polites, *Eklogai apo ta tragoudia tou ellenikou laou,* Athenai, 1925.
POLITES, *Meletai* — N. G. Polites, *Meletai peri tou biou kai tes glosses tou hellenikou laou,* Paradoseis, Meros B', Athenai, 1904.
POTEBNIA,*Mit.* — A. Potebnia, *O miticeskom znacenii nekotorih obriadov i povierii,* Moskva, 1865.
POTEBNIA, *Ob.* — A. Potebnia, *Obiasneniia maloruskih i srodnih narodnih piesen,* Warszawa, 1883—1887.
POTEBNIA, *Perepr.* — A. Potebnia, *Pereprava cerez vodu kak predstavleniie braka.* (Drevnosti, arheologiceskii viestnik), Moskva, 1868.
PRAPUTNIK, *Zbor. Živ.* — Praputnik, *Zbornik za narodni Život i običaje južnih Slavena,* Zagreb, I.
PRELLER — Preller, *Römische Mythologie,* I—II, Berlin, 1865.
PRIAKOU — Ch. K. Priakou, *Ta kalanda ton theophaneion en te periphereia Almirou,* en Laographia, t. V, teuch. I—III.
RADCENKO — Zinaida Radcenko, *Gomelskiia narodniia piesni.* (Bieloruskiia i maloruskiia), S. Peterburg, 1888.
RĂUȚESCU, *Colinde* — Ioan I. Răuțescu, *Colinde culese de...,* din comuna Dragoslavele, jud. Muscel, București, f.a.
RHEIN. MUZ. — *Rheinisches Muzeum* LXI.
RINK — Rink, *Religion der Helenen,* II, Zürich, 1885.
ROGER — Juliusz Roger, *Pieśni ludu polskiego w górnym Śląsku,* Wrocław, 1884.
ROMANOV, *B. Sb.* — E. Romanov, *Bielorusskii Sbornik,* I—II, Kiev, 1885, VIII, Vilno, 1912.
ROMANOV, *Mat.* — E. Romanov, *Materiiali po etnografii grodnenskoi gubernii,* Vilno, 1911.
ROSCHER — W. H. Roscher, *Lexicon der griechischen u. römischen Mythologic.*
ROSETTI — Al. Rosetti, *Colindele religioase la români,* București, Cartea românească, 1920.

RP. UDZ. — *Materjali rękopiśmienne ze zbioru Seweryna Udzieli* zwiczaje ludowe w czasie Świat Bozego Narodzenia), pisane w 1903—1904.

SAHAROV — P. Saharov, *Piesni russkago naroda*, t. IV, S. Peterburg, 1839.

SANDERS — D. Sanders, *Das Volksleben der Neugriechen*, Mannheim, 1844.

SARTORI — Paul Sartori, *Sitte und Brauch*, I, *Die Hauptstufen des Menschensdaseins*, Leipzig, 1910; II, *Leben und Arbeit daheim und draussen*, Leipzig, 1911; III, *Zeiten und Feste des Jahres*, Leipzig, 1914.

SBIERA — I. G. Sbiera, *Colinde, cîntece de stea și urări la nunți*, Cernăuți, Tipografia arhiepiscopală, 1888.

SB. SLOV. — *Sbornik slovenských národnich piesni, povestí, prislovi, porekadjel, hádok, hier, obycajov a povier*, vydawa Matica Slovenska, vo Viedni, sv. I, 1870.

SB. UMOTV. — *Sbornik za narodni umotvoreniia nauka*, Knižnina I—XXI, Sofia.

SCHMIDT, *Das Jahr* — Wilhelm Schmidt, *Das Jahr und sein Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenburgens*, Hermannstadt, 1866.

SCHNEEWEIS — Edmund Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten (Ergän — zungsband XV zur Wiener Zeitschrift für Volkskunde)*, Wien, 1925.

SCHULLER — J. K. Schuller, *Kolinda, eine Studie über rumänische Weihnachtslieder*, Hermannstadt, 1860.

SEPHERLES — Pan. Sepherles, *Ta kalanda tou Hagiou Basileiou*, en Laographia, tom II, teuch. IV.

S.E.Z. — *Srpski Etnografski Zbornik*.

SITZUNGSBER. — *Sitzungsberichte der phil. histor. Classe der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften*, XLVI, LX, Wien.

SLOV. RUS. — *Slovar russkago iazîka*, t. IV, S. Peterburg, 1912.

SNEGIREV — I. Snegirev, *Russkiie prostonarodniie prazdniki*, vip. I—IV, Moskva, 1837—1839.

SOKALSKI — Bronisław Sokalski, *Powiat Sokalski*, we Lwowie, 1899.

SOULE — Ch. Soule, *Ta tragoudia tou Lazarou*, in *Epeirotika chronika periodikon syngramma hidryten kai ekddomenion pronoa tou Mitropolitou Ioaninon Siridonos Blachou*, Etos deuteron, 1927.

SREZNEVSKI — I. Sreznevski, *Materiiali dlia slovaria drevne — russkago iazîka po pismennim pamiatnikam*, I, S. Peterburg, 1893.

PAULI, *pols.* — Zegota Pauli, *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów, 1838.
PAULI, *rusk.* — Zegota Pauli, *Pieśni ludu ruskiego w Galicji*, I, Lwów, 1839.
PAULY-Wissowa — Pauly-Wissowa, *Real Enciklopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*, Stuttgardt, 1919.
PĂSCULESCU, *Lit. pop.* — Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, Bucureşti, Socec, 1910.
PHILIPPIDE — Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, Iaşi, 1923—1925.
POLITES, *Eklogai* — N. G. Polites, *Eklogai apo ta tragoudia tou ellenikou laou*, Athenai, 1925.
POLITES, *Meletai* — N. G. Polites, *Meletai peri tou biou kai tes glosses tou hellenikou laou*, Paradoseis, Meros B', Athenai, 1904.
POTEBNIA,*Mit.* — A. Potebnia, *O miticeskom znacenii nekotorih obriadov i povierii*, Moskva, 1865.
POTEBNIA, *Ob.* — A. Potebnia, *Obiasneniia maloruskih i srodnih narodnih piesen*, Warszawa, 1883—1887.
POTEBNIA, *Perepr.* — A. Potebnia, *Pereprava cerez vodu kak predstavleniie braka.* (Drevnosti, arheologiceskii viestnik), Moskva, 1868.
PRAPUTNIK, *Zbor. Živ.* — Praputnik, *Zbornik za narodni Život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, I.
PRELLER — Preller, *Römische Mythologie*, I—II, Berlin, 1865.
PRIAKOU — Ch. K. Priakou, *Ta kalanda ton theophaneion en te periphereia Almirou*, en Laographia, t. V, teuch. I—III.
RADCENKO — Zinaida Radcenko, *Gomelskiia narodniia piesni.* (Bieloruskiia i maloruskiia), S. Peterburg, 1888.
RĂUŢESCU, *Colinde* — Ioan I. Răuţescu, *Colinde culese de...*, din comuna Dragoslavele, jud. Muscel, Bucureşti, f.a.
RHEIN. MUZ. — *Rheinisches Muzeum* LXI.
RINK — Rink, *Religion der Helenen*, II, Zürich, 1885.
ROGER — Juliusz Roger, *Pieśni ludu polskiego w górnym Śląsku*, Wrocław, 1884.
ROMANOV, *B. Sb.* — E. Romanov, *Bielorusskii Sbornik*, I—II, Kiev, 1885, VIII, Vilno, 1912.
ROMANOV, *Mat.* — E. Romanov, *Materiiali po etnografii grodnenskoi gubernii*, Vilno, 1911.
ROSCHER — W. H. Roscher, *Lexicon der griechischen u. römischen Mythologie.*
ROSETTI — Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, Bucureşti, Cartea românească, 1920.

RP. UDZ. — *Materjali rękopiśmienne ze zbioru Seweryna Udzieli* zwiczaje ludowe w czasie Świat Bozego Narodzenia), pisane w 1903—1904.

SAHAROV — P. Saharov, *Piesni russkago naroda*, t. IV, S. Peterburg, 1839.

SANDERS — D. Sanders, *Das Volksleben der Neugriechen*, Mannheim, 1844.

SARTORI — Paul Sartori, *Sitte und Brauch*, I, *Die Hauptstufen des Menschensdaseins*, Leipzig, 1910; II, *Leben und Arbeit daheim und draussen*, Leipzig, 1911; III, *Zeiten und Feste des Jahres*, Leipzig, 1914.

SBIERA — I. G. Sbiera, *Colinde, cîntece de stea și urări la nunți*, Cernăuți, Tipografia arhiepiscopală, 1888.

SB. SLOV. — *Sbornik slovenskýh národnich piesni, povestí, prislovi, porekadjel, hádok, hier, obycajov a povier*, vydawa Matica Slovenska, vo Viedni, sv. I, 1870.

SB. UMOTV. — *Sbornik za narodni umotvoreniia nauka*, Knižnina I—XXI, Sofia.

SCHMIDT, *Das Jahr* — Wilhelm Schmidt, *Das Jahr und sein Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenburgens*, Hermannstadt, 1866.

SCHNEEWEIS — Edmund Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten (Ergän — zungsband XV zur Wiener Zeitschrift für Volkskunde)*, Wien, 1925.

SCHULLER — J. K. Schuller, *Kolinda, eine Studie über rumänische Weihnachtslieder*, Hermannstadt, 1860.

SEPHERLES — Pan. Sepherles, *Ta kalanda tou Hagiou Basileiou*, en Laographia, tom II, teuch. IV.

S.E.Z. — *Srpski Etnografski Zbornik.*

SITZUNGSBER. — *Sitzungsberichte der phil. histor. Classe der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften*, XLVI, LX, Wien.

SLOV. RUS. — *Slovar russkago iazika*, t. IV, S. Peterburg, 1912.

SNEGIREV — I. Snegirev, *Russkiie prostonarodniie prazdniki*, vip. I—IV, Moskva, 1837—1839.

SOKALSKI — Bronisław Sokalski, *Powiat Sokalski*, we Lwowie, 1899.

SOULE — Ch. Soule, *Ta tragoudia tou Lazarou*, in *Epeirotika chronika periodikon syngramma hidryten kai ekddomenion pronoa tou Mitropolitou Ioaninon Siridonos Blachou*, Etos deuteron, 1927.

SREZNEVSKI — I. Sreznevski, *Materiiali dlia slovaria drevne — russkago iazika po pismennim pamiatnikam*, I, S. Peterburg, 1893.

PAULI, *pols.* — Zegota Pauli, *Pieśni ludu polskiego w Galicji*, Lwów, 1838.
PAULI, *rusk.* — Zegota Pauli, *Pieśni ludu ruskiego w Galicji*, I, Lwów, 1839.
PAULY-Wissowa — Pauly-Wissowa, *Real Enciklopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*, Stuttgardt, 1919.
PĂSCULESCU, *Lit. pop.* — Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, București, Socec, 1910.
PHILIPPIDE — Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, Iași, 1923—1925.
POLITES, *Eklogai* — N. G. Polites, *Eklogai apo ta tragoudia tou ellenikou laou*, Athenai, 1925.
POLITES, *Meletai* — N. G. Polites, *Meletai peri tou biou kai tes glosses tou hellenikou laou*, Paradoseis, Meros B', Athenai, 1904.
POTEBNIA, *Mit.* — A. Potebnia, *O miticeskom znacenii nekotorih obriadov i povierii*, Moskva, 1865.
POTEBNIA, *Ob.* — A. Potebnia, *Obiasneniia maloruskih i srodnih narodnih piesen*, Warszawa, 1883—1887.
POTEBNIA, *Perepr.* — A. Potebnia, *Pereprava cerez vodu kak predstavleniie braka.* (Drevnosti, arheologiceskii viestnik), Moskva, 1868.
PRAPUTNIK, *Zbor. Živ.* — Praputnik, *Zbornik za narodni Život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, I.
PRELLER — Preller, *Römische Mythologie*, I—II, Berlin, 1865.
PRIAKOU — Ch. K. Priakou, *Ta kalanda ton theophaneion en te periphereia Almirou*, en Laographia, t. V, teuch. I—III.
RADCENKO — Zinaida Radcenko, *Gomelskiia narodniia piesni.* (Bieloruskiia i maloruskiia), S. Peterburg, 1888.
RĂUȚESCU, *Colinde* — Ioan I. Răuțescu, *Colinde culese de...*, din comuna Dragoslavele, jud. Muscel, București, f.a.
RHEIN. MUZ. — *Rheinisches Muzeum* LXI.
RINK — Rink, *Religion der Helenen*, II, Zürich, 1885.
ROGER — Juliusz Roger, *Pęśni ludu polskiego w górnym Śląsku*, Wrocław, 1884.
ROMANOV, *B. Sb.* — E. Romanov, *Bielorusskii Sbornik*, I—II, Kiev, 1885, VIII, Vilno, 1912.
ROMANOV, *Mat.* — E. Romanov, *Materiiali po etnografii grodnenskoi gubernii*, Vilno, 1911.
ROSCHER — W. H. Roscher, *Lexicon der griechischen u. römischen Mythologie.*
ROSETTI — Al. Rosetti, *Colindele religioase la români*, București, Cartea românească, 1920.

RP. UDZ. — *Materjali rękopiśmienne ze zbioru Seweryna Udzieli* zwiczaje ludowe w czasie Świat Bozego Narodzenia), pisane w 1903—1904.
SAHAROV — P. Saharov, *Piesni russkago naroda*, t. IV, S. Peterburg, 1839.
SANDERS — D. Sanders, *Das Volksleben der Neugriechen*, Mannheim, 1844.
SARTORI — Paul Sartori, *Sitte und Brauch*, I, *Die Hauptstufen des Menschensdaseins*, Leipzig, 1910; II, *Leben und Arbeit daheim und draussen*, Leipzig, 1911; III, *Zeiten und Feste des Jahres*, Leipzig, 1914.
SBIERA — I. G. Sbiera, *Colinde, cîntece de stea şi urări la nunţi*, Cernăuţi, Tipografia arhiepiscopală, 1888.
SB. SLOV. — *Sbornik slovenskýh národnich piesni, povestí, príslovi, porekadjel, hádok, hier, obycajov a povier*, vydawa Matica Slovenska, vo Viedni, sv. I, 1870.
SB. UMOTV. — *Sbornik za narodni umotvoreniia nauka*, Knižnina I—XXI, Sofia.
SCHMIDT, *Das Jahr* — Wilhelm Schmidt, *Das Jahr und sein Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenburgens*, Hermannstadt, 1866.
SCHNEEWEIS — Edmund Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten (Ergän — zungsband XV zur Wiener Zeitschrift für Volkskunde)*, Wien, 1925.
SCHULLER — J. K. Schuller, *Kolinda, eine Studie über rumänische Weihnachtslieder*, Hermannstadt, 1860.
SEPHERLES — Pan. Sepherles, *Ta kalanda tou Hagiou Basileiou*, en Laographia, tom II, teuch. IV.
S.E.Z. — *Srpski Etnografski Zbornik.*
SITZUNGSBER. — *Sitzungsberichte der phil. histor. Classe der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften*, XLVI, LX, Wien.
SLOV. RUS. — *Slovar russkago iazika*, t. IV, S. Peterburg, 1912.
SNEGIREV — I. Snegirev, *Russkiie prostonarodniie prazdniki*, vip. I—IV, Moskva, 1837—1839.
SOKALSKI — Bronislaw Sokalski, *Powiat Sokalski*, we Lwowie, 1899.
SOULE — Ch. Soule, *Ta tragoudia tou Lazarou*, in *Epeirotika chronika periodikon syngramma hidryten kai ekddomenion pronoa tou Mitropolitou Ioaninon Siridonos Blachou*, Etos deuteron, 1927.
SREZNEVSKI — I. Sreznevski, *Materiiali dlia slovaria drevne — russkago iazika po pismennim pamiatnikam*, I, S. Peterburg, 1893.

STREKELI — Dr. K. Strekeli, *Slovenske narodne pesmi*, III, 8 sn., v Liubliani, 1904.

SUMȚOV, *Col.* — N. Th. Sumțov, *Naucinoe izuceniie koliadok i scedrivok. (Kievsk. St.* XIV, str. 237—266), Kiev, 1886.

SUMȚOV, *Kult.* — N. Th. Sumțov, *Kulturniia perejivaniia.* (odb. *Kievsk. St.)*, Kiev, 1890.

SUMȚOV, *Tur.* — N. Th. Sumțov, *Tur v narodnoi slovesnosti*, Kiev, 1887.

SUŠIL — František Sušil, *Moravské narodni pisně*, II. wyd. v Brne, 1860.

SZUCHIEWICZ — Włodzimierz Szuchiewicz, *Huculszczyna*, tom I—II, Kraków, 1902, tom III, Kraków, 1904, tom IV, Kraków, 1908.

ŚWIĘTEK — Jan Świętek, *Lud nadrabski. Od Gdowa po Bochnie*, Kraków, 1893.

SWJENCICKIJ — J. Swjencickij, *Obraz mižnarodnoho pochodu koliadnoj słowenosti*, Lwów.

ȘAHMATOV — A. A. Șahmatov, *Mordovskii etnograficeskii sbornik*, S. Peterburg, 1910.

ȘAPKAREV — Șapkarev, *Sbornik od bălgarsk. narod. umotv.*, Sofia, 1891—1894.

ȘĂINEANU, *Basme* — Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de...*, București, Göbl, 1895.

ȘĂINEANU, *Mitologie* — Lazăr Șăineanu, *Mitologie clasică*, Craiova, Samitca, 1898.

ȘEIN, *Brus. nar.* — P. B. Șein, *Bielorusskiia narodniia piesni*, S. Peterburg, 1874.

ȘEIN, *jizni Brus.* — P. B. Șein, *Bitovaia i semeinaia jizni bielorussa v obriadaci i piesniah*, tom I, ciast. I—II *(Sb. Otdiel.*, XLI, nr. 3, LI, nr. 3), S. Peterburg, 1887—1890.

ȘEIN, *Rusk.* — P. B. Șein, *Russkiia narodniia piesni*, I, Moskva, 1870.

ȘEIN, *Velikoruss* — P. B. Șein, *Velikoruss v svoih piesniah, obriadah obiciaiah, vierovaniah, skazkah, legendah i. t.*, p. I, S. Peterburg, 1898.

„ȘEZĂTOAREA" — „Șezătoarea", revistă de folclor, Fălticeni, 1892—1929.

ȘPILEVSKI — Șpilevski, *Volocebniki v vitebskoi gubernii.* („Russkii Dnevnik", nr. 101), 1859.

TALKO-HR. — Talko — Hryncewicz, *Zarysy lecznictwa ludowego na Rusi poludniowej*, Kraków, 1893.

TALVJ — Talvj, *Volkslieder der Serben*, Leipzig, 1853.
TARNOWSKI — Stanisław Tarnowski, *O kolędach*, w Krakowie, 1894.
TEODORESCU, *Încercări* — G. Dem. Teodorescu, *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român*, București, Tipografia Petrescu — Conduratu, 1874.
TEODORESCU, *Noțiuni* — G. Dem. Teodorescu, *Noțiuni despre colindele române*, București, Tipografia „Tribunei române", 1879.
TEODORESCU, *Poezii* — G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, culegere de..., București, Tipografia Modernă, 1885.
TEREȘCENKO — A. Tereșcenko, *Bit russkago naroda*, VII, 1848.
TERTULLIAN — Q. Tertullian, *Opera. Libri apologetici.*
TIKTIN — Heimann Tiktin, *Rumänisch — deutsches Wörterbuch*, București, I—III, 1903—1925.
TOMASCHEK — Wilhelm Tomaschek, *Über Brumalia und Rosalia.* (Sitz — ungsber. LX), 1869.
TOMMASEO — N. Tommaseo, *Canti popolari corsi, illirici, greci, toscani*, III (greci), Venezia, 1842.
TYLOR — Edw. B. Tylor, *Primitive culture*, I—II, Londra, 1871.
URECHE — Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595)*, înrg. și introd. Const. Giurgescu, pref. I. Bogdan, București, Socec, 1916.
USENER — Hermann Usener, *Das Weihnachtsfest*, Bonn, 1911.
VESELOVSKI — A. N. Veselovski, *Raziskaniia v oblasti ruskago duhovnago stiha*, S. Peterburg, 1883.
VICIU, *Colinde* — Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe poporane*, culegere cu anotațiuni și glosar de..., București, Socec — Sfetea, 1914.
VOLKOV — O. Volkov, *Ukrainskii narod*, 1916.
VORONCA, *Datinile* — Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, I, Cernăuți, Tip. Wiegler, 1903.
WEIGAND — Gustav Weigand, *Die Arumunen*, II, Leipzig, 1894.
WEINHOLD — Dr. Karl Weinhold, *Weihnachtspiele u. Lieder aus Süddeutschland und Schlesien*, Wien, 1875.
WERNER — Heinz Werner, *Ursprünge der Lyrik*, Hamburg, 1924.
WINDAKIEWICZ — Stanisław Windakiewicz, *Dramat liturgiczny w Polsce średniowiecznej*, Kraków, 1903.
WISŁA — *Wisla, miesięcznik geograficzno — etnograficzny*, Warszawa, 1887—1905.
WÓJCICKI — K. Wł. Wójcicki, *Pieśni ludu Bialochrobatów, Mazurów i Rusi z nad Bugu*, I—II, Warszawa, 1836—1837.

WURZBACH — Wurzbach, *Die Sprichwörter der Polen, II,* aufl., Wien, 1852.
ZABILIN — Zabilin, *Russkii narod, ego obiciai, obriadi, predania, suievieria i poezia,* Moskva, 1880.
ZAMBELIOS — Spiridon Zambelios, *Aismata dęmotika tes Hellados,* Kerkyra, 1852.
ZANNE — Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor,* I—X, pref. G. Dem. Teodorescu, București, Socec, 1895—1903.
ZAPISKI — *Zapiski imp. russk. geogr. obșci. po otdiel etnogr.,* XIV, 1884.
ZB. W. — *Zbiór wiadomości do antropologji krajowej. Wydawnictwo Komisji Antrop. Akad. Um.,* w Krakowie, 1877—1895.
ZELENIN — Zelenin, *Russische Volkskunde,* 1927.
ZIENKIEWICZ — Romuald Zienkiewicz, *Piosenki gminne ludu pińskiego,* Kowno, 1851.

INDICE DE NUME

D

E

F

R

S

Ş

T

U

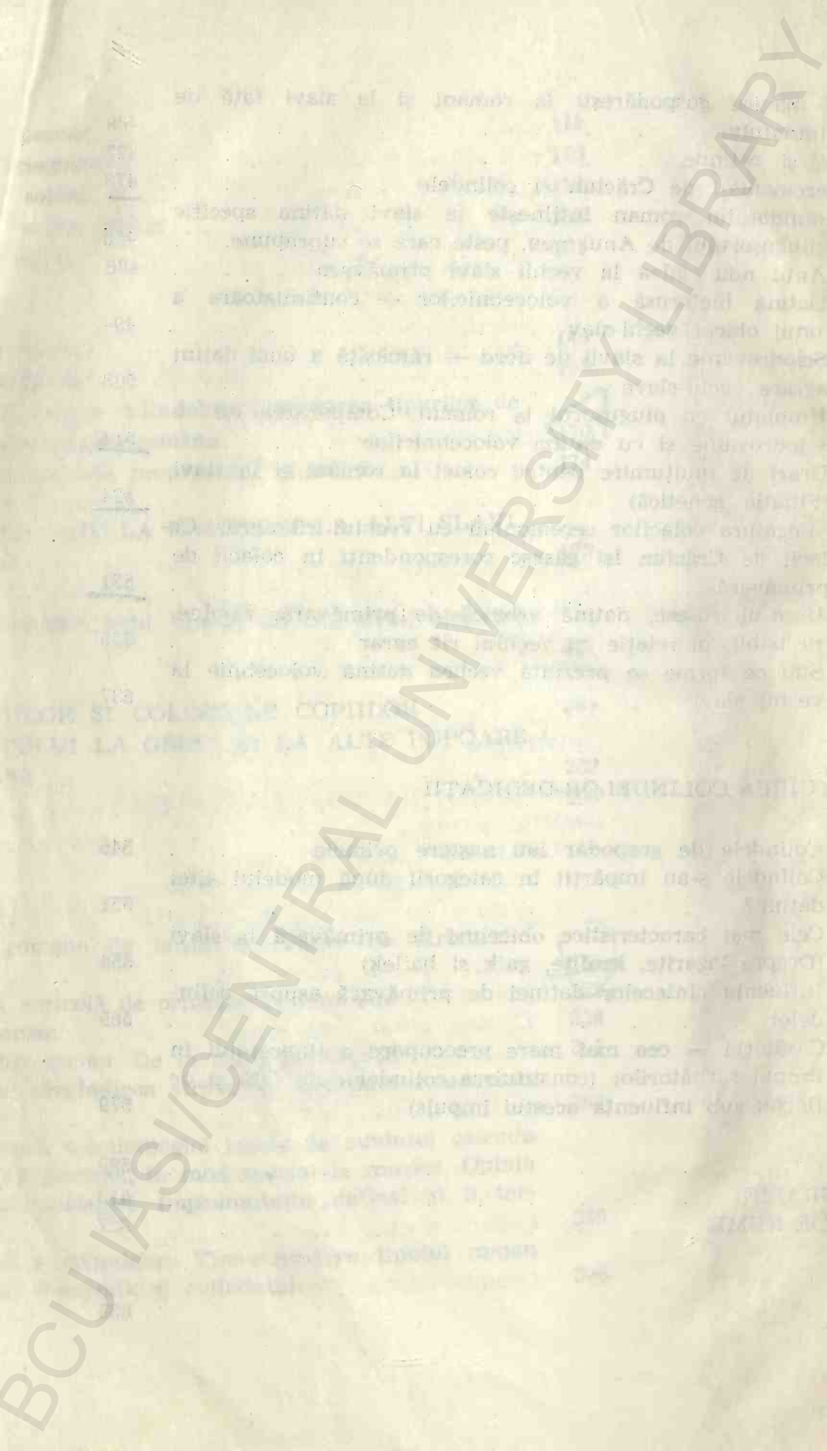
V

W

Z

SUMAR

CONSTITUIREA COLINDELOR-DEDICAȚII

Lector : IORDAN DATCU
Tehnoredactor : VASILE CIUCĂ

Bun de tipar : 23.XI.1983
Coli editură : 40,9. Coli tipo : 41
Planșe tipo : 9

Tiparul executat sub comanda
nr. 5184/983 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
BACĂU
Strada Mioriței nr. 27

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată de
I.C.H. Palas Constanța

În seria „Universitas" au apărut :

Ioana Em. Petrescu – Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică

Adrian Fochi – Estetica oralității

Alexandru Tudorică – Mihail Dragomirescu

Alexandra Indrieș – Sporind a lumii taină. Verbul în poezia lui Lucian Blaga

Elisabeta Munteanu – Motive mitice în dramaturgia românească

Cezar Tabarcea – Poetica proverbului

Constantin Cubleșan – Opera lui Delavrancea

Mioara Apolzan – Aspecte de istorie literară. Destinul unei publicații : R.F.R.

Ioan Holban – Proza criticilor

Urmează să apară :

Grigore Țugui – Ion Heliade Rădulescu

Lei 44